

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ВІСНИК

*студентського
наукового товариства*

Випуск 28

Збірник наукових праць
студентів, магістрантів і аспірантів

Ніжин
2023

УДК 378:001-057.875(06)
В53

ВІСНИК
студентського наукового товариства

Рекомендовано до друку Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 11 від 01.06.2023 р.

Редакційна колегія:

доктор фізико-математичних наук, професор *Мельничук О. В.*,
доктор філологічних наук, професор *Самойленко Г. В.*,
доктор біологічних наук, професор *Кучменко О. Б.*,
кандидат педагогічних наук, професор *Коваленко Є. І.*,
доктор психологічних наук, професор *Палуча М. В.*,
кандидат історичних наук, доцент *Мартиненко В. В.*

Відповідальний редактор: доктор фізико-математичних наук, професор *Мельничук О. В.*

Упорядник: *Іваницька О. І.*

Комп'ютерна верстка, макетування: *Косяк В. М.*

В53 **Вісник** студентського наукового товариства [електронне видання]: збірник наукових праць студентів, магістрантів і аспірантів / за заг. ред. О. В. Мельничука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. Вип. 28. 254 с.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних назв, посилань на джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Адреса редакційної колегії:

**вул. Графська, 2,
м. Ніжин Чернігівської обл.
Україна, 16600**

Підписано до друку 18.07.23
Гарнітура Arial
Замовлення №

Формат 60x84/8
Обл.-вид. арк. 28,17
Ум друк. арк. 28,83

Папір офсетний
Електронне видання

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3-А
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.

© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

УДК 616.379-008.64(477)

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАХВОРЮВАНOSTІ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ В УКРАЇНІ

Гніда Наталія, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. біол. наук, доц. **Пасічник С. В.**, кафедра біології.

У статті досліджено сучасний стан захворюваності на діабет в деяких регіонах України. Збірано та проаналізовано статистичний матеріал з даної теми.

Діабет – це хронічне захворювання, при якому підшлункова залоза не виробляє достатньої кількості інсуліну або ж організм не може ефективно використовувати вироблений інсулін. Хвороба й досі залишається однією з найбільш актуальних медико-соціальних проблем суспільства та є однією з провідних причин передчасної захворюваності і смертності, оскільки часто призводить до ампутації кінцівок, втрати зору, ниркової недостатності і провокує серцево-судинні захворювання. В результаті неконтрольованого діабету виникає гіперглікемія (підвищення рівня глюкози в сироватці крові), що призводить до ураження багатьох систем організму, особливо нервів та кровоносних судин. При цукровому діабеті спостерігаються основні симптоми хвороби: надмірне сечовиділення, спрага, постійне відчуття голоду, втрата ваги, стомленість, погіршення зору. [1]

Розрізняють декілька типів діабету:

Діабет I типу (або ж інсулінозалежний) – характеризується недостатнім виробленням інсуліну. Причини виникнення недостатньо вивчені, тому запобігти захворюванню практично неможливо.

Діабет II типу (інсулінонезалежний) – виникає через неефективне використання інсуліну організмом. Більшість випадків діабету цього типу пов'язані з надлишком ваги та браком фізичної активності.

Гестаційний діабет – характеризується підвищенням рівня цукру у крові, яке розвивається у жінок під час вагітності. При цьому типі діабету виникає висока ймовірність ускладнень під час вагітності та пологів [3].

Незважаючи на наявність численних праць, присвячених історії, перебігу хвороби та ускладненням діабету, актуальними є систематизація існуючої наукової інформації, яка стосується вивчення поширення та сучасного стану цукрового діабету в Україні.

Матеріал і методика

Для розкриття та дослідження теми я звернулася до декількох профільних установ, а також скористалася статистичними даними. Під час власних досліджень, даних наданих клінікою «Омега Київ» спостерігаються ускладнення для дорослих людей з діабетом, існує ризик розвитку інфаркту та інсульту у 2-3 рази вищий за інших. Загальний ризик смерті серед людей, хворих на діабет, як мінімум вдвічі більший за людей того ж віку, які не хворіють на діабет. 3,2% смертей в Україні пов'язано з діабетом. Відповідно до дослідження на основі статистики кількість людей хворих на діабет кожні 13- 15 років подвоюється, цьому спонукає збільшення населення після 40 років, людей з ожиріння, вживання алкоголю, куріння, малорухливий спосіб життя, хронічні стреси. У зв'язку з цим я можу припустити, що сучасний стан захворюваності на діабет бажає бути кращим і якщо не вжити необхідних заходів в боротьбі з пандемією, то хворих на цукровий діабет може збільшитися в рази.

За даними медичних бланків «Клініка Mediland» які я отримала, спостерігається тенденція найбільшого розповсюдження серед урбанізованого (міського) працездатного населення країни [6].

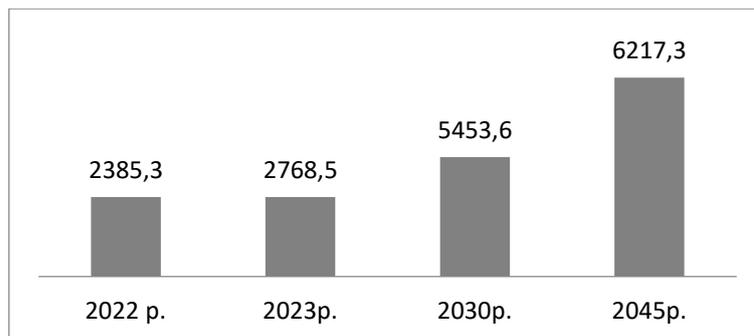

Рис. 1.1. Порівняне дослідження збільшення хворих на цукровий діабет на основі статистичних даних. [2]

Але кількість людей хворих на цукровий діабет в Україні достеменно не відома, за рахунок прихованих форм діабету, а також не всі звертаються за допомогою в медичні заклади. [5]

Під час дослідження 10 медичних карток хворих на діабет, у (38,6%) виявлено ускладнення насамперед, з боку нирок (22,6%), очей- (61,6%) у хворих старшої вікової групи - збільшення частоти судинних проблем (інсульт, інфаркти, розвиток гангрени ніг з подальшою ампутацією). Ці ускладнення є основним фактором збільшення смертності та інвалідності серед хворих на цукровий діабет. Спостерігається зростання людей хворих на діабет 1 та 2 типу, які отримують інсулін (з 2000 року. до 2023 року хворих, які отримують інсулін збільшилося на 80%).

Підвівши підсумки огляду статистичних даних Головного управління статистики тенденція захворюваності на цукровий діабет впливає на середню тривалість життя українців (чоловіки 60,3 роки, жінки 68,7 років), що значно нижче ніж в європейських країнах. Також в Україні спостерігається збільшення хворих на діабет серед дітей (близько 15,4 випадків на 100 тис.) [3]

Також я встановила, що поширеність цукрового діабету зростає серед населення України в залежності від регіону, економічного рівня розвитку, статі та віку.

На основі підрахованих даних перше місце по захворюваності на діабет в Україні займає Дніпропетровська область (9%), друге – Харківська область (8%), третє – Одеська. Найнижчі показники хворих на цукровий діабет в – Сумській, Волинській, Закарпатській області.

Зробивши висновки по дослідженнях, захворювання на цукровий діабет в Україні зростає (розповсюдженість -10,7%). Також зростає фактор хвороб для яких провідною причиною є - діабет. [2]

Список використаних джерел та літератури

1. Цукровий діабет. Б.Г.Скачко, Г.О. Орещук. – 2019 -5с. - 49с. – 52с.
2. Статистичні дані Української діабетичної федерації. Дані МОЗ України. Атлас діабету в Україні. Тронько М.Д. Клініка « Омега Київ»
3. Енциклопедія медичних знань. Фадєєв П.О. -20с./ Головне управління статистики в м. Києві.
4. Цукровий діабет в Україні. О. Ф. Пономаренко – 36 с., 49 ст., 52 ст.
5. Науково-практична конференція на тему « Цукровий діабет» Н.Ю. Ткаченко
6. Медичні бланки «Клініки Mediland»

УДК 338.48-44(1-22)(477.51)

ОСОБЛИВОСТІ ГЕОГРАФІЇ ОБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Княгницька Яна, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. **Філоненко Ю. М.**, кафедра географії, туризму та спорту.

У даній роботі досліджено особливості розміщення об'єктів сільського зеленого туризму по районах (згідно з новим адміністративним поділом) Чернігівської області. Метою даного дослідження було вивчення основних чинників розташування агросадиб на Чернігівщині та характеристика послуг, які вони надають.

Постановка проблеми. Популярність сільського зеленого туризму постійно зростає як за кордоном, так і в Україні. Сучасні «еко-тренди» підштовхують туриста змінити шум міст на тиху сільську атмосферу. Це не замінює традиційний відпочинок на узбережжі моря чи в горах, але є значно дешевшим способом відновити сили. Крім того, цей вид туризму відіграє позитивну роль в економіці сільських громад та окремих населених пунктів, адже сприяє підвищенню рівня зайнятості сільського населення; активізації торгівлі; збереженню і розвитку культурної та історичної спадщини села. Чернігівська область має неповторні природні та лікувально-рекреаційні ресурси, естетика та екологічність яких є придатною для туристичного використання, тому дослідження особливостей виникнення та розміщення об'єктів сільського зеленого туризму області є важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про високий інтерес наукової спільноти до теми сільського зеленого туризму свідчать численні роботи таких науковців: Позднякової Н.В., Воробйова О.А., Алешугіна Н.О., Барановського М.О., Богуша Л.Г., Бойка Є.О., Бойка В.О., Гальцова І., Голубовської О.І., Зінько І., Півньової Л.В., Печенюк А.В., Махлинець С.С. та багатьох інших. Дане дослідження ґрунтувалось на аналізі цих робіт, вивченні інформації з Інтернет-джерел та узагальненні матеріалів власних польових маршрутів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Чернігівщина посідає одне з провідних місць в Україні за кількістю пам'яток культурної спадщини. На державному обліку перебуває близько 9000 пам'яток історії та культури (понад 1900 з них національного значення), що дозволяє Чернігівській області конкурувати з більш відвідуваними західними регіонами

країни. Необхідний потенціал і чудові перспективи має на Чернігівщині й сільський зелений туризм. Сприятливі кліматичні умови, мішані та хвойні ліси, велика кількість річок і озер, неповторні ландшафти, значний природно-заповідний фонд є потужною базою для його розвитку. Важливу роль відіграє також розгалужена транспортна мережа (можливість використання різних видів транспорту (автомобільного, залізничного, водного) і близькість до столиці.

Згідно з новим адміністративним поділом, Чернігівська область включає в себе 5 районів: Чернігівський, Корюківський, Новгород-Сіверський, Ніжинський та Прилуцький (рис.1).

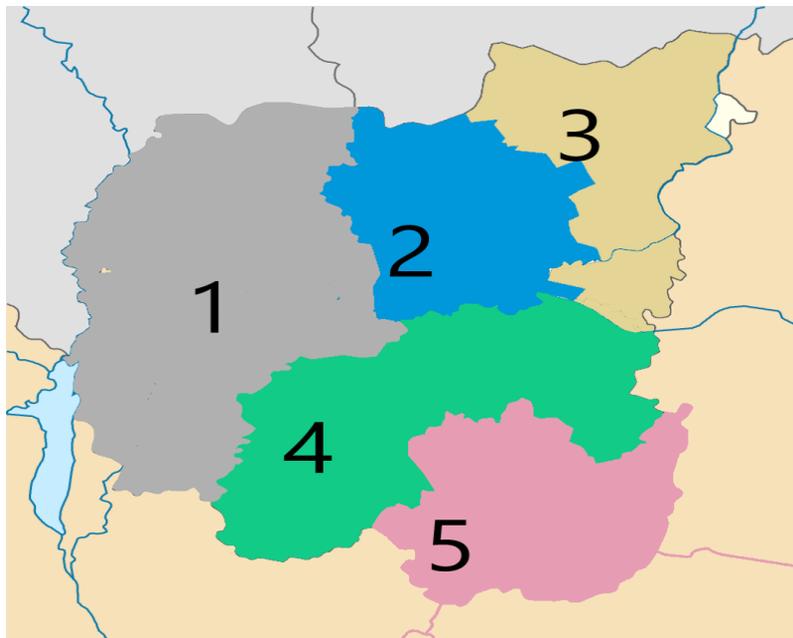

Рис. 1. Карта-схема адміністративних районів Чернігівської області.

Так, за дослідженням Позднякової Н.В., станом на 2020 р. на території Чернігівської області діє 81 агросадиба, яка надає різноманітні послуги для відпочинку в селі. Майже половина цих закладів знаходиться в Чернігівському районі, що можна пояснити наближеністю до столиці та Чернігова, тяжінням до історико-культурних об'єктів та великої кількості об'єктів природно-заповідного фонду.

Рис. 2. Карта-схема розміщення агросадіб по районах Чернігівської області.

Аналіз особливостей розташування агросадиб показує, що по території області вони розміщені дуже нерівномірно. Це можна пояснити недостатнім рівнем розвитку та низькою якістю (особливо в сільській місцевості) транспортної мережі, слабо розвинутою інфраструктурою, незадовільним станом об'єктів для туристичного показу, рівнем естетичної привабливості території.

Особливість розміщення агросадиб залежить від попиту на послуги. Усі вони знаходяться біля річок, озер, культурно-історичних об'єктів, об'єктів природно-заповідного фонду та околиць великих міст.

Рис. 3 Карта-схема розподілу кількості природно-заповідних об'єктів Чернігівської області по районах

Основними видами послуг, що надають власники агросадиб є розміщення та харчування. В умовах досить жорсткої конкуренції та для приваблення відпочиваючих, вони розширюють свої послуги. Все більше об'єктів сільського зеленого туризму організують проведення корпоративів, пікніків, банкетів, фестивалів, концертів, обрядів. У багатьох агросадібках можна орендувати різноманітне знаряддя. Вони також надають послуги з паркування та прокату транспортних засобів, відпочинку у лазні, тенісні корти, спортивні майданчики, майстеркласи по догляду за тваринами, міні-зоопарки, можливість туристу самостійно збирати, наприклад, ягоди з грядки та їх куштувати, крафтове виробництво тощо.

На жаль, варто відзначити, що більшість середньостатистичних мешканців села (навіть молодих) не спроможні розпочати свою справу без стартового капіталу та хоча б елементарних знань в сфері гостинності. Цей чинник, а також висока питома вага осіб старшого віку (станом на 1 січня 2020 р. 20% населення області складала люди у віці 65 років і старше) є важливою причиною низьких темпів розвитку сільського зеленого туризму.

Крім того, дуже важливим на сьогоднішній день є питання «виживання» не лише агросадіб, а і загалом туристичної сфери. Чутлива туристична галузь, яка не встигла оговтатись від пандемії COVID-туризм в області наразі практично «паралізований». Кількість бажаючих відпочити «на селі» дуже незначна. Військові дії спровокували виїзд на відносно безпечніші західні території та за межі країни великої кількості людей. Багато раніше популярних об'єктів (ліси, парки, береги річок тощо) нині заборонені для відвідування. Особливо це стосується прикордонних територій, які нещадно обстрілюються майже щодня.

Необхідно відзначити, що на Чернігівщині є пошкоджені та зруйновані туристичні об'єкти. Їх поступово відновлюють, залучаючи кошти держави та міжнародних благодійних організацій, але реєстр пошкодженого або зруйнованого майна ще формується і про наслідки та збитки офіційну інформацію слід очікувати по завершенню військових дій. Також, крім військової загрози важливим чинником «згасання» сільського зеленого туризму в області є різке зниження рівня життя населення. Так, за даними соціопитування, яке проводила компанія Gradus Research на замовлення Європейської комісії та у партнерстві з Центром економічного відновлення, 73% респондентів повідомили про зниження своїх прибутків порівняно з довоєнним часом. Як наслідок, для людей туризм навіть селі є великою розкішшю, яка переважній більшості не «по кишені» і не «на часі».

Незважаючи на те, що туристична галузь Чернігівщини загалом і сільський зелений туризм зокрема, перебуває нині у складних умовах, необхідно спрямовувати зусилля на промоцію регіону, розробку нових та удосконалення існуючих маршрутів, формування конкурентоспроможної пропозиції, поглиблення знань у сфері гостинності, менеджменту та підприємництва. Важливим є також залучення коштів у відбудову та відновлення туристичних об'єктів і формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму, яка б дозволила покращити ситуацію в депресивних районах області та стимулювала б в них економічне та соціальне зростання. Враховуючи зацікавленість нашою країною у всьому світі, можна припустити, що по завершенню військових дій, слід очікувати потоки туристів з багатьох країн світу. Туристу буде цікаво познайомитися з культурою, традиціями, звичаями і побутом найхоробрішого народу, відвідати та на власні очі побачити об'єкти пов'язані з військовими діями, почути відчайдушні історії, спробувати вишукані українські страви.

Висновки. Кількість агросадіб в окремих районах області суттєво відрізняється. Значний вплив на це має близькість до столиці та великих міст регіону, розвиток інфраструктури, наявність якісного туристичного продукту, ініціативність та підприємницький хист сільського населення.

Маючи потужний природно-ресурсний потенціал та гарні перспективи розвитку, зелений сільський туризм лише починає розвиватися та ще не має великої популярності. За останніми (довоєнними) даними, в області функціонує лише 81 агросадіба. Розвиток цього виду туристичної діяльності, на жаль, не прописаний в «Обласній цільовій програмі розвитку туризму в Чернігівській області на 2021-2027 р». Політико-економічна ситуація на фоні війни та бойові дії не сприяють розвитку сільського туризму і роблять його або збитковим, або малоприбутковим.

Список використаних джерел та літератури

1. Алешугіна Н.О. Стан та проблеми розвитку сільського туризму в Чернігівській області. 2013. №17. С.
2. Барановський М.О. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій. 2008. №24. С. 13-21.
3. Бойко В.О., Ключник А.В., Півньова Л.В. Зміцнення конкурентоспроможності підприємств екологічного (зеленого) туризму. 2020. №3. С. 213-222.
4. Іванишин В.В., Печенюк А.П. Сільський зелений туризм як форма соціального підприємництва. 2018.
5. Лужанська Т.Ю., Махлинець С.С., Тебляшкіна Л.І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи. К.: Кондор, 2008. 385 с.
6. Позднякова Н.В. Особливості, проблеми та тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Україні. 2020. 106 с.
7. Рішення 25 сесії обласної ради 7 скликання від 28 жовтня 2020 року № 4625. Обласна цільова програма розвитку туризму в Чернігівській області на 2021-2027 р.
8. Туристичний портал Чернігівської області. URL: <https://chernihivregion.travel/about-region>

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кравчук Віка, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – д-р геогр. наук, проф. **Барановський М. О.**, кафедра географії, туризму та спорту.

У статті виокремлено соціально-економічну сутність поняття сільського зеленого туризму. Досліджено рівень важливості сільського туризму як галузі економічної діяльності. Проведено аналіз туристичного продукту в Рівненській області. У статті розкрито основні переваги, а також слабкі місця Рівненської області щодо вибору цього регіону потенційними споживачами послуг сільського туризму. Визначено основні райони Рівненської області, які характеризуються найвищим рівнем попиту на туристичний продукт. Розглянуто основні проблеми області у туристичній сфері та перспективи її розвитку.

Ключові слова: туризм, сільський зелений туризм, туристичний продукт, природні умови, туристична діяльність, Рівненська область.

Постановка проблеми. Сільська місцевість України багата на мальовничі краєвиди, ландшафти, екологічно чисті райони, які можуть похизуватися побутом місцевих мешканців, здоровим харчуванням, тим самим стимулювати не тільки економічний розвиток, завдяки популяризації туристичної сфери, а і соціальний розвитку регіону. Туристична діяльність загалом є досить вивченою та оціненою. Водночас сільський туризм України доки-що недооцінений, він проходить етап становлення як нової та виокремленої сфери туристичної діяльності та набув поширення переважно в останні десятиріччя. Розвиток сільського зеленого туризму впливає на добробут мешканців сільських поселень, на забезпечення зайнятості населення, зменшуючи рівень безробіття в регіоні та відродженням українських сіл. Тому, зрозуміло, що дослідження регіональних проблем розвитку сільського зеленого туризму набуває все більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів розвитку сільського зеленого туризму займаються представники різних наук і наукових шкіл. Загальні питання розвитку сільського зеленого туризму, європейські традиції залучення його до диверсифікації сільської економіки відображені у навчальних виданнях М. Рутинського та Ю. Зінька [11], А. Череп і Н. Венгеровської [7]. Передумови розвитку сільського зеленого туризму в Українському Поліссі, шляхи використання його для подолання проблем сільських територій розкриті в наукових працях М. Барановського та О. Барановської [1, 2].

Аналізу перспектив розвитку сільського зеленого туризму в Україні, посилення його конкурентоспроможності, прикладних питань функціонування екоготелів присвячені наукові праці М. Габи [4], В. Грановської та В. Бойка [5], А. Ключника, Л. Півнюва [3], С. Мазур, А. Прилуцького [8]. Особливості розвитку екологічного туризму в Рівненській області розкриті в роботі Г. Мошковської [9].

Метою дослідження є оцінка ресурсного потенціалу для розвитку сільського зеленого туризму на Рівненщині, ідентифікація проблем, сильних і слабких сторін туристичної діяльності та перспектив щодо подальшої популяризації зеленого туризму області.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сільський зелений туризм є досить популярним в нашій країні, але набув актуальності лише за останнє десятиріччя. Зелений туризм є формою відпочинку, де туристи перебувають у сільській місцевості, де є можливість використати природний, культурний та рекреаційний потенціал регіону.

Кожне українське село має багату культурну спадщину, свою історичну довідку, незвичайні та по-своєму особливі краєвиди, деякі також багаті на лікувально-рекреаційні ресурси, і, звичайно, села наповнені трудолюбивими та добрими місцевими жителями. В сільській місцевості дуже часто постає проблема в надлишковості робочої сили та високого рівня безробіття через брак робочих місць. Тому в сільській місцевості варто приділяти більше уваги саме тим галузям економіки, які не потребують значних інвестицій, проте сприяють розвитку регіону. Цим вимогам відповідає сільський зелений туризм, який покращує не лише економічний, а й соціальний стан регіону.

Розвиток сільського зеленого туризму виокремлює наступні принципи:

- екологічний нагляд за туристичними територіями та охорона навколишнього середовища;
- моніторинг за використанням технологій в туристичній діяльності;
- прибуток від туристичної діяльності розподіляється з урахуванням інтересів місцевого населення тобто на паритетних засадах;
- естетична гармонізація туристичного природокористування [8].

Сільський туризм полягає у відпочинку туристів в сільській місцевості, організаційними питаннями поїздки займаються жителі туристичного села, включаючи проживання харчування та обслуговування.

Рівненська область є вдалим регіоном для розвитку сільського зеленого, адже він має необхідні умови для відпочинку, привабливі туристичні об'єкти, ресурси для оздоровлення та лікування, для культурного збагачення. Це і є основою для розвитку сільського зеленого туризму.

Аналіз сільського зеленого туризму Рівненської області потребує короткого огляду природних умов цього регіону. Рівненською областю протікає 171 річка, найбільші озера – Нобель та Біле озеро, площа лісів становить 853 тис. га [6].

За даними Департаменту екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації регіон станом на 01.02.2022 р. налічує 321 територію та об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею 228,2 тис. га (11,4 % від загальної площі області). Сюди входить 29 об'єктів загальнодержавного значення площею 114,5 тис. га та 292 об'єкти місцевого значення площею 113,7 тис. га. Більш детальна інформація щодо об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Території та об'єкти ПЗФ за їх значенням, категорією та типом (станом на 01.02.2022 р.)

Найменування об'єктів ПЗФ	К-кість, од.	Площа, га
Природні заповідники	0	0
Національні природні парки	0	0
Регіональні ландшафтні парки	3	58708
Заказники - всього,	114	50789
в т.ч.: - загальнозоологічні	5	3129
- ботанічні	38	32372
- ландшафтні	11	2852,3
- лісові	18	2353,4
- гідрологічні	11	2442
- орнітологічні	9	1581,3
- ентомологічні	16	344
- геологічні	4	2460
- іхтіологічні	2	3255
Пам'ятки природи - всього,	66	720,5234
в т.ч.: - комплексні	14	130,8
- ботанічні	34	220,8234
- зоологічні	0	0
- гідрологічні	13	56,3
- геологічні	2	2,8
- пралісові	3	309,8
Дендрологічні парки	0	0
Зоологічні парки	0	0
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	13	137,1962
Заповідні урочища	96	3328,6
в т.ч.: - лісові	85	2499
- болотні	11	829,6
Всього в області	292	113683,32

Складно автором за даними дж. [6]

Як видно з табл. 1, Рівненська область (за місцевим значенням) багата на різноманіття природних фондів, а саме парків, пам'яток природи та заповідників. Вся ця природна спадщина є ключем до популяризації сільського зеленого туризму, адже відвідати подібні принади регіонів хотів би кожен.

Для того, щоб організувати тур до певного села Рівненщини, місцеві жителі регіону облаштували так звані агросадиби, тобто основний засіб розміщення туристів у сільській місцевості. Це можуть бути окремі кімнати в будинку місцевих жителів, а може бути гостьовий будинок. Власники таких будинків додають певний набір послуг на вибір туристам: рибалка, охота, спортивні ігри, дегустація страв певної кухні або традиційних страв, різноманітні майстер-класи тощо.

Для прикладу можна розглянути декілька кращих агросадиб Рівненщини для відпочинку, на думку інформаційного видання «Агро-Центр» [10]:

Агросадиба «Хутір Касень» – розташовується у Дубенському районі, на хуторі. Власники утримують ферму, яка налічує понад 50 овець австрійської породи Меринос, та свинок угорської породи.

Агросадиба у селі Зелений дуб Здолбунівського району, де також є ферма. Затишний дім, який вміщує 8 осіб, господарство, яке налічує сотні овець та десятки кіз, та пасіка.

Садиба сім'ї Лашт – знаходиться в селі Маринин Березнівського району, яку утримують троє братів. Можна приїжджати і в літню пору, так і в холодну, адже будиночки для туристів оснащені опалювальними

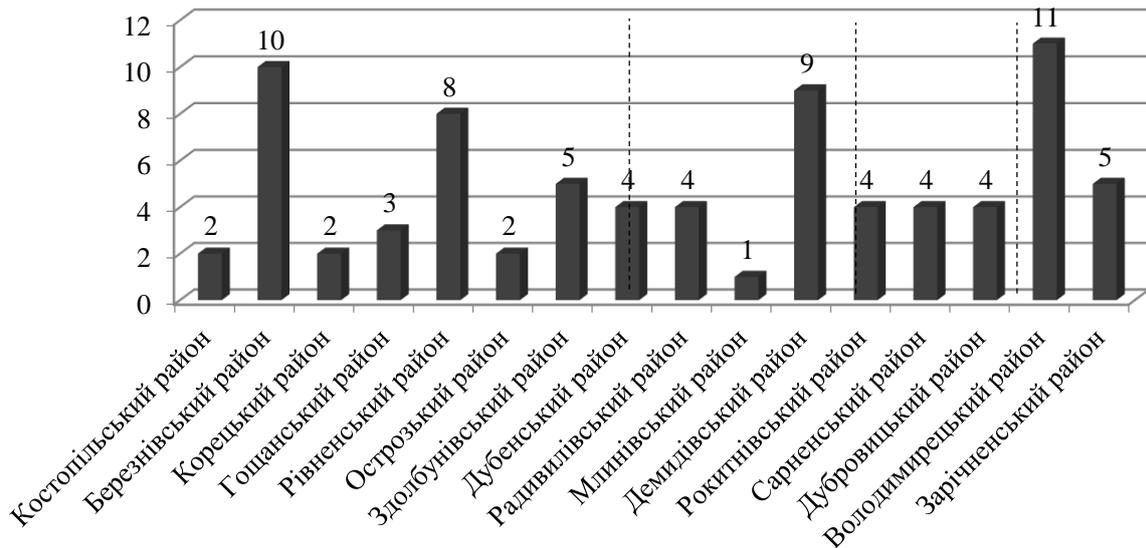
системами. Особливістю даної садиби є розташування у Надслучанському ландшафтному парку, де гості можуть помилуватися красою природи.

Омелькова садиба – село Прислuch Березнівського району, будиночок на березі ставку, що запрошує відпочити, порибалити та поспостерігати за краєвидами регіону.

Агросадиба «Нобель» – за назвою можна здогадатися, що особливістю даної садиби є розташування на березі озера Нобель.

Основними перевагами сільського туризму в Рівненській області є природа, чисте повітря, натуральні продукти та чиста вода, озера та річки, можливості для активного відпочинку, історико-культурні об'єкти, ліси та клімат.

Рівненська область налічує велику кількість агросадиб, а саме понад 90 в усіх районах області. На рис. 1 представлено кількість агросадиб у розрізі «старих» районів Рівненщини.

Побудовано автором автором за дж. [6]

Рис. 1. Кількість агросадиб Рівненської області, од.

Декілька років тому область налічувала 16 районів, однак їх зменшили до чотирьох. На рис. 1 вони відображені пунктирною лінією. Рівненський район тепер включає сім «старих» районів. У його складі найбільшою кількістю агросадиб виділяються Березнівський (10 осель) та Рівненський (8) колишні райони. В теперішньому Дубенському районі найбільше агросадиб мають Демидівський район – дев'ять одиниць. У Сарненському районі загалом налічується 12 агросадиб, Вараському – 11 осель.

За наявності такої великої кількості агросадиб, Рівненська область не є найпопулярнішою серед областей, які пропонують зелений туризм, що свідчить про наявність певних проблем. До них можна віднести:

- низький рівень розвитку в сільській місцевості туристичної інфраструктури;
- недостатня маркетингова діяльність стосовно сільських туристичних продуктів;
- недостатність популяризації регіону, відсутність бренду;
- низький рівень підготовки організаторів туристичної подорожі;
- недостатнє капіталовкладення в розвиток туристичної індустрії;
- відсутність програм підтримки охочих мешканців українських сіл розпочати туристичну діяльність.

Якщо з часом подолати всі згадані проблеми, то в кінцевому результаті можна отримати величезну вигоду як для держави, так і для сільського населення. Сільський зелений туризм володіє необхідним потенціалом для: підвищення рівня життя місцевого населення; зниження рівня безробіття; створення нової хвилі сільського підприємництва; залучення іноземних гостей; збільшення рівня конкуренції туристичної діяльності інших країн.

Отже, сільський зелений туризм це вагома туристична послуга, яка пропонується людям задля їх задоволення, у тому числі для підтримки іміджу певного регіону, створення новим робочих місць, забезпечення розвитку інфраструктури в сільській місцевості. Україна багата мальовничими ландшафтами, особливою кухнею та працьовитими людьми, все це об'єднується в привабливий туристичний продукт, який з часом стане сильною стороною розвитку сільської місцевості, сприятиме покращенню економічного становища і українських сіл, і цілої держави, а також соціального становища, виводячи Україну на новий рівень в туристичній індустрії.

Список використаних джерел та літератури

1. Барановський М.О. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2008. Вип. 24. С. 13-21.
2. Барановський М.О., Барановська О.В. Соціально-економічні та природні передумови розвитку сільського зеленого туризму в українському Поліссі / Географія і туризм: міжнародні виклики українському туризму. Матеріали V Міжнародної наукової конференції. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. С. 16-18.
3. Габа М. І. Сільський зелений туризм – перспективний вид туризму для реформування економіки України. Інтелект XXI. 2016. № 2. С. 88-94.
4. Грановська В. Г., Бойко В. О. Функціонування екоготелів в Україні як чинник активізації підприємницької діяльності. Економіка АПК. 2020. Вип 3. С. 57-65.
5. Бойко В. О., Ключник А. В., Півнюва Л. В. Зміцнення конкурентоспроможності підприємств екологічного (зеленого) туризму. Вісник Херсонського національного технічного університету. 2020. Вип. 3. С. 213-222. URL: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.3.28>.
6. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області. URL: <http://www.ecorivne.gov.ua>.
7. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність. Навчально-практичний посібник / За ред. А.В. Череп, Н.С. Венгеровської. ВД «Гельветика», 2022. 272 с.
8. Мазур С. А., Прилуцький А. М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. Ефективна економіка. 2018. Вип 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/47.pdf
9. Мошковська Г. К. Агротуризм – пріоритетний напрям розвитку туристичного бізнесу Рівненщини. URL: <http://vlp.com.ua/node/8831>.
10. Новини сільського господарства України та світу «Агро Центр». URL: <https://news.agro-center.com.ua/eco-farming/krashhi-agrosadibi-rivnenshini.html>
11. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм. Навчальний посібник. К.: Знання, 2006. 271 с.

УДК 339.9:331.56

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРАЦІ

Муліка Максим, магістрант ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. **Афоніна О. О.**, кафедра географії, туризму та спорту.

Дане дослідження присвячене вивченню тенденцій формування та розвитку світового ринку праці. Виявлено регіональні особливості зміни показників зайнятості та безробіття. Проаналізовано зміни головних показників світового ринку праці за гендерною та віковою ознаками.

Ключові слова: безробіття, зайнятість, заробітна плата, світовий ринок праці.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних змін проблеми формування і розвитку світового ринку праці набувають особливої актуальності. Недостатня зайнятість або її відсутність призводить до бідності, втрати майна та нерівності у розподілі доходів. Більшість країн зіткнулися з необхідністю створення умов якісної праці для громадян в умовах зростаючої конкуренції на світовому ринку та забезпечення робочих місць працівниками високої кваліфікації. Отже, дослідження сучасних тенденцій формування світового ринку праці є актуальним і має прикладне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню світового ринку праці та особливостям його трансформації присвячено праці вітчизняних та закордонних вчених, зокрема: Близнюк В. В., Бурлай Т. В., Дзюби Ю. В., Звонар Й. П., Козар В.В., Кримова М.О., Лібанової Е.М., Старостенко Г.Г., Туль С.І., Якімова Н.С., Яценко Л. Д., та інших, що свідчить про високу зацікавленість проблемами світового ринку праці з боку наукової спільноти. Аналіз досліджень вчених дає підстави стверджувати, що світовий ринок праці впливає на економічну та соціальну стабільність в країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці - головна складова ринкової економічної системи, що являє собою сферу працевлаштування, в якій взаємодіють покупці та продавці праці, а також механізм, що забезпечує узгодження ціни й умов праці між роботодавцями і найманими працівниками, регулює попит і пропозицію праці. Ринок праці підпорядковується ринковим законам, зокрема головному з них - закону про попит і пропозицію. Його функціонування базується на фундаментальних основах ринку: на економічній свободі особи і підприємства; на праві власності (право володіти, користуватися, розпоряджатися і відповідати за наслідки); на конкуренції; на жорстких бюджетних обмеженнях і передбачуваності державної політики. Головними структурними елементами світового ринку праці є: зайнятість, безробіття і середня заробітна плата.

За даними Міжнародної організації праці (МОП) 473 млн осіб офіційно не працевлаштовані. З них 205 млн осіб – це безробітні, які не шукають роботу, 268 млн осіб – шукали роботу, але за певних причин не змогли працевлаштуватися [4].

Зайнятість населення – це діяльність громадян, пов'язана з задоволенням особистих і суспільних потреб, що не суперечить чинному законодавству та приносить доход у грошовій або інших формах. Зайнятістю визначається діяльність на державних підприємствах, у власному, фермерському та іншому господарстві, садівництві, індивідуальна трудова діяльність, підприємництво тощо [8 с. 224].

Досліджуючи динаміку змін рівня зайнятості у світі, варто відзначити, що за період 2012 – 2022 рр. показник рівня зайнятості зріс на 28,8%. З 2012 по 2020 рр. даний показник був від'ємним, а з 2021 р. має додатні значення. Протягом досліджуваного періоду середньорічні темпи скорочення рівня зайнятості становили 0,5% (Табл. 1)

Таблиця 1

Динаміка темпів скорочення/зростання рівня зайнятості у світі, % (складено автором за даними [5])

Роки	Питома вага зайнятих, %	Зміни рівня зайнятості, % до попереднього періоду
2012	44.4	-0.78
2013	43.69	-0.71
2014	43.01	-0.68
2015	42.49	-0.52
2016	42	-0.49
2017	41.59	-0.41
2018	41.16	-0.43
2019	41.03	-0.13
2020	38.41	-2.62
2021	39.58	1.16
2022	61.6	22.02

Підвищення темпів скорочення світового рівня зайнятості протягом 2012–2021 рр. із 44,4% до 39,6%, пов'язане із демографічними змінами викликаними старінням населення та скороченням показника народжуваності; зростанням глобальної торгівлі та практики аутсорсингу, що змусило деякі компанії перенести свою діяльність до країн із нижчою вартістю робочої сили [6]. З 2021 по 2022 рр. спостерігається зростання світового рівня зайнятості на 22,02%. Причиною цього є покращення соціально-економічної ситуації у післяковідний період.

Протягом досліджуваного періоду найбільше скорочення показника зайнятості зафіксовано у таких регіонах як Африка на південь від Сахари, Південна Азія, Східна Азія і Тихий океан.

Причинами скорочення показника зайнятості у вище означених регіонах є домінування неформального сектору, невідповідність кваліфікації робітників і професій, політична нестабільність і конфлікти, прогалини в освіті та професійній підготовці. Найменші скорочення показника зайнятості у країнах Європи та Північної Америки (Табл. 2) [1].

Таблиця 2

Динаміка темпів скорочення/зростання рівня зайнятості за регіонами світу, % (складено автором за даними [5])

Роки	Латинська Америка та Карибський басейн	Європа	Африка на південь від Сахари	Південна Азія	Північна Америка	Східна Азія та Тихий океан
2012	50.2	41.53	47.99	35.32	51.2	52.74
2013	49.45	41.08	47.21	34.54	51.36	51.87
2014	48.73	40.26	47.1	33.5	51.36	51.14
2015	48.27	39.89	47.23	32.71	51.34	50.53
2016	48.15	39.76	47.3	31.88	51.44	49.76
2017	48.37	39.84	47.33	31.4	51.71	48.89
2018	48.65	40.05	47.29	30.68	51.46	48.46
2019	48.85	40.19	47.31	30.73	52.13	47.96
2020	43.44	38.73	45.2	27.56	50.23	46.06
2021	46.79	41.07	46.41	28.31	51.64	46.85
2022	62.1	61.1	72.7	74.7	73.6	61.6

Показники зайнятості населення світу суттєво відрізняються за гендерною ознакою. Упродовж досліджуваного періоду відбувається зменшення рівня зайнятості як чоловіків (на 4,5%) так і жінок (на 3,5%). Гендерний склад зайнятих має істотні зміни, а саме кількість зайнятих серед жіночого населення на 15,5% менша за кількість чоловічого населення (Табл. 3).

Причинами скорочення рівня зайнятості є глобальні економічні проблеми пов'язані із COVID-19, а також необхідність виконання сімейних обов'язків та обов'язків по догляду, що впливає на рівень зайнятості як чоловіків, так і жінок. Збалансування роботи та сімейних обов'язків іноді може призвести до зменшення участі в робочій силі або переривання кар'єри для обох статей [3].

Таблиця 3

Динаміка темпів скорочення/зростання рівня зайнятості населення світу за гендерною ознакою, % (складено автором за даними [2])

Роки	Жінки	Чоловіки
2012	35.7	52.2
2013	34.9	51.5
2014	34.2	50.7
2015	33.8	50
2016	33.3	49.4
2017	32.8	48.9
2018	32.2	48.4
2019	32.7	48.3
2020	30.9	46.3
2021	31.8	46.9
2022	32.2	47.7

Показник рівня зайнятості за віковою ознакою має тенденцію до скорочення. Упродовж досліджуваного періоду питома вага зайнятих працездатного віку знизилась на 0,5%, а осіб віком 15-24 роки – на 4,0%. (Табл. 4). Це обумовлено зміною вікової структури населення та уповільненням темпів економічного зростання, що призвело до скорочення можливостей працевлаштування особливо для молоді.

Таблиця 4

Динаміка темпів скорочення/зростання зайнятості населення світу за віковими групами, % (складено автором за даними [5])

Роки	Вікові групи	
	15-24 роки	15-62 роки
2012	44.2	66.9
2013	43.5	66.8
2014	42.7	66.6
2015	42.1	66.5
2016	41.6	66.4
2017	41.1	66.4
2018	40.6	66.4
2019	40.7	66.4
2020	38.8	64.4
2021	39.6	66.5
2022	40.2	66.4

Характерною рисою сучасного ринку праці є неформальна зайнятість. Неформальна зайнятість, на думку А. Л. Баланди, це сукупність економічних відносин, для яких властивий соціально-позитивний або соціально-нейтральний характер; вони пов'язані з участю громадян, фізичних осіб у рамках дозволеної законом економічної діяльності, що здійснюється ними самостійно або в межах дрібних виробничих одиниць, результати якої через різні причини не враховуються офіційною статистикою [7 с. 490-497]

Упродовж 2012-2022 рр. рівень неформальної зайнятості скоротився на 1,3% (Табл.5). 3-поміж причин неформальної зайнятості:

1. Недостатня кількість робочих місць у формальному секторі. У країнах, що розвиваються, занадто мало можливостей для отримання роботи у формальному секторі. Це зумовлено, зокрема, низьким рівнем інвестицій та грошових ресурсів, нестабільною економічною ситуацією, недостатньою підготовкою робочої сили та іншими факторами.

2. Низький рівень доходів у формальному секторі. Неформальна зайнятість може бути більш вигідною для тих, хто отримує низьку зарплату у формальному секторі.

3. Бідність та відсутність соціального захисту. Ці фактори можуть спонукати робочу силу до неформальної зайнятості. У країнах, що розвиваються, системи соціального захисту можуть бути слабкими або відсутніми, що змушує працездатних громадян самостійно забезпечувати власні потреби.

4. Низький рівень освіти є перешкодою для працевлаштування у формальному секторі. У такому випадку, працездатні громадяни змушені шукати роботу у неформальному секторі.

Таблиця 5

**Динаміка темпів скорочення/зростання рівня неформальної зайнятості населення світу, %
(складено автором за даними [1])**

Роки	Рівень неформальної зайнятості
2012	59.3
2013	59.1
2014	58.8
2015	58.6
2016	58.3
2017	58.2
2018	57.9
2019	57.8
2020	57.7
2021	58.2
2022	58

Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування. Безробіття є найбільш відомою та обмежувальною причиною недостатнього використання робочої сили. Щоб вважатися безробітним, людина повинна бути доступною та здатною швидко приступити до роботи [7].

Аналізуючи динаміку рівня безробіття у світі, варто відмітити незначне підвищення даного показника (з 5,74% у 2012 р. до 5,80% у 2022 р.). У розрізі регіонів світу, найменші показники безробіття характерні для Північної Америки та Європи, а найбільші для Латинської Америки і Карибського басейну та Східної Азії і Тихого океану (Табл. 6).

Причинами високого рівня безробіття є неналежний рівень забезпечення об'єктами інфраструктури та доступу до ринків праці, корупція, політична та економічна нестабільність, недостатній рівень освіти та професійних навичок.

Таблиця 6

**Динаміка темпів скорочення/зростання рівня безробіття за регіонами світу, %
(складено автором за даними [1])**

Роки	Світ	Латинська Америка та Карибський басейн	Європа	Африка на південь від Сахари	Південна Азія	Північна Америка	Східна Азія та Тихий океан
2012	5.74	6.41	11.29	5.86	4.9	7.99	4.04
2013	5.73	6.36	11.92	5.71	5.06	7.34	4.03
2014	5.61	6.16	11.6	5.79	4.96	6.25	4
2015	5.63	6.63	10.84	5.83	5.14	5.46	4.07
2016	5.66	7.73	10.00	6.24	5.14	5.10	3.97
2017	5.56	8.00	9.04	6.45	5.12	4.58	3.86
2018	5.4	7.89	8.17	6.46	5.12	4.11	3.73
2019	5.36	7.95	7.53	6.59	5.02	3.89	3.82
2020	6.58	10.09	7.82	7.25	7.25	8.21	4.31
2021	6.18	10	7.76	7.62	5.79	5.70	4.2
2022	5.8	7.2	6.7	7.4	5.22	3.7	5.2

Упродовж досліджуваного періоду рівень безробіття у віковій групі 15-24 роки збільшився на 0,2%. Тенденції зміни даного показника були неоднакові: з 2012 по 2021 рр. питома вага безробітних серед молоді зросла на 3,2%, натомість у 2021-2022 рр. скоротилась на 3,0%. (Табл. 7).

Таблиця 7

Динаміка темпів скорочення/зростання рівня безробіття у світі у віці 15-24 роки, % (складено автором за даними [5])

Роки	Питома вага безробітних, %	Зміни рівня безробіття, % до попереднього періоду
2012	14.71	0.25
2013	14.91	0.2
2014	14.86	-0.05
2015	15.22	0.36
2016	15.54	0.32
2017	15.52	-0.02
2018	15.44	-0.08
2019	15.34	-0.11
2020	17.26	1.92
2021	17.93	0.67
2022	14,9	-3.03

З 2012 по 2022 р. відбувається зниження рівня безробіття серед жінок та чоловіків (Табл. 8).

Таблиця 8

Динаміка темпів скорочення/зростання рівня безробіття у світі за гендерною ознакою, % (складено автором за даними [5])

Роки	Жінки	Чоловіки
2012	6.2	6.1
2013	6.1	6.1
2014	6	6
2015	6.1	6
2016	6	6
2017	5.9	5.8
2018	5.7	5.7
2019	5.6	5.5
2020	6.7	7
2021	6.3	6.2
2022	5.8	5.8

Важливим структурним елементом ринку праці є середня заробітна плата. Заробітна плата це – винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [7].

За останні 11 років показник щоденної заробітної плати зріс на 9,74% (з 5,88 дол у 2012 р. до 8,25 дол у 2022 р.) (Табл. 9).

Таблиця 9

Динаміка темпів скорочення/зростання рівня щоденної оплати праці у світі, дол (складено автором за даними [5])

Роки	Щоденна заробітна плата, дол./день	Зміни рівня щоденної заробітної плати, % до попереднього періоду
2012	5.88	8.6
2013	6.23	8.73
2014	6.45	8.89
2015	6.65	8.35
2016	6.86	8.35
2017	7.08	8.80
2018	7.4	9.17
2019	7.56	9.18
2020	7.59	8.76
2021	8.01	9.74
2022	8.25	9.74

Причиною даної ситуації є зростання ВВП, обсягу інвестицій, розширення сфери торгівлі та інших секторів господарства, удосконалення нормативно-правової бази, що призводить до збільшення кількості робочих місць та підвищує попит на працю.

Висновки. Дослідження світового ринку праці дозволило сформулювати наступні висновки:

1. За період 2012 – 2022 рр. рівень зайнятості населення світу зріс на 28,8%. Найбільших скорочень показників зайнятості зазнали Африка на південь від Сахари, Південна Азія, Східна Азія і Тихий океан. Гендерний склад зайнятих має істотні зміни, а саме кількість зайнятих серед жіночого населення на 15,5% менша за кількість чоловічого населення. Показник рівня зайнятості за віковою ознакою має тенденцію до скорочення: питома вага зайнятих працездатного віку знизилась на 0,5%, а осіб віком 15-24 роки – на 4,0%. Показник рівня неформальної зайнятості скоротився на 1,3%.

2. Рівень безробіття у світі має тенденцію до підвищення (з 5,74% у 2012 р. до 5,80% у 2022 р.). У віковій групі 15-24 роки показник безробіття збільшився на 0,2%.

3. Упродовж досліджуваного періоду показник щоденної заробітної плати збільшився на 9,74%.

Список використаних джерел та літератури

1. Allianz Research. 2022. «Insolvency Report 2022», 18 May 2022. URL: https://www.allianz-trade.com/en_global/news-insights/news/insolvency-report-2022.html (дата звернення: 25.03.2023)

2. Gill I., Nagle P. Inflation could wreak vengeance on the world's poor. URL: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2022/03/18/inflation-could-wreak-vengeance-on-the-worlds-poor/> (дата звернення: 02.04.2023)

3. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Seventh edition Updated estimates and analysis [Електронний ресурс] International Labour Organization. 2021. Режим доступу до ресурсу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj55_aboMr-AhVCh_0HHHTHBhwQFnoECBcQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ilo.org%2Fwcmssp5%2Fgroups%2Fpublic%2F---dgreports%2F---dcomm%2Fdocuments%2Fbriefingnote%2Fwcms_767028.pdf&usq=AOvVaw3hKcNMrcpnzMLz NkWAG0z1 (дата звернення: 15.04.2023)

4. Sweger Z. How many people get 'long COVID'? More than half, researchers find. | Penn State University. The Pennsylvania State University | Penn State. URL: <https://www.psu.edu/news/research/story/how-many-people-get-long-covid-more-half-researchers-find/> (дата звернення: 28.04.2023).

5. World Employment and Social Outlook 2018: Greening with jobs. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_628654/lang--en/index.htm (дата звернення: 28.04.2023).

6. World Employment and Social Outlook: Trends 2023. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/WCMS_865332/lang--en/index.htm (дата звернення: 13.04.2023)

7. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. В. Калина. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 498 с. : іл. – Бібліогр. : с. 490–497.

8. Лібанова Е. М. Ринок праці: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 224 с.

УДК 37.016:91]:004

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОСИЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ УЧНЯМИ СТАРШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ ОНЛАЙН (ВОЄННОГО ЧАСУ)

Подгорний Віталій, магістрант ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. **Остапчук В. В.**, кафедра географії, туризму та спорту.

Актуальність даної теми полягає в необхідності забезпечення ефективного навчання географії в умовах онлайн навчання під час воєнного часу. Навчання віддалено вимагає нових підходів та стратегій, адаптованих до особливостей учнівської мотивації, що можуть бути зумовлені емоційним напруженням, невпевненістю та іншими негативними факторами. Розв'язання цих проблем дозволить забезпечити максимальну ефективність навчального процесу, залученість учнів до активного вивчення географії та розвиток їхніх здібностей.

Задачі дослідження:

Проведення дослідження психолого-педагогічних засад посилення мотивації вивчення географії учнями старших класів в умовах навчання онлайн воєнного часу передбачає наступні задачі:

1. Визначення факторів, які впливають на мотивацію учнів при вивченні географії у зоні віртуального навчання під час воєнного конфлікту.

2. Розробка стратегій підвищення мотивації учнівського інтересу до предмету географії, зокрема через використання інтерактивних методів, ігрових технологій та психологічних підходів.

3. Аналіз педагогічних методик та прийомів, що сприяють залученню учнів до активного навчального процесу в умовах онлайн навчання під час воєнного часу.

4. Визначення ролі педагога та психолога у стимулюванні мотивації учнів до вивчення географії в онлайн-середовищі та в умовах воєнного конфлікту.

Наукова новизна:

Наукова новизна даного дослідження полягає у розробці та апробації психолого-педагогічних засад, специфічних для умов навчання онлайн під час воєнного часу, що сприятимуть посиленню мотивації учнів у вивченні географії. Дана робота включає в себе аналіз актуальних теоретичних підходів та досліджень у галузі педагогіки та психології, а також розробку практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності навчання географії в умовах онлайн навчання воєнного часу.

Умови навчання онлайн у старших класах, особливо воєнного часу, поставили перед педагогами та психологами виклик щодо посилення мотивації учнів у вивченні географії. Географічні знання є важливим елементом розуміння світу, формування громадянської свідомості та активної громадянської позиції. У даній статті розглянемо психолого-педагогічні засади, які сприятимуть посиленню мотивації учнів старших класів у вивченні географії в умовах навчання онлайн під час воєнного часу.

Основні психологічні аспекти мотивації.

Мотивація є важливою частиною процесу навчання. Однією з ключових теорій мотивації є теорія самовизначення Райана і Деці, яка включає три основні потреби: автономію, компетентність і належність. Ці потреби можуть бути використані як важелі для підвищення мотивації учнів до вивчення географії. [3]

Автономія відноситься до відчуття контролю над власним навчанням. У випадку географії, це може означати можливість вибору специфічних тем для дослідження або вибору формату представлення своєї роботи.

Компетентність означає відчуття власної ефективності. Вчителі можуть підвищити відчуття компетентності учнів, надаючи їм регулярний зворотний зв'язок про їхній прогрес і підтримуючи їх у вирішенні проблем. [1]

Належність відноситься до відчуття бути частиною групи або спільноти. Це може бути досягнуто за допомогою групових проєктів або дискусій, які дозволяють учням відчувати себе частиною навчальної спільноти.

Мотивація – це сукупність мотивів, що спонукають людину до дії. Вона є ключовим аспектом успішного навчання. Враховуючи те, що географія – предмет, що вимагає від учнів високого рівня критичного мислення та уважного вивчення матеріалу, мотивація є вкрай необхідною. [10]

Основними мотивами, що впливають на бажання учнів вивчати географію, є:

1. Прагнення до знань: учні хочуть розуміти світ навколо себе, включаючи природні процеси, соціально-економічні структури та культурні відмінності.
2. Прагнення до компетентності: учні хочуть відчувати впевненість у своїх знаннях і навичках.
3. Соціальні мотиви: учні хочуть відповідати очікуванням учителів, батьків, або однолітків.

Психолого-педагогічні засади мотивації

Враховуючи особливості психології учнівського віку, можна виокремити декілька психолого-педагогічних засад, які сприяють зростанню мотивації: [2]

1. Індивідуалізація навчання: Кожен учень унікальний і має свої власні інтереси. Вчителі повинні враховувати ці індивідуальні відмінності, пропонуючи матеріали, які відповідають інтересам учнів.
2. Активне навчання: Учні зазвичай більше зацікавлені, коли вони активно залучені до навчального процесу. Практичні завдання, групові роботи, дискусії – це все засоби, які можуть підвищити мотивацію учнів.
3. Позитивне ставлення до помилок: Помилки – це частина навчального процесу. Вчителі повинні показувати учням, що помилки – це можливість для розвитку і навчання, а не причина для зневіри.
4. Використання цифрових технологій: В умовах онлайн-навчання, цифрові технології стають незамінним інструментом. Вони можуть допомогти зробити навчання більш цікавим та візуальним.
5. Врахування індивідуальних відмінностей: Учителі повинні адаптувати свій підхід до навчання, враховуючи індивідуальні потреби та інтереси кожного учня. Це може включати використання диференційованого навчання, при якому вчителі модифікують свої інструкції та вимоги, щоб відповідати різним стилям навчання та рівням готовності учнів.
6. Сприяння самостійності: Учителі можуть сприяти самостійності учнів, дозволяючи їм брати на себе відповідальність за своє навчання. Це може включати використання проєктів, при яких учні самі планують свою роботу, визначають цілі та використовують свої власні стратегії для їх досягнення.
7. Використання зворотного зв'язку: Регулярний та конструктивний зворотний зв'язок від вчителів допомагає учням розуміти свої сильні сторони та слабкі місця, а також дає їм зрозуміти, як вони можуть покращити своє навчання.
8. Створення спільноти: За умов онлайн-навчання особливо важливо створити відчуття спільноти серед учнів. Це може бути досягнуто за допомогою групових проєктів, онлайн-дискусій та інших форм колаборативного навчання.

Онлайн-навчання в умовах воєнного часу

В умовах воєнного часу, освіта може бути серйозно поставлена під загрозу. Однак, використання онлайн-навчання може допомогти подолати деякі з цих викликів. Це дозволяє учням продовжувати свою

освіту, незалежно від їхнього місцезнаходження, і забезпечує їм доступ до ресурсів та підтримки, які вони могли б втратити. Онлайн-навчання також може надати учням можливість взаємодіяти з іншими учнями та вчителями, що допомагає підтримувати відчуття спільноти та належності. [4]

Однак, онлайн-навчання також ставить перед учителями та учнями ряд викликів. Наприклад, не всі учні мають доступ до надійного інтернет-з'єднання або відповідного обладнання для онлайн-навчання. Також можуть виникнути проблеми з мотивацією та самоорганізацією, оскільки учням може бути важко зосередитися на навчанні вдома. Вчителям потрібно бути свідомими цих викликів та розробляти стратегії для їх подолання.

В умовах воєнного часу, освіта часто стає другорядною. Однак, завдяки технологіям, освіта може продовжуватись в онлайн-форматі. Для забезпечення ефективності такого навчання, особливо важливо зосередитись на мотивації учнів. [6]

Мотивація вивчення географії

Одним із способів підтримки мотивації в умовах онлайн-навчання воєнного часу може бути використання географії як інструмента для кращого розуміння конфлікту. Вивчення геополітичних та соціально-економічних чинників, які призводять до воєнних конфліктів, може бути вкрай зацікавлюючим для старшокласників. Вони можуть бачити, як географічні знання можуть бути використані в реальному світі, що, в свою чергу, може підвищити їхню мотивацію до вивчення цього предмета. [5]

Також, вчителі можуть залучати учнів до вирішення реальних проблем, пов'язаних із воєнними конфліктами, таких як розробка стратегій для надання допомоги переселенцям або аналіз потенційних шляхів вирішення конфлікту.

Географія – це предмет, який допомагає учням краще розуміти світ навколо них. Це може бути особливо цінним у воєнний час, коли учням може бути важко зрозуміти, чому конфлікт відбувається. [8]

Вчителі можуть використовувати географію як засіб для підвищення свідомості учнів про воєнні конфлікти та їх причини. Наприклад, вони можуть обговорювати геополітичні аспекти конфлікту, такі як природні ресурси, кордони та етнічні тензії, що можуть допомогти учням краще розуміти причини та наслідки воєнних дій.

Крім того, географія може допомогти учням розуміти вплив війни на людські спільноти та навколишнє середовище. Вони можуть вивчати, як війна впливає на міграцію людей, зміни в ландшафті та доступ до природних ресурсів. [9]

Вчителі можуть також використовувати різноманітні стратегії для підвищення мотивації учнів до вивчення географії. Це може включати використання інтерактивних карт та інших візуальних ресурсів, проведення віртуальних екскурсій, підключення до актуальних подій та дискусій. [7]

Отже, вивчення географії в умовах навчання онлайн під час воєнного часу вимагає особливої уваги до психолого-педагогічних засад посилення мотивації учнів. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що успішне досягнення цілей навчання географії в онлайн-середовищі залежить від використання інноваційних підходів, які враховують психологічні особливості учнів та забезпечують їхню мотивацію. Залучення відповідних педагогічних та психологічних ресурсів, використання інтерактивних методик та ігрових технологій дозволить зробити навчання географії цікавим та ефективним навіть у воєнний період.

Список використаних джерел та літератури

1. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York, NY: Plenum Press.
2. Vallerand, R. J., & Bissonnette, R. (1992). Intrinsic, extrinsic, and amotivational styles as predictors of behavior: A prospective study. *Journal of Personality*, 60(3), 599-620.
3. Pintrich, P. R., & Schunk, D. H. (2002). *Motivation in education: Theory, research, and applications* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.
4. Ames, C. (1992). Classrooms: Goals, structures, and student motivation. *Journal of Educational Psychology*, 84(3), 261-271.
5. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
6. Skinner, E. A., Kindermann, T. A., & Furrer, C. J. (2009). A motivational perspective on engagement and disaffection: Conceptualization and assessment of children's behavioral and emotional participation in academic activities in the classroom. *Educational and Psychological Measurement*, 69(3), 493-525.
7. Karpicke, J. D., & Blunt, J. R. (2011). Retrieval practice produces more learning than elaborative studying with concept mapping. *Science*, 331(6018), 772-775.
8. Марченко, О. М. (2020). Педагогічні умови посилення мотивації учнів до вивчення географії у сучасних умовах. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Педагогіка"*, (61), 115-121.
9. Ходоровська, Н. І., & Власюк, Н. О. (2022). Активізація навчальної діяльності учнів на уроках географії під час онлайн-навчання. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, (101), 48-52.
10. Марченко І. В. (2021). Застосування інтерактивних технологій на уроках географії в умовах онлайн-навчання. *Педагогіка і психологія*, (4), 67-73.

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ ПРИЛУЦЬКОГО РАЙОНУ

Чорний Дмитрій, магістрант ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. геогр. наук, доц. **Філоненко Ю. М.**, кафедра географії та туризму та спорту.

В статті розглядається релігійний туризм в Прилуцькому районі, конфесійна приналежність, святині та місця поклоніння.

Ключові слова: паломництво, релігійний туризм, святиня.

Зважаючи на те, що паломництво є однією з форм релігійного туризму, яке існує з початку заснування світових релігій та появи їх святинь, можна стверджувати, що релігійний туризм є одним з найстаріших видів туризму взагалі [1, 3]. На жаль, колишній СРСР забороняв релігійний туризм через поширення комуністичної ідеології та боротьбу з релігією [1, 3]. У сучасному розумінні релігійний туризм почав активно розвиватися на теренах України з 90-х років ХХ століття. На Прилуцьчині релігійний туризм є досить активним, оскільки Прилуцький район має багато релігійних об'єктів, які вже включені або можуть бути залучені до туристичної діяльності. Дослідження цих об'єктів є актуальним та важливим для формування туристичного іміджу даного регіону нашої області.

Релігійні споруди Прилуцького району, які використовуються з туристичною метою, перебувають переважно у користуванні православних віруючих, яких на Прилуцьчині найбільше. Громади неправославних конфесій (8 – у Прилуцькому районі та 13 – у Прилуках) таких об'єктів, на жаль, не мають).

Не дивлячись на переходи з УПЦ (МП) до ПЦУ (03.03.2019 р.) – парафія храму Різдва Богородиці з с. Бережівка; 21.06.2019 – парафія храму Святителя Миколая Мирлікійського Чудотворця в Парафіївці), до повномасштабної російської агресії близько 90% всіх віруючих району становили прихожани УПЦ (МП). Станом на 2023 рік, серед об'єктів паломництва міста Прилуки, лише 3 храми належать ПЦУ.

Найбільш визначні та відомі пам'ятки православ'я Прилуцького району, такі як Густинський монастир, Спасо-Преображенський собор у Прилуках, Стрітенський собор та багато інших перебувають у користуванні УПЦ (МП).

При дослідженні релігійного туризму Прилуцьчини основна увага зверталась нами на вивчення не лише об'єктів паломництва, а й кількісних показників туристичних прибутків до них, якості екскурсійних послуг, наявності сувенірної продукції тощо.

На даний час, у Прилуцькому районі можна виділити 7 православно-християнських святинь, а саме: Прилуцька, Іржавська, Перекопівська, Густинська та Ладинська ікони Пресвятої Богородиці, а також Десниця Святителя Димитрія (Данило Туптало) митрополита Ростовського і Нетлінні останки будівничої Спасо-Преображенського храму в с. Яблунівка Пелагеї Горленко. Аналізуючи дані таблиці 1 [2], можна зробити висновок, що найбільш популярними серед паломників святинями Прилуцьчини є Прилуцька та Густинська ікони Пресвятої Богородиці.

Таблиця 1.

Статистичні дані відвідування святинь

№	Назва святині	Місце розташування	Середня щорічна к-ть паломників (тис. осіб)
1	Прилуцька ікона Пресвятої Богородиці («Скорботна»)	м. Прилуки, Спасо-Преображенський кафедральний собор	22-24
2	Іржавська («Іржавецька», «Ржавецька», «Ржавська») ікона Пресвятої Богородиці	На жаль, ікона втрачена, шанований список (копія) знаходиться у Свято-Троїцькому храмі с. Іржавець	6-7
3	Перекопівська ікона Пресвятої Богородиці	сmt Варва, храм Різдва Пресвятої Богородиці	7-8
4	Густинська ікона Пресвятої Богородиці	с. Густиня, Свято-Троїцький Густинський монастир	до 30
5	Ладинська ікона Пресвятої Богородиці	сmt Ладан, Покровський собор	8
6	Десниця Святителя Димитрія, митрополита Ростовського	с. Полонки, Архангело-Михайлівський храм	10-15
7	Нетлінні останки будівничої Спасо-Преображенського храму с. Яблунівка Пелагеї Горленко	с. Яблунівка, Спасо-Преображенський храм	5-7

Варто відзначити, що важливий вплив на кількість туристичних прибутків мають потенційні чудеса, які можуть відбуватися у місцях поклоніння. Джерелом таких подій зазвичай є, чудотворні ікони та мощі, які, за переказами, можуть зцілювати людей і надавати їм певні, особливі відчуття. Так за даними УПЦ (МП) [3]. Ікони вважаються чудотворними, наприклад, Прилуцька ікона Богородиці «Скорботна». Потенційні чудеса зцілення могли фіксуватися також біля раки з мощами Пелагеї Горленко, яка вважається місцевошанованою в Ніжинській Єпархії. Такі історії з чудесними зціленнями та чудесами біля об'єктів поклоніння приваблюють вірян.

Загалом, можна стверджувати, що Прилуччина має на своїй території значну кількість місць поклоніння, святинь та, навіть, місця «чудес». Все це створює умови для розвитку релігійного туризму та паломництва (у майбутньому не лише до християнських об'єктів), проте туристична інфраструктура перебуває не в найкращому стані, а дані про фінансові надходження, джерелом яких є туристи – відсутні. Враховуючи потенціал релігійного туризму в Прилуцькому районі, необхідно активно залучати туристичних операторів та інвесторів для розвитку цього напрямку. Для цього можуть бути проведені спеціальні маркетингові заходи, наприклад, участь у туристичних виставках та конференціях, організація екскурсій та релігійних паломництв, рекламні кампанії в соціальних мережах та туристичних порталах. Такі заходи можуть сприяти збільшенню потоку туристів в районі та збільшенню доходів від туристичної діяльності, що є важливим для економічного розвитку району та підвищення благополуччя місцевого населення.

Список використаних джерел та літератури

1. Бордун О., Монастирський В. Релігійний туризм України Тенденції організації в "Рік Божого милосердя".
2. Лист № 072 від 27 лютого 2023 року: УПЦ (МП) Ніжинське Єпархіальне управління (16600, Україна, Чернігівська обл., м. Ніжин, вул. Митр. Стефана Яворського, 2.
3. Пелешук І.В Релігійні громади чернігівської області: особливості поширення та функціонування, 2019, 71с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1694/1/%D0%9F%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%88%D1%83%D0%BA.docx>
4. Blackwell R. Motivations for religious tourism, pilgrimage, festivals and events. 2007 URL: https://www.researchgate.net/publication/285660456_Motivations_for_religious_tourism_pilgrimage_festivals_and_events

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ, ІНФОРМАТИКА

УДК 004.777:378

ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СЕРЕДОВИЩІ MOODLE

Горошко Олександр, магістрант ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук, доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук

Розробка та впровадження дистанційних навчальних ресурсів стала вкрай необхідною в сучасних умовах, враховуючи ізоляцію, яка стала наслідком пандемії COVID-19 та бойові дії, які проходять в нашій країні, ця задача стала важливою для багатьох освітніх процесів.

Використання платформи Moodle надає можливість студентам і викладачам обмінюватися інформацією, мати гнучку структуру, яку можна підвести до конкретного навчального закладу.

Також, потрібно звернути увагу, це одна з найпопулярніших відкритих систем, що дозволяє її використовувати безкоштовно та без обмежень, локалізація має переклади більш ніж на 120 мов, серед яких українська, англійська, німецька, французька та багато інших.

Але просте використання Moodle не завжди дає необхідний результат. До процесу створення курсу потрібно підходити як і з боку фахівця з предмету так і з боку методиста, курс повинен бути структурованим, логічно-побудованим, щоб ним зручно було користуватися та ефективно засвоювати матеріал. Потрібно врахувати потреби та можливості студентів, забезпечити необхідну інфраструктуру, безперебійну роботу сервера, стабільний інтернет, бажано резервні канали зв'язку та автономне живлення за необхідності.

Ключовим моментом розробки навчальних ресурсів є вибір необхідних модулів, потрібно детально проаналізувати їх можливості та підібрати ті, які необхідні для конкретного курсу. В нашому доступі сотні різноманітних модулів, плагінів, які ми можемо використати. Так як система відкрита, ми можемо вносити зміни в модулі та обмінюватися ними. Існують інтернет ресурси, спільноти користувачів, де можна знайти відповідь та викласти своє рішення тієї чи іншої проблеми, починаючи від того як встановити та налагодити базову конфігурацію, ознайомитися з численними вебінарами і закінчуючи тонким налагодженням сервера, зазвичай ця інформація більше потрібна адміністраторам сайту, але й знати на що здатна система потрібно як і викладачам так і створювачам курсів.

Для використання Moodle необхідні базові навички роботи з комп'ютером та розуміння принципів функціонування платформи, розробка та підтримка цієї системи вимагає певних навичок та технічних знань, що може стати викликом для деяких навчальних закладів. При користуванні ресурсом через інтернет, потрібно забезпечити безпеку, конфіденційність даних студентів. Зробити недоступною для інших інформацію про їх поштові скриньки, номери телефонів, логінів та паролей, а також час та місце зустрічі, публічних зборів.

Використання електронних платформ для навчання може стати викликом для деяких навчальних закладів, але при подальшому освоєнні ми бачимо, що всі проблеми доволі легко вирішуються та приносять значні переваги для більш ефективного навчання, а іноді й єдиним рішенням в його реалізації.

Moodle було визнано лідером G2 2023 Best Software Awards як одну з найкращих компаній 2023 р, як система керування навчанням з відкритим кодом, де ключовим моментом - дати можливість освітянам покращити наш світ, глобальні нагороди та високі рейтинги, демонструють як проект Moodle розвивається разом із потребами учнів та викладачів, має позитивний вплив у всьому світі.

Загалом можна сказати, що зараз в дослідженнях та публікаціях активно розглядаються розв'язування проблем, пов'язаних з використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчання та освіти, дослідження вказують на те, що такий підхід може сприяти зростанню інтересу та забезпечити досить високу якість навчання.

Одним із досліджень є "The Impact of COVID-19 on Education - Insights from Education at a Glance 2020" (Вплив COVID-19 на освіту) організації ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку, міжнародна організація, що об'єднує 37 країн світу) – розглядає вплив пандемії COVID-19 на систему освіти у світі. У звіті описується, що зростання використання технологій у навчанні та розвиток дистанційної освіти стало надзвичайно важливим у зв'язку з обмеженнями навчання в закритих приміщеннях. Дослідження "Challenges in designing e-learning courses in higher education: A case study" (Проблеми розробки електронних навчальних курсів у вищій освіті: практичне дослідження) розглядає проблеми при розробці курсів дистанційного навчання та пропонує рішення для їх подолання – відмінності електронної дидактики від традиційної, педагогічні підходи.

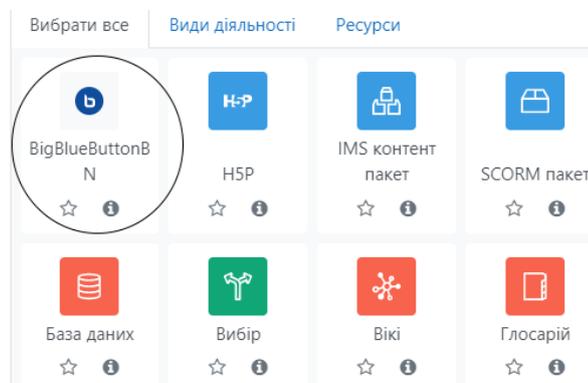
У контексті недослідженими частинами загальної проблеми потрібно зосередитися на ефективному використанні різних функцій платформи Moodle для створення і редагування матеріалів курсу, організація зворотного зв'язку зі студентами, використання інтерактивних методів навчання. Дослідження цих частин допоможуть покращити процес навчання та зробити курс більш цікавим та ефективним.

Метою дослідження є аналіз впровадження додаткових модулів для розробки навчальних ресурсів для курсу «Інформаційні технології навчання» та визначення ефективності її впровадження, рекомендації щодо оптимального використання.

Інтеграція онлайн навчання.

Веб-конференції та живі заняття можуть мати вирішальне значення для якісних програм навчання. Ці доповнення Moodle забезпечують інтеграцію з багатьма найпопулярнішими інструментами для зустрічей онлайн:

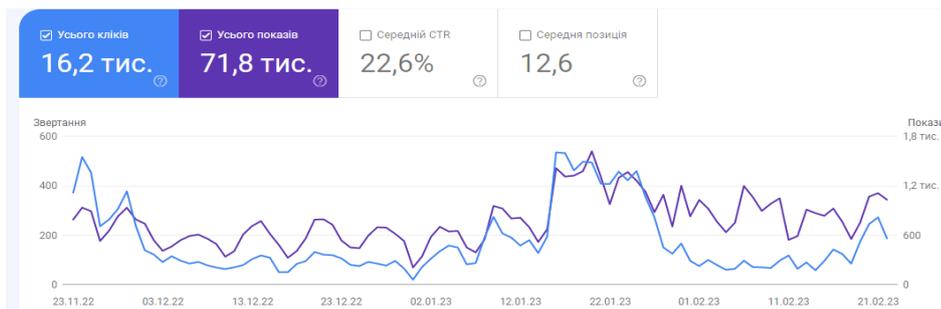
1. BigBlueButton - в останніх версіях Moodle це програмне забезпечення інтегрували в систему по замовчуванню, встановлювати його не потрібно, цей сервіс безкоштовний, але має обмеження: максимальна тривалість окремого сеансу не більше 60 хв, при цьому на сеансі можуть бути присутні не більше 25 користувачів, записи конференцій зберігаються до 7 днів, так як BigBlueButton є відкритим кодом, то встановлення його як окремих сервіс на свій сервер знімає обмеження, зберігати записи можна стільки, скільки дозволяє вільне місце на дисках сервера, за звичайних умов година запису займає 200-300 Мб місця на диску (залежить від налаштування запису, якщо вказати високу роздільну здатність відео та аудіо, розмір файлу може бути значно більшим).

2. Використання Zoom з Moodle дозволяє викладачам проводити зустрічі та конференції прямо зі сторінок курсів, при використуванні мобільного телефону чи планшета на пристрій встановлюється необхідний додаток що забезпечує більш гладке та зручне спілкування між студентами та викладачем, особливо в умовах дистанційного навчання, при неможливості користуватися комп'ютером. На сьогодні Zoom надав безкоштовний доступ до своїх сервісів українським університетам та профтехам, про це йдеться у листі Міністерства освіти та науки (МОН) до керівників навчальних закладів.

"З метою підтримки освітньої і наукової діяльності закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у період воєнного стану Міністерством освіти і науки України досягнуто домовленості з компанією Zoom щодо надання протягом 2022/2023 навчального року безкоштовного та розширеного доступу до програмного забезпечення Zoom Meetings for Education", – зазначається у листі.

3. інтеграція з Google. Moodle дозволяє використовувати такі інструменти як Google Drive, Google Docs, Google Sheets та Google Calendar що забезпечує зручну роботу з файлами, колективну роботу над документами та їх редагування в режимі реального часу, спільний доступ до календарів. Зберігання файлів на Google Drive суттєво розвантажить сервер з Moodle, а підключення Google Analytics, Sezrch Console дасть змогу відстежити активність користувачів на сайті.

4. Підключення Microsoft Office 365 до Moodle дозволяє студентам та викладачам працювати з документами Office, включаючи Word, Excel, PowerPoint безпосередньо зі сторінок курсів. Отримати Office 365 для всього навчального закладу можна безкоштовно або з суттєвою знижкою якщо необхідні додаткові можливості. Для підключення необхідно налаштувати плагін та додати його до курсу, після цього студенти зможуть легко працювати з документами Office.

5. Інтеграція з Turnitin, це рішення для академічної доброчесності, розроблене для роботи з існуючими завданнями, форумами та семінарами Moodle, дозволяє проводити перевірку оригінальності студентських робіт, завантажених в систему. Необхідно мати акаунт на офіційному сайті Turnitin та скористатися плагіном який доступний на офіційному сайті. Результати перевірки будуть відображатися в системі Moodle, що зменшить час, необхідний для перевірки та оцінювання завдань.

6. H5P - це спосіб створення, обміну та використання інтерактивного мультимедійного навчального контексту в форматі HTML5, який доступний практично для всіх типів пристроїв, комп'ютерів, смартфонів, планшетів. Створення контексту відбувається безпосередньо в браузері, редактор доволі простий, але має досить багато різноманітного функціоналу, звичайно створювач має мати певний рівень знайомства з комп'ютером.

У репозиторіях Moodle, на даний час понад 1600 різноманітних плагінів, кількість яких постійно зростає, це плагіни для зовнішніх відеоконференцій, організації та перевірки завдань, інтеграція з різноманітними середовищами, засобами зберігання, тощо. Але надмірне використання модулів може бути шкідливе для сприйняття інформації, сайт повинен мати більш-менш структуровану організацію, а не зоопарк різних надбудов, де кожен курс живе власним життям, це дезорганізує студента та додає зайве на них навантаження. Також треба брати до уваги що чим складніший механізм роботи сайту тим він може бути менш ефективним та повільним, важливо підходити обдуману у виборі додаткових функцій, перевищення міри використання додаткових модулів може призвести до негативних наслідків. Краще вибрати лише необхідне та корисне, не додаючи зайвого баласту.

З точки зору адміністрування сайту, важливо забезпечити швидку та безперебійну роботу. Для цього потрібно оптимізувати його роботу, регулярно оновлювати систему та плагіни, регулярно виконувати резервне копіювання даних. Важливо відстежувати активність користувачів на сайті, контролювати реєстрацію та авторизацію, вести моніторинг використання ресурсів сервера. При неконтрольованій роботі сайт може стати розсадником шкідливих програм та вірусів, розповсюджувачем спаму, сайт може стати легкою мішенню для хакерів та зловмисників, які будуть намагатися проникнути в систему для отримання конфіденційної інформації, крім того це приведе до повільного завантаження сайту, спотворення інформації або взагалі буде недоступний для користувачів. Тому важливо регулярно проводити технічне обслуговування сайту, слідкувати за безпекою та вчасно реагувати на можливі загрози.

Стаття написана на аналізі роботи існуючого сайту, основною перевагою є те що при цьому використовується виділений сервер з статичною ір адресою та зареєстрованим доменним ім'ям. Проте неконтрольована реєстрація привела до того що на сайт стали реєструватися «боти», кількість «нових» користувачів почала збільшуватися більш ніж 2000-3000 за день, відсутність моніторингу дала їм змогу публікувати на сайті різноманітну рекламну інформацію. Два простих кроки - встановлення обмеження на використання тільки реальних поштових серверів та введення CAPTCHA (це скорочення від Completely Automated Public Turing test to tell Computers and Humans Apart, тест який призначений щоб відрізнити людей від ботів, які можуть намагатися автоматично створювати облікові записи) зменшило практично до нуля, нецільове використання ресурсів сайту. Підключення https, що є протоколом безпеки для передачі даних, забезпечує шифрування даних між веб-сайтом та користувачем, що знижує ризик перехоплення та зловживання цими даними.

Список використаних джерел та літератури

1. Коваленко І. Я., Сапожник О. О. Технології навчання в вищій школі: навчальний посібник / за заг. ред. проф. І. Я. Коваленка. – К.: Вид. дім «Слово», 2016. – 192 с.
2. Мар'янчук Є. О. Використання віртуальних навчальних середовищ у процесі підготовки фахівців. / Є. О. Мар'янчук, Н. Ю. Сіренко // Технології в освіті. – 2019. – № 1 (34). – С. 47-52.
3. Пересада В. Т. Використання віртуальних навчальних середовищ у процесі навчання іноземних студентів / В. Т. Пересада // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2017. – Вип. 53. – С. 108-117.
4. Бондаренко Ю.В., Любченко О.П., Щербина Л.В., Трофименко О.В. Підвищення ефективності дистанційного навчання за допомогою віртуальних лабораторних робіт в середовищі Moodle // Вісник НТУУ "КПІ". Серія "Технологія і техніка друкарства". – 2014. – № 3 (45). – С. 28-35.
5. А. Кирий, А. Давидюк, С. Третяк. Налаштування сервера з відкритим кодом: Ubuntu, Nginx, MySQL, PHP. - Київ: Видавництво Антей, 2018.
6. Р. Янг, Д. Фримен. Веб-програмування. Розробка веб-додатків з використанням PHP і MySQL. - Київ: Діалектика, 2019.
7. М. Собків, С. Шпак. Налаштування сервера на базі ОС Linux. - Київ: Видавництво НАУ, 2017.
8. Офіційна документація Moodle: <https://docs.moodle.org>

9. Форум Moodle.org: <https://moodle.org/course/view.php?id=17228>
10. MoodleNews - новини, статті та огляди про Moodle: moodlenews.com
11. Компанії з програмного забезпечення <https://www.g2.com/best-software-companies/nz-aus#list>
12. Zoom for Education <https://explore.zoom.us/en/industry/education/>
13. Програмне забезпечення для віртуальних класів <https://bigbluebutton.org/>
14. Академічна доброчесність <https://www.turnitin.com/>
15. ІНТЕРАКТИВНИЙ ВМІСТ HTML5 <https://h5p.org/>

УДК 004.777:373.5

ОГЛЯДОВА ХАРАКТЕРИСТИКА MOODLE, ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кривенко Вікторія, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – д-р техн. наук, проф. **Казачков І. В.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті розкрито тему використання Moodle, як навчальної платформи для закладів загальної середньої освіти, зазначена загальна характеристика навчальної платформи, недоліки та переваги, і порівняння з іншими популярними платформами для навчання.

Ключові слова: дистанційна освіта, навчальні платформи, Moodle, сервер.

У сьогоднішніх умовах дистанційна освіта є важливою формою навчання, яка базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій та педагогічних програмних засобів, які забезпечують комунікацію між вчителями та учнями та сприяють продовженню, відновленню або ж удосконаленню навчального процесу. Навчальний процес у дистанційній освіті має свої особливості у порівнянні з очним навчанням. Основними елементами є взаємодія вчителя та учня на відстані, робота учня з навчальними матеріалами. Основою метою є якісне засвоєння матеріалу, як і у традиційній очній освіті [2].

З цією метою і були розроблені та запуснені у використання різноманітні онлайн платформи, які відповідають вимогам та потребам сьогодення.

Однією із популярних навчальних платформ є Moodle. Її часто використовують заклади вищої освіти задля забезпечення та покращення навчального процесу застосуванням додаткових матеріалів та чіткою структуризацією викладання, тепер же Moodle набуває популярності на всіх рівнях освіти, і заклади загальної середньої освіти не стали виключенням.

Тож, що таке Moodle?

Moodle – це система, яка підходить як для дистанційного, так і для очного навчання, і працює для забезпечення інтерактивної взаємодії між учасниками навчального процесу [6]. За допомогою неї можна створювати онлайн-курси, публікувати навчальні матеріали, тести та завдання, зберігати та систематизувати результати.

Розглянемо основні етапи та виклики впровадження Moodle.

Не зважаючи на те, що Moodle безкоштовна та легка у користуванні система, вона вимагає розміщення на своєму сервері або хмарному сервісі. Згідно з потребами закладу освіти потрібно провести налаштування, створити відповідні курси (класи) та завантажити матеріали, додати учасників, які зможуть мати доступ до курсів. Варто також зазначити, що потрібно забезпечити підтримку користувачам та оновлювати систему для забезпечення безпеки та функціональності [6].

Перш ніж впроваджувати Moodle, важливо ретельно продумати: чи платформа відповідає потребам закладу та чи наявні можливості забезпечувати підтримку та оновлення системи в майбутньому. Також необхідно забезпечити та взяти до уваги достатню кількість ресурсів, таких як сервер, пропускну здатність і стабільне інтернет-з'єднання. В першу чергу це стосується сервера, який знаходиться у закладі освіти.

Визначаємо переваги Moodle за джерелом [1]:

- навчальна платформа є безкоштовною та з відкритим кодом;
- платформа може бути використана в різних сферах, від навчання до бізнесу;
- можливості можуть бути обмежені характеристиками сервера;
- адміністратор закладу освіти може налаштувати систему, орієнтуючись на потреби та можливості закладу;
- наявні різноманітні інструменти: від тестів для контролю до форумів;
- зручна та чітка структура у викладенні матеріалу;
- Moodle має високий рівень безпеки. Крім того, до курсів (класів) можна приєднати тільки конкретних учнів або вчителів.

- платформу можна використовувати на мобільних пристроях.
- Визначимо недоліки Moodle за джерелом [6]:
- складне налаштування і використання. Для новачків установка та налаштування може бути проблематичною;
 - не завжди можна змінити функціонал під вимоги окремого користувача;
 - інколи виникають системні помилки, виправити які може людина зі спеціальними знаннями;
 - вимоги до сервера: для оптимальної роботи Moodle вимагає значних ресурсів та оновлення комп'ютерного обладнання (серверу);
 - відсутність інтеграції з іншими системами: Moodle не завжди інтегрується з іншими системами;
 - складність підтримки: підтримка та оновлення можуть виявитися складними та затратними.
 - недостатність розвитку засобів звітності: недостатня кількість засобів для звітності та аналізу даних, або навіть їх відсутність.

Порівнюємо Moodle та найпопулярніші платформи для дистанційної освіти:

Moodle та Google Classroom – найпопулярніші платформи, які хоча і виконують подібні функції, як забезпечення дистанційного навчання, але мають різні функціональні можливості:

- функціональність. У порівнянні з Google Classroom Moodle є більш розширеною та функціональною платформою, яка дозволяє не тільки створювати завдання, тести, а ще й форуми для дискусій, розклад занять та багато чого іншого. Але разом з цим Google Classroom зрозумілий інтуїтивно та легший для вивчення [3].

- віддалений доступ. Moodle та Google Classroom забезпечують можливість вчителям та учням працювати з будь-якого місця та в будь-який час. Google Classroom не потребує будь-якого додаткового програмного забезпечення, тоді як Moodle потребує встановлення на сервер.

- ціна. Google Classroom є безкоштовною платформою, яку можна використовувати для навчання. Moodle також є безкоштовною платформою, але вимагає певних знань та навичок у встановленні та налаштуванні, або ж сплати за хостинг і підтримку [3].

Отже, якщо потрібна більш розширена та функціональна платформа, Moodle є найкращим вибором. Але якщо потрібна проста та зручна платформа для навчання, то слід використати Google Classroom.

Moodle та HUMAN Школа

HUMAN Школа – це сучасна освітня платформа, яка містить управління навчанням, різноманітні інструменти як оголошення, чат, групи, електронний журнал, щоденник, електронний каталог курсів (уроків), інструменти для створення та розробки навчального матеріалу [4].

Moodle і HUMAN мають схожий функціонал: управління навчання, оцінювання, зберігання навчального матеріалу, але HUMAN надає додаткові можливості, як електронні щоденники та журнали, що робить платформу для навчання більш повнофункціональною.

У порівнянні з іншими навчальними платформами Moodle має якісні інструменти, широкий та гнучкий функціонал, можливості оцінювання та контролю, є, звичайно, проблематичні питання, як сервер, забезпечення оновленням та налаштування.

Moodle є потужним навчальним середовищем для закладів загальної середньої освіти, його використовують для організації різноманітних курсів чи навчальних дисциплін, чи спільної роботи над проєктами, крім того, дозволяє використовувати інтерактивні завдання, створювати тести та форуми. Для використання Moodle у повному функціональному обсязі, вчителям потрібно навчатися або мати досвід у використанні інтерактивних завдань, завантаження матеріалів тощо. Для учнів Moodle є корисним інструментом для самостійного навчання, підготовки до уроків та співпраці з вчителями та іншими учнями.

Список використаних джерел та літератури

1. Банга С. Переваги електронного навчання для викладачів. *Ужгородський національний університет*. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/4119> (дата звернення: 21.02.2023).
2. Використання дистанційного середовища moodle в освітньому процесі / А. Ніколаєва та ін. <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/29123/1/%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5%20Moodle.pdf>. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/29123/1/середовище%20Moodle.pdf> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Освіторія. Google Classroom: інструкція, як самостійно створювати онлайн-курси - новини освіти | «Освіторія». *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/news/google-classroom-instruktsiya-yak-samostijno-stvoryuvaty-onlajn-kursy/> (дата звернення: 21.02.2023).
4. Савенець В. Освітня платформа HUMAN: чим стане в пригоді директору й педагогам. <https://edirshkoly.mcf.ua/877887>. URL: <https://edirshkoly.mcf.ua/877887> (дата звернення: 19.02.2023).
5. Система Moodle як засіб масового дистанційного навчання учнів на карантині / О. Спірін та ін. *Welcome to - Digital Library NAES of Ukraine*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724581/1/Система.pdf> (дата звернення: 21.02.2023).
6. Шандра Р. Організація дистанційного навчання в Moodle. http://osvita.ua/vnz/high_school/72285/. URL: http://osvita.ua/vnz/high_school/72285/ (дата звернення: 20.02.2023).

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПОРОГОВОЇ БІНАРИЗАЦІЇ НАПІВТОНОВИХ ЗОБРАЖЕНЬ

Нагорний П. В., студент 2 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – ст. викл. **Харченко В. М.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті досліджуються особливості, переваги та недоліки алгоритмів порогової бінарizaції напівтонових зображень. Визначено сутність концепції та математичну модель бінарizaції напів-тонових зображень, зокрема порогової бінарizaції. Проаналізовано основні переваги та можливості зазначених методів обробки зображень. Схарактеризовано основні практичні алгоритми порогової бінарizaції напівтонових зображень. Здійснено порівняльний аналіз досліджених алгоритмів.

Ключові слова: обробка зображень, напівтонові зображення, бінарні зображення, порогова бінарizaція, метод Оцу, метод Бернсена, метод Ейквеля, метод Ніблека

Постановка проблеми. Останнім часом дедалі більше цифрової інформації зберігається у формі зображень, відповідно особливого розвитку набувають технології комп'ютерного зору та обробки таких даних. Водночас процес комп'ютерної обробки зображень є досить складним та потребує розробки ефективних підходів і методів перетворення та аналізу інформації, збереженої у вигляді графічних об'єктів. Чільне місце серед таких методів посідають алгоритми зменшення кількості інформації на зображенні, усунення надмірного шуму та виокремлення необхідних даних. До таких методів справедливо можна віднести порогову бінарizaцію напівтонових зображень, яка активно застосовується під час обробки графічних об'єктів у медицині, астрономії, дактилоскопії, лісовій таксації тощо [7]. Необхідність та актуальність дослідження практичних аспектів застосування порогової бінарizaції напівтонових зображень обумовлюється потребою пошуку ефективних шляхів отримання оптимальних для подальшого аналізу бінарних зображень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика практичних аспектів порогової бінарizaції напівтонових зображень тривалий час досліджується закордонними та вітчизняними фахівцями з цифрової обробки зображень. Так, можемо відзначити вагомі дослідження І. М. Журавля, А. В. Іванової, І. О. Кульчицької, О. В. Тимченка, О. В. Корнійця, О. П. Черних, С. М. Баса, О. І. Сорокової та інших науковців.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових робіт з досліджуваної проблематики, особливості, переваги та недоліки алгоритмів порогової бінарizaції напівтонових зображень потребують подальшої систематизації та узагальнення.

Метою даного дослідження є практичний аналіз особливостей, переваг та недоліків алгоритмів порогової бінарizaції напівтонових зображень.

Виклад основного матеріалу. Комп'ютерне зображення в растровій графіці представляється у вигляді матриці певних значень, кожне з яких характеризує окремий піксель. Якщо зображення напівтонове (у відтінках сірого), то елементами зазначеної матриці є цілочисельні скаляри, які визначають яскравість відповідного пікселя і приймають значення від 0 до 255. У випадку ж бінарного зображення кожен елемент матриці може дорівнювати 0 або 1 (як правило, 0 відповідає чорному кольору, а 1 – білому, хоча деколи можуть розглядатися інші комбінації кольорів) [6-8].

Бінарні зображення мають низку переваг у порівнянні з напівтоновими:

1) **Менший необхідний обсяг пам'яті.** Для збереження кожного пікселя напівтонового зображення необхідно 8 біт ($256 = 2^8$), проте для кодування пікселів бінарного зображення достатньо лише 1 біт для характеристики кожного з них ($2 = 2^1$). Таким чином, маємо вигоду у пам'яті у 8 разів. Таке суттєве зменшення необхідного обсягу пам'яті особливо важливе коли слід обробити значну кількість зображень в умовах вкрай обмежених апаратних ресурсів [5-7].

2) **Легша обробка.** Алгоритми обробки бінарних зображень можуть більш широко використовувати логічні функції та деякі інші класи програмних методів. Крім того, форма сигналу розкладання таких зображень є порівняно простою та зручною для подальшого аналізу [5; 7].

3) **Схематичність та наочність.** У деяких випадках інформація, представлена на бінарних зображеннях, є візуально більш чіткою та зрозумілою [1]. Яскравий приклад наведено на рисунку 1.

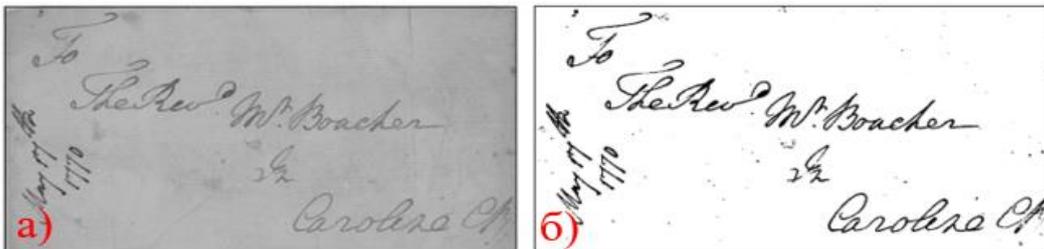

Рис. 1. Приклад бінарizaції зображень: а) вхідне зображення; б) бінаризоване зображення*
*джерело: [1]

Отже в багатьох випадках використання бінарних зображень є більш доцільним, аніж напівтонових. Відповідно постає проблема пошуку алгоритмічних підходів перетворення напівтонових зображень у бінарні. Категорія зазначених алгоритмів отримала назву *методів бінаризації напівтонових зображень*.

Математичне підґрунтя методів бінаризації напівтонових зображень може бути схарактеризовано за допомогою деякої функції $bw(M)$, яка для кожного елемента матриці вихідного напівтонового зображення M за певних правил присвоює 0 чи 1. Найчастіше на практиці використовується порогова бінаризація зображень, за якої значення елементів матриці M порівнюються з певним визначеним порогом p [6]. У такому разі поелементна функція $bw(M, p)$ може бути визначена наступним чином:

$$\begin{cases} bw(M_{i,j}) = 1, M_{i,j} \geq p \\ bw(M_{i,j}) = 0, M_{i,j} < p \end{cases}$$

Залежно від конкретних вимог оператор «більше чи дорівнює» в першому рівнянні системи може бути замінений на оператор «більше» (аналогічно змінюється друге рівняння). Водночас зміна оператора жодним чином не впливає на суть алгоритму, адже є еквівалентною збільшенню чи зменшенню порогового значення на одиницю [6].

Існують також певні удосконалення та модифікації традиційної математичної моделі порогової бінаризації напівтонових зображень. Так, іноді розглядають кілька порогів бінаризації чи адаптивний поріг, який для кожного пікселя визначається за певними додатково встановленими правилами. Оцінка кількох порогів бінаризації найчастіше здійснюється на підставі аналізу гістограми яскравості.

Одним з найбільш проблемних аспектів порогової бінаризації напівтонових зображень є визначення порога (порогів) бінаризації. Експертна оцінка зазначеного показника не є ефективною, адже в більшості випадків оптимальний поріг визначається характеристиками самого зображення. Водночас автоматизоване визначення порога бінаризації може здійснюватися різними шляхами, з урахуванням відмінних принципів та методологічних підходів. Тому на практиці розроблено цілу низку методів порогової бінаризації напівтонових зображень. У контексті даної роботи розглянемо методи Оцу, Бернсена, Ейквеля, Ніблека.

1) *Метод Оцу*. Один з найбільш поширених методів бінаризації напівтонових зображень. Передбачає розрахунок одного загального для зображення порога бінаризації, який розподіляє пікселі на дві групи, міжкласова дисперсія між якими є максимальною. Для визначення міжкласової дисперсії використовується діаграма частот інтенсивностей. Зважаючи на низку переваг метод Оцу використовується до різних практичних задач [4].

2) *Метод Бернсена*. Даний метод передбачає адаптивний поріг бінаризації, визначення якого для кожного окремого пікселя відбувається шляхом розрахунку половини різниці між рівнями максимальної та мінімальної яскравості з певного квадратного околу даного пікселя. Використовується метод Бернсена переважно для аналізу картографічних та схематичних зображень [2].

3) *Метод Ейквеля*. Даний метод передбачає обробку вхідного зображення з використанням двох концентричних вікон. Обидва вікна поступово переміщуються по зображенню з кроком, рівним довжині сторони меншого вікна. На кожному кроці для великого вікна визначається поріг бінаризації залежно від розподілу пікселів даного вікна на два кластери (порівнюються математичні сподівання яскравостей виокремлених кластерів). Метод Ейквеля застосовується переважно для обробки контрастних та чітких зображень [1; 5].

4) *Метод Ніблека*. Даний метод передбачає локальне визначення порога бінаризації для кожного пікселя шляхом розрахунку лінійної функції від середнього та стандартного відхилення вибірки яскравостей з визначеного околу точки. Коефіцієнти лінійної функції оцінюються користувачем залежно від змістовного наповнення зображення. Метод Ніблека доречно застосовувати у випадках контрастних зображень [3].

У таблиці 1 систематизовано переваги та недоліки розглянутих методів.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика розглянутих алгоритмів порогової бінаризації напівтонових зображень*

Метод	Переваги	Недоліки
Метод Оцу	1) Низька частота помилок. 2) Порівняно висока швидкодія.	1) Можливе розмиття кордонів. 2) Втрата тонких ліній. 3) «Злипання» окремих деталей у точках перетину.
Метод Бернсена	1) Найбільша швидкість серед розглянутих методів.	1) Можливі паразитні збурення. 2) Інколи виникають помилкові чорні деталі.
Метод Ейквеля	1) Висока точність та ефективність під час роботи із зображеннями з крупними об'єктами. 2) Порівняно продуктивність.	1) Можливе виникнення розривів у місцях низької контрастності. 2) Можуть виникати помилкові чорні об'єкти.
Метод Ніблека	1) Реалізація метода є досить простою. 2) Порівняно висока швидкодія.	1) У місцях плавних переходів можуть виникати помилкові деталі. 2) Відчутна кількість помилок.

*джерело: розроблено автором на основі [1-5]

Вибір конкретного з розглянутих вище методів обумовлюється вимогами ситуації аналізу вхідного зображення.

Висновки. Проведене дослідження особливостей порогової бінаризації напівтонових зображень підтверджує вагомий практичний значимість таких методів обробки графічних об'єктів. До основних переваг порогової бінаризації можна віднести менші вимоги до пам'яті, більшу наочність, схематичність та простоту подальшої обробки отриманих зображень. Водночас практична реалізація метода порогової бінаризації потребує вирішення деяких проблем, одна з головних серед яких полягає у визначенні оптимального порога бінаризації. Наразі розроблено цілу низку алгоритмів порогової бінаризації напівтонових зображень, серед яких можна виокремити методи Оцу, Бернсена, Ейквеля, Ніблека тощо. Кожен із зазначених методів має свої переваги та недоліки, врахування яких необхідне для найбільш ефективного використання досліджуваного метода обробки зображень.

Список використаних джерел та літератури

1. Ait Bella F. Z., El Rhabi M., Hakim A., Langhrib A. An innovative document image binarization approach driven by the non-local p-Laplacian. *EURASIP Journal on Advances in Signal Processing*. 2022. № 50. URL: <https://asp-urasipjournals.springeropen.com/articles/10.1186/s13634-022-00883-2> (дата звернення: 29.04.2023).
2. Bernsen J. Dynamic thresholding of gray-level images, in *Proceedings of Eighth International Conference on Pattern Recognition*, Paris (1986).
3. Niblack W. et al., *An Introduction to Digital Image Processing*, vol. 34 (Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1986).
4. Otsu N. A threshold selection method from gray-level histograms. *IEEE Trans. Syst. Man Cybern.* 1979. № 9(1). Pp. 62–66.
5. Shrivastava A., Srivastava D. K. A review on pixel-based binarization of gray images, in *Proceedings of the International Congress on Information and Communication Technology*, pp. 357–364 (2016). Springer.
6. Іванова А. В. Дослідження алгоритмів бінаризації зображень. *Інфокомунікації – сучасність та майбутнє* : зб. тез VI міжнар. наук.-практ. конф. ОНАЗ (Одеса, 27-28 жовтня). Одеса. 2016. С. 4-5.
7. Коваль В. С., Пилипенко О. Ю. Алгоритм бінаризації чорно-білих зображень. *Сучасні комп'ютерні інформаційні технології* : матеріали I Всеукр. школи-сем. молод. вчен. і студ. ТНЕУ (Тернопіль, 20-21 травня). Тернопіль. 2011. С. 74-76.
8. Кучерук В. Ю., Ліщук Р. І. Метод адаптивної бінаризації зображення з нерівномірним освітленням. *Вісник Інженерної академії України*. 2013. № 1. С. 53-55.

УДК 51 (075.3)

ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПОХІДНОЇ НА УРОКАХ АЛГЕБРИ СТАРШОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Пилипчук Марина, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Віра М. Б.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У статті розглянуто проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів при вивченні похідної на уроках алгебри старшої школи в умовах військового стану, визначено методичні особливості викладання теми «Похідна» на уроках різних типів, наведено приклади методичного застосування веб-додатків дидактичного призначення на уроках математики.

Ключові слова: методика навчання математики, активізація пізнавальної діяльності, похідна.

Постановка проблеми. Шкільний курс вивчення елементів аналізу, що за програмою викладається у старшій школі, є основою для подальшого вивчення взаємозв'язку із іншими предметами. Тому від того, як учні засвоюють основні поняття аналізу залежить їх сприймання та вивчення зв'язку алгебри із іншими науками, подальше успішне складання ЗНО та вибору відповідної професії.

Згідно навчальних програм [1, 2, 3], у старших класах загальноосвітніх шкіл вводяться такі поняття як похідна, границя, інтеграл. Проте, на мою думку, навчальний матеріал нерівномірно розподілений. Непослідовність викладення матеріалу ускладнює розуміння та уявлення учнями взаємозв'язку між певними темами, а, отже, і знижує рівень сприйняття нових понять та зацікавленість.

У даний час при вивченні теми «Похідна» виникає багато методичних проблем, що зумовлені тривалим навчанням онлайн та теоретичними прогалинами (у період карантину та війни). Тому застосування різноманітних наочних методів, використання програмних засобів для побудови математичних моделей є одним із засобів мотивації до навчання, розуміння важливості засвоєння теоретичного матеріалу. Тому ця тематика дослідження є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Даною проблематикою щодо активізації пізнавальної діяльності учнів при вивченні похідної на уроках алгебри старшої школи займалися такі дослідники як Бурда М., Васильєва Д. [4], Бевз Г. П., Бевз В. Г. [7], Бурда М., Васильєва Д. [6], Лозова В.І. [5] та інші.

Мета дослідження: розглянути методичні особливості навчання похідної на уроках алгебри старшої школи в умовах дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. У державних базових документах зазначається, що математика, як предмет у школі, має важливе значення для формування та розвитку особистості учнів. Відповідно до навчальної програми математики виділяють профільний, поглиблений та рівень стандарту. У кожній створеній навчальній програмі виокремлюють мету навчання.

Рис. 1. Мета навчальних програм з математики

Схему складено автором на основі навчальних програм з математики профільного, поглибленого рівнів та рівню стандарту [1, 2, 3].

В залежності від мети навчання визначається навантаження та кількість годин для вивчення предмету математика.

Таблиця 1.

Структура навчальної програми з математики

	Рівень стандарту	Профільний рівень	Поглиблений рівень
Предмет Математика	210 годин	630 годин	630 годин
Розділ Алгебра	108 годин	420 годин	420 годин
Тема Похідна	14 годин	54 години	50 години

Таблицю складено автором на основі навчальних програм з математики профільного, поглибленого рівнів та рівню стандарту [1, 2, 3].

Вивчення розділу алгебри становить у середньому майже 60% виділеного навчального часу. Так, за рівнем стандарту на тему відводиться 51 % часу, а при профільному та поглибленому – 67 % навчального часу, 20 % якого відводиться на вивчення похідної у всіх трьох програмах. На мою думку, має бути реалізована така організація навчання, яка б сприяла успішному засвоєнню матеріалу на кожному рівні навчання.

Під час війни, що спіткала нашу державу, актуальними формами навчання математики у школі є дистанційна (онлайн) та змішана (онлайн та офлайн) форми. Тому учителю дуже складно донести дітям важливість та серйозність матеріалу, який потрібно засвоїти. Навчання у сучасних умовах є фактором психологічної стабілізації. Тому учителям важливо впливати на емоційний стан учнів у класі та активізувати їх пізнавальну діяльність.

Відповідно до проведених досліджень виявилось, що на дистанційному навчанні учителі найчастіше користуються сервісами коференц-зв'язку: Zoom (46,5 %) або Google Meet (60 %) – для «живого» зв'язку з учнями; «На Урок» (79,4 %), «Всеосвіта» (76 %) Learning Apps (51,9 %), Мій клас (27,7 %), Classtime та інші – використання методичних розробок для викладення нового матеріалу чи контролю знань [4, с. 7].

Часто виникають ситуації, коли взагалі неможливо провести урок (тривоги та небезпечні стани, оголошені владою). У такому випадку багато вчителів пропонують учням старших класів самостійне опрацювання уроків на різноманітних платформах. Це найчастіше призводить до низького рівня засвоєння знань. Тому, для активізації пізнавальної діяльності та успішного засвоєння матеріалу важливу роль відіграють методичні прийоми, що підвищують пізнавальний інтерес до навчання на уроках алгебри.

Пізнавальний інтерес - це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості на предмет і пов'язану з ним діяльність, що супроводжується невід'ємним задоволенням від результату цієї діяльності [5, с. 18]. Найпоширеніший і ефективний спосіб зацікавити – надати інформацію учням так, щоб їм захотілося дізнатися більше і самим це дослідити. Другий підхід, що викликає інтерес, полягає в тому, щоб ставити учням нестандартні запитання, які вимагають не відтворення вивчених правил, а скоріше розуміння матеріалу та вміння користуватися цими правилами.

Можна виокремити шляхи формування та розвитку пізнавальних інтересів учнів на уроках математики [6, с. 25-28]:

1. Максимальна опора на активну інтелектуально-розумову діяльність учнів (застосування елементів проблемного навчання, використання творчих підходів до відновлювальних методів).
2. Організація навчального процесу на оптимальному рівні розвитку учнів (не тільки оволодіння поняттями предмета, а й набуття загальних навичок роботи з підручниками математики та іншою літературою, систематизація навчального матеріалу, висвітлення його основного змісту, тощо).
3. Забезпечення спілкування учнів між собою та вчителями, організація спільної участі учнів у заняттях є важливою умовою формування та розвитку пізнавальних інтересів учнів на уроках алгебри.
4. Переплітання цікавих історичних фактів із математичними термінами чи подіями. Знаходження цікавого матеріалу та виготовлення відео презентацій або реферативних повідомлень з відео.
5. Викладення учням відомий матеріал з нових позицій, знаходити новизну у відомому (стимулювати самостійну діяльність учнів, використовувати докази та нові способи розв'язування задач, особливо прикладних, розглядати різні способи розв'язування задачі тощо).
6. Застосування «цікавинок» для нестандартного вирішення завдань.
7. Велике значення при проведенні в школі уроків алгебри мають навчальні дидактичні ігри, на яких навчальні цілі досягаються шляхом розв'язування ігрових завдань.
8. Підвищенню пізнавального інтересу до предметів сприяють також предметні тематичні заходи.

Звичний процес обміну інформації та знаннями сьогодні змінили інформаційні технології, методика навчання також змінилася. Які ж методичні особливості викладення теми «Похідна» в умовах дистанційного навчання під час війни?

В школі розглядаються 2 задачі, що приводять до поняття похідної. Перша з них – на знаходження миттєвої швидкості, друга задача про дотичну до графіка функції в точці. Розв'язавши дві різні задачі, ми приходимо до математичної моделі: границя відношення приросту функції до приросту незалежної змінної, коли приріст незалежної змінної прямує до нуля. Розв'язування багатьох задач з механіки, електрики, економіки, біології, статистики тощо призводить до обчислення значень подібних виразів. Тому цей вислів має спеціальну назву – похідна.

1. На етапі викладення нового матеріалу та засвоєння знань найзручніше використовувати презентації та віртуальні дошки (наприклад, Jamboard). За допомогою них можна наочно показати як рухається тіло або як змінюється графік функції (рис. 2). Матеріали презентації можна переглянути за посиланням https://docs.google.com/presentation/d/1vNulr_ASxE9xz456SbABfbb2Ozf6xe3V/edit#slide=id.p1

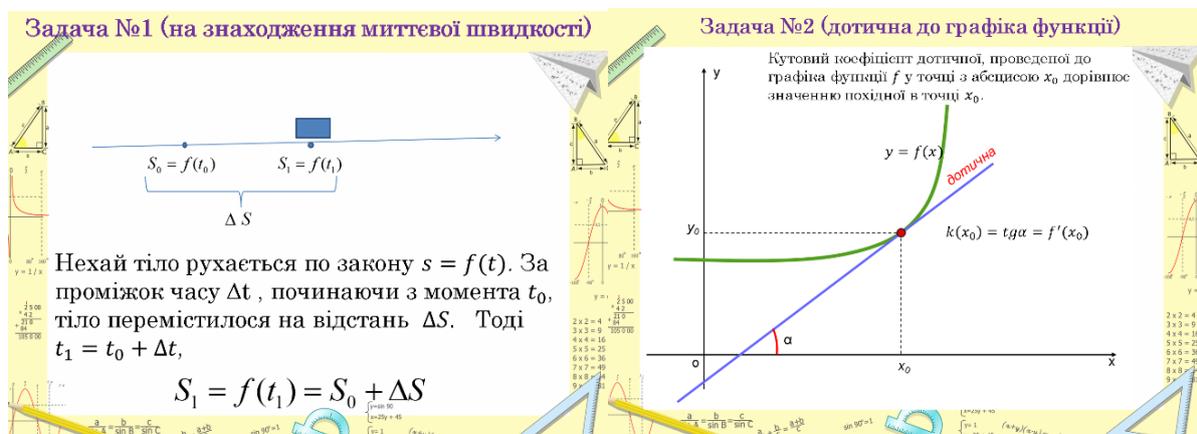

Рис. 2. Матеріал презентації при вивченні теми «Похідна»

Досить зручно використовувати на етапі засвоєння знань онлайн-сервіс LearningApps [8]. За допомогою даного ресурсу можна розробити комплекс вправ, що допомагають учням засвоїти матеріал

у процесі гри. Під час уроку, обговоривши означення поняття похідної та її обчислення, можна розглянути завдання на «знаходження пари»: функцію та її похідну чи вікторину (рис. 3).

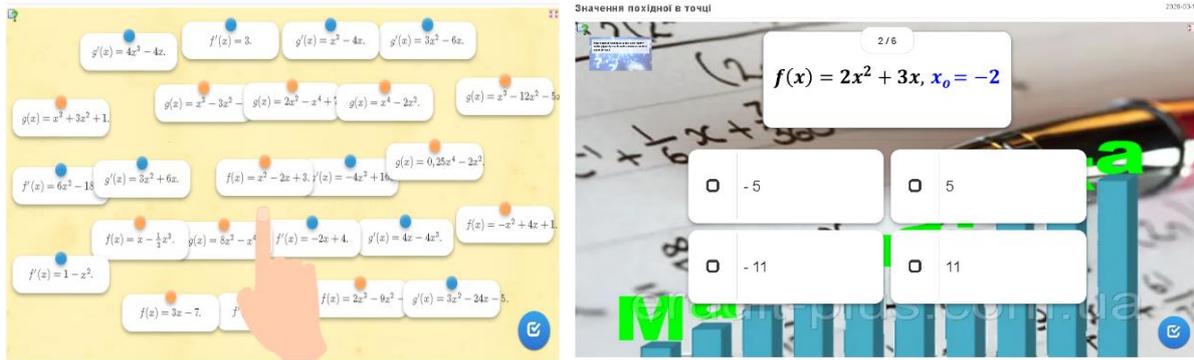

Рис. 3. Завдання «Знайди пару» та «Вікторина» при вивченні теми «Похідна»

Виконання завдання «Знайди пару» активізує пізнавальну діяльність учнів, які можуть самостійно себе перевіряти і виконувати завдання до тих пір, поки не буде обрана правильна відповідь. Таким чином, старшокласники запам'ятовують основні формули та можуть зрозуміти, що було засвоєно добре, а на що потрібно ще звернути увагу. Посилання на вправу: <https://learningapps.org/display?v=prprowgqij22>

З метою активізації пізнавальної діяльності можемо використовувати такі вправи як «Вікторина». Наприклад, завдання знайти значення похідної в точці (посилання на вікторину: <https://learningapps.org/display?v=p2kj4iaet20>).

При підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання також можна використовувати завдання «Вікторина». Посилання на завдання: <https://learningapps.org/display?v=pmw7sx9w201>). Такі вправи розробляються вчителями на основі завдань із ЗНО минулих років, що дають змогу підготуватися до складання ЗНО при дистанційному навчанні в умовах війни.

2. З метою формувального оцінювання при вивченні теми «Похідна» на уроках алгебри зручно використовувати такий онлайн-сервіс як Classtime [9]. Учням пропонується виконати невеликий тест, приблизно на 5 хвилин, де потрібно визначити означення похідної та обчислити похідну. Реалізацію можна подивитися за посиланням: <https://www.classtime.com/questions/question-sets/d22bc38d-e6c4-4888-af34-e4564ab94409>. Це дає можливість учителю спланувати наступний урок із розуміння того чи засвоїли учні матеріал, чи потрібно ще попрацювати над темою. У онлайн-сервісі LearningApps також є можливість розробляти завдання з метою формувального оцінювання. Для побудови графіків похідної функції зручно використовувати портал GeoGebra – геометричний веб-ресурс, який дає можливість будувати «живі» графіки. Крім того, програма володіє багатьма можливостями для роботи з функціями та побудови їх графіків.

GeoGebra зручно використовувати при підготовці до ЗНО для побудови графіка функції та її похідної.

Наприклад, задано функції (рис. 4) $f(x) = \frac{3}{x}$ та $g(x) = 5 - 3x$. 1. Побудуйте графік функції f . 2. Побудуйте графік функції g . 3. Знайдіть похідну функції f . 4. До графіка функції f проведено дотичні, паралельні графіку функції g . Визначте абсциси точок дотику (завдання ЗНО 2021, <https://terletskyi.blogspot.com/>). Реалізацію завдання можна подивитися за посиланням: <https://www.geogebra.org/m/wmybttje>.

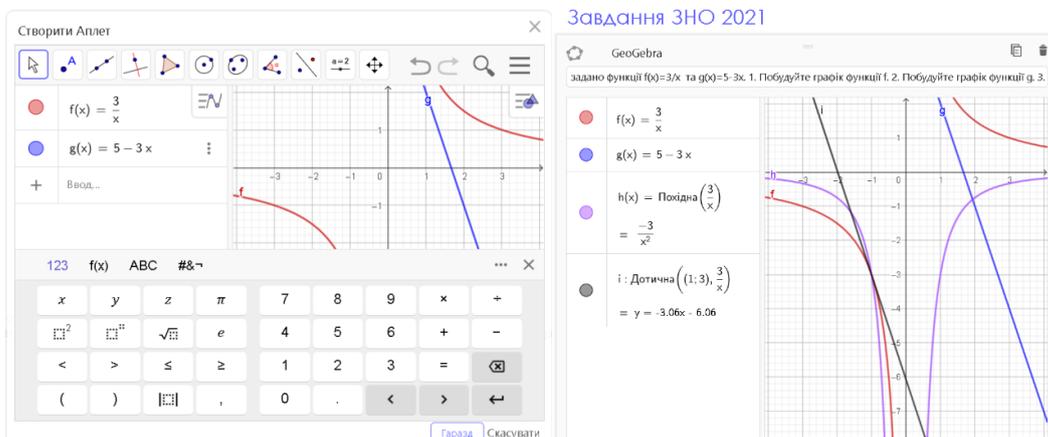

Рис. 4. Побудова графіків заданих функцій, похідної та дотичної у GeoGebra.

3. Для контрольного оцінювання на уроках алгебри старшої школи в умовах військового стану доцільно використовувати такі онлайн ресурси як Classtime, де зручного створити тест для контролю знань учнів та GeoGebra, де учні мають змогу будувати графіки функції.

Висновки.

У сучасному освітньому процесі одну із найважливішу роль відводять на методику навчання математики. У більшості українських шкіл докладається багато зусиль для застосування таких методичних прийомів при вивченні математики, щоб підвищити інтерес в учнів старшої школи до вивчення елементів аналізу. Розвиток пізнавального інтересу в учнів потребує від учителя застосування різних методичних прийомів.

Важливою умовою розвитку в учнів інтересу до змісту навчання та самої навчальної діяльності є можливість проявляти інтелектуальну ініціативу та самостійність у навчанні. Чим різноманітніші методи і форми навчання, тим легше викликати інтерес в учнів. Навчальні матеріали та методи навчальної роботи повинні бути достатньо різноманітними. Наприклад, використання інформаційних ресурсів LearningApps, Classtime, GeoGebra в залежності від типу уроку з метою активізації пізнавальної діяльності учнів. Такий підхід забезпечує підвищення інтересу до вивчення предмету і умовах дистанційного навчання під час війни.

Список використаних джерел та літератури

1. Навчальна програма з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/matematika.-riven-standartu.docx> (дата звернення 27.01.2023).
2. Навчальна програма з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/matematika-profilnij-rivenfinal.docx> (дата звернення 27.01.2023).
3. Навчальна програма з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Поглиблений рівень. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/matematika-poglibl-rivenfinal.docx> (дата звернення 27.01.2023).
4. Бурда М., Васильєва Д., Особливості навчання математики в умовах воєнного стану (методичні рекомендації). *Математика в рідній школі*, № 4-5, 2022. С. 6-15. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731956/1/Matematika_4_2022-6-15.pdf
5. Лозова В.І. Позанавчальна пізнавальна діяльність та її вплив на формування особистості школяра. *Управління школою*, 2003. № 10 (22). С.16-22.
6. Данченко А., Шищенко І., Методи, прийоми, форми та засоби розвитку пізнавального інтересу учнів старшої школи на уроках математики. *Освіта. Інноватика. Практика*. Том 10, №3, 2022. С. 23-31.
7. Бевз Г. П., Бевз В. Г. Математика: Алгебра і початки аналізу та геометрія. Рівень стандарту: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 272 с.
8. Learningapps [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://learningapps.org>
9. Classtime [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.classtime.com>
10. Geogebra [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.geogebra.org>
11. Для всіх хто хоче знати математику: <https://terletskyi.blogspot.com/>

УДК 51(075.3)

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЮ ЗАДАЧ З ПАРАМЕТРАМИ

Сенченко Світлана, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Віра М. Б.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Визначальною тенденцією сучасного етапу реформування освіти в Україні є перехід до особистісно-орієнтованих моделей навчання та виховання, до створення таких психолого-педагогічних умов, які б сприяли розвитку творчої особистості тих, хто навчається.

У останні роки в Україні та за її межами інтенсивно проводяться дослідження з питань запровадження в навчальний процес засобів сучасних комп'ютерних технологій (СКТ) [5].

Ці питання відображені в працях Ю. Рамського, С. Ракова, А. Пенькова, Ю. Горошко, В. Дровозюка, Н. Морзе, І. Забари, Т. Зайцевої, Т. Олійник, М. Голованя, Є. Смирнової, І. Синельник та ін. Харченко В. М. акцентував увагу на використанні ІКТ старшокласниками (підготовка до ЗНО) та першокласниками

(вивчення елементарної математики) [9,10]. Буковська О. І. розглядає можливості СКТ для самостійного поглибленого вивчення геометрії. Розуміння необхідності підвищення рівня евристичності навчального процесу як необхідної умови його ефективності відображено в роботах Гороха Я. В. та Тутової О. В., яка також розробила і методичні вимоги до підготовки вчителів до застосування ІКТ. Розкриттю можливостей розробки і використання мультимедійних комп'ютеризованих інтерактивних технологій була присвячена праця Казачков І. В [5]. На допомогу вчителям та студентам у підготовці та проведенні сучасних уроків математики зорієнтовані роботи Скафа О. І. та Крамаренко Т. Г. [6,7]. Можливості ж мультимедійної дошки в позакласній роботі розкриває Васильєва Я. В. в своїх праці [2].

Водночас сьогодні ще недостатньо розроблені методики навчання шкільних предметів на основі СКТ. Низка аспектів з даної проблеми потребує подальшого розвитку.

Комп'ютер може бути використаним на різних етапах навчання математики і це використання засноване на його графічних і обчислювальних можливостях.

Нами розглянуто і теоретично обґрунтовано методику використання СКТ на уроках алгебри і початків аналізу на етапі формування понять, вивчення теорем і розв'язування задач. Розроблено інтерактивні математичні моделі до кожної змістової лінії курсу алгебри.

Одним із найбільш ефективних засобів дослідницької роботи учня є програмний комплекс GRAN. Він створений авторським колективом під керівництвом М. І. Жалдака, академіка АПН України, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри інформатики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Програмний комплекс GRAN має зручний україномовний інтерфейс, дає змогу розв'язувати та демонструвати задачі, які розглядаються; даний комплекс програм відноситься до імітаційно-моделюючих і розроблено саме для школярів, адже при його використанні достатньо володіти лише найпростішими поняттями інформатики. Учні мають можливість розв'язувати окремі задачі, не знаючи відповідного аналітичного апарату. Наприклад, обчислювати похідні, не пам'ятаючи таблиці; досліджувати функції, не знаючи алгоритмів їх дослідження.

Як відзначає М. І. Жалдак, програма GRAN1 розроблялась саме для підтримки шкільного курсу математики. Вона є одним із засобів візуалізації задачі та її розв'язку, допомагає активізувати діалог учня та вчителя, зробити його більш евристичним. Програма дозволяє знаходити найменші й найбільші значення функцій на заданій множині точок, обчислювати похідні та будувати дотичні до графіків функцій у заданій точці [4].

У зв'язку з практичними завданнями у фізиці, біології, економіці і так далі виникає необхідність побудови моделей процесів, що містять параметри, а також їх дослідження. Тому деякі завдання з параметрами природно розглядати як параметричні моделі прикладних процесів і як евристичні завдання [7].

Пропонуємо евристичний метод роботи над алгоритмом. Створюємо ситуацію успіху: ділимо клас на групи, кожна з яких для самостійного розв'язання отримує задачі з параметром, що описують деякі властивості функцій [3]. Виконуючи завдання, кожна група робить особистісно-значуще відкриття – алгоритм розв'язання однотипних задач. Для цього застосовуємо правило – орієнтир прийому узагальнення:

1. Мета: знайти спільні дії в ході розв'язання даних прикладів та сформулювати алгоритм розв'язання.
2. Вказати дії, які виконуються при розв'язання задач із параметром на пошук області визначення функції за допомогою програмного забезпечення: переформулюється задана функція у функцію, зручну для використання у комп'ютерних програмах; будується її графік; знаходяться межі області значення по графіку або за допомогою додаткових можливостей програм.

Група № 1: Область значень функції

Умови задачі можуть не містити прямої підказки використовувати область значень функції. Така необхідність виникає у ході розв'язування.

Приклад 1. При яких значеннях a знайдуться такі b , що числа $4+25b$, a , 5^b будуть послідовними членами геометричної прогресії.

Приклад 2. Знайти усі цілі значення a , при яких множина значень функції $f(x) = \left(\frac{1}{3}\right)^{x^2+2x+a^2-3a}$ не перетинається з проміжком $[3; \infty)$.

Приклад 3. При яких $a > 0$ нерівність $\left| \left| \operatorname{tg} x - \frac{1}{2} \right| - \frac{1}{2} \right| \leq a$ виконується для всіх x , що задовольняють нерівність $-\frac{\pi}{6} < x < \frac{\pi}{6}$?

Алгоритм розв'язання задач даного типу:

1. До заданого аналітичного виразу застосувати формули спрощення або відомі правила задля спрощення аналітичного задання функції;
2. Побудувати графік функції за допомогою програмного забезпечення;
3. За допомогою графіка виділити область значення функції;
4. Зробити висновок про те, який проміжок є областю значення функції.

Група № 2 : Оцінка значень лівої і правої частини функції

Приклад 4. Розв'язати рівняння $\sqrt[3]{x} + \sqrt{x-a} = \sqrt[3]{a}$.

Приклад 5. Для кожного значення параметру a визначити число розв'язків рівняння $|x^2 - 2x - 3| = a$.

Приклад 6. Знайти a , при яких система має один розв'язок; знайти його.

$$\begin{cases} y \geq x^2 + a, \\ x \geq y^2 + a \end{cases}$$

Алгоритм розв'язання задач даного типу:

1. Спростити аналітичне завдання функції.
2. Виділити частини функції та побудувати їх графіки.
3. За допомогою графіків функцій визначити розв'язки рівнянь, нерівностей або їх систем.
4. Зробити висновок про те, якими є розв'язки рівнянь і про правильність пошуку розв'язків.

Група № 3 : Екстремальні властивості функцій

Ідея пошуку області визначення функції визначальна, але не всієї області, а лише деяких її елементів, наприклад, найбільшого і найменшого значення.

Приклад 7. Знайти всі значення a , при яких нерівність $-5 + 5a + \sin^2 x + a(3 - \cos x)^3 > 0$ виконується при всіх x .

Приклад 8. При яких значеннях параметра p система $\begin{cases} x^2 + 2px + 4p^2 - 5p + 3 \leq 4 \sin y - 3 \cos y \\ 0 \leq y \leq 2\pi \end{cases}$ має єдиний розв'язок?

Приклад 9. Знайти найбільше значення b , при яких нерівність

$$\sqrt{b^5}(8x - x^2 - 16) + \frac{\sqrt{b}}{8x - x^2 - 16} \geq -\frac{2}{3}b|\cos \pi x|$$
 має хоча б один розв'язок.

Алгоритм розв'язання таких завдань:

1. Спростити аналітичний вираз задання функції та виконати необхідні перетворення.
2. Побудувати графіки спрощених функцій.
3. Визначити найбільше (найменше) значення функції.
4. Зробити висновок про те, які значення параметра задовольняють умову.

Група № 4 : Парність функцій

Приклад 10. Чи має графік функції

$$f(x) = x^4 + 2ax^3 - 2x^2 - 6ax$$
 вертикальну вісь симетрії?

Приклад 11. Знайти найменше додатне значення параметру a , при якому функція $f(x) = 3ax^3 - 2 \sin \frac{8\pi a - x}{5}$ є непарною.

Приклад 12. Дана функція $y=f(x)$, де $f(x) = 5^x + \frac{25}{5^x}$. При якому значенні a функція $y=f(x+a)$ є парною?

Алгоритм розв'язання задач на доведення парності функції має вигляд:

1. Побудувати графік заданої функції через параметр.
2. За допомогою зміни параметру у вкладці «Список об'єктів» добитися симетричності графіку відносно початку координат або осі симетрії.
3. Зробити висновок про те, чи є задана функція парною або непарною.

Наведені приклади демонструють, що завдання значно підвищеного рівня складності легше розв'язуються за допомогою програми GRAN1. Це під силу і учням, які не володіють або не достатньо володіють математичним апаратом для аналітичного розв'язування таких задач.

Щоб стати суб'єктом навчального процесу учень повинен сприйняти цілі навчання як свої власні, суспільно значущі.

Мотивуючи необхідність застосування похідної до дослідження функції, можна запропонувати учням побудувати графік функції $y = x^5 - 5x^3 + 2,8x + 1$ за табличними даними. Виявляється, що одержані точки належать прямій лінії, що суперечить раніше відомому факту та умові задачі (функція не є лінійною). За допомогою GRAN1 школярі будують графік функції і «зчитують» її властивості, але проблемність ситуації – у необхідності розв'язати обернену задачу: дослідити властивості і побудувати графік функції. Виникає потреба в поповненні знань.

Перший етап – підведення до розуміння теореми. Учні готують до її самостійного формулювання, «відкриття», для чого у класі і створюється проблемна ситуація. Це підвищує інтерес до навчання, сприяє розвитку творчих здібностей, але вимагає певної затрати навчального часу.

Вивчення теми «Ознаки зростання й спадання функції» вимагає актуалізації деяких знань: поняття зростаючої й спадної функції на проміжку, означення похідної, її геометричного змісту, а тому й – поняття дотичної, кутового коефіцієнта прямої, зв'язку тангенса кута нахилу дотичної і похідної.

Ставиться мета абстрагування. Для одержання нових знань потрібно:

- 1) порівняти взаємне розміщення кривої та дотичних, дотичних й осі Ox ;
- 2) визначити різні властивості порівнюваних об'єктів (дано графік зростаючої функції, функція диференційовна на розглянутому проміжку, дотичні розташовані вище й нижче графіка, вони утворюють

гострі кути з додатнім напрямком осі Ox , їхні кутові коефіцієнти додатні, тому похідна функції додатна на заданому проміжку);

3) виділити властивості, які мають бути загальними суттєвими у зв'язку з поставленою метою (зв'язки між зростанням графіка функції й гострим кутом нахилу дотичних до додатного напрямку осі Ox ; кутом нахилу дотичної і знаком кутового коефіцієнта – похідної);

4) виділити несуттєві відповідно поставленій меті властивості (розташування дотичної над чи під графіком, вид конкретної кривої);

5) знайти суттєві загальні властивості в інших предметах (на дошку проектується кілька графіків різних зростаючих функцій; проводяться дотичні до них; учні переконуються, що кут нахилу дотичних до осі Ox і тут гострий);

6) сформулювати суттєві властивості математичною мовою (якщо функція зростаюча й диференційована на проміжку $[a; b]$, то дотичні до її графіка утворюють гострі кути з додатнім напрямком осі Ox , отже, кутові коефіцієнти – додатні, звідси похідна функції на проміжку $[a; b]$ додатна)

Після такої підготовчої роботи учні самі «відкривають» теорему. Вчителю залишається тільки пояснити, що ця теорема виражає достатню ознаку зростання функції і ввести її в загальному вигляді: якщо функція $y = f(x)$ на проміжку $[a; b]$ має похідну $f'(x)$ і $f'(x) > 0$, то функція $y = f(x)$ зростає на цьому проміжку.

Комп'ютер допомагає організувати ефективну роботу учнів над формулюванням теореми. Можна, наприклад, на екран дисплею вивести зміст твердження із пропусками і запропонувати учням дописати відсутні фрагменти. Програма контролює правильність введення відсутнього тексту.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес неможливе без умілого використання різноманітних форм організації навчального процесу. Основною формою навчання в школі є урок як одна з головних колективних форм організації навчання. Урок, на якому застосовуються інформаційно-комунікаційні технології, є комп'ютерно-орієнтованим [1]. Його ознаки:

- наявність певних дидактичних, виховних і розвивальних цілей, які містять цілі використання ІКТ, наприклад, формування комп'ютерної грамотності, забезпечення наочності завдяки інтерактивній дошці та ін.;

- відбір, відповідно до поставлених цілей, конкретного навчального матеріалу й рівня його засвоєння;

- досягнення поставлених цілей шляхом підбору відповідних педагогічних програмних засобів і методів навчання;

- організація відповідної навчальної діяльності учнів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Проектування комп'ютерно-орієнтованих уроків починається зі складання календарно-тематичного плану вивчення розділу, в якому використання СКТ оптимально розподіляється по всіх уроках. Після цього аналізується зміст обраного фрагменту навчальної діяльності і методика його викладання з метою обґрунтування необхідності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, проектується набір завдань для комп'ютерно-орієнтованих уроків, відбираються відповідні педагогічні програмні засоби, створюються комп'ютерні завдання із застосуванням вибраних програмних засобів, проводиться експертиза, апробація й редагування розроблених комп'ютерних завдань. Останнім етапом є розробка методичних рекомендацій для вчителя й учня [8].

Вивчаючи тему «Інтеграл та його застосування» доцільно використовувати GRAN1; GRAN-2D; HDC; «Teach Pro: Математика 7-11»; «Математика, 5-11 кл. Практикум»; презентації, створені у середовищі MS Power Point. Основна мета – формування поняття первісної та інтеграла, уявлення про операцію інтегрування як оберненої до операції диференціювання; сприяти розвитку вміння, навичок застосування інтегралу до обчислення площ криволінійних трапецій і об'ємів найпростіших тіл. У процесі вивчення первісної, варто розглянути задачі, які мотивують її введення, з'ясовують механічний і геометричний зміст визначеного інтеграла. Необхідно детально зупинитися на моделюванні прикладних задач, які розв'язуються за допомогою знаходження інтеграла.

Слід зазначити, що мультимедійний урок – один із видів комп'ютерно-орієнтованих [2]. Методика застосування комп'ютера на уроках різного типу не може бути однаковою. Зміст конкретного уроку, різні можливості педагогічних програмних засобів та професійний рівень підготовки вчителів в області ІКТ, вікові особливості учнів і рівень їх математичної підготовки визначають вибір методичних прийомів використання комп'ютера.

Варто зазначити, що запровадження інформаційних технологій не повинно бути самоціллю. Воно має бути педагогічно виправданим, розглядатися передусім з позицій педагогічних переваг.

Список використаних джерел та літератури

1. Буковська О. І. Самостійна навчальна діяльність старшокласників з використанням комп'ютерно орієнтованих засобів навчання при поглибленому вивченні геометрії. *Дидактика математики: проблеми і дослідження*. Міжнародний збірник наукових робіт. Вип. 31. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2009. 128 с. С. 109-116.

2. Васильєва Д. Використання мультимедійної дошки в позакласній роботі з математики. *Математика в школі*. 2011. N 11-12.

3. Горох Я. В. Використання СКТ у евристичному навчанні математики. *Вісник студентського наукового товариства, збірник наукових праць студентів*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2017. Вип. 16. С. 29-35.
4. Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання в загальноосвітній середній школі. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2008. N 5. С. 4-9.
5. Казачков І. В. Розробка та використання комп'ютеризованих мультимедійних інтерактивних систем для навчання та викладання. *Фізико-математичні записки*. Ніжин, 2012. С. 39-44.
6. Крамаренко Т. Г. Уроки математики з комп'ютером. Посібник для вчителів і студентів / За ред. М. І. Жалдака. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. 272 с.
7. Скафа О. І., Тутова О. В. Комп'ютерно-орієнтовані уроки в евристичному навчанні математики : навчально-методичний посібник. Донецьк : вид-во «Вебер» (Донецька філія), 2009. 320 с.
8. Тутова О. В. Методичні вимоги до підготовки майбутнього вчителя до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі евристичного навчання математики. *Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнародний збірник наукових робіт*. Вип. 32. Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2009. С. 146-156.
9. Харченко В.М. Використання електронного навчального курсу математики як засобу підготовки до ЗНО. / В. М. Харченко, Л. В. Ваврикович, І. І. Карпенко. *Друга міжнародна науково-практична конференція FOSS Lviv 2012: Збірник наукових праць*. Львів, 26-28 квітня. Львів, 2012. С. 58-63.
10. Харченко В. М., Ваврикович Л. В. До питань мотивації навчання першокурсників елементарній математиці з використанням ЕНК. *Фізико-математичні записки*. Ніжин 2012. С. 102-106.

УДК 004.91

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ SERVERLESS АРХІТЕКТУРИ У ПОБУДОВІ ВЕБДОДАТКІВ

Сурмачевський Антон, магістрант ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. економ. наук., доц. **Фетісов В. С.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

Serverless архітектура стала однією з головних тенденцій у сучасній веб-розробці. Це стиль програмування, який забезпечує можливість створення і розгортання додатків без необхідності управління власними серверами. У цій статті ми розглянемо переваги використання serverless архітектури у побудові веб-додатків.

Однією з головних переваг serverless архітектури є зниження витрат на обслуговування інфраструктури. Коли ви використовуєте serverless, вам не потрібно купувати або орендувати власний сервер. Ви можете зосередитися на розробці додатку, не звертаючи увагу на налаштування та підтримку серверів.

Ще одною перевагою serverless архітектури є більш висока масштабованість. Якщо ви користуєтеся власним сервером, вам потрібно буде розширювати його ємність, якщо ви бажаєте розширити свої додатки. У випадку з serverless, вам не потрібно хвилюватися про масштабування інфраструктури, оскільки цю функцію виконують послуги хмарної інфраструктури.

Крім того, serverless архітектура забезпечує підвищену надійність додатку. Якщо ви користуєтеся власним сервером, можливо виникнення проблем з падінням серверів або інших технічних неполадок, що можуть призвести до зупинки роботи додатку. З використанням serverless архітектури ви можете забезпечити підвищену надійність додатку за рахунок автоматичного масштабування та розподілення навантаження між різними сервісами.

Також, serverless архітектура забезпечує більш швидкий час відгуку додатку. Коли ви використовуєте власний сервер, час відгуку додатку залежить від часу обробки запитів на сервері. У випадку з serverless архітектурою, можна використовувати сервіси з максимально оптимізованою архітектурою та масштабуванням, що дозволяє зменшити час відгуку додатку.

Serverless архітектура забезпечує більш гнучку архітектуру додатку. За допомогою різноманітних сервісів ви можете скласти свій додаток з модулів, що дозволяє забезпечити більшу гнучкість в налаштуванні та розробці додатку.

Крім того, serverless архітектура забезпечує більшу безпеку додатку. Оскільки сервіси serverless пропонують автоматичні заходи безпеки, вам не потрібно витрачати час на захист своєї інфраструктури від потенційних атак.

На сьогоднішній день існує багато постачальників послуг serverless, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Ось декілька з найбільш відомих та популярних постачальників послуг serverless:

1. Amazon Web Services (AWS) Lambda - це сервіс від Amazon, який надає можливість розробникам виконувати код без необхідності управління серверами та інфраструктурою. Однією з головних переваг AWS Lambda є широкий вибір підтримуваних мов програмування, таких як Java, Python, Node.js та багато інших. Однак, AWS Lambda має свої обмеження, такі як обмежений час виконання функції, обмежений обсяг пам'яті та обмежений доступ до деяких системних ресурсів.

2. Microsoft Azure Functions - це інший сервіс serverless, який надається Microsoft. Azure Functions підтримує такі мови програмування, як C#, JavaScript, F# та багато інших. Однією з головних переваг Azure Functions є можливість використання інших служб Azure, таких як Cosmos DB або Azure Event Hubs, без необхідності налаштовувати та керувати інфраструктурою. Однак, Azure Functions також має свої обмеження, такі як обмежений час виконання функції та обмежений доступ до деяких системних ресурсів.

3. Google Cloud Functions - це сервіс serverless від Google, який дозволяє запускати код у відповідь на події в Google Cloud Platform. Google Cloud Functions підтримує такі мови програмування, як Node.js, Python, Go, та багато інших. Однією з головних переваг Google Cloud Functions є можливість легко інтегруватися з іншими сервісами Google Cloud Platform та масштабуватися під велику кількість запитів. Однак, Google Cloud Functions також має свої обмеження, такі як обмежений час виконання функцій.

Загалом, serverless архітектура стає все більш популярною в розробці веб-додатків. Її переваги полягають у зниженні витрат, більш високій масштабованості, підвищенні надійності, швидкому часі відгуку, гнучкості та безпеці додатку. Однак, перед тим, як вибрати serverless архітектуру для свого додатку, вам необхідно врахувати всі його особливості та обмеження, щоб забезпечити максимальну ефективність та успішність розробки.

Список використаних джерел та літератури

1. Brendan Burns, Designing Distributed Systems, 2018
2. <https://learn.microsoft.com/en-us/azure>
3. <https://docs.aws.amazon.com>
4. <https://cloud.google.com/docs>

УДК 373.5.016:51-027.22

МЕТОДИКА РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ З ПРАКТИЧНИМ ЗМІСТОМ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Ярошевська Надія, магістрантка ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. фіз.-мат. наук, доц. **Віра М. Б.**, кафедра інформаційних технологій, фізико-математичних та економічних наук.

У даній статті розглянуто питання методики навчання учнів розв'язування задач з практичним змістом з курсу математики в старшій школі. Практична спрямованість є однією з цілей математичної освіти та основою для більш ефективного засвоєння учнями математичних знань, умінь і навичок та вміння їх використовувати. У статті розглядається необхідність практичної спрямованості завдань при вивченні математики. На конкретних прикладах задач з наведенням алгоритмів їх розв'язання надається можливість учням виробити самостійність мислення і творчу активність. Також подано методичні рекомендації щодо використання математичного моделювання на кожному етапі процесу розв'язування.

Метою роботи є дослідження розробки методики реалізації практичної спрямованості навчання математики у старшій школі.

Об'єктом роботи є дослідження процесу навчання математики в старшій школі.

Предметом роботи є дослідження методики реалізації практичної спрямованості навчання математики.

Ключові слова: практична спрямованість, завдання, розв'язання, методика, задача, математика, задачі з практичним змістом, рівняння, учень, учитель, школа, шкільний курс.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- визначити поняття практичної спрямованості навчання;
- виявити шляхи реалізації практичної спрямованості навчання математики у старшій школі;
- розглянути функції, що реалізуються практичною спрямованістю навчання математики у процесі навчання;
- вивчити зміст шкільних програм та підручників з позиції практичної спрямованості навчання математики;
- виявити можливості включення практичної спрямованості навчання математики до освітнього процесу.

Актуальність. Відомо, що поняття шкільного курсу математики носять абстрактний характер, тому слід приділити особливу увагу зв'язку понять, що вивчаються, з їх конкретними життєвими інтерпретаціями.

Таким чином, перед школою ставиться завдання не тільки передати учням систему математичних знань, умінь і навичок, а й розкрити взаємозв'язок предмета, що вивчається, з іншими науками і життям.

Теоретичні та методичні питання практичної спрямованості шкільного курсу математики у різний час розглядали В. Г. Болтянський, Б. В. Гнеденко, Н. О. Терешин та інші. Проте роботи зазначених авторів не висвітлюють поставленої проблеми.

Для того, щоб теоретична проблема практичної спрямованості навчання математики знайшла своє втілення у шкільній практиці, необхідна розробка методики розв'язування задач з практичним змістом в старшій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За словами В. Г. Болтянського, «задачі прикладного характеру мають у загальноосвітній школі важливе значення перш за все для виховання в учнів інтересу до математики. На прикладі добре складених задач прикладного змісту учні будуть переконаватись у значенні математики для різноманітних сфер людської діяльності, в її користі й необхідності для практичної роботи, побачать широту можливих застосувань математики, зрозуміють її роль в сучасній культурі» [2].

Під математичним завданням з практичним змістом ми розуміємо завдання, у якому відбиваються реальні ситуації з життя, і після рішення, яких учні навчаються застосовувати математичні знання практично.

Головна мета розв'язання таких завдань – по-перше, сформувати вміння розв'язувати завдання, які можуть зустрітись кожному у реальному житті. По-друге, важлива мета вирішення практичних завдань у тому, щоб показати учням важливість і практичну необхідність вивчення математики. По-третє, вирішення завдань практичного змісту в короткій перспективі стане в нагоді для здачі ЗНО, адже практика показує, що ці завдання викликають труднощі у випускників, оскільки вони не мають міцних навичок для їх вирішення.

Важливість застосування практичної спрямованості знань з математики висвітлено в Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, Державній національній програмі «Освіта», в методичних рекомендаціях МОН України щодо викладання математики, в нових освітніх програмах вивчення математики.

Варто наголосити, що Державний стандарт базової та повної середньої освіти [4] основними цілями освітньої галузі «Математика» визначає:

- опанування учнями системи математичних знань, умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності, достатніх для успішного оволодіння на сучасному рівні предметів природничо-наукового та гуманітарного циклів, забезпечення неперервної освіти протягом життя;

- формування в учнів наукового світогляду, уявлень про ідеї та методи математики, про її роль у пізнанні дійсності;

- інтелектуальний розвиток учнів.

Звідси виникає гостра необхідність у реалізації поставлених завдань шляхом посилення практичної спрямованості шкільного курсу математики.

Використання завдань із практичним змістом призводить до природного взаємозв'язку теорії та практики при викладанні математики, показує практичну необхідність формування тих чи інших умінь, сприяє осмисленому вивченню основ математики.

У процесі використання завдань із практичним змістом під час уроків математики варто враховувати вікові особливості учнів:

1. У юнацтві в учнів переважає образна пам'ять, але потім її значення зменшується. Проте, доцільність використання засобів наочності залежить від безпосередньої мети навчання та від змісту матеріалу, що викладається.

2. У зв'язку з тим, що у старших класах у учнів розширюється коло знань, учні намагаються застосувати їх до пояснення фактів дійсності. Тому важливу роль відіграє розкриття практичного застосування понять, що вивчаються і методів вирішення завдань.

3. У період юнацтва характерною рисою навчального процесу є систематизація знань з різних предметів та встановлення зв'язків теорії з її практичним застосуванням. Учні з інтересом доводять математичні теорії з погляду їх практичної важливості, визначають джерела виникнення того чи іншого поняття. [6]

Серед завдань прикладного характеру суттєво можна виділити завдання з економічним змістом. Згідно І. М. Шапіро, використання завдань з економічним змістом на уроках математики створює умови для:

- роз'яснення учням сутності економічних термінів, які є у задачах;
- формування в учнів деяких уявлень про економіку країни;
- ознайомлення учнів із застосуванням деяких математичних методів економіки [7].

Приклад 1. У бригаді було 5 робітників та 7 учнів. За 5 робочих днів бригада виготовила 850 деталей. Вступивши до передсвяткового змагання, робітники підвищили продуктивність праці на 20%, а учні – на 10%, і за наступні 5 робочих днів бригада виготовила 985 деталей. Знайдіть денну продуктивність праці до змагання та у період змагання.

Перш ніж розпочати вирішення завдання слід пояснити, як продуктивність праці виражається математично і від яких величин вона залежить. Продуктивністю праці називається показник, з допомогою якого можна виміряти ефективність праці. Продуктивність праці залежить від кількості, яка випускається за одиницю часу. [3]

Розв'язання задач із практичним змістом, як і будь-яких інших математичних завдань, здійснюється у кілька етапів:

- аналіз умови;
- пошук шляху рішення – висування гіпотез – складання плану рішення;
- реалізація одержаного плану;
- вивчення отриманого рішення.

Особливу увагу слід приділяти першому етапу розв'язання задачі. Єдиного алгоритму аналізу умови завдання немає, оскільки система питань безпосередньо залежить від описуваного у ній процесу.

Розглянемо приклад проведення аналізу умови завдання.

Приклад 2. Для транспортування 45 тон вантажу на 1300 км можна скористатися послугами однієї з двох фірм-перевізників.

Вартість перевезення та вантажопідйомність автомобілів для кожного перевізника вказана у таблиці 1. Яка вартість найдешевшого перевезення?

Таблиця 1

Перевізник	Вартість перевезення одним автомобілем	Вантажопідйомність автомобіля
А	3200	3,5
Б	4100	5
В	9500	12

Запитання для аналізу умови завдання можуть бути такими:

1. Скільки варіантів транспортування вантажу потрібно розглянути?
2. Від чого залежить вартість перевезення вантажу?
3. Як знайти кількість рейсів для транспортування всього вантажу?
4. Як знайти загальну вартість транспортування вантажу?

Пошук розв'язання задачі здійснюється через встановлення зв'язку, залежності між даними та шуканими величинами. Якщо умови і вимоги завдання не вдається пов'язати, слід переформулювати, або умову, або вимоги завдання. [1]

На етапі запису отриманого рішення слід звертати увагу, щоб записи були грамотними і досить розгорнутими. Так, наприклад, при вирішенні геометричної задачі слід виконувати креслення і аргументувати кожен крок, при вирішенні завдання алгебри слід пояснювати складене рівняння або нерівність і виконувати перетворення в розгорнутій формі.

Дослідження отриманого розв'язання завдання проводиться для того, щоб переконатися, що рішення зрозуміло учнями, виділити суттєве і несуттєве в умові завдання для пошуку рішення, з'ясувати питання можливості вирішення цього завдання різними способами.

У практиці розв'язання прикладних завдань найчастіше зустрічаються завдання на складання рівнянь. Розглянемо деякі вказівки загального характеру, що дозволяють скласти рівняння за умов математичного завдання з практичним змістом:

1. Потрібно визначити невідому величину, яка входить в умову завдання, щодо якої складатиметься рівняння та ввести її позначення.
2. Всі однорідні величини, що фігурують в умові завдання, слід виражати в одних і тих самих одиницях вимірювання.
3. Використовуючи умову завдання, необхідно визначити всі взаємозв'язки між величинами, а потім на цій основі скласти рівняння.
4. У процесі розв'язання складеного рівняння необхідно прагнути пошуку найоптимальніших способів перетворення.
5. Отримане рішення рівняння необхідно перевірити щодо його відповідності умові завдання.

Приклад 3. Завод випускає верстати А та В, які мають масу 2700 кг. Після модернізації конструктори знизили масу кожного верстата типу А на 7%, а типу В на 5%, і їх загальна маса стала 2535 кг. Знайдіть: а) масу верстатів старої конструкції; б) зниження матеріаломісткості верстатів А та В; в) річну економію металу, якщо замість старих верстатів завод випускатиме по 5000 верстатів типу А та В нової конструкції.

Під матеріаломісткістю верстата слід розуміти кількість матеріалу, необхідного для виготовлення. Розв'язання:

Нехай x кг – маса верстата типу А, тоді $(2700 - x)$ кг – маса верстата типу В. Так як після модернізації маса верстатів типу А знизилася на 7%, а маса верстатів типу В – на 5%, то зниження матеріаломісткості верстатів типу А і В відповідно дорівнює $\frac{x*7}{100}$ (кг) і $\frac{(2700-x)*5}{100}$ (кг).

Складаємо рівняння: $\frac{x*7}{100} + \frac{(2700-x)*5}{100} = 2700 - 2535$

Вирішуючи рівняння, знайдемо:

$$7x + 13\,500 - 5x = 16\,500$$

$$2x = 3000, \text{ отже } x = 1500.$$

Отже:

а) верстат А має масу 1500 кг, а верстат В $2700 - 1500 = 1200$ (кг);

б) масу верстата типу А знизили на $\frac{1500 \cdot 5}{100} = 105$ (кг), а масу верстатів типу В – на $\frac{1200 \cdot 5}{100} = 60$ (кг);

в) річна економія від випуску по 5000 верстатів на рік складе $(105 + 60) \cdot 5000 = 825000$ (кг) = 825 (т).

Відповідь: а) 1500 кг, 1200 кг – маса верстатів старої продукції; б) 105 кг, 60 кг – зниження матеріаломісткості верстатів; в) 825 т – річна економія металу.

Аналіз навчальної літератури з математики показав, що серед завдань прикладного характеру практично відсутні завдання на побудову найпростіших номограм.

Прикладами найпростіших номограм у хімії можуть бути такі хімічні процеси: процес протікання хімічної реакції сполуки з тепловим ефектом; визначення ендотермічної та екзотермічної реакції за допомогою графіка.

Область розв'язання задач прикладного характеру досить широка. Так, наприклад, можна включити завдання з практичним змістом з наступних областей знання: геодезія; транспорт, меліорація та ін.

Різноманітність завдань прикладного характеру надає можливості їх використання на різних етапах уроку.

Розглянемо приклади завдань для мотивації вивчення нових понять.

У темі «Показникова та логарифмічна функція» учні знайомляться з рівнянням показового зростання $y' = ky$. Вивчення цього рівняння можна розпочати з розгляду завдань із фізики, хімії, біології, розв'язання яких зводиться до цього рівняння.

Приклад 4. Розглянемо колонію мікроорганізмів, яка мешкає в умовах необмежених ресурсів харчування. Через розмноження і смертність кількість живих організмів цієї колонії буде змінюватися з часом. Знайдемо закон цієї зміни.

Нехай $x(t)$ – кількість живих організмів у момент часу t , а $x(t + \Delta t)$, дає збільшення функції $x(t)$ за проміжок часу від t до $t + \Delta t$. Отже, за час Δt усі вікові особини або частина їх зроблять потомство, частина особин може загинути. Тоді, $\Delta x = R - S$, де R – число народжених за час від t до $t + \Delta t$, а S – число загиблих за той самий час. Величина R залежить від довжини проміжку Δt : чим більше Δt тим більше і R , крім того, R залежить і від кількості дорослих особин (що більше дорослих тим більше потомство), отже, $R = \Phi(x, \Delta t)$, де функція Φ зростає зі зростанням x або Δt .

Змінна Δt повинна входити до рівняння лінійно, оскільки зі збільшенням проміжку часу, наприклад, утричі, приріст мікроорганізмів збільшується втричі. Таким чином, $\Phi(x, \Delta t) = f(x)\Delta t$. Характер функції $f(x)$ залежить від біологічних особливостей кожного виду, тому ми розглядатимемо випадок, коли чисельність потомства пропорційна кількості дорослих особин. Отже, $R(x, \Delta t) = ax\Delta t$.

Аналогічні міркування застосовні і до S , якщо ми покладемо, $S = \beta x\Delta t$, то $\Delta x = ax\Delta t - \beta x\Delta t$ або $\Delta x = \varepsilon x\Delta t$, де $\varepsilon = \alpha - \beta$ (1).

Розділивши обидві частини рівності (1) на $\Delta t > 0$ і перейшовши до межі $\Delta t \rightarrow 0$, згадавши що $\lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta x}{\Delta t} = x'(t)$, в результаті одержуємо, $x'(t) = \varepsilon x(t)$. У цій рівності функція $x(t)$ невідома. Отже, завдання зводиться до вирішення диференціального рівняння першого порядку.

Далі вчитель дає поняття про початкові умови диференціального рівняння та розглядає з учнями завдання прикладного характеру, які зводяться до розв'язання рівняння виду $y' = ky$.

Для закріплення знань з математики можна використовувати завдання з практичним змістом рішення яких орієнтоване на застосування досліджуваного матеріалу з математики; фабула яких розкриває характерні особливості застосування математики у виробничій діяльності; методи та результати вирішення яких можуть знайти застосування на практиці. [7]

Приклад 5. Складіть та розв'яжіть задачу, математичною моделлю якої може бути рівняння: $-3,75 + 10x - 5x^2 = 0$.

Якщо уявити вихідне рівняння як: $3,75 = 10x - 5x^2$, воно може бути математичною моделлю залежності швидкості руху тіла, кинутого вертикального вгору від часу.

Це завдання можна сформулювати так: «Через скільки часу тіло, кинуте вертикально вгору з початковою швидкістю 10 м/с^{-1} , досягне висоти $3,75 \text{ м}$?».

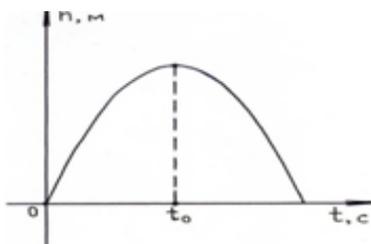

Рис. 1

Розв'язання даної задачі зводиться до розв'язання квадратного рівня, в результаті якого одержуємо відповідь: 1,5 с.

Для учнів також доцільно навести завдання на складні відсотки. Складний відсоток – це збільшення капіталу, при якому накопичена за перший період сума додається до первісної, тобто капіталізується, і в новому періоді відсоток нараховуватиметься вже на нову, збільшену суму. [3]

Приклад 6. Який початковий внесок необхідно зробити в банк, щоб через 2 роки він досягнув суми, що дорівнює 1312,5 тис. грошових одиниць, якщо річна ставка становить 10%.

Розв'язання:

Нехай A_0 – первісний вклад, A_2 – сума вкладу через два роки.

Тоді $A_2 = A_0 \left(1 + \frac{x}{100}\right) * \left(1 + \frac{x}{100}\right) = A_0 * \left(1 + \frac{x}{100}\right)^2$, так як за умовою завдання $A_2 = 1312,5$ і $x = 10\%$, то $1312,5 = A_2 * \left(1 + \frac{10}{100}\right)^2$

$$A_0 = 1312,5 : \left(\frac{11}{10}\right)^2 = \frac{1312,5 * 100}{121} = 1084,7;$$

Відповідь: 1084,7 тис. грошових одиниць.

Включення завдань із практичним змістом у різні етапи уроку дозволяє створити умови для розвитку умінь учнів давати кількісну і якісну оцінку аналізованих явищ, розкривати питання довкілля, діяльності людини у природному і соціальному оточенні, формуючи цим науковий світогляд школярів.

Список використаних джерел та літератури

1. Апанасов П. Т., Апанасов Н. П. Збірник математичних завдань із практичним змістом. – Кн. Для учителя. – М: Просвітництво, 1987. – 110 с.
2. Бевз Г. П. Методика викладання математики. – К.: «Вища школа», 1989. – 367 с.
3. Економічний словник термінів. URL: <http://www.economicportal.ru/term-words/word-p4.html#p5> (дата звернення 20.02.2023).
4. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова від 23.11.2011 р. № 1392. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p> (дата звернення 20.02.2023).
5. Слєпкань З. І. Методика навчання математики / З. І. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2006. – 582 с.
6. Фрідман Л. М. Психолого-педагогічні засади навчання математики у школі / Л. М. Фрідман. – М.: Просвітництво, 1983. – 159 с.
7. Шапіро І. М. Використання завдань із практичним змістом у викладанні математики. – М.: Просвітництво, 1990. – 96 с.

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ КНР В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Васьковський Олексій, магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – д-р іст. наук, проф. **Кучменко Е. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

Стаття є дослідженням особливостей культурної дипломатії в сучасній системі міжнародних відносин. Культурна дипломатія виступає як ефективний інструмент у сучасному світі, сприяючи встановленню міцних зв'язків та підтримці дружніх стосунків між народами. Робота охоплює вивчення стратегій, методів та інструментів, які КНР використовує для просування своєї культури та ідей на міжнародній арені. В статті зазначено, що зростаючий економічний вплив КНР та його геостратегічне розташування надають особливу актуальність культурній дипломатії країни. Досліджено виклики, які впливають на ефективність культурної дипломатії КНР та зазначено напрями вирішення проблемних питань. Також зазначено основні характеристики Китайських конфуціанських інститутів.

Ключові слова: культурна дипломатія, конфуціанський інститут, м'яка сила, філософія, міжкультурний діалог.

This article explores the characteristics of cultural diplomacy in the contemporary system of international relations. Cultural diplomacy serves as an effective tool in the modern world, fostering strong connections and friendly relations among nations. The study examines the strategies, methods, and instruments employed by China to promote its culture and ideas on the international stage. It highlights the increasing economic influence of China and its geostrategic location, which give particular significance to the country's cultural diplomacy efforts. The challenges influencing the effectiveness of China's cultural diplomacy are analyzed, along with proposed directions for addressing these issues. Additionally, the article discusses the key features of Chinese Confucius Institutes as a notable aspect of China's cultural diplomacy.

Keywords: cultural diplomacy, Confucius Institute, soft power, philosophy, intercultural dialogue.

Актуальність проблеми дослідження. Культурна дипломатія, визначена як набір стратегій і засобів взаємодії між країнами з метою сприяння взаєморозумінню, сприяння дружбі та зміцненню відносин, відіграє важливу роль у сучасній системі міжнародних відносин.

КНР, зі своєю довгою історією та багатошаровою культурою, активно використовує культурну дипломатію як ефективний інструмент для зміцнення своїх стосунків з іншими країнами. У сучасному контексті глобалізації та взаємопов'язаності, КНР розуміє важливість культурного обміну та співробітництва як засобу для побудови довіри, сприяння мирному врегулюванню конфліктів та забезпечення сталого розвитку.

Культурна дипломатія КНР базується на її багатій культурній спадщині, яка включає традиційну філософію, літературу, мистецтво, музику, кулінарію та багато інших аспектів. Китайські виставки, фестивалі, концерти, обміни митцями та культурні програми стали невід'ємною частиною культурної дипломатії КНР, пропонуючи унікальну можливість іншим країнам відкрити для себе багатство китайської культури та сприяти культурному діалогу та взаєморозумінню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова стаття ґрунтується на аналізі науково-методичної літератури, методичних посібників, наукових статей, періодичних видань та напрацювань сучасних та попередніх вчених і дослідників, серед них: Я. Б. Турчин, О. В. Шевчук, S. Pan, Dr Trailovi тощо.

Мета дослідження – проаналізувати основні аспекти культурної дипломатії КНР в сучасній системі міжнародних відносин.

Об'єкт дослідження – культурна дипломатія Китайської Народної Республіки (КНР) в сучасній системі міжнародних відносин.

Предмет дослідження – стратегії, методи та інструменти, які використовує КНР для просування своєї культури та ідей за межі своїх кордонів.

Виклад основного матеріалу. Культурна дипломатія стає важливим інструментом Китайської Народної Республіки (КНР) у підтримці своїх зовнішньополітичних цілей. КНР активно використовує культурні програми, обміни митцями, організацію культурних фестивалів та виставок для просування своїх цінностей, ідеологій та моделей розвитку. Ці заходи сприяють підтримці політичних інтересів КНР, підкреслюють його глобальну роль та сприяють формуванню позитивного образу країни у світі.

Просування китайських цінностей та ідеологій через культурну дипломатію дозволяє КНР впливати на сприйняття та розуміння своїх політичних принципів та системи у світі. Наприклад, китайські

цінності, такі як гармонія, колективізм та стабільність, висувуються як альтернатива західним цінностям і сприймаються як важливий елемент китайської моделі розвитку.

Організація виставок і культурних подій у різних країнах світу дозволяє КНР активно взаємодіяти з іншими культурами, сприяючи культурному обміну та міжкультурному діалогу [4, с. 25].

Зростаючий економічний вплив КНР та його геостратегічне розташування надають особливу актуальність культурній дипломатії країни. Культурна дипломатія стає важливим інструментом для КНР у підтримці свого статусу глобального лідера та позиціонування себе як ключового гравця на світовій арені. Широкий спектр заходів, пов'язаних з культурною дипломатією, дозволяє КНР активно співпрацювати з іншими країнами, зміцнювати довіру, розвивати торгівельні та економічні зв'язки, а також впливати на світові процеси через культурну сферу.

Один з основних аспектів дослідження полягає у вивченні впливу культурної дипломатії на сприйняття КНР у світі. Широкий спектр культурних програм, які використовує КНР, сприяє позитивному образу країни, створює сприятливі умови для підвищення рівня взаєморозуміння та довіри між КНР та іншими країнами. Культурна дипломатія дозволяє показати багатство та розмаїття китайської культури, її історичні традиції та сучасні досягнення, що сприяє підвищенню довіри до КНР та її важливості як глобального партнера.

Культурна дипломатія також допомагає КНР використовувати м'яку силу для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей. Вона розглядається як ефективний спосіб привернення уваги та впливу на інших держав, не вдаючись до використання твердої сили або примусу. Культурна дипломатія дозволяє КНР показати свою культурну, інтелектуальну та технологічну потужність, а також свою здатність до співробітництва та партнерства [5, с. 39].

М'яка сила Китаю – це концепція, що використовується для опису впливу країни на міжнародні відносини, не вдаючись до використання військової або економічної сили. Ця концепція передбачає використання неконтролюючих та невимушених засобів, таких як культура, мова, освіта, мистецтво, спорт, гуманітарна допомога та інші аспекти м'якої сили для досягнення політичних, економічних та культурних цілей.

Культурна дипломатія, міжнародна гуманітарна допомога, економічна співпраця та інші аспекти м'якої сили Китаю використовуються для підтримки та зміцнення відносин з іншими країнами, розширення впливу та побудови позитивного іміджу Китаю на міжнародній арені.

М'яка сила Китаю є стратегічним підходом, який використовується для збереження та зміцнення впливу Китаю в світі. Основна ідея полягає в тому, щоб привертати інші країни до співпраці та сприймати Китай як партнера, а не загрозу.

Культурна дипломатія відіграє важливу роль у розвитку та зміцненні відносин Китаю з його регіональними партнерами [1, с. 659].

Китай, як одна з найбільших світових держав з багатовіковою історією та багатим культурним надбанням, використовує культурну дипломатію для зміцнення своєї присутності в регіоні та встановлення партнерських стосунків. Це дає змогу Китаю показати свою унікальність, цінності та сприяє створенню позитивного образу країни.

Крім того, Китай розповсюджує свою мову та освіту через мережу Китайських культурних центрів та Китайських конфуціанських інститутів, які розташовані у різних країнах. Це допомагає популяризувати китайську мову, культуру та освітні стандарти та стимулює співпрацю в галузі освіти та науки.

Китайські конфуціанські інститути є однією з ініціатив Китаю у сфері культурної дипломатії. Вони створені для пропагування конфуціанської філософії, культури та мови за межами Китаю. Основна мета цих інститутів – підтримка культурного обміну, розуміння та сприяння зміцненню відносин Китаю з іншими країнами [2, с. 98].

Основні характеристики Китайських конфуціанських інститутів:

– конфуціанські інститути надають можливість навчатися китайській мові студентам та зацікавленим особам за кордоном. Вони пропонують курси китайської мови, що сприяє поширенню та вивченню китайської мови та сприяє міжкультурному спілкуванню.

– конфуціанські інститути пропагують конфуціанську філософію та її цінності, такі як моральність, справедливість, родинні цінності та громадська служба. Це сприяє розумінню китайської культури та впливає на культурний обмін між Китаєм та іншими країнами.

– Конфуціанські інститути сприяють академічному обміну між Китаєм та іншими країнами. Вони організують стажування, семінари, конференції та наукові обміни для вчених, дослідників та студентів з різних країн. Це сприяє обміну знаннями, ідеями та досвідом у галузі конфуціанської філософії, культури та історії.

– Конфуціанські інститути підтримують академічні дослідження та публікації з питань конфуціанської філософії, культури та історії. Вони стимулюють проведення наукових досліджень, публікацію книг, статей та інших матеріалів, що сприяє поширенню знань і розумінню конфуціанської спадщини.

– Конфуціанські інститути співпрацюють з університетами та освітніми установами за межами Китаю, щоб забезпечити навчання конфуціанській філософії, мові та культурі [6].

Культурна дипломатія Китайської Народної Республіки (КНР) стикається з різними викликами, які можуть впливати на її ефективність та результативність. Одним з основних викликів є розбіжності культур, які виникають у зв'язку з різними цінностями, традиціями та способами сприйняття між Китаєм та іншими країнами. Це може ускладнювати процес взаєморозуміння та вимагати пошуку спільних точок зору.

Другим викликом є проблеми перекладу, оскільки точність перекладу культурних виразів та концепцій може бути складною задачею. Неправильне тлумачення може призвести до непорозуміння та негативного сприйняття з боку інших країн.

Геополітичні конфлікти також становлять виклик для культурної дипломатії КНР. Наприклад, територіальні спірні питання та ідеологічні розбіжності можуть ускладнювати співробітництво та сприйняття культурних ініціатив.

Крім того, культурна дипломатія КНР може зазнавати критики та недовіри від інших країн, особливо у зв'язку з питаннями прав людини та політичних свобод. Негативне уявлення про Китай може ускладнювати зусилля з підтримки та просування культурної дипломатії.

Іншим викликом є зміна іміджу Китаю в очах міжнародної спільноти. Зростання Китаю як глобальної держави ставить питання про сприйняття його політики та дій. Культурна дипломатія повинна вирішувати ці питання та працювати над зміною сприйняття, а також формуванням позитивного образу Китаю [3].

Крім того, обмеження візового режиму та перешкоди у переміщенні людей можуть ускладнювати проведення культурних обмінів, участь в культурних заходах та співробітництво. Це може обмежити можливості культурної дипломатії для взаємодії з іншими країнами та зміцнення відносин.

Китай також стикається з конкуренцією з іншими державами, які активно використовують культурну дипломатію для залучення уваги та підтримки. У боротьбі за привабливість своєї культури та мистецтва, Китай змушений постійно покращувати свої програми, ініціативи та способи комунікації, щоб зберегти своє місце на міжнародній арені.

Всі ці виклики вимагають від Китаю стратегічного підходу до культурної дипломатії, активного діалогу, взаєморозуміння та співробітництва з іншими країнами. Потрібно знайти спільні платформи та проекти, які сприятимуть зміцненню відносин та сприйняттю Китаю як активного гравця в глобальній культурній сфері.

Попри виклики, культурна дипломатія КНР має значний потенціал та перспективи. Китайська культура має багатий спадок і глибокі коріння, які можуть стати цінним джерелом міжкультурного діалогу та взаєморозуміння. Залучення до культурної дипломатії молодого покоління та підтримка творчих ініціатив можуть сприяти новим формам співробітництва та сприяти розвитку взаємовигідних відносин між КНР та іншими країнами [4, с. 27–28].

Для вирішення проблемних аспектів культурної дипломатії Китаю необхідно застосовувати комплексний підхід. В першу чергу, важливо встановити діалог і взаєморозуміння з представниками інших країн та регіонів. Це вимагає відкритості та готовності слухати і розуміти їхні культурні цінності та способи сприйняття. Через відкритий діалог можна уникнути непорозуміння і сприяти побудові взаєморозуміння та довіри.

Другий аспект полягає в перегляді стратегії культурної дипломатії. Китай повинен змінити свій підхід, зосередившись на більш доступних способах презентації своєї культури. Організація культурних заходів, таких як виставки, фестивалі, концерти, може бути ефективним засобом привернення уваги інших країн.

Співпраця та обмін в галузі культури та мистецтва є третім важливим аспектом. Китай має активно розвивати співпрацю з іншими країнами шляхом організації обмінів митцями, стажування, спільних проектів та програм. Це сприятиме взаємному збагаченню та підтримці відносин.

Четвертий аспект полягає в прагненні до відкритості та прозорості. Китай може зробити кроки до більшої відкритості у своїх культурних ініціативах. Відкрите обговорення проблем, публікація звітів про результати програм, а також обмін досвідом з іншими країнами сприятимуть розумінню та довірі до культурної дипломатії Китаю [5, с. 43].

Останнім, але не менш важливим аспектом є промоція культурного розмаїття. Китай повинен акцентувати увагу на презентації свого багатогранного культурного спадку, включаючи регіональні та етнічні аспекти. Це не тільки допоможе розширити сприйняття і розуміння Китаю, але й підкреслить його унікальність та сприятиме формуванню позитивного образу країни.

Загалом, вирішення проблемних аспектів культурної дипломатії Китаю вимагатиме постійного зусилля, стратегічного планування і взаємодії з міжнародними партнерами. Шлях до успіху полягатиме у збереженні культурної ідентичності, відкритості до нових ідей та постійному вдосконаленні комунікаційних підходів. Тільки так Китай зможе ефективно впливати на міжнародну сцену через свою культурну дипломатію і розширювати свій глобальний вплив [6].

Висновки. Отже, культурна дипломатія є невід'ємною складовою зовнішньої політики Китайської Народної Республіки (КНР) і відіграє значну роль у її зусиллях зміцнити свій статус глобального лідера.

Вона використовується як засіб підтримки політичних, економічних та стратегічних інтересів Китаю у світі, а також для зміцнення взаєморозуміння, довіри та побудови позитивного образу країни.

Культурна дипломатія Китаю охоплює широкий спектр дій, таких як просування китайських цінностей, ідеологій та моделей розвитку, організація культурних заходів та обмінів, сприяння глобальному розвитку та формуванню світових трендів у сфері культури та мистецтва. Вона сприяє зміцненню статусу Китаю як глобального лідера, сприяє побудові довіри та підтримці з боку інших країн.

Культурна дипломатія є потужним інструментом, який може сприяти побудові міцних міжнародних відносин, зміцненню довіри, впливу та привабливості країни. Китайська Народна Республіка, розуміючи важливість культурної дипломатії, активно розвиває свої зусилля у цьому напрямку. Але для успіху необхідно постійно працювати над вирішенням викликів, що виникають.

Політичні, економічні, культурні та комунікаційні проблеми вимагають ретельного аналізу, стратегічного планування та постійної адаптації до змін у міжнародному середовищі. Необхідно підтримувати відкритість, прозорість та доступність китайської культури для інших країн, сприяти взаємному розумінню та довірі. Крім того, Китай повинен активно співпрацювати з міжнародними партнерами, використовувати їх досвід та підтримку для подолання проблемних аспектів культурної дипломатії.

Список використаних джерел та літератури

1. Турчин Я. Б. Стратегія «м'якої сили» КНР: основні механізми реалізації на початку ХХ ст. *Гілея: науковий вісник*. 2011. Вип. 54 (11). С. 657–662.
2. Шевчук О. В. Стратегія «м'якої сили» КНР на початку ХХІ століття. Наукові праці: науково-методичний журнал. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. Вип. 150. Т. 162. *Політологія*. С. 96–100.
3. М'яка сила як інструмент зовнішньої політики Китаю. Аналітичний центр ADASTRA. 2021. URL: <https://adastra.org.ua/blog/myaka-sila-yak-instrument-zovnishnoyi-politiki-kitayu> (дата звернення: 20.05.2023).
4. Pan S. Confucius Institute project: China's cultural diplomacy and soft power projection. *Asian Education and Development Studies*. 2013. Vol. 2. № 1. Pp. 22–33.
5. Trailovic Dr. Cultural diplomacy of the people's Republic of China in the Western Balkans: Serbia from a comparative perspective. *Kultura*: 173. 2021. Pp. 35–67.
6. China's Cultural Diplomacy: веб-сайт. URL: <http://lahore.china-consulate.gov.cn/eng/> (дата звернення: 18.05.2023).

УДК: 327:001:37

НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Ващенко Юрій, магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Мицик Л. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті аналізується сучасний стан дослідження наукової та освітньої дипломатії українськими та зарубіжними фахівцями.

Ключові слова: науково-освітня дипломатія, публічна дипломатія, міжнародні відносини, співробітництво, глобалізація.

The article analyzes the current state of scientific and educational diplomacy research by Ukrainian and foreign specialists.

Keywords: scientific and educational diplomacy, public diplomacy, international relations, cooperation, globalization.

Постановка проблеми. Освіта і наука є потужними інструментами реалізації зовнішньої політики держави. Поєднання науки та дипломатії дозволяє розв'язувати глобальні проблеми, а також розвивати міжнародне співробітництво в сфері політики, економіки, екології тощо. Пандемія COVID-19 переконливо довела невпинне зростання ролі науки як чинника міжнародної співпраці. Наукові контакти інтенсифікують процес глобалізації, виступаючи засобом подолання міждержавних бар'єрів та конфліктів та суспільної комунікації. Тож аналіз теоретичних інтерпретацій наукової дипломатії та специфіки її імплементації як напрямку публічної дипломатії та зовнішньої політики набуває особливої актуальності.

В органічному взаємозв'язку з науковою розвивається освітня дипломатія, адже більшість сучасних університетів є осередками не лише освітньої діяльності, але й наукових досліджень. Освітня дипломатія ефективно виконує всі ключові функції публічної дипломатії, адже має унікальний потенціал просування загальнолюдських цінностей, здійснення міжкультурного діалогу, створення глобального інформаційно-освітнього простору засобами міжнародної мобільності студентів та науково-педагогічних працівників. Не випадково сучасним трендом стає розвиток «дипломатії знань», яка демонструє вплив міжнародної вищої освіти, досліджень та інновацій на зміцнення співробітництва між державами [24].

Враховуючи величезний потенціал науково-освітньої дипломатії у світовій політиці, **метою** статті є аналіз сучасного стану її вивчення в Україні та за кордоном.

Основні результати дослідження. Наукова дипломатія доволі активно досліджується західними експертами та вченими впродовж двох останніх десятиліть. У працях Тіма Флінка [18], Пола Беркмана [17], Пітера Глюкмана [20], Раша Холта [21], Люка Ван Лангенхова [25], Ніколаса Рафінна [19], Шона Тресі [27], Вагана Турекяна [28] та ін. представлено різні підходи до концептуалізації наукової дипломатії, аналізується її інструментарій та особливості її імплементації різними державами. Автори пропонують експертні оцінки та рекомендації щодо стратегії розвитку наукової дипломатії в сучасних умовах.

Вагомий внесок у вивчення цього феномену здійснює Центр з наукової дипломатії Американської асоціації сприяння розвитку науки (AAAS), який від 2012 р. видає журнал «Наука та дипломатія» («Science & Diplomacy») [26]. Цей часопис презентує публікації з теорії та практики наукової дипломатії як інструменту «м'якої сили» держав у світовій політиці.

У вітчизняній науці ґрунтовних досліджень наукової дипломатії наразі небагато. Є. Габер в окремому розділі навчального посібника з публічної дипломатії розкриває ключові поняття та головні напрями наукової дипломатії, аналізує її генезис, новітні тенденції та кращі світові практики [4]. Концептуалізації наукової дипломатії присвячена також стаття А. Атаманенко та Н. Мартинюка [1]. Потенціал наукової та освітньої дипломатії для формування національного бренду та просування національних інтересів держави на міжнародній арені аналізує Н. Махия [8]. М. Миронова розглядає вплив наукової дипломатії на міжнародні економічні відносини, визначає можливості та перспективи її використання у цій сфері [9]. Предметом дослідження О. Мирончук є роль наукової дипломатії у глобалізованому світі, завдання і напрями трансформації наукового співробітництва та його цивілізаційне значення в умовах глобалізації [10;11;12;13]. У колективному дослідженні О. Птащенко, І. Литовченко та Ю. Григорової проаналізовано сутність та роль наукової дипломатії в системі міжнародних відносин [14].

Проблемам освітньої дипломатії як в українській, так і в зарубіжній науці присвячено вкрай обмежене коло публікацій. Окремі дослідники фокусуються на особливостях інтернаціоналізації освіти та сутності міжнародної освіти [6; 15; 22; 23]. Більшість авторів розглядають освітню дипломатію в контексті публічної або культурної дипломатії [2; 3; 7]. При цьому місце, яке посідає освітня дипломатія серед інших форм публічної дипломатії, залишається невизначеним. Недостатньою є оцінка ефективності освітньої дипломатії в просуванні національних інтересів окремих держав. В цьому контексті привертає увагу стаття Д. Ільницького [5].

Рамкова концепція науково-освітньої дипломатії закладена в Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 рр., де цей феномен визначений як напрям публічної дипломатії, «що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну; вирішувати глобальні, регіональні та національні виклики з використанням наукових здобутків; формувати зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних. Науково-освітня дипломатія також створює належні умови для міжнародної співпраці в галузі освіти та науки». Вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері науково-освітньої дипломатії визнаються:

- просування освітнього потенціалу України;
- сприяння залученню іноземних студентів до навчання в Україні;
- просування України як сприятливої країни для розвитку глобальних талантів; популяризація науково-технічних досягнень України;
- підтримка міжнародної співпраці в галузі освіти та науки;
- сприяння проведенню спільних міжнародних досліджень, наукових та освітніх обмінів, програм мобільності вчених і студентів [16, с. 14].

Висновок. Огляд наукового доробку українських та зарубіжних фахівців дозволяє зробити висновок про актуальність та потребу подальшого комплексного дослідження концептуальних засад науково-освітньої дипломатії з урахуванням існуючого багатоманіття теоретичних підходів до цього феномену у світовій науці.

Список використаних джерел та літератури

1. Атаманенко А., Мартинюк Н. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явищ. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, 4, 2022, 88-97.
2. Балабанов К., Трофименко М. Публічна дипломатія як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична*. 2013, Вип. 14, 989–1021
3. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина I. – Дніпро: СПД «Охотнік», 2020, 56 с. URL: <http://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2020/07...pdf>
4. Габер, Є. (2021). Наукова дипломатія. Публічна дипломатія : навч. посібник / за загал. ред. Ірини Матяш; Національний університет «Острозька академія»; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ: Горобець, 224 с., 182–202. URL: <https://sshd.org.ua/publicna-dyplomatiya-navch-posibnyk-za-zagal-red-iryny-matyash-natsionalnyj-universytet-ostrozka-akademiya-naukove-tovarystvo-istoriyi-dyplomatiyi-ta-mizhnarodnyh-vidnosyn-kyu>

5. Ільницький Д.О. Соціально-економічний вимір освітньої дипломатії: теорія, практика та методики аналізу. Стратегія розвитку України, 2014, №1, 2014, 72-80. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7130/7975><https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7130/7975>
6. Клімова Г. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах глобальних викликів. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Том. 1, № 48, 2021 <https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.224425>
7. Культурна дипломатія: навч. посібник / за заг. ред. І.Б. Матяш, В.М. Матвієнка; Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Київ: ДП«ГДІП», 2021. 252 с. URL: https://gdip.com.ua/files/file/Diplomatic%20Ukraine/Library_UD/Handbook%20of%20Cultural%20Diplomacy_UA.pdf
8. Махиня, Н. (2021). Наукова та освітня дипломатія: її вплив на формування позитивного іміджу держави. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 13 (169), 9–15.
9. Миронова, М. (2022). Наукова дипломатія та її вплив на систему міжнародних економічних відносин. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки, 66, 72–77.
10. Мирончук, О. (2019). Роль наукової дипломатії у розвитку і стабілізації міжнародних відносин в умовах глобалізації. Еволюція цінностей в епоху глобалізації, 57–66.
11. Мирончук, О. (2019). Наукова дипломатія як ціннісний чинник розвитку і стабілізації міжнародних відносин в умовах глобалізації. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір, 283–293.
12. Мирончук, О. (2019). Трансформація міжнародного наукового співробітництва в умовах глобалізації. Ціннісний вимір розвитку цивілізацій і глобалізація, 179–188.
13. Мирончук, О. (2019). Цивілізаційне значення міжнародного наукового обміну в умовах глобалізації. Історичний розвиток цивілізацій у контексті глобалізації: ціннісний вимір. Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» 157–170.
14. Птащенко, О., Литовченко, І., Григорова, Ю. (2020). Суть та роль наукової дипломатії в системі міжнародних відносин. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2 (258), 64–67.
15. Солодка А. Міжнародна освіта та кроскультурне навчання в американському освітньому просторі. Наукові записки. Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2016, № 4, 177-183. URL:<http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/94645>
16. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021-2025. 31 с. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
17. Berkman, P. (2018). Could Science Diplomacy Be the Key to Stabilizing International Relations? Scientific American. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/could-science-diplomacy-be-the-key-to-stabilizing-international-relations/>
18. Flink, T. (2022). Taking the pulse of science diplomacy and developing practices of valuation. Science and Public Policy, 49 (2), 191–200.
19. Flink, T., Ruffin, N. (2019). Chapter 6: The current state of the art of science diplomacy. Handbook on Science and Public Policy. Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar, 104–121. URL: <https://www.s4d4c.eu/the-current-state-of-the-art-of-science-diplomacy/>
20. Gluckman, P. D., Goldson, S. L., Beedle, A. S. (2012). How a Small Country Can Use Science Diplomacy: A View from New Zealand, Science & Diplomacy 1(2). URL: <http://www.sciencediplomacy.org/perspective/2012/how-small-country-can-use-science-diplomacy>
21. Holt, R. (2015). Scientific Drivers for Diplomacy. Science & Diplomacy. An online publication from the AAAS Center for Science Diplomacy. URL: <https://www.sciencediplomacy.org/perspective/2015/scientific-drivers-for-diplomacy> 10
22. Kitsantas A. Studying abroad: The role of college students' goals on the development of cross-cultural skills and global understanding / A. Kitsantas, J. Meyers // College Student Journal. 2004 vol. 3, 441–452.
23. Knight J. Updating the Definition of Internationalization / J. Knight // International Higher Education. – 2003, vol. 33, 3–39.
24. Knight J. Knowledge Diplomacy in action. British Council, 2019. URL: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/research-knowledge-diplomacy-in-action.pdf>
25. Langenhove, Luk Van (2017). Tools for an EU Science Diplomacy. Luxemburg: Publications Office of the European Union.
26. Science & Diplomacy. An online publication from the AAAS Center for Science Diplomacy. URL:<https://www.sciencediplomacy.org/>
27. Treacy, S. (2014). A view from the South. TWAS Newsletter. The Power of Science Diplomacy, 26 (3), 4–9.
28. Turekian, V. (2012). Building a National Science Diplomacy System. Science & Diplomacy. An online publication from the AAAS Center for Science Diplomacy. URL: https://www.sciencediplomacy.org/sites/default/files/building_a_national_science_diplomacy_system_science__diplomacy.pdf

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЖИТЕЛІВ НІЖИНЩИНИ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Грищенко Максим, студент 3 курсу, факультету філології історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Потапенко М. В.**, кафедра історії України.

Вбивство наступника австро-угорського престолу Франца Фердинанда призвело до Першої світової війни, яка стала величезним потрясінням для всього світу. Виключенням не стала і Ніжинщина, хоч на цій території бойові дії не велися, але жителі відчули на собі весь тягар життя в тилу в умовах війни. Повсякденне життя має в собі велику кількість складових, про які буде йти мова у пропонованій статті. І завдяки розкриттю всіх цих складових, ми матимемо чітку картину повсякденного життя в цій місцевості.

Від самого початку війни почалося створення губернських і повітових структур Всеросійського земського союзу (ВСЗ) для координування роботи земств в справі вирішення різних гуманітарних питань, які виникли в умовах війни [1, с.1]. При цьому особлива увага відводилася допомозі пораненим та хворим солдатам. Упродовж 1915-1916 років, на території Чернігівської губернії було обладнано 3539 ліжкомісць, які перебували на обліку [6, с.7]. Найбільше їх було саме у повітовому місті Ніжині, а якщо точніше, то 1000 місць. Така велика кількість обумовлена трьома важливими факторами. Перший – Ніжин розташований на перетині важливих шляхів сполучення, а саме Московсько-Київсько-Воронезької залізниці. Вистачало в Ніжині і медичних кадрів, активних організаторів. Нарешті, в Ніжині було достатньо приміщень, які були придатні для облаштування госпіталів. Найбільшим з поміж них було приміщення Історико-філологічного інституту, де з жовтня 1914 року розміщувалося найбільше відділення госпіталю. Після створення та облаштування такої кількості місць, задачею міської управи стало їх утримання. На окрему увагу заслуговує створений 8 серпня 1914 року Ніжинський повітовий благодійний комітет, до складу якого увійшли представники міської управи, громадські та земські діячі. Він мав доволі розгалужену інфраструктуру, яка складалася із 24 опікунств («попечительств») в різних населених пунктах повіту.

Проте питання поранених військових, це не тільки їх лікування. Нагальними були проблеми протезування, соціально-медичної реабілітації, та іншої допомоги військовим та їх сім'ям. Ще в листопаді 1916 року Ніжинське повітове земське зібрання, розглядало питання створення професійних курсів для скалічених [6, с.3] Проте розгорнути його діяльність не вдалося, через брак коштів. Згідно з переписом санітарного бюро Чернігівської земської управи, повітового комітету та Союзу скалічених воїнів, станом на 16 жовтня 1917 року у Ніжинському повіті перебували на обліку 567 військових з інвалідністю. 495 із них мали «наслідки тяжких поранень». Однак, даний перепис був проведений не точно, через брак медичних кадрів, а отже кількість поранених швидше за все була більшою.

Важливою складовою діяльності повіту у світлі питання поранених та скалічених воїнів, є створення 9 липня 1917 року Ніжинського повітового союзу скалічених воїнів. Також з'являлися волонтерські союзи, в межах повіту. Проте попередньо згадані структури зіткнулися з гострою нестачею фінансів, від самого початку свого створення. Подальше ускладнення ситуації, тільки гірше впливало на стан скалічених солдат на території повіту та імперії загалом.

Окрім цього вибудовувалася система допомоги сім'ям військовослужбовців. Роль земства та міської управи при цьому полягала у вивченні матеріального стану адресатів підтримки (ця підтримка надходила із державної казни). Також передбачалася опція надання додаткової допомоги, вже окремо, від самого земства та міської управи. Обидві інституції самоуправління вели активну діяльність в справі допомоги сім'ям в яких не вистачало робочих рук. Цю проблему вирішували переважно завдяки толоці – добровільній допомозі громади нужденним сім'ям. Затяжний характер війни перманентно загострював цю проблему. Станом на 1917 рік у Ніжинському повіті не вистачало досвідчених сіячів. З метою організації всіх сільських сил, а також для більш продуктивного здійснення земських заходів у сфері сільського господарства, Ніжинське повітове земське зібрання 15 листопада 1916 року затвердило проект запровадження у селах Ніжинського повіту «сільських господарських комітетів». Розуміючи, що припинити мобілізаційні процеси не можливо, Головне управління штабу Південно-Західного фронту, ще в травні 1916 року дало дозвіл на використання праці військовополонених. Полонені відправлялися з Дарницького табору до своїх «замовників». Відправлялися лише тих, хто мав особисте бажання, кожному видавалося посвідчення, що засвідчувало особу та особистий номер, для отримання посилок від рідних. Передбачалося використовувати їх працю у сільському господарстві. До Ніжинської міської управи перші «замовлення», почали надходити від лісоторгівців, та власників економій, що спеціалізувалися на виробництві сільськогосподарських товарів для військових потреб. Згідно цих замовлень формувалися робітничі команди, що відправлялися до: Носівки, Галиці, Лосинівки, Переяславки [4, с.2]. Міська адміністрація, була не готова прийняти полонених, тому, їм дозволили розміщуватися на квартирах без охорони, лиш під наглядом поліції, а в сільській місцевості, вони розміщувалися прямо по сусідству із селянами,

які, судячи із записів жандармерії, спокійно ставилися до них. Їхня свобода пересування не обмежувалася, дозволялося вільно листуватися, та отримувати грошові перекази по лінії Червоного Хреста.

Важливим напрямком роботи міської земської управи є те, що 1916 року були затверджені правила утримання у сім'ях сиріт і напівсиріт, також дітей мобілізованих на військову службу. 1917 року у кошторисі було передбачено виділення 3960 карбованців на опіку сиріт та дітей військових [6, с.5] 1917 року ніжинська міська управа, запровадила стипендію дітям кавалерів ордену Святого Георгія.

Міська земська управа, не обійшла стороною і питання біженців, які перебували, або проїжджали повз Ніжин, та Ніжинський повіт. Так, було створено два харчувальних пункти: на Борзенському шляху – для вимушених переселенців, які прямували гужовими шляхами, та на вокзалі, для тих, хто пересувався залізницею. Всі люди мали можливість отримати гарячу їжу, або чай та цукор, також всі отримували по одному фунтові хліба. Окрему увагу на цих пунктах намагалися приділити дітям, яким по можливості видавали молоко, білий хліб та яйця. На додачу, біженці могли отримати фураж для коней за пів ціни. У такому пункті, на вищезгаданому Борзенському шляху, біженці отримували і санітарно-медичну допомогу [6, с. 6]. Їх оглядав фельдшер, у разі відсутності інфекцій або хвороб, вони отримували амбулаторну допомогу та їхали далі. Для цього була створена окрема, невелика аптека, та кімната для прийому хворих. Якщо, все ж таки, знаходили хворих, то їх направляли до земської лікарні. Для хворих на тиф, дифтерію або холеру, був облаштований окремий «холерний» барак. Великий наплив біженців призводив до того, що губилася значна кількість дітей. Для вирішення даної проблеми, неподалік ніжинського вокзалу, був створений притулок для дітей, що відстали від батьків. Станом на 12 січня 1916 року у Ніжині перебувало 1070 біженців. 290 з них – із Царства Польського, 170 – із північно-східних губерній, 108 – із прибалтійських губерній, 164 – із Холмської губернії, 70 – із південно-західних губерній, та 229 із Волині. Всі біженці, які зупинилися безпосередньо в Ніжині, були розміщені по квартирах, а ті, що в повітах – отримали роботу. Представники інтелігенції вчителювали у селах, або отримали різноманітні посади в містах.

Ще одним важливим моментом роботи органів міського самоврядування було те, що запроваджувався режим жорсткої економії. Скорочувалися необов'язкові витрати на утримання адміністративного персоналу, дорожніх артілей, освітніх закладів. Було згорнуто, або обмежено заходи по благоустрою, скасовано цілу низку аграрних програм. Всі ці обмеження призвели до того, що економія коштів Ніжинського повіту за 1914 рік склала 16 тис. карбованців.

Всі негаразди повіту, проектувалися на Ніжин, що на той час був найбільшим містом Чернігівської губернії з населенням в 42 тис. чоловік. На самому початку війни у місті спостерігався небувалий патріотичний підйом. Через це вже у серпні 1914 року був створений благодійний комітет. Цей комітет взяв на себе роль органу, що координував усі гуманітарні ініціативи в місті. Передбачалося, що комітет буде надавати допомогу діючій армії, пораненим воїнам, сім'ям мобілізованих. Комітет підтримали практично всі заклади та установи міста, які активно вступали до нової організації і надавали 2% від заробітної плати на добровільну діяльність. У цій справі не відставала і Ніжинська міська земська управа, яка почала перераховувати кошти на благодійність вже з першого місяця війни. Проте з кожним роком, ситуація в місті ставала все більш напруженою.

Однією із головних проблем, була дорожнеча. Сучасники тих подій навіть скаржилися, що в Ніжині ціни, були дорожчими ніж у Києві. Наприклад, якщо восени 1914 фунт сала на ринку коштував 30 коп., то наприкінці 1916 року він коштував вже 1 карбованець [7, с.14]. У часи революції, ціни стали ще страшнішими. Фунт м'яса станом на 1920 рік коштував 120 карбованців, до цього його ціна була 60 копійок за фунт. Фактично зупинилися заводи по виробництву харчової оболонки та ковбасних виробів. Також запровадження сухого закону, призвело до зупинки роботи горілчаного заводу. Проте, не можна не зауважити, що в цей період проходила активна електрифікація міста. Електрифікували не лише міські установи, а й звичайні житлові будинки. Найістотніших фінансових проблем для міста приносили постійно розквартировані армійські частини.

У 1915 році, після поразки військ в Галичині, громадські настрої в місті почали змінюватися. В цей момент активізувалися революціонери. На початку березня 1917 року, звістка про повалення влади в Петрограді, дійшла та розповсюдилася Ніжином швидше, ніж це було надруковано в газетах. Вже 4 березня студентство Ніжинського історико-філологічного інституту ухвалило привітання новій владі. По обіді цього ж дня, було скликано підготовче зібрання представників міського й земського самоуправління та студентства задля запобігання хаосу у місті. В Центральній Раді, інтереси українських соціал-демократів представляв відомий ніжинський театральний діяч Дмитро Грудина [7, с.18]. На початку липня було вирішено направити до Центральної ради грошову допомог у 5000 карбованців та привітання. Проте не спали й більшовицькі агітатори, які з кожним днем все більше розкачували настрої жителів міста. Все дійшло до того, що 24 січня 1918 року козаки Ніжинського гарнізону прийняли резолюцію, у якій проголосили нейтральну позицію в питанні зміни влади. Через це, вони відмовилися вийти на допомогу українським частинам до Крут і вже 31 січня Ніжин було здано більшовикам без бою.

Цікавим моментом є те, що всі ці події зумовили великий ріст злочинності у місті. Грабіжники навіть грабували міські установи і лишалися без покарань. У 1917–1919 роках кадрів у міліції не вистачало, Ніжинський міський та повітовий відділи міліції очолювали студенти.

Насамкінець варто описати стан Ніжинського історико-філологічного інституту. Як згадувалося вище, будівлю нинішнього старого корпусу університету, міська управа взяла для розквартирування там військових. Трохи згодом він перетворився на військовий госпіталь. 9 серпня Правління інституту вирішило тимчасово закрити його, через те, що майже всі його приміщення були зайняті для військових потреб [5, с.2]. Тимчасове закриття призвело до проблеми із житлом у багатьох студентів інституту. І хоч міська управа говорила про надання приміщень для проживання студентів, та проведення занять, їх наміри виявилися неможливими для реалізації і весь період війни у студентів була гостра проблема житла. У 1917 році в момент розвалу Російської імперії в Ніжині постій розміщувалися частини, що їхали на фронт, або у тил, також почали з'являтися частини УНР і зрозуміло, що їм всім були потрібні будівлі для розквартирування. А будівля інституту була найбільшою в місті, що зрозуміло приваблювало їх всіх. Проте адміністрація інституту просто боялася впускати у будівлю озброєних вояк. Проте з вересня 1917 військові самочинно почали займати будівлю інституту. І клопотання директора інституту залишилися марними. Військові російської армії та більшовики поступово руйнували будівлю інституту. Вони грабували господарський двір, рубали дрова прямо в аудиторіях, там же і ходили в туалет. Повибивали шибки, зламали замки та навіть викрали музичні інструменти.

З усього вищенаведеного ми можемо побачити, що ситуація в місті з кожним роком тільки гіршала. Якщо перші два роки війни, вона ще була контрольованою та спокійною, то з 1916 року можна прослідкувати постійну тенденцію на погіршення стану міста та повіту. Територія про яку йшла мова в цій статті, відчула на собі весь тягар тилу, що знаходиться за фронтовими повітами в плані забезпечення провізією, реманентом та людьми. За часів безвладдя на території повіту, а особливо Ніжина хаос дійшов пікової позначки. Постійні грабунки, корупція, повне свавілля військових та великий ріст цін тільки погіршували ситуацію в місті.

Список використаних джерел та літератури

1. Гринь П.С. Ніжинське повітове земство в роки Першої Світової війни (1914-1918) // Сівєрщина в історії України. – Глухів, 2017. – Вип.10.
2. Коваленко О. Рахно О. Чернігівщина в роки Першої Світової війни // Сівєрянський літопис. – Чернігів, 2017. – Вип.6.
3. Лазаренко О.М. Спогади про Ніжин – Ніжин, 2015 – 153 с.
4. Лейберов О.О. Військовополонені на Ніжинщині в роки Першої Світової війни // Ніжинська старовина. – Ніжин, 2006. – Вип.2(5).
5. Моціяка П.П. Людина зі зброєю в храмі науки: хроніка протистояння(Історико-філологічний інститут князя Безбородька в 1917-1920 рр.) // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2009. – Вип.48.
6. Немченко О. Гуманітарна діяльність Ніжинського повітового земства в роки Першої Світової війни(1914-1917) // Сівєрянський літопис. – Чернігів, 2021. – Вип.1.
7. Потапенко М. Прудько В. Ємельянов В. Ніжин в добу української революції 1917-1921. Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського, Державний архів Чернігівської області, Ніжинський університет імені Миколи Гоголя – Ніжин, 2018 – 104 с.

УДК 903.5(477)"18/19"

ДОСЛІДЖЕННЯ КУРГАНІВ КОЧОВИХ НАРОДІВ УКРАЇНИ У ХІХ-ХХ СТОЛІТТІ

Грищенко Марія, студентка 4 курсу факультету філології, історії, політико-юридичних наук Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Кривобок О. П.**, кафедра історії України.

У роботі проведено огляд мотивів та етапи становлення наук до курганів у ХІХ-ХХ столітті. Могила або курган являється різновидом поховальних пам'ятників, у формі земляного насипу над поховальною ямою. Для суспільства могили є незамінною історичною пам'яткою. В них зберігається дуже важлива інформація про релігійні уявлення стародавніх народів, дозволяють відновити найскладніші сфери давньої культури, уявлення. Археологічні дослідження курганів надають можливість реконструювати побут та традиції древніх українців. Лише при глибокому вивченні місця могил, обрядів у їх свідомості можливе найповніше розкриття сутності та особливостей духовної, ідеологічної сфери скотарських суспільств, психологічного та естетичного аспектів світосприйняття.

Ключові слова: кургани, розкопки, Північне Причорномор'я, скіфські кургани, методи розкопок, розкопки доведених курганів, стратиграфія

Найбільшого свого розвитку вивчення курганів зазнало на початку ХІХ ст. Вчені почали усвідомлювати, що настав час перейти від випадкових розкопок у різних місцях до планомірного археологічного дослідження. У 1837 р. Пассек звернувся до Суспільство історії та старожитностей російських з планом дослідження курганів. Розкопки, за його словами, мають «відкрити новий шлях для

історичних досліджень про ті століття, для яких не існують і літописи». Пассек розуміє, що кургани Росії містять пам'ятки, починаючи з періоду, коли використовувалися кам'яні знаряддя, до епохи грецького впливу і навіть до середньовіччя. На жаль, Суспільство історії та давнини не могло виділити коштів на роботи Пассека, а його рання смерть обірвала дослідження [12, с.68-69]. 1859 р. у Петербурзі була створена Імператорська Археологічна Комісія, метою якої було вивчення курганів на півдні імперії.

У 50-60 рр. XIX ст. найбільші розкопки проводились під керівництвом І. Забеліна, а у 1861 р. він почав досліджувати курган Чортотлик (рис. 1). Історик зробив вніс вагомий внесок у вивчення скіфських курганів на території українського степу. Велика кількість скіфських курганів була пограбована ще скіфами, і дослідник навчився визначати, пограбований курган чи ще ні перед тим як відкриття поховання. Це була одна із перших спроб наукової критики археологічного джерела, а у даному випадку курганного насипу, а також спроби розробок наукових прийомів для розкопок. Він звернув увагу на вивчення земляних шарів, які складали насип, на вивчення курганних розрізів та навчився розрізняти земляний насип від землі, яка була викинута із могильної ями. Його можна вважати новатором наукових розкопок та засновником вивчення курганної стратиграфії [9] [1, с. 10].

Великою популярністю в археологів користувалися території Північного Причорномор'я. У 1839 році було організовано Одеське товариство історії і старожитностей. У цей період починають формуватись основні вимоги у фіксації археологічного матеріалу, а саме, польові дослідження, складання наукового звіту та його публікація. У 1874 р. Л. Івановським, Д. Самоквасовим та В. Антоновичем на Археологічному з'їзді у Києві була складена «Інструкція для опису та розкопок курганів, опису городищ та печер» [1, с. 9- 10]. У 1879 році в пошуках могил кіммерійських царів професор Д.Самоквасов оглянув північне та південне узбережжя Дністровського лиману, де відмітив п'ять найбільш великих курганів, а у 1908 році дослідник опублікував монографію, яка являла систематичний звіт щоденників розкопок.

Продовжує зберігатися зацікавлення у дослідженні великих курганів, найбільше в даній тематиці зробили Д.Яворницький та М.Макаренко. Також великих масштабів набирають розкопки курганів простого скіфського населення. Масштабними і плідними польовими дослідженнями у довоєнний період були розкопки курганів у Тираспольському повіті (зараз Одеська область) проведені І.Стемпковським. З незначними перервами розкопки відбувались з 1896 до 1911 рр. На великій території лівобережжя Дністра та району Тирасполя було досліджено більше 400 курганів різних історичних епох[9].

Протягом XIX – першої половини XX ст. перспективним напрямком археологічних досліджень у Нижньому Подніпров'ї було пошук і розкопки курганів скіфської знаті. Систематичні наукові дослідження в цьому регіоні пам'яток епохи бронзи були обумовлені будівництвом промислових об'єктів у тридцятих роках. До прикладу, на Нікопольському курганному полі було проведено ряд розкопок під керівництвом таких відомих археологів, як Ф. Кіранов, Л. Дмитров, Б. Граков. У результаті досліджень було розкопано 79 курганів, 11 з яких віднесли до епохи енеоліту-бронзи. Такі розкопки дали краще розуміння генетичного зв'язку ямної та катакомбної культур[2].

У XX ст. методика розкопок курганів поступово покращується. Все більше уваги звертається не тільки на речові матеріали, але і на вивчення дрібних особливостей поховального ритуалу і структури курганних насипів [9]. Нову методику розкопок, за якою уважно вивчається нашарування, вся споруда та здійснюється фіксація речей, запропонував Б. Фармаковський. Він також писав про необхідність вивчення структури курганного насипу при розкопках на знесення всього об'єкта. Вже у 20-50-х роках XX ст. проводились розкопки довгих курганів, які проводились за новою удосконаленою методикою. Так тривало до середини століття, а далі вивчення почало різко зростати через інтенсивне будівництво. Подальші дослідження розширили джерельну базу про довгі кургани, і почала збільшуватись кількість публікацій. Вивчення поховальної обрядовості скіфів було відновлене після невеликої перерви аж у 1930-ті роки, а вже масштабні польові дослідження почали проводити швидкими темпами лише з початку 50-х.. Із часом збільшується кількість публікацій на тему курганної археології, які привертають багатьох дослідників до вивчення даної тематики. Всі ці обставини збільшують кількість розкопок курганних могил [9].

Масштабні дослідження 60-80-х років XX ст. в степах України визначаються збагаченням поховального матеріалу часів скіфів. Нараховується близько 4000 поховань, а у регіоні Північної Таврії – 645 поховань, відкриті у 349 курганах. Конструкції скіфських курганів були більш багатокomпонентними, грандіозними та збереглись в непоганому стані, якщо порівнювати їх з більш пізніми курганами інших народів. Також вони зведені за єдиним задумом та в короткий проміжок часу. Під керівництвом А. Мелюкова на території Одеської області працювала Західно-Скіфська експедиція, яка в ході розкопок дослідила три кургани з чотирма похованнями та два безкурганні могильники. З часом осмислення попередніх результатів розкопок розвивались і методика дослідження курганів. Спочатку кургани розкопували свого роду глухими траншеями, а вже різностороннє дослідження потягнуло за собою розкопки, через які кургани повністю зносили [2]. Насип кургану до цього часу уявляли купою надмогильного ґрунту [6]. У 1960 р. М. Грязнов, підняв питання необхідності вивчення архітектури насипу. Відтоді археологи починають все більше фіксувати профілі пам'ятки з метою отримання уявлення не тільки про план кургану, а і його об'ємну структуру. У цьому їм допомогло широке введення в процес розкопок техніки, яку надавали будівельні організації.

На півдні України у степових областях кургани становлять найчисленнішу групу археологічних пам'яток, що підлягають обліку та охороні. Великою проблемою для археологів є знищення курганів внаслідок інтенсивного розорювання земель та інколи неможливо встановити їх чисельність та місцезнаходження. Недостатнє використання картографічних джерел викликало труднощі в уточненні даних про кургани. Через такі проблеми на облік та охорону береться мала кількість курганів. За цей період, крім вивчення стратиграфії кургану, археологів починають більше цікавити й інші аспекти і деталі поховального обряду, такі як планування курганів, будова перекриття та поховальних ям. Окремо вивчається інвентар і його положення у похованнях, аналізується орієнтація померлого, розглядається питання про колективні поховання тощо[16].

Загалом у 70-80-х рр. ХХ ст. помітний ріст джерелознавчої бази. За рік у середньому розкопувалось до 150-200 курганів у яких виявляли велику кількість поховань [10, с.125]. Великою проблемою після років піднесення курганної археології постає охорона курганів, так як вони стають об'єктами, які зацікавлюють любителів скарбів, а такі великі степові території на жаль дуже важко охороняти. Унікальні речі, які можуть дати знання для науковців, потрапляють у приватні колекції. Вивчення курганів відбувалось виключно науковими археологічними методами згідно з польовою методикою, яка напрацьовувалась роками. Кургани повністю зносили, фіксували стратиграфію та всі елементи цієї складної конструкції [5].

Спостерігаємо, що на поч. ХІХ ст. кургани здебільшого потерпали від грабунків та недбалого ставлення, як з боку «чорних археологів», так і простого населення. Що ті, що інші не замислювалися про історичне значення степових могил під час їх руйнації. Це спричинило втрату цінних деталей та інформації про початкове місцезнаходження пам'яток. Розкопки проводилися поспішно, без належної фіксації. Більша їх частина була зруйнована або розграбована. Найбільш цілісне вивчення курганів розпочалося в сер. ХІХ – ХХ ст., які проводилися тепер більш науково з залученням фахівців-археологів та належною фіксацією знахідок. За рік у середньому розкопувалось до 150-200 курганів. Багато хто відображає її по своєму, розглядаючи з різних сторін та заходячі ті особливості, які ще не встигли дослідити. Використовуючи різні методи, прийоми та власне бачення обраної проблеми, вносячи свої особливості. Ще довго можна розмірковувати з цього приводу, але незмінним залишиться те, що тема могил-курганів не скоро набридне дослідникам.

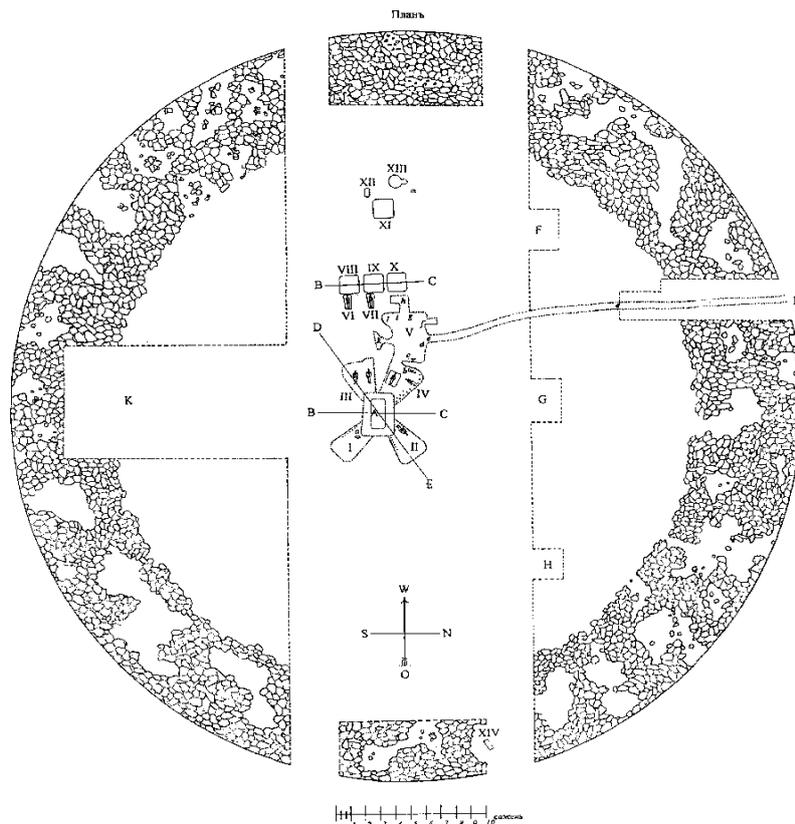

Рис. 1. Загальний план Чортомлика за дослідженнями 1862-1863 рр. за І.Є. Заблєнін

Список використаних джерел та літератури

1. Авдусин Д. А. Полевая археология СССР. Москва, 1972. 344 с.
2. Булик Н. З історії археологічних досліджень у Східній Галичині в ХІХ - на початку ХХ ст. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2006. Вип. 10. С. 298–317.
3. Власов О. Степова могила [Електронний ресурс] Дніпрові пороги: [сайт]. URL: <http://porohy.org/history/stepova-piramida/>

4. Гаврилюк Н.О. Деякі проблеми пам'яткоохоронної справи в Україні (охорона курганів). Археологія. 2008. Вип. 1. С. 82-88.
5. Забавін В. О. Історія досліджень поховальних пам'яток зрубної культури Надазов'я . Вісник Маріупольського державного університету. 2012. Вип. 4–5. С. 73-87.
6. Івакін В. Г. Історія археологічних досліджень давньоруських поховальних пам'яток Києва. Древности. 2011. Вып. 10. С. 302-313.
7. Клейн Л.С. История археологической мысли. Курс лекций. Санкт-Петербург. 2005. 936 с.
8. Маркевич А. В. Нагальні завдання вивчення видовжених курганних споруд . Археологічні студії. 2007. Вип. 27. С. 35-39.
9. Наконечний І. Історія вивчення курганів на теренах України [Електронний ресурс] . Львівський історичний клуб: [сайт]. URL: <http://sURL:li/bxstj>
10. Пустовалов С. Ж. Степова курганна археологія доби бронзи: підсумки та перспективи. Магістеріум. Культурологія. 2000. Вип. 5. С. 125–132.
11. Пустовалов С. Ж. Курганні святилища доби ранньої бронзи степової частини України . Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні. 2015. С. 39–50.
12. Формозов А. А. Очерки по истории русской археологии. М., 1961. 128с.

УДК 37.016:94]:327.54

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРИКАТУРИ ЯК ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ» В СТАРШІЙ ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛАХ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ»)

Деревенко Анастасія, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Бровко А. Г.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті розкривається поняття «політичної карикатури» та висвітлюються особливості їх використання на уроках історії під час вивчення періоду «Холодної війни». Досліджено особливості політичної карикатури як історичного джерела. Висвітлено історію створення та діяльності сатиричного журналу «Перець», проаналізовано карикатури досліджуваного періоду опублікованих на сторінках даного видання.

Ключові слова: політична карикатура, гумористичний журнал «Перець», період «Холодної війни», радянська влада, урок історії.

Під час вивчення матеріалу з історії, доцільно використовувати на певних етапах уроку політичні карикатури. Політичні карикатури виступають історичним джерелом та допомагають виявити основні тенденції епохи. Методична цінність карикатури для вчителя в тому, що вона створює яскравий образ, дозволяє отримати уявлення про думки та настрої, позиції людей у свій час, коротко і яскраво резюмує суть історичного чи суспільного явища, події.

Політична карикатура – це форма мистецтва, в якій політичні теми, події, особистості або проблеми висміюються або критикуються за допомогою комічних або гострих зображень. Це один із способів політичної сатири, який використовується для висловлення політичних поглядів, коментування суспільних проблем, розкриття корупції або інших недоліків у політиці.

Часто створюються художниками, які використовують спрощені або перекохані зображення політиків, державних діячів або громадських діячів, щоб підкреслити їхні риси, звички або поведінку. Карикатури можуть бути зрозумілі і гостро критичні, або ж вони можуть містити підтекст, який вимагає розуміння контексту або відомостей про події, щоб повністю зрозуміти послання.

Вони можуть бути публіковані в газетах, журналах, інтернет-ресурсах або виставлятися на виставках. Вони допомагають спонукати глядачів або читачів задуматися над політичними питаннями, піднести до уваги конкретні проблеми або сприяти гумористичному підходу до політики.

Зазвичай політичні карикатури заохочують вільне висловлення думок та свободу слова, але вони також можуть бути предметом контрверсій або критики з боку тих, хто їх зображено. У деяких країнах, де свобода слова обмежена, політичні карикатури можуть мати політичні або правові наслідки для художників, які їх створюють [6, с. 99-102].

Слід сказати, що політична карикатура використовується як засіб комунікації з глядачами або читачами. Вона може відображати різні політичні погляди та думки, поширювати ідеї або пропагувати певну політичну агенду. Через свою здатність привертати увагу і створювати емоційну реакцію, політичні карикатури можуть впливати на громадську думку та сприяти обговоренню політичних питань.

Політичні карикатури можуть мати різні стилі та підходи. Деякі карикатури можуть бути більш м'якими і гумористичними, використовуючи комічні зображення та ситуації для висміювання політичних фігур або подій. Інші можуть бути більш гострими та критичними, намагаючись викрити недоліки або

скандальні аспекти політики. Деякі карикатури можуть використовувати символіку, метафори або алегорії, щоб передати своє послання.

Наприклад, політичні карикатури можуть зображувати політиків як тварин або персонажів знаменитих казок, щоб показати їхні характерні риси або поведінку. Вони також можуть використовувати різні символи, які асоціюються з певними політичними ідеями або рухами.

Значна кількість політичних карикатур періоду «Холодної війни» представлена на сторінках журналу «Перець». Даний журнал був заснований у 1922 році в місті Харків, Україна. Цей гумористичний журнал став популярним серед українських читачів завдяки своєрідному поєднанню сатири, гумору, комічних ілюстрацій та карикатур.

На початку заснування, журнал «Перець» виходив два рази на рік, за участі Василя Елла-Блакитного та Остапа Вишні. Спочатку він видавався російською мовою і лише через п'ять років його почали видавати українською мовою. З 1927 по 1934 рік журнал видавався як додаток до «Вістей ВУЦВК», редактором був – Василь Чечвянський,

Велику популярність журналу забезпечив Остап Вишня, який у слобожанців, на думку деяких літературознавців, був найулюбленішим письменником після Тараса Шевченка. Від 1933 року в редакції «Червоного Перця» почалися арешти, владі не подобалася критика в часописі. Внаслідок репресій даний журнал перестав виходити. З 1933 до 1941 він не виходив у світ, але був поновлений у Києві 14 травня.

Наступні 50 років – з 1941-го до 1991-го – були надзвичайно насиченим періодом для журналу. Це відображалось і в темах для художників-сатириків, і загалом у співвідношенні візуального й текстового матеріалу у виданні. Зокрема 1941-й був цікавим часом для відродження «Перцю», оскільки з'явився часопис у мирний період, а вже далі виходив під час Другої світової війни. Таким чином, можна чітко побачити, як об'єкт сатири змінюється від внутрішніх ворогів до зовнішніх – нацистів.

Радянська преса почала звинувачувати даний журнал у «літературних покидьків отруїти свідомість нашої молоді, завдати шкоди справі ідейного виховання радянського народу» [5, с. 93-94]. І врешті-решт 4 жовтня 1946 року вийшла постанова ЦК КП(б)У «Про журнал сатири та гумору «Перець»»: «...незадовільне ведення журналу... втративши політичну цілеспрямованість, редакція журналу стала на неправильний шлях, надаючи місце на сторінках журналу ідеологічно шкідливим писанням і вульгарним вправам низькопробних гумористів [П. Лубенському, Ю. Дольду, І. Ляпіну, М. Куценку]» [8, с. 123-125].

Ми бачимо, що радянській владі на подобалося те, що зображували митці у журналі. Що стосується відображення в журналі періоду «Холодної війни», то цікавим є зразок другого номеру 1957 року, який акцентує увагу на зовнішньому ворогові – американцях, що властиво епосі холодної війни, а цікавим є те, що обкладинка №3 вже викриває та висміює алкоголізм. Тобто було переміщено орієнтир видання із зовнішніх проблем на свої радянські внутрішні [1].

За традицією великі сторінкові карикатури друкувалися на першій і останній сторінці обкладинки (так званий «задник», на якому звичайно публікують малюнки на міжнародну тему). Якщо передивитися комплекти «Перця» за всі роки його виходу, то можна переконаватися, що ця пропорція літературного та образотворчого матеріалу є загалом типовою для журналу (хоча кількість малюнків може варіюватися залежно від їхнього розміру).

Якщо ж говорити про сучасний стан видання, журнал виконує роль сатиричного видання, що реагує на проблеми сьогодення, висвітлює війну на Сході й критикує східного сусіда, чинну владу, корупцію або окремі проблеми суспільства. Очевидно, що над часописом уже не нависає радянська ідеологія, загроза цензури або репресій, і це дає багато свободи у проговорюванні помилок саме керівної верхівки, чого не можна було уявити в 1930-х або 1960-х роках. Художники, карикатуристи й коміксисты тепер послуговуються діджитальними інструментами та використовують баблери замість текстів унизу зображення.

Майбутнє журналу «Перець» досить таки туманне, бо у вересні 2013 року з'явилися перші повідомлення про те, що журнал з історією в 92 роки припиняє своє існування. Через чотири роки відновлюється випуск та доступність за передплатою під назвою «Перець. Весела республіка». Деякі публікації доступні на офіційній сторінці у Фейсбук. А ще через два роки у грудні редакція журналу заявила, що журнал з 2020 року буде виходити тільки в електронній версії і розповсюджуватись через вебресурс perets.org.ua. Припинення випуску друкованої версії пов'язане з тим, що журнал поширювався тільки по підписці, доходи від якої не покривали витрати. Спроби продажу вроздріб не мали успіху [9, с. 34-36].

З лютого 2021 року журнал публікується на сайті www.perets.org.ua, де також розташований архів часопису та Бібліотека Перця.

Сучасний виклад матеріалу на сторінках журналу має свої особливості. Він не завжди може пройти тест, до прикладу, на фемінізм. Зокрема, більшість гумору й сатири у №3 за 2021 рік, що вийшов до 8 березня, були присвячені темам букетів, подарунків і безпорадних чоловіків, які лишаються сам на сам із «жіночою» роботою. Та, з іншого боку, відсутність чутливості до гострих тем і глибшого їх пропрацювання легко можна пояснити скрутним становищем, у якому перебуває часопис.

"Перець" був відомий своїми гострими, сатиричними матеріалами, які часто критикували соціальні проблеми того часу, політичних діячів, моральні норми і стереотипи. Журнал став платформою для вираження незалежного голосу і гумористичного погляду на події, які тоді відбувалися в Україні.

"Перець" також відомий своїми талановитими художниками і карикатуристами, які втілювали свої ідеї і враження через малюнки та ілюстрації. Це сприяло тому, що журнал став більш виразним і зрозумілим для широкої аудиторії.

За час свого існування "Перець" випускався у різних форматах та періодичності, іноді стикався з політичними обмеженнями і перебував під цензурою. Однак, незважаючи на це, журнал зберіг свою популярність серед української читацької аудиторії і визнання як важливий культурний феномен.

Варто зазначити, що окрема увага, на сторінках журналу, присвячена періоду "Холодної війни". Він був довготривалим політичним та військовим протистоянням між Сполученими Штатами та Радянським Союзом, двома супердержавами, які були лідерами світового політичного і економічного блоків - Заходу та Сходу відповідно [10, с. 132-134].

Головні причини "Холодної війни" полягали в ідеологічних, політичних та економічних розбіжностях між двома супердержавами. З одного боку, США та інші країни Заходу відстоювали капіталістичну систему, демократію та індивідуальні свободи. З іншого боку, Радянський Союз та країни східного блоку прагнули встановити соціалістичну систему та розповсюджувати комуністичну ідеологію.

"Холодна війна" характеризувалась високим рівнем напруженості та конфронтацій між США та Радянським Союзом, але без безпосередньої військової протистояння між ними. Війна була "холодною", оскільки конфлікт в основному проявлявся у вигляді ідеологічної пропаганди, гонки озброєнь, шпигунства, проксі-військових конфліктів та політично-економічного змагання.

Під час цього періоду два світові лідери змагалися у геополітичному та ідеологічному протистоянні, намагаючись повернути на свій бік країни та вплинути на розвиток подій у світі. Карикатури з "Перця" відіграли значну роль у розумінні та осмисленні цього складного періоду.

Карикатуристам журналу "Перець" вдалося відтворити сутність "Холодної війни" через свої твори. Вони використовували вміло підібрані символи, жарти та гострий сарказм, щоб передати геополітичні конфлікти, напруженість та невпевненість цього періоду. Карикатури зображували політичних лідерів, таких як Джона Кеннеді, Нікіту Хрущова, Річарда Ніксона та інших, у вигляді комічних персонажів, часто з посмішками на обличчях, але з намірами показати їхні недоліки та протиріччя [7, с. 112-114].

Карикатури з "Перця" на уроках історії за період "Холодної війни" мають кілька особливостей, які допомагають учням краще розуміти та аналізувати складні події того часу.

По-перше, вони передавали певну інформацію через гумор та сатиру, що робить їх більш запам'ятовуваними та цікавими для учнів. Вони викликають сміх, але в той же час ставлять перед учнями глибокі питання щодо політики, ідеологій та геополітичних реалій.

По-друге, карикатури з "Перця" показують різні сторони конфлікту між США та Радянським Союзом. Вони демонструють ідеологічні суперечності, змагання за перевагу та пропаганду з обох боків. Карикатуристам вдалося передати складні політичні поняття та ідеї у простій та доступній формі, що допомагає учням краще розібратися у складних зв'язках та причинах конфлікту.

По-третє, карикатури з "Перця" на уроках історії за період "Холодної війни" сприяють розвитку критичного мислення та аналітичних навичок учнів. Вони навчали їх бачити заховані мотиви, брехливість політичних заяв та висміювати ідеологічну пропаганду. Учні навчалися аналізувати малюнки, розуміти субтекст та розкривати підтекстові повідомлення [11, с. 9-11].

Дані карикатури не тільки забезпечують розважальний елементи на уроках, але й стимулюють активну дискусію серед учнів. Вони спонукають до обговорення політичних та ідеологічних поглядів, порівняння різних думок та аргументів. Учні мають змогу висловити свою точку зору щодо подій "Холодної війни" і пояснити, як вони розуміють ці події через промальовані карикатури.

На уроках історії дуже часто застосовуються візуальні історичні джерела, які відіграють провідну роль у формуванні предметних компетентностей з історії. Важлива роль, серед ілюстративного матеріалу, належить карикатурам, які є цінним історичним джерелом, оскільки допомагають сформувати уявлення про настрої населення, виявити основні тенденції розвитку суспільства в період «холодної війни», побачити політичну ситуації крізь призму сприйняття сучасниками досліджуваного періоду.

Використання карикатур з "Перця" допомагає підкреслити гуманістичні аспекти історії. Вони звертають увагу на людські страждання, соціальні проблеми та глобальні виклики, що супроводжували "Холодну війну". Це нагадує учням, що за всіма політичними та ідеологічними суперечностями стояли реальні люди з їхніми проблемами, мріями та надіями.

Використання карикатур з "Перця" на уроках історії за період "Холодної війни" було важливим засобом навчання, що допомагає учням краще зрозуміти складні події того часу. Вони надають можливість не лише отримати інформацію, а й розвивати критичне мислення, аналітичні навички та гуманістичне сприйняття історії. Карикатури з "Перця" можуть збагачувати навчальний процес, робили його цікавим та активним, а також заохочували учнів до самостійного мислення та власних досліджень.

Крім цього дані твори мистецтва також сприяли розширенню світогляду учнів. Вони висвітлювали не лише політичні аспекти конфлікту, але й культурні, соціальні та психологічні виміри того часу. Карикатури розкривали певні стереотипи, табу та абсурдні ситуації, що існували в обох таборах [9, с. 145-147].

Важливим аспектом використання карикатур з "Перця" було також спонукання до критичної оцінки джерел інформації. Учні навчалися розрізняти факти від поглядів, розуміти, що карикатури є творчим

вираженням думок автора, а не об'єктивною правдою. Це важливий навик, який допомагає усвідомити, що в історії завжди існує багато різних тлумачень та перспектив.

Використання карикатур було не тільки ефективним методом навчання, але й допомогало створити цікаву та стимулюючу атмосферу в класі. Вони захоплювали увагу учнів, спонукали до дискусій та аналізу, розвивали критичне мислення та культурну освіченість. Карикатури з "Перця" були не просто малюнками, вони створювали можливість глибше зануритися у складність "Холодної війни" та розкрити її багатогранність.

Після аналізу карикатур на уроці історії, учні можуть бути наділені завданням створення власних карикатур, які відобразатимуть їхнє розуміння періоду «Холодної війни» та радянської пропаганди.

Важливо пам'ятати, що використання політичної карикатури на уроках історії повинно бути підкріплене іншими джерелами та матеріалами, щоб забезпечити комплексний підхід до теми.

З метою більш ефективної роботи учнів під час уроку, учитель має поставити запитання, що допоможуть школярам проаналізувати карикатуру, наприклад: Що насправді зображено на карикатурі? Яку повідомлення вона має передати? Що є метою автора карикатури? Як відображається в карикатурі радянська пропаганда? Як вона вплинула на настрої людей в певний період історії?

У своїх номерах журнал неодноразово висміював політику та ідеологію Радянського Союзу, а також обговорював події, пов'язані з "Холодною війною". Наприклад, у номері журналу "Перець" за 1982 рік був опублікований анекдот про "Холодну війну": "Спочатку США вигадали атомну бомбу, а потім здивувалися, що радянські люди теж хочуть мати свою бомбу. Тепер вони кажуть, що радянські люди їдять дітей, і знову здивовані, що у нас теж є така ж смаколика"[2].

У 1983 році "Перець" також опублікував статтю про "Холодну війну", де було висміяно політику обох країн та їхню взаємодію.

У подальших випусках журналу "Перець" викладав питання, пов'язані з історією "Холодної війни" та її впливом на світ. Наприклад, у 1990 році журнал опублікував матеріал про зустріч між президентами США та Радянського Союзу, де автори гостро критикували підхід обох керівників до вирішення глобальних проблем [3].

У журналі з'являлися карикатури, на яких американський президент зображувався як агресор, що хоче поширити свої ідеї на всіх куточках світу. Крім того, "Перець" нерідко насміхався з американської культури, сприйнятої в СРСР як символ всього негативного від Заходу.

У цілому, "Перець" був досить критичним до політики Заходу під час Холодної війни, і намагався зміцнити ідеологію СРСР та підтримувати громадську думку в країні.

У "Перці" було багато різноманітних розділів, які критикували політику США та її союзників. Один з таких розділів - "З преси Заходу" - містив виписки з газет та журналів Заходу, де згадувалася СРСР та її відносини з країнами Заходу. Ці виписки потім критикувалися, або ж взагалі перекручувалися з метою показати негативну сторону політики Заходу.

Крім того, "Перець" висміював деяких політиків США, зокрема Річарда Ніксона. Він зображувався в карикатурах як гігантський, зловісний павук, який плете свої інтриги в павутині секретної політики. Таким чином, "Перець" намагався зробити політику Заходу насмішкою та нівелювати позитивне сприйняття її дій в СРСР.

Загальною метою використання політичних карикатур на уроках історії є формування критичного мислення, розвиток вміння та навичок аналізувати різні погляди та джерела інформації. Використання політичних карикатур може допомогти учням краще зрозуміти радянську пропаганду періоду "Холодної війни" та її вплив на суспільство того часу.

Використання карикатур з "Перця" може розширити культурні знання учнів. Вони допомагають усвідомити важливість гумору та сатири як засобу вираження критичних поглядів на суспільні події. Учні мають змогу ознайомитися з різними культурними проявами тогочасної епохи та сприйняти їх у контексті історичного розвитку.

Враховуючи ці особливості, вчителі можуть використовувати карикатури з "Перця" на уроках історії за період "Холодної війни" як стимулюючий матеріал для поглибленого дослідження теми. Вони можуть пропонувати учням аналізувати та порівнювати карикатури, розглядати їхні символи та послання, виявляти політичні та ідеологічні пропагандистські елементи, а також розбиратися у метафорах та іронії, що використовуються [10, с. 112].

Таким чином, історія створення та діяльності сатиричного журналу «Перець» пройшла великий шлях від 1922 року по сьогоднішній день. Було використано різні підходи, яким чином можна висвітлити період «Холодної війни» через змальовані образи у даному часописі. Та врешті-решт показати учням, що у світі є і українські журнали, які можна читати на рівні із закордонними.

Список використаних джерел та літератури

1. Журнал «Перець». 1957 рік №2 Режим доступу: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1957_02/
2. Журнал «Перець». 1982 рік, №23 Режим доступу: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1982_23/

3. Журнал «Перець». 1983 рік, №15 Режим доступу: https://www.perets.org.ua/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C_1983_15/
4. Здоровега В. Розвиток чи його імітація? / В. Здоровега // Літературна Україна, 7 квітня 1967 року. С. 3.
5. Ковінька О. Розквітає сатира чи ... одмирає? / Олександр Ковінька // Прапор, № 2, 1968. – С.93-94
6. Ладиченко О.А. Всесвітня історія : (профільний рівень) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти / Тетяна Ладиченко, Юрій Заблоцький. – Київ : Генеза, 2019. – 224 с. : іл., карти.
7. Малиновська М. Свідомий гумор чи «лагідна» сатира / М. Малиновська // Вітчизна, № 2, 1966. – С. 112–114.
8. Полянський П. Всесвітня історія (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти / Павло Полянський. – К. : Грамота, 2019. – 256 с. : іл.
9. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя: Просвіта, 2009. 268 с.
10. Щупак І. Я. Всесвітня історія (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. К.: УОВЦ «Оріон», 2019. 256 с.: іл., карти.
11. Янченко А. Де ж дух новаторства? / А. Янченко // Літературна Україна, 10 січня 1967 року. – С. 3.

УДК: 061.2(100)=(161.2)СКВУ(71)

СУЧАСНА ДІЯЛЬНІСТЬ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ

Деркач Валерія, студентка 4 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Кривобок О. П.**, кафедра історії України

У статті йдеться про міжнародну координаційну надбудову українських громад у діаспорі, що представляє інтереси понад 20 мільйонів українців – Світовий конгрес українців. Виділені основні сегменти консолідації світового українства, розбудови міжнародної коаліції підтримки України та зміцнення мережі українських діаспорних організацій. Окреслено сучасну діяльність, охарактеризовано звіти роботи на міжнародному рівні останніх років неурядової організації зі спеціальним консультативним статусом, яка є глобальним голосом українського народу та працює над пріоритетними векторами нашої держави сьогодні.

Ключові слова: Світовий конгрес українців (СКУ), діаспора, міграція, консолідація.

Розвиток людської цивілізації завжди супроводжувався міграційними процесами племен, народів, окремих особистостей. Саме це явище дало початок утворенню національних меншин. Сьогодні не існує в світі країни, в якій би не було діаспор. Питання української діаспори – важливе, а особливо тепер, із загостренням національної єдності з кожним українцем за кордоном. Сотні років діаспора створювала імідж держави на міжнародній арені, сприяла розбудові відносин України з іншими країнами в глобальному контексті співпраці та співробітництва. Регулювання всіх потоків діяльності організацій суміжних відносно питання діаспори потребувало керівної точки, метою якої стала б допомога українському народові у його змаганнях за волю і державну незалежність та координація діяльності. Саме таким керівним органом став Світовий конгрес українців.

Питанню української діаспори приділяли значну увагу такі науковці як Б. Тарасюк, К. Гудзик, З. Квіт, Ю. Бачинський, К. Чернова, О. Малько, В. Гіржов, І. Матяш, В. Марчук, Ю. Земський та ін..

Діяльність Світового конгресу українців завжди посідала високий щабель в загальній світовій мозаїці міграційних процесів і житті українців за кордоном. Зокрема, це доводять завдання, які ставить перед собою Конгрес. Вони полягають у представленні інтересів українців у діаспорі; координації міжнародних зв'язків своїх складових організацій, які підтримують і розвитку української національної ідентичності, духу, мови, культури та надбання українців у всьому світі; сприянні розвитку громадянського суспільства українців у країнах їх проживання і в той же час зміцненні позитивного ставлення до українців і Української держави; захисті прав українців незалежно від місця їхнього проживання згідно із Загальною декларацією прав людини.

СКУ особливу увагу приділяв питанням охорони і захисту як людських, так і національних прав українців; міжнародному визнанню Голодомору 1932-1933 років як акту геноциду; демократизації України та її інтеграції до ЄС; зміцненню України як держави і непорушності її кордонів; спостереженню за виборами, у тому числі й Міжнародна комісія Світового конгресу українців зі спостереження за парламентськими виборами в Україні 2012 року; соціальним та економічним питанням, що стосуються економічної міграції з України; сприянню розвитку української мови в Україні та в діаспорі; поверненню українській громаді Польщі Народного дому в Перемишлі, який було конфісковано під час операції «Вісла», а також глобальним проблема людської торгівлі [1].

Поряд зі всім згаданим Світовий конгрес українців здійснює реалізацію стратегічних пріоритетів через низку впливових програм. Програми виконуються волонтерськими Комітетами, Радами, Комісіями та Робочими групами СКУ за підтримки офісів у Торонто, Києві, Брюсселі та Нью-Йорку. Кожна з програм пов'язана з виконанням Резолюції XI Конгресу СКУ та Річних загальних зборів.

Сьогодні Світового конгресу українців насичене подіями, зустрічами та плідною працею задля процвітання України. З останніх новин, Генштаб Збройних сил України [2], Міністерство цифрової трансформації України [3] та фандрейзингова платформа Президента України UNITED 24 [4] почали співпрацю зі Світовим конгресом українців у рамках проекту «Армія дронів», спрямованого на посилення боєздатності та збереження тисяч життів українських захисників. У липні 2022 року СКУ та Міністерство цифрової трансформації України підписали Меморандум про співробітництво щодо підтримки платформи UNITED 24 в реалізації проекту «Армія дронів». Проект є комплексною програмою, що включає закупівлю, доставку, технічне обслуговування та оперативну заміну дронів, а також навчання пілотів. Передбачається, що в рамках проекту будуть залучені кошти для придбання 200 професійних безпілотних авіаційних комплексів для повітряної розвідки. Такі комплекси є вкрай необхідними, аби давати відсіч в ході російського вторгнення.

19-22 жовтня 2023 року запланований XII Світовий конгрес українців у польській столиці Варшаві. «На цьому заході світове українство підіб'є підсумки своєї діяльності, а також визначить стратегічні кроки на майбутнє. Центральні теми: наближення перемоги України над російським імперіалізмом та післявоєнна відбудова», – повідомили у Конгресі. У СКУ нагадали, що від моменту свого створення в Нью-Йорку в 1967 році та до 2018 року Світовий конгрес українців збирався кожні 5 років, щоб представники громад з усього світу могли більш злагоджено та скоординовано працювати над спільними викликами. XII Конгрес було перенесено на 2023 рік у зв'язку з повномасштабним вторгненням. Як повідомляє Укрінформ, XI Світовий конгрес українців, на якому новим президентом СКУ обрали Павла Грода, відбувся у Києві 2018 року [5], [6].

Окрім планів на майбутнє СКУ проводить різносторонню активну діяльність. Зокрема, Світовий конгрес українців звернувся до Американської Кіноакадемії із закликом припинити російський вплив та прийняти відповідні рішення щодо фільму «Top Gun: Maverick», фінансованого російським олігархом. У відкритому листі президента Павла Грода до президентки Академії кінематографічних мистецтв і наук Джанет Янг і членів Ради керуючих ідеться, що СКУ висловлює серйозну стурбованість впливом росії на голлівудську індустрію. Президент СКУ виступив із заявою до річниці повномасштабного вторгнення росії [7].

На пожертки людей та організацій з усього світу СКУ придбав 25 броньованих машин, у тому числі 12 – Spartan FV103, 7 – 432 APC, 2 – 434 APC, 1 – Spartan SPA8, 1 – Spartan SPA017 та FV104 Samaritan. Також Unite with Ukraine вже планує наступну глобальну збірку та аукціон для фінансування закупівлі ще 25 броньованих машин для евакуації персоналу [8].

10 березня 2023 року відбулася зустріч президентки Єврокомісії Урсули фон дер Ляєн зі Світовим конгресом українців та лідерами українських громад з усіх 27 країн ЄС. Метою зустрічі було обговорення подальшої підтримки українських біженців та залучення громадянського суспільства до захисту та відбудови України. Як зазначив Павло Грод, СКУ та громади у 27 країнах ЄС є життєво важливим мостом для ЄС і потужним адвокатом України [9].

16 березня 2023 року президент СКУ Павло Грод представив ініціативу СКУ Energize Ukraine [10] на 29-й щорічній Конференції з питань енергетичної безпеки: ціна, темп та політика, яку проводить Товариство незалежних виробників електроенергії Альберти (IPPSA), в Канаді [11]. Президент СКУ висловив подяку IPPSA за складену пожертву Канадсько-Українській Фундації на суму \$25,000 та закликав енергетичні компанії наслідувати цей приклад. Під час презентації Павло Грод наголосив на жакливій ситуації в енергетичному секторі України та навів факти: «1200 ракетних атак було спрямовано на енергетичну інфраструктуру України, на сьогодні понад 60% генераторів електроенергії, понад 40% електромереж пошкоджено або знищено». Це залишило мільйони українців без стабільного доступу до електроенергії, опалення та гарячої води. Попередньо, у лютому 2023 року президент СКУ Павло Грод представляв ініціативу Energize Ukraine під час провідного міжнародного заходу у сфері енергетики Distributech International у Сан-Дієго (США) [12], [13].

20 березня 2023 року Світовий конгрес українців звернувся з черговим листом до Міжнародного олімпійського комітету (МОК) Томаса Баха щодо недопущення російських спортсменів до Олімпійських ігор 2024 року у Парижі. Проведена міжнародна адвокаційна кампанія, спрямована проти заяв та намірів Виконавчого комітету МОК про готовність допустити російських і білоруських спортсменів до участі в Олімпійських іграх 2024 року в Парижі. Пропоновані адвокаційні заходи включають: лист до Національних олімпійських комітетів та Федерацій окремих видів спорту; листи до Міністерств спорту у різних країнах; листи до Міжнародного олімпійського комітету; висловлення позиції у зустрічах з політиками та ЗМІ [14], [15].

СКУ спільно з українцями в Україні та в усьому світі вшановує пам'ять невинних жертв, убитих росіянами під час різанини у Бучі 2022 році, та ще раз закликає світ забезпечити справедливе покарання для причетних до цього звірства. Президент України Володимир Зеленський 31 березня, у річницю звільнення Бучі Київської області, наголосив, що це місто стало символом неабиякого звірства російської загарбницької армії. За 33 дні окупації у результаті дій військових РФ у місті зафіксовано понад 1400 смертей, із них 37 дитячих. Понад 175 людей знайдено в братських могилах і камерах тортур. Нараховано 9 тисяч російських воєнних злочинів [16].

Світовий конгрес українців підтримав зусилля українського уряду, спрямовані на звільнення українських національних святинь – Києво-Печерської та Почаївської лавр – від Української православної церкви московського патріархату (УПЦ МП). «Не можна допустити, щоб світова спільнота стала жертвою нової потужної хвилі російської дезінформації, яка стверджує, що українська влада нібито когось «переслідує» за їхню конфесійну приналежність або релігійні переконання. Від часу приходу путіна до влади, Москва перетворила релігію на зброю та використовувала російську православну церкву для поширення дезінформації, ненависті та пропаганди – передусім токсичної ідеології так званого «русского міра», одним з чільних ідеологів якої був патріарх Кирил», – заявив перший віцепрезидент СКУ Стефан Романів [17].

СКУ закликав світову спільноту, національні парламенти, а також міжнародні організації визнати російські воєнні дії в Україні сучасним геноцидом українського народу. Також СКУ звернувся із закликом до українських громад і друзів України по всьому світу адвокатувати перед їхніми урядами, обраними посадовцями та громадянським суспільством необхідність: визнати російські воєнні злочини та звірства в Україні геноцидом українського народу; визнати Росію державою-спонсором тероризму/терористичною державою; визнати групу «Вагнера» міжнародною терористичною організацією; створити Міжнародний трибунал з воєнних злочинів Росії, який би розслідував злочини РФ, її керівництва, а також усіх винних у вчиненні воєнних злочинів та злочинів проти людяності в Україні [18].

26 квітня 2023 року СКУ, у роковини Чорнобильської катастрофи, закликав до подальших санкцій проти Росії [19]. Наступного дня, 27 квітня СКУ висловив заклики оголосити 9 травня Днем ганьби Росії та заборонити «безсмертні полки». Таким чином цього року СКУ продовжує світову кампанію #RussianShameDay, започатковану у 2022 році, метою якої є поширення правди про страшні злочини, які Росія чинить у неспровокованій геноцидній війні проти українського народу [20].

Таким чином, сучасна українська діаспора на рівні з європейською, китайською, вірменською належить до світової, має значний потенціал у сприянні Українській державі в інтеграції до глобального світу, підвищенні її конкурентоспроможності в реаліях війни, економічних політичних труднощах. Українська діаспора це насамперед живий організм, який постійно зазнає змін, зумовлених рядом чинників.

Світовий конгрес українців є міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі, яка сприяє консолідації світового українства, розбудовує міжнародну коаліцію підтримки України та зміцнює мережу українських діаспорних організацій.

Від здобуття Україною незалежності в 1991 році СКУ докладає зусиль до того, щоб вона стала справжнім світовим епіцентром українізації, що є в інтересах як тих українців, які проживають в Україні, так і тих, які мешкають за кордоном.

СКУ є глобальним голосом українського народу та працює над проблемами українського сьогодення: війна в Україні, гуманітарна підтримка, матеріальна допомога, боротьба на інформаційному фронті, протидія фейкам і постійній дезінформації в світі. В такий спосіб СКУ щодня працює задля майбутнього України та українського народу як в нашій державі, так і за її межами. Діяльність та її результати ми можемо простежити за рахунок опрацьованих матеріалів офіційних веб-сторінок Світового Конгресу Українців, Мультимедійної платформи іномовлення України – Укрінформ, Energize Ukraine. СКУ сьогодні це не лише про питання міграції та мігрантів, але й про волонтерство, співпрацю з партнерами, налагодження нових зв'язків, пошук нових друзів для України, збори та аукціони задля якнайшвидшої перемоги України у геноцидній війні Росії.

Список використаних джерел та літератури

1. Світовий Конгрес Українців. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua> (дата звернення: 29.04.2023).
2. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2023).
3. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2023).
4. UNITED 24. URL: <https://u24.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2023).
5. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-sku> (дата звернення: 29.04.2023).
6. XII Світовий Конгрес Українців відбудеться у Варшаві. Укрінформ. 02.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3677083-xii-svitovij-kongres-ukrainciv-vidbudetsa-u-varsavi.html> (дата звернення: 30.04.2023).
7. Українська діаспора закликала Американську кіноакадемію зупинити російський вплив. Укрінформ. 08.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3679624-ukrainska-diaspora-zaklikala-amerikansku-kinoakademiu-zupiniti-rosijskij-vpliv.html> (дата звернення: 30.04.2023).
8. Завдяки ініціативі СКУ в Україну прибули 25 британських броньованих машин. Укрінформ. 09.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3680119-zavdaki-iniciativi-sku-v-ukrainu-pribuli-25-britanskih-bronovanih-masin.html> (дата звернення: 30.04.2023).
9. Президент Єврокомісії погодилася зустрітися з лідерами українських громад з 27 країн ЄС – СКУ. Укрінформ. 10.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3680727-prezident-evrokomisii-pogodilasazustritisa-z-liderami-ukrainskih-gromad-z-27-krain-es-sku.html> (дата звернення: 30.04.2023).
10. Energize Ukraine. URL: <https://energizeukraine.com/#about> (дата звернення: 30.04.2023).

11. Energize Ukraine presented at the 29th Annual Conference on Energy Security hosted by IPPSA. URL: <https://youtu.be/-ExTQZT6KQg> (дата звернення: 30.04.2023).

12. Distributech International 2023: The leading T&D Event. URL: <https://www.distributech.com/> (дата звернення: 30.04.2023).

13. СКУ представить на виставці у США ініціативу Energize Ukraine. Укрінформ. 03.02.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3664876-sku-predstavit-na-vistavci-v-sandiego-iniciativu-energize-ukraine.html> (дата звернення: 30.04.2023).

14. Українська діаспора знову закликала МОК не допустити росію до Олімпіади. Укрінформ. 20.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3684855-ukrainska-diaspora-znovu-zaklikala-mok-ne-dopustiti-rosiu-do-olimpiadi.html> (дата звернення: 30.04.2023).

15. Документи міжнародної адвокаційної кампанії СКУ проти МОК. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1HZUKVnM-y282jydxKi78Z32_mRzaHUg?fbclid=IwAR2MFqPrukJ3hA6ws7ncXKqMKYmY9EVg4Juq56wWx9Oavk8bkbQl-2Sqz_M (дата звернення: 30.04.2023).

16. СКУ закликав світ забезпечити справедливе покарання причетних до різанини в Бучі. Укрінформ. 31.03.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3689885-sku-zaklikav-svit-zabezpeciti-spravedlive-pokaranna-dla-pricetnih-u-rizanini-v-buci.html> (дата звернення: 30.04.2023).

17. Діаспора підтримала зусилля щодо визволення національних святинь України від УПЦ МП. Укрінформ. 07.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3692726-diaspora-pidtrimala-zusilla-sodo-vizvolenna-nacionalnih-svatin-ukraini-vid-upc-mp.html> (дата звернення: 30.04.2023).

18. Діаспора закликала світ визнати дії росії в Україні геноцидом. Укрінформ. 19.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3697858-diaspora-zaklikala-svit-viznati-dii-rosii-vidnosno-ukrainciv-genocidom.html> (дата звернення: 30.04.2023).

19. У роковини Чорнобильської катастрофи СКУ закликав до подальших санкцій проти росії. Укрінформ. 26.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3700938-u-rokovini-cornobilskoj-katastrofi-sku-zaklikav-do-podalsih-sankcij-proti-rosii.html> (дата звернення: 30.04.2023).

20. СКУ закликав оголосити 9 травня Днем ганьби росії та заборонити «безсмертні полки». Укрінформ. 27.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3701598-sku-zaklikav-ogolositi-9-travna-dnem-ganbii-rosii-ta-zaboroniti-bezsmertni-polki.html> (дата звернення: 30.04.2023).

21. Saint Javelin. URL: <https://www.saintjavelin.com/uk-ua> (дата звернення: 29.04.2023).

22. Документальний фільм до 40-річчя СКУ. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=meC3pFVaVig&feature=emb_logo

23. Інтерв'ю Павла Грода про діяльність СКУ під час війни 2022 р. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=2C8L_6sEY0E

24. Річні звіти СКУ. – Режим доступу: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/pro-sku/richni-zviti/>

УДК 327.5:94(410+460+468.2)

КОФЛІКТИ, ПРАКТИКИ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ (ВИПАДОК ГІБРАЛТАРУ)

Динько Вадим, студент 4 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Прудько В. О.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Стаття присвячена висвітленню способів врегулювання конфліктів, побудові структури конфлікту, формуванню теоретичної та практичної складової конфлікту, пошуку стратегії та засобів вирішення конфлікту. Взято за приклад ситуацію, яка склалася навколо Гібралтару.

Ключові слова: *сторони, конфлікт, врегулювання, стратегія, мир, Іспанія, Великобританія, право, Гібралтар.*

Здійснюючи докорінний злам політичних і соціальних відносин, міжнародний, зокрема воєнно-політичний конфлікт поряд з позитивними соціальними функціями, має серйозні негативні наслідки. Неодмінний результат конфлікту – це величезні збитки і сторони, що зазнала поразки, і сторони, що здобула перемогу. Оскільки втрат і збитків у конфлікті уникнути неможливо, то, очевидно, весь зміст впливу на нього може бути зведений до пошуку шляхів усунення негативних наслідків. «Мета полягає не в тому, – пише М. Дейч, – щоб усунути або запобігти конфлікту, а в тому, щоб знайти спосіб зробити його продуктивним» [1, с. 108]. Так можна врегулювати конфлікт.

Вказуючи на надзвичайно важливу історичну роль цього способу, Р. Даррендорф відзначав: «Хто вміє впоратися з конфліктами шляхом їхнього визнання і регулювання, той бере під свій контроль ритм історії». Мета врегулювання полягає в мінімізації збитків і негативних наслідків для кожної з воюючих сторін, завдяки чому сам конфлікт стає продуктивнішим. Однак сама по собі процедура врегулювання досить складна і не завжди дає позитивний результат.

Досягнення такого результату можливе за наявності таких умов, коли:

- ворогуючі сторони переконані, що втрати під час перебігу конфлікту будуть набагато дорожчими за передбачувані вигоди;
- повна реалізація мети уявляється кожній зі сторін недосяжною в конфлікті;

- для повної реалізації мети немає достатніх ресурсів;
- кожна зі сторін переконана, що не зможе досягти перемоги у воєнно-політичному конфлікті;
- обидві сторони досить організовані та легітимні;
- обидві сторони дотримуються спільних правил і враховують аргументи один одного [1, с. 112].

Створення таких умов є серйозною міжнародною проблемою. Її вирішення можливе за наявності ефективних стратегій врегулювання військово-політичних конфліктів. Умовно технологію врегулювання можна поділити на дві частини: аналітичну і практичну. Аналітична частина передбачає розробку теоретичного прогнозного та інформаційного матеріалу, необхідного для створення стратегій і умов практичного врегулювання конфлікту [1, с. 119-121].

Вона містить вирішення таких завдань: діагноз конфлікту; визначення його поточного стану; прогноз – упорядкування варіантів його майбутнього розвитку; розробку рекомендацій; планування практичних дій щодо врегулювання конфлікту. Інформація і висновки, отримані шляхом діагностики конфлікту, є основою аналітичного матеріалу, необхідного для ухвалення рішень з врегулювання конфлікту. Однак за таких умов значною є тільки та інформація, яка необхідна для здійснення наступних етапів аналітичних і практичних дій з врегулювання конфлікту.

У змістовному плані викладені процедури відображені у такий спосіб. У першій процедурі структура конфлікту поділяється на окремі фрагменти: суб'єкти конфлікту, їхні засоби, рівень конфліктної свідомості, конфліктні відносини, збройна конфліктна взаємодія. У другій процедурі висувуються робочі гіпотези щодо шляхів нейтралізації кожного з елементів структури конфлікту. Приміром, щодо збройної конфліктної взаємодії це буде припинення бойових дій воюючими сторонами; щодо суб'єктів конфлікту – їхня деструктуризація, відмова від радикальних цілей, збройних засобів і способів їх реалізації [2, с. 149].

Основне у врегулюванні конфліктних відносин – відновлення комунікації між ворогуючими сторонами з найнижчого до найвищого рівня їхньої структури. Щодо засобів збройної боротьби – це роззброєння воюючих сторін, обмеження постачань зброї та інших матеріальних ресурсів до зони конфлікту. Що стосується конфліктної свідомості, то тут найважливішим є усунення таких конфліктогенних явищ, як ненависть, вороже сприйняття опонентів. До таких конфліктогенних явищ належить також нейтралізація мотивів поведінки, викликаних «відновленням паритету» у сфері насильства або «виправданням» шляхом застосування насильства [2, с. 150].

Третя процедура передбачає побудову стратегії врегулювання конфлікту. Вона має включати визначення завдань, шляхів, сил, засобів і методів, за допомогою яких передбачається досягти врегулювання, а також план найважливіших заходів, пов'язаних з ним. У стратегії може акцентуватися увага як на окремих особливо важливих фрагментах, так і на питаннях врегулювання конфлікту в цілому.

Так, для нейтралізації суб'єктів конфлікту може бути застосована стратегія деконсолідації конфліктуючих сторін, яка передбачає систему заходів, що дає змогу відкинути шляхом дискредитації або іншим шляхом найрадикальніші екстремістські групи від основної маси соціальних прошарків, утягнутих у конфлікт. Підтримка ж надається тим силам, які найбільше схильні до компромісів і мирних угод. З метою нейтралізації кількох елементів військово-політичного конфлікту використовується стратегія санкцій. У сучасній практиці для здійснення тиску на одну або обидві воюючі сторони й обмеження їхніх ресурсів з метою врегулювання конфлікту застосовується широкий спектр санкцій – економічних, фінансових, політико-дипломатичних, військових [1, с. 125-128].

Поширеною є також стратегія превентивної дипломатії, до якої входить складний комплекс заходів для врегулювання воєнно-політичного конфлікту в цілому, серед них: відновлення довіри, раннє попередження, превентивне розгортання миротворчих сил, створення демілітаризованих зон та інші заходи. Наявність рекомендацій дає підстави перейти до планування практичної частини врегулювання воєнно-політичного конфлікту. Планування можна уявити як безупинний та іноді нерегулярний цикл мислення і дії, що дає змогу побудувати надійніші та ефективніші системи. Планування деякою мірою є продовженням процесу прогнозування воєнно-політичного конфлікту і будується на базі останнього. Але якщо прогнозування є проєктованим процесом у вигляді послідовності: цілі – актори – цілі акторів – політики акторів – ефективність їхніх політик – імовірні результати (сценарії), то планування має зворотну послідовність – з можливих результатів, одержаних під час прогнозування, обирається бажаний результат, від якого будуються всі наступні рівні ієрархії: актори – цілі акторів – стратегії акторів [1, с. 130-133].

Засоби врегулювання мають бути ефективними і відповідати природі воєнно-політичного конфлікту. Виходячи з останньої вимоги їх можна умовно поділити на дві основні групи: політичні та військові. У міжнародній практиці їх прийнято позначати цивільним і військовим елементом. Військовий елемент є сукупністю заходів і форм примусу конфліктуючих сторін, спрямованих на збереження або встановлення миру між ними з використанням спеціальних формувань, оснащених військовою технікою.

Після вибору необхідної стратегії врегулювання складається конкретний план її практичної реалізації, де вказується, які заходи, якими силами, у які терміни вони мають бути проведені. План практичних дій містить також перелік засобів, методів і етапів врегулювання конфлікту. Природа сили цивільного елемента в підтриманні миру може мати дипломатичне, економічне, ідеологічне, науково-технічне, гуманітарне, міжнародно-правове виявлення, тоді як природа сили військового елемента полягає в ефективності насильницького впливу на конфліктуючі сторони. Ефект примусу конфліктуючої сторони до миру військовими засобами досягається нанесенням або погрозою нанесення матеріального збитку [1, с. 168].

У такий спосіб обмежуються її матеріальні можливості для ведення війни. Завдяки цьому військовий елемент здатний чинити найсильніший вплив на конфліктуючі сторони. Але використання військового елемента в підтриманні миру пов'язане зі значними матеріальними витратами, людськими жертвами, що не збігається з гуманітарними ідеалами людства, а отже, постійно потребує виправдання своєї миротворчої місії, освячення її вищими найавторитетнішими міжнародними організаціями. Переваги і вади військового елемента породжують два протилежних погляди на його роль і на роль цивільного елемента в підтриманні миру.

Відзначимо, що суперечка про статус Гібралтару зачіпає навіть вищих посадових осіб Іспанії.

Наприклад, у березні 2013 року міністр закордонних справ Іспанії Хосе Мануель Гарсія-Маргалйо сказав, що ніколи не ступить на Гібралтар, доки над ним не майоритиме іспанський прапор. А у 2012 році королева Іспанії Софія скасувала свій візит на святкування Діамантового ювілею королеви Єлизавети II з нагоди Утрехтського договору [3, с. 20].

Існує декілька сценаріїв подальшого розвитку подій: заморожування конфлікту, незалежність Гібралтару і форми спільного (іспано-британського) або часткового суверенітету. Одним із сценаріїв є спільний суверенітет. Він може бути як двостороннім (іспано-британським), так і трестороннім (за участю Гібралтару). Така пропозиція вже була розроблена, ключовими її пунктами повинні були стати спільне управління та контроль над військовими базами обома сторонами суперечки. Але вона була відкинута населенням колонії (референдум 2002 р., у результаті якого 97,98% із тих, хто брав участь у голосуванні, висловили негативне ставлення до концепції спільного управління), тому такий сценарій малоймовірний, хоч і можливий. Все залежатиме від конкретних умов спільного суверенітету [4, с. 12].

Другий варіант - це існування Гібралтару по схемі Гонконгу – одна держава – дві системи, коли Гонконг має широку автономію і навіть свою власну валюту. При такому варіанті Гібралтар зможе зберегти всі свої фінансові привілеї, але при цьому перебуватиме під суверенітетом Іспанії.

Третім варіантом є змішаний суверенітет, при якому Гібралтар формально переходить під юрисдикцію Іспанії, але зберігає ряд прав для Великобританії, серед яких дія законів Сполученого Королівства на території скелі, право на збереження своєї культури і можливість використовувати свою воєнну базу [4, с. 8]. Головний міністр Гібралтару Фабіан Пікардо не відкидає можливості надання незалежності цій британській колонії за умови збереження протекторату Британської Корони, що фактично означало б отримання статусу, яким користуються Канада і Австралія.

У разі заперечень з боку Великобританії Гібралтар пригрозив звернутися в міжнародні судові інстанції, щоб визнати невідповідність Утрехтського договору нормам міжнародного права. Так, в документі є ряд положень, які давно не виконуються і вважаються за сучасними мірками дикими. Наприклад, у договорі закріплено право Британії «на торгівлю чорношкірими людьми», а на території Гібралтару заборонено проживати «маврам і євреям».

Проте, виступаючи в жовтні 2013 року у Вашингтоні в Раді міжнародних відносин, Пікардо підкреслив, що в даний час у Гібралтару «немає політичного бажання» змінити нинішню ситуацію з автономним управлінням, встановлену місцевою конституцією 2006 року. За його словами, «нинішня модель працює дуже добре». Скоріш за все, конфлікт між Великобританією і Іспанією так і залишиться в замороженій фазі на довгі роки. Країни вирішуватимуть конкретні практичні питання для покращення існування Гібралтару та безпосередньо іспанців, що проживають на кордоні з ним. Форум «Діалог по Гібралтару» має великі перспективи розвитку, а Брюссельський процес швидше за все взагалі не буде відновлений.

В цілому, якщо для Великої Британії Гібралтар залишається стратегічно важливим, оскільки він надає їй доступ до протоки та Середземного моря, який вона може втратити із зміною ситуації, то для Іспанії жодного значення скеля не має. Що є дійсно важливим для Іспанії, це те, що Гібралтар знаходиться в руках іншої держави. Для іспанців повернення Гібралтару це не виграв чи програв, це питання гідності. Зазначимо, що Іспанії слід не забувати про наявність двох анклавів – Сеути та Мелільї під її юрисдикцією. У разі зміни юридичного статусу англійської колонії, ці анклави можуть скористатись ситуацією для відокремлення від Іспанії. На території самого Піренейського півострова також знаходять ряд широких автономій, що претендують на незалежність – Каталонія, Країна Басків. А Гібралтар залишається лише одним із острівків нестабільності в Європі.

Список використаних джерел та літератури

1. Глобальна та національна безпека : підручник / авт. кол. : В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянук та ін. ; за ред. Г. П. Ситник. – Київ : НАДУ, 2016. – 784 с.
2. Кузь О. М. "Європа регіонів" як ідентичний проект / О. М. Кузь // Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції : монографія / [О. О. Безрук, В. С. Бліхар, Л. М. Герасіна та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. – Харків : Право, 2019. – С. 149–165.
3. Літвін Л. А. Теоретичні засади дослідження національних інтересів / Вісник Донецького нац. ун-ту ім. В. Стуса. Серія "Політичні науки". – 2017. – № 3. – С. 20–24.
4. Лук'янов О.П. Проблема Гібралтару в зовнішній політиці Іспанії, 1963 – 1985 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / О.П. Лук'янов. – Луганськ, 2013. – 20 с.

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КИТАЄМ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Король Сергій, магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – д-р іст. наук, проф. **Кучменко Е. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

Необхідність дослідження проблематики побудови міжкультурного діалогу між країнами полягає у формуванні міцних взаємостосунків, які стають підґрунтям для подальшого зміцнення політичних та економічних відносин. Сучасний ландшафт безпеки світу стрясують загрози численних військових конфліктів на тлі масштабного вторгнення російських військ на територію України. Зважаючи на те, що Китай є основним потужним гравцем азійського регіону, посилення міжкультурного діалогу із ним є стратегічним завданням України на сьогоднішньому етапі протистояння російській загрозі.

Ключові слова: міжкультурний діалог, Китай, українсько-китайські відносини, російсько-українська війна, стратегічний партнер.

Постановка проблеми. Щодо дослідження сучасного розуміння поняття міжкультурного діалогу, то слід зазначити, що ця проблема знайшла своє відображення в роботах численних вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких відмітимо: Лісового В. С., Євтуха В., Саковську Т. та інших. Роботи цитованих вчених переважно зосереджені на вивченні історичного розвитку подій, передумов та факторів формування міжкультурного діалогу між окремими народами та країнами. У той же час, незважаючи на значні успіхи у цій сфері, політична та військова напруга сьогодні нарастає після ескалації російсько-української війни з лютого 2022 року. Досягнення у сфері міжкультурної інтеграції сьогодні можуть певною мірою нівелюватися через зміну балансу сил у світі внаслідок активної фази російсько-української війни, у тому числі за рахунок посилення впливу Китаю в країнах Азії, зокрема пострадянського простору, та зниження ролі росії у геополітичній структурі. Тому сучасні реалії роблять об'єктивно необхідним активне проведення наукових досліджень щодо розвитку міжкультурного діалогу між Україною та Китаєм в умовах сучасних глобалізаційних процесів.

Мета дослідження. Метою дослідження є ґрунтовне вивчення проблематики міжкультурного діалогу між Україною та Китаєм задля визначення перспектив подальшого його розвитку у контексті сучасних глобалізаційних процесів.

Результати дослідження. Наше культурне середовище стрімко змінюється і стає дедалі різноманітнішим, що, у свою чергу, стає важливим та необхідним станом гармонійного розвитку людського суспільства. Адже сьогодні посилюються процеси транскордонної міграції, претензії національних та інших меншин на окрему культурну ідентичність. І це є культурними наслідками глобалізації, яка формує зростаючу взаємозалежність між усіма регіонами світу за рахунок прогресу інформації та засобів комунікації. Дедалі більше людей живуть у «мультикультурному» середовищі (яке сприймається як звичайне, «нормальне») і змушені керувати своїми різноманітними культурними традиціями. Культурна різноманітність також є економічним, соціальним та політичним надбанням, яке необхідно розвивати та належним чином керувати ним. З іншого боку, зростаюча культурна різноманітність створює нові соціальні та політичні проблеми. Культурна різноманітність часто викликає страх і неприйняття. Стереотипи, расизм, ксенофобія, нетерпимість, дискримінація та насильство можуть загрожувати миру та самій сутності місцевих та національних громад. Діалог між культурами у такому випадку стає формою дипломатії, і по суті є найстарішим та основним способом демократичного спілкування та протидією неприйняття і насильства. Його мета полягає в тому, щоб дати людству можливість мирно та конструктивно жити разом у мультикультурному світі та розвинути почуття спільності та причетності [7].

За визначенням Ради Європи міжкультурний діалог – є відкритим і шанобливим обміном думками між окремими особами, групами з різним етнічним, культурним, релігійним і мовним походженням і спадщиною на основі взаємного розуміння та поваги [8]. Такий діалог безсумнівно веде до глибшого розуміння глобального сприйняття інших цінностей та способів мислення [7] і є складовою дипломатії.

Натомість В. С. Лісовий міжкультурний діалог визначає як діалог культурно відмінних людських груп і спільнот, який націлено на взаєморозуміння, відвернення й попередження конфліктів [3].

Зважаючи на вищенаведене, можемо констатувати, що міжкультурний діалог повинен поширюватися на усіх рівнях, які представлені на рис. 1.

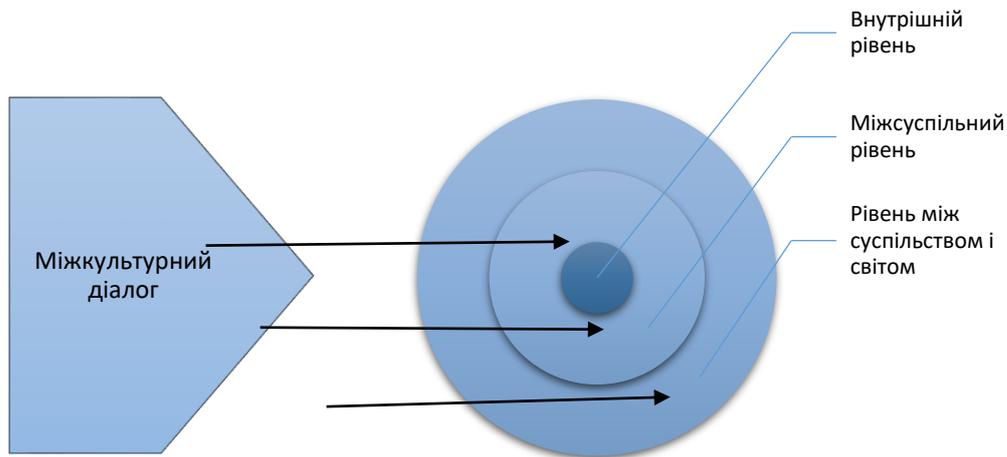

Рис. 1. Сфери охоплення суспільних зв'язків міжкультурним діалогом

Джерело: складено автором на основі [8]

В. Євтух, осягаючи концептуальне наповнення змісту поняття «міжкультурний діалог» як у теоретичному контексті, так і в реаліях практик полікультурних, поліетнічних країн, зазначає, що необхідно рахуватися із багатогранною наповненістю й різновекторною дією силового поля феноменів, які узагальнюються під ключовими термінами, котрі окреслюють якісні характеристики акторів цього діалогу, а саме: етнічні, культурні, релігійні, лінгвістичні маркери тих, хто безпосередньо чи опосередковано бере участь у діалозі [2]. Т. Саковська зазначає, що в умовах розвитку сучасного суспільства, де нерідко трапляються непорозуміння чи й навіть конфлікти на підґрунті культурних непорозумінь, все більшого значення приділяють встановленню та підтриманні міжкультурному діалогу, а саме цілісності та взаємозв'язкам, відкритості й прозорості, толерантності у сприйнятті інших культур та народів [4].

Міжкультурний діалог охоплює виконання багатьох цілей, основні із яких представлено на рис. 2.

Рис. 2. Цілі міжкультурного діалогу

Джерело: складено автором на основі [7].

Таким чином, цілі міжкультурного діалогу полягають у розумінні різного бачення світу, виявленні подібності та відмінності різних культурних традицій, досягнення консенсусу, демократизації управління культурним розмаїттям, подолання розривів, обмін передовим досвідом, спільному розвитку проектів.

Особливої актуальності сьогодні набуває формування культурного діалогу із Китаєм у контексті необхідності формування безпекових гарантій та контурів для України. І, незважаючи на те, що Україна не межує із Китаєм, китайсько-українські відносини мають багаторічну історію.

Власне історія формування міжкультурного діалогу включає три основні періоди (рис. 3).

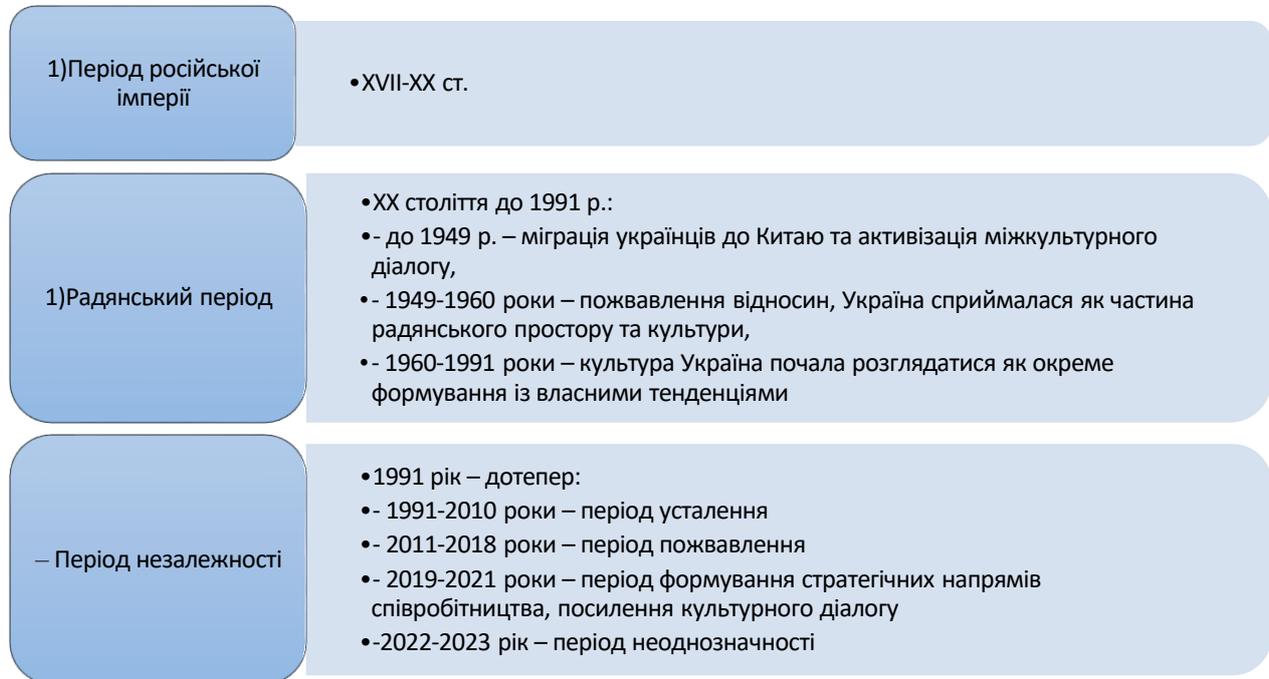

Рис. 3. Періоди формування міжкультурного діалогу між Україною та Китаєм

Джерело: складено автором.

Тож відокремимо три основні періоди формування міжкультурного діалогу між Україною та Китаєм:

1) Період російської імперії, який включає XVII-XX ст.. У цей період Україна не відособлюється від імперії, а взаємозв'язки формуються у контексті налагодження зв'язків між Китаєм та російською імперією;

2) Радянський період (XX століття до 1991 р.). У цей період китайсько-українські відносини розвивалися у три окремі етапи:

– до 1949 р. – міграція українців до Китаю та активізація міжкультурного діалогу,

– 1949-1960 роки – поживлення відносин, Україна сприймалася як частина радянського простору та культури,

– 1960-1991 роки – культура Україна почала розглядатися як окреме формування із власними тенденціями, у китайському дискурсі формується розуміння України та її культури у відриві від радянського союзу. Така трансформація відбувалася через ускладнення російсько-китайських відносин.

3) Період незалежності (1991 рік – дотепер). Цей період теж не є однозначним і його можна умовно розподілити на чотири етапи:

– 1991-2010 роки – період усталення;

– 2011-2018 роки – період поживлення;

– 2019-2021 роки – період формування стратегічних напрямів співробітництва, посилення культурного діалогу;

– 2022-2023 рік – період ускладнення культурного діалогу через російсько-українську війну.

До 2022 року між Україною та Китаєм у багатьох напрямках посилювалося співробітництво, що сприяло поглибленню міжкультурного діалогу. Тож, загалом у зовнішній торгівлі із Китаєм Україна більше імпортує, тож баланс торгівлі товарами є від'ємним. Протягом 2019-2021 років спостерігається зростання обсягів торгівлі товарами. У структурі українського експорту до Китаю домінували поставки: руд, шлаків і золи; зернових культур; жирів та олії тваринного або рослинного походження; залишків і відходів харчової промисловості; чорних металів; реакторів ядерних, котлів, машин; деревини і виробів з деревини. У структурі імпорту китайських товарів до України домінували поставки: електричних машин; реакторів ядерних, котлів, машин; засобів наземного транспорту крім залізничного; приладів та апаратів оптичних,

фотографічних; пластмас, полімерних матеріалів; взуття; чорних металів; різноманітної хімічної продукції; іграшок; органічних хімічних сполук; меблів; каучуку та гуми; фармацевтичної продукції тощо [5]. У структурі українського експорту послуг до Китаю домінували: ділові послуги; транспортні послуги; послуги, пов'язані з подорожами; послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій; послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги. У структурі імпорту послуг з Китаю домінували: транспортні послуги; послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю; послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги; роялті; ділові послуги [1]. Китай є важливим імпортером зброї із України. У Китай експортується понад 36% від загального експорту зброї, що дорівнює 80-90 мільйонам доларів США на рік. Отже, Китай є найбільшим замовником зброї в Україні [6]. У інвестиційній царині теж протягом останніх років було досягнуто значних результатів.

Освітня та культурно-гуманітарна сфера є важливим напрямком співпраці між Україною та Китайською Народною Республікою. Взаємодія в цій галузі спрямована на реалізацію мистецьких проєктів, проведення інформативно-просвітницьких акцій та підтримання інших форм обмінів між двома країнами.

Значних змін українсько-китайський міжкультурний діалог зазнав протягом 2022 року у контексті російсько-української війни. Найбільшим контрастом є зміна сприйняття Китаю в Україні. Перед повномасштабним вторгненням Китай розглядався насамперед як можливість для економічного зростання, інвестицій, реіндустріалізації економіки та врівноваження відносин з росією. Після 24 лютого 2022 року стало зрозуміло, що в деяких питаннях Китай стоїть на боці Росії, надаючи їй економічну, технологічну та дипломатичну підтримку. Це зумовило перегляд перспектив майбутніх відносин із Китаєм з огляду на довгострокові національні інтереси України та реальні можливості їх реалізації; прагнення України вступити в ЄС і НАТО та взяти на себе відповідні зобов'язання. Ситуація може у значній мірі погіршитися у разі, якщо Китай все-таки прийме рішення щодо надання росії військової підтримки та допомоги в обхід санкцій. У глобальному вимірі відносини між Україною та Китаєм наразі перебувають у достатньо складній ситуації, спричинену двома основними факторами: конфронтацією США та Китаю та відносинами Китаю та росії. Власне цю залежність можливо зобразити у формі наступної схеми (рис. 4).

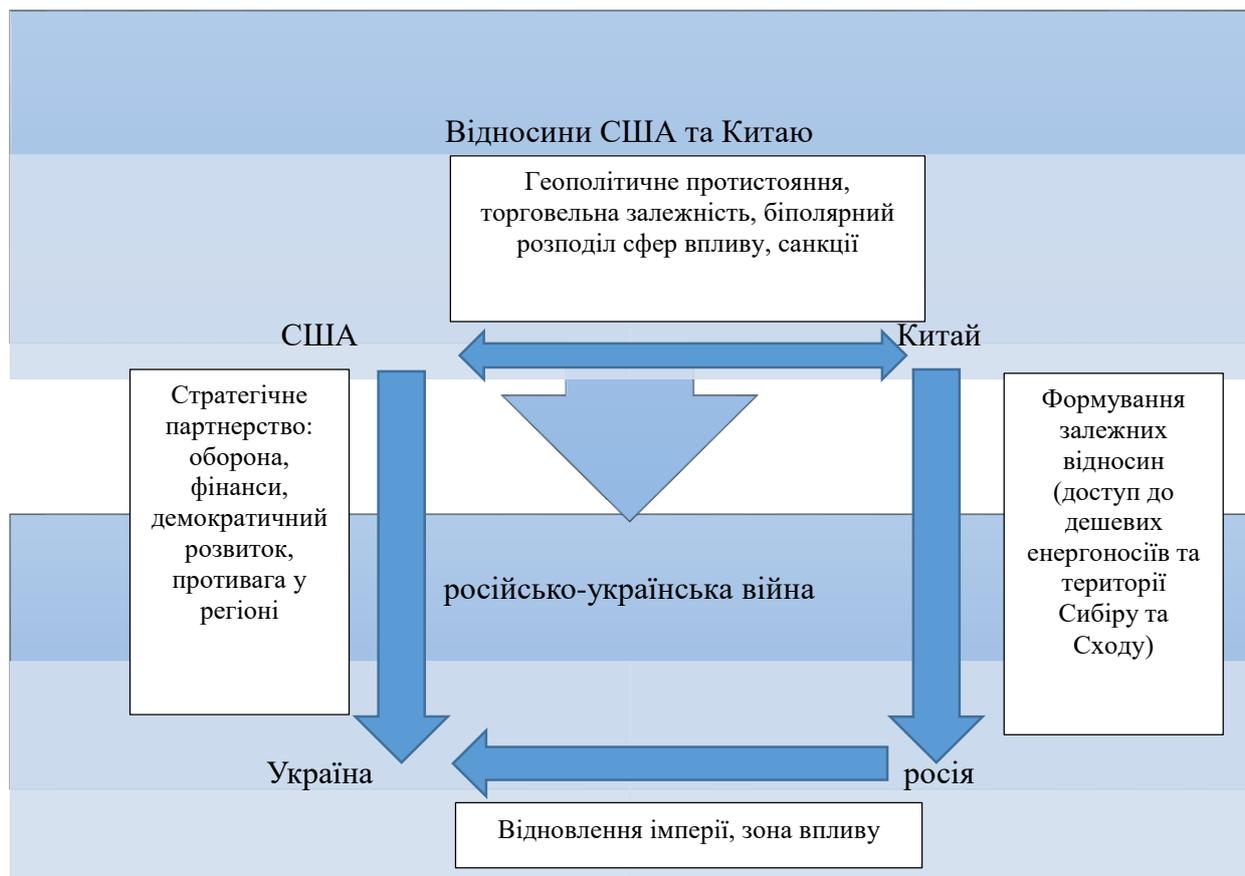

Рис. 4. Геополітичний контекст українсько-китайських відносин

Джерело: складено автором.

У 2023 році здобуто значного прогресу у формуванні міжкультурного діалогу за рахунок організації телефонної розмови на найвищому рівні між В. Зеленським та Сі Цзіньпінем на фоні суперечливих висловлювань дипломатичного корпусу щодо ситуації в Україні, її суверенітету та перспектив російсько-української війни.

Сучасний розвиток міжкультурного діалогу в українсько-китайських відносинах повинен розвиватися у декількох напрямках (економічному, військовому, інвестиційному, освітньому, культурно-мистецькому), найбільш перспективним із яких є саме освітній напрямок.

Висновки. Діалог між культурами є давнім та основним способом досягнення розуміння між різними культурами, який засновано на розумінні відмінностей та їх прийнятті. Визначення поняття міжкультурного діалогу надається різними міжнародними організаціями та розуміється як відкритий і шанобливий обмін думками між окремими особами, групами з різним етнічним, культурним, релігійним і мовним походженням і спадщиною на основі взаємного розуміння та поваги. Міжкультурний діалог має три рівні поширення: усередині суспільства, між суспільствами та між суспільством і світом. Україна активно долучається до міжнародних ініціатив щодо розгляду феномену міжкультурного діалогу. Двосторонні відносини між Україною та Китаєм формуються у залежності від геополітичних викликів та глобалізаційних тенденцій.

Глобалізаційні зв'язки Китаю із розвинутими країнами, а саме США та ЄС, сьогодні стають стримуючим фактором щодо балансування Китаю у російсько-українській війні. Невигідність відкритою підтримки росії через геополітичне бачення Китаю стає на заваді надсилання летальної зброї російській армії. У той же час протистояння із США щодо зниження гегемонічного впливу останнього у світі роблять не вигідним для Китаю підтримку України. Ці фактори стали причиною певного заморожування розвитку міжкультурного діалогу між Україною та Китаєм. Визначаючи суверенітет України, між тим Китай не бажає нищівної поразки росії. І це не дозволяє Україні розглядати Китай як партнера у стратегічних перспективах. Неоднозначним є і запропонований мирний план, який виконано у політиці балансування без трактування факту агресії зі сторони росії. У той же час, у 2023 році телефонна розмова між главами держав у перспективі може стати основою для майбутнього покращення як двосторонніх відносин, так і міжкультурного діалогу.

Список використаних джерел та літератури

1. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за країнами світу (2000-2021). Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата перегляду: 07.05.2023).
2. Євтух В. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств. Політичний менеджмент. 2009. № 3. С. 3-13. URL: https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/yevtukh_mizh-kulturnyi.pdf (дата перегляду: 07.05.2023).
3. Лісовий В. С. Діалог міжкультурний. Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7. URL: <https://esu.com.ua/article-24459> (дата перегляду: 07.05.2023).
4. Саковська Т. Сутність діалогу культур у процесі міжкультурного виховання. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 49, 2014. С. 179-184. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_sil-sk_shkolu/49/Tetyana_Savkovsjka.pdf (дата перегляду: 07.05.2023).
5. Торговля та інвестиції. Посольство України в Китайській Народній Республіці. Державна служба статистики України. URL: <https://china.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/186-torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-kitajem/torgivlya-ta-investiciyi> (дата перегляду: 07.05.2023).
6. Girard B. The Cost of the War to the China-Ukraine Relationship. The diplomat. 2022. URL: <https://thediplomat.com/2022/03/the-cost-of-the-war-to-the-china-ukraine-relationship/> (дата перегляду: 07.05.2023).
7. The concept of intercultural dialogue. Council of Europe. URL: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/concept_EN.asp (дата перегляду: 07.05.2023).
8. White Paper on Intercultural Dialogue. Living Together As Equals in Dignity. URL: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf (дата звернення: 07.05.2023).

УДК 341.4

ДІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЯК ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ЇХ ЗАГРОЗА СВІТОВІЙ БЕЗПЕЦІ

Мартиненко Юлія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук Наукового керівник – канд. юрид. наук, доц. **Гесць І. В.** кафедра політології, права та філософії

В статті висвітлено дії Російської Федерації, які несуть небезпеку не лише Україні, країнам пострадянського простору та Європі, але й усьому світовому порядку та безпеці в цілому. Насамперед ідеться про небезпеку встановлення «права сильного» замість «міжнародного права співробітництва», яке є основою нинішніх міжнародних відносин та з'ясовано як постійне членство РФ загрожує діяльності Ради Безпеки ООН.

Ключові слова: агресія, міжнародне право, світовий порядок та безпека, Російська Федерація, Рада Безпеки ООН, міжнародний злочин.

Постановка проблеми. В XXI столітті, знаходячись в центрі Європи, Україна зіткнулася з агресією, одним з найважчих злочинів міжнародного права. Агресивна війна, яку розв'язала Росія є загрозою для всього цивілізованого світу та світового порядку, який був вибудований після жорстоких подій Другої світової війни. Саме тоді людство усвідомило всі наслідки війни і взяло курс на забезпечення світової безпеки та миру. Намагаючись повернути статус «світової держави», Росія нівелює саме поняття міжнародного права, не дотримується підписаних договорів та нехтує принципами міжнародного права, вчиняючи міжнародні злочини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання агресії Росії проти України та небезпеки діяльності держави-агресора займалися такі вчені, як: Задорожній О.В., Мережко О.О., Василенко В., Перепелиця Г., Явір В., Важна К. та інші. Розробкою даної проблематики також займалися Трофимович В., Водянніков О., Касинюк І.В. У час, коли Росія веде агресивну війну, дана тематика є надзвичайно актуальною.

Мета статті розглянути діяльність Російської Федерації, як такої, що несе небезпеку і порушує міжнародне право та визначити, яку загрозу становить постійне членство РФ в Раді Безпеки ООН.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародне право формується вже багато століть, проте досі має багато прогалин і проблем, які перешкоджають його функціонуванню і призводить до кризи. Однією з головних проблем є те, що суб'єкти, не дотримуються принципів і положень міжнародного права, трактують їх на свій манер і не відмовились від імперіалістичних ідей у той час, як основною метою міжнародного права є регулювання міжнародно-правових відносин між суб'єктами, врегулювання їх спорів мирним шляхом і забезпечення світового порядку та безпеки.

З часів розпаду СРСР зовнішня політика Росії не набула суттєвих змін. Мережко О.О. зазначив, що зовнішньополітична доктрина Путіна є продовженням доктрини Брежнєва, згідно якої країни «соціалістичного табору» мали обмежений суверенітет, а СРСР в ім'я «пролетарського інтернаціоналізму» міг вдертися на їхню територію, коли вважав, що соціалістичний устрій в цих країнах під загрозою [1, с. 345]. Суть доктрини нинішнього диктатора полягає в тому, щоб під приводом «захисту російського та російськомовного населення» втручатися в країни пострадянського простору та створювати там квазідержави, в яких Росія явно або опосередковано підтримує сепаратистські рухи, що призводить до «заморожених конфліктів» і дозволяє державі-агресору контролювати сусідні держави, перешкоджати їхньому намаганням інтегруватись в європейські структури та збудувати демократичні правові держави [1, с. 345].

Такий сценарій був застосований, зокрема, в Молдові (Придністровський конфлікт 1992 р.), Грузії (війна в Абхазії 1991 – 1993 р. та російсько-грузинська війна 2008 р.), Україні (анексія Криму і війна на Донбасі з 2014 р., яка переросла у відкрите вторгнення 24 лютого 2022 р.). Загалом, протягом 32 років, після розпаду СРСР, Росія приймала участь більше ніж в 10 збройних конфліктах, більшість з яких вона сама розпочинала. В той самий час російська пропаганда просуває нарратив, що РФ не нападає, а лише захищає та звільняє. Практика російської військової участі свідчить, що Росія зазвичай підтримує один бік конфлікту, але для створення статусу миротворця іноді допомагала й іншому, проте її присутність призводить лише до ескалації регіональних конфліктів [2].

Болючою темою для очільників Росії завжди було питання кордонів. Так 28 серпня 1991 року П. Воцанов, прес-секретар Б.Єльцина, від його імені заявив, що «існує проблема кордонів, урегульованість, якої можлива й допустима тільки при наявності закріплених відповідним договором союзницьких відносин, натомість у разі припинення союзницьких відносин між Україною і РФ, остання з них залишає за собою право поставити питання про перегляд кордонів» [3, с.36]. Заява була зроблена незважаючи на те, що при встановленні кордонів застосовувався принцип «*Uti possidetis, ita possidetias*» (як володієте, так і володійте). Суть принципу полягає у його первинній меті забезпечити повагу до територіальних кордонів на момент здобуття незалежності. Таке проведення кордонів фактично є розмежуванням між різними адміністративними одиницями або колоніями однієї держави. А метою принципу є запобігання загрозам незалежності та стабільності нових держав [3, с.31]. У своїй заяві П.Воцанов пояснював, що проблема в основному «стосується головне Криму, Донбасу та Північного Казахстану, де мешкає багато росіян» [3, с.36]. Попри цю заяву, практика показала, що територіальні претензії Росія має не лише до України та Казахстану.

Договори, підписані між країнами після розпаду СРСР, в яких було зазначено, що держави мають намір розвивати свої відносини на основі взаємного визнання і поваги до державного суверенітету, принципів рівноправності, невтручання у внутрішні справи, відмови від застосування сили та інших принципів і норм міжнародного права, не стали поштовхом для Росії виконувати зобов'язання передбачені договорами [3, с.36]. У 1992 році РФ тричі залишила без відповіді ноти з проектами угод про демілітацію українсько-російського кордону та пропозиції, що були надані МЗС України.

Таким чином, можна сказати, що одразу після розпаду СРСР, Росія не готова була втрачати території, особливо Крим та Донбас. Попри зміну очільників країни-агресора, її бажання та ідеї не змінюються. Протягом століть РФ провадила загарбницьку політику, її дії та плани залишаються незмінними, попри те, що геополітична ситуація у світі змінюється. На Мюнхенській конференції з безпеки

2015 р. про це зазначив Д. Байден: «Америка і Європа нині проходять випробування. Президент Путін повинен зрозуміти, що світ змінився. Ми діями підтверджуємо основні фундаментальні принципи, на яких базується свобода і стабільність в Європі... Вони полягають у непорушності кордонів, відмові від сфер впливу, суверенному праві держав самостійно обирати до яких союзів належати...» [4, с. 194].

Втручання у внутрішні справи інших держав та порушення їх територіальної цілісності, є далеко не єдиним злочином Російської Федерації. Будучи членом ООН, вона вдало користується правом вето на свою користь. Внаслідок застосування нею права вето 15 березня 2014 року Рада Безпеки ООН не вжила заходів запобігання порушенню територіальної цілісності України [5, с. 941]. Користуючись перевагами постійного члена Ради Безпеки вона перешкоджала розслідуванню справи щодо збиття авіалайнера Boeing 777 на території Донецької області, над частиною якої Російська Федерація мала загальний контроль. Слідством тоді було встановлено, що літак збила ракета, запущена з ЗРК «Бук», який належав Збройним силам Російської Федерації. Також Росія, маючи право вето, разом з Китаєм блокувала створення спеціального трибуналу щодо Сирії [6]. Такий її статус створює загрозу міжнародному миру і безпеці в цілому. На думку О.В. Задорожнього: «Ситуація, в якій держава-агресор є постійним членом Ради Безпеки ООН і має право вето на її рішення, нівелює саму сутність та підриває значення Ради Безпеки, а на практиці – робить неможливим його ефективне функціонування, виконання завдань, найбільш важливих для всього світового співтовариства» [7, с. 142].

Варто зазначити, що відносини України з Росією ніколи не були дружніми, попри укладені договори, зокрема й економічні. На думку росіян існування незалежної та суверенної України є небезпечним і постає найбільшою проблемою РФ. Про це говорив у 1997 р. російський політолог О. Дугін, зазначаючи, що існування України у тогочасних кордонах із статусом «суверенної держави» тотожне нанесенню «жахливого удару» по геополітичній безпеці Росії, рівнозначне «вторгненню на її територію», а тому подальше існування «унітарної України неприпустиме», а «українська проблема – головна та найсерйозніша проблема, що стоїть перед Москвою» [8, с. 136]. Про те, що Україна не є державою заявив і Путін на саміті НАТО в Бухаресті у квітні 2008 р. Про величезне бажання Росії володіти Україною і про її роль на шляху повернення РФ статусу світової держави наголошує Г. Перепелиця: «Першим етапом у відновленні такого статусу мала бути реінтеграція пострадянського простору і повне поглинання його Росією. Без України вирішення такого стратегічного завдання не мало сенсу. В умовах, коли Україна відмовилася від реінтеграційних проєктів і висловила намір підписати Угоду про асоціацію з ЄС, силовий сценарій став єдиним шляхом реалізації такого стратегічного завдання. Воєнна окупація України і ліквідація її державності розв'язувала Росії руки для поглинання всього пострадянського простору» [9, с. 303].

Розпочинаючи агресивну війну, Росія переслідувала двоєдину глобальну мету: геостратегічну – зруйнувати чинний світовий порядок домінування Заходу на планеті та повернути РФ статус «великої держави»; геоісторичну – повернути світ у реальність середини минулого століття («зони впливу», «боротьба систем», «баланс сил і баланс інтересів» і т.д.) [8, с. 136].

Мережко О.О. звертає увагу на те, що Путін та його оточення не визнають, що агресивні дії Росії проти України, так само як і окупація Росією частини території Грузії та Молдови, порушують міжнародне право. Навпаки, як вважає Путін, він «рятує міжнародне право, яке вмирає». У міжнародно-правовому плані доктрина Путіна передбачає можливість застосування сили в міжнародних відносинах, а також використання погроз застосування сили [1, с. 345-346].

Держави та міжнародні організації кваліфікували силові акції Російської Федерації щодо України як акт агресії. На надзвичайному засіданні міністрів закордонних справ Європейської Ради 3 березня 2014 року було зазначено: «Європейський Союз рішуче засуджує явне порушення суверенітету й територіальної цілісності України актами агресії, що вчинені Збройними силами Росії, як і дозвіл на їх застосування на території України, ухвалений 1 березня 2014 року Радою Федерації Росії» [10, с. 37]. Таке рішення підтримали Глави держав та урядів країн-членів Європейського Союзу. Численні документи Північноатлантичної ради НАТО та його Парламентської асамблеї затверджують дії Росії як збройне втручання та акт агресії. У виступі на Брюссельському форумі 21 березня 2014 року генсек Андерс Фог Расмуссен заявив: «Військова агресія Росії в Україні є найсерйознішою кризою в Європі після падіння Берлінського муру» [10, с. 37].

Резолюція Європейського парламенту, ухвалена 16 квітня 2014-го, «розглядає акти агресії Росії як серйозне порушення міжнародного права та її власних міжнародних зобов'язань, що випливають зі Статуту ООН, Гельсінського заключного акта, Статуту Ради Європи та Будапештського меморандуму 1994 року про гарантії безпеки, а також двосторонніх зобов'язань, передбачених українсько-російським Договором 1997 року про дружбу, співпрацю та партнерство» [10, с. 37].

Попри визнання таких дій Російської Федерації агресією та її засудження, держави та міжнародні організації не були спроможні зупинити вчинення міжнародних злочинів на території України. Це було пов'язано з неготовністю західних країн до такого розвитку подій. Суттєву роль в цьому також відіграв той факт, що Росія є постійним членом Ради Безпеки ООН і має право вето, яким вона користується.

Верховна Рада України намагалась задіяти гарантії Будапештського Меморандуму 1994 року, звертаючись до держав-гарантів з проханням виконати свої зобов'язання щодо його положень та

застосувати усі можливі заходи для припинення агресії, збереження незалежності, суверенітету, сучасних кордонів України [8, с. 138-139]. Країни, що гарантували безпеку Україні не змогли зібратися на зустріч. Важливо відзначити, що Російська Федерація також підписала Будапештський меморандум як держава-гарант суверенітету України. Таким чином вона порушила зобов'язання передбачені міжнародним договором. Одnocześnie український парламент запропонував Раді Безпеки ООН скликати засідання для розгляду дій РФ, а парламентам держав-гарантів безпеки України та міжнародним організаціям – направити спеціальні моніторингові місії для ознайомлення з ситуацією в Україні. Генеральна Асамблея ООН лише обговорила та прийняла заяви рекомендаційного характеру; моніторингові місії ООН та ОБСЄ не були допущені до Криму російськими окупаційними військами; на Донбасі спостерігачі ОБСЄ стали заручниками сепаратистів і російського спецназу [8, с. 139].

Погодившись на переговори, які відбулися 17 квітня 2014 року в Женеві у форматі Україна, США, ЄС, РФ, російська сторона розпочала дипломатичну гру, мета якої полягала не в пошуку прийнятних для всіх сторін шляхів урегулювання, а в запереченні своєї участі в агресії, маскуванні силового нав'язування Україні згубних для її державності умов налагодження конфлікту, руйнації єдності політики західних держав у питанні запровадження і розширення санкцій, легалізації фіктивних квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР», уведення в оману світової спільноти щодо природи та причин ситуації, породженої російською агресією [10, с. 32].

Укладені Мінські угоди щодо урегулювання конфлікту на Сході України не стали дієвими. Їх підписання не забезпечило ні припинення застосування зброї російськими найманцями, ні виведення з території України російських військ. Почавши відкрите повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, Російська Федерація не визнає своєї вини в порушенні норм міжнародного права. А саму війну називає спеціальною військовою операцією, цілі якої змінює протягом всього часу введення воєнних дій.

Агресивні дії Росії підірвали також міжнародну систему довіри, на якій значною мірою базується міжнародне право. Як вважає польській соціолог Петро Штомпка (Piotr Sztompka), довіра – це переконання, а також дії, що базуються на ньому, стосовно того, що певні дії у майбутньому інших людей або функціонування інститутів будуть для нас корисними. Саме довіра є підставою як міжнародного права, так і міжнародного суспільства в цілому. Без такої довіри неможливе нормальне функціонування ні права, ні суспільства [1, с.938].

З першого дня вторгнення, Росія порушує правила ведення війни і норми міжнародного права та масово чинить воєнні злочини та злочини проти людяності, вбиваючи цивільних, руйнуючи інфраструктуру та депортуючи населення. Російська влада веде активну інформаційну війну та застосовує пропаганду [11]. Завдаючи удари по енергетичній структурі та житловим масивам, Російська Федерація використовує терор, для того, щоб змусити Україну капітулювати і погодитись на російські умови припинення війни.

За час повномасштабного вторгнення Росія вчинила ряд міжнародних злочинів: вбивство, катування, взяття у рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивство заручників; пограбування державної або приватної власності; знищення міст чи сіл; розорення, не виправдане військовою необхідністю, депортація або насильницьке переміщення населення, поміщення у в'язницю або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи на порушення основоположних норм міжнародного права; тортури; зґвалтування тощо [12]. Варто відзначити і те, що російські військові порушують норми Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, ухвалену в 1929 році. Доказом цих порушень є відео, на яких російські військові катують, розстрілюють та жорстоко вбивають військовополонених.

Висновок. Недотримання норм міжнародного права та ухилення суб'єктів від відповідальності за тяжкі злочини, їх безкарність дають підставу світовій спільноті сумніватися у ефективності та можливостях міжнародного права. Особливо якщо воєнні злочини скоюють держави, які взяли на себе зобов'язання підтримувати мир та безпеку. Діяльність Російської Федерації як одного з постійних членів Ради Безпеки ООН ставить під загрозу основи системи безпеки та призводить до втрати здатності Ради Безпеки ООН виконувати свої функції, які є ключовими для забезпечення миру та безпеки у світі загалом. Агресивна війна, яку країна-агресор розв'язала проти України, лише доводить той факт, що Російська Федерація не збирається дотримуватися норм міжнародного права і відповідати за скоєнні нею злочини та протиправні дії. Окрім цього, безкарність Росії може призвести до того, що інші держави почнуть вчиняти так само. Тоді вся система міжнародних відносин буде охоплена хаосом, а війни, які виникнуть між державами матимуть катастрофічні наслідки для людей та планети загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право : колект. монографія. / уклад. Задорожній О.В. Київ : К.І.С., 2014. 997 с.
2. Збройні конфлікти за участю росії з 1991 року до повномасштабного вторгнення в Україну. *Центр протидії дезінформації*. URL : https://cpd.gov.ua/main/czpd_analizuye-6/ (дата звернення 15. 04.2023)

3. Задорожній О.В. Міжнародне право в міждержавних відносинах України і Російської Федерації 1991-2014: монографія. Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, каф. міжнар. права. Київ : К.І.С., 2014. 960 с

4. Задорожній О.В: Анексія Криму – міжнародний злочин : монографія. Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, каф. міжнар. права. Київ : К.І.С., 2015. 576 с.

5. Політичні підстави та міжнародно-правові проблеми постійного членства Російської Федерації в Раді Безпеки ООН. Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право: колективна монографія / Буроменський М.В. та ін. Київ: К.І.С., 2014. 1014 с.

6. Олександр Водянніков. Мистецтво юридичної війни: трибунал для Путіна. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/530839_mistetstvo_yuridichnoi_viyni_tribunal.html (дата звернення 15.04.2023).

7. Касинюк І.В. Колізії правового регулювання міжнародної відповідальності держав за вчинення акту агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Вип. 34. Том 3. С. 141 – 143.

8. Трофимович В. Російська агресія проти України як загроза світовій системі безпеки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Історичні науки»*. 2017. Вип. 26. С. 135 -142.

9. Перепелиця Г. Віра у фетиш дипломатії як виклик національній безпеці України. *Україна дипломатична*. 2015. Вип. 16. с. 303-310.

10. Василенко В. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. *Український тиждень*. 2014. № 42(362)17. С. 27 – 42.

11. Ключові питання та відповіді про російську агресію. 2022. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu> (дата звернення 17.04.2023).

12. Які злочини скоює Росія в Україні? *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/rosijsko-ukrayinska-viyna-istorychnyy-kontekst/yaki-zlochyny-skojuye-rosiya-v-ukrayini> (дата звернення 17.04.2023).

УДК 327

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК АКТОРИ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Мозоль Наталія, студентка факультету філології, історії та політико-юридичних наук

Науковий керівник – канд. іст. наук., доц. **Прудько В. О.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

Стаття присвячена ознайомленню з основними міжнародними організаціями. Проаналізовано їх діяльність вибірково на прикладі Міжнародного валютного фонду, Організації Об'єднаних Націй. Присвячено увагу основним питанням, які стоять на порядку денному перед міжнародними організаціями в 2023 році. Проведена оцінка останніх розрахунків індексу глобалізації 2018-2019 років. Використані в статті показники кількості організацій, з якими співпрацює Україна, досліджені напрямки співробітництва.

Ключові слова: міжнародні організації, міжнародні відносини, глобальна економіка, світова політика, Міжнародний валютний фонд, Організація Об'єднаних Націй, індекс глобалізації, міжнародне законодавство, міжнародні акти.

Постановка проблеми. Укріплюються зв'язки і посилюється залежність між національними господарствами, відбувається значне наростання переміщень товарів, послуг, капіталу, робочої сили, інтенсифікується обмін інформацією, що в цілому формує світовий простір, в якому галузево-територіальна структура національної економіки країн світу залежить від глобальної кон'юнктури, економічних підйомів і спадів, політичних, військових конфліктів, суперечок між країнами. Перелічені детермінанти, формуючи сучасне світове життя, вказують на актуальність регулювання міжнародних процесів не тільки національно-міжнаціональним рівнем, а навіть міжнародно-глобальним рівнем, а саме за допомогою міжнародних організацій. Динаміка сприятлива, зокрема, для України, тому що завдяки участі у діяльності міжнародних організацій вона позиціонує, захищає власні інтереси, апелює і користується підтримкою країн-членів, знаходить для себе союзників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З останніх за часом необхідно назвати роботи таких науковців як: Белей С.І.[1], Горбач Л.М. [2], Кібік О.М. [3], Лук'янова О.М. [6], Перерва П.Г. [8], Ющенко Н.К. [11], котрі зробили свій внесок у дослідження питань ролі міжнародних організацій у світовій політиці та міжнародних відносинах.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження міжнародних організацій як суб'єкту світової політики і міжнародних відносин.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

- 1.Оцінити вплив на глобалізаційні процеси Міжнародного валютного фонду.
- 2.Ознайомитись з роботою Організації об'єднаних націй.

3. Проаналізувати вплив на світову економіку діяльності Світового банку.

4. Оцінити дієвість механізмів та основні напрями співробітництва України з міжнародними організаціями.

Об'єктом дослідження є відносини, що виникають у сфері діяльності міжнародних організацій.

Предметом дослідження є регулювання відносин між країнами через міжнародні організації.

Методи дослідження базуються на методах загальнонаукових і спеціальних, обумовлених об'єктом, предметом і метою статті з використанням таких інструментів як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, групування тощо.

Основна частина. Все більш взаємопов'язані та взаємозалежні у світі серйозні проблеми, для цього країни мають їх вирішити не самотійно, а працювати разом. І вони роблять це частково через міжнародні організації, які сприяють співпраці та заохочують дипломатичні вирішення глобальних проблем. Це вступ до шести найвидатніших міжнародних організацій світу: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Європейський Союз (ЄС), Світова організація торгівлі (СОТ), Група двадцяти (G20) і Міжнародний кримінальний суд (МКС). Багато з цих організацій були створені для сприяння глобальному миру та процвітання, зокрема через управління міжнародною безпекою, торгівлею та монетарною політикою, утворюючи частину ліберального світового порядку [8].

Кульбіда М. зазначає у своїх роботах, що «зростаюча роль міжнародних фінансових організацій в умовах глобалізації економіки обумовлена посиленням інтернаціоналізації господарського життя і стрімким розвитком транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків; поглибленням процесів глобалізації в економічній і фінансовій сферах; розширенням міждержавних форм регулювання валютно-кредитних і фінансових відносин як складової регулювання міжнародних економічних відносин; необхідністю створення організаційних основ міждержавного механізму спільного вирішення валютно-фінансових проблем світового економічного розвитку у зв'язку з посиленням нестабільності міжнародної валютної системи та фінансових ринків» [5].

Світова фінансова криза 2008 р. підтвердила відсутність ефективності світової фінансової архітектури та глобального управління з закріпленням провідної позиції G20 у глобальній економіці. Хоча міжнародні фінансові організації продовжили залишатися важливими частинами фінансової архітектури світу [1].

Універсальними міжнародними організаціями здійснюється координація валютно-кредитних відносин у межах глобальної економіки. Існує декілька багатосторонніх банків розвитку: Ісламський банк розвитку, Міжнародний фонд розвитку сільського господарства, Європейський інвестиційний банк і новостворений Азійський банк інфраструктурних інвестицій, які працюють з обмеженим колом учасників.

Кульбіда М.В. наголошував, що «МВФ історично відіграв важливе значення при прийнятті рішень провідних країн світу – G7, будучи ключовою ланкою реалізації системи регулювання глобальної економіки, міжнародної координації, узгодження макроекономічної політики країн-членів». Місія МВФ – забезпечити стабільність міжнародній валютній системі. Фонд здійснює такі напрями діяльності [5]:

1. Нагляд за міжнародною валютною системою відповідно до Статуту з проведенням моніторингу економічної та фінансової політик 189 країн-членів + Косово. Ці процеси відбуваються на глобальному рівні, а також на рівні окремої країни. МВФ виявляє ризики і надає рекомендації щодо коригування глобальної макроекономічної політики. Аналіз податкової, грошової, кредитної, валютної політик, становища платіжних балансів країн дає можливість розробити рекомендації з покращення економічної, фінансової, валютної політик країн.

2. Надання позик країнам-членам, які мають проблеми з платіжним балансом. Фінансування відбувається за різними кредитними механізмами: «Stand-by» (SBA) для допомоги при вирішенні короткотермінових проблем платіжного балансу (12–24 місяців), гнучка кредитна лінія (FCL) для країн з високими і стабільними економічними показниками (1-2 роки); лінія превентивної підтримки та ліквідності (PLL) для країн, які мають стабільні економічні показники (півроку – 2 роки), механізм розширеного кредитування (EFF) для допомоги країнам вирішити середньотермінові і довготермінові проблеми у платіжному балансі (3-4 роки), інструмент швидкого фінансування (RFI) передбачає застосування швидкої фінансової допомоги з мінімальними умовами. Найбільш популярними є кредитні механізми SBA і EFF.

Найбільш бідні країни на сьогодні можуть отримати пільгові кредитні механізми: розширений кредитний механізм (ECF) для надання середньотермінової підтримки. Фінансування надається під ставку 0% на період 5,5 роки, термін погашення протягом 10 років; кредитний механізм «Standby» (SSF) – як фінансова підтримка бідним країнам з короткотерміновими труднощами у урегулюванні платіжного балансу. Фінансування здійснюється за ставкою 0%, пільговий період 4 роки, повний термін погашення 8 років; механізм швидкого кредитування (RCF) для забезпечення швидкої фінансової допомоги з мінімальною кількістю вимог для бідних країн світу, які потребують негайної підтримки платіжного балансу. Механізм: 0% процентна ставка, пільговий період 5,5 років, повний термін погашення 10 років.

3. Робота з урядами країн-членів через надання технічної допомоги у монетарній та валютній, бюджетній і податковій політиці та банківській діяльності, в упорядкуванні статистики, розробка

фінансово-економічного законодавства, підготовка кадрів для впровадження реформ. Технічна допомога складає 20% бюджету МВФ щороку. Така допомога надається за запитом країни.

Ми пропонуємо розглянути діяльність МВФ задля забезпечення функціонування міжнародної валютної системи через координацію валютної політики, визначення паритетів, валютних курсів, надання допомоги країнам – членам, видаючи позики і кредити, а також здійснення контролю за політикою країн – членів у відносинах міжнародного валютного напрямку.

Ми вважаємо, що потенціал універсальних міжнародних організацій не є достатнім, щоб запобігти проявам кризи і ефективно долати їх наслідки. Співпраця країн з МВФ має і позитивні, і негативні наслідки. З однієї сторони, фінансові заходи з подолання кризи, запропоновані МВФ зводяться до відмови від фіксованого валютного курсу та прив'язки до долара США; підвищенні ставки рефінансування задля зміцнення національних валют; проведенні жорсткої фіскальної політики для зменшення дефіциту державного бюджету, а також більшої відкритості ринків для іноземного капіталу задля розвитку конкуренції та інтернаціоналізації національних економік та інше. З іншої сторони, реалізація рекомендації негативно впливає на соціально-економічну сферу: скорочення національного виробництва, масові банкрутства середнього та малого бізнесу, наростання безробіття, скорочення імпорту, падіння рівня життя населення, посилення соціальної та політичної напруги.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – важлива інституція для урегулювання міжнародних конфліктів, яка виконує різні функції в залежності від регіонів і завдання, яке ставиться перед нею. ООН є однією із найбільш впливових міжнародних організацій. Кравченко С.О. акцентує, що «найважливішим напрямом діяльності організації – приймання участі в глобальному управлінні економічною сферою через прийняття рішень стосовно глобальних проблем сучасності, проведення прогнозно-аналітичної роботи щодо стану та перспектив розвитку глобальної економіки, реалізації конкретних програм та проєктів, надання економічної допомоги найменш розвиненим країнам та країнам з перехідною економікою» [4]. Ми пропонуємо власне визначення і бачення ролі ООН у світі: «ООН є центром розгалуженої системи великих та малих міжнародних організацій, найбільш впливовою міжнародною організацією глобального рівня, яка виконує роль арбітра в міжнародних суперечностях, сприяє послабленню напруженості і зміцненню міждержавної стабільності, а також є важливим інструментом попередження воєнних дій та збройних конфліктів» [2].

Головною адміністративною особою ООН є Генеральний секретар, який призначається Генеральною Асамблеєю ООН за рекомендацією Ради безпеки ООН. Центральними ланками у сфері діяльності ООН є шість її головних органів: Генеральна асамблея, Рада безпеки, Економічна і соціальна рада, Секретаріат, Міжнародний суд, Рада з опіки. У 2015 році всіма членами ООН ухвалено план досягнення спільного кращого майбутнього на наступні 15 років до 2030 року [6].

На початку липня 2022 року Україною подано заявку щодо вступу до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

В цілому протягом 2022 року співпрацю України і міжнародних фінансових організацій можна назвати нестабільною, але зростаючою.

Основні питання, які формують порядок денний в діяльності міжнародних організацій у 2023 році є такі, що зображені на рис. 1 [12].

Рисунок 1 – Питання, які стоять на порядку денному в роботі міжнародних організацій в 2023 році [12]

Індекс глобалізації фокусується на вимірі рівня глобалізації і ідентифікації зв'язку національної економіки з діяльністю міжнародних організацій. Останні дослідження датуються 2019 роком: оцінка України 73,93, – 45 місце з 203 країн (табл. 1) [7].

Рейтинг України за індексом глобалізації у 2018-2019рр. [7]

Види глобалізації	Рік	Вимір глобалізації		Тип глобалізації			
		Індекс	місце	Де-факто		Де-юре	
				індекс	місце	індекс	місце
Економічна глобалізація	2018	66,01	63	79,56	25	52,46	96
	2019	64,00	71	77,00	36	52,00	103
Соціальна глобалізація	2018	52,46	88	65,56	91	74,87	84
	2019	69,04	95	62,33	102	62,33	102
Політична глобалізація	2018	88,32	32	83,09	40	93,54	25
	2019	88,35	32	83,48	39	93,22	39
Всього	2018	74,95	44	76,31	33	73,62	53
	2019	73,93	45	74,10	40	73,75	54

Останній індекс глобалізації 2021 наводиться на рівні 2019 р., коли вплив вірусної пандемії 2020 року не враховано. Рейтинг найвищих значень індексу глобалізації 2021 містить такі країни, як Нідерланди, Швейцарія, Бельгія, Швеція, Великобританія, Німеччина, Австрія, Данія, Фінляндія, Франція [7].

Приєднавшись до суб'єкта глобалізаційних процесів Україна починає приймати участь у соціально-економічних перетвореннях світу і глобальному партнерстві.

Станом на 01.01.2023р. Україна є учасницею 81 міжнародної організації.

Співпраюючи зі Співдружністю Незалежних Держав, Україна уклала найбільшу кількість документів, яка становить 944 одиниць і містить організаційні питання, сфери безпеки, економічного і торговельного розвитку, інформаційної політики і культури.

На рис. 3 представлено перелік організацій, з якими Україна має найбільше спільного міжнародного законодавства [9].

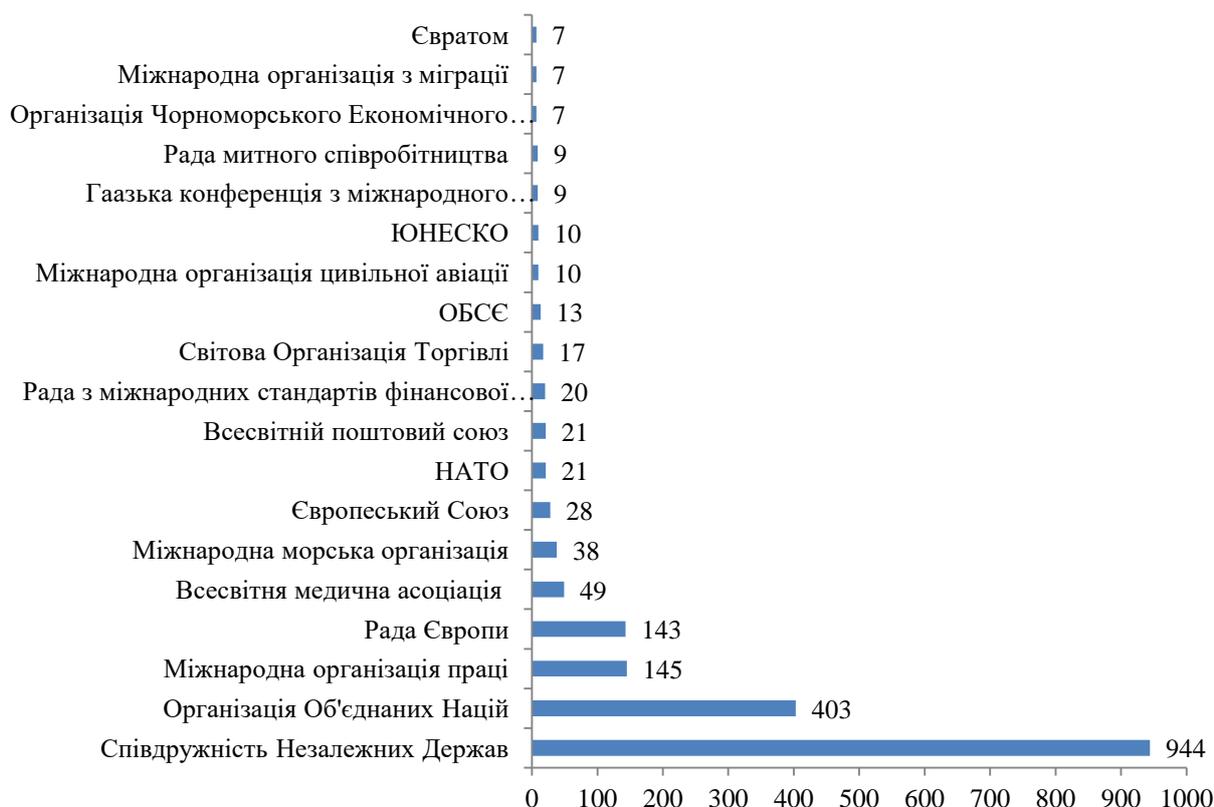

Рисунок 3. Міжнародні організації, з якими Україна розділяє найбільшу кількість міжнародних актів (дані з сайту ВРУ) [9]

На рис. 4 згрупований матеріал стосовно напрямків співробітництва України з міжнародними організаціями. Найбільш розповсюджений напрямок співробітництва України і міжнародних організацій – це забезпечення безпеки, соціальної політики, економічної і торговельної співпраці й інформаційної політики і культури [9].

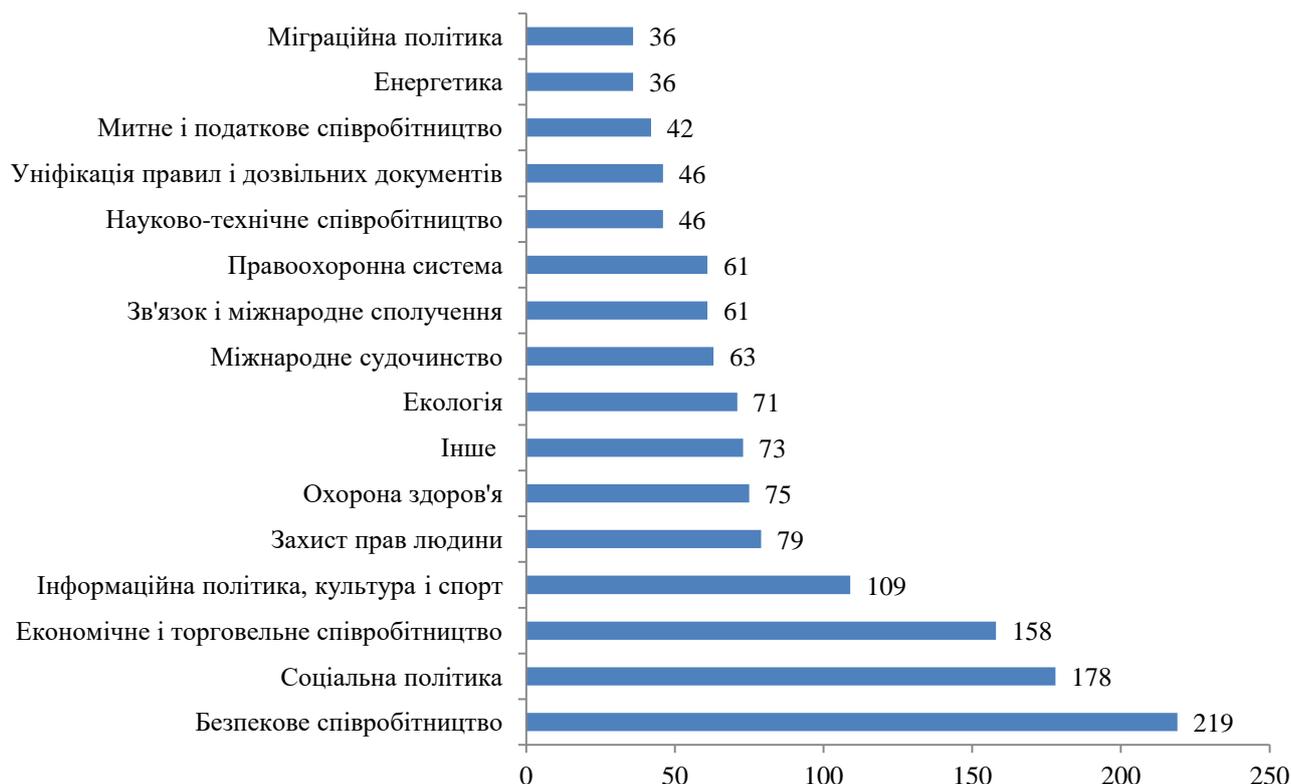

Рисунок 4. Міжнародні організації, з якими Україна розділяє найбільшу кількість міжнародних актів (дані з сайту ВРУ) [9]

Активна співпраця України в якості країни-члена в складі міжнародних організацій відзначається з Міжнародним валютним фондом, Групою Світового банку, Європейським банком реконструкції та розвитку, Чорноморським банком торгівлі та розвитку, Європейським інвестиційним банком [3].

Висновки. Міжнародні організації – важливий інструмент зовнішньої політики держав, арена для дискусій, потужний канал міжнародної соціалізації, актори у вирішенні світових проблем. Функціями міжнародних організацій є те, що вони виступають інструментами зовнішньої політики держав; ареною для дискусій членів організації; у межах своєї компетенції беруть участь у створенні юридичних норм; слугують одним з найважливіших каналів міжнародної соціалізації для держав, що прагнуть вступити до них; приймають участь у регулюванні форм світогосподарських зв'язків.

Міжнародні організації – Організація Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Організація економічного співробітництва та розвитку, Організація Північноатлантичного договору, Міжнародне агентство з атомної енергії, Організація країн-експортерів нафти, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Велика Вісімка, Співдружність незалежних держав, Велика двадцятка та ін.

До найбільш впливових суб'єктів глобального управління належить, насамперед, ООН, яка здійснює таке управління, в першу чергу, в сферах міжнародної безпеки та глобальної економіки. Визначну роль в управлінні економічними процесами на глобальному рівні відіграють Світовий банк, МВФ та ОЕСР. Управлінські впливи на торгівлю у глобальному масштабі справляє СОТ. Глобальні управлінські впливи на гуманітарну сферу здійснює ЮНЕСКО.

Список використаних джерел та літератури

1. Белей С.І., Бойда С.В., Колосінська М.І. Глобальна економіка: навч. посібник для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2020. 227 с.
2. Горбач Л.М. Міжнародні економічні відносини: підручник для студ. вищих навч. закл. Л.М. Горбач, О. В. Плотніков. Київ: Кондор, 2019. 263 с.
3. Кібік О. М., Нестерова К. С., Хаймінова Ю. В. Міжнародна економіка: навч.-метод. Посібн. Одеса, 2020. 85 с.
4. Кравченко С.О., Кравченко В.В. Міжнародні організації як суб'єкти глобального управління. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. 2017. Том 28 (67). С. 6-11.
5. Кульбіда М.В. Кредитування МВФ країн, що розвиваються. Інтелект XXI століття. 2018. № 4. С. 14-20.
6. Лук'янова О. М. Міжнародні організації: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2021. 76 с.
7. Мельник М.І., Залуцький І.Р. Виокремлення глобалізаційних чинників соціально-економічного розвитку: концепт ендоденізації. Регіональна економіка. 2022, №1. С. 14-30.

8. Перерва П.Г., Максименко Я.А., Климова С.О., Сокол К.М., Гарник Л.П. Міжнародна економіка: основні поняття. Навчально-методичний посібник. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків: НТУ «ХПІ». 2020. 39 с.
9. Сайт Верховної ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua>.
10. Сайт Міністерства закордонних справ. URL: <https://mfa.gov.ua>.
11. Ющенко Н.К. Міжнародні організації як регулятор міжнародних відносин в умовах стохастичності сучасного глобалізованого світу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. № 2 (25). С. 79-84.
12. YEARBOOKOFINTERNATIONALORGANIZATIONS2022-2023. URL: https://uia.org/sites/uia.org/files/misc_pdfs/pubs/yb_2022_vol5_lookinside.pdf.

УДК 930(477)»1764/1786»

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІІ МАЛОРОСІЙСЬКОЇ КОЛЕГІЇ

Роздобудько Станіслав – аспірант I року навчання спеціальності «Історія та археологія»
Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Потапенко М. В.**, кафедра історії України

Діяльність ІІ Малоросійської колегії (1764 – 1786 роки) є відносно нетривалим але доленосним періодом в історії Лівобережної України. Початок її діяльності зумовлювався ліквідацією інституту гетьманства після зречення булави Кирилом Розумовським. Завершення ж її діяльності ознаменувалося поширенням імперської моделі адміністративно-політичного управління на всій території колишньої Гетьманщини. Відтак, за трохи більше ніж два десятиліття було реалізовано низку заходів, які ліквідували рештки козацького устрою.

Незважаючи на вирішальне значення цієї інституції у вітчизняній історії, її діяльність залишається недостатньо дослідженою. До сьогодні ледь не єдиним ґрунтовним комплексним дослідженням залишається дисертаційне дослідження О. Струкевича «Друга Малоросійська колегія: заснування, компетенція, політико-адміністративний аспект діяльності», захищене на звання кандидата історичних наук ще у 1994 році.

Зусиллями названого автора було зроблено узагальнення історіографічного доробку з вказаної теми в дорадянську і радянську добу. О. Струкевич встановив, що за майже двісті років (перше дослідження, дотичне діяльності ІІ Малоросійської колегії з'явилося у 1808 р. з-під пера В. Ломиковського) не було виконано жодного спеціального дослідження. У дорадянський період проблематика діяльності ІІ Малоросійської колегії перебувала в тіні біографічних досліджень, присвячених постаті П. Румянцева, а за радянських часів ця тема вважалася занадто вузькою і не перспективною [14].

Із відновленням незалежності України у 1991 році інтерес до вказаної проблематики активізувався, але все ж залишався в тіні історії Гетьманщини – період автономії козацько-гетьманської держави був більш цікавим і перспективним для дослідників ніж час її занепаду.

Першим ґрунтовним дослідником теми став О. Струкевич, який у 1994 році захистив дисертацію на здобуття ступеню кандидата історичних наук на тему «Друга Малоросійська колегія: заснування, компетенція, політико-адміністративний аспект діяльності». У дисертації та супутніх публікаціях він розвинув продуктивну і цікаву тезу про те, що козацька старшина швидко інкорпоровалася до російського дворянства (а через нього до імперської бюрократії) оскільки сповідувала очевидну для будь якої традиційної еліти ідею служіння сюзерену. Після позбавлення гетьманської булави К. Розумовського своїм сюзереном вони вважали російську імператрицю Катерину ІІ. Відтак період ІІ Малоросійської колегії цей автор представляє як етап бажаної і стрімкої інкорпорації козацької старшини Лівобережної України до всіх суспільних, економічних і культурних структур Російської імперії [12].

Знаковою подією на цьому ранньому етапі дослідження теми стала монографія канадського історика З. Когута «Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830», український переклад якої побачив світ у 1996 році. Сам факт зацікавленості темою інкорпорації українських земель до складу Російської імперії з боку знаного діаспорного історика засвідчила для вітчизняних істориків важливість теми. Сам автор книги вказував на необхідність ґрунтовного опрацювання джерельної бази теми, адже сам він до неї доступу не мав. З. Когут, на відміну від О. Струкевича не вважав, що процес інкорпорації Гетьманщини до Російської імперії не був аж таким лінійним і простим. Він наголошував, що в середовищі козацької старшини була доволі активна полеміка щодо статусу українських земель у складі імперії. Епіцентром цієї полеміки були вибори та діяльність «Комісії для складання нового положення». Багато в чому завдяки цьому в середовищі української традиційної еліти відбувся розкол на апологетів інтеграції до імперії, яких З. Когут називав асиміляторами, та їх опонентів – традиціоналістів. Окрім всього вказаний історик зробив важливі кількісні оцінки козацької старшини. На момент створення ІІ Малоросійської колегії до неї належало 2,1-2,3 тис. осіб, в тому числі 300 представників заможних родин, які формували адміністративне ядро і претендували на збереження упривілейованого становища. Загалом З. Когут розвиває думку про те, що козацька старшина, особливо заможна, охоче інтегрувалася до нових імперських владних структур й прагнула перш за все збереження майнових статків за рахунок відмови від боротьби за власну державність [6].

Власне популярність в українській історіографії вказаної наукової роботи З. Когута стимулювала появу нових досліджень. Серед них важлива роль належить дисертаційним дослідженням Б. Галья (2000 рік), В. Володька (2007 рік), Л. Фицика (2007 рік) та Т. Прокопа (2016 рік) [1; 11; 15]. Кожна із цих дисертацій має широку джерельну базу, засновану на архівних матеріалах, й представляє комплексний аналіз певного аспекту діяльності (регіонального чи галузевого) II Малоросійської колегії.

Найбільший же інтерес представляє дисертаційне дослідження В. Володька. Вказаний автор піднімає нові аспекти досліджуваної теми – у фокусі його уваги опиняються питання неформальних практик нового імперського чиновництва на території Лівобережної України, особливості його етнічного складу тощо. Водночас молодим дослідником до теми було застосовано новітній термінологічний апарат – «чиноробство», «родинний протекціонізм» і т.д. На нашу думку, особливо продуктивною є думка В. Володька про те, що за часів II Малоросійської колегії на території досліджуваного ним Київського намісництва панував управлінський хаос, зумовлений конфліктом двох адміністративних систем – гетьманської та імперської. Цей хаос став ключовим чинником у формуванні потужних родинних кланів в адміністрації Лівобережної України на всіх рівнях [1].

Ця остання ідея розвинута в дисертаційному дослідженні Т. Прокопа, який звернув увагу на те, що ключову роль в цих родинних кланах відігравали люди з найближчого оточення генерал-губернатора і голови II Малоросійської колегії П. Румянцева-Задунайського, який заохочував залучення козацької старшини до чиновництва Російської імперії і вважав це чинником їхньої лояльності в майбутньому [11].

Насамкінець зазначимо, що історіографія діяльності II Малоросійської колегії в сучасній українській історичній науці є доволі значною. Не останню роль в активізації інтересу до теми з боку молодих науковців відіграла популярність монографічного дослідження З. Когута. Слідуючи за його нарративом, головна увага приділяється питанням інкорпорації козацької старшини до елітарних і владних кіл Російської імперії.

Список використаних джерел та літератури

1. Володько В. В. Чиновники системи управління та судочинства Київського намісництва (80-ті - перша половина 90-х рр. XVIII ст.): соціо-професійний портрет: автореферат дис. канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 2007. – 23 с.
2. Галь Б. До історії створення Другої Малоросійської колегії // Січеславський альманах: зб. наукових праць з історії українського козацтва. – Дніпропетровськ, 2008. – С.73–83.
3. Горобець В., Струкевич О. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII–XVIII ст.: тенденції, характер, етапи // Український історичний журнал. – К., 1997. – №1. – С.22–43.
4. Демиденко Д. Асиміляторство чи автономізм: дилема ідейно-політичної орієнтації української управлінської еліти кінця XVIII – початку XIX ст. // Держава та регіони: науково-виробничий журнал. Серія: Державне управління. - Запоріжжя, 2006. – С. 34-49.
5. З-під булави – під корону: друга половина XVIII ст./ Упорядник і автор передмови О.К. Струкевич: Ред. Кол. В.А. Смолій та ін. – К. : Україна, 2002. – 384 с.
6. Когут З. Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. – К., 1996. 317 с.
7. Кононенко В. Світська інтелектуальна еліта Гетьманщини у десятиліття модернізаційних проектів // Український історичний збірник. – К., 2010. – Вип. 13. – С. 56–74.
8. Кривошея В. Козацька еліта Гетьманщини. – К., 2008. – 452 с.
9. Маслійчук В. «Друга Малоросійська колегія» та освітні ініціативи 1765 – 1780 рр. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2016. – Вип.48. – С.39–45.
10. Панашенко В. Соціальна еліта Гетьманщини (друга половина XVII – XVIII ст.) // Український історичний журнал. – К., 1998. - №5. – С. 128–131.
11. Прокоп Т. Петро Румянцев-Задунайський та ліквідація української автономії у другій половині XVIII ст.: автореферат дис. канд. іст. наук 07.00.02. – Чернівці, 2016. – 19 с.
12. Струкевич О. Друга Малоросійська колегія: заснування, компетенція, політико-адміністративний аспект діяльності : автореферат дис. канд. іст. наук 07.00.02. - К., 1994. – 18 с.
13. Струкевич О. К. Друга Малоросійська колегія та політична автономія України // Старожитності. – К., 1993. – № 11-12. – С. 8–9.
14. Струкевич О. Друга Малоросійська колегія в українській історіографії // Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку: Матеріали республіканських історичних читань. – К., 1993. – Вип. 3. – С.189–193.
15. Фицик Л. Виникнення та еволюція української козацької старшини Гетьманщини 1648 – 1782 рр. (Історіографія проблеми): автореферат дис. канд. іст. наук 07.00.02. – К., 2007. – 21 с.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ РУХІВ У РОЗВИТКУ РІЗНИХ ТЕЧІЙ ФЕМІНІЗМУ

Сіренко Карина, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. політ. наук, доц. **Балабан Р. В.**, кафедра політології, права та філософії.

У даній статті було розглянуто роль українських жіночих рухів у розвитку різних течій фемінізму та їх внесок у боротьбу за рівність та права жінок. Охарактеризовано особливості жіночого руху в Україні в контексті ліберального, прагматичного та радикального фемінізму. Проаналізовано, як в різних історичних умовах діяли та розвивалися українські жіночі рухи та організації.

Ключові слова: фемінізм, український жіночий рух, жіночі організації, течії фемінізму.

This article considered the role of Ukrainian women's movements in the development of various currents of feminism and their contribution to the struggle for equality and women's rights. The features of the women's movement in Ukraine are characterized in the context of liberal, pragmatic and radical feminism. It is analyzed how Ukrainian women's movements and organizations operated and developed in different historical conditions.

Keywords: feminism, Ukrainian women's movement, women's organizations, currents of feminism.

Постановка проблеми. Актуальність публікації зумовлена передусім виникненням в історії нашого суспільства такого явища як фемінізм, який в різні періоди української історії мав значний вплив на суспільно-політичний та культурний розвиток української нації, що в подальшому вплинуло на еволюцію феміністичних течій в різних країнах. В сучасному світі продовжується боротьба за досягнення рівних прав для жінок і чоловіків, і ця боротьба набуває різноманітних форм. Тема фемінізму та гендерної рівності з кожним роком не втрачає своєї актуальності, тому дуже важливо досліджувати шлях українського суспільства до гендерного паритету через вплив різних історичних постатей та організацій на ці суспільні процеси у світовому масштабі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вивченням даної теми займається велика кількість істориків, науковців та дослідниць. Серед українських дослідниць це І. А. Жеребкіна, О. С. Забужко, О. Р. Кісь, Л. Б. Магдюк, О. З. Маланчук-Рибак, С. Д. Павличко. Великий внесок у вивчення феміністичних українських рухів зробила Марта Богачевська-Хом'як. Найбільш відомі її праці «Фемінізм в українській історії», «Українська жінка та міжнародний фемінізм» та книга «Жінки в громадянському житті України. 1884-1939» є важливою теоретичною основою для дослідження феміністичних ідей та течій в Україні та їх зв'язку зі світовою спільнотою. Також даній темі приділяє увагу Людмила Смоляр. Вона у своїй книзі «Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX – поч. XX ст». проаналізувала історію українських феміністичних рухів, умови їх виникнення та значення для жінок сьогодення.

Метою дослідження є аналіз особливостей українських феміністичних рухів в контексті їх впливу на розвиток різних течій фемінізму.

Виклад основного матеріалу. Фемінізм сьогодні є філософською концепцією соціокультурного розвитку, яка раніше існувала як соціально-політичний рух, що прагнув до рівноправності жінок. Залежно від епохи та нерозв'язаних проблем у суспільстві, які потребують активної участі жінок, фемінізм набуває різного спрямування.

Феміністський рух, як перша системно організована спроба жіноцтва ствердити повноцінність власного буття у патріархальному суспільстві вперше розгортається одночасно з рухом пролетарів, а також із антирасистськими та антиколоніальними виступами. В 1792 році у світ виходить "Декларація прав жінки і громадянки", написана Олімпією де Гуж, в якій висувалися вимоги про надання жінкам громадянського і виборчого права, а також про можливість обіймати державні посади. Саме цей документ, на думку багатьох дослідників, розпочинає першу хвилю фемінізму та стає основоположним для подальшого розвитку феміністичних ідей.

Розвиток феміністичних ідей на українських землях, які в ті часи були під владою двох різних держав, починається в кінці 40-х років XIX ст. Авторка М. Богачевська-Хом'як, яка займалась дослідженням українських жіночих рухів того періоду відзначає, що «українські жінки, незалежно від державної влади на їхніх територіях, незалежно від краю поселення, незалежно від суспільного класу, завжди творили жіночі організації, які займалися подібною працею, хоч, ясна річ, одна організація не знала про існування іншої. Різниця між діяльністю жінок Західної і Східної України не була суттєва». [1]

З того часу українські жінки організовувалися у різних жіночих організаціях і ініціативах, щоб боротися за рівність, права та свободу для жінок в Україні. Ці рухи відіграли важливу роль у формуванні та розвитку різних течій фемінізму, таких як ліберальний, радикальний, практичний та інших.

Український фемінізм має свої особливості та відмінності від фемінізму в інших країнах. Зокрема, в Україні він набув найбільш

гуманної версії і ніколи не доходив крайнощів на зразок оголошення «війни статей», як, наприклад, у США. Тому, український фемінізм дуже часто першочергово пов'язують з національною ідеєю та боротьбою за незалежність країни [7]. Вважають, що український фемінізм став органічною частиною

національно-визвольного, тобто політичного руху. Саме визвольний рух мав гарантувати жінці особисте, громадянське й національне визволення, тобто політичне визволення її країни. Багато українських феміністок брали участь в різних національно-визвольних рухах та боролися за вільне та незалежне Українське державне утворення.

Рівність жінок, зазвичай, швидше досягалася під час якоїсь серйозної кризи. Коли суспільству, як згуртуванню сімей, щось загрожує, кожен робить те, що потрібно робити, а не те, що звик робити. Протягом своєї історії Україна зазнавала практично безперервного тиску, що часто загрожувало самому її існуванню. Жінки у кризових суспільствах повинні були бути більш самостійними та незалежними, ніж жінки у стабільних суспільствах. Такі суспільства «на межі» характеризувались незалежністю, індивідуалізмом та анархією, атрибутами, які Україна демонструвала на всіх етапах свого включення до російської імперії.

Від українського жіночого руху не очікувалося розробки певної ідеології та створення дискурсу. Натомість вони сконцентрувались на підході «невеликих здобутків», роблячи те, що більш актуально та потрібно. Неможливість надати ідеологічне обґрунтування своєї роботи не завдало їм шкоди, але відсутність більш широких наслідків фемінізму змушувало їх недооцінювати важливість власної праці. Деякі активістки жіночого руху, як наприклад Леся Українка, навіть заперечували, що є феміністками, оскільки ототожнювали фемінізм із вузьким політичним лібералізмом.

Українські жінки ясно і недвозначно заперечували свій фемінізм. Проте, щойно в 30-их рр. ХХ ст. у Галичині, коли як ліві, так і праві партії атакували всі жіночі організації, жінки відверто визнали, що вони феміністки. Правда, вони далі застерігали, що фемінізм – це не що інше, як змагання за права людини для половини населення. Водночас, заперечуючи причетність до фемінізму, українські жінки, де б вони не жили, засновували жіночі організації, що дбали про влаштування курсів та програм діяльності для жіноцтва, допомагали жінкам пристосовуватися до життя цивілізованого світу. [1].

Прикладом перших жіночих організацій можна вважати, «Клуб русинок», «Кружок українських дівчат», «Товариство руських жінок на Буковині», «Жіноча громада»: які діяли переважно на західних землях. Видове урізноманітнення їх діяльності (доброчинна, культурно-освітня, видавнича, політична) засвідчили, що емансипаційний рух жінок став складовою частиною громадсько-культурного життя українців. [3]

Наталія Кобринська, одна з найвідоміших українських феміністок, у 1884 році створила першу феміністичну організацію «Товариство руських жінок». Основною метою товариства було поширювати освіту серед українського жіноцтва. Як головний ідеолог організаційного об'єднання жінок, Н. Кобринська визначила основні засади, на яких мало розвиватися товариство: національно-патріотичний характер роботи, об'єднання українських жінок різних соціальних станів, позапартійний статус [6].

У 1887 р. зусиллями Наталі Кобринської та Олени Пчілки було видано жіночий альманах "Перший вінок", що містив в собі ідейно-теоретичний доробок ідеологинь українського жіночого руху (Н. Кобринської, С. Русової, Х. Апчевської, О. Кобилянської) і саме в ньому була сформульована мета руху як національне відродження [3].

«Перший вінок» став результатом культурної й суспільної праці гурту жінок, які пройнялися ідеєю звільнення української жінки з духових кайданів, накладених на неї віками несправедливості й упередження. В альманасі вміщено п'ять публіцистичних статей Н. Кобринської («Про рух жіночий в новіших часах», «Українське жіноцтво в Галичині в наших часах», «Про первісну ціль Товариства руських жінок у Станіславові» й ін.). У них вона виклала своє розуміння жіночого руху, висвітлила його історію і теорію на фактах, узятих з життя європейських країн. На сторінки цього видання потрапили також її оповідання «Пані Шумінська» і «Пан суддя». [9]

Зокрема, у вищезазначених працях Кобринська аналізує роль жінок у суспільстві та закликає їх до активної участі у громадському житті, а також розглядає питання професійного самовизначення жінки, рівних прав і можливостей для жінок у суспільстві.

Даний альманах, з профеміністичними ідеями та практика організаційної роботи вище згаданих діячок дає підстави стверджувати, що на початку ХХ століття була створена концепція, яка у пізніших дослідженнях утвердилася під назвою прагматичний (практичний) фемінізм. Також концепція прагматичного фемінізму ґрунтувалася на широкому демократизмі, на ідеї національного поступу, реаліях культурно-освітньої і громадсько-політичної діяльності. Дослідниці у цій концепції також сформулювали погляди на становище та роль української жінки в суспільстві. [8]

У своїх працях вони стверджували, що фемінізм повинен бути спрямований на практичні досягнення рівності жінок і чоловіків, а не тільки на висловлювання протесту проти нерівності. Основним завданням прагматичного фемінізму є боротьба за конкретні права жінок, які потрібні для їх повноцінної інтеграції в суспільство.

Основна ідея прагматичного фемінізму полягає в тому, що для досягнення рівності жінок у суспільстві необхідно виходити з реальних проблем, з якими стикаються жінки, і пропонувати практичні рішення, здатні змінити ситуацію на краще.

Прагматичні феміністки були націленими на боротьбу за політичні та громадські права жінок, а також на створення умов для жіночого професійного та освітнього розвитку. Вони відстоювали ідею гендерної рівності та рівноправності жінок в усіх сферах життя, зокрема на ринку праці та в політиці.

Прагматичний фемінізм став типологічно спільним явищем у практиці жіночого руху тих народів, що перебували на етапі передіндустріального суспільства і головним завданням мали реалізацію національно-визвольних прагнень [8].

В період виникнення вище зазначеної ідеологічної течії дуже активізуються жіночі рухи. В 1917 році було засновано одну з перших та найбільших жіночих організацій - «Союз українок» на чолі з Міленою Рудницькою, який мав на меті активізацію жінок до руху за їх права та покращення їх знань в галузях суспільної праці та економіки, доступ до освіти. СУ нараховував близько 60 тис. учасниць та, пропорційно до кількості населення, був найбільшою жіночою організацією у Європі. В 1939 році організація була ліквідована радянською владою, але відновлена в 1989 році і наразі є активною [4].

Деякі національні дослідники також відносять жіночий рух кінця XIX – початку XX століття до ліберальної течії, а його каталізатором вважають жінок, які виїхали за межі України у Західну Європу.

У той час українські жінки, які активно брали участь у національно-визвольному русі, висували вимоги щодо політичних та соціальних прав жінок. Наприклад, на першому Жіночому конгресі в Львові в 1918 році українські феміністки вимагали право голосу для жінок, створення жіночих громадських організацій, право на освіту та працю.

У період СРСР ліберальний фемінізм був підтриманий комуністичною ідеологією, що відображалося в забезпеченні жінкам рівних прав з чоловіками у багатьох сферах життя. Проте, в той же час, дискримінація на підставі статі все ще існувала, і українські феміністки продовжували боротися за політичні та соціальні права жінок.

У 1990-х роках, після отримання Україною незалежності, ліберальний фемінізм став більш активним, зокрема через розвиток громадських організацій та жіночих рухів. Українські феміністки зосереджувалися на вимозі права на репродуктивне здоров'я, доступ до високоякісної освіти та праці, а також боротьбі зі стереотипами щодо ролі жінок у суспільстві.

Головна відмінність між ліберальним та практичним фемінізмом (про який зазначалось раніше) полягає в підходах та стратегіях для досягнення рівності статей. Ліберальний фемінізм акцентує увагу на правах та можливостях для жінок на рівні законодавства, тоді як практичний фемінізм більш зосереджений на конкретних результативних діях і стратегіях, таких як активізація лобіювання та співпраця з іншими групами та організаціями, щоб досягти більш значущих результатів у боротьбі за рівність статей.

Окрім ліберального та прагматичного (практичного) фемінізму українські жіночі рухи також зробили певний внесок у розвиток радикального фемінізму.

Найбільш яскравий приклад та навіть символ радикального фемінізму в Україні є рух FEMEN, який виник у 2008 році, і на сьогоднішній день вони вже здобули міжнародне визнання та заснували свою європейську штаб-квартиру в Парижі та розширили свою увагу до порушень прав жінок у всьому світі. Рух FEMEN називає себе «засновником нової хвилі фемінізму третього тисячоліття». Найбільш відомими особами руху FEMEN є Інна Шевченко та Олександра Шевченко. Проте у становленні FEMEN взяли участь саме Анна Гуцол, Саша Шевченко та Оксана Шачко.

Їх мета, як і багатьох інших груп феміністичних активістів у минулому, полягає в підриві основ світу, де домінують чоловіки. Їхня тактика полягає в тому, щоб використовувати їхні топлес тіла, на яких написані, часто криваво-червоним, різноманітні шокуючі гасла, щоб привернути увагу публіки.

FEMEN стали відомими своїми організованими топлес-протестами, спрямованими проти порушення прав жінок в українському суспільстві та, головним чином, індустрії секс-торгівлі. FEMEN звинуватила економіку в тому, що вона виключила жінок і дозволила їм проникнути в індустрію секс-торгівлі, щоб заробляти на життя [5].

Вони використовують провокаційні методи акцій, що часто включають голе тіло, щоб привернути увагу до проблем жінок та запропонувати свої рішення. Ці методи є характерними для радикального фемінізму, який вважає, що консервативні підходи до боротьби за рівність не працюють і що потрібно шокувати громадськість, щоб привернути увагу до проблем [5].

Рух FEMEN також викликав дискусії серед феміністок, які відносяться до них з різними поглядами. Деякі феміністки підтримують їхні провокаційні методи, вважаючи їх ефективними для привернення уваги до проблем жінок, тоді як інші вважають їхні підходи неправильними з точки зору гендерної теорії.

Загалом в сучасній Україні існує безліч жіночих організацій, Українська асоціація дослідників жіночої історії, Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда—Україна», Інформаційно-консультативний жіночий центр, «Марш Жінок», Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи», ГО жінок-інвалідів «Донна-Україна», Жіноче об'єднання «Сфера» у Харкові, «Інсайт» у Києві та ін., всі вони орієнтуються на якісні зміни в законодавстві, місце жінок у політиці і проводять феміністичні вуличні акції та інформаційні кампанії.

Також можна виділити декілька сучасних феміністок, які мають вплив у поширенні феміністичних ідей як в Україні так і за кордоном (О.Забужко, О.Кісь, Т. Марценюк, І.Карпа, С.Павличко). Наприклад, Оксана Кісь, феміністка, активістка і науковиця. Вона зосереджується на дослідженні сексизму, гендерної соціалізації та насильства щодо жінок та активно виступає за розширення прав жінок, включаючи репродуктивні права та боротьбу зі стереотипами. Також, Ірена Карпа, відома українська письменниця та поетка, в своїх творах розглядає питання гендерної ідентичності, сексуальності та боротьби з насильством.

Вона виступає як важлива спікерка сучасного фемінізму в Україні. Її внесок полягає в тому, що вона звертає увагу громадськості на гендерні питання, підтримує жіночі права та сприяє формуванню феміністичної свідомості в українському суспільстві.

Тобто, як ми бачимо, українські феміністки та жіночі рухи мають вплив не тільки на внутрішні справи країни, але й вносять свій вклад у світовий феміністичний рух. Їхні досягнення, досвід та ідеї викликали зацікавлення та надихнули жіночі рухи в інших країнах. Українські феміністки активно співпрацюють з міжнародними організаціями та беруть участь у глобальних феміністичних ініціативах, щоб підтримувати та зміцнювати права та гідність жінок по всьому світу.

В світовому контексті, українські жіночі рухи сприяють створенню глобальної солідарності серед феміністських організацій та активістів. Вони беруть участь у міжнародних форумах, конференціях та інших подіях, де обговорюються глобальні проблеми жінок та шукаються спільні стратегії та рішення. Це сприяє обміну досвідом, набуттю нових знань і розширенню міжнародного розуміння феміністського руху.

У висновку варто ще раз підкреслити, що українські жіночі рухи відіграють значну роль у розвитку різних течій фемінізму. За довгі роки боротьби за рівність і права жінок, вони внесли вагомий внесок у формування та розширення феміністських ідей. Концепції, розроблені видатними українськими феміністками, такими як Наталія Кобринська, Софія Русова, Христина Алчевська, Ольга Кобилянська та іншими, сприяли створенню прагматичного фемінізму.

Ці організації та активісти українського жіночого руху працювали на багатьох фронтах: вони боролися за політичні права жінок, соціальну рівність, репродуктивні права, захист жертв насильства, розширення можливостей у сфері праці, освіти та багато іншого. Їх діяльність сприяла піднесенню свідомості суспільства щодо проблем, з якими стикаються жінки, та відкриттю шляхів до змін у системі гендерних стереотипів та нерівності.

Список використаних джерел та літератури

1. Богачевська-Хом'як М. Організації жінок у Східній Україні на зламі XIX – XX століть / Марта Богачевська-Хом'як // Записки НТШ. Т. ССХХV. – Львів, 1993. – С. 258-277.
2. Богачевська М. Дума України – жіночого роду. – К.: Воскресіння, 1993. – 110 с.
3. Ворчакова І. Фемінізм як ідеологія жіночих рухів. Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. Київ; Миколаїв: МДГУ ім. П.Могили, 2004. С. 240-247. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/29.pdf>.
4. Гавришко М. (2010). Галицькі феміністки 1930-х: нацистське "Кухня-Церква-Діти" не для нас. Журнал «Історична правда». Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>
5. Маєрчик М., Плахотнік О. Радикальні »Фемен« і новий жіночий активізм // Критика. – 2010. – № 11-12 (157-158). – С. 7-10.
6. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 500 с.
7. Морщакова О. С. Історико - соціальні та правові аспекти гендерної рівності : Навч. пос. - Тернопіль, 2008. 13-14 с.
8. Смоляр Л. Фемінізм в Україні. Традиції і сучасність // Віче. – 1995. – № 9. – С. 81- 82.
9. Фенканін А. Наталія Кобринська – основоположниця жіночого руху в Західній Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2008. – № 2 : [26]

УДК 94(38)(092)

ТВОРИ ЄВРИПІДА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Супрун Ольга, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Дудка Р. А.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

Актуальність теми дослідження. Культура Давньої Греції стала фундаментом для культури Європи. Те саме можна сказати і про демократію. Еврипід був одним з найяскравіших представників давньогрецької культури. За своїми суспільно-політичними поглядами він був прихильником помірної демократії, опорою якої вважав дрібних землевласників, тому ця тема є актуальною.

Джерельна база є саме твори Еврипіда.

Метою статті є вивчення творчості Еврипіда як історичного джерела.

Для досягнення мети поставлено такі основні **завдання**:

- дослідити біографію та твори Еврипіда;
- охарактеризувати його творчість;
- проаналізувати історичні описи війн в творах Еврипіда;
- показати давньогрецькі релігійні вірування у творах Еврипіда.

Об'єктом дослідження є Греція класичного періоду .

Предметом дослідження є твори Еврипіда як історичне джерело.

Еврипід (480 д. н. е. – 406 д. н. е.) – давньогрецький драматург, найбільший (поряд з Есхілом і Софоклом) представник класичної афінської трагедії. Він написав понад 90 драматичних творів, з них до нас дійшли лише 18 трагедій: «Алкеста», «Медея», «Діти Геракла» та ін.

Хоча сучасники прозвали його філософом на сцені, цілісної філософської системи Еврипід для себе так і не збудував. Його думка склалася з чужих концепцій, насамперед із софізму. До релігії взагалі і до богів зокрема він ставився з іронією, а міфи та вірування використовував лише для тла [2].

Творчість драматурга ділиться на дві категорії: власне трагедії, де часто фігурують боги, та соціально-побутові драми, в яких діють звичайні люди. У роботах Еврипіда знайшли відображення й політичні події того часу. Трагедії він писав в епоху Пелопоннеських воєн, проти яких висловлював гарячий протест. У його творчості зберігся створений ним образ миролюбних Афін, які драматург протиставляв агресивній олігархічній Спарті.

Еврипід відомий тим, що першим почав опрацьовувати жіночі образи у літературі: Медея, Іфігенія, Електра, Андромеда та інші.

За деякими відомостями, сам писав до своїх трагедій музику. Такий висновок дослідники зробили, виявивши цитати з «Ореста» на старому папірусі, в якому над текстом чітко видно нотні знаки, що збереглися. Якщо це насправді робота Еврипіда, то він постає перед нащадками в зовсім іншій якості – композитора-новатора, майстра гармонії.

Самотній поет і мислитель, він відгукувався на актуальні питання соціального і політичного життя. Його театр був своєрідною енциклопедією розумового руху Греції. У творах Еврипіда ставилися найрізноманітніші проблеми, які цікавили грецьку думку, викладалися і обговорювалися нові теорії. Велику увагу Еврипід приділяє питанням сім'ї в дану історичну епоху. Особливо різкій критиці піддається система грецького шлюбу з боку жінок, які скаржаться на свій замкнутий і підлеглий стан та на те, що шлюби укладаються по змові батьків без знайомства з майбутнім чоловіком. Жінки заявляють про свої права на розумову культуру та освіту (що, за історичними джерелами, дійсно відбувалося в тогочасній Греції).

Лише п'ять разів він отримав першу премію, остання з них присуджена була йому посмертно. Але в епоху еллінізму Еврипід став популярним драматургом, і представники новоатичної комедії.

Загалом у трагедіях Еврипіда багато звернень різних героїв до Зевса, що ототожнюється з ефіром. Можна зробити висновок, що у Еврипіда своє філософське уявлення про божественну сутність як про якийсь ефір, про якусь силу, що керує світом.

Твори Еврипіда відображають суперечливі суспільні настрої в Афінах доби Пелопоннеської війни. У кількох трагедіях драматурга зроблено досить різкі випадки стосовно противників Афін. Так, в «Андромахі» в самому непривабливому світлі виставлений цар Спарты Менелай та його дружина Єлена з дочкою Герміоною, які, віроломно порушивши слово, не зупиняються перед тим, щоб убити дитину Андромахи, народжену нею від сина Ахілла Неоптолема [4].

В «Оресті» Еврипіда, спартанці також зображені жорстокими та віроломними людьми. Так, батько Клітемнестри Тіндар вимагає страти Ореста за вбивство матері, хоча відомо, що Орест скоїв цей злочин з волі бога Аполлона [11].

У заяві Юлая від імені Гераклідів, Еврипід стверджував, що вони ніколи не повинні піднімати зброю проти афінян як своїх рятівників, також очевидно простежуються звинувачення дій Спарты та Аргосу у перші роки Пелопоннеської війни.

Фіванці не дозволяють сім'ям убитих взяти трупи для поховання, і тоді родичі звертаються за допомогою до Афін. У цьому видно пряму алюзію на події після битви при Делії в 424 до н.е., коли після перемоги над афінянами фіванці відмовилися видати для поховання трупи вбитих воїнів. Для Еврипіда цей вчинок є порушенням загальноновизнаного морального закону.

В епоху безперервних війн, Еврипід розглянув питання війни та миру крізь призму міфологічних сюжетів. Трагедія «Гекуба» пронизана антивоєнними настроями, у ній зображені безмірні страждання переможених, ні в чому не винних дружин, матерів та дітей.

Цілком можливо, що трагедія «Троянки», поставлена перед народом Афін у 415 до н. е. жахливою катастрофою, коли більша частина афінян потрапила в полон і була продана в рабство, а стратеги Нікій і Демосфен були страчені [6].

Після взяття Трої ахейці ведуть у полон родичів царя Пріама, і Еврипід захоплюється величчю духу троянок. Горда дочка Гекуби – Поліксена, вважає за краще померти, ніж жити в рабстві.

Еврипід засуджує загартницьку війну, вважаючи, що правда на боці троянців, що захищали свою батьківщину, допускає війну лише як засіб оборони та захисту справедливості. І в «Гераклідах» афіняни наполягають на звільненні взятого в полон Еврісфея, на противагу Алкмені, що втілює спартанську жорстокість. Потрібно знати, каже поет, що перемога не приносить міцного щастя. «Божевільний той із смертних, хто руйнує міста, храми і могили, святині померлих: спустошивши їх, згодом він сам загине», – таке попередження робить Посейдон на початку «Троянок».

У деяких трагедіях Еврипід під виглядом подій міфологічного минулого показував шляхетні діяння афінської держави, завжди готової стати на захист зневаженої справедливості. Так, колись Афіни заступилися за дітей Геракла («Геракліди»), домоглися віддання похоронних почесностей загиблим учасникам походу сімох проти Фів.

Ідеальний державний устрій для Еврипіда – це демократія, про що свідчить одна зі сцен, де Тесеї приймає під своє заступництво дружин і матерів воїнів, що загинули під Фівами. Коли з цього міста до

Афін їде посол для переговорів, то драматург вводить в п'єсу суперечку на тему про найкращий державний устрій. Фіванський посол доводить непридатність демократії через те, що влада належить натовпу, яким заправляють спритні демагоги. Тесей у відповідь викриває мерзенність тиранії, прославляє свободу і рівність, що панують у демократичній державі.

Та Еврипід розумів небезпеку впливу на афінське суспільство демагогії, вважаючи її благодатним підґрунтям для виникнення тиранії. В «Оресті» виписаний образ оратора – нахабного крикуна, який, як вважали вже античні критики, був списаний з когось із сучасних демагогів.

Таким чином, твори Еврипіда відображають реальні історичні суперечливі суспільні настрої в Афінах в добу воєн.

У Еврипіда у зв'язку з його філософськими поглядами, панувало критичне ставлення до міфології як основи народної релігії. Проводити в трагедіях повне заперечення богів трагік, звичайно, не міг, тому що в такому разі афінський уряд не дозволив би постановку таких трагедій. Він обмежувався тим, що завжди зображував богів з негативних сторін, намагаючись навіяти глядачам думку – чи варто вірити в подібних богів.

Так, у трагедії «Геракл» Зевс зображений злим, здатним зганьбити чужу сім'ю, але не бажаючим допомогти людям, навіть якщо вони породжені ним. Герой цієї трагедії Амфітріон обурений тим, що Зевс вступив у зв'язок з його дружиною Алкменою, породив сина Геракла, який став героєм Греції, але нічого не робить для порятунку своїх онуків, яких за відсутності Геракла, хоче вбити жорстокий мікенський цар Еврисфей [5].

У цій же трагедії – злою, мстивою богинею зображено Геру, дружину Зевса. Вона ненавидить Геракла, тому що він народжений Зевсом від зв'язку зі смертною жінкою Алкменою і переслідує його все життя. Коли вже Геракл став уславленим героєм Греції, Гера виявляє всю свою жорстокість до цієї прекрасної, ні в чому невинної перед нею людиною, яка зробила стільки добра своєму народу: вона на деякий час позбавляє його розуму, і Геракл у випадку божевілля вбиває своїх дітей і дружину, визнавши їх ворогами. Коли розум повернувся до Геракла і він зрозумів весь жах свого вчинку, здійсненого волею Гери, герой посилає прокляття на голову цієї богині [5].

Жорстоким та віроломним зображує Еврипід бога Аполлона у трагедії «Орест». Саме Аполлон змусив Ореста вбити матір, а потім не вважав за потрібне захищати його від помсти. (Це трактування Еврипіда різко відрізняється від трактування Есхіла в його трилогії «Орестейя») [11].

Такою ж безсердечною та заздрісною, як Гера, зображується і богиня Афродіта. Вона заздрить Артеміді, яку так свято вшановує грецький народ, а їй, богині кохання, не приносить жертв, не визнає її законів кохання. З ненависті до Гіпполіта, вона запалює в серці його мачухи, цариці Федри, любов до свого пасинка, завдяки чому врешті-решт гинуть обоє, і Федра і Гіпполіт.

Таким чином, у Еврипіда панувало досить критичне ставлення до давньогрецької міфології, про що свідчить різке засудження богів в творчості драматурга.

Висновки. Еврипід – давньогрецький драматург, найбільший (поряд з Есхілом і Софоклом) представник класичної афінської трагедії. Написав близько 90 творів (до нас дійшло всього 17-18 його робіт та декілька фрагментів). Драматург наблизив своїх героїв до дійсності. Він, за свідченням Аристотеля, зображував людей та суспільство такими, «які вони є».

Історичне значення творчості Еврипіда полягає в тому, що він активно відгукувався на актуальні питання соціального і політичного життя. Мав автор і своєрідне особисте філософське бачення. У творах Еврипіда ставилися найрізноманітніші проблеми, які цікавили грецьку думку, викладалися і обговорювалися нові теорії. Велику увагу Еврипід приділяє питанням сім'ї в дану історичну епоху.

Відображає автор суперечливі суспільні настрої в Афінах в добу Пелопоннеської війни. У кількох трагедіях драматурга зроблено досить різкі випадки стосовно противників Афін. У деяких трагедіях Еврипід під виглядом подій міфологічного минулого показував шляхетні діяння афінської держави, завжди готової стати на захист зневаженої справедливості. В епоху безперервних війн, Еврипід розглянув також питання війни та миру крізь призму міфологічних сюжетів.

Список використаних джерел та літератури

1. Александрова О. Н. Еврипідівський міф про Медею у драматургії Боста. *Літературознавчі студії*. 2014. Вип. 42(1). С. 26-36.
2. Винар С. М. Античний хор у драмах Еврипіда: комунікативна інтерпретація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2016. Вип. 61. С. 233-235.
3. Грінцер Н. П. Політика міфу в «Іфігенії в Авліді» та «Вакханках» Еврипіда. *Вісник давньої історії*. 2021. Т. 81. №. 3. С. 577-589.
4. Еврипід. Андромаха. URL: <https://www.litres.ru/evripid/andromaha-11699079/chitat-onlayn/> (дата звернення: 16.11.2022).
5. Еврипід. Геракл. УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3012> (дата звернення: 16.11.2022).
6. Еврипід. Троянки. УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3013> (дата звернення: 15.11.2022).

7. Еврипід. Медея. УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3010> (дата звернення: 15.11.2022).
8. Еврипід. Вакханки. URL: <https://knizhki.com.ua/knigi/vakhanky/> (дата звернення: 14.11.2022).
9. Еврипід. Гіпполіт. УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3011> (дата звернення: 10.11.2022).
10. Еврипід. Електра. УкрЛіб. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3014> (дата звернення: 10.11.2022).
11. Еврипід. Орест. URL: https://we-reads.com/read_562784-1 (дата звернення: 10.11.2022).

УДК: 327(73):321.7(477)

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ ДЕМОКРАТІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Тимченко Олександр, магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Мицик Л. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

У статті аналізується роль публічної дипломатії США у розбудові демократії та підтримці громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: США, Україна, публічна дипломатія, демократія, громадянське суспільство, ЗМІ.
The article analyzes the role of US public diplomacy in building democracy and supporting civil society in Ukraine.

Keywords: USA, Ukraine, public diplomacy, democracy, civil society, mass media.

«В еру інформаційного суспільства США були і залишаються лідером у сфері громадської дипломатії та взаємодії із людьми у всьому світі. Україна не стала винятком» [4, с. 142]. З середини 1990-х рр. наша країна посідає перше місце за обсягами коштів, які виділяються Сполученими Штатами для розвитку демократії на пострадянському просторі. Публічна дипломатія США в Україні ставить перед собою завдання реформування виборчої системи, зміни недемократичного тоталітарного режиму шляхом створення нових партій, неурядових організацій незалежних ЗМІ. На просування демократії в країнах СНД у 1996 р. було асигновано 641 млн. доларів, з яких Україна отримала 225 млн. [1, с.20]. Чинниками української пріоритетності називалися демократизація країни, а також необхідність забезпечення безпеки атомних реакторів. Причиною значної допомоги Україні у розбудові демократії слід вважати її важливу геополітичну та економічну роль у Центральній і Східній Європі. Крім того, Україна була членом впливових міжнародних організацій, зокрема. ООН, Ради Європи, а також декларувала прагнення приєднатися до інших європейських та трансатлантичних структур.

Проекти публічної дипломатії США в сфері демократичних трансформацій України сфокусовані на наступних напрямках:

1. зміна законодавства, пов'язаного з проведенням виборів, функціонуванням партій і НУО;
2. створення партій і навчання спостерігачів для виборів;
3. створення незалежних ЗМІ;
4. створення мережі НУО для молодих активістів [1, с. 21-22].

У 2000-2004 рр. в межах публічної дипломатії Україна отримала від США безпрецедентне фінансування програм навчання лідерів партій, членів уряду, журналістів і керівників НУО. Розбудова мережі випускників цих програм розглядалась як ефективний засіб реформування політичної системи пострадянських країн. Популярні програми навчання для чинних лідерів (International Visitor Program) та лідерів потенційних (Muskie Program) також найактивніше діяли саме в Україні та Грузії, що спричинило швидке формування в цих країнах проамериканської правлячої еліти. У 2004 р. уряд США залучив до участі в програмах навчання, обміну тощо. понад 65 000 громадян України. [1, с. 20]. Це було зумовлено передусім проведенням президентських виборів 2004 р. Учасники цих програм фокусувались переважно на вивченні демократичних принципів партійного будівництва та політичної діяльності. Після 2004 року, з урахуванням досягнутих результатів, чисельність учасників програм і обсяги фінансування програм публічної дипломатії США помітно скоротились.

Головною інституцією публічної дипломатії США в царині демократизації виступає Агентство міжнародного розвитку (USAID). Серед основних функцій Агентства - формування позитивного образу та реалізація геостратегічних інтересів США в тих країнах, де воно функціонує [3, с. 128]. Кошти, що виділялись американським Конгресом на реалізацію програм політичного реформування, реалізовувались через представництво USAID в Україні, відкрите на у 1992 р. Основними партнерами USAID в реалізації завдання «сприяння розбудові демократичної політичної системи за широкої участі громадян» [6] виступали Національний демократичний інститут, Міжнародний республіканський інститут, фонди «Євразія» і «Internews Network», IREX та ін. [1, с.21]. Специфіка роботи Агентства є мережевий принцип розподілу фінансових ресурсів: USAID

розробляло рамкові програми публічної дипломатії і стежило за їх виконанням на національному рівні, тоді як зазначені партнери формували конкретні грантові програми для стейкголдів в Україні. По суті, саме українські неурядові організації виступали інструментами реалізації проектів USAID, до того ж грантоотримувачі не завжди знали, що джерелом фінансування їх діяльності є США.

Українські організації, які отримували гранти від Агентства міжнародного розвитку, Національного демократичного інституту або Міжнародного республіканського інституту, мали звітувати про реалізацію проекту. Більшість проектів досліджуваного періоду фокусувались на забезпеченні прозорості виборчої системи України. Зокрема, у 1995–1996 рр. USAID запустило масштабну програму демократизації України «Демократія і управління». Українська філія Агентства реалізувала кілька проектів в межах цієї рамкової програми американської публічної дипломатії, спрямованих на підтримку громадянського суспільства, здатного на політичні акції і проведення прозорих виборів. Аналіз документів Конгресу США, USAID, а також українських неурядових організацій засвідчує колосальну увагу США до виборів і перемоги ліберальних кандидатів і партій в Україні. Крім того, Агентство міжнародного розвитку фінансувало проекти з реформування законодавства, партійного будівництва та підтримки нових НУО і ЗМІ в Україні. Основними методами імплементації цих проектів були тренінги, семінари, круглі столи конференції, для спостерігачів, парламентарів, представників НУО, ЗМІ, політичних партій. Агентство міжнародного розвитку підтримувало видання інформаційних брошур, листівок, проведення громадських заходів а також програми стажування урядовців, освітян, науковців. Загалом, експерти наголошують на значній результативності діяльності USAID в зазначений період.

Починаючи з 1996 р., USAID розпочало навчання урядових осіб і політиків – близько 700 осіб щороку. Про результативність цієї діяльності свідчить факт, що президент Л. Кучма залучав експертів Агентства міжнародного розвитку для розробки національного законодавства в галузі державного управління та приватного підприємництва. Пізніше, у 2005 р. за кошти Агентства Національний демократичний інститут реалізував спеціальну програму допомоги українському уряду, спрямовану на вдосконалення методів врядування та залучення молодих кадрів до вищих ешелонів української влади. 40% випускників програми стажувань при українському парламенті посіли високі державні посади (члени Центральної виборчої комісії, заступник міністра з молодіжної політики, заступник міністра юстиції) [1, с. 22]. Загалом, за перші десять років діяльності Агентства міжнародного розвитку США в Україні вдалося створити «пул» лояльних політиків і експертів, які реформували національне законодавство і сформували легальну базу для проведення виборів на багатопартійній основі.

Популярність серед частини українського електорату Комуністичної партії, а також помітний спротив багатьох депутатів Верховної Ради України впровадженню демократичних норм і процедур стали чинниками ініціювання Агентством міжнародного розвитку США масштабної «Програми політичного процесу та партійного будівництва» («Political Process and Party-Building Program») в Україні. Її місія – сформувати партії і навчити їх лідерів і активістів основам політичних технологій. У 1995 р. Національний демократичний інститут і Міжнародний республіканський інститут провели серію семінарів для українських парламентарів і політиків місцевого рівня зі створення партійних і політичних коаліцій. Був також створений Комітет виборців України (the Committee of Voters of Ukraine), метою діяльності якого була і лишається мобілізація громадян у період виборів, а також здійснення спостереження за ними. Під час перших демократичних і прозорих виборів до Верховної Ради 1995 р. USAID мобілізувало понад 4000 волонтерів для моніторингу виборчого процесу. А в 1998 р. Агентство міжнародного розвитку домовилося з Центральною виборчою комісією України про проведення централізованого навчання 15 000 спостерігачів. На думку Д. Висоцького, до 2004 р. Комітет виборців України стане стратегічним ресурсним центром для мобілізації НУО, пов'язаних із залученням виборців на виборах і проведенням політичних акцій, а ЦВК України буде майже повністю залежати від технічної допомоги, що надходить від Агентства міжнародного розвитку [1, с. 22].

На початку 2000-х років партійне будівництво виступало очевидним пріоритетом публічної дипломатії США в Україні. Близько 85 млн доларів щороку спрямовувалося на формування українських партій, що втричі більше, ніж аналогічні витрати на рф. Водночас лише 28 млн були асигновані на програми обмінів в галузі культури і освіти. Успіхи партійного будівництва зумовлювались створенням Сполученими Штатами міцного людського демократичного капіталу: понад 16 000 активних громадян України, починаючи з 1993 р., пройшли навчання в цій області, а в 2001 р. число партійних лідерів, навчених в США, досягло безпрецедентної цифри – 2300 осіб, що в чотири рази більше, ніж у попередні роки. До 2005-2006 рр. щорічно уряд США організував навчання понад 2000 українських політичних активістів, а також збільшив число депутатів Верховної Ради для проходження стажування в США. Більше 30 депутатів щорічно відвідували американський Конгрес для опанування процедури проходження законів і побудови партійних коаліцій. Починаючи з 2001 р., понад сто представників українського уряду і ЗМІ проходили стажування в США в рамках програми з вивчення виборчих технологій. Згідно зі звітами експертів Агентства міжнародного розвитку, їм вдалося зробити роботу Верховної Ради прозорою і більш демократичною, створити партії демократичного спрямування і мобілізувати молодь. До 2001 р. близько 100 лідерів різних партій і понад 200 представників політичних об'єднань пройшли навчання з організації вуличних

кампаній під час виборів. Окрім цього, до 2002 р. Міжнародний республіканський інститут мав у своєму активі понад 25 000 навчених спостерігачів, які також представляли різні партії по всій Україні [1, с. 23].

Зміна політичної системи і формування сталої демократичної політичної культури залежить від результативності створення незалежних ЗМІ. Агентство міжнародного розвитку приділяло багато уваги формуванню незалежних теле – і радіоканалів, а також друкованих ЗМІ в Україні. Був створений Центр незалежних ЗМІ, який став ресурсним центром для розподілу американських грантів та для навчання українських журналістів етиці незалежного репортера. Пізніше при Посольстві США в Києві був відкритий Фонд розвитку ЗМІ (Media Development Fund), який також фінансував українські медіапроекти. Як свідчать експерти USAID, імплементація цього проекту йшла складно, наштовхуючись на опір з боку уряду та інших політичних сил України. Однак крок за кроком нові телеканали зуміли відвоювати години мовлення, а незабаром на базі Центру незалежних ЗМІ був створений і перший окремий канал телемовлення. У 2002 р. був здійснений найефективніший мережевий проект «Телекритика». Українські журналісти за рахунок коштів США створили перше Інтернет-телебачення, яке брало активну участь у президентських перегонах та подіях Помаранчевої революції. Крім цього, даний проект моніторив українські ЗМІ на предмет їх залежності від тих чи інших політичних сил. За рахунок гранту USAID канал також створив програму «Демократія і управління» і спільно з Центральною виборчою комісією підготував чотири телевізійні передачі з метою підвищення рівня громадянської самосвідомості українців [1, с. 23].

На населення України свою інформаційну діяльність спрямовують двоє власне американських мовників - «Голос Америки» та «Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода». Переважна увага надається ними питанням розвитку демократичних цінностей та інститутів, зміцнення ринкової економіки та громадянського суспільства, забезпечення прав людини, розширення НАТО, проведення військових кампаній США за кордоном, утвердження свободи слова та незалежності ЗМІ. Проте, на думку І. Сухорольської, «порівняно з часами холодної війни вплив указаних телерадіомовників на масову аудиторію в Україні є незначним» [4, с. 145].

США достатньо успішно й у довготерміновій перспективі здійснюють заходи публічної дипломатії та комунікацію із населенням України. У відповідь на безпекові виклики та гуманітарну кризу, спричинені широкомасштабною російською агресією, 2023 року Фонд Германа Маршалла (**the German Marshall Fund of the United States**) в рамках програми «Україна: допомога, стійкість, відновлення» (**Ukraine: Relief, Resilience, Recovery**) оголосив новий прийом заявок для реалізації проектів громадськими організаціями та незалежними медіа України. Спираючись на більш ніж 15-річну допомогу GMF у розвитку демократії через Чорноморський фонд регіонального співробітництва, U3R переслідує три широкі цілі. По-перше, це допомагає українському громадянському суспільству та ЗМІ забезпечити безпосередню безпеку своїх співробітників; зберегти людські, організаційні та технічні можливості; та забезпечити безперерйну роботу. По-друге, він працює над підвищенням стійкості українського суспільства, підтримуючи громадських діячів і медіа, які борються з дезінформацією, допомагають найбільш вразливим соціальним групам, підтримують реінтеграцію звільнених територій і внутрішньо переміщених осіб, а також беруть участь у навчанні ризикам та участі молоді. По-третє, це сприяє якнайшвидшому та найсильнішому залученню українського громадянського суспільства та місцевих громад до планування зусиль з реконструкції, що фінансуються за міжнародне фінансування. Все це U3R робить переважно через малі та середні гранти громадським ініціативам, організаціям громадянського суспільства та незалежним ЗМІ [2].

Отже, головними пріоритетами США у межах публічної дипломатії є актуальні для України проблеми реформування суспільства, а саме утвердження демократії, незалежних ЗМІ, забезпечення прав людини, охорона довкілля та інші подібні питання. «Україна і США зацікавлені у взаємній прихильності, яка обоюдно потрібна їм для розширення кола демократичних країн, стабільності та економічного процвітання. Довгострокові цілі Сполучених Штатів щодо України і самої України збігаються: демократична, ринково налаштована, заможна держава, заснована на верховенстві права та інтегрована в Європу. Для США зазначені цілі є постійними і підкріплюються міцним двопартійним консенсусом... Саме тому Сполучені Штати й надалі підтримуватимуть програму реформ, яка відповідає прагненню України інтегруватися в Європу» [5, с. 282].

Список використаних джерел та літератури

1. Висоцький О.Ю. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Частина II. – Дніпро: СГД «Охотник», 2020. 48 с., 20-23 URL: <https://xp4stm90bvzr.frontroute.org/s11/6/1/9/3/1/61931.pdf><https://xp4stm90bvzr.frontroute.org/s11/6/1/9/3/1/61931.pdf>
2. До 25 000 дол США – гранти для реалізації проектів громадськими організаціями та незалежними медіа України. URL: <http://www.chaszmin.com.ua/do-25-000-dol-ssha-granty-dlya-realizatsiyi-proyektiv-gromadskymu-organizatsiyamy-ta-nezalezhnymu-media-ukrayiny-3/>
3. Місюк І. Інституційне забезпечення громадської дипломатії США. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2013. Вип. 25, 124 – 130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2013_25_23

4. Сухорольська І. Заходи громадської дипломатії іноземних держав як засіб впливу на масову аудиторію в Україні / Ірина Сухорольська // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2014. Вип. 26, 141-147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unir_2014_26_25

5. Черцова О. В. Демократизаційна політика США щодо України в період глобальних міжнародно-політичних трансформацій постбіполярності. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 102 (Частина I), 2011, 270-283. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/2199>

6. <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>

УДК 327: [004.738.5:316.472.4(477)"2013/2023"

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УКРАЇНІ 2013-2023 РР.

Хоменко Інна, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. іст. наук, доц. **Мицик Л. М.**, кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин.

Статтю присвячено використанню цифрової дипломатії в Україні, як ефективного інструменту просування позитивного іміджу держави, поширення правдивої інформації щодо війни. Детально розглянуто роль твіттер-дипломатії, проаналізовано наскільки зросла активність твіттер-акаунту МЗС України за період війни.

Keywords. *Digital diplomacy, Twitter-diplomacy, social networks, Ukraine.*

Постановка проблеми.

В епоху стрімкого розвитку цифрових технологій, сучасний світ неможливо уявити без соціальних мереж, медіа, блогів та інших медіа майданчиків. Використання всіх цих засобів дає можливість відійти від традиційних способів ведення дипломатії до більш сучасних, що здатні по-новому розв'язувати дипломатичні завдання та застосовувати інтернет-мережі в якості потужної платформи для просування національних інтересів держави на міжнародній арені. Використання цих засобів та технологій отримало назву «цифрова дипломатія» («digital diplomacy») або ж «Internet diplomacy», «social media diplomacy», «Twitter diplomacy», «public diplomacy Web 2.0», тощо. На сьогодні цифрова дипломатія є невід'ємним елементом зовнішньої політики держави та ефективним інструментом впливу на іноземну аудиторію, тож використання цього інструменту має неабияке значення для позиціонування України у світовому медіа-просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що вивченням даної теми займалися велика кількість політологів, істориків та фахівців з міжнародних відносин. Зокрема серед українських науковців Л. Дорош, Я. Турчин, Є. Зінов'єва, праці яких є важливою теоретичною основою для дослідження проблематики цифрової дипломатії. А. В. Оцвера, І. В. Богінська, Л. Літра та Ю. Кононенко у своїй праці досліджують поняття твіттер-дипломатії та які існують переваги її розвитку в Україні. До іноземних дослідників, що вивчають дане поняття належать Ф. Хансон, а також Д. Льюїс та Е. Поттер у своїх роботах визначають цифрову дипломатію як спосіб ведення дипломатії за допомогою цифрових інструментів.

Метою дослідження є аналіз особливостей розвитку цифрової дипломатії в Україні.

Виклад основного матеріалу. Швидкі темпи глобалізації спричиняють зміни в усіх сферах людської діяльності, включаючи, міжнародні відносини та зовнішню політику. Застосування соціальних медіаплатформ стало важливим інструментом в дипломатичній діяльності. Активно розвиваються веб-сторінки міністерств закордонних справ, посольств, організацій, політичних діячів тощо.

Основною метою застосування цифрової дипломатії, як важливого інструменту м'якої сили будь-якої держави є, насамперед, забезпечення внутрішньої стабільності та безпеки, а також просування власного зовнішньополітичного курсу. [4, с. 60]

Для України розвиток в цьому напрямку також є надзвичайно важливим. Проте, слід зазначити, що найбільшим поштовхом для цього стала збройна агресія РФ, адже з того часу стали активно використовувати поняття цифрова дипломатія та включати до державних документів. Мова йде саме про Доктрину інформаційної безпеки України [3], в якій зазначено основні напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері задля формування позитивного міжнародного іміджу України, а також в документі згадується розвиток публічної дипломатії, у тому числі культурної та цифрової.

Тож згідно з стратегії вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії у сфері цифрової дипломатії є:

1) взаємодія з міжнародними цифровими платформами для просування позитивного іміджу України у світі та захисту національної безпеки;

2) використання цифрових інструментів для організації заходів і проектів публічної дипломатії;

3) використання потенціалу соціальних мереж та взаємодія з онлайн-спільнотами для формування позитивного іміджу України та просування інтересів України у світі. [3]

Наступні важливі кроки відбулися у 2015–2016 роках за участі новоствореного Управління публічної дипломатії (у 2020 році переформатованого в Департамент публічної дипломатії) було завершено

ребрендинг соціальних мереж Міністерства, реєстрацію усіх посольств України в соціальних мережах. Черговим істотним кроком у реформуванні МЗС стало створення спеціалізованого структурного підрозділу, який би вирішував питання цифрової дипломатії та працював над створенням в Україні професійної дипломатичної служби за найкращими світовими зразками.

Плідна робота МЗС та українського дипломатичного корпусу у соціальних мережах дозволили розпочати серію потужних інформаційних онлайн-кампаній (#RussiaInvadedUkraine, #StopFake, #LetMyPeopleGo, #CrimealsUkraine тощо), що привернули увагу спільноти та значно розширили аудиторію підписників сторінки МЗС України у Твіттері. Управління публічної дипломатії було також започатковано практикою синхронних онлайн-кампаній у соціальних мережах українських посольств тривалістю від кількох тижнів до місяця (або довше). [5, с.144]

Впровадження таких системних кампаній передбачає синхронне розміщення підготовлених МЗС матеріалів на сторінках Посольств у Твітері та Фейсбук, які б доносили достовірну інформацію до іноземної аудиторії про збройну агресію Російської Федерації, боротьбу України за незалежність, науку, мистецтво, туризм, реалізації різноманітних проєктів та ініціатив тощо.

Явище, коли політичні діячі використовують сучасні інструменти на кшталт твіттеру і в такий спосіб інформують про події у режимі реального часу, а також реагують на те, що відбувається зараз, отримало назву «твіттер-дипломатії» [7].

Саме коли твітер стає першоджерелом інформації та важливим інструментом політичної комунікації, з'являються офіційні твітер-акаунти Президента України, Прем'єр-міністра, Адміністрації Президента, МЗС тощо. Найбільша активність на сторінці президента прослідковується від 24 лютого 2022 року, з того часу обліковий запис @ZelenskyUA створював 36 твітів на добу, у яких безупинно повідомляв про останні події та звертався до міжнародної спільноти та всього цивілізованого світу про допомогу й підтримку. [1] Щоденні відеозвернення політиків, а особливо президента допомагають слідкувати за перебігом подій в нашій державі та бути ближче до нашого народу.

Якщо проаналізувати твітер-акаунт МЗС України, то можна прийти до висновку, що активність сторінки помітно зросла 2013–2023 рр., кількість твітів виросла з (1,4 тис. до 67,9 тис.), а кількість читачів з (760 до 460,3 тис.). [6]

Використання медіа, соціальних - мереж дозволяє активно поширювати інформацію про країну та її бренд навіть в умовах повномасштабної війни. Прикладом цього слугує українська рекламна агенція «Banda», яка розробила кампанію під гаслом «Be brave like Ukraine» та зобразила його на білбордах найвизначніших вулиць різних країн світу. В Україні 502 борди Bravery розташовані у 21 містах. Головною метою кампанії було підняти бойовий дух, об'єднати людей навколо ідеї та розкрити українську сміливість в очах усього світу. А також агенція запустила онлайн-флешмоб в Instagram («Українці сміливі за паспортом») та залучили понад 200 брендів для розміщення гасла «Сміливість» на своїй продукції [8].

Отже, на основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що глобалізація вносить свої корективи в сучасну дипломатію. Використання новітніх технологій, медіа, соціальних мереж робить нинішню дипломатію більш прозорою та доступною до інформації, сприяє більшій взаємодії між окремими політичними діячами та організаціями. Можемо констатувати, що українська цифрова дипломатія із 2014 р. зазнала значних трансформацій, а соціальні мережі, особливо твітер став потужним інструментом для поширення об'єктивної інформації про Україну.

Список використаних джерел та літератури

1. Cajthamlová V. Ruská válka na Ukrajině a sociální síťe. URL: <https://www.iir.cz/ruska-valka-na-ukrajine-a-socialni-site>
2. В МЗС створено новий напрям роботи – публічна дипломатія. МЗС України URL : <https://mfa.gov.ua/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryamrobotipublichna-diplomatija>
3. Доктрина інформаційної безпеки України / Затверджено Указом Президента України від 25.02.2017 року № 47/2017. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
4. Мірошніченко Т. Цифрова дипломатія як сучасний комунікаційний інструмент міжнародних відносин/ Тетяна Мірошніченко, Ганна Федорова// *Науково-теоретичний альманах Грани* 24 (12),— С. 58-65.
5. Сегеда О. О. Цифрова дипломатія України як елемент нової публічної дипломатії / О. О. Сегеда. // "Політикус". – 2020. – С. 139–147.
6. Twitter-сторінка МЗС України. URL: https://twitter.com/MFA_Ukraine
7. Український твітер у глобальному політичному контексті.URL: <https://ua.ejo-online.eu/2180/tsyfrovii-media/>
8. Як народжувалась Сміливість. URL: <https://telegraf.design/yak-narodzhuvalasya-smilyvist-kejs-brave-like-ukraine/>

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ПЕРЕКЛАД, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2.09(092):001.814

НОВІ ЗДОБУТКИ СУЧАСНОГО ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВА

Бондаренко Катерина, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Капленко О. М.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Стаття присвячена огляду монографій сучасного шевченкознавства як можливого новому коду прочитання творчості поета. Авторка поєднує різні сучасні погляди літературознавців на осмислення творчої спадщини Тараса Григоровича. Головна увага спрямована на шевченкознавчі праці та їх внесок у сучасне шевченкознавство. На основі проведеного огляду здійснено висновок, що творчість Шевченка продовжує всебічно досліджуватися, використовуючи сучасні методології.

Ключові слова: Т. Шевченко, шевченкознавство, монографія, О. Черкас, Р. Харчук, В. Поліщук.

Кожен українець знає про видатного Кобзаря української літератури – Тараса Григоровича Шевченка. Ще з дитинства ми вивчаємо його біографію та поезію, тому базові знання про постать нашого генія є у кожного громадянина нашої держави. Проте студенти-філологи, викладачі та просто люди, які зацікавлені поглибити свої знання, безумовно, очікують нових досліджень у цій галузі.

Значної популярності зараз набули інтердисциплінарні праці, продовжують виконувати і христологічні дослідження. Деякі з-поміж розвідок відзначаються навіть позірною епатажністю, скажімо, ті, що досліджують постать Т. Шевченка крізь інтимно-еротичний аспект його біографії тощо.

Пропонуємо вашій увазі літературознавчий дискурс після 2020 року, де здійснено огляд цікавих шевченкознавчих монографічних досліджень.

Черкас О. «Маскулінне в поезії Тараса Шевченка» (2020) [7]. Як відомо, маскулінність (від лат. «masculinus» – чоловічий) – комплекс тілесних, психічних і поведінкових особливостей, що розглядаються як чоловічі [1]. Тема монографії цікава, але доволі складна, адже її осмислення змушує автора звернутися не лише до гендерних студій, а й до психоаналізу.

Ще понад сто років тому Степан Володимирович Балеї (філософ і психолог) започаткував шевченкознавчі праці з відповідних студій; спроби продовжити дослідження, використовуючи це методологічне спрямування, були і в Якіма Якимовича Яреми (психолог, філософ, літературознавець) у 1920–1930-х роках, коли ще не розпочались сталінські утиски вільної наукової думки.

Проте навіть сьогодні немає системного розгляду доробку Тараса Шевченка з таких позицій. Книжка Олександра Черкаса лише розпочинає осмислення психоаналітичного шевченкознавства та висвітлює становлення маскулінних домінант авторської свідомості. Дослідник зміг поєднати психоаналітичну та гендерну методології, що дає змогу відкривати нові наукові перспективи.

Черкас класифікує маскулінні типи у поезії Т. Шевченка, об'єднуючи їх у смислові тріади.

Домінуючою ознакою першої тріади «козак – гетьман – батько» є фізична (войовнича) сила та батьківська сила, що виявляється у зверхності та відповідальності перед членами родини, у тому числі й національного народу. Автор доводить, що це найпоширеніше серед чоловіків у поезії українського митця. Тому особлива роль образу батька і батьківства живиться душевним переживанням раннього сирітства у творчій свідомості Т. Шевченка і вимагає проникнення в його твори крізь призму психобіографії. Образи козаків і гетьманів безпосередньо пов'язані з історичною та історіографічною темою, але в описі тексту виразно відчувається голос захопленого чи розгніваного ліричного оповідача-хлопця, що спонукає їх трактування з психоаналітичної точки зору в книзі О. Черкаса.

Тріаді маскулінних типів «поет – кобзар – пророк» у монографії приділено дуже мало уваги. Та це не завадило визначити її характерологічну домінанту, взаємопов'язану з перевагою маскулінності, – «наближеність до божественного (а отже, вищого) світу, масштабність мислення».

Останньою тріадою у класифікації маскулінних типів за Олександром Черкасом є «пан – спокусник – гвалтівник», образи яких сам Тарас Шевченко подає негативно, адже вони вважають, що мають право домінувати над іншими. «Неприятнь» Тараса Григоровича пояснити легко: поезія поета транслює антиімперський пафос і засуджує шовінізм, а дослідник говорить і про архетип «Лихого Батька, об'єкт «гвалтування» якого – жіноча фігура українки й України, фактично двоєдина в художній свідомості митця» [7].

Дослідження О. Черкаса про творчість Т. Шевченка написав просто, прозоро та лаконічно, що зменшує інформативність, а іноді й аналітичну глибину, але робить його доступним для дуже широкої

аудиторії. Культурно-науковий проект О. Черкаса підкреслює загалом «заборонену» сторону творчої особистості Шевченка, тому слід припускати, що серед читачів цієї книги буде чимало молоді, оскільки до цього тіло Шевченка було доволі табуованим у дослідженнях. Доречним у цьому контексті видається аргумент Людмили Тарнашинської: «тілесність постає модусом ідентифікації людини, що розгортається як у просторі індивідуальному, так і соціальному» [5, с. 332].

Харчук Р. «Шевченко, його читачі й нечитачі у ХІХ столітті» (2021 р.) [6]. У своїй монографії Роксана Харчук поділила людей ХІХ століття, знайомих із творчістю Тараса Шевченка, на «читачів» – інтелігенція, яка розуміла твори поета, та «нечитачів» – переважно сільська маса, яка творчість поета не розуміла, оскільки не мала освіти й була неписьменною. До цієї категорії авторка зараховує і тих інтелектуалів, які могли прочитати твори Шевченка, проте не розуміли їх.

Р. Харчук вдається до компаративістики, порівнюючи читачів на Наддніпрянщині та Галичині, а також окреслюючи часові межі: ХІХ століття та наступні покоління.

Сприймаючи творчість Т. Шевченка, автор дає таке тлумачення, спираючись на найрепрезентативніші джерела особового походження: листування, щоденники, спогади, біографію – не лише літературно-критичну, а й усну, публіцистичну, художню, історико-політичну.

При реконструкції «нечитача» використовувалися не лише особисті джерела, кількість яких, на жаль, обмежена, а й інтерпретаційні джерела: полемічні та наукові праці, що перебували поза загальним обігом науки, але виявилися дефіцитними. Росіянин чи москвофіл в ХІХ столітті поета сприймали і трактували як русофіла на Наддніпрянщині та Галичині. Згідно з цим дослідженням, основною причиною нерозуміння Шевченка є культурна та політична ідентичність реципієнта та інтерпретатора.

Використавши у своєму дослідженні першу біографію поета, яка написана польською мовою, Р. Харчук доводить той факт, що з творчістю Кобзаря були знайомі не лише етнічні українці, а й інші слов'янські народи.

Дослідження показали, що поезія Шевченка, особливо для вибагливих читачів на Наддніпрянщині, яка була заборонена в Росії, мала переважно світський характер. Ситуація змінилася на зламі століть, коли національна ідентичність стала важливою серед українського духовенства, що проживало в Малоросії. З іншого боку, інтелігенція в Галичині походила переважно зі священницьких родин і стала світською в другій половині ХІХ ст. Селяни читали переважно поеми «Катерина», «Наймичка», а також твори Шевченка з сильним фольклорним впливом.

Для дітей творчість Тараса Шевченка виявилася занадто складною та незрозумілою, оскільки поет добре знав історію своєї Батьківщини, тому в своїй творчості апелював до історичних подій. Проблеми з українською мовою мала і молодь Наддніпрянщини, тому для розуміння творчості Шевченка рівень володіння рідною мовою був недостатнім. Наддніпрянський і галицький читач часто не розуміли історичного підґрунтя та історичних подій, описаних у творах поета.

З цієї книги видно, що вірші Шевченка в обох частинах України ХІХ ст. відігравали для читачів роль індикатора національної ідентичності, а в деяких випадках навіть ставали мотивацією до реасиміляції.

Були й такі, що сприймали Шевченка лише як поета, який писав тільки для простого народу, митця з нерозвиненим талантом, людину неосвічену. Читачі цього типу репрезентують переважно малороси та москвофіли у Наддніпрянщині й Галичині. Авторка характеризує їх як «нечитачів».

Загалом творчість Шевченка ще в ХІХ ст. сформувала майбутнє української політичної нації. Оскільки серед вдячних читачів Шевченка і людей, які розуміють поета, є люди різних національностей, соціальних коренів, віросповідань, різного віку, читачі обох статей, люди різних політичних поглядів та естетичних поглядів.

Поліщук В. «Музи Тараса Шевченка. Інтимно-любівні дискурси української літературної шевченкіани» (2023) [2]. 20 квітня в Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Тараса Шевченка літературознавець Віталій Поліщук презентував нову монографію «Музи Тараса Шевченка. Інтимно-любівні дискурси української літературної шевченкіани».

У своїй праці науковець описує обраниць Кобзаря, їхні взаємовідносини та ідеал жінки Тараса Григоровича. Кохання завжди дає натхнення митцям, тому розповідь про Шевченкових муз неабияк зацікавила присутніх.

Структурно монографія дослідника складається з вступу, трьох розділів і післяслова.

У першому розділі В. Поліщук звертається до звичних методологій, досліджуючи структурні риси художньо-біографічних творів із проекцією на шевченкіану. Дослідника цікавлять жанрологічні аспекти, документальна основа, часопросторові риси в художній біографіці та проблема домислів і вимислів у шевченкіані.

У другому розділі перед читачами постає яким Тарас Шевченко був у приватному житті. Орієнтуючись на документи та твори, дослідник описує зовнішність поета, риси характеру та його вподобання. Для комплексного дослідження цей аспект є необхідним.

Інтимно-любівні дискурси, яким і присвячено це дослідження, репрезентують останній розділ наукової праці. Структурно цей розділ містить ще три підрозділи, у кожному з яких дослідник аналізує взаємовідносини з жінками, підтвердження яким доведено, та навіть наводить домислені історії та образи.

Як відомо, першим коханням у житті Кобзаря була Оксана Коваленко – його подруга дитинства, яка була його сусідкою. Саме з неї і розпочинається дослідження любовного дискурсу в біографії Т. Шевченка. Значимими постатями у відносинах із жінками були Ядвіга Гусиковська, Варвара Репніна та Ганна Закревська. Віталій Трохимович також репрезентує історію знайомства та внесок у творчість поета з Марією Європеус, Глафірою Псьол, Надією Тарновською та Федосією Кошиць. Чи не вперше у шевченкознавстві дослідник проектує відносини із Софією Енгельгардт.

Активно борючись за українську національну ідею, поет неодноразово ніс покарання. Він був арештований, його засилали в далекі експедиції, забороняли писати та малювати... Враховуючи такі бурхливі події, думка про відносини здається недоречною, проте кожна людина їх потребує. Тому не дивно, що навіть в неволі поет прагнув любові як поклику живої душі. Татарка-сирота Забаржада стала таким покликом душі. Після Аральської експедиції Тарас Шевченко оселився у квартирі Федора Лазаревського та працював над матеріалами замальовок узбережжя Аральського моря. Учасники експедиції збиралися увечері. Іноді влаштовувалися жіночі вечори, куди Тарас приходив з дівчиною дивовижної краси – Забаржадою. Канівська письменниця Тетяна Яковенко стверджує, що це була дівчина неймовірної вроди, струнка та з гарними манерами. Достовірно ніхто не знав як дівчина з'явилася в Оренбурзі. Для Тараса Шевченка це недовготривале знайомство було частинкою світла серед похмурих днів.

Акцентує увагу дослідник також на взаємовідносинах Шевченка та дружини коменданта Новопетровського укріплення Ускова Іраклія Олександровича. Агата Омелянівна завжди тепло відгукувалася про поета.

Домисленими образами у цьому підрозділі, як зазначає В. Поліщук, постають дружина його казахського приятеля Саримбека на Мангишлаку – Акбупеш, чії портрети Шевченко навіть декілька разів намалював, та Катя-Кизтумас – юна казашка.

Тарас Шевченко мріяв створити свою родину, аби віднайти життєву гармонію. Претендентками на роль обраниці життя були Катерина Піунова, Харитина Довгополенко, Марія Максимович. Дослідник навіть розглядає взаємовідносини з Марко Вовчок у цьому модусі. Та найбільше уваги наділено постаті Ликери Полусмак – останньому коханню Т. Шевченка. Проектує В. Поліщук також імовірні відносини з Анною з Луги, Мариною та невідомою.

Тема любовних стосунків поета є малодослідженим аспектом його життя та творчості, тому ця монографія становить вагомое значення для сучасної шевченкіани. Адже вперше системно досліджено інтимно-любовні дискурси в різні періоди життя Т. Шевченка.

Для кожного покоління Шевченко змінюється, але водночас залишається актуальним. Часом ми можемо вважати, що постать поета та його творчість досліджені всебічно, але інколи один епізод із життя може значно розширити наші знання. Дослідники використовують нові методології, вдаються до компаративістики, аби дізнатись, які фактори вплинули на Тараса Григоровича, формуючи його як генія. Усе частіше аналізується поезія Кобзаря, адже дослідники намагаються віднайти філософські ідеї, етичні максими та моральні імперативи в його творчості.

Список використаних джерел та літератури

1. Маскулінність. URL: <http://a-z-gender.net/ua/maskulinnist.html> (дата звернення: 27.04.2023).
2. Поліщук В. Музи Тараса Шевченка. Інтимно-любовні дискурси української літературної шевченкіани. Київ : «Ліра К», 2023. 338 с.
3. Презентація монографії Віталія Поліщука. URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/109894-vidbulasja-prezentatsija-monografiyi-muzi-tarasa-shevchenka-intimno-ljubovni-diskursi-ukrayinskoji-literaturnoyi-shevchenkiani> (дата звернення: 20.04.2023).
4. Презентація-перформанс монографії Олександра Черкаса. URL: <https://www.facebook.com/events/231926504486965/> (дата звернення: 18.03.2023).
5. Тарнашинська Л. Антропологія тілесного як модус ідентифікації українських шістдесятників. URL: <https://docplayer.net/225182218-Antropologiya-tilesnogo-yak-modus-identifikaciyi-ukrayinskih-shistdesyatnikiv.html> (дата звернення: 01.05.2023).
6. Харчук Р. Шевченко, його читачі й нечитачі у ХІХ столітті: Монографія. Київ : НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 2021. 267 с.
7. Черкас О. Маскулінне в поезії Тараса Шевченка : монографія. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 128 с.
8. Шаф О. «Тарас Шевченко, маскулінність і чоловіче тіло» : Рецензія на монографію. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/174336/12-Shaf.pdf?sequence=1> (дата звернення: 05.05.2023).

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК РЕПРЕЗЕНТАТОРИ КОНЦЕПТУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Головенко Вікторія, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – д-р пед. наук, проф. **Рудюк Т. В.**, кафедра української мови, методики її навчання та перекладу

У пропонованій статті описано та обґрунтовано важливість дослідження фразеологічних одиниць як засобів збереження та відтворення набутого досвіду, що формує поняття «національна ідентичність». Центром мовної картини світу є людина, для котрої мова є результатом безперервної діяльності. Лінгвокультурні концепти, вербалізовані мовними одиницями, описують національний (етнічний) характер та його унікальність.

Ключові слова: *концепт, вербалізація, ідентичність, концептосфера, фразеологічні одиниці, лінгвістика.*

Постановка проблеми та її актуальність. Пошук проявів національної ідентичності стає все більш актуальним на тлі подій сьогодення. Намагання відшукати унікальність продукує проблему мови та нації. Актуальність зумовлена активним розвитком неолінгвістики та всебічним вивченням концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ із позиції мовознавства. Дослідження української мови перебуває на особливому етапі, оскільки зацікавленість у її вивченні зростає не тільки у середині держави, а й поза її межами. Дослідження згаданого концепту є трансляцією етичних бачень та елементом виняткової мовної картини світу українців.

Мета полягає у дослідженні фразеологічних одиниць, що репрезентують концепт ІДЕНТИЧНІСТЬ та допомагають виявити національно-культурну специфіку, відображену у фразеології. Описати стійкі сполуки як важливі елементи творення особливої культури нації.

Виклад основного матеріалу. Етнічні концепти транслюють культурний спадок минулих поколінь та створюють часовий культурологічний екскурс для майбутніх; зберігають і передають важливі елементи унікальності нації. Е. Сміт слушно зауважує, що «подолання забуття через нащадків, відновлення колективної гідності через покликання на золоту добу, реалізація братерства через символи, ритуали та церемонії, які прив'язують живих до мертвих і полеглих спільноти – ось головні функції національної ідентичності й націоналізму в сучасному світі...». [9, с. 169]. Вивчення фразеологічних одиниць, збережених у часі, є важливою складовою шанування національно-культурного спадку.

Нині концепт є ключовим поняттям когнітивної лінгвістики. Однак, незважаючи на те, що дефініція «концепт» утвердилася в сучасній когнітивній науці, її зміст суттєво відрізняється у тлумаченнях окремих науковців. О. Крижко трактує поняття «концепт» як «вербалізований культурний сенс, і він є лінгвокультурним поняттям, семантичною одиницею мови культури, план вираження якої представляє двосторонній мовний знак, лінійна протяжність якого нічим не обмежена. [4, с. 29]. Ю. Голобородько зазначає: «наукові праці, монографії, колективні роботи, статті, присвячені когнітології, представляють концепт як один з центральних термінів в апараті когнітивної лінгвістики». [2, с. 27]. Т. Монахова вважає, що «концепт – це складне абстрактне поняття, яке вживається при творенні художнього твору, це свідоме оперування культурним спадком попередніх епох через використання загальноприйнятих національних смислів». [5, с. 90]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови концепт витлумачено як «формулювання, загальне поняття, думка». [1, с. 1140]. Спираючись на різноманітності інтерпретацій даного терміну, розуміємо, що поняття концепт збагачує власний зміст, перебуваючи у постійному зв'язку з культурою та людиною.

Кожен народ має унікальні мовні надбання, які визначають національно-культурні особливості. Досвід історичного, культурного, духовно-морального розвитку нації кодується системою концептів, що становлять фразеологічні одиниці, які експлікують унікальність національного коду. Концепт ІДЕНТИЧНІСТЬ вербалізовано на лінгвістичному та культурологічному рівні системи цінностей та переконань. У нашій роботі він слугує підґрунтям для вивчення цінностей, характерних рис українців, актуальних подій, проблем етнічної ідентичності, прагнень народу та самобутності у мовній картині світу.

Мова є шляхом, що перетинає безліч доріг, формує ставлення людини до навколишньої дійсності. Сприйняття особистістю реальності відображено у «мовній картині світу», яку О. Селіванова визначає як «представлення предметів, явищ, фактів ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних знаках, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості» [7, с. 716]. Мовна картина світу є одним із способів структурування знань про об'єктивну реальність. Вивчення концепту неможливе без семантичного аналізу лексичної одиниці. Інформаційно насичена форма її визначення дозволяє отримати базові відомості про сприйняття слова в народній свідомості та виділити специфічні риси національної картини світу. Опис основного змісту, закріплений словниковими дефініціями, дозволяє виділити досліджувані концепти, необхідні для подальшої роботи.

М. Скаб слушно зауважує, що «слово реалізує себе в мовленнєвих контекстах, концепт же формується в «текстах культури», і джерелами відомостей для розуміння концептів служать: прецедентні тексти, зокрема, прислів'я, приказки, афоризми, стійкі сполучення слів, назви відомих творів духовної культури, поширених наукових теорій, художні дефініції, а також концепції, вироблені в тому чи тому творі словесної творчості та ін». [8, с. 46]. Важливим поняттям лінгвістики є «концептосфера» – галузь, що містить концепти як одиниці ментальної картини світу.

Досліджуване поняття є збірним, оскільки утворене носіями мови, та є ширшим за семантичну сферу. Багатогранна культура українського народу, фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія відображають та наповнюють концептосферу нації. Таке ментальне явище, підтвержене реальністю мислення, яке транслюється людиною за допомогою слів. Також варто звернути увагу, що концептосфера має впорядкований характер, оскільки її компоненти за окремими ознаками вступають у системні відносини подібності чи відмінності.

Мовна (вербальна) картина світу розкриває концептуальну (невербальну). Вербалізація – вираження певного концепту, дія якого протилежна візуалізації і полягає в описі певної картини чи звуку, будь-чого невербального. Д. Каліщук наголошує, що «неможливо повністю описати концепт, можна говорити лише про особливості вербалізації того чи іншого концепту на певному етапі розвитку суспільства, у певному типі дискурсу тощо» [3, с. 245].

Зв'язок концепту зі словом заслуговує особливої уваги, що є неподільним у мовній діяльності людини. Вербалізація концепту відбувається за допомогою слова, а дослідити концепт можливо лише за допомогою мови. Наприклад, Т. Рудюк доводить, що вербалізація концептів і концептів ЧОЛОВІК, ЖІНКА в українській фразеології передбачає використання мовних знаків трьох рівнів: лексико-семантичного (вербалізатори, що вказують на вік та родинні стосунки), соціолінгвального (вербалізатори, що вказують на соціальні статуси та ролі чоловіків і жінок), лінгвопоетичного (вербалізатори – флоро- та зооморфні метафори й порівняння) [6, с. 15]. Саме мовне вираження є засобом проникнення в концептуальну систему, яка у свою чергу є основою мовної системи. Крім того, концепт має ментальну природу, яку можна пізнати та описати за допомогою мови. Вербалізація в широкому значенні означає словесний опис переживань, почуттів, думок, поведінки, світобачення та виняткових рис.

Досліджувані поняття є частиною культурного здобутку народу та віддзеркаленням етнічної специфіки. ФО є сталими одиницями, значення яких відоме носіям певної мови, що є ознакою спільної культури. Дослідження ФО сприяє новому погляду на характерологічні ознаки, що ідентифікують культуру українців як сукупність особливих надбань. Українська дослідниця Л. Терлецька називає ФО «стійким та неподільним, зазвичай експресивно-забарвленим сполученням лексичних одиниць, що є номінальним за функцією, і значення якого не залежить від значення окремих лексичних одиниць, що входять до його складу» [10, с. 114]. Фразеологізми у своєму змісті фіксують специфіку світорозуміння різних мовних груп, відмінності зумовлені значною мірою екстралінгвістичними факторами, такими як культурні особливості народу, його історія, звичаї, моральні цінності та стереотипи.

ФО мають невід'ємні ознаки, які В. Южченко наводить у авторському визначенні: «Фразеологізм – одиниця мовлення, що складається з двох або більше компонентів і визначається відтворюваністю, цілісністю значення, стійкістю лексичної будови та складу. Ознаками фразеологічних одиниць є: 1) фразеологічне значення; 2) компонентний склад; 3) граматичні категорії» [11, с. 89]. На вербальному рівні ФО представлені як стійки сполуки, репрезентовані такими засобами:

1. тавтологія: *волити волю; з давніх-давен* [12, с. 8, 11];
2. опис характеристик соціально-психологічного життя, позитивно чи негативно конотовані оцінки національно-культурних властивостей: *і швець, і жнець і на дуду грець; ранній птах* [12, с. 58, 81];
3. інтерпретація міркувань щодо дій людей у різних сферах суспільного життя: *були б пиріжки, будуть і друзки; кожна птиця знайде свого Гриця* [12, с. 5, 31].

ФО, які вербалізують концепт ІДЕНТИЧНІСТЬ, відіграють важливу роль у розвитку національно-культурної сфери та збереженні досвіду, відтвореного у мовній царині. Наведений досліджуваний елемент характеризує сукупність рис, які відрізняють народ від інших, а також відображає культурну спадщину.

Висновок. Події сучасності дали значний поштовх до пошуку нових знань про власну державу, найвагоміших складових, зосереджених навколо досліджень та джерельного матеріалу. ФО є цінними вербалізаторами концепту ІДЕНТИЧНІСТЬ, оскільки містять у своєму змісті непохитні уявлення про національне світобачення; колоритність мовного вираження різноманітних понять. Усвідомлення етнічної ідентичності характеризує прагнення народу до збереження самобутності та унікальності культури як найважливішої ознаки кожної нації.

Список використаних джерел та літератури

1. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник української мови: навчальний посібник. Ірпінь, Перун, 2003. 1140 с.
2. Голобородько К.Ю. Лінгвістичний статус концепту. *Мовна культура народів*. Сімферополь, 2002. № 32. С. 27.

3. Каліщук Д.М. Концептуальні стилі англomовних політиків: дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.04 / Запорізький національний ун-т. Запоріжжя, 2017. 245 с.
4. Крижко О.А. Методологія наукового філологічного дослідження: навчальний посібник. Харків, Фоліо, 2018. 29 с.
5. Монахова Т.В. Концепти «дім» і «дорога» у творах Валерія Шевчука. Коментар письменника. /Тетяна Василівна Монахова.// Українська мова та література в середніх школах гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2007. №1. С. 90.
6. Рудюк Т.В. Вербалізація концептів чоловік, жінка в українській фразеології: автореф. дис. ... канд. філол. наук:10.02.01 / українська мова / Т. В. Рудюк, 2010. 23 с.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава, Довкілля, 2006. 716 с.
8. Скаб М. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці, Рута, 2008. 560 с.
9. Сміт А. Національна ідентичність: навчальний посібник. Харків, Основа, 1994. 223 с.
10. Терлецька Л.П. Внутрішні закономірності та основні ознаки фразеологічних одиниць в англійській мові: збірка наукових праць. Молодий вчений. 2020. № 3. С.114.
11. Южченко В. Народження і життя фразеологізму: навчальний посібник. Київ, Наукова думка. 1988. 144 с.
12. Ярещенко А.П., Козир О.В. Сучасний фразеологічний словник української мови: навчальний посібник. Харків, Торсінг, 2018. 628 с.

УДК 800 : 001.2

МОВНІ ЗНАКИ СМІХОВОЇ КУЛЬТУРИ В СТЕНДАПІ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Загорна Юлія, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. **Бондаренко А. І.**, кафедра української мови, методики її навчання та перекладу.

У дослідженні розглянуто мовні знаки сміхової культури в стендапі воєнного періоду. Проаналізовано наукові публікації українських й англomовних дослідників на вказану тему, що дозволяє визначити основні характеристики мовленнєвого жанру та мовних засобів, використаних у стендапі воєнного періоду. Окреслено особливості створення гумору в умовах війни та вплив воєнної тематики на розвиток жанрово-стильових особливостей стендапу.

Ключові слова: *стендап, сміхова культура, мовні знаки, комунікація, жанрово-стильові особливості.*

Постановка проблеми. У світі сучасної культури стендап є одним із популярних жанрів гумору, який має виразні стилістичні риси. Це мистецтво розповіді смішних історій, виконання комічних монологів й імпровізації на різні теми. Цей жанр був розроблений як форма виступів коміків у нічних клубах і на вечірках, а зараз став популярним у всьому світі, включаючи країни, які перебувають у стані війни. Однак виступи в межах стендапу воєнного періоду можуть супроводжувати складність і ризики використання. Специфіка воєнного часу створює проблеми й обмеження для коміків, які прагнуть створити комічне за темами, пов'язаними з війною та її наслідками.

Актуальність дослідження визначає те, що воєнний період – це складний і чутливий час для країни, її громадян, коли гумор може мати вигляд неприйняттого та невідповідного. Проте виступи стендаперів мають значний вплив на громадську думку, особливо під час протистояння збройній агресії, коли громадські настрої є особливо чутливими. Тому використання мовних знаків сміхової культури в стендапі воєнного періоду є важливим аспектом культурної діяльності, який потребує уважного аналізу та вивчення.

Дослідження мовленнєвих засобів у творах вказаного жанру може допомогти зрозуміти, як коміки ставляться до війни та як вони використовують гумор, щоб покращити настрої і додати оптимізму громадянам країни, яка захищається від агресії. Крім того, дослідження може дати відповідь на питання, за допомогою яких прийомів гумор стає інструментом зменшення напруженості в період історичних випробувань.

Аналіз публікацій. Загалом чимало українських науковців досліджували мовні знаки сміхової культури. А. Гамула розглядав історію та техніки виступів у стендапі. Н. Луцик аналізувала прийоми, що їх використовують коміки. О. Голуб вивчала гумор як засіб соціальних комунікацій. О. Бардась досліджувала особливості використання ідіом у сучасному стендапі, а І. Корольок – мовні засоби створення гумору в англomовному стендапі.

Серед закордонних дослідників А. Хаммел розглядав вплив образливого гумору на аудиторію, а М. Беррі аналізувала соціокультурний контекст стендапу.

Мета нашого дослідження – визначити структуру основних мовленнєвих засобів та прийомів створення гумору в стендапі воєнного періоду та їхні функції.

Завдання дослідження полягають у з'ясуванні теоретичних підходів до жанрово-стильових рис стендапу; виявленні мовних знаків сміхової культури різних рівнів у побудові текстів цього жанру; визначенні дискурсивних механізмів у стендапі; розгляді комунікативних стратегій для підтримки морального духу військовослужбовців і цивільного населення в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Термін «мовний знак» в енциклопедії О. Селіванової визначено як основну одиницю мови, яку використовують для передавання інформації. Складається з двох частин: звуку (фонетичний складник) та значення (семантичний компонент). Звукова форма мовного знаку, яку передають за допомогою мовлення, взаємно узгоджена з його значенням, що сприяє здійсненню комунікації між спільнотами. Мовні знаки утворюють систему, яка функціонує за правилами синтаксису, морфології та лексики. Комбінація мовних знаків утворює повідомлення, яке має значення для спілкування між людьми [9, с. 29]. Існує чимало прикладів того, як вітчизняні стендапери залучають мовні знаки сміхової культури різних рівнів для створення темпорального (воєнного) фрагменту мовної картини світу. Стендап має усну монологічну форму викладу та передбачає безпосереднє спілкування з аудиторією в гумористичному, розважальному ключі.

Коміки використовують семантико-синтаксичні виражальні засоби гумору, згруповані навколо актуальних тем, наприклад уявлень про гендерні ролі крізь призму війни. Один із виступів С. Ліпка має назву «Жінка та війна», де він розповідає про те, як особи жіночої статі реагують на воєнні події: *«Жінки завжди виграють війну. Вони знають, як зробити так, щоб їхні чоловіки не виїжджали на фронт – просто залізуть в ліжку і не випускатимуть»*. Автор застосовує мовні знаки сміхової культури, щоб підкреслити роль жінок у війні. Він використовує гумор для того, щоб змусити аудиторію задуматися про впливовість жінок у питаннях, пов'язаних із війною. Його висловлювання може бути сприйнято як гострий коментар до традиційних гендерних протиставлень, а також як насмішку з деяких стереотипів про жінок [2, с. 66]. Висловлювання про те, що *«жінки завжди виграють війну»*, є іронічним поглядом на гендерні ролі, а також переглядом суспільних стереотипів щодо призначення осіб жіночої статі.

У стендапі воєнного періоду в Україні поширене використання розмовного мовно-стилістичного потенціалу анекдотів та гумористичних історій про війну, що пояснюємо усною формою його жанрової реалізації. Наприклад, коміки розповідають про те, як вони буцімто весело проводили час, виконуючи бойові завдання, або як намагались уникнути бойових дій, знаходячи собі різні «прикриття». У такий спосіб вибудовують мовну структуру жартів на теми, пов'язані з життям на передовій, діями бойовиків, а також із національною ідентичністю [4, с. 68]: *«Згадую, коли я був маленьким і з батьком приходив до музею. Нас усіх збирали в кімнаті з бронешилетами й касками. І всі ми дивилися на них із тих самих питань: «Це теж наші? Це теж вони з нашої сторони?»* (І. Кравець). У наведеному прикладі актуалізовано семантику лексичних полів «бойове спорядження» та «музей» і створено контраст між уявленням про місце культурного дозвілля та питанням щодо належності зброї, що порушує очікувані стереотипи й викликає комічну реакцію [3, с. 250].

Типовим для стендапу воєнного періоду є використання мовних знаків асоціативно-семантичного поля *«пропусковий контроль»*. Цими лексичними одиницями Г. Кочегура послуговується для створення гумористичного ефекту через активізацію несподіваних асоціацій. В одному з її виступів порушено проблему перевірки в пунктах пропуску на лінії розмежування: *«Якби ще й українські охоронці там стояли, то взагалі було б круто. Вони б знайшли заборонені товари навіть у тих, хто їх не носить»*. Авторка застосовує гумор, щоб показати нелогічність та суперечливість певних аспектів війни та її наслідків. Крім того, вона використовує гострий тон та згрубілі висловлювання для того, щоб показати, наскільки важко жити в умовах воєнного стану та які труднощі з ним пов'язані. Такі мовні знаки сприяють створенню комічного ефекту та викликають сміх у глядачів [7, с. 91].

У сучасному стендапі функційно навантаженими є мовленнєві засоби чорного гумору, невідривного від воєнної тематики. Для цього коміки створюють конкретно-чуттєві образи із семантикою широкого негативного спектру, зокрема сенсорно-естетичної оцінки: *«На Сході у нас є один більший суперник, ніж бойовики, – це сморід. Вони приходять зі Сходу, а запах вже з ними»* (С. Притула). Слово «сморід» має негативне забарвлення й асоціюється з неприємним запахом. Цей образ спрямовано на комічний ефект, тому що він створює негативне уявлення про загарбників. У такий спосіб реалізовано аксіологічну стратегію гумористичних висловлювань. Такі жарти пов'язані з реальними життєвими ситуаціями та проблемами військових на передовій. Стендапери працюють для того, щоб забезпечити підтримку нашим бійцям та зберегти їхній оптимізм і моральне здоров'я.

Саркастична критика людей, які ігнорують думку про жорстокість і кривавість війни та намагаються перекопати в тому, що все перебуває під контролем, є наслідком використання енантіосемії (переосмислення до протилежного). А.Тимошенко у своїх виступах неодноразово згадує війну та питання, пов'язані з нею: *«Війна вимагає жертв, і ми повинні докладати зусиль, щоб не допустити їх. Наприклад, якщо ви зустріли людину, яка повернулася з фронту, і вона запитує вас: «Як там із кулінарією на передовій?» – відповідайте: «Все ок, їдять на смак!»*. Такий прийом допомагає автору передати свої думки

та почуття про війну, показати її суперечливий характер та висловити власний погляд на речі з гострим почуттям гумору [5]. Словосполучення «кулінарія на передовій» є прикладом використання засобів семантико-синтаксичного рівня для вираження несподіваного зв'язку між війною та смакуванням, що дає комічний результат. У такий спосіб автор нагадує про суперечливі аспекти сприйняття війни.

Нерідко коміки послуговуються засобами вказаного рівня, щоб актуалізувати виражальний потенціал гіперболи. В. Байдак у своєму виступі говорить про бюрократичні перепони в українському суспільстві, що негативно впливають на економіку країни, яка перебуває в стані війни: *«Ви знаєте, я багато років жив у СРСР, але здається, що бюрократії у нас більше, ніж було тоді. Ви хочете відкрити свій бізнес? Давайте, але перш ніж це зробити, вам потрібно пройти велику кількість інстанцій, набрати тисячі підписів та довідок, відвідати десятки офісів та подати тонну документів»* [3, с. 250]. Стендапер актуалізує значну кількість дієслів (*пройти, набрати, відвідати, подати*), що зміцнює враження від бюрократичного переплетення та перебігу процедур [8, с. 54]. У фразі *«Ви знаєте, я багато років жив у СРСР, але здається, що бюрократії у нас більше, ніж було тоді»* підкреслено парадоксальну схожість між минулим і сучасністю.

Українські стендапери воєнного періоду спрямовують гіперболу й на висміювання бюрократії та корупції, які створюють низку проблем під час війни в українському суспільстві: *«Якщо ви вважаєте, що ви вже дорослі люди, бо вам по 30, то, можливо, вам належить перейти на новий рівень бюрократичності. І вже не тільки проходить через медкомісії, виконувати декларації та вести різні журнали, а й починати придумувати нові форми та звіти, які ви повинні здати. Ви будете дорослими, коли зможете заповнити всі ці папірці»* (О. Жипецький). Модальність текстового фрагменту розгорнуто на основі складнопідрядного речення з підрядним часу: у такий спосіб зіставлено реальне сучасне й ірреальне майбутнє.

Автор послуговується лексичними одиницями, які належать до семантичного поля *«бюрократія»*: *декларації, медкомісії, папірці*. Використання цих лексичних одиниць у формі множини допомагає підкреслити проблему бюрократичної тяганини та зайвої паперової роботи в українському суспільстві. Одиниці вказаної групи сприяють створенню комічного ефекту шляхом іронії. Функційно навантаженими стають дієслова *проходити, виконувати, придумувати, заповнити, вести та здати*. Ці морфологічні форми використано для акцентування рутинності та надмірності бюрократичних процедур, а також розважання аудиторії.

Нерідко стендапери стимулюють пожертвування на потреби ЗСУ, підкріплюючи свої повідомлення пісенними пародіями. В. Байдак використовує популярну пісню «Піду втоплюся у річці глибокій» А. Миколайчука, щоб розчулити та розсмішити глядачів і тим самим збільшити розмір зібраної суми для підтримки віська. Виконавець комічно шантажує самогубством не через кохання, а через неспроможність зібрати потрібні кошти: *«Піду втоплюся у річці глибокій, якщо два лями не зможу зібрати, ти будеш плакати, спливатимуть роки, мої стендапи не зможеш згадати»*. Автор погрозово обіцяє: *«Всіх, хто не донатив, згадаю на дні»*. Гумористична виразність пародії постає через контраст духовного (кохання без взаємності) та матеріального (брак потрібної суми).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Основні жанрово-стильові характеристики стендапу – використання різнорівневих засобів комізму з метою спостереження та гумористичного коментування реальних ситуацій і проблем суспільства, а також сольне виконання, що передбачає емоційну відповідь аудиторії. Такі риси спрямовано на формування експресивної функції й аксіологічної та світоглядної стратегій. Виступ коміка в стендапі має свою специфіку, яку визначає пряма адресованість аудиторії та використання неконвенційних гумористичних прийомів.

Основними мовними знаками сміхової культури, виявленими на різних рівнях організації в текстах стендапу, є лексико-семантичні та семантико-синтаксичні одиниці. На їх основі створено контраст, енантіосемію, каламбури, гумористичні порівняння, гіперболи, пародії та ін. Ці знаки використовують із метою досягнення комічного ефекту й активної взаємодії з глядачами. Коміки, як правило, послуговуються влучними мовними засобами, що підкреслюють гостроту їхніх коментарів.

За допомогою спільного мовно-культурного коду гумор і сарказм під час війни спрямовують на розважання, відволікання від негативних емоцій та стимулювання позитивного настрою. Комунікативні стратегії стендаперів важливі для згуртування, підтримання оптимізму та віри в мирне майбутнє.

Перспектива подальших досліджень пролягає через вивчення ресурсів стендапу, які належать до проміжних мовних рівнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бардась О. Особливості використання ідіом у сучасному стендапі. *Слово і Час*. 2020. №1. С.50–54.
2. Бондаренко М. Л., Зінченко Т. І. Гумор як засіб комунікації військової інформації та психологічної підтримки в Україні. *Вісник Національного університету оборони України*. 2021. № 4 (60). С. 66–73.
3. Гамула А. Стендап: історія та техніки виступів. Київ: Критика, 2017. С. 250.
4. Гуржій М.В. Гумор як засіб підтримки духу військових на передовій: досвід України. *Військова психологія*. 2019. №2. С. 68–71.

5. Інтерв'ю з Антоном Тимошенко від 20 квітня 2022 року на сайті «Громадське». URL: <https://hromadske.ua/posts/anton-timoshenko-pro-vibori-prezidenta-ukrayini-2024-roku-roblyu-stavku-na-komandu> (дата звернення—18.05.2023).
6. Королюк І. Мовні засоби створення гумору в англomовному стендапі. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2018. №5(2). С. 38–41.
7. Луцик Н. Мовні засоби та прийоми, що використовуються коміками в стендапі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2019. №86. С. 91–96.
8. Терещук О. Виступи Ганни Кочегури як мікрокосм суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Журналістика»*. 2019. №38. С.51–56.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля–К, 2006. 718 с.
10. Green Jason, and Michelle Berry. Comedy in Wartime: An Analysis of How Comedians Use Humor During Times of War». *Journal of Popular Culture*, vol. 50, no. 5, 2017, pp. 1083.

УДК 070.033. 811.161.2'23

ОБРАЗ СУЧАСНОГО ГЕРОЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА СТОРІНКАХ САЙТУ «СУСПІЛЬНЕ. ЧЕРНІГІВ»

Іванченко Юлія, студентка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подолька Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Героїчний образ воїна завжди привертав увагу суспільства. Сьогодні, у часи російсько-української війни, він набуває особливого значення. Політика пам'яті щоразу створює умови для того, щоб проаналізувати ті процеси, які відбуваються у суспільстві. Велику роль у героїзації воїнів відіграють ЗМІ.

Питанню відтворення образу воїна в журналістиці присвятили публікації багато науковців, серед яких Валентин Бушанський [1, 200-219] Світлана Набок [7, 197-228], Галина Ковальова [6, 84-91], Ольга Кирилук [5, 90-96] та Олена Євтушенко [3], бо ця тема є актуальною завжди. Водночас фокус наукових інтересів не зосереджувався на аналізі статей чернігівських ЗМІ. Занурення у нові реалії допоможе осмислити певні явища у відтворенні образу захисника та зрозуміти соціальну психологію споживачів медій.

Мета статті – проаналізувати образ героя сучасної війни у медійному просторі Чернігівщини на прикладі сайту «Суспільне. Чернігів» [9].

Хронологічні рамки проведеного аналізу – березень 2023 року. За допомогою методу контент-аналізу було визначено найбільш уживані слова, пов'язані з відтворенням мовними засобами образу героя війни: «герой», «захисник», «боєць», «військовий», «мужність», «доблесть», «сила», «патріотизм», «жертвність», «міць», «служба» (Табл.1).

Результати аналізу показують, що тема війни займає провідне місце в обраному нами ресурсі. Найбільш уживаним в публікаціях з цього питання є слова «боєць», «захисник», «військовий», «патріотизм».

Таблиця 1.

Контент-аналіз публікацій сайту «Суспільне Чернігів» на предмет створення мовними засобами образу героя-захисника

Слово	Кількість статей	Відсоток від усіх публікацій
Герой	63	21,5%
Захисник	58	19,8%
Боєць	84	28,69%
Військовий	42	14,33%
Мужність	5	1,7%
Доблесть	3	1,02%
Сила	5	1,7%
Патріотизм	16	5,46%
Жертвність	1	0,34%
Міць	12	4,1%
Служба	4	1,36%
Загалом	293	100%

Наведемо деякі приклади заголовків матеріалів, які містять ключові слова:

- «"Пікассо" створює картини на фронті. *Боець* Луганської тероборони малює портрети побратимів» [2].
- «На Полтавщині орденом "За мужність" нагородили *військового* Євгенія Заїкіна» [4].
- «"Свої 20 років він не дочекався": Сергію Горожанкіну з Полтавщини хочуть присвоїти звання "Герой України"» [8].
- «*Захисник* з Нововодолазької громади загинув у Бахмуті» [10].

Для прикладу, розглянемо статтю з заголовком «"Свої 20 років він не дочекався": Сергію Горожанкіну з Полтавщини хочуть присвоїти звання "Герой України"». У цій статті мати загиблого бійця розповідає про свого сина, який загинув на сході України. У тексті образ воїна формують ключові слова: «доблесть», «мужність», «відданість рідній країні».

Під час контент-аналізу з'ясувалося, що учасники війни на сайті описуються переважно позитивно. Для опису духовних орієнтирів використовуються такі слова та фрази, як: «мужність», «відвага», «жертвність», «патріотизм», «відданість», «небайдужість», «боротьба», «захист України», «служба у війську» тощо. Герої війни зображуються як люди, які служать своїй країні з великою метою, мають мужність та відданість.

У матеріалах часто описується життя героїв перед війною, їхні сімейні та професійні зв'язки, зосереджується увага на їх людських якостях та досягненнях. Досить часто герої війни зображуються в ролі захисників своїх сімей, рідної землі, а також національних традицій та культури. Деякі матеріали сайту містять інтерв'ю з батьками загиблих військових та захисників.

Отже, аналіз сайту дозволяє зробити висновок, що герой сучасної війни характеризується такими якостями, як відданість рідній країні, мужність, доблесть, сила, патріотизм, жертвність. Досить часто використовуються такі слова, як «захисник», «боець», «військовий», що підкреслює важливість і значення армії в сучасному світі.

Загальна оцінка показує, що сайт містить значну кількість матеріалів, які відображають образ героя сучасної війни як відданого своїй країні та мужнього бійця, що здійснює жертвну службу.

На сайті відсутні матеріали, що відображають військових України як зрадників, колаборантів.

Проте, на сайті дуже рідко є матеріали, які відображають військових як людей, що мають свої інтереси, сім'ї та проблеми – це може сприяти стереотипізації цієї категорії населення.

Загалом, результати дослідження публікацій на сторінках сайту «Суспільне. Чернігів» свідчать про те, що подвиг героїв війни в Україні є високо оцінюваним і шановується в суспільстві. У подальшому можна провести подібний аналіз інших сайтів та джерел інформації, щоб отримати більш повну картину образу героя сучасної війни в українському інфопросторі.

Список використаних джерел та літератури

1. Бушанський, В. В. (2010). Естетизм політичних ідеалів і цінностей. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, (1), 200-219.
2. Дорошенко А. «Пікассо» створює картини на фронті. *Боець* Луганської тероборони малює портрети побратимів. URL: <https://suspilne.media/436104-pikasso-stvorue-kartini-na-fronti-boec-luganskoi-teroboroni-malue-portreti-pobratimiv/>.
3. Євтушенко О. «Побутовий герой» у дзеркалі преси: ініціація, подвиг, риси образу. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/39986>
4. Зозуля К. На Полтавщині орденом «За мужність» нагородили *військового* Євгенія Заїкіна. URL: <https://suspilne.media/425301-na-poltavsini-ordenom-za-muznist-nagorodili-vijskovogo-evgenia-zaikina/>.
5. Кирилюк, О. (2020). Формування образу захисника в умовах інформаційної війни: лінгвокогнітивний аспект. *Львівський філологічний часопис*, (8), 90-96.
6. Ковальова Г. (2009). Опозиція «свій – чужий» при формуванні національної ідентичності в контексті глобалізації. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філософія*, (5), 84-91.
7. Набок С. (2016). Образи війни і воїна: трансформація окремих аспектів політики пам'яті. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, (5-6), 197-228.
8. Пархоменко Л. «Свої 20 років він не дочекався»: Сергію Горожанкіну з Полтавщини хочуть присвоїти звання «Герой України». URL: <https://suspilne.media/419133-svoi-20-rokiv-vin-ne-docekavs-sergiu-gorozankinu-z-poltavsini-hocut-prisvoiti-zvanna-geroj-ukraini/>.
9. Суспільне. Чернігів. URL: <https://suspilne.media/regions/chernihiv-region/>.
10. Ульянова О. Захисник з Нововодолазької громади загинув у Бахмуті. URL: <https://suspilne.media/440280-zahisnik-z-novovodolazkoi-gromadi-zaginu-u-bahmuti/>.

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ МРІЙНИКА В РОМАНІ ЕНТОНІ ДОРРА «ВСЕ ТЕ НЕЗРИМЕ СВІТЛО»

М'ягка Діана, студентка 2 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Остапенко Л. М.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Сьогодні значення слова «війна» – це не тільки слово, пов'язане з минулим – чимось далеким і незнайомим. Воно увійшло у наш буденний вжиток, і тепер переслідує щодня: в домівках, на роботі, на полі бою, в новинах, літературі та мистецтві. Кожен наразі відчуває його негативний вплив. Для когось він фізичний, для когось – матеріальний, але для більшості людей – психологічний. Війна змінила кожного: хтось став розуміти світ, хтось швидко подорослішав, а хтось зовсім втратив те, заради чого жив і довго працював – мрії.

«Що зробила війна з мрійниками!» – висловлюється вже зріла жінка – німкеня Юта, героїня роману «Все те незриме світло» американського письменника Ентоні Дорра [5]. Автор порушує проблему ментального здоров'я людини в умовах війни, так само, як і німецький письменник Еріх Марія Ремарк у романі «Тіні в раю»: втрата жаги до життя, часом моральних цінностей, високої життєвої мети. Натомість залишається лише одна ціль – вижити попри все, що і змінює людину в емоційному аспекті.

Актуальність проблеми полягає в необхідності дослідження питання про спосіб виживання і збереження психічного здоров'я людини під час та після війни за романом Ентоні Дорра «Все те незриме світло». Мрія відіграє значну роль у цьому питанні, оскільки є важливою його складовою і умовою реалізації задуманого. Образ мрійника в свою чергу набуває символічного характеру та несе значний сенс у житті людини з високими моральними цінностями.

Метою дослідження є визначення особливостей художньої рецепції образу мрійника у романі Ентоні Дорра «Все те незриме світло».

Мрія – це специфічне поняття, що характеризує процес створення нарису успішного майбутнього. Воно притаманне усім людям, проте не є запорукою раціонального життя людини [2]. Існує велика кількість чинників, що здійснює вагомий вплив на здатність мріяти, зокрема війна. Це соціально-політичне явище, що змінює психологічний стан людини, порушуючи його та призводячи до незворотних наслідків [6].

Ентоні Дорр зображує у романі «Все те незриме світло» переплетіння двох доль – юної парижанки Марі-Лор Леблан та юнака Вернера Пфенінга з німецького містечка Цольферайн. Вони зростають не знаючи одне одного, переживають велику кількість подій, зокрема нещастя, де війна – це час їхньої зустрічі, що стає вирішальною в їхньому житті.

Ще шестирічною Марі-Лор втрачає зір, проте її відчай, так само як і її батька-одинака, триває недовго. Вони продовжують жити своїм життям, Марі-Лор пристосовується до стабільного порядку розташування речей, будівель та навіть букв у книжці, що написана шрифтом Брайля. Вона допитлива та дотепна: всі загадки, що придумує її батько, дівчинка розгадує доволі швидко. Цікаві історії про рифи та молюски від Доктора Жефара надихають її та постають у її мріях. Вони не зникають і тоді, коли мадам Манек водить її до океану, і тоді, коли дідусь Етьєн читає про них вголос.

Вернер разом зі своєю молодшою сестрою Ютою зростають у дитячому будинку. Ще з самого малечку вони голодують, проте Вернер не звертає на це особливої уваги, він добрий та весь час чимось цікавиться. Малювати та слухати розповіді французькою від фрау Елени – розрада і щастя для малих дітей. Хлопчик знаходить старий зламаний радіоприймач, який довго оглядає, розкручує – і врешті знаходить причину несправності. Вернер добре почуває себе в цій сфері: йому подобається ремонтувати різні прилади, розбирати їх та відчувати кожну деталь і процес взаємодії. Вони разом з сестрою слухають передачу одного француза, що розказує про оптичні ілюзії та електромагнетизм – саме про ті речі, якими цікавиться Вернер. Про те, чим він марить і живе.

Незважаючи на порівняно безтурботне дитинство, і Марі-Лор, і Вернер з їхніми однолітками рано дорослішають: їхнє життя перестає бути спокійним та урівноваженим, воно перетворюється на якусь невідому течію, проти якої вони плывуть і намагаються вижити. Війна всюди внесла свої корективи: дівчинка з батьком тікають від німецького наступу до двоюрідного діда Етьєна – вона прощається з усім тим, до чого вона так довго звикала, але врешті звикла та починала замислюватися про гарне майбутнє. Марі-Лор втрачає батька, єдину людину, що завжди була поруч та підтримувала. Тепер у її серці запанували біль і страх, що затьмарюють всі прекрасні почуття так само, як і у її двоюрідного дідуся, який закривається в собі й не виходить на вулицю, страх війни його перехоплює [6], адже він боїться того, що спіткало його ще у роки Першої світової війни: обстріл ворогів, параліч від жаху, смерть брата. Він багатів думкою від науки, проте обов'язок зв'язківця звів ці поривання нанівець, і тепер йому залишається лише на старості літ читати свої підручники та час від часу збирати механізми своїх радіоприймачів.

Вернер Пфенінг хоч і обирає для себе оптимальний варіант – навчання у націонал-політичному навчальному закладі, а не роботу на шахті, проте він не відчуває себе щасливим. Дійсно, це неабияка можливість стати інженером, вийти в люди, тим паче з такого становища, в якому він перебував – нікому

непотрібний сирота, з перспективою довічної роботи на шахті за якийсь нікчемний шматок хліба. Попри те, його сестра Юта не поділяла вибір брата. Очевидно, вона ще тоді, коли була досить малою, розуміла серйозність тодішніх подій, розуміла, що, незважаючи на втішні прогнози брата про швидке повернення – цього не станеться. Країна-агресорка, що наробила стільки шкоди світові, наразі забирає можливість радити життю, а також людей, перетворюючи їх на зброю, без почуттів та моральних принципів. Їхня спільна мрія побувати на літаку так і не здійсниться, бо ніхто не знає, що буде завтра.

Друзі Вернера – Фредерік і Фольгаймер теж не мріяли про війну. Фольгаймер, кремезний хлопець, що міг за невеликих зусиль завдати фізичного болю декільком людям, перетворюючись абсолютно на іншу людину, коли слухав класичну музику. Фредерік, зовсім тендітний юнак з поганим зором – захоплювався птахами і аж ніяк не прагнув мати щось спільне з війною: убивати людей, калічити їх, виконувати безглузді накази безглуздох людей. Він був романтичною особистістю, але це зіграло з ним злий жарт – йому навіки зламали життя, бо він був мрійником і не хотів завдавати болю, цінував інших людей, а не жив за рахунок їхніх смертей.

«Твоя біда, Вернере... у тому, що ти й досі віриш, ніби твоє життя належить тобі», – так висловлюється Фредерік [5], який повністю втратив надію на світле й добре майбутнє. Сенс цих слів осягнув кожен герой роману, адже кожен зазирнув у вічі страху. Марі-Лор не здатна побачити, але здатна почути усі жахи війни. Бомбардування, слова незнайомих та небезпечних для неї людей, ноти безпорадності в голосах її близьких – Етьєна та мадам Манек, яку дівчинка згодом втрачає – все це змушує її пережити неабиякий стрес та забути про всі радощі. Вернер і Фольгаймер занурюються у процес кровопролиття: їх відправляють на фронт, вони безжалісно убивають людей по всьому світу лише за те, що ті таємно допомагали одне одному, передаючи секретні послання за допомогою радіоприймачів. Увесь цей хаос заповнив їх, їм весь час загрожувала смертельна небезпека, як і будь-кому у той час. Стрес переважає над раціональним мисленням, активується парасимпатична гілка нервової системи, що призводить до появи змін у поведінці, «вимикаючи» усі емоції [6]. Це природна реакція на подразник, що відповідає за інстинкт виживання, отже, причина є зрозумілою, проте антиморальні вчинки не є виправданими.

Як стверджує військовий психолог Андрій Козінчук, рутинна діяльність допомагає на деякий час адаптуватися до війни [6]. Саме в крихітний момент спокою – зустрічі в домі Етьєна, головні герої згадують про свої маленькі радощі. Вернер тут, оскільки помічає постійні сигнали від радіоприймача, що знаходиться в будинку. Це те місце, звідки народжувалися всі його мрії й фантазії. Саме з цього дому він та його сестра чули той прекрасний голос, що породжував чудові думки про майбутнє [1]. Цього разу його щось зупиняє, він жаліє Марі-Лор – дівчинку, що йому сподобалася. У Вернері прокидається людяність, яка протягом усього періоду десь ховалася глибоко в нього в душі – Вернер хоче повернутися до свого старого «дитячого» життя. Він допомагає французькій врятуватися з того пекла.

Увесь час люди, що виправдовували війну, покликалися на слово «майбутнє» – це слово весь час переслідувало Вернера Пфенінга. Але яке майбутнє чекає на нього тепер? Його засліпила війна, тепер він занедужав і згодом загине, так і не побачивши свою сестру, фрау Елену, Марі-Лор. Хіба про це він мріяв? Звісно, що ні. Він прагнув кращого майбутнього: у колі рідних йому людей.

Що зробила війна з мрійниками? Когось знищила, оскільки мрії розвивають любов до професії, але професія не несла моральної користі людству, що можна побачити на прикладі Вернера Пфенінга. Для когось стала поштовхом рухатися вперед, до своєї мети, отримавши великий життєвий досвід – Марі-Лор Леблан, яка згодом здійснила свою мрію, проживши хоч і не ідеальне, проте гідне життя. А когось – Юту Пфенінг – навчила цінувати великі прагнення – справжню сутність людини, що здатна нести радість і творити щасливе майбутнє [3].

Ентоні Дорр зміг чітко відтворити проблему часів Першої та Другої світової війни, їх результат, що став чітким відбитком у житті багатьох людей. На жаль, навіть усвідомлюючи суть проблеми сьогодні, частина людства ще не засвоїла цей урок, тому виникає нагальна потреба розглядати поняття «мрія» як важливий психологічний аспект, що здатний рухати людство вперед [4], створюючи нові способи вирішення тих чи інших проблем, включно з проблемами війни, задля того, щоб не повторювати помилок минулого та розумно розв'язувати конфлікти.

Список використаних джерел та літератури

1. Dell'Amore C. Five suprising facts about daydreaming. National Geographic. URL: <https://www.nationalgeographic.com/science/article/130716-daydreaming-science-health-brain> (дата звернення: 21.01.2023).
2. What is daydreaming in psychology? - Positive and negative effects of daydreams on humans. The Scientific World - Let's have a moment of science. URL: <https://www.scientificworldinfo.com/2020/01/what-is-daydreaming-in-psychology.html> (дата звернення: 21.01.2023).
3. Білас Л. Не припиняйте мріяти під час війни. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/ne-pripinyayte-mriyati-pid-chas-viyni-11974302.html> (дата звернення: 21.01.2023).
4. Груздев С. Чому мріяти корисно. Інтерв'ю з психологом. Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/society/mriyalnist-abo-chomu-mriyati-korisno-608393.html> (дата звернення: 21.01.2023).
5. Дорр Е. Все те незриме світло. Харків: Книжковий клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015. 352 с.
6. Свеженцева І. "Бийся, тікай або завмири" – як життя в умовах війни впливає на психоемоційну стабільність людини. Суспільне Новини. URL: <https://suspihne.media/238315-bijsa-tikaj-abo-zavmri-ak-zitta-v-umovah-viyni-vplivaє-na-psihoemocijnu-stabilnist-ludini/> (дата звернення: 21.01.2023).

РОЗКРИТТЯ ІДЕЙ ТВОРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЮДЕЙСЬКОГО РОЗУМІННЯ ОБРАЗУ КНИГИ В РОМАНІ МАРКУСА ЗУСАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК»

Пугач Надія, студентка 2 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Остапенко Л. М.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

У романі Маркуса Зусака «Крадійка книжок» образ книги використовується як значущий символ, що служить для розкриття ідей твору. Автор зображує історію дівчинки, на ім'я Лізель, у якій розвивається любов до читання під час Другої світової війни в нацистській Німеччині. Книжка є не просто фізичним об'єктом в історії, а ще являє собою надію, знання та свободу, об'єднує персонажів, допомагає вільніше виражати їхні почуття та думки, переборювати труднощі. В романі письменник використовує символіку книги в контексті юдаїзму, щоб підкреслити її важливість для формування духовної сутності людини та боротьби з репресивними ідеологіями.

Метою даної статті є дослідження образу книги як юдейського символу та розкриття ідей, пов'язаних з образом книги, які відображені в творі. Дослідження має на меті з'ясувати, як автор використовує образ книги для відображення головних тем роману, таких як важливість сторітелінгу та знань, сила слова, а огляд впливу біблійного розуміння книги як Святого Письма на розуміння образу книги в романі.

Актуальність дослідження образу книги в романі полягає в тому, що книга як об'єкт і символ є важливою складовою багатьох літературних творів. В основі цього образу лежить не тільки сама книга як фізичний об'єкт, а й її значення для суспільства та культури загалом. У романі "Крадійка книжок" Маркуса Зусака образ книги набуває особливого значення, оскільки він допомагає показати, як важливо книги для людей, їхньої самореалізації та пізнання світу. Дослідження образу книги у романі допоможе краще зрозуміти ідеї, які намагається донести автор.

Образ книги є однією з найбільш важливих та символічних тем у літературі. Книги можуть символізувати різні речі, такі як знання, владу, свободу, любов, традиції, мудрість та інші цінності. У багатьох творах книги можуть бути предметом культу, віри, пошани або ж навпаки, вони можуть бути зневаженими та вважатися непотрібними.

Наприклад, у романі "451° за Фаренгейтом" Рея Бредбері книги символізують свободу думки та ідеї, які можуть бути під загрозою, якщо їх не висловлювати відкрито. У "Гаррі Поттері" Джоан Роулінг книги є магічними інструментами, що допомагають героям розв'язувати проблеми та збирати інформацію. У багатьох творах книги можуть бути предметом конфлікту або ж злочину, що символізує боротьбу за ідеї та доводить ідею свободи слова. У всіх цих випадках книги є важливими символами, які відображають культурну та інтелектуальну цінність та значимість, що має місце в літературі та в реальному житті.

В романі можна виявити деякі елементи біблійного розуміння образу книги як Святого Письма. Воно походить з християнської традиції, де Святе Письмо вважається Божим промовлянням до людей. Книга у цьому розумінні є не просто носієм інформації, а ще й містить духовне значення та мудрість, наділена святістю. В юдаїзмі книги є священними предметами і мають важливе значення для єврейської традиції. Вони вважаються святими та поважними, і їх використовують для навчання та відповіді на життєві запитання.

У романі "Крадійка книжок" Маркуса Зусака можна помітити відгомін цього біблійного розуміння книги. Наприклад, тексти Тори допомагають віруючим людям розуміти власну історію, релігійні обов'язки та впевнено йти по життю. У романі Лізель Мемінґер переживає тяжкі життєві випробування, але знаходить втіху та натхнення у книгах, які вона краде. Для Лізель книги – це не просто розважальний матеріал, вони містять для неї мудрість, яка допомагає їй зрозуміти життя та знайти свій особливий шлях у ньому. Для Лізель, як і для прихильників юдаїзму, книги стають джерелом духовної сили та мудрості, яка допомагає їй пройти складні життєві випробування.

У романі "Крадійка книжок" Маркуса Зусака образ книги також несе в собі релігійну символіку та виконує релігійну функцію, а саме функцію збереження. Можна спостерігати відтворення біблійного розуміння книги як Святого Письма, бо в юдаїзмі людина так само має берегти священне письмо – мити руки перед тим як взяти до рук книгу, зберігати лише в спеціальних місцях, намагатися не бруднити чи викидати її. Для персонажів роману зберігання книг теж стає майже релігійним завданням, адже вони знаходять у книгах втіху, знання та світло в житті, де його так не вистачає, адже багато книг перебувають у небезпеці бути знищеними в будь-який момент. Через це вони охороняють книги та піклуються про них.

Образ книги виконує певні психологічні функції у романі. Наприклад, він служить як емоційна підтримка для персонажів: читання книг дає героям можливість втекти від реальності, розважитися та отримати підтримку в емоційно важкі моменти. Книга стає своєрідним другом та наставником для персонажів, який допомагає їм пережити труднощі. У юдаїзмі також вірять, що святі книги, такі як Тора,

містять інструкції та вказівки на те, як жити морально правильно, тобто дотримуватися заповідей Бога та виконувати добрі вчинки. Вважається, що виконання цих заповідей та добрих вчинків допомагає людям жити щасливо. В «Крадійці книг» це теж показано, коли головна героїня читала вголос «Свистуна» у бомбосховищі. Це заспокоювало і дітей, і дорослих, і саму Лізель Мемінгер. У цьому епізоді література і стає тим, за що люди чіпляються у скрутні часи. Це може бути й не повітряна атака на місто, як у творі, а будь-який інший кризисний епізод у житті. Автор метафорично доводить, що книга може й не бути тим, що вирішить проблему, але точно допоможе заспокоїтися та зрозуміти що робити далі.

Також образ книги допомагає розкрити ідею розвитку особистості: книга в романі, як і в юдаїзмі, є інструментом для духовного розвитку людини. В юдаїзмі книги допомагають шукати відповіді на питання про життя та розвивати віру та духовність всередині кожного. Так і в романі книга допомагає персонажам збагатити свій світогляд, розширити знання, виховати себе в духовному та моральному плані. Лізель розвиває свій світогляд та здатність до аналітичного мислення завдяки книгам, які вона читає. Наприклад, вона дізнається про тогочасний устрій країни та чому це погано саме через книгу, яку написав Макс Ванденбург.

Образ книги у романі також виконує соціально-історичну функцію, що допомагає читачеві краще зрозуміти історичний контекст твору та значення культури та знання для людства. У той час нацисти використовували книги як засіб пропаганди і контролю над масами, а ті, хто не були при владі, шукали в книгах знання та свободу від режиму. Як у романі Зусака, так і в юдаїзмі книга може бути символом опору проти репресивних ідеологій, оскільки вона виступає як засіб збереження інформації та духовних цінностей народу. В історії юдаїзму було багато ситуацій, коли євреї перебували в умовах насильства та переслідувань, але книга залишалася з ними як символ їхньої ідентичності та опори. У ХХ столітті, в часи Голокосту, німецькі нацисти знищували єврейські книги та бібліотеки, спалюючи їх у печах та примусово вивозячи до концентраційних таборів. Тим не менш, книги виступали як символ опори для єврейського народу, оскільки вони представляли собою їхню ідентичність та спадок. В творі схожі мотиви можна побачити коли Лізель краде книгу із багаття, яке влаштувала місцева влада задля того, щоб позбутися цензурованих видань. У романі зображено суспільство, де уряд має абсолютний контроль над тим, що громадяни можуть читати, бо нацистський режим використовував цензуру і пропаганду, щоб контролювати інформацію, доступну для свого народу, та маніпулювати їхніми думками і діями. Ця вкрадена книга символізує свободу, незалежність та небажання знущатися над культурною спадщиною у суспільстві, де володіння забороненими книгами можна розглядати як акт бунтарства проти тогочасної системи. [4].

Ще одна тема у «Крадійці книг» – це важливість оповідання, або сторітелінгу. У романі підкреслюється трансформаційна сила історій і те, як вони можуть об'єднати людей, вселити зміни, допомогти висловити те, що буває важко промовити вголос. У юдаїзмі книга теж виступає як важливий засіб сторітелінгу, оскільки вона містить історії, легенди та інші розповіді, які передають духовну спадщину народу та зберігають його ідентичність. У юдаїзмі зазвичай існує розуміння того, що історії не просто повідомляють про минуле, але й передають духовні цінності та норми поведінки, які можуть бути корисними у сучасному житті. Книги виступають не тільки як джерело знань та інформації, але і як засіб формування моральних та етичних цінностей. Так само в романі Макс Ванденбург зумів пояснити дівчинці, який стан речей був насправді в їхній країні, хто винен у цьому та ким була Лізель у цій ситуації, коли написав «Струшувачку слів». Він використав метафори та легкий стиль оповіді, щоб дівчинка зрозуміла важливі та зовсім не дитячі факти про навколишній світ у свій улюблений спосіб – у вигляді оповіді. Макс доводить важливість сторітелінгу у форматі написання маленьких оповідань, адже у цей спосіб набагато легше зібратися з думками та донести іншій людині найважливіше. Також Макс пояснював Лізель ті речі, які було б важко промовляти вголос і бачити реакцію на обличчі співрозмовника. Саме в таких ситуаціях на допомогу приходять навичка оповідання. [5]

Отже, роман "Крадійка книг" Маркуса Зусака дає можливість ознайомитися з юдейським розумінням книги та її важливості для розвитку людини. Книга у романі стає символом опору проти репресивних ідеологій та є не тільки джерелом знань та мудрості, але і інструментом духовного розвитку особистості та збереження культурної спадщини. Крім того, роман "Крадійка книг" надає можливість краще зрозуміти, як книга і слово можуть впливати на життя людини, як вони можуть змінювати її світогляд та дії. У цьому контексті роман є не тільки важливим літературним твором, але і навчальним матеріалом для розуміння ролі книги в юдаїзмі та в житті людини загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Крадійка книжок / ЗусакМаркус. – Київ: "Форс Україна", 2020. – 605 с.
2. Художня література як засіб формування загальнолюдських цінностей / О. Гаврилюк // Українська мова і література в школі. – 2003.
3. Interview with Markus Zusak [Електронний ресурс] // Chicago Public Library. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.chipublib.org/interview-with-markus-zusak/>.
4. Stealing as an Act of Protest in Markus Zusak's The Book Thief. // S. Lavanya / Journal of Positive School Psychology. – 2022. – С. 3.
5. The Book Thief: Analysis / Lauren Smith. – 2016. – С. 5.

6. The Book Thief and the Power of Storytelling [Електронний ресурс] // Alyssa Smith / Literary Traveler. – 2014. URL: <https://www.literarytraveler.com/books/the-book-thief-and-the-power-of-storytelling/>.
7. The LitChartsStudy Guide to the Book Thief // LitCharts. – 2016.

УДК 070.033: 655.11

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА УСПІШНОГО ПРОВЕДЕННЯ БУКПІТЧИНГУ

Синяк Ксенія, студентка 4 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подолька Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Букпітчинг – це процес, у якому автор або автори книги презентують свій твір перед агентами, видавцями, редакторами та іншими потенційними партнерами з метою залучення їх інтересу та підписання контракту на видавництво книги.

І хоча тема промоції видань досліджена в достатній мірі, проблемі букпітчингу не приділялося належної уваги з боку наукової спільноти.

Мета статті – схарактеризувати етапи проведення кампанії з букпітчингу та її ефективні інструменти.

Ефективний букпітчинг – це ключовий елемент успішного видавничого контракту. Щоб підготуватися до букпітчингу, авторам слід вивчити основні правила підготовки презентації, складання заголовків та лозунгів, що запам'ятовуються, вибрати найважливіші аспекти твору та вміти привернути увагу аудиторії.

Під час книжкового пітчу автор зазвичай має можливість зустрітися з агентами або видавцями, щоб презентувати свою книгу та описати її головну ідею, персонажів та сюжет. Автор може також надати деяку інформацію про себе, свої попередні роботи та досвід, який може стати корисним для розуміння того, як він або вона може допомогти в продажі книги.

Інструменти промоції книжок через букпітчинг можуть варіюватися в залежності від цілей та цільової аудиторії.

Можна визначити наступні етапи проведення букпітчингової кампанії:

1. Перш за все, необхідно підготувати якісний та привабливий матеріал для букпітчингу. Це можуть бути як презентаційні слайди, так і відео, що містять інформацію про книгу, її автора та основні переваги. Важливо залучити до проведення букпітчингу відповідну цільову аудиторію, для чого можна використовувати інструменти маркетингу, такі як реклама в соціальних мережах, e-mail розсилки, PR-статті, тощо.

2. Наступним кроком може бути проведення букпітчингу на відповідному заході, такому як літературний фестиваль, книжкова ярмарка, презентація в книгарні тощо. Це дозволить привернути увагу більшої кількості людей, залучити нових читачів та підвищити інтерес до книги.

3. Не менш важливою є взаємодія з читачами після проведення букпітчингу. Наприклад, можна надати змогу читачам задавати запитання автору книги, надіслати відгуки та враження в соціальних мережах, підписати книгу авторської рукописі тощо.

Також можна використовувати інструменти інтернет-маркетингу, такі як контекстна реклама, ретаргетинг, соціальні мережі та інші, для привернення уваги до букпітчингу та книги.

Додатково можна використовувати:

– Відеоінтерв'ю з автором книги: це дозволить показати особистість письменника та залучити увагу аудиторії до його творів.

– Оформлення букпітчу у формі історії або повідомлення в соціальних мережах, що зможе привернути увагу широкої аудиторії.

– Розміщення букпітчу на книжкових сайтах та форумах, що дозволить залучити увагу книголюбів та фахівців.

– Залучення блогерів та впливових осіб у сфері літератури для огляду та розповіді про книгу в своїх соціальних мережах та блогах.

– Проведення конкурсів та акцій, що дозволить залучити увагу аудиторії до книги та сприяти її продажу.

– Рекламування букпітчу на платформах для читання електронних книг, таких як Kindle або Kobo, що дозволить залучити увагу до електронної версії книги.

– Використання креативного підходу та нестандартних ідей для презентації книги, що приверне увагу та запам'ятається аудиторії [1].

Важливо відзначити, що кожен метод та інструмент має свої особливості та може бути більш ефективним у певному контексті. Тому, вибір методу та інструменту має бути обдуманим та залежати від цільової аудиторії, мети презентації та особливостей книги.

Тривалість презентації букпітчингу зазвичай залежить від формату заходу та встановлених правил. Наприклад, на літературному фестивалі, де є багато учасників, тривалість букпітчингу може бути обмежена до 5-10 хвилин, щоб вмістити якомога більше виступів. У книгарні або на книжковій ярмарці, де більше часу на кожну презентацію, тривалість букпітчингу може бути більшою – до 15-20 хвилин.

Кількість слайдів в букпітчингу може варіюватися в залежності від формату заходу та конкретних вимог організаторів. Зазвичай рекомендується обмежуватися до 10-15 слайдів, щоб не надто перевантажувати слухачів і не втратити їх увагу. Однак в більш детальних презентаціях, може знадобитися більше слайдів.

Також важливо звернути увагу на час виступу. Якщо на захід заплановано декілька букпітчингів, то кожному учаснику можуть виділити лише 5-7 хвилин. У такому випадку кількість слайдів не повинна перевищувати 10-12.

Якщо букпітчинг є основним заходом, можна виділити більше часу, наприклад, 15-20 хвилин. У такому випадку можна розглянути більш детальну інформацію та більшу кількість слайдів, але не слід забувати про увагу аудиторії та не перевантажувати їх інформацією.

Проте важливо пам'ятати, що тривалість букпітчингу не є головним показником його ефективності. Головне завдання букпітчингу – зацікавити аудиторію і зробити так, щоб читачі та видавці захотіли дізнатися більше про книгу. Тому, незалежно від тривалості, букпітчинг повинен бути добре підготовлений, цікавий та зрозумілий для аудиторії.

Окрім того, що букпітчинг можна провести на різних заходах, наприклад, на літературних фестивалях, книжкових ярмарках або в книгарнях, можна провести також віртуальний букпітчинг на онлайн-платформах або в соціальних мережах.

В Україні успішно використовуються для букпітчингу платформа «А-книга», онлайн-майданчик видавництва «КМ-Букс», платформа «BookForum», онлайн-майданчик «Yakaboo Talks».

Є також різноманітні конкурси букпітчингу, наприклад, конкурс «New York Pitch» у США, де учасники можуть презентувати свої книжки перед видавцями та літературними агентами.

Ефективність букпітчингу може бути різною в залежності від конкретної ситуації та сприйняття аудиторії. Однак, деякі фактори, які можуть впливати на успішність кампанії, зокрема:

- Вміння презентувати інформацію коротко та ясно.
- Здатність зацікавити аудиторію та показати переваги книжки.
- Висока якість дизайну та візуальної презентації.
- Відповіді на запитання та коментарі зі сторони аудиторії.
- Посилання на додаткові матеріали, які можуть зацікавити аудиторію [2].

Основні елементи букпітчингу повинні бути чіткими та лаконічними, щоб зацікавити аудиторію та запам'ятатися їй. Наприклад, автор може розповісти про головну ідею книжки, її жанр та тему, цільову аудиторію та особливості стилю письма.

Як підсумок зазначимо, що у разі успішного букпітчингу книжка може залучити увагу видавців та читачів, що допоможе підвищити її продажі та популярність.

Список використаних джерел та літератури

1. How to Pitch Your Book to an Agent: Step-by-Step Guide. URL: <https://www.masterclass.com/articles/how-to-pitch-your-book-to-an-agent>.
2. 5 Steps to Writing a Killer Elevator Pitch for Your Book. URL: <https://insights.bookbub.com/steps-to-writing-a-killer-elevator-pitch-for-your-book/>

УДК 070.033

УСНЕ МОВЛЕННЯ В ДРУКОВАНОМУ МЕДІАТЕКСТІ ЧЕРНІГІВСЬКИХ ЗМІ

Стрілець Наталія, студентка 4 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. наук із соціальних комунікацій, доц. **Подолька Н. С.**, кафедра літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики.

Друкований медіатекст – це форма писемного мовлення, яка містить елементи усного спілкування, передані писемними засобами. Зокрема, це може бути діалог експертів, коментарі свідків чи учасників подій, професійна дискусія тощо. В усному мовленні частина інформації передається невербалізовано, тобто жестами, мімікою, голосом, тоном, інтонацією.

Проблемним питанням вивчення медійного дискурсу вживання усного мовлення в друкованих ЗМІ присвятили свої праці Н. Арутюнова, Р. Барт, Т. Добросклонська, В. Карасик, Н. Лютянська, І. Мірошніченко, А. Мороз, Г. Солганик, В. Стахова, Л. Шевченко та ін. Проте зони ризику в мові мас-медіа чернігівських ЗМІ не підлягали детальному розгляду.

Мета статті – з'ясувати негативні вияви сучасного усного мовлення в інтернет-ЗМІ Чернігівщини.

Журналісти друкованих інтернет-видань шукають шляхи якнайповнішого представлення цих невербальних складників у своєму тексті, тобто намагаються передати невербальне вербальними засобами. У цьому контексті постають питання, які потребують деталізованого вивчення та розв'язання, а саме: ефективність медіакомунікації, можливості відтворення усного мовлення в друкованому медіатексті, особливості та характер роботи редактора над онлайн-виданнями тощо. Саме цим, а також потребою аналізу комунікативно-стилістичних особливостей усного мовлення в друкованому медіатексті зумовлена актуальність нашого дослідження.

Для аналізу ми обрали найбільш популярні онлайн-ресурси м. Чернігів: «Високий Вал», «Суспільне. Чернігів», новинний портал «0462», «Че-line». Моніторинг усного мовлення регіональних ЗМІ здійснювався за період січень – лютий 2023 року.

Аналізуючи усне мовлення в друкованому медіатексті чернігівських ЗМІ, ми виокремили ряд спільних ознак:

1. Використання прямої мови і слів автора як основних засобів передачі усного мовлення в друкованому медіа тексті: «Цього дня я хотів би подякувати кожному солдату, сержанту, офіцеру, які докладають усіх зусиль для нашої перемоги. А також висловити вдячність нашим друзям, які всіляко допомагають та яким не байдужа доля нашої країни та її майбутнє. Ми захищали, захищаємо і будемо захищати нашу державу. Ми приречені на перемогу!», – звернувся до особового складу та гостей командувач військ ОК «Північ» генерал-майор Віктор Ніколюк» [1]; «Такий центр є надважливою складовою міста. В лютий мороз і в спеку цілодобово сюди можуть звернутися за допомогою безхатьки та ті, хто потребує невідкладної допомоги. Ми завжди готові допомогти нужденним, але наші ресурси починають закінчуватися. Волонтери менше привозять допомоги в Чернігів, а більше везуть у такі гарячі точки як Бахмут та інші. Тому ми завжди раді допомозі. Якщо в людей є змога допомогти із харчуванням, підгузками, засобами гігієни, взуттям та іншим, то ми не відмовимося. Усе роздається тим, кому справді потрібно» [2]; «Після затвердження складу Штабу розпочнеться робота в комісіях та формування Об'єднаного Штабу волонтерів, – зазначила під час засідання волонтерка «Центру допомоги «Чернігів» Ольга Палькова-Свірчевська»[3].

2. Використання стандартизованих конструкцій без авторської творчості та коментарів. Пояснення до усного мовлення доволі однотипні, наприклад, «сказав», «пояснив», «доповнив», «висловив думку» тощо. Очевидно, що й це зумовлене специфікою журналістського тексту, який потребує лаконічності, точності висловлювання. Однак, разом з цим вважаємо, що така однотипність не прибавить потенційного реципієнта: після читання декількох таких статей він швидко знудиться. Адже існує т. зв. правило «трьох секунд» – якщо за цей час, реципієнт, який відкрив новинну сторінку сайту, не зацікавився – він більше не заходитиме. У процесі цього зацікавлення – все відіграє роль: від оформлення онлайн-видання, цікавого заголовку до оформлення і подачі усного мовлення.

До прикладу: «Богдан був одним із кращих у підрозділі і до кінця залишився вірним Присязі. Він завжди міг підставити дружнє і надійне плече допомоги. Ми знали: якщо на завдання виїжджає Богдан – воно буде виконано на 100%. Наш святий обов'язок – помститися ворогу за смерть нашого побратима Богдана. І ми це неодмінно зробимо», – сказав колега загиблого КОРДівця» [4]; «Чернігівщина достойно витримала навалу ворога і наразі перебуває під постійними обстрілами. Під час активних бойових дій прокурори Чернігівщини забезпечили безперервність виконання функцій органів прокуратури», – зазначив перший заступник Генерального прокурора»; «Ми і зараз співпрацюємо і з фондами, і з міською радою. І наші квартири зараз люди купують через програму «eОселя». І плануємо співпрацювати» [5]; «Працювати ми їх не змушуємо, але від їхньої допомоги не відмовляємося. Більшість не сильно можуть працювати за станом здоров'я. Бездомні тут прибирають за собою та допомагають адміністрації центру, це для них як домашні справи. Ми приймаємо людей незважаючи на їхнє минуле. Головне – як людина поводить себе зараз, її вчинки. Ми відкриті кожному, кому потрібна допомога з проживанням, юридична чи психологічна» – говорить Микола Миколайович» [2].

Рідкісним є медіатекст у якому спосіб подачі інформації, оформлення усного мовлення, компетентні думки та стиль викладу справді привертають увагу і спонукають до більш детального ознайомлення з тим чи тим ресурсом.

3. Найчастіше усне мовлення у друкованому тексті подають у вигляді коментаря: «Перелік робіт, до яких будуть залучатися безробітні – це розбір завалів, розвантаження гуманітарної допомоги, облаштування підвальних приміщень для укриттів, надання допомоги людям з інвалідністю і похилого віку, також залучення до роботи у «Пунктах незламності». Передбачається, що щомісяця будуть залучатися 74 особи безробітних. Фінансування робіт буде повністю здійснюватися коштом фонду соціального страхування», – розповіла Світлана Серб» [6]; «Дякую за вірність професійній присязі. Дякую за відданість своєму народу. Дякую за збереженні життя, надію і віру. Дякую, що в березні прийняли на себе надважкий бій за життя і тримаєте його досі», – звернувся до зібрання В'ячеслав Чаус» [7].

Також трапляється діалогізація: «–Коли потрібно одягати окуляри? – Частіше за все людина сама відчуває, коли їй потрібні окуляри. Вона може відчувати погіршення зору на дальній або на близькій відстані. Звернувшись до лікаря відбувається діагностика, а лікар виявляє необхідний вид корекції зору.

Одним із засобів корекції зору можуть обрати носіння окулярів. – Що таке складні окуляри? – Складні окуляри застосовуються під час астигматизму. Око має прозору частину – рогівку, яка в нормі має бути сферичною. Коли кривизна рогівки неправильна, відбувається астигматизм. Він може бути вродженим або набути. Також він може бути далекозорим, короткозорим або змішаним. В такому разі звичайного скла для корекції астигматизму недостатньо, оскільки є меридіан, який переломлює кут світла сильніше або слабкіше. І по цьому меридіану потрібно ставити спеціальне скло – циліндр, який буде корегувати цю аномалію» [8]; «–Ніжин отримуватиме експертну підтримку у розробці необхідних документів для відбудови зруйнованих об'єктів від французького архітектора Мартіна Дюплантьє. Ці наміри теж задокументовані, – розповідає В'ячеслав Чаус. Самі ж французи говорять, що узимку на перший план виходить допомога Україні у збереженні нашої енергетики: – Протягом зими Франція зосередиться на наданні екстреної енергетичної допомоги Україні загалом, дотримуючись зобов'язань, взятих на Паризькій конференції з питань стійкості та відновлення України в грудні минулого року. Однак реконструкція, як така, все ще є пріоритетом для Франції, як показала під час цієї конференції (тієї, на якій президент Зеленський й оголосив про шефство Франції над Чернігівщиною, – прим. авт.) присутність 700 французьких компаній, що свідчить про потужне залучення приватного сектора у відновлення України, – кажуть у пресслужбі французького посольства» [9]. В останньому прикладі, як бачимо, уся стаття оформлена як діалог журналіста з представниками французького посольства. З одного боку, це сприяє діалогізації, налагодженню контакту з читачем, з іншого – в дечому є лінгвістично неправильним.

4. Пряма та непряма мова підсилюються використанням аудіо-, відео-, фотоматеріалів. «Сусіди розповіли про цей центр де допомагають погорільцям, обездоленим, добре ставляться, кажуть що чому ти нікуди не ходиш, ну я й вирішила піти. Вчора написала заяву на допомогу, а сьогодні вже прийшла її отримати. Я зараз знімаю квартиру за 2500 і оплачую комунальні послуги, а тут ще й підключили опалення до квартири моєї, де йде ремонт, і кажуть ще й за нього платити. Не знаю що робити. Ремонт почали робити там, але все дуже повільно, та й багато чого маю купувати за свої кошти. Я працювала 40 років у музичній школі, зараз у мене лише 5 учнів, а це дуже мало. Пенсії 2500, віддай за квартиру, а жити за що невідомо. Добре що є такі місця, куди можна звернутися по якусь допомогу» [2]; «Ми втілили в життя останній етап надважливої для всієї Донецької області ініціативи – придбання апарату МРТ для однієї з лікарень, яка щоденно приймає поранених бійців з тяжкими травмами. Цей апарат – перший та єдиний на всю Донеччину – дозволить місцевим медикам діагностувати та лікувати тяжкі травми голови, рятуючи життя поранених захисників України. Це той проект, над яким ми працювали всією командою, і нарешті можемо констатувати – ми це зробили!» – зазначає почесна президентка Благодійного фонду молодіжної ініціативи "Надія" Алла Ландар. [10];

5. Можливість проведення опитування та швидкої комунікації з читачами. Наприклад, нещодавно проведено опитування «Фантомні звуки війни»: «Не знаю. Можливо, щось і буде, але ми сподіваємося на краще. Вважаю, треба вірити в краще і все буде добре» [11]. «Я в це не вірю. Такі інформації вже показали багато разів, що це все вигадки. Я вірю лише в те, що ми Переможемо» [11]. «Я маю надію, що все буде добре і ми переможемо» [11]. «Я вірю в ЗСУ, я вірю в Україну і найголовніше – я вірю в Бога. І з нами Бог та Україна, тому я вірю, що все буде добре» [11]. «Я теж вірю, що 24 лютого все буде добре» [11]. «Не переймаюся. Тому що я бачу, що росіяни не мають сил, аби мені тут, у Чернігові, перейматися. Я вважаю, що все в нас буде нормально. Обійдеться» [11]. «Я останнім часом говорю всім своїм друзям, що я вірю, що до літа ми Переможемо і поїдемо з чистою душею відпочивати на море. Стосовно масованих провокацій, то очікуємо, що щось буде, але що – не знаємо. Ніхто не знає цього». «Я вважаю, що все буде гаразд і повторного наступу не буде. А навіть якщо вони спробують наступати, то ми добре укріплені і до Чернігова вони точно не дійдуть». «На мою думку, все буде чудово. З нами Перемога. Слава Україні!» [11].

6. Використання можливостей усного мовлення для якнайповнішого відтворення суті новини. Усне мовлення слугує достовірним джерелом інформації для контент-редактора чи журналіста: «ГО «Агенція міських ініціатив» виграла грант і в рамках цього гранту, не за кошти міського бюджету, передала нам велопарковки та станції. Велопарковки будуть встановлені на різних локаціях у місті, перше за все, найбільш затребуваних: лікарні, школи, об'єкти соціальної інфраструктури. Це дійсно крок до розвитку велоруку в Чернігові, який дозволить велосипедистам рухатися ще більш комфортно», – розповів секретар міськради Олександр Ломако» [12]; «За кожним із випадків складені адміністративні матеріали, які будуть направлені до суду. Нагадуємо: алкоголь і кермо несумісні. Будьте свідомими водіями!», – йдеться у повідомленні» [13]; «– Для нас це дуже-дуже приємно. Дуже приємно, що нас запросили й відзначили. Мабуть, це щось значить. Про нас пам'ятають і я сподіваюсь, що про нас будуть згадувати не тільки в такі часи, – каже Сергій Переверза» [14]; «Сусіди розповіли про цей центр де допомагають погорільцям, обездоленим, добре ставляться, кажуть що чому ти нікуди не ходиш, ну я й вирішила піти. Вчора написала заяву на допомогу, а сьогодні вже прийшла її отримати. Я зараз знімаю квартиру за 2500 і оплачую комунальні послуги, а тут ще й підключили опалення до квартири моєї, де йде ремонт, і кажуть ще й за нього платити. Не знаю що робити. Ремонт почали робити там, але все дуже повільно, та й багато чого маю купувати за свої кошти. Я працювала 40 років у музичній школі, зараз у мене лише 5 учнів, а це

дуже мало. Пенсії 2500, віддай за квартиру, а жити за що невідомо. Добре що є такі місця, куди можна звернутися по якусь допомогу» [2].

Відтак, аналізуючи усне мовлення медіатексту друкованих ЗМІ Чернігова, ми встановили ряд відмінностей, а саме:

1. Відмінна форма подачі усного мовлення для реципієнта, відповідно, відмінне сприйняття інформації.

2. Частотне і перенасичене використання усного мовлення спостерігаємо в медіатексті новинного порталу «0462» [15].

В одній статті віднайшли аж десять прикладів вживання усного мовлення: «– Ми втратили нашого друга, колегу, побратима. З початку повномасштабного ворожого вторгнення Богдан зі зброєю в руках відважно боронив рідну Чернігівщину. Під час виконання бойового завдання поблизу Бахмута Донецької області чернігівський поліцейський загинув внаслідок удару реактивної артилерії російських військ. Наша поліцейська родина стала меншою – ми втратили справжнього Героя. Низько вклоняюся родині Богдана! Ми зробимо все, щоб виростити дітей Богдана справжніми українцями, гідними героїчного батька. Обіцяю, що родина полеглого захисника віднині під нашим надійним захистом і опікою, – сказав начальник ГУНП в Чернігівській області Володимир Нідзельський»; «– Богдан був одним із кращих у підрозділі і до кінця залишився вірним Присязі. Він завжди міг підставити дружнє і надійне плече допомоги. Ми знали: якщо на завдання виїжджає Богдан – воно буде виконано на 100%. Наш святий обов'язок – помститися ворогу за смерть нашого побратима Богдана. І ми це неодмінно зробимо, – сказав колега загиблого КОРДівця»; «– Жах. Люди перелякані, хаос, дуже тяжка обстановка була. Займалися своєю справою, тому що була поставлена задача, і працювали, щоб перекрити, щоб не було ще більше лиха, ніж те, що сталося» [16]. Слід зауважити, що не завжди вживання значної кількості прямої мови є корисним для журналістського тексту. Що не можемо сказати про «Високий Вал», де інколи не вистачає контексту: «Це так само буде готель, на 100 номерів. Ті ж самі чотири зірки. На першому рівні буде ресторан. Плануємо добудувати ще один поверх. І зробити реконструкцію – щоб це була більш сучасна будівля», – каже Юрій» [17].

Слід зауважити, що трапляються помилки у використанні і трактуванні усного мовлення, наприклад, поширеною помилкою є повтори заголовка і прямої мови: «З метою збереження здоров'я та життя дітей та педагогічних працівників та у зв'язку з загрозою провокацій та можливих обстрілів військами РФ, з 23 лютого по 24 лютого (включно) заклади загальної середньої освіти та дошкільні навчальні заклади переводяться на дистанційну форму навчання», – йдеться у повідомленні міськради». Далі автор уточнює: «В Ніжині 23-24 лютого заклади освіти переводять на дистанційне навчання через можливу загрозу обстрілів РФ у річницю вторгнення». Заголовок виглядає так: «В Ніжині 23-24 лютого заклади освіти переводять на дистанційне навчання через можливу загрозу обстрілів РФ» [18]. Такі випадки є рідкісними в регіональних виданнях м. Чернігова, але все ж трапляються.

Також слід зауважити, що використання можливостей усного мовлення в друкованому медіатексті в дечому залежить від платформи на якій він розміщується, від специфіки самого видання, а також роботи журналіста і редактора. Наприклад, розглядаючи медіатекст регіональних ЗМІ в соціальних мережах, можна виокремити такі особливості:

- стислість, лаконічність: «У мешканця Ніжинського району поліцейські вилучили наркотики (Фото)» [19]; «У мерському кріслі: як співпрацюватимуть міська рада та військова адміністрація у Чернігові, розповів Олександр Ломако» [20];

- використання гіперпосилань на основні новини. Таким чином, автори або ж адміністратори сторінки залучають нових користувачів, піднімають рейтинг інтернет-видання.

- можливість швидкої комунікації, реальної в часі і просторі, що з легкістю полегшує взаємодію «автор – текст – читач»: «А ви вже обміняли лампи», «Переходьте за посиланням», «Висловте свої думки у коментарях» [21];

- використання емотиконів: «Повертатися додому треба, бо ми потрібні своїй країні, а вона – нам. Звісно, у кожного своя історія, але якщо є можливість і бажання бути корисними вдома під час війни, не треба перекладати це на плечі інших. Історії трьох чернігівок, які виїхали і повернулися в рідне місто» [22].

Кожна платформа – сайт, портал, соціальна мережа – має свої характерні особливості, що безпосередньо впливають на оформлення інтернет-видання.

Отже, здійснивши аналіз усного мовлення, можемо зробити висновок, що воно відіграє значну роль в будь-якому журналістському тексті, визначає достовірність, доповнює твердження автора тощо. Усне мовлення друкованих медійних текстів чернігівських ЗМІ доволі різноманітне та багатофункціональне, фахівці використовують його повною мірою. Найчастіше усне мовлення в медіа текстах виражається прямою мовою, словами автора, використанням інтерактивних матеріалів, формою подачі журналістського матеріалу тощо. Вважаємо, що регіональні ЗМІ перебувають на етапі розвитку та вдосконалення. Переконані, що окремі аспекти редакторської роботи регіональних ЗМІ потребують вдосконалення.

Список використаних джерел та літератури

1. ОК «Північ» відзначає восьму річницю з дня створення. Natalia Shcherbina. URL: <https://cheline.com.ua/news/society/ok-pivnich-vidznachaye-vosmu-richnitsyu-z-dnya-stvorennya-foto-343284>

2. «Хату розбомбили, я сам ледь не згорів» – як безхатки виживають під час війни у Чернігові. Валентина Гавриленко. URL: <https://www.0462.ua/news/3547617/hatu-rozbombili-a-sam-led-ne-zgoriv-ak-bezhatki-vizivaut-pid-cas-vijni-u-cernigovi>
3. Сформовано списки Штабу волонтерів Чернігівської області. Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної військової адміністрації. URL: <https://www.cg.gov.ua/index.php?id=469545&tp=page>
4. У Чернігові попрощалися із загиблим поліцейським Богданом Бондарчуком. URL: <https://val.ua/site/131179>
5. Призначено нового керівника Чернігівської обласної прокуратури. Natalia Shcherbina. URL: <https://cheline.com.ua/news/society/priznachenno-novogo-kerivnika-chernigivskoyi-oblasnoyi-prokuraturi-343128>
6. Чернігівські безробітні будуватимуть укриття та працюватимуть в «Пунктах незламності». URL: <https://val.ua/site/131123>
7. Чернігівський військовий госпіталь святкує ювілей – 90 років. URL: <https://val.ua/ru/site/131077>
8. Як правильно підібрати окуляри та хто це має робити. Пояснює лікар. Вікторія Горнова. URL: <https://suspilne.media/386717-ak-pravilno-pidibrati-okulari-ta-hto-ce-mae-robiti-poasnue-likar/>
9. Merci de Tchernihiv: як Франція допомагає нашому місту. Сергій Карась. URL: <https://www.0462.ua/news/3544307/merci-de-tchernihiv-ak-francia-dopomagaе-nasomu-mistuu>
10. На Донеччині з'явився перший та єдиний апарат МРТ на кошти, зібрані благодійним фондом з Чернігівщини. URL: <https://val.ua/ru/site/131872>
11. Перемога – за нами: чи переймаються чернігівці з приводу можливих провокацій до роковин вторгнення. Таліна Тарасенко. URL: <https://cheline.com.ua/viyna-video/peremoga-za-nami-chi-perejmayutsya-chernigivtsi-z-privodu-mozhliivh-provokatsij-do-rokovin-vtorgnennya-video-343863>
12. У Чернігові з'являться 80 велопарковок: де їх збираються встановити. URL: <https://val.ua/site/131107>
13. У Чернігові за вихідні «спіймали» 12 водіїв з ознаками сп'яніння. URL: <https://val.ua/site/130629>
14. «Воїни світла. Воїни добра». У Чернігові погасили марки, присвячені комунальникам. URL: <https://www.0462.ua/news/3549079/voini-svitla-voini-dobra-u-cernigovi-pogasili-marki-prisvaceni-komunalnikam>
15. <https://www.0462.ua/>
16. Назавжди в строю: на Чернігівщині попрощалися із загиблим поліцейським. Natalia Shcherbina. URL: <https://cheline.com.ua/news/vijna/nazavzhdі-v-stroyu-na-chernigivshhini-poproshhalisa-iz-zagiblim-politseyskim-343335>
17. Матиме ще один поверх: готель «Україна» у Чернігові реконструюють після завершення війни. URL: <https://val.ua/site/131198>
18. Школи Ніжина 23-24 лютого переводяться на дистанційну освіту. URL: <https://val.ua/uk/site/131208>
19. У мешканця Ніжинського району поліцейські вилучили наркотики. Світлана Білоус. URL: <https://cheline.com.ua/news/crime/u-meshkantsya-nizhinskogo-rajonu-politseyski-viluchili-narkotiki-foto-343946>
20. У мерському кріслі: як співпрацюватимуть міська рада та військова адміністрація у Чернігові. Сергій Карась. URL: <https://www.0462.ua/news/3550679/u-merskomu-krisli-ak-spivpracuvatimut-miska-rada-ta-vijskova-administracia-u-cernigovi>
21. А ви вже обміняли лампи. Переходьте за посиланням. Висловіть свої думки у коментарях. URL: <https://www.facebook.com/chemnihiv0462>
22. «Ми потрібні своїй країні, а вона – нам»: історії чернігівців, які повернулися з-за кордону. URL: <https://www.0462.ua/news/3550413/mi-potribni-svoij-kraini-a-vona-nam-istorii-cernigivok-aki-povernulisa-z-za-kordonu>

УДК 821.161.2-1.09(092)

ПРОВІДНІ МОТИВИ Й ХУДОЖНІ ОБРАЗИ В ПОЕЗІЇ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Шевченко Юлія, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук

Науковий керівник – д-р філол. наук, проф. кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики **Хархун В. П.**

У даному дослідженні розглядаються провідні мотиви та художні образи поезії Оксани Забужко, що розкривають особливості художнього мислення поетки. Аналізуються провідні мотиви, такі як мотив пошуку, самотності, любові, війни, а також художні образи, які часто зустрічаються в поезії Забужко, такі як «жінка», «материнство», «рідна мова», «Бог», «Сонце».

Ключові слова: Оксана Забужко, художні образи, провідні мотиви, сучасна українська література.

Постановка проблеми. Дослідження поезії Оксани Забужко, її провідних мотивів та художніх образів має важливість з кількох причин. По-перше, поезія Оксани Забужко відрізняється високою художньою цінністю та оригінальністю, відображаючи складний світ почуттів та емоцій, а також використовуючи новаторські художні форми та мовні засоби. По-друге, значна кількість творів Оксани Забужко зосереджена на актуальних соціальних проблемах, таких як національна ідентичність, гендерні стереотипи, війна та насильство. Дослідження поезії може сприяти кращому розумінню та обговоренню цих проблем.

По-третє, Оксана Забужко є однією з провідних сучасних українських поетес та письменниць, чий творчий внесок значно вплинув на розвиток української культури та літератури.

Аналіз публікацій. Особливості творчого доробку Оксани Забужко ретельно досліджувались рядом вчених, серед яких Я. Дубинянська, О. Жук, Є. Кононенко, М. Карасьова, Л. Плющ, Т. Трохименко, В. Костюк, Н. Зборовська, В. Агеєва та Т. Грачова. Аналіз праць Дубинянської свідчить про вагомий роль міфу у творчості Забужко, зокрема у романі «Польовий досвід». Жук, Карасьова та Костюк висвітлювали різні аспекти творчості Забужко, звертаючи увагу на філософські, релігійні, гендерні та національні мотиви, а також на концепт «жінка». Плющ та Агеєва досліджували роль міфології та діалогу культур у творчості письменниці, а Грачова зосередилась на культурній пам'яті як важливому елементі формування міфопоетичного світу Забужко. Зборовська висвітлювала постмодерністські прийоми у творчості письменниці та їхній зв'язок з постмодернізмом.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у розгляді провідних мотивів та художніх образів, які знаходять відображення у поезії видатної української письменниці Оксани Забужко.

Завдання дослідження полягають у визначенні провідних мотивів та художніх образів, що відображені в поезії Оксани Забужко, та їхнього зв'язку з культурним та літературним контекстом, у якому зародилася творчість письменниці. Результати дослідження дозволять встановити ключові мотиви, що переплітаються в поезії Забужко, та їхній внесок у розвиток сучасної української літератури.

Виклад основного матеріалу. З початком епохи розквіту української літератури у другій половині 20 століття з'явилися нові талановиті поети, серед яких виділяється Оксана Стефанівна Забужко – наразі відома українська поетеса, літературознавець та публіцистка. Творчість Забужко здобула славу не тільки на теренах України, але й у світі, зокрема, міжнародне визнання письменниці здобула в Центральній та Східній Європі [1, с. 36].

Творчість Забужко охоплює різні жанри та теми, і представлена великою кількістю творів. Зокрема, основну ліричну спадщину авторки складають кілька збірок поезій, опублікованих з 1985 по 2009 рік, серед яких «Травневий іній», «Автостоп», «Диригент останньої свічки», «Kingdom of Fallen Statues», «Новий закон Архімеда», «Вибрані вірші 1980–1998», та «Друга спроба: Вибране». У своїх віршах Оксана Забужко звертається до жіночого початку, розглядає його вплив на весь світ та показує його різноманітні вияви [5, с. 40].

Письменниця є однією з найвідоміших та найцікавіших літераторок України, її твори отримали визнання не лише в Україні, але й за її межами. Оксана Забужко є лауреатом багатьох престижних премій та нагород, зокрема національної літературної премії.

Творчість Оксани Забужко є надзвичайно цінним джерелом, що репрезентує життя сучасної жінки. Прозові, поетичні та публіцистичні роботи письменниці стали запорукою для ініціювання дискусії на тему жінки та жіночості в українському суспільстві. Оксана Забужко є першопрохідцем у вивченні теми жіночого письма та жіночих поглядів на сучасний світ в українській літературі. Її літературні твори «Field Work in Ukrainian Sex», «Музей покинутих секретів» люструють процес формування статевої ідентифікації та гендерних стереотипів. Забужко допомагає глибше зрозуміти відносини між чоловіком та жінкою, підкреслюючи національний контекст та ретельно досліджуючи питання, які залишаються без відповіді для більшості авторів [6, с. 108].

У своїх творах поетка Оксана Забужко продовжує експлуатувати тему жіночості, висвітлюючи різноманітні прояви цього явища та вивчаючи основи людського буття. У її творах можна знайти численні художні явища, які відображають різноманітність людських емоцій. Вірші авторки функціонують як магічне дзеркало, що відображає альтернативну реальність – варіант традиційного жіночого щастя.

У поезії «Задзеркалля: пані Мержинська» Оксана Забужко висвітлює проблему багатоті та успішної жінки, яка, здавалося б, має все для щастя - коханого чоловіка, здоров'я, благополучну сім'ю, матеріальний достаток тощо. Однак, автор показує, що насправді Лариса Петрівна Косач-Мержинська відчуває внутрішню порожнечу та незадоволеність своїм життям.

Ця проблема надзвичайно актуальна для сучасного суспільства, де багато людей працюють на зламі здоров'я, віддають усі сили і час роботі, заради матеріального достатку та соціального статусу. Однак, не завжди це приносить їм щастя та задоволення. У вірші Оксана Забужко відтворює внутрішній світ головної героїні, яка відчуває велику незадоволеність та зневіру у своєму житті. При цьому, автор звертає увагу на те, що навіть на тлі всіх її матеріальних благ та успіхів, Лариса Петрівна не знаходить справжнього щастя [5, с. 40].

У поетичній творчості Оксани Забужко спостерігається високий рівень впливу екзистенціальної парадигми, що виявляється у присутності філософських мотивів, таких як біблійні («Іще слова, вологі і сирі...», «Самогубче дерево», «Корабель дурнів», «Зворотна адреса, або Поема проводу», «Новий закон Архімеда», «Благословіння хлібів», «Три осінні елегії. Вересень», «Коментар до дій св. Апостолів», «Дорогою до пекла», «Ель Греко (Домінікос Теотокопулос) «Вознесіння Богородиці», «Автостоп (Молитва кінця часів)», гріховності («Базар на медового спаса»), абсурдності буття (цикл «Естетика пози», «Дорогою до пекла», «Балада про офсайд», «Монолог Офелії», «Офелія і «мишоловка»), смерті та страху («Самогубче дерево»), художнього часопростору («Два трансатлантичні сонети», «Од такої тоски...»,

«Крим. Ялта. Прощання з імперією», «Розмова», «Портрет К. М. Грушевської в юності», «У вагоні метро», «В якомусь світі я була з тобою...», «Три осінні елегії. Листопад»), «світового дерева» («Цей чоловік...», «Художник», «Од такої тоски...», «Королівство Повалених Статуй», «Феєрія про диригента свічок», «Ad hominem», «Портрет К. М. Грушевської в юності», «Самогубче дерево», «Лист із дачі») тощо [7, с. 128].

Збірки творів Оксани Забужко, такі як «Травневий іній», «Диригент останньої свічки», «Автостоп», «Новий закон Архімеда», реалізують ідею абсурдності людського існування. Це відображено в контексті тоталітарних та постколоніальних умов, де індивід не може бути самим собою, а лише відтворює нав'язані соціумом ролі, постійно приховуючи свою істинну сутність.

У своїй поетичній творчості Оксана Забужко експериментує з різними художніми формами та жанрами, що дає їй можливість розкрити широкий спектр людських емоцій та почуттів. Один з основних стилів, який використовує Забужко у своїй поезії – це стиль театру абсурду та антитеатру, який відтворює ефект «світу навиворіт». Цей стиль зумовлений поєднанням реалістичних та фантастичних елементів, що створює парадоксальну та абсурдну атмосферу. Окрім того, Забужко комбінує різні жанри та форми, такі як поезія, проза, есе, що дозволяє їй створити мозаїчну структуру своїх творів, де кожен елемент складається в єдине ціле. Такий підхід дозволяє поетесі висловлювати свої думки та почуття різними способами та в різних контекстах.

У своїй поетичній манері Забужко використовує несподівані метафори та образи, що робить її творчість насиченою та емоційно збагаченою. Її поетичні образи передають не тільки почуття та емоції, але й філософські роздуми про людське буття та його сутність. Вона розкриває складні теми про існування, ідентичність, любов та страждання, надаючи їм новий, оригінальний вигляд.

У своїх наукових працях дослідники наголошують на використанні Оксаною Забужко в її ліриці інтертекстуальних зв'язків з іншими культурами та національностями [3, с. 57]. Цей підхід до поетичного мистецтва дозволяє авторці розглядати різноманітні аспекти людського життя. Зокрема, вона часто використовує образ Офелії, який став одним із її улюблених («Офелія і «мишоловка», «Монолог Офелії», «Офелія – Гертруді»). Використовуючи цей образ, Забужко застосовує стилізацію, пародію та іронію, як, наприклад, у вірші: «Бо голос сідає, мов просить води, / бо всякли в волосся випари кухні, / бо скільки картоплю сирю не клади, / однаково очі на ранок запухнуть...» [4, с. 119].

Висновки і перспективи подальших досліджень. У своїй поезії Оксана Забужко досліджує глибокі питання про людську ідентичність, любов та страждання, пізнання світу та співіснування з ним. Її творчість насичена художніми образами, які передають не тільки почуття та емоції, але й філософські роздуми про природу людини та світу.

Таким чином, творчість Оксани Забужко є важливим внеском у сучасну українську літературу та має значний вплив на формування культурної ідентичності українського народу.

Список використаних джерел та літератури

1. Буряк О. Ф. Історія української літератури (друга половина ХХ–початок ХХІ століття). Київ: Видавничий дім «КМ-БУКС», 2020. 336 с.
2. Забужко Оксана. Зі збірки «Травневий іній» URL: <https://nutyfesh.livejournal.com/144970.html> (дата звернення: 09.05.2023).
3. Овчаренко Є. Д. Поезія Оксани Забужко: проблематика, стильові особливості. Чернівці: КНУ, 2021. 157 с.
4. Лебединцева Н. Офелія як контекст: коло «вічного вигнання» у поетичній інтерпретації О. Забужко. *Ренесансні студії*, 2016. Вип. 25/26. С. 119–132.
5. Дем'янів У. А. Поезія Оксани Забужко: тематика, художні образи та провідні мотиви: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 240 с.
6. Голік С. Р. Світ культури в модерній ліриці Оксани Забужко. *Молодий вчений*, 2020. № 9(95). С. 108–111.
7. Мельник О. В. Естетична парадигма поезії Оксани Забужко: дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра з філології: 7.010102 – українська мова і література / О. В. Яцишин (наук. кер.). – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2018. 128 с.

УДК 373.5.016:811.111'373]:004

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Землянська Олександра, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук. Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Давиденко О. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов.

Формування лексичної компетентності учнів старшої школи вимагає впровадження сучасних підходів, які враховують особливості цифрової епохи. У сучасному інформаційному суспільстві, де розвиток технологій має значний вплив на освіту, цифрові інтерактивні технології вже давно стали необхідними інструментами навчання, зокрема у вивченні мови. Використання цифрових інтерактивних технологій дозволяє створити більш захопливе та ефективне навчальне середовище. Онлайн-ресурси та програми надають учням можливість активно взаємодіяти з мовним матеріалом, відтворюючи реальні ситуації комунікації. Вони сприяють залученню учнів до навчання, стимулюючи їх інтерес та мотивацію.

The formation of lexical competence in high school students requires the implementation of modern approaches that take into consideration the peculiarities of the digital era. In the present-day information society, marked by the substantial impact of technological development on education, digital interactive technologies have become integral tools for learning, specifically in the domain of language acquisition. The use of digital interactive technologies enables the creation of a more engaging and effective learning environment. Online resources and programs provide students with the opportunity to interact actively with language materials, simulating real communication situations. They contribute to student engagement in learning, stimulating their interest and motivation.

Ключові слова: лексична компетентність, цифрові інтерактивні технології, старша школа.

Постановка проблеми. Формування лексичної компетентності учнів старшої школи є актуальною проблемою в сучасній освітній системі. Часто виявляється, що учні не володіють достатнім словниковим запасом, не вміють точно висловлювати свої думки, мають обмежений запас слів для описування світу навколо себе. Тому формування лексичної компетентності є важливим завданням для забезпечення повноцінного мовленнєвого розвитку учнів. До того ж, цифрові інтерактивні технології мають великий потенціал для формування лексичної компетентності учнів старшої школи. Вони надають доступ до різноманітних ресурсів, інструментів та активних форм навчання, що сприяють розширенню словникового запасу, покращенню навичок вживання слів та поглибленню розуміння мови. Однак, важливо враховувати, що цифрові технології мають бути використані з розумінням та компетентністю вчителя, який вміє ефективно впроваджувати їх у навчальний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти формування лексичної компетентності засобами цифрових інтерактивних технологій висвітлено в дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема: Є. В. Долинського, Ю. М. Кажан, А. В. Красулі, М. Б. Маїка, Л. В. Олесюка, А. В. Соломахи, Ю. П. Федоренка, Н. М. Шустваля, А. Aziz, M. Clark, A. Haleem, N. Hockly, M. Javaid, A. Oman, N. Pachler, S. Robin та інших.

Останні дослідження засвідчують, що розвиток технологій має суттєвий вплив на освіту в сучасному інформаційному суспільстві, зокрема на формування лексичної компетентності учнів старшої школи. Красуля А. В. зазначає, що розвиток мобільних технологій тісно пов'язаний з перспективами в освітньому процесі, особливо якщо це стосується сфери вивчення іноземних мов. Внаслідок швидкого вдосконалення технологій виникла концепція «мобільного навчання», яке наразі стає дедалі популярнішим, зокрема, в умовах глобалізації та інтернаціоналізації освіти. Отож, вчителі іноземних мов мають постійно переглядати педагогічні методи, форми та підходи до навчання [4, с. 50].

До того ж, Кажан Ю. М. додає, що цифрові інтерактивні технології надають нові можливості для захопливого та ефективного навчання, стимулюють активну взаємодію з мовним матеріалом та сприяють індивідуалізації навчання. Впровадження сучасних підходів, що враховують особливості цифрової епохи, може допомогти забезпечити якісну підготовку учнів до мовної комунікації у сучасному світі [6, с. 395].

Мета представленої статті полягає у доцільності використання цифрових інтерактивних технологій як ефективного засобу формування іншомовної лексичної компетентності учнів старшої школи.

Виклад основного матеріалу.

Лексична компетентність трактується у сучасній методиці як здатність індивіда до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на динамічній взаємодії

відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості [2, с. 181]. Одним із засобів формування лексичної компетентності учнів старшої школи є використання інтерактивних технологій навчання.

Традиційний спосіб переписування нових мовних одиниць до словників і їх заучування в сучасній школі скоро відійде на другий план, натомість на допомогу приходять цифрові технології з їх широкими можливостями. Завдяки ним учні мають можливість потренуватися та зрозуміти, як те чи інше слово вживається у контексті та вільно висловлювати свою думку, не запинаючись. Застосування цифрових інтерактивних технологій дозволяє проводити заняття з вивчення лексичного матеріалу на високому рівні зацікавлення, а використання в них анімації забезпечує наочність, залучає велику кількість дидактичного матеріалу, підвищує обсяг виконуваної роботи на занятті та гарантує високий ступінь диференціації навчання.

Сьогодні впровадження цифрових інтерактивних технологій у повсякденне життя суспільства неминуче, тому і стало одним з пріоритетів в освітній галузі, зокрема і при викладанні іноземної мови. Словниковий запас та вміння його застосовувати слугує певним фундаментом у вивченні будь-якої іноземної мови, адже одним із важливих чинників було і є знання слів та вміння їх застосовувати у своєму мовленні.

«Цифрове покоління» піддається інноваційному впливу технологій з самого раннього віку, таким чином, формуючи певні цифрові навички, які дозволять їм вільно користуватися мобільними гаджетами та Інтернет-ресурсами як тільки вони підуть до школи. Проте вчитель має пам'ятати, що використання мобільних технологій має здійснюватися за принципом цілеспрямованості, доцільності, систематичності, послідовності, доступності, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів тощо. [4, с. 53]

Поки ситуація в країні лишається небезпечною, освітянам варто бути готовими до різного розвитку подій у новому навчальному році – від традиційних уроків у школі до продовження дистанційного формату навчання. Однак, слід зазначити, як Інтернет, так і загалом цифрові технології відкривають нові можливості для комунікації та ефективної взаємодії в освітньому середовищі. Вони є невичерпним джерелом інформації, які, як показує практика, стають у нагоді, коли традиційне аудиторне навчання є неможливим [1].

Оскільки сучасна молодь уже досить звикла до використання електронних гаджетів, включення їх у навчання, безсумнівно, допомогло б викликати їх інтерес і підвищити рівень залучення [5, с. 277]. Вже сьогодні можна стверджувати, що цифрові засоби навчання для іноземних мов, як і для інших навчальних дисциплін, сприймаються як основні, а через кілька років їх вважатимуть традиційними. Таким чином, актуальність проблеми зумовила вибір теми роботи: «Формування лексичної компетентності учнів старшої школи засобами цифрових інтерактивних технологій».

До того ж, порівнюючи традиційне навчання і освітній процес з використанням цифрових інтерактивних технологій, більш ефективним є друге, оскільки технології сприяють більш якісному засвоєванню іноземної мови. Сучасні учні все частіше надають перевагу комп'ютеру, новим програмам і застосункам, аніж підручникам. До цифрових технологій входять: мультимедійні проекти, відео-уроки, відео майстеркласи, веб-квести, відеофільми, дидактичні матеріали, тестові завдання, комп'ютерні тренажери, презентації, аудіо-файли, інтелект-карти, інтерактивні завдання, інтерактивні дошки, таблиці та інше. Вдале використання різноманітних інтерактивних ресурсів мотивує учнів до вивчення іноземної мови. Тим самим вчитель не тільки дасть учням знання, а й навчить їх застосовувати ці знання на практиці, тобто у повсякденному житті [3].

Пропонуємо розглянути приклад завдання з використанням інтерактивних технологій навчання:

Приклад завдання

Клас: 10

Тема: Стосунки

Мета: вивчення нових лексичних одиниць та вміння використовувати їх у контексті за допомогою цифрових інтерактивних технологій.

Джерело на інтерактивну дошку Miro: <https://miro.com/app/dashboard/>

У кожному підручнику на початку нової теми, учням запропонована до вивчення активна лексика. Проте, способів відпрацювання недостатньо, тому вчителям доводиться додатково вигадувати завдання, які допоможуть краще засвоїти нову лексику. На цифровій платформі Miro можна створювати безліч інтерактивних завдань. Ось одна з них: для стадії «pre-teaching vocabulary» можна створити вправу на відповідники, тобто поєднати слово з його визначенням (Рисунок 1). Після цього можна попрактикувати активну лексику, відповідаючи на питання, при цьому вживаючи якомога більше нових слів (Рисунок 2). Також учні можуть занотовувати свої відповіді на стікерах і прикріпляти їх до відповідного питання. А вже коли лексичні одиниці відпрацьовані, можна заглибитися до наступних завдань, прикладом є вправа 5 на рисунку 1.

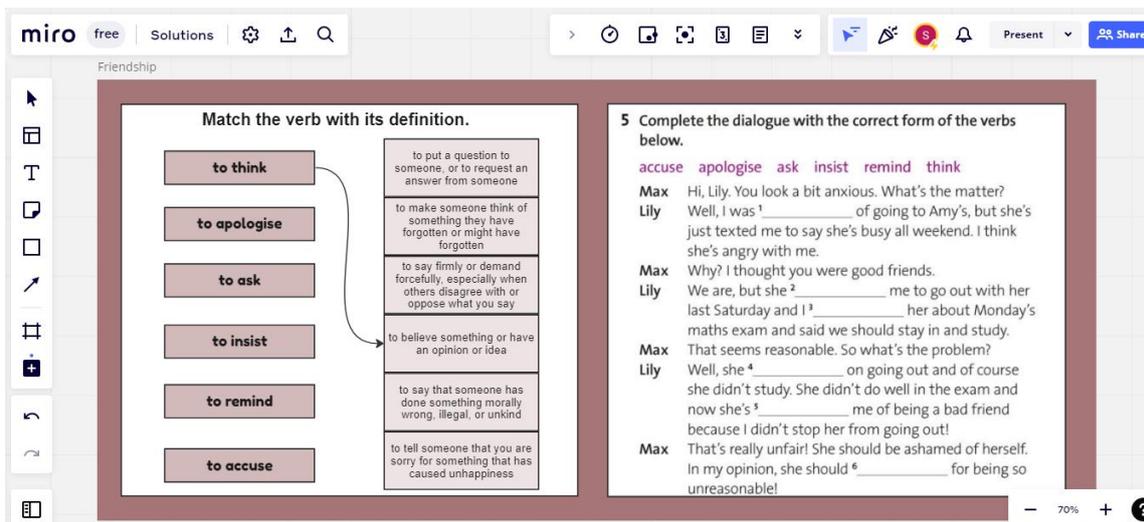

Рисунок 1

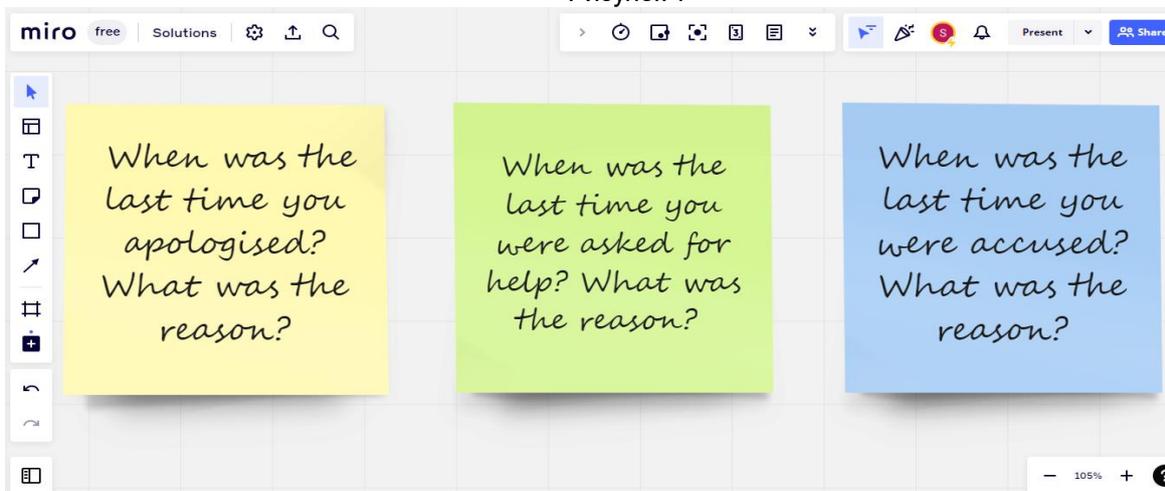

Рисунок 2

Крім того, вчителі можуть створювати ситуації, в яких учні мають використовувати нові слова та вирази у різних комунікативних ситуаціях. Це може включати рольові ігри, дебати, проекти або письмові завдання, де учні використовують нову лексику для висловлення своїх думок та ідей.

Тож застосування цифрових інтерактивних технологій робить ефективним процес формування іншомовної лексичної компетентності, оскільки надає можливість застосування різних моделей взаємодії викладача з учнями, формує правильну вимову, покращує сприйняття інформації іноземною мовою, збільшує обсяг вивчених лексичних одиниць та розвиває лексичні навички.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, формування лексичної компетентності є складним процесом, що вимагає поєднання систематичного навчання, активної практики та самостійного вивчення. Використання різноманітних методів і цифрових інтерактивних технологій може значно полегшити та збагатити цей процес. Збільшення лексичної компетентності сприятиме покращенню комунікативних навичок та загальної мовної компетенції студента.

Навчання лексичної компетентності за допомогою цифрових інтерактивних технологій є не тільки сучасним та цікавим засобом оволодіння іншомовною лексикою для учнів старшої школи, а й розвиває їхню увагу до значення і вживання слів, виховує потребу у відборі необхідного слова для точного висловлення думки та розвиває відчуття мови.

Перспектива подальших досліджень полягає у теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці та перевірці методики формування лексичної компетентності учнів старшої школи засобами цифрових інтерактивних технологій.

Список використаних джерел та літератури

1. Впровадження цифрових технологій для активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти на уроках англійської мови у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. *Використання цифрових технологій на уроках іноземної мови*, 2022. Освітній проєкт *На Урок*: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/vprovadzhennya-cifrovih-tehnologiy-dlya-aktivizatsii-piznavalno-diyalnosti-zdobuvachiv-osviti-na-urokah-angliysko-movi-u-zakladah-profesiyno-tehnichno-osviti-274126.html>

2. Долинський, Є. В. Методика формування іншомовної лексичної компетентності. *Проблеми сучасного підручника*, 2015. – 179-186 с.
3. Застосування мобільних технологій при вивченні англійської мови. *Мобільне навчання*, 2022. Освітній проєкт *На Урок*: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-zastosuvannya-mobilnih-tehnologiy-pri-vivchennya-angliysko-movi-274129.html>
4. Красуля, А. В., Шумило, А. О. Застосування мобільних технологій з метою розвитку іншомовної лексичної компетентності учнів при вивченні англійської мови. *Теоретична і дидактична філологія. Серія "Філологія"*. – 2020. – 32. – 49-59 с.
5. Kazhan, Y., Hamaniuk, V., Amelina, S., Tarasenko, R., Tolmachev, S. The use of mobile applications and Web 2.0 interactive tools for students' German-language lexical competence improvement. *Proceedings of the 7th Workshop on Cloud Technologies in Education*, 2019. – 2643. – 392-415 p.
6. Haleem, A., Javaid, M., Qadri, M. A., Suman, R. Understanding the role of digital technologies in education. *Scientific Journal: Sustainable Operations and Computers*, 2022. – 275-285 p.

УДК 373.5.016:811.133.1-028.31

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ НАВИЧКИ ГОВОРІННЯ В УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ З ВИКОРИСТАННЯМ ФОРМУЮЧОГО ОЦІНЮВАННЯ

Кравчук Діана, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Ларіна Т. В.**, кафедра прикладної лінгвістики.

У статті, на основі документальних матеріалів, інтернет-ресурсів висвітлено питання можливості створення системи вправ для формування мовленнєвих навичок учнів старших класів. Це необхідно для створення навчального посібника з елективного курсу англійської мови у системі профільного навчання. Характеризуються типи вправ, що можуть використовуватися для формування комунікативних умінь.

Ключові слова: мовленнєві навички, комунікативна компетентність, елективні курси.

Постановка проблеми: Діяльність людини в широкому розумінні означає процес активної цілеспрямованої взаємодії суб'єкта з середовищем. Згідно з психологічною теорією діяльності (С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв та ін.) людина не пристосовується до реальної дійсності, а активно оволодіває нею і впливає на неї завдяки здатності передбачати і свідомо планувати свою діяльність.

Мовленнєва діяльність (МД) розглядається як один з багатьох видів людської діяльності і визначається як активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та зумовлений ситуацією спілкування процес прийому і видачі мовленнєвого повідомлення у взаємодії людей між собою [3].

Аналіз досліджень і публікацій : Теорія МД розробляється такими вченими як І.О. Зимня, О.О. Леонтьєв, Т.В. Рябова та іншими послідовниками видатного психолога й педагога Л.С. Виготського. МД людей може входити до іншої, значно ширшої діяльності (трудової, пізнавальної і т. п.). Проте вона може бути й самостійною діяльністю, бо в людини є специфічна потреба, притаманна лише їй, у висловленні думки та одержанні мовленнєвої інформації. Цю потребу називають комунікативно-пізнавальною [4].

Що стосується елективних курсів з іноземної мови, то є лише окремі дослідження на основі конкретних практичних розробок іншомовних елективних курсів, зокрема: проєктування елективного курсу з культурознавства США в системі профільного навчання англійської мови в школі (В.В. Сафонова, П. В. Сисоєв); класифікація типів курсів за вибором у системі шкільної освіти (К. Г. Митрофанов, В. Л. Орлов, К. Н. Поливанова); організація навчальних занять у межах елективних курсів для школярів, які обрали філологічний профіль (А. Г. Каспржак); створення елективних курсів у системі вищої школи (О.Г. Полякова, А.О. Колесников).

Вагомий внесок в розвиток елективних курсів роблять науковці відділу вивчення іноземних мов інституту педагогіки академії педагогічних наук України, розглядаючи і впроваджуючи елективні курси з вивчення іноземних мов у старшій школі (В.Г. Редько, Т.К. Полонська, Н.П. Басай, О.С. Пасічник).

Формулювання цілей статті - визначення системи та видів вправ, що призначені для формування мовленнєвих навичок школярів старших класів у процесі створення посібника елективного курсу «Моя Англія».

Виклад основного матеріалу.

Мова - це нормалізована система звуків, морфем, слів та правил їх сполучення на морфологічному, синтаксичному, семантичному та логічному рівнях, тобто система знаків, що є основним засобом спілкування членів певного людського колективу, засобом переробки і передачі інформації від покоління до покоління. Мовлення - це застосування мови у процесі спілкування. Мова як система - виключно суспільне явище, вона постійна, стала, має нормативний характер і зобов'язує кожного, хто нею користується, підпорядковуватися її законам. Мовлення - індивідуальне, динамічне, ситуативно зумовлене.

Мовлення є універсальним засобом комунікації, тому що при передачі інформації за допомогою мовних знаків смисл повідомлення губиться менш за все [1].

Розрізняють чотири основних види МД: аудіювання, говоріння, читання та письмо. У процесі говоріння та письма людина висловлює свої думки, а при аудіюванні та читанні вона одержує мовленнєву інформацію, тобто сприймає і розуміє думки інших людей. Говоріння та письмо називають продуктивними видами МД, а аудіювання та читання - рецептивними. З іншого боку, аудіювання і говоріння об'єднують одна матеріальна основа – звукова система мови, ці види МД входять до усного мовлення. Матеріальною основою читання і письма, які відносяться до писемного мовлення, є графічна система мови [2].

Як і будь-яка інша діяльність, МД має такі необхідні компоненти як мотив діяльності, її предмет, засоби та способи реалізації МД, продукт і результат.

Якщо предметом МД є думка, то засобом існування, формування і вираження цієї думки є система мови, її фонетичні, лексичні та граматичні засоби, які мають засвоюватися саме як способи вирішення певної розумової задачі.

В залежності від форм спілкування може бути три способи формування та формулювання думки: 1) внутрішній (людина включається у рецепцію або думання); 2) зовнішній усний (людина включається у говоріння); 3) зовнішній письмовий (людина включається у спілкування з відсутнім партнером у письмовій формі) [4].

Навичку визначають як психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії. Термін «навичка» відбиває сам факт при звичаєності до певної дії, яка завдяки цьому виконується автоматизовано, без істотної участі свідомості в її регулюванні [5].

У процесі навчання іноземної мови мовленнєві дії учнів мають бути доведені «до оптимального рівня досконалості» (І.О. Зимня), що забезпечує спрямованість уваги людини при здійсненні МД лише на зміст свого висловлювання чи того повідомлення, яке вона сприймає на слух або читає.

Щоб досягти «рівня навички» (І.О. Зимня, Ю.І. Пассов), мовленнєва дія має набути таких якостей як автоматизованість, стійкість, гнучкість, відсутність спрямованості свідомості на форму виконання, відсутність напруження і швидкої втомлюваності [2].

Створення раціональної системи вправ є ключем до вирішення проблеми навчання іншомовного мовлення. Важливість системи вправ полягає в тому, що вона забезпечує як організацію процесу засвоєння, так і організацію процесу навчання.

З точки зору організації процесу засвоєння система вправ має забезпечити:

- 1) підбір необхідних вправ, що відповідають характеру певної навички або певного вміння;
- 2) визначення необхідної послідовності вправ;
- 3) розташування навчального матеріалу та співвідношення його компонентів;
- 4) систематичність/регулярність виконання певних вправ;
- 5) взаємозв'язок різних видів МД (Ю.І.Пассов) [1].

З точки зору організації процесу навчання система вправ потребує матеріального втілення, яке вона знаходить у підручнику.

Перш ніж розглянути сутність системи вправ, звернемося до визначення самого поняття «вправа» у методиці навчання іноземних мов. Вправа – це спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними до їх удосконалення [4].

Кожна вправа незалежно від її характеру має три- або чотирифазову структуру.

Перша фаза – завдання, друга фаза – зразок виконання, третя фаза – виконання завдання, четверта фаза – контроль (контроль з боку вчителя, взаємоконтроль або самоконтроль учнів), а вже потім репродукує її повністю або частково.

Щоб підібрати необхідні вправи для різних компонентів системи, слід визначити типи і види вправ за певними критеріями, охарактеризувати їх та виявити їх відповідальність для формування тих чи інших навичок або вмінь мовлення.

У репродуктивних вправах учень відтворює повністю або із змінами сприйнятий ним навчальний матеріал (звук, слово, речення, текст). Всі репродуктивні вправи фактично є рецептивно-репродуктивними, бо учень спочатку сприймає певну вербальну інформацію від учителя, диктора або з підручника, а вже потім її репродукує повністю або частково.

У продуктивних вправах учень самостійно породжує висловлювання різних рівнів (від рівня речення до рівня тексту) в усній або письмовій формі. Якщо продукуванню усного чи письмового висловлювання передують сприймання і розуміння тексту, то вправа - рецептивно-продуктивна [3].

Розглянемо типи вправ за критерієм «комунікативність».

Комунікативні вправи розглядаються як спеціально організована форма спілкування (В.Б.Царькова), коли учень реалізує акт мовленнєвої діяльності іноземною мовою, що вивчається.

В умовно-комунікативних вправах передбачають мовленнєві дії учнів у ситуативних умовах. Основні визначальні якості даного типу вправ - наявність мовленнєвого завдання (з'ясувати щось, дати комусь пораду, висловити захоплення і т.д.) і ситуативності. Якщо одна з цих двох ознак відсутня, вправу не можна віднести до умовно-комунікативних [4].

У некомунікативних вправах учні виконують дії з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, зосереджуючи увагу лише на формі.

У відповідності з етапами формування навичок і вмінь мовлення до системи вправ увійдуть спочатку умовно-комунікативні вправи, призначені для формування навичок, а потім комунікативні, що використовуються для розвитку вмінь. Некомунікативні вправи можуть у разі потреби включатися до системи поряд з умовно-комунікативними.

В межах класифікації «тренування-практика» у мовленнєвих вправах з точки зору розвитку процесу становлення мовних умінь навичок слід розрізняти наступні види вправ: первинні вправи; вторинні передмовленнєві вправи; мовні вправи [1].

Первинні вправи слідує безпосередньо за поясненням і мають своєю метою вироблення первинних умінь, а потім навичок.

Елементарно-рецептивні вправи полягають у знаходженні учнями та студентами вивчених одиниць мови при читанні або прослуховуванні. Необхідно дотримуватися наступної послідовності у методичних діях при ознайомленні учнів та студентів із рецептивним граматичним матеріалом.

Репродуктивні вправи полягають в усному та письмовому (або лише тільки в усному) відтворенні відомих для нас одиниць матеріалу для мови та їх комплексів.

Вторинні передмовленнєві вправи – призначені для подальшої автоматизації первинних навичок шляхом застосування навичок, що виробляються в процесі реалізації вторинних умінь (відносяться до області тренування, а не мовної практики) [2].

Комбінаторно-рецептивні вправи полягають у безпосередньому (без аналізу перекладу) розуміння усних та письмових висловлювань, побудованих на знайомих структурах і тих, що містять знайому лексику.

Продуктивні вправи полягають у відтворенні і сполученні у відповідності з мовною ситуацією засвоєних мовних одиниць для усного та письмового вираження думок.

Мовленнєві вправи направлені на вироблення в учнів і студентів нового складного уміння – уміння мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мовної комунікації. Вправи поступово стають більш творчими і все більше наближаються до невимушеного акту мови. Комбінаторно-рецептивні вправи полягають у безпосередньому (без аналізу перекладу) розуміння усних та письмових висловлювань, побудованих на знайомих структурах і тих, що містять знайому лексику [4].

Продуктивні вправи полягають в усному та письмовому вираженні думок з використанням засвоєного матеріалу для мови у доступних для учнів та студентів мовних ситуацій. Такою є принципова схема системи вправ, яка розрахована на оволодіння іноземною мовою. Перш за все, у цій системі співвідношення тренування і мовної практики є динамічним. Слід відмітити, що поділ вправ на мовні та мовленнєві є умовним і представляє цінність лише у методичному плані. Одні і ті ж вправи можуть виступати як мовними, так і мовленнєвими, в залежності від етапу навчання. Але для оволодіння будь-якою діяльністю, у тому числі і мовленнєвою, необхідні знання. На основі набутих знань формуються навички та розвиваються вміння [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, на сучасному етапі розвитку української державності у зв'язку із прагненням України увійти до європейської спільноти постала потреба у фахівцях з високим рівнем володіння вже навіть не однією, а декількома мовами міжнародного спілкування. Успішність іншомовного спілкування безпосередньо визначається рівнем сформованості іншомовної мовленнєвої компетенції, оскільки саме вона допомагає налагодити зв'язок.

Оволодіння учнями іншомовним спілкуванням передбачає формування у них певного рівня комунікативної компетенції. Результати нашого аналізу виявили необхідність у навчальних вправах, які направлені на комунікацію. Система вправ для іноземної мови завжди повинна мати на меті практичне оволодіння іноземною мовою. Головне призначення мовленнєвих вправ міститься у тому, щоб забезпечити оволодіння лексичним матеріалом як у рецептивному, так і у репродуктивному плані.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні тестових завдань для перевірки лексичних і граматичних знань з відповідного елективного курсу учнів старших класів.

Список використаних джерел та літератури

1. Пасічник О. С. До проблеми створення вітчизняних підручників з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів. *Анотовані результати НДР Інституту педагогіки за 2006 р.* – К. : Педагогічна думка, 2017. – С. 107.
2. Склярєнко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь. *Іноземні мови.* – 2019. – №3. – С. 3 – 7.
3. Склярєнко Н.К. Типологія вправ в інтенсивному навчанні іноземних мов. *Гуманістичні аспекти лінгвістичних досліджень і методики викладання іноземних мов: Збірник наукових праць.* – 2022. – С. 9 – 14.
4. Смирнова Е.А. Профессионально-направленное формирование социокультурной компетенции в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка: Дис...канд. пед наук: 13.02.02. – М., 2021. – 182 с.
5. Тригуб П., Система вправ для формування граматичної компетенції. URL: www.VuzLib.com.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Маніло Іванна, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Давиденко О. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов

У статті зосереджено увагу на важливості дослідження формування іншомовної соціокультурної компетентності у процесі вивчення іноземних мов із використанням мультимедійних засобів навчання. Завдяки дослідженню та аналізу наукових праць, автором розкрито зміст понять «соціокультурна компетентність», «мультимедійні засоби», обґрунтовано доцільність їх використання як ефективного засобу навчання у процесі формування іншомовної соціокультурної компетентності, рекомендовано застосування сучасних технологій навчання із використанням мультимедійних засобів для досягнення поставленої мети.

Ключові слова: іноземні мови, іншомовна соціокультурна компетентність, мультимедійні засоби.

Abstract. *The article focuses on the importance of studying the formation of foreign language sociocultural competence in the process of learning foreign languages using multimedia tools. The author reveals the content of "sociocultural competence" and "multimedia tools" in the context of foreign language acquisition. Modern learning technologies and multimedia tools are recommended to be used in the classroom.*

Keywords: *foreign languages, sociocultural competence, foreign language sociocultural competence, multimedia tools.*

Постановка проблеми. Мова та культура є поняттями, які взаємопов'язані. Жодна людина не зрозуміє культуру, ні свою, ні інших країн, не маючи контакту з її мовою. Завдяки культурі відбувається передача знань, традицій та, загалом, уявлення світу кожного народу. Звичайно, таке пізнання набувається у процесі життєдіяльності, що і зумовлює актуальність формування іншомовної соціокультурної компетентності, компетенції учнів у процесі навчання іноземної мови.

Сутність визначення компетенції у тлумаченні різними дослідниками подається через поняття «знання», «уміння», «навички», «отриманий досвід» і здібності, які набуто і розвинуто завдяки навчання. Сучасна освітня програма з вивчення іноземних мов в загальноосвітніх школах направлена на формування в учнях комунікативної компетентності, а саме на здатність особистості застосовувати при спілкуванні знання мови, необхідної для реалізації такого спілкування [5].

Одним із елементів комунікативної компетентності є соціокультурна компетентність, що в свою чергу включає в себе фонові знання, культурологію, країнознавство, вміння застосувати конкретні знання при спілкуванні з представниками іноземних держав. Для того, щоб відбувалось спілкування людей різних національностей, замало тільки ознайомитись із культурою. Для самого розуміння та усвідомлення їхньої мови та культури слід вивчити фонетичні, лексичні, граматичні, структурні, композиційні засоби, а також навчитись застосовувати їх при мовленнєвих контактах.

З метою пошкваллення та ефективності самого процесу навчання в сьогоденні та для забезпечення формування соціокультурної компетентності слід застосовувати мультимедійні засоби навчання, що дозволять вчителям ефективніше формувати та передавати іншомовну (англомовну та інші) соціокультурну компетентність. Таким чином створюються якісніші умови освітнього процесу.

Застосування мультимедійних засобів здійснюється завдяки використанню інформаційно-комунікаційній технологій, які проникли у всі сфери нашого життя: життя людини та життя суспільства, життя учня та життя освітніх закладів. Відповідно до Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «інформаційно-комунікаційні технології» це сукупність засобів і технологій, призначенням яких є збирання, зберігання, оброблення та передавання інформації, включаючи Інтернет, але не обмежуючись ним, мобільними телекомунікаційними системами та системами бездротового зв'язку [6].

То ж, в сьогоденні кожен повинен уміти використовувати мультимедійні засоби, які допомагають та сприяють у вивченні іноземних мов. У першу чергу, це відноситься до освітньої діяльності, в якій здійснюються процеси інновації для модернізації «звичної», «традиційної» системи освіти та впровадження нової системи. Звичайно, такий процес супроводжуються важливими змінами в педагогічній діяльності під час навчального процесу як в теоретичній частині, так і в практичній. Обидві ці частини зобов'язані відповідати інноваційним технічним можливостям, сприяти використанню їх для розвитку суспільства в різних сферах життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження Н. Бориски, Л. Зенівого, Л. Калініної, О. Локшиної, С. Ніколаєвої, О. Паршикової, О. Першукової, Т. Полонської, В. Редьки, І. Самойлюкевича, О. Шаленка та іншими науковцями присвячені проблемі формування іншомовної компетентності. Однак, не було знайдено глибоких досліджень у сфері формування соціокультурної компетентності учнів середньої загальноосвітньої школи у процесі навчання іноземних мов за допомогою використання мультимедійних

засобів. Дослідженнями інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі займалися вітчизняні та зарубіжні вчені (Биков В., Жолдак М., Згуровський М., Морзе Н., Кухаренко В., Раков С. та інші; Резнік М.; Пейперт С., Полат Е., Патаракіна Е., Хуторський А., Ярмахова Б., Ястребцева О.). Такі праці дослідників, як Зимовця О., Зубова О., Карташової Л., Морської Л., Редька В., Гапона Ю., Ніколаєвої В., Ляудіса В., Маслика Є., Носенка Е., Палия О., Brucher K., Thompson A., Collins M., Simonson M. та інші, висвітлюють проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення іноземної мови. Вищезгадані дослідження не до кінця розкрили потребу, важливість та ефективність використання мультимедійних засобів навчання у процесі формування іншомовної соціокультурної компетентності.

Необхідністю застосування засобів мультимедіа у викладанні іноземних мов, зокрема англійської, займалися вітчизняні науковці (Войтко С., Кужель О., Михайленко Т. та інші) та зарубіжні вчені (Коваленко Ю., Koksal D., Warschauer M., Young C., Motteram G. та інші). Однак, враховуючи ці дослідження, все ж відчувається якась прогалина у дослідженні використання мультимедійних засобів під час навчання саме учнів старших класів, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Питання, що порушувалися вищезазначеними авторами та іншими авторами наукових робіт, опосередковано розкрили зазначене питання даної статті. **Мета статті:** визначити особливості формування іншомовної соціокультурної компетентності учнів старших класів із використанням мультимедійних засобів навчання.

Виклад основного матеріалу. Визначення «соціокультурна компетентність» є одним з найбільш запитуваних та досліджуваних понять у методичній літературі. Про це свідчить розмаїття різних підходів. Словник методичних термінів подає визначення «соціокультурна компетентність» як «сукупності знань про країну, мова якої вивчається, національно-культурну специфіку соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови і здатність користуватися такими знаннями у процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умов і стереотипів поведінки носіїв мови» [1, с. 286-287].

Актуальність формування іншомовної соціокультурної компетентності учнів у процесі навчання іноземної мови виявляється під час пізнання життєдіяльності різних країн світу, мови яких вивчаються. Дана потреба обумовлюється тим, що мова відтворює знання, традиції та, загалом, уявлення світу кожного народу.

Через євроінтеграційні процеси, глобалізацію ринку та гуманітаризацію вищої освіти появляються проблема і потреба формування міжкультурного спілкування. На сьогодні це завдання стає ще більш актуальним ніж в попередні роки, оскільки з'явилися більш покращені, спрощені умови здобування освіти за межами України [9], працевлаштування в іноземних компаніях, розповсюдження та продаж українських товарів та послуг за кордоном, виходячи на світовий ринок, обмін студентами та фахівцями в різних галузях.

Зосередимось на тлумаченні поняття «мультимедійні засоби». Визначення даного поняття походить від слова «мультимедіа» (лат. *Multum + Medium*), яке в свою чергу означає комбінування різних форм представлення інформації на одному носіїві, наприклад текстової, звукової і графічної, або, останнім часом все частіше – анімації і відео [2]. Мультимедійні засоби являються спеціальним комплексом засобів, які дозволяють нам, як користувачам цифрових комп'ютерних технологій, використовувати графічні чи текстові зображення, аудіо, анімацію чи відео, якісніше передавати знання до учнів.

Застосування мультимедійних засобів надає більш розширену та різноманітну програму для вивчення іншомовних мов, відкриває доступ до великої кількості різносторонніх матеріалів, які можна отримати через цифрові носії, Інтернет та інші засоби збирання даних. А також мультимедійні засоби є ефективнішими у використанні їх для навчального процесу, оскільки вони збільшують соціокультурну компетентність учнів під час навчання. Такий підхід дає можливість учням опрацювати (вивчати) предмет вивчення в обраний час, місце і темп для нього.

Зазвичай, вчителі при створенні мультимедійної презентації для проведення уроку, використовують програму PowerPoint, яка є найбільш вживана в усьому світі. Дана програма посіла значиме місце через свою масштабність в користуванні як вчителями, так і учнями, оскільки може використовуватись як в навчальній програмі для вивчення іноземних мов, так і в проєктній чи дослідницькій роботі учнями, зокрема для формування соціокультурної компетентності.

На своїх уроках з англійської мови ми зазвичай використовуємо потенціал мультимедійних презентацій. Вони урізноманітнюють навчальний процес завдяки своїй мовленнєвій діяльності (навчання аудіювання, читання, письма), аспектами мови (лексика, фонетика, граматики,) та за видами опор (змістова, ілюстративна, смислова, вербальна,) [8].

На думку Т. Гужви, мультимедійна презентація є одним із найбільш поширених засобів для ілюстрації навчального матеріалу. Створюючи мультимедійну презентацію, учень може взаємодіяти з віртуальними об'єктами або з пізнавальними процесами, що відображено на моніторі. Учений стверджує, що мультимедійні презентації вможливають створення інформативного, візуалізованого матеріалу про певний об'єкт, імітують реальність, відтворюючи її на екрані [4].

Використання ілюстрацій, зображень, анімацій і аудіо відтворення звуку в освітній діяльності стає все більш вживаним через впровадження в повсякденне життя засобів мультимедійних засобів навчання. Учитель має вибір: або залишатись на навчальній позиції «школи пам'яті», змушуючи при цьому

дітей запам'ятовувати навчальні матеріали, або ж створювати «школу сприйняття», яка допомагає дітям сприйняти необхідні знання та вміння [7].

Для формування іншомовної соціокультурної компетентності ми віддаємо перевагу таким мультимедійним засобам як Microsoft Word, Microsoft Power Point, Windows Media Player, Mozilla Firefox, за допомогою яких здійснюється візуалізація, асоціація та мнемотехніка навчального матеріалу.

При візуалізації відбувається передача інформації у вигляді малюнків, картинок, діаграми, графіки та інші зображення. Наприклад, коли учневі доведеться вчити нові слова з іноземної мови на тему «Проблеми навколишнього середовища», то йому буде легше їх запам'ятати, якщо вчитель зможе візуалізувати такі проблеми зображеннями за допомогою Mozilla Firefox чи Power Point (вирубання лісів, засмічування суходолу та водоймів відходами різного походження, фабрики та заводи з переробки нафтопродуктів, перероблення пластику тощо). Такий спосіб передачі інформації, вивчення навчального матеріалу покращує сам процес навчання, оскільки учень може уявити та наочно побачити як виглядають в житті ті поняття, які він вивчає, а також стимулюється його уява й розширюється мислення, яке допоможе учневі збудувати міцні асоціації та уявлення. У випадку, якщо учень забув про найменування (переклад) певного предмета з іноземної мови чи навпаки, то вчитель зможе йому пригадати даний предмет, нагадавши про зображуваний слайд в класі під час уроку. Така асоціація поверне учня до попереднього уроку, на якому вивчався матеріал і він пригадає потрібний матеріал.

Як наводився вище приклад, так і прив'язка асоціації до різноманітних життєвих подій або речей, допоможе учням покращити запам'ятовування нового матеріалу під час формування іншомовної соціокультурної компетентності. Для прикладу, якщо учень вивчає іноземну мову і йому потрібно запам'ятати нові слова, то вчитель або ж сам учень може зробити асоціацію зі схожими словами українською мовою. Такий метод вивчення легко показати за допомогою таких програм як Microsoft Office PowerPoint, OpenOffice.org Impress, Quick Slide Show, MySlideShow. Також можна спробувати прив'язати нову інформацію з кольорами (створити контурні лінії, виділити важливу інформацію різними кольорами, можна виділити самі слова або ж дати їм віддінок, а тоді надати кожному кольору свою асоціацію) чи обрати певний шрифт написання.

Щодо мнемотехніки, то її називають мистецтвом запам'ятовування, яке спрощує та допомагає заучувати різні іншомовні слова, формули, числа, вірші та інше. Для прикладу візьмемо, що учневі потрібно запам'ятати кілька іноземних слів (зірка, космос, космонавт, ракета,), то вчитель може створити певну історію з цих слів та побудувати відповідні слайди при презентації. Для даного виду навчання ми використовуємо Microsoft Office PowerPoint.

Презентації із застосування вищезазначених методик можна демонструвати як на моніторі для невеликого кола осіб, так і на екрані за допомогою мультимедійного проектора. Кожний слайд може бути відображений на екрані, роздрукований на папері або прозорій плівці, наповнений текстовою та графічною інформацією, з можливістю використання мультимедійних компонентів (анімації, аудіо- та відео- файлів тощо) [3]. Крім цього, мультимедійну презентацію актуально використовувати на різних етапах уроку.

Під час демонстрування слайдів об'єкти з'являються на екрані в заданій послідовності, поступово, у зазначений час, що зафіксований користувачем для посилення наочності матеріалу та акцентування на особливо важливих моментах його змісту. За потреби вчитель має змогу не дотримуватися зазначеної послідовності для демонстрування прозірків, повернутися або прогорнути вперед у потрібному порядку, що акцентує увагу учнів. Відео та звук також можуть бути творчо вбудовані в слайдах [4]. Компоненти презентації наведені на рис.1.2.

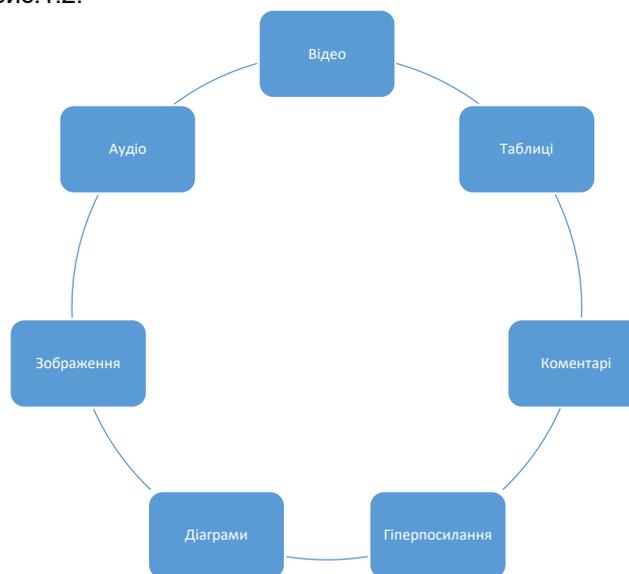

Рисунок 1.2 - Компоненти презентації

Тож, при формуванні іншомовної соціокультурної компетентності при використанні мультимедійних засобів, важливу роль відіграє вчитель. Він направляє, координує, організовує та керує навчальним процесом, а також створивши відповідний медійний матеріал, може «відпочити, зібратись із думками», коли комп'ютер буде за нього озвучувати певний навчальний матеріал. За таких умов в учнів здійснюється одночасне сприйняття по всіх канал «текст-звук-аудіо-відео-колір». Такі уроки характеризуються не лише більшим засвоєнням матеріалу, а й глибшим захопленням: учні сильніше поринають в процес формування іншомовної соціокультурної компетентності.

Висновок. Отже, використання мультимедійних засобів при формуванні іншомовної соціокультурної компетентності є важливим питанням на різних етапах розвитку дитини, це допомагає учням глибше пірнути в різні сфери життя країни, мова якої вивчається, а також активніше взаємодіяти в діалозі різних культур, що розширює власний кругозір.

Різноманітні вправи та завдання з використанням мультимедіа (зображення, аудіо, відео та інше), орієнтовані на формування іншомовної соціокультурної компетентності тільки підвищують зацікавленість учнів під час навчального процесу. Соціокультурний компонент сприяє сформувати єдину систему понять про національно-культурні відмінності та особливості країни, мова якої вивчається від інших культур.

Використання мультимедійних презентацій збагачує навчальний процес вчителя, який створює креативні умови для формування іншомовної соціокультурної компетентності, що впливає на покращення розвитку мовленнєвих умінь та навичок учнів. Використання можливостей мультимедійних засобів сприяє розвитку нової освітньої системи в Україні, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір.

Список використаних джерел та літератури

1. Азімов Е. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Издательство ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0>.
3. Годлевська К. В. Особливості використання мультимедіа презентацій у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzvd pu_pp_2013_40_46.pdf.
4. Гужва Т. Використання мультимедійних презентацій на уроках англійської мови URL: <http://tatyaganaguzhva.blogspot.com/2017/11/blog-post.html>.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Копетчук Т. Соціокультурні завдання як засіб поповнення загальнокультурної компетенції майбутніх учителів іноземної мови / Т. Копетчук // Іноземні мови в навчальних закладах. 2008. № 1. С. 56-59.
8. Слобожанина Е. А. Мультимедийные презентации как средство освоения учениками информационно-коммуникативной компетенции. URL: <http://www.wecomm.ru/structure/?idstructure=441>.
9. Сучасна Освіта в Україні і за кордоном URL: <https://osvita.in.net/abroad>.

УДК 811.111'37:398.9

ЛЕКСИКО-ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ КОНЦЕПТІВ, ЩО РЕПРЕЗЕНТУЮТЬ ОСВІТНІ ПОНЯТТЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ УСНІЙ НАРОДНІЙ ТВОРЧОСТІ

Радченко Дмитро, магістрант факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – д-р. філол. наук, проф. **Серебрянська І. М.**, кафедра прикладної лінгвістики.

У статті розглянуто теоретичні засади дослідження термінів, що складають концептосферу «освіта». Визначення груп лексичних одиниць, що репрезентують освітню складову не є однозначним через те, що саме зараз йде активна фаза дослідження. Дібрано різні погляди на складові концептного поля з використанням прикладів.

Ключові слова: концептосфера, паремії, освіта.

Постановка проблеми. З погляду сучасної лінгвістики концепт – складова частина антропоцентричної парадигми, а тому його дослідження ґрунтується на основі когнітивної лінгвістики, з одного боку, та на основі лінгвокультурології, а саме етнолінгвістики, – з іншого.

Формуючи єдине ціле, концепти утворюють особливе поняття – концептосферу – частину концептосистеми, яка є репрезентантом як сучасної реальності, так і репрезентантом реальності в

минулому. Концептосфера, як частина когнітивного процесу, репрезентується мовною картиною та має певні особливості. Освіта є своєрідним каналом, що забезпечує взаємодію людини із суспільством, її культурний розвиток через прилучення до цінностей культури. В англійській мові існує досить велика кількість слів, пов'язаних із системою освіти, які представлені в прислів'ях та приказках.

Аналіз останніх досліджень. Феномен поняття Освіта вивчало багато науковців. Наприклад, Е. Астахова, А. Прохоров, Ю. Сенько ототожнюють це поняття з «процесом передачі готового, накопиченого людством упродовж історичного розвитку знання або з процесом засвоєння знань, виробленням необхідних для навчання чи педагогічної діяльності умінь і навичок» [5, с. 10].

Ю. І. Римаренко вважає, що «феномен освіти можна пізнати глибше, розглядаючи її як цілеспрямований процес навчання й виховання або як одну зі сфер духовного виробництва» [3, с. 269].

Науковці, які «розглядають освіту як одну зі сфер духовного виробництва, в основному підкреслюють її активний зовнішній вплив на людину» [4, с. 146]. Л. Вергун зазначає, що: «Лексичні одиниці концептосфери «Освіта» можна поділити на декілька тематичних груп. Такий поділ дає можливість судити про роль того чи іншого явища в англomовному суспільстві».

Тому **мета** нашого дослідження полягає у спробі визначити ці тематичні групи.

Виклад основного матеріалу.

Складовими частинами прислів'їв та приказок є лексеми, що позначають компоненти освітнього процесу:

Наприклад:

1) Які розкривають людину: «*It is a wise father that knows his own child*» (Розумний той батько, що знає свою дитину);

2) Які використовують як життєві поради, повчання: «*We never know the value of water till the well is dry* - Ми ніколи не знаємо наскільки цінна вода, поки не висохне криниця»;

3) Про знання та розум: «*Knowledge is power* - Знання - сила»;

4) Про працю та рід діяльності: «*When you don't know a thing to do, don't do a thing* (Коли не знаєш, як робити, то не роби зовсім)»;

В цій групі слова *know*, *knowledge* вказують на знання людини, її розум, досвід, характер та відношення до роботи, її майстерність. Прислів'я та приказки використовуються також під час самокритики, визнання.

Концептуальні угруповання та мікроконцептуальні поля мають чітку структуризовану систему[2]. Вони виносять концептосферу «Освіта» поза межі суб'єктивного світосприйняття особистістю. Даний об'єктивний набір парадигм може бути застосований також і в інших концептуальних полях, які мають відношення до загальноствановлених соціальних моделей.

У процесі аналізу ми дійшли висновку, що концептосфера «Освіти» в текстах народних прислів'їв та приказок проявляється словами: «знання, знати, учитися, навчитися, вчений, учений, розумний, мудрий, вчити, учити, навчити, навчати, учитель, школа, дурень», що в свою чергу відображають в собі цінності (погляди) англomовного суспільства, які сформувались дуже давно. Найбільше використовуються паремії наступного характеру: «знання, знати, наука, учитися, навчитися».

Також, у межах концептосфери «Освіта» вербалізовані результати освітньої діяльності людини, котрі можна поділити на наступні категорії: «Результат отримання інформації», «Результат здобуття освіти, соціального статусу», «Результат здобуття вченого ступеня». Ядро утворене словами – переважно іменниками – котрі позначають «особу, що завершила певний етап навчання». Ядро концептополя «Освіта» утворюють поняття, представлені іменниками: *workman, wise men, schoolmaster, learner, pupil, dunce, scholar, teacher* тощо; дієсловами *teach, train* тощо; прикметниками *learned, literate, omniscient, stupid, studious, ignorant, lettered, docile, wise* тощо та складають центральну частину цього концептополя [1].

Список використаних джерел та літератури

1. Вергун, Л.І. Переклад англійської освітньої лексики. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Іноземна філологія*. 2000. Вип. 30. 53-55 с.

2. Вишневецька Г.Б. Співвідношення концепту і суміжних понять. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21957/Vyshnevskaya.pdf?sequence=1> (дата звернення 6. 02. 2022).

3. Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії / відп. ред. : Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. К.: [б. в.], 1993. 800 с.

4. Костриця Н. Освіта як феномен культури. *Зб. наукових праць міжнар. наук.-практ. конф., К.: «Міленіум», 2017. С.146 -147.*

5. Астахова Е. В. Трансформация социальных функций высшего образования в современных условиях. *Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад.»*. Х.: Ранок, 1999. 75 с.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ СТАШОЇ ШКОЛИ

Тонкошкура Катерина, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Халимон І. Й.**, кафедра прикладної лінгвістики

У статті здійснюється аналіз поглядів науковців щодо змісту поняття соціокультурна компетентність і розглядаються шляхи формування соціокультурної компетентності в учнів старшої школи у процесі вивчення англійської мови.

Ключові слова: соціокультурна компетентність (СКК), процес вивчення, англійська мова, культура.

Постановка проблеми. Використання англійської мови як засобу комунікації в сучасному мультикультурному світі передбачає її опанування на досить високому рівні. Вивчення англійської мови є важливою частиною процесу європейської інтеграції України, також володіння англійською створює нові можливості для міжнародної комунікації та використання ресурсів з усього світу, що дозволяє поглиблювати знання та поліпшувати свою освіту. Згідно з документами МОН вивчення англійської мови розпочинається в початкових класах та триває весь період навчання у школі. Вплив сучасного світу та інноваційних технологій зумовлює потребу в оновленні змісту, форм і методів вивчення англійської мови у старших класах. Оскільки, одним із важливих показників готовності учнів до комунікації є не лише знання мови, а й знання культури і менталітету країни, проблема формування соціокультурної компетентності (далі – СКК) стає все більш актуальною, а отже, посилюється увага науковців до цього питання. Питання про формування СКК старшокласників знайшло теоретичне обґрунтування в працях Н. Анікеевої, О. Безпалька, Г. Бондарчука, В. Бусела, А. Венгера, Т. Волкової, необхідність нових підходів до формування світогляду учнів, розширення і поглиблення знань досліджували І. Бех, В. Редько. Також питанням формування СКК займалися українські дослідники О. Бігич, Г. Борецька, Н. Бориско, Ю. Головач, С. Ніколаєва, М. Соловей, Е. Боголюбова, Н. Пахомов, В. Зінченко, В. Буряк, С. Гончаренко, В. Кремьні, М. Євтух та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізуємо визначення СКК українськими вченими. Л. Калініна зазначає, що соціокультурна компетентність – комплекс знань про цінності, вірування звичаї, мову та досягнення певної культури [3]. О. Першукова визначає її як знання учнями національно - культурних особливостей країни, вміння говорити і жити у світі [7]. І. Алексеєнко розглядає соціокультурну компетентність як аспект комунікативної здатності, який включає в себе специфічні риси суспільства та його культури [1]. О. Коломінова розглядає СКК як систему уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається, а також систему навичок та вмінь узгоджувати свою поведінку згідно з цими знаннями [4]. М. Максимець розуміє СКК як здатність особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов, культур і релігій виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі на засадах демократичності, гуманізму, толерантності тощо [5]. В. Вітюк вважає, що соціокультурна компетентність – це сукупність знань, умінь, навичок і здібностей особистості, які дають змогу спілкуватися мовою в різних ситуаціях відповідно до норм мовлення й поведінки, а також традицій культури [2]. СКК включає в себе країнознавчу, лінгвокраїнознавчу та соціолінгвістичну компетентності.

Країнознавча компетентність є комплексом відомостей про культуру країни, мова якої є предметом вивчення чи навчання, які необхідні задля вільного спілкування. До країнознавчого компонента відносяться знання про своєрідність культури нації, а також вміння оперувати ними. Своєрідність реалізується в переплетінні фактів та знань про культуру певної держави, до яких відносяться цінності народу, традиції, звичаї, вид способу життя, історичний та соціальний фон, особливості ментальності, соціокультурний портрет країни тощо [3].

Країнознавча компетентність поєднує в собі знання надбань духовної культури народу, мова якого вивчається, та опанування певних мовленнєвих умінь та навичок, необхідних для спілкування та порозуміння. Ця компетентність розцінюється як здатність і готовність до діалогу культур, що ґрунтується на комплексі засвоєних лінгвістичних знань, умінь та навичок з іноземної мови, знаннях сучасної соціокультурної системи країни, мова якої вивчається, а також історичних умов, що впливали на її становлення; країнознавчих знань і вмінь здійснювати зіставний аналіз рідної та іншомовної культури [3].

Соціолінгвістична компетентність пов'язана з використанням мови (з правилами ввічливості, норм, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, соціальними групами), зі здатності обирати й використовувати мовні форми і засоби, адекватні меті та ситуації спілкування [3].

Лінгвокраїнознавча компетентність поділяється на мовний, мовленнєвий та країнознавчий компоненти, які передбачають володіння необхідною лексикою, знаннями та навичками, достатніми для лінгвістично коректної інтерпретації почутого чи прочитаного іноземною мовою [3].

Отже, говорячи про СКК можна зазначити, що це низка країнознавчих і культурологічних знань про історію, географію, цінності, релігію, культуру, менталітет та інші особливості країни, які допомагають учням у процесі подальшого спілкування та контактування з іноземцями. Соціокультурна компетентність передбачає засвоєння необхідного мінімуму соціокультурних мови. Загалом, для забезпечення загальнокультурного розвитку і досягнення цілей формування СКК учнів старшої школи необхідно детальніше дослідити та визначити шляхи формування СКК.

Мета: проаналізувати і визначити шляхи формування СКК на уроках англійської мови

Основний матеріал

Говорячи про СКК, слід зазначити, що її формування є дуже важливим в сучасному світі, тому особливо у старшій школі вчителю іноземної мови потрібно вміти правильно обирати методи і завдання для її успішного формування. При виборі завдань вчитель обов'язково має враховувати вікові особливості, а також новизну матеріалів, щось, що має зацікавити та викликати інтерес в учнів.

Формування СКК учнів відбувається у процесі мовної та мовленнєвої діяльності. Відповідно до вікових особливостей обираються такі види роботи, які спонукатимуть учнів творчо мислити. Формування СКК у старшій школі має свої особливості. Рівень навичок і вмінь усного і писемного мовлення у старшій школі має досягти середнього рівня, тому велика увага приділяється саме усному мовленню, яке має бути змістовним, логічним, природним та інформативним. Щодо читання, то мають обиратись більш складні тексти (автентичні). У старших класах завершується формування активного словника і продовжується робота над рецептивним, а також систематизується граматичний матеріал, який вивчався у середній і старшій школі. Особливістю старших класів є вивчення лінгвокраїнознавчої інформації, спрямованість навчання на опанування культури, звичаїв, устрою, географії та історії іншомовних країн [9].

Для старшої школи актуальними є пошуково-творчі соціокультурні завдання з використанням вербальної наочності (уривок із статті, художній текст), а також дискусії та проєктні роботи.

Для кращого розуміння і виявлення особливостей іншомовної культури здійснюється робота з країнознавчим матеріалом, використовується порівняльний метод, порівнюється історія, географія, традиції, звичаї та інше [9]. Також використовуються автентичні матеріали, у їх якості виступають газети, журнали, рекламні постери, афіші [9].

Із модернізацією освітньої системи України в навчальний процес впроваджуються інноваційні методики та технології, зокрема глобальне навчання, коли учні вивчають мову через ознайомлення з творчістю акторів, співаків, художників. Таким чином пробуджується інтерес до іншомовної культури [6].

Когнітивне навчання, де вчитель виступає як консультант, дає можливість самостійно виконати завдання працюючи в групах, наприклад після прочитання тексту, учні об'єднуються в групи для подальшого обговорення та опрацювання, кожна з поділених груп отримує своє завдання [8].

Використання інтерактивних методів посилює інтерес до вивчення мови і відбувається шляхом проведення уроків-подорожей, уроків-вікторинах, уроків-конференціях [6].

Велику роль відіграє організація позакласного читання, робота з виховання культури мовлення, надання допомоги учням у подоланні мовленнєвих дефектів. Виходячи з вищезазначеного, вважаємо доцільним при роботі з учнями старшої школи використовувати такі методи та форми роботи, як: рольові ігри, що характеризуються посиленням особистої причетності до всього, що відбувається; порівняльний метод з обговоренням та висловленням власної думки; автентичні багатофункціональні пісні філософського, побутового, інтимного забарвлення; використання автентичного відеоматеріалу та текстів; навчання мовленнєвого етикету; проведення нетрадиційних уроків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, можна зробити висновки, що питання шляхів формування соціокультурної компетентності є і залишається актуальним, оскільки наша країна і громадяни нашої країни активно співпрацюють з іншими європейськими державами, і процес навчання англійської мови учнів старшої школи є передусім невід'ємною складовою цього процесу. Англійська мова відіграє велику роль у спілкуванні і розумінні представників інших національностей, тому потреба у наповненні змісту шкільної освіти соціокультурними аспектами значно зростає з кожним роком.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексєєнко І. В. До проблеми конструювання змісту уроку іноземної мови у старшій школі. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. праць / [ред. кол., гол. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. К.: Пед. думка, 2011. Вип. 11. С. 437–446.
2. Вітюк В. Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 474–479
3. Калініна Л. В. Навчання англійської мови та культури у соціокультурному аспекті. *Іноземні мови*. 2008. № 2. 48 с.
4. Коломінова О. О. Методика формування соціокультурної компетенції учнів молодшого шкільного віку в процесі навчання усного англомовного спілкування : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1999. 17 с.
5. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення англійської мови. *Вісник Львівського університету*. 2016. № 29. С. 98–104.

6. Пентиліук М. Когнітивно-комунікативна модель удосконалення професійної культуромовної компетентності студентів філологічного профілю. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2013. № 40. С. 160–165.
7. Першукова О. З історії розвитку соціокультурних аспектів вивчення іноземних мов у Європі. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 16–19.
8. Редько В. Г. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник.
9. Рудакова Я. П. Методичний апарат для засвоєння соціокультурної інформації у процесі читання художньої літератури у мовному вузі. *Іноземні мови*. 1997. № 3. С. 39–41.

УДК 811:37.091.33-028.17:004

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ ПОДКАСТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ АУДІЮВАННІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Цирин Любов, магістрантка факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Давиденко О. В.**, кафедра германської філології та методики викладання іноземних мов.

У даній статті буде висвітлено питання використання навчальних інтернет подкастів на заняттях з англійської мови. Охарактеризовано саме поняття «подкаст», його переваги та доцільність використання на заняттях з іноземної мови та зв'язок подкастів з компетентністю аудіювання та мовленнєвою діяльністю.

Ключові слова: подкаст, аудіювання, мовленнєва діяльність, компетентність в аудіюванні, іноземна мова.

Постановка проблеми. XXI століття – це початок рвучкого розвитку у сфері програмно-технічних засобів створення, збереження та обробки інформації у світі. Такий прорив інформаційно-комунікаційних технологій у різні сфери діяльності людини не оминув і галузь освіти. Інформаційно-комунікаційні технології пропонують ефективні методи та засоби навчання іноземної мови в цілому, є поєднанням новітніх методів навчання з традиційними, що підвищує ефективність вивчення іноземної мови.

Таким чином цей стрімкий розвиток інноваційних та інформаційних технологій спричинив більш розповсюджене їх використання, безпосередньо на заняттях з англійської мови. В основному викладачі англійської мови виконують пошукову роботу та використовують ці технології з всесвітньої мережі Інтернет.

На сьогодні, все більш популярними у використанні як на заняттях з іноземної мови, так і у повсякденному житті стають подкасти. Це можуть бути як відео-подкасти, які можуть містити як відео супровід, так і супровід з картинками для кращого сприйняття; так можуть бути і просто аудіодоріжки, що дозволяють, особливо викладачам англійської мови, перевірити навички аудіювання учнів та їхню компетентність в аудіюванні.

Аналіз останніх досліджень й публікацій з проблеми. Як показано багатьма дослідженнями, вчитися англомовному аудіюванню – це одне з найскладніших завдань для учнів, тому що тут не існує певних правил, яким потрібно слідувати, як, наприклад, у граматиці. Цьому виду мовленнєвої діяльності можна навчитися з часом та шляхом наполегливої практики. Для розвитку компетентності в аудіюванні, викладачі використовують аудіо подкасти. Питання про подкасти вивчати як закордонні вчені, так і вітчизняні.

Серед науковців, які досліджували тему використання подкастів на заняттях з англійської мови виділяють: «Г. Дуденей, Н. Хоклі, Н. Муліна, Б. Шуневич, В. Черниш та ін. Вивчаючи подкастинг як один із засобів навчання англійської мови, дослідники зазначають, що подкасти (podcasts) – це цифрові медіа-файли, які розповсюджуються Інтернетом, і які за змістом нагадують радіошоу, звукову виставу, містять інтерв'ю, лекції чи випуск новин, що належить до усного жанру мовлення» [7, с. 177]. Також закордонний дослідник Дж. Стенлі у своїх публікаціях зазначав, що «подкастинг може розширити можливості студентів, надаючи їм можливості створювати та публікувати для реальної аудиторії, а також полегшити запис та поширення новин, розробці брошур, створенню або прослуховуванню конспектів викладачів, записувати лекції, які розповсюджуються безпосередньо на студентські МРЗ-плеєри, записувати звіти про зустрічі та конференції, підтримувати студентські проекти та конференцій, підтримувати студентські проекти та інтерв'ю, а також забезпечувати усну історію архівування та розповсюдження на вимогу» [2].

З вітчизняних дослідників, Н.В. Грицик описує дидактичний потенціал технології подкасту у викладанні іноземної мови за професійного спрямування. Дослідниця стверджує, що використання подкастів у навчанні студентів іноземної мови за професійним спрямуванням іноземної мови за професійним спрямуванням дозволяє удосконалити зміст навчання, методи та організаційні форми навчального процесу, забезпечити високий науково-методичний рівень викладання, індивідуальний підхід до навчання та методичний рівень викладання, та підвищити ефективність подачі нового матеріалу. [6]

Отже, **метою** статті є розгляд подкастів як один із засобів формування компетентності в англomовному аудіюванні, їх класифікацію та охарактеризувати доцільність використання подкастів на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Подкасти – це той матеріал для аудіювання, який стає все більш і більш популярним серед людей не тільки для вивчення англійської мови, а й для розвитку аудіювання. «На сьогодні, перевага подкастів полягає в тому, що більшість автентичних аудіоматеріалів знаходяться у вільному доступі в Інтернеті і більше не потрібно шукати касети та аудіопрогравачі. А перевага у використанні таких матеріалів від носіїв мови – це те, що може оживити та урізноманітнити навчальний процес» [1, с. 132-133].

Подкастами називають аудіоблоги або передачі, що викладаються в мережі Інтернет у вигляді випусків, які можна легко завантажити на зовнішній носій (наприклад, mp3-плеєр або телефон) і слухати в будь-який зручний для користувача час. Це окремі файли або серія таких файлів, яка регулярно оновлюється, опублікованих за однією адресою в мережі Інтернет. Слово подкаст (podcast) походить від слів iPod (mp3-плеєр фірми Apple) і broadcast (повсюдне широкоформатне мовлення). Існує подвійний термін подкасту – подкастинг. Так, термін «подкастинг» (podcasting) означає спосіб поширення звукової або відеоінформації в Інтернеті [7, с. 178]. Подкастинг має потенціал для підтримки та просування широкого спектру альтернативних підходів до викладання та навчання на всіх етапах навчальної програми в широкому спектрі контекстів і в різних локаціях.

Науковець, Дж. Стенлі, який також вивчає тему подкастів, створив загальну класифікацію видів аудіоматеріалів. Згідно праць вченого є такі види: «автентичні подкасти – створені носіями мови, але не завжди мають освітній характер; навчальні подкасти (або освітні) – створюються як частина процесу навчання; методичні (технічні) подкасти – містять методичні рекомендації, педагогічні прийоми і технології для застосування подкастів в процесі навчання» [3].

Також варто виділити ще одну класифікацію, яка була розроблена вітчизняною дослідницею А. А. Драгуною, в основі якої лежить формування окремих субкомпетентностей іншомовної комунікативної компетентності:

1. Лінгвістичні подкасти – містять матеріали, спрямовані на формування граматичних /лексичних / фонологічним навичок.
2. Соціолінгвістичні подкасти – містять матеріал, присвячений використанню мовних засобів у соціальному контексті (етикетні форми, реєстри спілкування тощо), і забезпечують практику мовлення.
3. Соціокультурні подкасти – містять різнобічну інформацію про країну / народи / культуру країни, мова якої вивчається.
4. Стратегічні подкасти – пропонують інформацію про поведінку носіїв мови в різних ситуаціях. [7, с. 179]

Але звертаємо нашу увагу більше на освітні аудіоматеріали, тому що вони мають багато переваг в освітньому процесі та їх більш доцільніше використовувати. Подкасти:

- надають навчальний матеріал у новій формі або впроваджують додаткові ресурси інформації для учнів;
- більшість подкастів наявні у вільному доступі та безкоштовні;
- деякі подкасти мають субтитри, що полегшує сприйняття на слух;
- учні мають можливість слухати носіїв мови;
- наявні матеріали для прослуховування на 5-10 хвилин, що є оптимальним часом для учнів на занятті;
- представляють собою актуальний матеріал;
- легкодоступні;
- мобільні;
- більшість подкастів створені для людей, які вивчають англійську мову;
- розширюють лексичний запас;
- закріплюють граматику та розвиток умінь говоріння;
- формують та удосконалюють навички вимови та навички і розвиток вмінь розуміння іншомовного мовлення на слух.

Згідно з науковцем Дж. Стюартом, вчителі використовують подкасти для того, щоб: сприяти персоналізованому та незалежному навчанню; залучати та мотивувати учнів; заохочувати творчість у класі; створювати диференційовані матеріали, які можна адаптувати до здібностей, потреб та мотивації різних учнів. [4, с. 9]

Загалом, подкасти дають можливість урізноманітнити процес формування компетентностей в англomовному аудіюванні. Тематика та обсяг (у хвилинному співвідношенні) подкастів надзвичайно багатий та різний, тому вони можуть бути використані на усіх можливих етапах вивчення іноземної мови. У цілому технологія роботи з подкастом має чіткий алгоритм у діях як викладача, так і студентів:

- попередня настанова і попереднє завдання;

- процес сприйняття та осмислення інформації подкасту;
- завдання, контролюючи розуміння почутого тексту.

Виходячи з вище сказаного, подкасти тісно пов'язані з рецептивним видом мовленнєвої діяльності (до якого відноситься аудіювання). У процесі аудіювання людина отримує, розуміє та сприймає думки та висловлювання інших людей. Зазначається, що аудіювання – це розуміння сприйнятого на слух усного мовлення. «З точки зору психофізіології аудіювання трактується як рецептивна розумова мнемічна діяльність, оскільки: по-перше, здійснюється сприйняття; по-друге, ця діяльність пов'язана з основними розумовими операціями – аналізом, синтезом, дедукцією, індукцією, порівнянням, абстрагуванням, конкретизацією; по-третє, відбувається виділення та засвоєння інформативних ознак мовних і мовленнєвих одиниць, реформування образу і впізнавання як результат зіставлення з еталоном, який зберігається в пам'яті» [8, с. 87].

Досліджуючи саме явище аудіювання, ще знаходимо таке поняття як «компетентність в аудіюванні». Воно передбачає за собою здатність людини слухати автентичні тексти різних жанрів і видів із різним рівнем розуміння змісту в умовах прямого й опосередкованого спілкування. Складниками компетентності в аудіюванні є вміння, навички, знання, а також комунікативні здібності. «На формування компетентності в аудіюванні впливає рівень сформованості в учнів інтелектуальних умінь, як-то ймовірного прогнозування, критичного оцінювання почутої інформації, поєднання в процесі слухового сприймання мнемічної та логіко-сислової діяльності, класифікації й систематизації отриманої інформації тощо. Важливу роль при формуванні компетентності відіграють також навчальні вміння, зокрема використання електронних засобів навчання, та організаційні вміння, наприклад, самостійного учіння» [5, с. 19].

Виокремлюють також фактори успішного формування компетентності в аудіюванні: 1) умови прослуховування аудіоматеріалів; 2) індивідуально-психологічні особливості слухача (рівня сформованості його мовленнєвого слуху, пам'яті, наявності інтересу, мотивація, тощо); 3) обсяг аудіо (не більше 15 хвилин, оскільки слухач втрачає увагу та мотивацію; 4) мовні характеристики аудіо (вокабуляр, граматики та швидкість вимови). Таким чином, компетентність в аудіюванні відіграє свою роль у формуванні уміння сприймати мовлення на слух. [5, с. 21]

Завдання 1.

Клас: 10

Тема: Харчування

Мета: формування навичок сприймання на слух, шляхом прослуховування подкасту (https://www.youtube.com/watch?v=_5siHrpPnmw&ab_channel=BBCLearningEnglish)

Хід роботи:

Pre-listening: ask pupils what fruit and vegetables they like. Then ask what proverbs or idioms they know with food and especially with such fruit as apple. After the short discussion announce pupils that they are going to listen to the podcast about the health benefits of apples, but before the listening introduce new vocabulary and play the podcast for the first time. The pupils' task here will be to give the context in which the vocabulary was used. Vocabulary: proverb – short sentence or expression giving some well-known, traditional advice or common sense; peckish – slightly hungry; exotic – unusual and exciting, often because it comes from a far away place; trim the waistline – keep a healthy body weight with no extra fat around the waist; versatile – able to be used for many purposes, or in many different ways; in good shape – in a good state of health; in a good condition.

While-listening: listening for specific information. Play the podcast for the second time, but before it, give pupils the questions for them to find the answers while listening to the podcast. Questions: 1. What is the real type of English apple? 2. What is flavonoids? 3. What are the benefits of apples? After the listening, check the answers.

Post-listening: after listening, the discussion can be arranged. The topic is in the form of a question: What food is good and bad for our health? Why? Plus, search the Internet and provide your answers with scientific facts. Then pupils work in pairs, after the talk in pairs pupils join together in group of four (and exchange information) and after the group talk the teacher arranges the whole class discussion, in turn every group of four expresses their ideas (each member of the group should say something), plus two pupils can write on the blackboard (one writes food which is good for our health and another write about bad food, and after the discussion pupils near the blackboard give the summary).

Дана вправа висвітлена як приклад для застосування подкастів на заняттях з англійської мови для розвитку в учнів розуміння мовлення на слух. Учням було запропоновано прослухати аудіо з певною тематикою. Для того щоб прослуховування було корисним та розвиваючим у контексті формування умінь аудіювання, учні виконували відповідні завдання на кожному етапі прослуховування, які були націлені на те, щоб розвинути вміння слухати текст для знаходження конкретної інформації. Отже, прослуховування подкасту в даній вправі відповідає вмінню сприймати мовлення на слух для надання відповідей на конкретні запитання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, можна сказати, що такі явища як подкасти, аудіювання та компетентність в аудіюванні пов'язані між собою. Оскільки, перед тим як почати вводити подкасти в навчальний процес, учителям варто сформувати або пересвідчитися, що

учні добре сприймають на слух (сформована компетентність в аудіюванні) та навчити школярів працювати з такими джерелами інформації. Аудіо подкасти є невід'ємною частиною у формуванні такої мовленнєвої діяльності в учнів як аудіювання. Переваги освітніх подкастів не тільки мотивують учнів до прослуховування, а й надають можливість викладачам урізноманітнити та створити більше цікавих уроків на різні теми на заняттях з англійської мови. Після плідної праці та багаторазової практики, учні зможуть розвинути навичку сприймання на слух автентичних текстів (з різною вимовою, швидкістю та акцентом), що неодмінно знадобиться у сучасному світі. Надалі варто продовжувати вивчення даної теми та впровадження в практику освітніх аудіо подкастів, та довести ефективність подкастів у розвитку та формуванні компетентності в англомовному аудіюванні учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Ana Amélia Carvalho, Cristina Almeida Aguiar, A taxonomy of podcasts and its application to higher education. p. 132-139.
2. G. Stanley. «Podcasting: Audio on the Internet comes of age», TESL-EJ, 9 (4), 2016. URL: <http://tesl-ej.org/ej36/int.html>.
3. G. Stanley Podcasting for ELT – URL: <http://www.teachingenglish.org.uk/think/resources/podcast.shtml>
4. G. Stewart. «Using podcasts in the classroom».
5. Бігич О. Б. Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні // Вісник КНЛУ. Іноземні мови. 2012. №2. С. 19-30.
6. Грицик Н. В. Технологія подкастинг у викладанні іноземної мови (за професійним спрямуванням) / Н. В. Грицик // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. - 2015. - Вип. 124. - С. 24-26.
7. Кардашова Н. В. Англомовний подкаст як засіб формування компетентності в аудіюванні студентів мовних спеціальностей // Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. 2015. №24. С. 176-184.
8. Шимків І. В. Аудіювання як вид іншомовної мовленнєвої діяльності // Наукові записки. Серія: педагогіка. 2015. № 2. С. 85-90.

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 373.5:005.33

СТРАТЕГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗЗСО

Багмут Яна, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглянуто основні підходи до трактування поняття «стратегічний потенціал». Визначено характерні риси та структурні компоненти досліджуваного феномену. Зазначено про необхідність формування та оцінювання стратегічного потенціалу організації в умовах нестабільності з метою підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень.

Ключові слова: стратегія, стратегічний потенціал, елементи стратегічного потенціалу.

The article considers the main approaches to the interpretation of the concept of «strategic potential». Characteristic features and structural components of the studied phenomenon are determined.

The necessity of forming and evaluating the strategic potential of the organization in conditions of instability in order to increase the level of reasonableness of management decisions is indicated.

Key words: strategy, strategic potential, elements of strategic potential.

У сучасних умовах заклади загальної середньої освіти є учасниками ринкових відносин. Оскільки ринкове середовище характеризується нестабільністю і непередбачуваністю подій, успішне функціонування закладів освіти значною мірою залежить від стратегічного потенціалу. Адже він визначає стратегічні можливості організації, забезпечує ефективне використання ресурсів, резервів та можливостей, розробку та реалізацію його стратегій на всіх етапах розвитку, що впливає на досягнення стратегічних цілей та визначених напрямів розвитку закладу в майбутньому. Саме тому розгляд цієї тематики є надзвичайно актуальним і потребує подальшого дослідження.

Необхідність впровадження стратегічного управління обґрунтовували у своїх працях закордонні та вітчизняні вчені: Дж. Еванс, Г. І. Кіндрацька, Н. С. Краснокуцька, А. Дж. Стрікленд, А. А. Томпсон, З. Є. Шершньова та ін.. Дослідженням сутності «стратегічного потенціалу» займалися такі науковці, як О.А. Сущенко, О.В. Березін, В.Б. Горбань, В.В. Пастухова та ін..

У ході наукового пошуку з'ясовано наявність різних підходів щодо визначення сутності поняття «стратегічний потенціал організації» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Наукові підходи до визначення сутності поняття «стратегічний потенціал»

Назва підходу	Визначення сутності поняття «стратегічний потенціал»
Ресурсний	сукупність наявних ресурсів чи таких, що можуть бути залучені зі сторони
Цільовий	сукупність ресурсів та можливостей щодо їх ефективного використання для досягнення цілей
Структурно-функціональний	сукупність елементів, кожен з яких виконує відповідні функції
Конкурентний	джерело конкурентних переваг, які визначатимуть оптимальний розвиток організації у майбутньому

Розглянемо більш детально досліджуваний феномен. Так, зокрема, О. А. Сущенко трактує стратегічний потенціал як «певним чином упорядковані відповідні до стратегічних напрямів розвитку сукупність ресурсів і резервів, які дозволяють при комплексному використанні забезпечити реалізацію потенційних можливостей» [5, с. 5].

О.В. Березін зазначає, що стратегічний потенціал – «це сукупність наявних ресурсів, що забезпечують виживання підприємств у конкурентному середовищі у перспективі» [1]. З його точки зору, потенціал включає також ті ресурси, які підприємство може залучити.

У монографії «Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність» В.В. Пастухова розглядає стратегічний потенціал як можливості організації щодо досягнення стратегічних цілей за рахунок ефективного використання ресурсів [4].

Р.В. Фещур слухно зазначає, що стратегічний потенціал – це «потенціал, сформований відповідно до цілей підприємства, що відображає можливості підприємств передбачати зміни в зовнішньому середовищі та готовність гнучко реагувати на ці зміни» [6].

У своєму дисертаційному дослідженні О.О. Колесніков визначає стратегічний потенціал як «узагальнену характеристику, яка відбиває реальну фактичну здатність з перетворення ресурсів для

досягнення поставленої мети на основі розробленої стратегії та виражає можливості й інтегральну спроможність підприємств і задоволення потреб ринку» [2, с. 11].

Узагальнюючи визначення науковців, будемо розуміти під стратегічним потенціалом сукупність наявних ресурсів та можливостей для розробки та реалізації стратегії закладу освіти, досягнення глобальних та стратегічних цілей в майбутньому з урахуванням відповідних умов зовнішнього середовища.

Для закладу загальної середньої освіти стратегічний потенціал передбачає розробку стратегій розвитку, що в свою чергу забезпечує конкурентоспроможність закладу. Він визначає сильні сторони закладу, які дозволяють досягти визначеної мети більш ефективно в порівнянні з конкурентами. Саме на використанні сукупності динамічних здатностей закладу освіти базується його майбутній успішний розвиток.

Основними характерними рисами стратегічного потенціалу закладу освіти є наступне:

- стратегічний потенціал орієнтований на розвиток і перспективу. Формуючи стратегічний потенціал та розвиваючи його елементи, освітня організація закладає основу майбутнього ринкового успіху;
- стратегічний потенціал відображає минуле, тобто сукупність властивостей, нагромаджених системою в процесі її встановлення та таких, що обумовлюють здатність до функціонування та розвитку;
- стратегічний потенціал передбачає визначення рівня практичного застосування і використання наявних можливостей.

Основними складовими стратегічного потенціалу закладу освіти є:

1. Спроможність закладу до прогнозування змін в обсязі та структурі споживчого попиту.
2. Спроможність до аналізу та прогнозування кон'юнктури ринків ресурсів та капіталу, розробки та реалізації ефективних стратегій взаємодії з ринками для залучення необхідних ресурсів.
3. Спроможність до забезпечення стійкості організації до негативних змін у зовнішньому середовищі функціонування за рахунок розробки та реалізації ефективних захисних стратегій.
4. Спроможність до ефективного використання інвестиційних можливостей щодо розвитку ресурсного потенціалу.

В умовах нестабільності та непередбачуваності подій вагоме значення щодо формування стратегічного потенціалу організації належить управлінню цим процесом, що дає можливість проаналізувати вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища та окреслити фактичність існування можливих загроз та шляхів їх ліквідації.

Добре продумана, правильно сформульована стратегія вказує найефективніший шлях, найпродуктивніші способи досягнення цілей, забезпечує закладу вибір перспективних та рентабельних видів діяльності, високий попит на його продукцію (освітні послуги), нерідко унікальну вигідну позицію на ринку серед конкурентів. Кожен заклад розробляє власну стратегію з огляду на свою мету та особливості ринку.

Список використаних джерел та літератури

1. Березін О.В. Завдання та механізми оптимізації структури потенціалу підприємств. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. Частина II: зб. наук. пр.* 2007. Вип. 4 (40). С. 20-28.
2. Колесніков О.О. Управління стратегічним потенціалом підприємства: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – Економіка, організації і управління підприємствами. Харків, 2005. 18 с.
3. Ладонько Л. С., Ганжа М. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та оцінка. *Науковий вісник «Полісся»*. 2015. № 2 (2). с. 109-114.
4. Пастухов В.В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність: моногр. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. 302 с.
5. Сущенко О.А. Формування стратегічного потенціалу підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 – Економіка, організації і управління підприємствами. Луганськ, 2002. 20 с.
6. Фещур Р.В., Бортовська О.Б. Оцінювання і управління потенціалом машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництва в Україні: етап становлення проблем розвитку*. 2007. № 606. С. 113-118.

УДК 37.09(477)(092)

ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ А. С. МАКАРЕНКА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Банько Олександра, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук. Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглянуто педагогічні погляди А. Макаренка про роль колективу та праці у формування особистості. Охарактеризовано педагогічну систему педагога. Виявлено чи актуальні його ідеї для сучасності.

Ключові слова: А.Макаренко, колектив, особистість, формування.

У даний час освіта та виховання зазнають суттєвих змін. Реформуючи їх, вчителі все частіше запозичують досвід колег минулого століття. Не винятком став і Антон Макаренко – видатний педагог, діяльність якого стала поєднанням класичної та нової педагогіки. Неможливо оминати увагою його теорії про виховання особистості. Фундаментальні ідеї, які і в наш час не втратили своєї актуальності, адже пройшли через роки практичного застосування.

Розробляючи концепцію своєї системи, А. Макаренко мусив підлаштовувати її під тогочасні норми. Тим не менш, трилогія «Педагогічна поема» чудово описує кроки, за якими створюється колектив. Автор наголошує, що на першому кроці всю ініціативу та роль лідера має на себе брати вчитель, ставити завдання, які всі мають виконати. Для другого кроку властивим є наявність угруповання учнів, так званого ядра, яке підтримує вимоги вчителя. Третій крок характеризується появою демократії в колективі, тобто все вирішується за допомогою голосувань. Також можна виділити і четвертий крок, коли учні без настанов вчителя, можуть виконувати завдання для колективу.

Виділяють 3 різновиди того, як колектив та особистість можуть взаємодіяти між собою: конформізм, гармонія та нонконформізм. Конформізм характеризується підкоренням особистості колективом. У більшості варіантів це стає результатом невпевненості та замкнутості людини, коли вона підпорядковується вимогам угруповання. Для гармонії характерним є задовільні відносини між особистістю та колективом. Це відбувається коли учень приймає вимоги колективу, при цьому зберігає свою самостійність. Для нонконформізму притаманним є підпорядкування колективу особистістю. Як результат вони або отримують новий досвід, або втрачають раніше отриманий.

Основною ідеєю у вихованні особистості є колективна праця, яка вміло поєднана з навчанням та відпочинком. А. Макаренко захоував учнів не тільки до примітивної праці а й до продуктивної праці на господарствах. Після переходу педагогу до комуні, він вкотре підтвердився в своїх переконаннях – без виробничої роботи виховання буде ніяким. У комуні день завжди розпочинався із зарядки, взагалі фізичному стану вихованців приділяли великого значення. Також колоністи охоче брали участь у різних походах. Проте, особливу роль у фізичному вихованні А. Макаренко відводив грі.

Також слід зауважити, що фізичне виховання гармонійно поєднувалась із естетичним. Учніський колектив часто відвідував різного роду вистави, кіно, ставив сценки та концерти. Не оминали увагою і вечірні читання художньої літератури.

Педагогічна система А. Макаренка була різноманітною. Головними принципами виховання на його думку були: неподільність виховного процесу, виховання за допомогою праці, зміна соціально-психологічних ролей дітей. Методи виховання зводились до навчання, самоврядування, трудової діяльності та естетичного виховання колективу.

На сьогоднішній день діяльність А. Макаренка має досі важливе значення. Розроблені ним педагогічні системи активно використовують і в сучасній освітній сфері. Головними якостями він вважав, працелюбність, доброзичливість, відповідальність, гуманне ставлення до оточуючих. Головна ідея, яка має колосальне значення для сьогодення – це реформація педагогічної думки і практики в течії виховної педагогіки та «школи життя».

Список використаних джерел та літератури

1. «А. С. Макаренко про роль колективу в формуванні особистості» URL: <https://www.freepapers.ru/16/a-s-makarenko-pro-rol/244039.1642072.list4.html>
2. «А.С. Макаренко про мету та засоби виховання» URL: <http://eprints.zu.edu.ua/88/1/01.pdf>
3. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навч.метод. посібник. Вид. 4те,. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.

УДК 37.026

ОСНОВНІ ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ КОМЕНСЬКОГО

Божа Валерія, студентка 3 курсу, факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Ян Амос Коменський – видатний педагог, філософ, теолог, письменник і громадський діяч XVI століття. Його педагогічна творчість і методологія донині є актуальними і визнаними у світі педагогічної науки. Один із головних засновників сучасної педагогіки, він запропонував і розвинув власну систему навчання та виховання, на основі власного досвіду та педагогічних ідей.

Я. А. Коменський досліджував проблеми навчання та виховання в широкому соціальному, культурному та економічному контекстах свого часу. Основними дидактичними принципами, які були запропоновані і розвинуті ним, були індивідуалізація навчання, системність, послідовність та доступність знань.

Індивідуалізація навчання – це принцип, згідно з яким навчання має бути спрямоване на індивідуальні потреби і здібності кожного учня. Коменський вважав, що кожний учень має свій власний темп

навчання, свій власний рівень здібностей та власні інтереси. Тому він запропонував використовувати індивідуальний підхід до кожного учня, що дозволяє підібрати найкращі методи та технології навчання, які найбільше відповідають індивідуальним потребам кожного учня.

Системність – це принцип, згідно з яким навчання має бути організоване в систему, що дозволяє учням здобувати знання та навички в послідовному та послідовному порядку. Коменський розглядав навчання як процес, який має бути зорієнтований на досягнення конкретної мети, яка має бути ясно визначена та орієнтована на розвиток певних навичок та знань.

Послідовність – це принцип, який передбачає, що навчання має відбуватись у послідовності, починаючи з простих елементів та поступово переходячи до складніших. Коменський вважав, що навчання повинне базуватися на розвитку певних навичок та знань, які потрібні для подальшого успішного вивчення складніших понять.

Доступність знань – це принцип, згідно з яким знання мають бути доступні кожному учню незалежно від його становища, соціального статусу, національності чи віросповідання. Коменський вважав, що кожний учень має право на отримання якісної освіти та знань, які допоможуть йому в подальшому житті.

Запропоновані Я.А. Коменським дидактичні принципи є актуальними і в сучасній педагогічній практиці. Індивідуалізація навчання дозволяє кожному учню розвиватись на своєму рівні та власним темпом. Наприклад, використання різних методів та технологій навчання дозволяє підібрати найбільш ефективний підхід для кожного учня, залежно від його особистих потреб.

Системність та послідовність навчання дозволяють створювати цілісну картину світу та забезпечують глибоке засвоєння знань. Наприклад, системність може бути забезпечена використанням концептуальних карт або схем, які допомагають учням розуміти складні процеси та зв'язки між поняттями. Послідовність навчання допомагає учням крок за кроком засвоювати нові знання та розвивати свої навички.

Доступність знань – це принцип, який забезпечує здобуття освіти та знань для всіх, незалежно від їх соціального статусу, національності чи віросповідання. У сучасному світі цей принцип реалізується через різні програми соціальної підтримки для незаможних сімей, стипендійні програми та введення безкоштовної освіти в деяких країнах світу.

Також важливо зазначити, що Я.А. Коменський акцентував увагу на необхідності забезпечення педагогічної компетентності вчителя, який має володіти не тільки професійними знаннями та вміннями, але й бути відповідальним та морально зобов'язаним до своїх учнів. Сьогодні велика увага приділяється професійному розвитку вчителів, використанню новітніх технологій та методик, а також формуванню педагогічної етики та моральної забезпеченості.

Таким чином, можна зробити висновок, що дидактичні принципи, запропоновані Я. А. Коменським, є актуальними і в сучасній педагогічній практиці. Індивідуалізація, системність, послідовність навчання та доступність знань є важливими принципами, які допомагають забезпечити ефективне навчання та розвиток учнів.

Індивідуалізація навчання забезпечує адаптацію педагогічного процесу до індивідуальних потреб кожного учня та забезпечує їхній розвиток у тому темпі, який є оптимальним для них. Системність та послідовність навчання допомагають забезпечити цілісну картину світу та зберегти послідовність у процесі навчання. Доступність знань забезпечує надання освіти та знань для всіх, без виключення.

Однак, для успішної реалізації цих принципів необхідно, щоб вчителі мали достатню кількість знань та навичок у педагогіці, були забезпечені необхідними ресурсами та використовували новітні методики навчання. Крім того, необхідно забезпечити соціальну підтримку для незаможних сімей, щоб діти з цих сімей мали доступ до освіти та знань.

Отже, дидактичні принципи Я. А. Коменського мають значення в педагогічній спадщині, а також є актуальними в сучасній педагогічній практиці. Застосування цих принципів допомагає забезпечити ефективне навчання та розвиток учнів, а також вирішувати питання, пов'язані з соціальною рівністю та доступністю освіти. З цією метою важливо забезпечити вчителям необхідні знання та навички у педагогіці, а також забезпечити доступність освіти для всіх, хто потребує її.

Список використаних джерел та літератури

1. О. В. Самойленко Історія педагогіки: навчально-методичний посібник / Є.І. Коваленко, О. В. Самойленко, О. С. Філоненко. Ніжин, 2021. 41-47 с.
2. Білюк О.В. Історія та теорія педагогіки : навчально-методичний посібник / О.В. Білюк, Н.Б. Путіловська. Миколаїв : Іліон, 2012. 436 с. 197-287 с.
3. Зайченко І. В. Історія педагогіки. Кн. 1 Історія зарубіжної педагогіки : навчальний посібник. К. : Видавничий дім «Слово», 2010. 624 с.
4. Землянська В. Етапи розвитку зарубіжної гуманістичної педагогіки // Рідна школа. 2003. - № 4. С. 78-80.
5. Історія педагогіки : курс лекцій. Навчальний посібник. К., 2004. 171 с.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯПОНІЇ

Бондар Юлія, студентка 3 курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Сучасна освіта в Японії має високий рівень і відома своїми стандартами якості та строгістю. Освітній процес у Японії розпочинається з дошкільної освіти, яка є необов'язковою, але дуже популярною серед батьків. Загальна освіта у Японії складається з 9 років початкової та основної школи, і 3 роки старшої школи.

Основна школа в Японії забезпечує загальну освіту та включає в себе навчання японської мови, математики, наук, соціальних наук, мистецтва та фізичного виховання. У старшій школі учні вибирають свої предмети та готуються до вступу до вищих навчальних закладів.

В Японії є багато високоякісних університетів, де можна отримати вищу освіту. Більшість університетів зосереджені в містах Токіо, Кіото та Осака.

Сучасна освіта в Японії включає в себе також акцент на розвиток соціальних та етичних цінностей, які вважаються дуже важливими в японському суспільстві. Також учні вчать розвивати свої креативні та інноваційні здібності, щоб бути готовими до викликів майбутнього. Одним з головних пріоритетів сучасної освіти в Японії є підготовка учнів до цифрової ери та розвитку комп'ютерних технологій. Для цього уроки програмування та інформатики включені до навчальних планів на всіх рівнях освіти. Крім того, уроки технологій та інженерії допомагають учням розвивати креативні та інноваційні здібності.

Одним із викликів, який стоїть перед сучасною освітою в Японії, є забезпечення гнучкого та інклюзивного підходу до навчання, який враховує потреби різних учнів, включаючи тих, хто має особливі потреби. У цьому контексті, уроки онлайн-навчання та використання технологій для підтримки навчання стали дедалі більш поширеними в Японії. Також уроки з іноземних мов, особливо англійської, стають все популярнішими, оскільки японці розуміють важливість володіння міжнародною мовою для глобального спілкування та кар'єрного розвитку. Особливу увагу приділяється також розвитку мовних навичок учнів. У школах та університетах проводяться різноманітні мовні програми, які допомагають учням покращити свої знання мови та підготуватися до міжнародного спілкування. Крім того, уроки культурології допомагають учням краще розуміти та цінувати культуру інших країн.

Навчальний процес в Японії також заснований на розвитку в учнів критичного мислення та проблемного підходу до навчання. Уроки спрямовані на створення середовища, в якому учні можуть висловлювати свої думки та ідеї, розвивати креативні та інноваційні здібності, а також вчать працювати в команді та співпрацювати з іншими людьми.

Також у Японії існує значна кількість додаткових навчальних програм та курсів, які допомагають учням розвивати свої навички та здібності. Наприклад, учні можуть відвідувати курси мистецтва, спорту, музики та інших сфер, що дозволяє їм розвиватися як особистості та знайомитися з різноманітними культурними проявами.

Ще одним важливим елементом сучасної освіти в Японії є підготовка учнів до міжнародної співпраці та співробітництва. Учні знаходяться в стійкому контакті з учнями з інших країн, відвідують міжнародні заходи та змагання, що допомагає розширити їх кругозір та поглибити знання про інші країни та культури.

Нарешті, важливим елементом сучасної освіти в Японії є інклюзивний підхід до навчання. Він передбачає створення рівних можливостей для всіх учнів незалежно від їхніх можливостей та потреб. Учні з особливими потребами та інші діти, які потребують додаткової підтримки, отримують спеціальну підтримку та допомогу в навчанні, що дозволяє їм досягати успіху на рівні з іншими учнями.

Крім того, у Японії існує система післядипломної освіти, яка надає можливості для професійного розвитку та підвищення кваліфікації. Курси, тренінги та семінари надають можливість працівникам різних галузей покращити свої навички та знання, що відображає значення, яке японське суспільство приділяє постійному навчанню.

Також важливим елементом сучасної освіти в Японії є культурна та соціальна адаптація. Учні вчать поважати японську культуру та традиції, а також розвивати соціальну свідомість та готовність до співпраці в команді.

Загалом, сучасна освіта в Японії має високий рівень, відома своїми стандартами якості та строгістю, та постійно вдосконалюється, щоб готувати учнів до майбутнього, забезпечити їх успіх в кар'єрі й житті та базується на інноваціях, розвитку, який допомагає учням розвиватися як особистостям, готувати їх до життя в цифровому та глобалізованому світі.

Список використаних джерел та літератури

1. Загальна освіта в Японії URL: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1778>.
2. Освіта в Японії URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%D0%B2_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97.
3. Культура та освіта URL: https://www.ua.emb-japan.go.jp/itpr_uk/ua_culture.html.
4. Education in Japan URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Japan.
5. JAPANESE EDUCATIONAL SYSTEM URL: <https://education.jnto.go.jp/en/school-in-japan/japanese-education-system/>.

УДК 37.02

ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТІ

Бондаренко Анастасія, Десятник Вікторія, Корзун Олеся, Науменко Інна, магістрантки факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Білоусова Н. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У статті розглянуто поняття інтеграція. Розкриваються різні підходи до розуміння сутності поняття «інтеграція» та відображаються основні тлумачення у довідниках, словниках і педагогічних виданнях.

Ключові слова: інтеграція, інтеграція знань, інтеграція освіти, інтеграційні процеси, інтеграційне навчання, інтегровані зв'язки.

Актуальність. На сучасному етапі розвитку поняття інтеграція набуває особливого значення. Швидкий розвиток суспільства, модернізований світ та фундаментальні політичні зміни у соціумі, потребують переосмислених та нових рішень сучасної молоді. Щоб досягти успішних результатів, потрібно удосконалювати освітню ланку, тобто інтегрувати навчання.

Питання інтеграції знайшли своє відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема М. Багарядцевої, Г. Батуріної, І. Вереїної, С. Батишева, Є. Глінської, І. Зверева, Н. Кузнецової, Р. Мартинової, С. Смірнова, Н. Сердюкової, В.Філіппова, Ю. Тюннікова та ін.

Метою статті є висвітлити сутність поняття «інтеграція».

Виклад основного матеріалу. Інтеграція – одне із найстаріших понять в історії розвитку науки. Ідея про єдність наукових знань простежувалась у кращих мислителів різних часів (Платон, Аристотель, Кант).

У тлумачному словнику української мови інтеграція визначається, як «об'єднання чого-небудь в єдине ціле [8, с. 177], а у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що «інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких окремих частин цілісної системи; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес упорядкування та об'єднання структур і функцій у цілому організмі» [1, с. 731].

Особливе значення мають визначення «інтеграція» у довідникових і енциклопедичних педагогічних збірках та книг.

Уперше поняття «інтеграція» було використано в XVII ст. Я. А. Коменським у праці «Велика дидактика»: «Все, що знаходиться у взаємозв'язку, повинно викладатися у такому ж взаємозв'язку». Його наступником був Й. Г. Песталоцці. У творі «Лінгард і Гертруда» інтеграція розглядалась як метод навчання [2].

Вже на початку XVIII століття німецький філософ, психолог і педагог Й.Ф. Герbart виділив основні етапи навчання:

- 1) ясність (зрозумілість);
- 2) асоціація;
- 3) система (інтеграція) – можливість самостійно скласти картину світу [2].

Славнозвісний педагог – К.Д. Ушинський, саме він у XIX ст зробив найбільший внесок у розробку інтегрованих курсів, розробив модель, структуру, напрямки інтеграції. Інтеграцією письма і читання вченому вдалося створити аналітико-синтетичний метод навчання грамоти [2].

Перші, хто зробив вже практичні спроби створення системної освіти на проблемно-комплексній інтегрованій основі того часу, були Д. Дьюї, С. Шацьким. Залишаючи за школою основну роль у виховній роботі з дітьми, Шацький підкреслював, що навчально-виховний заклад має бути тісно пов'язаний з життям, бути центром і координатором виховного впливу середовища. Головними факторами діяльності дитини в процесі виховання і навчання Шацький називав творчість і самостійність. Основна мета навчання - не придбання знань, а розвиток мислення, виховання розуму. Розглядаючи питання про місце продуктивної праці у вихованні, Шацький підкреслював, що не можна прагнути зробити таку працю способом заповнення витрат на освіту.

На початку XX століття Каптерев, М.П. Блонський – заперечували багатопредметність у школі. Вони розмежували інтеграцію і міжпредметні зв'язки. З'являється «Концепція праці». Головна ідея її – навчити працювати, комплексно підходячи до навчання [2].

У другій половині ХХ століття І. Зверев, В. Максимова, В. Неверов, І. Петрова виводять на перший план питання взаємовикористання навчального матеріалу, координації та систематизації знань, встановлення міжпредметних зв'язків. Побудовані на основі широкої міждисциплінарної інтеграції ці уроки, на жаль, виявилися не продуктивними для навчання й розвитку учнів, бо не давали синтетичних, ґрунтовних знань і вмінь.

А вже у 60-х роках В.О. Сухомлинський, проводивши «уроки мислення в природі» показав з найбільш вдалим прикладів інтеграції різних видів діяльності з однією метою. Нині ідея інтеграції змісту навчання приваблює багатьох учених і вчителів у нашій країні та за кордоном [2].

Особливе значення мають визначення «інтеграція» у довідникових і енциклопедичних педагогічних збірках та книг.

«Інтеграція – це:

– стан зв'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи в ціле, а також процес, що призводить до такого стану (розкриття суті поняття) (С. Трубачева);

– процес і результат, що формує цілісність як єдину якість на основі багатьох інших (М. Іванчук);

– цілеспрямоване об'єднання, синтез деяких навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення для забезпечення цілісності знань і умінь (мета реалізації) (В. Сидоренко);

– процес взаємопроникнення, але не поглинання одним іншою, а їх єдність, збереження взаємодіючих систем і налагодження між ними взаємних контактів (зв'язок в інтегрованій системі) (М. Сова);

– процес об'єднання в ціле будь-яких елементів, і, як результат, виникнення, виявлення їх нових властивостей (суть системних зв'язків) (І. Яковлев);

– впорядкування неоднорідних складових у деяку цілісність, систему, що має потенціал розвитку. Інтеграція тісно взаємодіє з такими категоріями, як система, цілісність, комплексність (характеристика системи) (В. Готт)» [6, с. 46–51].

На думку вченого О. Г. Гилязова, інтеграція в педагогіці – це цілісна система органічно пов'язаних між собою дисциплін. Вибудована вона за аналогією зі світом, який оточує дитину.

За твердженнями І. С. Сердюкової, інтеграція – це в педагогіці не що інше, як процес зв'язку і зближення наук, які представляють собою вищу форму переходу до більш якісної сходинок освіти.

«Інтеграція – процес, рух, що прагне до цілісності». І. М. Козловська визначає цей термін як «процес зближення й зв'язку наук, який діє поряд з процесом диференціації, що являє собою вищу форму втілення між предметних зв'язків на якісно новому рівні навчання» [3, с. 227].

В освіті прийнято виділяти два основні види інтеграції – вертикальну та горизонтальну. Перша забезпечує цілісність в рамках одного предмету повторюваних з різною глибиною осягнення тем, які опрацьовані учнями раніше. Друга спрямована на поєднання суміжних тем з різних шкільних предметів.

На педагогічному рівні інтеграція розглядається як:

- принцип педагогіки;
- принцип дидактики;
- дидактична умова;
- засіб навчання;
- процес та результат навчання

Інтеграція в освіті виконує такі функції: освітню, виховну, розвивальну, психологічну, методологічну, організаційну. При цьому інтеграція може мати різні форми: предметно-образну, понятійну, світоглядну, діяльнісну, концептуальну тощо. Інтеграція у шкільному навчанні має багато вимірів: інтегроване навчання (виховання), блочне навчання, навчальні стежки (міжпредметні), інтеграційне навчання (виховання), міжпредметна інтеграція, внутрішня і міжпредметна кореляція. Ці форми інтеграції мають такі спільні елементи: пошук шляхів поєднання, синхронізації дидактичних та виховних дій учителів довкола спільних цілей, програмних завдань, а також довкола змістів, що збагачують цілісне бачення оточуючої дійсності.

Також, вважаємо що інтеграція знань покликана сприяти модернізації освіти, яка в свою чергу потребує розробки довгострокової концепції її реалізації.

Це має стати одним з пріоритетних напрямів державної освітньої політики і забезпечити:

– гуманізацію освіти, яка передбачає що освітній процес повинен задовольняти попит кожного індивіда на освітні послуги визначеного виду, з урахуванням кон'юнктури ринку праці, індивідуального рівня освіти, віку, соціального стану, зайнятості, місця проживання;

– фундаменталізацію освіти, суть якої полягає у створенні такої дидактичної та освітньої систем, що спрямовані на засвоєння фундаментальних знань – системоутворюючих, методологічно значущих понять про первинну сутність явищ, процесів, об'єктів зовні та всередині людини;

– інформатизацію вищої освіти, що є ефективним засобом, який визначає великі можливості для оперування інформацією, в тому числі і навчальною;

– безперервність освіти протягом усього дієздатного періоду життя індивіда, коли наростаючими темпами відбувається процес зміни обладнання та технологій, потребуючи відповідної професійної перепідготовки, підвищення кваліфікації тощо;

– ефективність, що визначається якістю, швидкістю та економічністю технологічної складової освітнього процесу;

– технологізацію всіх ланок освіти, що означає відтворюваність і стабільність досягнення планових результатів у навчанні та освіті тощо [4, с. 198-199].

У освітянському середовищі, часто до інноваційних процесів ставляться, «як до добре забутого старого» і поняття «інтеграція знань» тлумачать як «міжпредметні зв'язки». Одним з перших ідею поєднання навчальних дисциплін між собою запропонував Я. Коменський, який стверджував, що все знаходиться у взаємному зв'язку та повинно викладатися в такому ж зв'язку.

З позицій НУШ – інтегроване навчання реалізується на засадах тематичного та діяльнісного підходів.

Тематичний підхід передбачає організацію освітнього процесу на основі однієї «змістової одиниці» – теми. Темою може бути певне поняття, цілісний розгляд якого призводить до формування загальних уявлень про систему, в яку входить це поняття як елемент. Тема може сформулюватися вчителем у вигляді запитання чи опису проблеми, під час вирішення яких учні опановують зміст навчальної програми.

Діяльнісний підхід передбачає організацію освітнього процесу на основі організаційно-методичної системи щоденних діяльностей учнів та «стратегій» розвитку критичного мислення в межах тематичного чи предметного навчання.

Можливі різні форми інтеграції знань: повне злиття навчального матеріалу в єдиному предметі, тобто інтеграція за змістом (тематичний підхід), інтеграція на рівні способів дій (навичок) (діяльнісний підхід).

Інтеграція за змістом, тобто за тематичним підходом можуть інтегруватися такі предмети: математика з арифметикою та геометрією; навчання грамоти: мова, література; природознавство може охоплювати такі предмети: астрономію, екологію, економіку, зоологію, ботаніку, анатомію, географію; мистецтво інтегрується з образотворчим, музичним, декоративно - прикладним, танцювальним. Наприклад, тема: «Першоцвіти» розглядається на уроках української мови і читання, математики, природознавства і мистецтва.

Інтеграція на рівні способів дій (навичок) (діяльнісний підхід) надає можливість зв'язати зміст двох або більше предметів у межах однієї теми дослідження і називаються вони міжпредметними зв'язками. Міжпредметні зв'язки можуть бути горизонтальними або вертикальними [6].

Висновок. Отже, *поняття інтеграції* досить широко розглядається й застосовуване в освіті . Інтегроване навчання – це, певною мірою, виклик для педагогів, адже тоді вони самі мають мислити інтегровано, бути не лише вчителями, але й дослідниками, науковими керівниками, менеджерами чи навіть фасилітаторами, вчитися викладати предмет по-новому, шукати цікаві форми подання матеріалу, дослухатися до потреб учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Кабанова О.О. Інтеграція змісту освіти в спадщині Івана Соколянського. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*. 2015. 13 с.
3. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи. Монографія / За ред. С.У. Гончаренка. Львів: Світ, 1999. 302 с.
4. Куценко В.І. Монографія «Соціальний вектор економічного розвитку». НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України». 2010. 732 с.
5. Порадник для вчителя (навчально-методичні матеріали) / укладачі Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О. Київ, 2017. 10 -17 с., 71-73 с., 102-111 с.
6. Рудницька Н., Тарнавська Н. Дидактична суть інтеграції та способи її реалізації в процесі навчання математики в закладі дошкільної освіти та початкової школи. *Молодь і ринок*. 2018. № 7. С. 46–51.
7. Тлумачний словник української мови / [ред.: Т.В.Ковальова, Л.П.Коврига]. Харків: Синтекс, 2002. 672 с.

УДК 37.01

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ К. Д. УШИНЬСЬКОГО У ТВОРІ «ПРАЦЯ В ЇЇ ПСИХІЧНОМУ І ВИХОВНОМУ ЗНАЧЕННІ»

Борисенко Тетяна, студентка 3 курсу, факультету філології, історії та політико-юридичних наук. Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Праця має важливе психічне та виховне значення для кожної людини, а особливо для дітей, які перебувають у процесі формування своєї особистості. Вивчення педагогічних поглядів видатних педагогів допомагає зрозуміти, яким чином можна найбільш ефективно виховувати дітей та розвивати їх потенціал. Вивчення педагогічних поглядів Костянтина Ушинського є актуальним, оскільки він є одним із провідних педагогів XIX століття, який вніс вагомий внесок у розвиток педагогічної науки. Його погляди

на виховання та розвиток дитини, зокрема у контексті праці, відображають глибокі знання в галузі психології та педагогіки, що робить його концепцію актуальною до сьогодення. Також, в контексті сучасної освіти, проблема формування працездатності та творчих здібностей дітей є дуже важливою, тому вивчення поглядів Ушинського на цю тему може бути корисним для сучасних педагогів та батьків, які прагнуть зробити свій внесок у розвиток майбутнього покоління.

Одним із його цінних творів є «Праця в її психічному і виховному значенні», в якому він висловлює думку, що праця є однією з найважливіших форм виховання, оскільки вона сприяє розвитку фізичних та розумових здібностей дитини. Праця, по-перше, є основою і засобом людського існування і, по-друге, вона є джерелом фізичного, розумового і морального вдосконалення людини. Ось чому, на його думку, виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці. «Вільна праця потрібна людині сама по собі, для розвитку в ній почуття людської гідності». Багатство, відсутність праці діють руйнівно не тільки на моральність, але навіть і на щастя суспільства. Погану послугу зробив би державі той, "хто знайшов би засіб відпустити її щороку ту суму грошей, яка необхідна її громадянам. А якби люди винайшли казковий мішок, з якого вискакує все, чого душа забажає, або винайшли машину, яка цілком замінює всяку працю людини... то сам розвиток людства зупинився б; розпуста і дикість заволоділа б суспільством, саме суспільство розпалося б; із знищенням необхідності особистої праці історія повинна припинитись".

Ушинський бачив в праці також важливий фактор виховання моральних якостей у дитини, оскільки вона спонукає до самостійності, відповідальності та дисципліни. Він наголошував на тому, що виховання моралі повинно бути не лише формальним, а й побудованим на практичних прикладах та життєвих ситуаціях, які передбачають працю. Моральне виховання дитини слід починати з найменшого віку і здійснювати постійно і систематично. Воно має бути спрямоване на формування у дітей кращих моральних рис і почуттів: патріотизму й гуманізму, любові до праці та дисциплінованості, чесності й правдивості, почуття обов'язку і відповідальності, власної гідності та громадського обов'язку, скромності, твердості волі й характеру та ін. Головними методами і засобами морального виховання дітей та молоді є переконання, заохочення і покарання (але в жодному разі не тілесні), власний приклад вчителя, а також батьків і старших, правильний режим навчання тощо. Особливе місце у моральному вихованні вчений відводив фізичній праці, вважаючи за потрібне правильно поєднувати її з працею розумовою.

У статті «Праця в її психічному і виховному значенні» він наголошує на великому значенні фізичної праці у вихованні дітей та молоді, у розвитку суспільства загалом. Пропонує залучати дітей до різних видів праці, виходячи з практичних потреб школи і сім'ї: самообслуговування вдома і в школі, допомога батькам по господарству, праця в саду й на городі, допомога вчителям у виготовленні наочного приладдя та ін. Організовувати дитячу працю слід таким чином, щоб діти отримували від неї насолоду, не перевтомлювалися. Він називає такі вимоги до дитячої праці: посиленість як фізичної, так і розумової праці, відповідність віку дітей: самостійний характер праці («все, що дитина може робити сама, повинна робити сама»), чергування видів праці: праця фізична - не тільки приємний, а й корисний відпочинок після розумової.

Узагальнюючи, можна сказати, що в творі «Праця в її психічному і виховному значенні» Ушинський висловлює концепцію виховання, що базується на розвитку індивідуальності дитини.

Список використаних джерел та літератури

1. <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14563/>
2. http://ni.biz.ua/3/3_19/3_193940_trud-v-ego-psihicheskom-i-vospitatelnom-znachenii.html
3. <https://studfile.net/preview/2413128/page:46/>

УДК37.026

ІДЕЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ Д. ДЬОЇ, ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Веремієнко Дар'я, студентка 3 курсу факультету філології історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Джон Дьюї був відомим філософом та педагогом, який жив і творив на початку 20 століття. Однією з його найважливіших ідей було громадянське виховання. Він вважав, що головною метою освіти є не передача знань, а навчання дітей думати самостійно та розуміти світ, що їх оточує. Він вважав, що громадянське виховання повинно бути процесом формування громадян, які здатні активно брати участь у суспільному житті та вносити свій вклад у розвиток країни.

Ідея громадянського виховання виникла в кінці XIX століття і до сьогодні залишається актуальною. Вона полягає в тому, щоб виховувати у людей не тільки знання та навички, необхідні для професійного

життя, але й готовність до активної участі в суспільному житті, розуміння важливості громадянських прав та обов'язків.

Дьюї вважав, що громадянське виховання повинно бути складовою частиною загальної освіти. Він висував ідею, що школа має бути не просто місцем передачі знань, але й місцем формування особистості, яка зможе стати активним учасником суспільства.

Однією з основних ідей громадянського виховання Дьюї є активна участь учнів у діяльності школи та вирішенні питань, що стосуються життя колективу. Він вважав, що школа має бути не тільки місцем здобуття знань, але й місцем, де учні вчаться співпрацювати, дискутувати та приймати рішення. Таким чином, учні здобувають досвід роботи в команді, навчаються слухати інших та розвивають свої комунікативні навички. «Головна мета освіти – писав Джон Дьюї – полягає не в передачі знань, а в навчанні дітей думати самостійно та розуміти світ, що їх оточує» [1, с.63].

Ще однією важливою складовою громадянського виховання є формування громадянської свідомості [2, с.17]. Учні повинні розуміти, що вони є часткою суспільства, та мати свідомість про свої права та обов'язки.

Важливим аспектом цього є формування почуття відповідальності за свої дії та вчинки. Таким чином, учні вчаться бути активними учасниками життя суспільства, брати участь у громадських ініціативах, захищати свої права та інтереси.

Ідея громадянського виховання Дьюї має велике значення для сучасності. У сучасному світі важливо мати громадян, які не тільки володіють знаннями та навичками, необхідними для професійного життя, але й здатні активно участь в суспільному житті. Громадянське виховання допомагає формувати в людей такі якості, як відповідальність, толерантність, готовність до співпраці та діалогу. «Громадянське виховання повинно виховувати у дітей почуття відповідальності за свої вчинки та їх наслідки для інших людей та оточуючого середовища» – писав Джон Дьюї в підтвердження тези [1, с.65].

Важливим аспектом громадянського виховання є формування критичного мислення та здатності до самокритики. Це допомагає людям бути свідомими та критичними стосовно оточуючої дійсності, не піддаватися маніпуляціям та пропаганді, а здатними аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення [3, с.71].

У сучасному світі, де зростає роль громадянського суспільства та активно залучаються громадяни до рішення важливих суспільних питань, ідея громадянського виховання має особливу вагу. Вона допомагає формувати громадян, які здатні бути активними учасниками суспільства та внести свій вклад у розвиток країни та покращення якості життя людей.

«Громадянське виховання не може бути зведене до навчання дітей про права та обов'язки – писав Джон Дьюї – Це має бути процес формування громадян, які здатні активно брати участь в суспільному житті та вносити свій вклад у розвиток країни» [1, с.63].

У сучасних умовах, коли суспільство стикається з багатьма складними викликами, такими як соціальні та екологічні проблеми, розбрати та конфлікти, важливо навчити людей громадянської відповідальності та активної участі у житті суспільства.

Дьюї пропонував, щоб громадянське виховання ставало основним компонентом системи освіти, де дитина навчається розуміти та поважати різноманітність, проявляти толерантність та відповідальність, розвивати вміння співпрацювати та розв'язувати конфлікти. Ці навички є необхідними для будь-якого громадянина, щоб відчувати себе частиною суспільства та бути активним учасником його життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Дьюї, Дж. Досвід і виховання. К.: Освіта, 1998. 276 с. С. 63-75.
2. Леонтьєв, Д.А. Громадянське виховання як феномен освіти / Д.А. Леонтьєв // Освіта України. 2005. № 10. С. 17-20.
3. Масол, Л.М. Формування громадянської компетентності учнів в умовах сучасної школи. Педагогічний процес: теорія і практика. 2016. Вип. 2 (49). С. 71-77.

УДК 373.3.091.39

ВИДИ ГУРТКІВ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Волощук Вікторія, студентка 2 курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті представлена характеристика гуртків, мета, особливості діяльності, їх вплив на формування особистості молодших школярів. Ключові слова: гурток, молодші школярі.

Пріоритетною системою розвитку позакласної освіти та виховання є сприяння становленню творчої особистості дитини. У цьому плані особливе місце належить гуртковій роботі, де діти працюють за своїми власними інтересами. Характерною особистістю гурткової роботи є те, що вона не регламентується обов'язковими програмами, а це надає їй гнучкості і дозволяє краще враховувати прагнення кожної дитини.

У статті ставимо за мету проаналізувати діяльність таких гуртків: естетичні гуртки: художня вишивка, бісероплетіння, декоративний розпис, лялькарство, театральна студія, гурток із програмування, вивчення іноземних мов, танцювальні гуртки, гурток художнього читання.

Вишивка – це поширений вид декоративно-прикладного мистецтва, в якому узор та зображення виконуються ручним або машинним способом на різних тканинах, шкірі та інших матеріалах лляними, шовковими, вовняними нитками, а також бісером, перлами, коштовним камінням. Ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з вишивкою має своєрідні особливості, які впливають як із змісту розвитку творчих здібностей і уподобань дітей (діти діють тут з власної ініціативи), так і з правил техніки безпеки (використання спеціальних знарядь праці, нетрадиційних для початкової школи). Процес ознайомлення з вишивкою досить довготривалий саме завдяки його своєрідності техніки виконання [9].

Мета і основний зміст роботи гуртка «Бісероплетіння» - передбачає оволодіння учнями базовими знаннями з бісероплетіння, розвиток творчих здібностей гуртківців, формування у них стійкого інтересу до занять у гуртках декоративно-прикладного мистецтва. Програма «Бісероплетіння» охоплює всі напрямки роботи з бісером – ткання бісером, вишивку, плетіння голкою на нитці, плетіння об'ємних виробів, квітів іграшок на плоскому обмоточному дроті. Діти навчаються нанизувати бісер різними способами, виготовляти з нього іграшки, прикраси, картини. Ознайомлюються з різними видами бісеру, стеклярусу, методами їх кріплення. Під час занять велика увага приділяється естетичному вихованню, розвитку фантазії, художнього смаку, любові до народного рукоділля до народних традицій. При роботі з бісером у дітей розвивається увага, старанність, акуратність і звичайно натхнення [2].

У гармонійному розвитку дитини велику роль відіграє мистецтво, зокрема декоративно-прикладне, яке знайомить молодших школярів із культурою українського народу, його звичаями та багатими традиціями, в яких закладена духовна сила, гармонія мудрості наших пращурів. Заняття декоративно-прикладним мистецтвом сприяють формуванню у дітей здатності захоплюватися, дивуватися, радіти розмаїттю барв, образів, звуків у навколишньому світі, милуватися виразністю ліній, форм, кольору в процесі конструювання предметів побуту.

Основна мета гуртка – формувати естетичне ставлення до природи, праці та життя; розвивати образне сприйняття світу, логічне мислення, просторове уявлення; виявити індивідуальні нахили дітей, залучити їх до мистецтва і художньої творчої праці, формувати уміння та навички декоративного малювання. Також заняття передбачає знайомство з різноманітними методами і прийомами у декоративно-прикладному мистецтві; з декоративним розписом і історією його виникнення. Вихованці протягом усього заняття займаються безпосередньо розписами, поглиблюють свої знання про елементи розпису, кольорову гаму та палітру, про різноманітність матеріалу для розпису, про використання різних видів пензлів, паличок, пальців безпосередньо у ході самої роботи.

Бесіди, розповіді, звернення до творів народної творчості – невід'ємна складова занять. А в результаті – підвищення інтересу, свідоме сприйняття матеріалу. Особлива увага приділяється пошуковому методу. В завданнях творчого характеру відбувається самовираження дитини [5].

Головним компонентом гуртка «Лялькарство» є іграшка. Вона відіграє важливу освітню, розвивальну та організаційну роль. Іграшка є фактором психічного розвитку дитини, вона забезпечує поступове здійснення дитиною всіх видів діяльності. Народна лялька – це, в першу чергу, оберіг родини, могутній талісман та символ зв'язку між поколіннями. На заняттях гуртка використовуються різні методи навчання: словесні, наочні, практичні. Кожне заняття містить теоретичну і практичну частини, передбачає завдання для індивідуального і колективного виконання. З кожним наступним заняттям дітям пропонуються більш складні завдання. Таким чином, діти опановують весь технологічний процес виготовлення мотанки: від вибору моделі (за малюнком), підбору матеріалу, до самостійного виготовлення шаблонів і готової ляльки [3].

Театральний гурток - це відмінна ідея для школи або будь-якого іншого навчального закладу. Подібна діяльність сприяє загальному розвитку людини, а також дозволяє максимально використовувати свої творчі здібності. Поступовість, різнобічність і креативність - це далеко не повний перелік якими володіє театральний гурток у школі. Програма орієнтується на різнобічний розвиток особистості дітей, на їх індивідуальність та неповторність. План гуртка складається з урахуванням психологічних особливостей розвитку школярів різних вікових груп. Традиційно програма пропонує використання ігрових і театральних форм діяльності, які спрямовані на застосування різних видів дитячої творчості. Театральний гурток в школі має ще одну особливість. Тут важливим є не кінцевий результат, а процес підготовки - репетиції, моменти виконання і переживання. Саме в процесі роботи над конкретною роллю і розвиваються особистісні якості дітей, їх символічне мислення, емоції, а також відбувається засвоєння конкретних ролей соціального характеру [8].

Іноземна мова вивчається через особисту діяльність дітей на заняттях. Кожне заняття будується як ігрове спілкування педагога і дітей. Заняття з іноземної мови – це система організованої ігрової діяльності, що сприяє розвитку і вихованню дитини, реалізації набутого досвіду, формуванню нового досвіду та психічних якостей у процесі засвоєння мінімізованого обсягу знань та вмій. Мова - це перш за все засіб спілкування. Отже, навчання іноземної мови повинно бути організованим у вигляді уявних чи реальних ситуацій спілкування, коли в дитини виникає потреба вживати у власному мовленні іншомовний матеріал. Тому, саме гра є провідною формою діяльності дітей на заняттях з англійської мови. Для кращого опанування іноземних мов потрібно активно використовувати рухову, слухову та зорову пам'ять дітей. Всі заняття з дітьми проводяться в ігровій формі з використанням сучасних методик. Ігри - лічилки, вірші, загадки, безліч пісень підсилюють емоційність занять, наближають навчальний процес до природного сприйняття і засвоєння [1].

Програмування - один з найважливіших навичок для сучасної людини. Заняття програмування може підвищити успіхи дитини в математиці, адже результати розроблених ним алгоритмів можна буде побачити на практиці, що напевно розвине інтерес до точних наук.

У гуртку з програмування діти навчаються програмувати мультфільми та анімації, наукові експерименти і справжні ігри. Навіть якщо дитина не буде програмістом, вправи з побудови алгоритмів дуже корисні для розвитку мислення і логіки. До того ж, дитина буде краще розуміти як працюють програми, якими вона користується кожен день [10].

Духовна культура танцювального мистецтва в широкому плані спрямована на залучення дітей до загальнолюдських культурних цінностей, а у вузькому – сприяє розвитку художнього смаку та емоційної сфери дитини, вихованню позитивних форм поведінки та спілкування, формуванню навичок психорегуляції.

Хореографія виконує не тільки загальнорозвивальні функції, а й може розв'язувати завдання морально-етичного виховання. Так, під час хореографічних занять можна розширювати дитячі інтереси, розвивати вміння бачити прекрасне в хореографії та інших видах мистецтва, формувати навички культури одягу, культури поведінки та культури рухів (зокрема запрошення до танцю, яке підкреслює гідність і повагу до того, з ким танцюють і для кого танцюють), привчати до охайності, самостійності, відповідальності та обов'язкової дисципліни. Поряд з іншими видами мистецтва танок відіграє значну роль у відродженні та збагаченні національної культури. Ознайомлення дітей з яскравим колоритом української хореографічної лексики, цікавими композиційними формами, своєрідними національними костюмами допомагає дітям усвідомити значущість національно-культурних цінностей, зокрема традицій, обрядів [7].

Художня література, театральне мистецтво, мистецтво читця є джерелами збагачення національної культури. Для виразності, дієвості художнього слова на сцені – потрібні артистична обдарованість, праця над творами літератури, досконале оволодіння професійною живою майстерністю словесної дії. Сценічна мова впливає на слухачів правдою думок, щирістю переживань, внутрішнім відчуттям.

Актуальність занять у гуртку «Художнє читання» полягає в поєднанні норм літературного мовлення (орфоєпія) з мовним етикетом, елементами риторики, стилістики, техніки мови. Програмою гуртка передбачені заняття по розвитку творчого уявлення дітей з елементами акторської майстерності, формування культурного сприйняття навколишнього світу [4].

Отже, головною метою позакласної гурткової роботи є створення умов для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка до майбутнього життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Гурток англійської мови «English Happy» . URL: http://orihivka-dnz.edu.poltava.ua/gurtok_anglijskoi_movi/
2. Гурток бісероплетіння. URL: http://novgorodka-bdut.edukit.kr.ua/informaciya_pro_zaklad/merezha_gurtkiv/gurtok_biserovpletinnya/
3. Гурток "Лялькарство" . URL: <https://www.palace.dp.ua/gurtok-lyalkarstvo.html>
4. Гурток «Художнє читання» . URL: <https://sites.google.com/site/puskarivskijsbk/gurtok-hudozne-citanna>
5. Декоративний розпис. URL: <https://kvyucv1dmr.dnepredu.com/uk/site/dekorativnii-rozpis-1.html>
6. Естетичні гуртки: художня вишивка, бісероплетіння та інші види рукоділля. URL: <https://uain.press/articles/bezkoshtovni-gurtky-dlya-shkolyariv-yak-byudzhetno-vyvchyty-dytynu-940127>
7. Організація гурткової роботи з хореографії . URL: <http://zhuravlyk.uz.ua/organizaciya-zhittyediyalnostiditej-v-dnz/gurtkova-robotaxoreografiya/organizaciya-gurtkovo%D1%97-roboti/>
8. Театральний гурток у школі. URL: <https://howtounkr.ru/moda/101970-teatralnij-gurtok-v-shkoli-programa-plan-opis-ta.html>
9. Українська вишивка. URL: <https://studfile.net/preview/5721461/page:38/>
10. 7 кращих дитячих секцій, гуртків, занять . URL: <https://blog.eva.ua/7-krashhih-dityachih-sektsij-gurtkiv-zanyat/>

СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРОВІДНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ НАРОДУ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Гетьманчук Владислава, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У Київській Русі шкільне та сімейне виховання мали провідну роль у формуванні культурної та духовної спадщини народу, а також мали значний вплив на подальший розвиток української культури. Школа відіграла важливу роль у вихованні моральних та етичних якостей. Вслід за відкриттям школи Володимиром у 988 р., древні літописи зберегли свідчення про відкриття ще ряду шкіл на Русі. На XI ст., коли припадає період розквіту Київської Русі, тут склалася така система шкіл і виховання: школи "книжного вчення" (школи підвищеного типу, викладали «сім вільних мистецтв»), монастирські школи (індивідуальне навчання монахів), школи грамоти (призначались для верств заможного населення: бояр, посадників, купців; існували в містах), кормильство, жіночі школи.

Проте школи у Київській Русі були доступні не всім, але ті, хто отримував освіту, мали можливість отримати не лише знання, а й розвинути свої особистість і набути цінних навичок для життя. Наприклад, церковні школи забезпечували релігійне виховання (проповідували терпіння, покірність, аскезу). Учні навчалися поважати старших, бути чесними та добрими людьми, дотримуватися релігійних правил та норм. Так як більшість дітей простолюду виховувалися в сім'ях, домашнє виховання залишалось поширеним і провідним не тільки для них, але і для дворянських дітей. Підрастаюче покоління засвоювало давні звичаї, традиції і обряди в родині. Батьки передавали своїм дітям знання про праведність, віру та повагу до старших, а також навчали практичним навичкам, таким як ремонт одягу, обробка землі та готування їжі.

Найвищим досягненням педагогічної думки Київської Русі у сімейному вихованні є «Повчання» Володимира Мономаха. Мономах особливу увагу звертає на необхідність розвитку в дітей ініціативи і працелюбства. Він обґрунтовує думку про те, що праця є основним засобом запобігання лінощам у дітей. Велику увагу у «Повчанні» відведено ролі прикладу старших (особливо батьків) у вихованні, а також формуванню в молоді почуття любові до Батьківщини і готовності захищати її від ворогів.

Слід вказати, також, що твір Володимира Мономаха «Повчання дітям» сповнений різноманітними релігійно-моральними настановами, де піднімаються важливі проблеми, трудового, патріотичного виховання: «Якщо вам Бог пом'якшить серце, і сльози свої зроните за гріхи свої, кажучи: «Як блудницю, і розбійника, і митаря помилував ти, так і нас, грішних, помилуй!» І в церкві це робіть і [спать] лягаючи. Не грішіть ані єдину ніч, а якщо можете, поклоніться до землі, а коли вам нездужатиметься, то тричі».

«А найголовніше – убогих не забувайте, а скільки можете по змозі годуйте і подайте [милостиню] сироті, і вдовицю оправдуйте самі, а не давайте сильним погубити людину. «

Мономах також перший вказав на зв'язок освіти з потребами життя і діяльністю особистості. У давньоруській книжності акцент ставився на аспекті "пізнання волі Божої" при розгляді проблем виховання та навчання. Мономах вважав, що основою всіх успіхів людини є її праця. Виховання необхідно здійснювати не шляхом повчань, а в процесі діяння добрих справ.

Кормильство – форма домашнього виховання дітей феодальної знаті. Князі підбирали для малолітніх княжичів (віком 5-7 років) кормильців (наставників і управителів) з числа воевод і знатних бояр, що жили в окремих волостях. Ця форма домашнього виховання передбачала не лише військово-фізичне виховання, але й орієнтувалось на високий рівень освіти. Чільне місце в освітньому процесі займало патріотичне виховання; образи билинних героїв сприймалися як моральний ідеал, модель громадської поведінки. Автор «Повісті минулих літ» (1110-1118рр.) літописець Нестор, пропагуючи християнську мораль, у той же час заклав основи патріотичного виховання. У повісті відображені народні уявлення про сім'ю та родинне виховання, особливості навчання та освіти підрастаючого покоління того часу. Нестор у «Повісті минулих літ» надавав великої ролі у процесі виховання книзі: 'Велика-бо користь буває чоловікові від науки книжної, бо книги вказують нам і навчають нас, як іти шляхом покаяння, і мудрість, і стриманість здобуваємо із слів книжних. Книги подібні рікам, що тамують спрагу цілого світу – це джерела мудрості. Книга – бездонна глибина, ми ними в печалі втішаємось, вони - узда для тіла і душі. Мудрість – велика.' Шкільне та сімейне виховання стало важливим елементом у формуванні духовної та соціальної культури народу того часу.

Список використаних джерел та літератури

1. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб / М. В. Левківський, Д. І. Пашенко. К.: Центр учбової літератури, 2016. 377 с.

2. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко; за ред. О. О. Любара. К.: «Знання», КОО, 2006. 477 с.
3. Плахотнюк О.Л. Сімейне виховання вустами великих педагогів // Освіта. 2003. 16-24 лип. (N 33). С. 3-6.
4. Родинна педагогіка: Навчально-методичний посібник / Л.А. Марушкевич, В.Г. Постовий та ін. К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. 216 с.
5. Хрестоматія з історії педагогіки / [за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра пед. наук, проф. А. В. Троцько]. [в 2-х т.]. Харків : ХНАДУ, 2011. Т. 2. 524 с.

УДК 159.922:004.738.5-042.72

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

Горват Арсен, магістрант факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Наконечна М. М.**, кафедра загальної та практичної психології.

Цифрова ера сповнена можливостей, інформації, динамізму та прогресу. Сучасне суспільне життя неможливо уявити без цифрових технологій та всесвітньої павутини. Роль та численні переваги інтернету сьогодні важко переоцінити, він докорінно змінив світ, надав йому значно ширший зміст і наповнив безмежними можливостями, дозволяючи без традиційних підходів оперувати будь-якою інформацією практично миттєво і без зусиль, залишаючи паперові носії у далекому минулому. Віртуальна реальність міцно охопила практично всі сфери життя, інтернет-аудиторія є різновіковою та вкрай численною.

Однак, попри безперечні перевагування, віртуальний світ має немало негативних ознак, навіть прихованих небезпек, серед яких можемо виділити: недостовірну інформацію, сторінки асоціального та протизаконного характеру тощо. Вкрай важливою негативною ознакою є втрата сприйняття реальності, соціальна дезорієнтація і, як наслідок, стрімкий розвиток залежності, що впливає не тільки на загальний психологічний стан людини, але й на її фізичне здоров'я. Проблема Інтернет-залежності поглиблюється серед всіх вікових груп, однак найчастіше патологічну потребу перебувати у віртуальному світі, що може призвести до, подекуди, катастрофічних наслідків, демонструють саме підлітки та молодь. Численні дослідження вказують, що Інтернет-залежність має спільні риси з депресією, біполярним розладом, розладом контролю, алкогольною, наркотичною та ігровою залежностями.

Базове, основоположне визначення дефініції «залежність» висвітлено в онлайн версії академічного тлумачного словника і трактується як «перебування під чийось впливом або чиеюсь владою, підкорення кому-небудь чи чому-небудь» [1]. Вищезазначений термін набув широкого застосування у багатьох галузях суспільного життя. В. Б. Шапар у «Сучасному тлумачному психологічному словнику» зазначає, що залежність буває як фізіологічною, за умови, якщо організм потребує певну речовину для нормального функціонування, так і психологічною, якщо така потреба має афективну природу [5, с.147].

Література також широко застосовує тотожний до «залежності» термін «адикція», який є елементом адиктології – науки, що вивчає різні види залежностей. Адикція характеризує патологічні зміни у психіці особистості, неконтрольовану потребу та потяг до згубних уподобань, що виникають у різних площинах чи сферах.

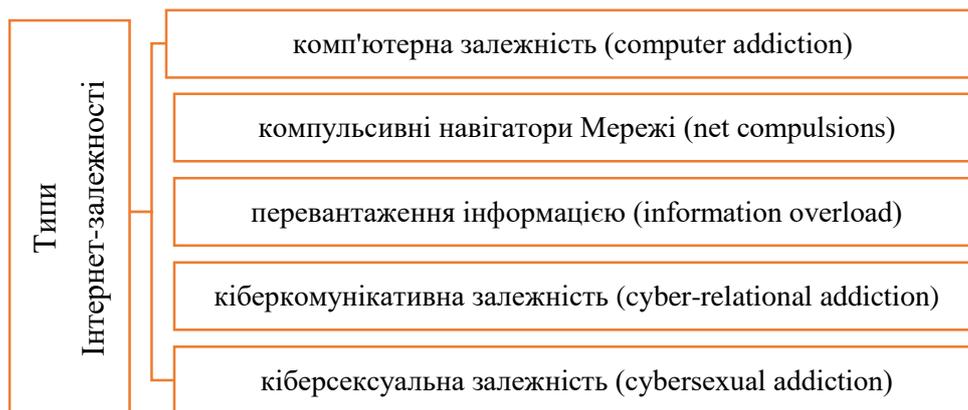
Субашкевич І. Р. та Гринаш М. І визначають Інтернет-залежність як один із різновидів залежної поведінки, яка не формує фізіологічної залежності, а міститься виключно у психічній сфері [4]. Мудрик А. Б. та Сорокіна В. згадують у своїй науковій роботі визначення Бурової В, що характеризує Інтернет-залежність як нав'язливу потребу застосовувати Інтернет, яка супроводжується соціальною дезадаптацією та вираженими психологічними симптомами. Разом з тим, вищезгадані автори схильні розділити думку саме Голдберга А., який зазначає, що Інтернет-залежність зумовлює стрес чи дистрес, шкідливо впливаючи на міжособистісний, економічний, психологічний та соціальний статус особистості [2].

Зазначимо, що сучасна психологічна література багата на різносторонні наукові вивчення інтернет-залежності, даному феномену присвячують свої доробки багато фахівців предметної галузі. Однак, так чи інакше, всі вони опираються на дослідження піонерів у цьому полі, якими вважаються вищезгаданий американський лікар-психіатр та психофармаколог Айван Голдберг та американський психолог Кімберлі Янг. Саме Голдберг ввів поняття Інтернет-залежності (internet addiction) як проблему сучасного суспільства та розумів під нею розлад поведінки, що виникає внаслідок використання Інтернету і комп'ютера та має негативний вплив на побутову, навчальну, соціальну, робочу, сімейну, фінансову чи психологічну сфери діяльності людини [3]. Лікар рахував, що до Інтернет-залежності схильні особистості зі зниженим рівнем самоконтролю та психологічними проблемами, адже їм простіше комунікувати у віртуальному світі, витісняючи реальність.

Психолог Кімберлі Янг трактує Інтернет-залежність як психічний розлад, її опитувальник (Internet Addiction Test, IAT), що був розроблений ще у середині 90-тих років минулого століття та мав на меті

визначити рівень вищезгаданої адикції, актуальний і сьогодні. Авторка вважала головним поштовхом до появи Інтернет-залежності можливість володіти інформацією (часто забороненої чи важкодоступної), анонімність, відчуття захисту та всюдозволеності. На той час Інтернет-залежність було винятковим, недослідженим явищем, тому психолог для розробки тесту використовувала методи та підходи, що застосовувались для визначення алкогольної та ігрової залежностей. Самодіагностичний тест на виявлення патологічної пристрасті до Інтернету пройшли 500 респондентів, у близько 400 з яких була діагностована залежність. Пізніше Янг заснувала Центр відновлення від Інтернет-залежності (Center for Internet Addiction Recovery) та видала книгу «Спіймані в Мережу: як розпізнати Інтернет-залежність і успішна стратегія лікування» («Caught in the Net: How to Recognize Internet addiction and a Winning Strategy for Recovery»).

За переконанням Кімберлі Янг, Інтернет-залежність являє собою спектр клінічних проявів, а не є єдиним розладом. Психолог запропонувала п'ять основних типів Інтернет-залежності, що структуровано наведено на Рисунку 1.

**Рисунок 1. Типи Інтернет-залежності
(за класифікацією К. Янг)**

* Систематизовано автором з використанням джерела [3]

На думку Янг, комп'ютерна залежність характеризується одержимою пристрастю до застосування комп'ютера; компульсивні навігатори - нав'язливою навігацією та пошуком у базах даних; перевантаження інформацією - патологічною прихильністю до азартних Інтернет-ігор, онлайн покупок тощо; кіберкомунікативна залежність - залежністю від віртуального спілкування; кіберсексуальна залежність – залежністю від сайтів сексуального та порнографічного характеру [3].

Психолог запропонувала терапевтичні заходи для подолання Інтернет-залежності. Серед них поведінкова техніка, що включає такі поради як: частіше використання часу поза мережею; використання зовнішніх стоп-сигналів; постановка цілей; утримання від застосування Інтернету в особливих випадках; використання нагадування; формування письмового списку з переліком власних проблем; застосування груп підтримки та сімейної терапії [3].

Варто згадати розроблену Янг когнітивно-поведінкову терапію для подолання Інтернет-залежності, що складається з трьох етапів: пеший етап терапії характеризується застосуванням контролю поведінки за комп'ютером і поза комп'ютером, на другому етапі терапія застосовується у напрямку роботи з психологічним захистом, що виправдовує надмірне перебування в мережі та спроб подолати таку поведінку; третій етап покликаний знизити шкоду, відновити нормальний стан та запобігати рецидивам [3].

Таким чином, можемо резюмувати, що сучасний світ демонструє стрімкий прогрес щодо поширення та розвитку цифрових технологій. Інтернет є важливим інформаційно-комунікаційним ресурсом, що міцно вкорінений у звичне життя людини, незалежно від віку чи соціального статусу. Не можемо заперечити безумовні переваги та позитивні орієнтації від інтеграції Інтернету в життя сучасного суспільства та застосування його як високотехнологічного засобу комунікації, однак, очевидно, що його неконтрольоване використання негативно відображається на розвитку особистості, а також загрожує її психічному здоров'ю. Така особистість відчуває труднощі з подоланням проблем реального життя, намагається їх уникнути відчуває гостру потребу у альтернативній реальності для зміни власної свідомості, якою і стає Інтернет-середовище. Як результат порушується структура особистості та відбувається її дезадаптація, нівелюються зв'язки із соціумом тощо.

Проблема Інтернет-залежності та пошук ефективних шляхів щодо її попередження та подолання є предметом дослідження багатьох науковців, в тому числі у площині психології.

Список використаних джерел та літератури

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/>
2. Мудрик А. Б. Інтернет-залежність як особистісна деформація. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. 2015.
3. Скоробагатська О. І. Проблема Інтернет-залежності підлітків у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2019. С. 186–200.
4. Субашкевич І. Р. Вікові особливості Інтернет-залежності. Габітус. 2021. №22. С. 179–183.
5. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

УДК 37.013(821.161.2)(82-9)

ПРОБЛЕМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Грищенко Максим, студент 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Твір «Вдячний Єродій» присвячений багатьом аспектам виховання, основна увага приділена проблемам сімейного виховання, що полягає, на думку Г. Сковороди, у вихованні почуття вдячності.

Переходячи до сімейного виховання, не можна обійти стороною те, що Григорій Сковорода спирається на принцип природо відповідності, дотримання цього принципу, вже можна визначити як першу задачу батьків у вихованні дитини. «Коли все буде премудра природа, чи не єдина вона і вигоює і навчає? Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях; воістину все вона чисто і вдало зробить. Клубок сам собою покотиться з гори, забери лише камінь, що лежить на перепоні. Не вчи його котитися, а лише допомагай». [1, с. 2]. Також у підтвердження неведеної мною тези, можна навести ще одну цитату. «Тільки того. Він дав мені крила, а я сам навчився літати. Він дав мені добре серце, а я самохітно здобував навички і радість, тобто забавляюся вдячністю. Він тільки часто відсікає мені колюки, розумій, мої вчинки, супротивні вдячності, й орошує бесідою, що оживляє мене до вдячності».

Надалі одним із завдань батьків можна виділити виховання вдячності. Не дарма твір називається «Вдячний Єродій», в ньому дуже багато розмов персонажів про вдячність, тому вважаю доцільним виділити її виховання, як одне із завдань батьків. « Сину, – часто взиває він до мене, – сину мій! Гей, учися самої вдячності. Вчися, сидячи вдома, літаючи в дорозі, засинаючи і прокидаючись. Ти народжений на добро, і ця наука є дочкою природи твоєї. Хай буде вона тобі найсолонішим і вечірнім, і раннім, і обіднім шматком! Знай, що всі інші науки правдиві рабині цієї цариці. Не буди обуялості! Не хапайся за хвоста, полишивши голову. Приймай і повертай усе на добро... Вона-бо дух чистий, тихий, добродушний, запашний, весна й добра погода світлого смислу. Не б'є там блискавка і грім. Навпаки, всі терни й будяки народжуються від неситої п'явки – заздрості, заздрість же – від незадоволення, незадоволення – від невдячної волі, що наповнила сердечні надра невсипущими червами, які безперестанно, денно іночно, гризуть душу. Ех! Діти мої, діти! Ось вам надія і гавань!»[1, с. 2]

Сковорода говорив, що діти мають бути народжені на добро, тоді і легко їх навчити буде та виховати. «Народженого до добра неважко навчити добру, – навчити, чи принатурити, чи призвичаїти». [1, с. 2]

Дана теза, буде схожа на минулу, але є в них дещо відмінне. Сковорода говорив, що мало народити на добро, благо, потрібно ще й виховати на ці самі, добро та благо. «батько мій говорить, про головний батьківський обов'язок так: «На благо народити і на благо навчити». А той хто не дотримувався даного обов'язку(заповіді), народив не на благо, та не навчив на благо, той не є батьком чадові, але є винуватцем вічної погібелі. А той, хто народив на благо, але не навчив, є напів батьком, так само як напів мати, що народила, але не вигодувала, що подарувала половину майстерності своєї дочці, і погубила половину любові. Нічого не може виправдати батька, що навчив не на благо. Так само, нічого не може бути краще за благо виховання: ні чин, ні багатство, ні прізвище, ні милість вельмож, хіба що, благо народження».[1, с. 1]

Він також наголошував на тому, щоб батьки займалися духовним вихованням дітей. «Синку, бережи серце своє. Не звертай уваги на те, що твоє тіло лиш вбога хатина і що плоть твоя є тканина простонародна, слабка і нечиста. Не суди по обличчю нічого, нікого і себе. В тій хатині під вбогим тим одягом знайдеш там царя твого, батька твого, дім твій, ковчег його, гавань і спасіння твоє»[1, с. 4].

Також, сповідуючи принципи родинного виховання, Г. Сковорода стверджував, що «немає нічого кращого за добре виховання. Його не замінить ні чин, ні багатство, ні рід, ні милість вельмож, хіба що добре народження. Воно – над усе, воно – сім'я щастя і зерно виховання» [1, с. 4].

У даному творі Г. Сковорода висуває ідею «спорідненого», тобто природовідповідного виховання. На його думку, у кожної людини від народження присутні певні нахили і здібності. Головне завдання

виховання своєчасно їх розпізнати і сприяти їх подальшому розвитку. У творі «Вдячний Єродій» з цього приводу зазначається: «Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли хочеш, знищуй перепони, ніби очищаючи їй шлях: воістину, все вона чисто й справно зробить. Клубок сам від себе покотиться з гори: забери лише камінь, що лежить на перепоні. Не вчи його котитися, а лише допомагай. Не вчи яблуню родити яблука: вже сама природа її навчила» [1, с. 5].

Як висновок, у своєму творі Григорій Сковорода, наводить три основних завдання батьків та батьківського виховання. «Хай позначиться ця бесіда отакою славою батька мого: голова виховання: 1) На добро народжувати; 2) Зберегти пташеняті молоде здоров'я; 3) Навчити вдячності». [1, с. 5].

Список використаних джерел та літератури

1. Григорій Сковорода «Вдячний Єродій» URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=272>
2. Кикоть Сергій Виховний потенціал творчої спадщини Григорія Сковорода / «Актуальність ідей Григорія Сковорода в контексті культурно-освітніх викликів XXI століття» URL: <http://ephseir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6316/%D0%9A%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%82%D1%8C%20%D0%A1.%20%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0%202022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1: Навч. Посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. К.: Либідь, 2005. 624 с.
4. Швецова І. В. Використання ідей Г. Сковорода у вихованні поваги до людини URL: <https://eprints.ua.edu.ua/2486/1/25.pdf>

УДК 373.5.091.113:[005:330.341.1

ГОТОВНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗЗСО ДО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Гурин Людмила, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У статті здійснено аналіз наукових розвідок з проблеми готовності фахівців до інноваційної діяльності. З'ясовано різноманітність підходів щодо змісту та структури досліджуваного феномену. Автором визначено та схарактеризовано готовність до інноваційної діяльності як інтегративне явище, складовими якого виступають мотиваційний, когнітивний, операційний та оцінно-рефлексивний компоненти. Здійснено аналіз цих компонентів та визначені їх основні характеристики.

Ключові слова: інноваційна діяльність, готовність до інноваційної діяльності, структура готовності до інноваційної діяльності, компоненти готовності.

The article analyzes scientific research on the problem of specialists' readiness for innovative activities. The variety of approaches to the content and structure of the phenomenon under study has been clarified. The author defined and characterized readiness for innovative activity as an integrative phenomenon, the components of which are motivational, cognitive, operational, and evaluative-reflective components. An analysis of these components was carried out and their main characteristics were determined.

Key words: innovative activity, readiness for innovative activity, structure of readiness for innovative activity, components of readiness.

У контексті сучасних змінних потреб суспільства виникає гостра необхідність здійснення інноваційних процесів у закладах освіти, орієнтації вчителя на прийняття, засвоєння та використання у власній педагогічній діяльності інновацій, на творчий характер діяльності. Інноваційна діяльність передбачає взаємодію усіх учасників освітнього процесу, спрямовану на засвоєння нових знань, опанування та використання нових технологій, що дають можливість перевести об'єкт в якісно новий стан. Вивчення педагогічного досвіду засвідчує, що результативність інноваційної діяльності обумовлюється особистісною готовністю педагога до раціоналізації та оновлення освітнього процесу.

Аналіз наукової літератури свідчить, що інноваційна діяльність в різних її аспектах стала предметом дослідження ряду науковців. Так, питанням підготовки педагога до інноваційної діяльності займалися І. Бех, О. Біляковська, Г. Демиденко, І. Дичківська, В. Докучаєва, О. Коберник, О. Козлова, К. Макогон та ін.. Проблему творчого зростання педагога в умовах інноваційної діяльності досліджували Л. Вовк, В. Зязюн, І. Кларіна, А. Пригожин, О. Савченко, І. Семенова та ін.. Теоретико-методичні аспекти впровадження інноваційних технологій навчання в освітній процес займалися В. Беспалько, М. Кларін, Н. Нічкало, Г. Селевко, С. Сисоєва, О. Пехота та ін..

Актуальність означеної проблеми обумовлюється рядом суперечностей між:

- визначенням у Національній стратегії розвитку освіти в Україні напрямком щодо розвитку наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі та відсутністю сприятливих умов для прояву інноваційного потенціалу в реальному освітньому процесі закладів освіти;

- значимістю спонукання учнівської молоді до інноваційної діяльності та недостатнім рівнем професійної підготовки педагогічних кадрів до організації такої діяльності;
- визнанням нової ролі вчителя як модератора освітньої траєкторії розвитку дитини, спроможного реалізувати педагогічну підтримку щодо розвитку її творчого потенціалу та умінням здійснювати інноваційну діяльність відповідно індивідуальних здібностей та реальних навчальних можливостей учнів.

Необхідність розв'язання означених суперечностей та недостатнє висвітлення проблеми організації інноваційної діяльності в закладах освіти обумовили вибір *мети дослідження* – теоретично обґрунтувати зміст та структуру готовності вчителя Закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) до впровадження інноваційної діяльності.

За переконанням Л. Карамушки, готовність педагога до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що визначає його інноваційну позицію [8]. Сформованість даного феномену як складової професійної готовності забезпечує фахівцеві максимальну реалізацію його можливостей, розкриття творчого потенціалу.

О. Гнатюк визначає готовність майбутнього педагога до використання інноваційних технологій як «особистісний стан мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії» [5].

Науковий інтерес у контексті досліджуваної проблеми має позиція М. Артюшиної, яка трактує готовність до інноваційної діяльності як «інтегративне особистісне утворення, що складається із сукупності взаємопов'язаних інноваційних властивостей, зокрема, охоплює здатність до творчого мислення, активність особистості, її адаптивність, позитивне ставлення до себе та обраної діяльності, прагнення до особистісного та професійного розвитку й самовдосконалення» [2, С.128].

З огляду на предмет нашого дослідження заслугоує на увагу визначення досліджуваного феномену, запропоноване вітчизняними науковцями: «Готовність майбутнього вчителя до інноваційної професійної діяльності – це інтегративна якість особистості, що є регулятором та умовою успішної професійної діяльності, спрямованої на створення, запровадження і розповсюдження освітніх новацій» [9].

У наукових розвідках І. Гавриш готовність розуміється «як якість особистості, що виявляється в діалектичній єдності функціональних та особистісних компонентів і є умовою та регулятором успішної інноваційної професійної діяльності» [4].

У контексті нашого дослідження заслугоує на увагу визначення досліджуваного феномену, запропоноване А. Андрєєвим: «Готовність майбутнього вчителя фізики до організації інноваційної діяльності учнів – інтегративна якість особистості вчителя, що виявляється у його спрямованості на інноваційний характер професійної діяльності, у здатності використовувати й розробляти технології, методи й засоби навчання, спрямовані на активізацію інноваційної діяльності учнів у процесі вивчення ними фізики, а також створювати сприятливі умови для організації цієї діяльності» [1, с.11].

Готовність педагога до інноваційної діяльності І. Дичківська пропонує визначати за такими показниками:

- 1) усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій на рівні власної педагогічної практики;
- 2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;
- 3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, проведення експериментальної роботи;
- 4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- 5) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та створення нових [7].

Проаналізувавши визначення науковців сутності поняття «готовність педагога до інноваційної діяльності», будемо розглядати його як інтегровану якість особистості, що характеризується наявністю і певним рівнем сформованості компонентів (рис. 1.1.).

Рис.1.1. Структура готовності педагога ЗЗСО до інноваційної діяльності

Розглянемо більш детально зміст кожного компонента.

Мотиваційний компонент готовності характеризується рівнем сформованості стійкого інтересу до нововведень у практиці викладання навчальних предметів, наявністю усвідомленого ставлення педагога до інноваційних технологій та бажання застосовувати їх в освітньому процесі. Ми підтримуємо думку науковців про необхідність мотивації педагогічних працівників до інноваційної діяльності, що представляє собою сукупність мотивів, у яких відображені цінності самоактуалізації, гуманістична спрямованість, орієнтація на професійне самовдосконалення та саморозвиток [8, с. 168].

Відповідно змісту та методів застосування інновацій в освітньому процесі усі мотиви поділяються на дві групи [3] (рис. 1.2.).

Рис.1.2. Мотиви, що спонукають педагогів до інноваційної діяльності

Отже, складовими мотиваційного компоненту виступають впевненість педагогів у важливості творчого підходу до організації освітнього процесу в ЗЗСО, усвідомлення ними необхідності впровадження інновацій в освітній процес.

Когнітивний компонент готовності об'єднує сукупність знань педагога про сутність і специфіку інноваційної діяльності в ЗЗСО, особливості та умови використання інноваційних технологій у викладацькій діяльності; знання нормативних документів про діяльність ЗЗСО в контексті інноваційної діяльності, змістових етапів інноваційної діяльності. Даний компонент також передбачає сформованість у вчителів умінь, необхідних для моделювання освітнього процесу з використанням інноваційних педагогічних технологій в їхньому осмисленому підборі, аналізі та оцінці [9].

Отже, когнітивний компонент виступає теоретичною основою для здійснення інноваційної діяльності, що забезпечує розвиток особистості фахівця, яка прагне до проектування та впровадження інновацій.

Операційний компонент готовності визначається сукупністю професійних умінь:

- **комунікативні** – характеризуються сформованістю відповідних умінь і якостей педагога, які забезпечують ефективну взаємодію із суб'єктами освітнього процесу; здатність до розв'язання продуктивних завдань у процесі спілкування та міжособистісної взаємодії, знаходження адекватного стилю і тону спілкування;
- **аналітичні** – визначаються здатністю педагога здійснювати аналіз та діагностику педагогічного явища, усвідомлювати роль кожного елементу інновацій у структурі освітнього процесу;
- **прогностично-конструктивні** – передбачають сформованість умінь та навичок з розробки та впровадження авторських інноваційних освітніх продуктів, націлених на активізацію пізнавальної діяльності учнів;
- **проективні** – визначаються здатністю педагогів конструювати освітній процес з використанням інноваційних технологій відповідно вікових та реальних навчальних можливостей учнів; проектувати власну інноваційну діяльність;
- **управлінські** – включають уміння управляти інноваційними процесами; забезпечувати сприятливі умови для виявлення творчого потенціалу та оригінальних ідей [9].

Оцінно-рефлексивний компонент характеризується здатністю педагогів до самооцінювання підготовленості до інноваційної діяльності та відповідності цієї діяльності еталону; визначення власних сильних та слабких сторін інноваційної педагогічної діяльності, порівняння досягнутого із раніше запланованим, опрацювання зафіксованих помилок та розробка шляхів їх усунення [6, с. 72].

Таким чином, у комплексі визначені нами компоненти знаходяться в тісному взаємозв'язку і доповнюють один одного до цілісної системи. Саме готовність педагога до впровадження нових технологій навчання є важливим фактором інноваційних змін в освітній діяльності. Результативність інноваційної діяльності обумовлюється здатністю педагога до усвідомлення практичної значущості впровадження інновацій в освітній процес не лише на професійному, а й на особистісному рівні.

Список використаних джерел та літератури

1. Андреев А. М. Теоретико-методичні засади підготовки майбутнього вчителя фізики до організації інноваційної діяльності учнів у навчальному процесі: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя, 2019. 43 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/aref/09/Aref_Andreev.pdf
2. Артюшина М. В. Формування готовності викладача вищої школи до інноваційної діяльності в освіті. *Вісник львівського університету. Серія: педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 126–135.
3. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія. Київ: Наук. світ, 2008. 318 с.
4. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Луганськ, 2006. 44 с.
5. Гнатюк О.А. Готовність до інноваційної діяльності як важлива якість сучасного педагога. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/microcad/2012/S20/%D0%93%D0%9E%D0%A2%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%94%D0%9E%20%D0%86%D0%9D%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%94%D0%86%D0%AF%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%92%D0%90%D0%96%D0%9B%D0%98%D0%92%D0%90%20%D0%AF%D0%9A%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC%20%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9F%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%93%D0%90.pdf>
6. Даниленко Л. Управління процесом здійснення інноваційної діяльності в системі загальної середньої освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. №3. С. 70–74
7. Дичківська І.М. Готовність до інноваційної діяльності у структурі професійно-особистісної підготовки педагога. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/5_2011/4.pdf
8. Карамушка Л. М. Психологія діяльності організації в умовах соціально-економічних змін): монографія; за наук. ред. Л. М. Карамушки. Київ: Пед. думка, 2008. 192 с.
Формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної діяльності : теорія і практика : колективна монографія / О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, К. В. Котун. Київ, 2016. 258 с. URL: [file:///D:/Doc/Downloads/2016_Monograph_innovative%20\(1\).pdf](file:///D:/Doc/Downloads/2016_Monograph_innovative%20(1).pdf)

УДК 37.07:005.95

МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЇХ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ

Гурман Лілія, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У статті досліджено мотиваційні методи кар'єрного просування педагогічних кадрів закладів освіти. Проаналізований комплекс матеріальних і моральних методів мотивації, використання яких може призвести до кар'єрного просування педагогів.

Ключові слова: мотивація, педагогічні працівники, кар'єрне зростання, методи, моральне і матеріальне стимулювання.

The article examines motivational methods of career advancement of teaching staff of educational institutions. The complex of material and moral methods of motivation, the use of which can lead to career advancement of teachers, is analyzed.

Key words: motivation, teaching staff, career growth, methods, moral and material stimulation.

Необхідним ресурсом функціонування закладів освіти є його педагогічні працівники. Від їх продуктивності праці та ефективності виконання своїх посадових обов'язків залежить рівень конкурентоспроможності закладу освіти. Тому проблема кар'єрного зростання педагогічних кадрів в умовах ринкових відносин набуває актуальності та значущості.

Науковий аналіз численних психолого-педагогічних досліджень та досліджень з менеджменту свідчить про часткове зосередження уваги авторів на проблемі забезпечення комфортних умов для професійної самореалізації та кар'єрного розвитку фахівців. Так, предметом дослідження В. Берга, Є. Климова, Л. Пітера, О. Романовського, В. Семиченко, Б. Швальбе та ін. стала проблема особистісного розвитку фахівця з позицій планування та реалізації професійної кар'єри. Особливості управління кар'єрою розглядалися у працях С. Алексеевої, О. Бондарчук, Д. Закатнова, М. Клименко, В. Орлова, В. Радкевич та ін..

Мета статті полягає в аналізі сучасних тенденцій щодо управління кар'єрним зростанням педагогічних працівників закладів освіти, визначення методів матеріального та морального стимулювання.

Професійне зростання є процесом професіоналізації, в основі якого лежить усвідомлене ставлення фахівця до самостійного планування, коригування й реалізації перспективи свого життєвого, особистісного й професійного розвитку. Невід'ємною складовою професійного розвитку є кар'єрне зростання, що характеризується удосконаленням професійних навичок, постійним рухом за ієрархічною структурою організації.

Підвищення результативності роботи педагогічних кадрів в освітніх закладах прямо пропорційно залежить від наявності комплексної системи управління кар'єрним процесом, складовими якого є цілі, функції, принципи, структура і кадрове забезпечення, що взаємозалежні між собою. Управління кар'єрним зростанням працівників науковці трактують як цілеспрямовану діяльність адміністрації з розвитку професійних здібностей працівників, нагромадження ними професійного досвіду і доцільне використання його як на користь співробітника, так і на користь закладу освіти [1].

Основними завданнями системи управління кар'єрним процесом на рівні закладу освіти є:

- координація інтересів закладу та особистих інтересів співробітників щодо їх професійного розвитку і кар'єрного просування;
- формування, розвиток і доцільне використання професійного потенціалу кожного співробітника й організації в цілому;
- нагромадження науково-професійного досвіду і культури в організації тощо [4, с. 156-157].

Результативність роботи працівника буде підвищуватися, якщо він відчуває зацікавленість керівника в його індивідуальному кар'єрному зростанні. Також вагоме значення в управлінні кар'єрним зростанням працівників належить розумінню керівником того, що на просування кар'єрними щаблями впливають не тільки фактори й особистість сама по собі, а способи їх взаємодії. Під факторами (умовами), що впливають на кар'єру будемо розуміти «найбільш істотні обставини, що виступають як рушійні сили, причини процесу трудового переміщення» [5].

Отже, кар'єрне зростання у сфері освіти будемо розглядати як запланований, безперервний та довготривалий процес співпраці двох сторін – працівника та закладу освіти, який націлений на вдосконалення компетентностей, трудового потенціалу, здібностей, навичок і професіональних якостей працівника з урахуванням його життєвих цінностей. Кар'єрне зростання, як постійно еволюціонуючий процес, залежить від вікових особливостей працівника, його прагнення до постійного удосконалення професійних компетентностей та систематичного підвищення кваліфікації.

Управління кар'єрним процесом виконує ряд функцій:

- прогностична – передбачає визначення потреб закладу у відповідних кадрах, необхідності їх професійного та кар'єрного просування;
- планування професійного розвитку полягає у здійсненні оцінювання, визначення заходів щодо навчання працівників, їх посадового переміщення (підвищення, ротації), а також кар'єрного процесу по закладу в цілому;
- організаційна – характеризується організацією процесів навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації; створення умов щодо професійної адаптації та орієнтації;
- координаційна – характеризується узгодженням дій різних ланок системи управління кар'єрою в організації;
- контролююча – передбачає здійснення контролю за виконанням посадових функцій, оцінку ефективності управління кар'єрним процесом організації на основі визначеної системи показників [3, с. 249-251].

Одним із найдієвіших факторів кар'єрного просування є **мотивація персоналу**, що передбачає стимулювання до трудової діяльності, використання методів, які спонукають персонал до досягнення кар'єрних цілей. Використання таких методів обумовлюється загальною системою управління в закладі освіти та особливостями функціонування самого закладу.

Ми погоджуємося з думкою М.Морозової про те, що «управління персоналом з урахуванням системи мотивації, є процесом відтворення професійної реальності, що дає змогу керівникам певним чином прогнозувати кадрові дії, ситуації, надавати зміст і значення своєму власному поведінню з працівниками» [2, с.110].

Мотивація персоналу до професійного кар'єрного зростання виконує ряд функцій:

- стимулююча – передбачає заохочення педагогічних кадрів до підвищення рівня своєї трудової активності;
- соціалізуюча – визначається соціальним положенням, яке може займати працівник у трудовому колективі;
- релаксаційна – характеризується виникненням почуття задоволення своєю працею та її результатами.

Управління кар'єрним зростанням педагогічних працівників закладів освіти має здійснюватись з урахуванням наступних принципів:

- колегіальність у прийнятті рішень;
- узгодженість цілей організації й індивідуальних інтересів співробітника;

- відкритість та доступність для усіх працівників програм розвитку кар'єри та їх постійне оновлення;
- безперервність процесу професійного розвитку і просування;
- прозорість процедур і технологій оцінювання, механізму посадових переміщень;
- економне використання ресурсів закладу.
- узгодженість поточних потреб і цілей персоналу з майбутніми можливостями просування, що будуть створені в організації.

Серед методів матеріального стимулювання кар'єрного зростання персоналу виділяють премії, доплати, відпочинок за рахунок організації, надання безкоштовних білетів тощо. Ці методи мають бути дозованими, враховувати характер та складність праці, обсяг виконаної роботи, особистий внесок працівника у спільну справу, інакше така винагорода перетвориться у заробітну плату і втратить свою спонукальну функцію.

Окрім матеріальних стимулів кар'єрного просування, керівник повинен використовувати й моральні: похвала, нагородження відзнаками, визнання з боку керівництва чи колективу, розміщення фото на дошку пошани і т.д..

Зарубіжні дослідники (Д. Бахубер, А. Ное, Р. Ное та ін.) виділяють такі складові мотивації фахівця у кар'єрі:

- кар'єрна інтуїція – характеризується існуванням чітких кар'єрних цілей, ступенем розуміння фахівцями власного потенціалу шляхом співставлення сильних і слабких сторін, власного впливу на організаційні процеси і ситуації й навпаки;

- кар'єрна ідентичність – виявляється в усвідомленні норм і правил організації, осмислення їх змісту та призначення; здатності до ідентифікації себе з кар'єрою;

- кар'єрна стійкість – визначається спроможністю фахівців адаптуватися до умов, що постійно змінюються, прагненням бути наполегливим у досягненні професійних і кар'єрних цілей [6].

Слушною є думка зарубіжних науковців [6] про те, що способи гарантування результативності впливу на мотивацію трудової діяльності педагогічних кадрів не є сталими. Разом з тим, один і той самий метод стимулювання на сьогодні мотивує конкретного працівника до продуктивного виконання своїх обов'язків, а завтра може вплинути на послаблення цих мотиваційних чинників. Тому керівникові необхідно володіти інформацією про потреби та інтереси своїх підлеглих, їх настанов, пріоритетів для проектування дієвих заходів впливу на поведінку кожного працівника.

Керівникові закладу освіти необхідно ретельно підходити до питання кар'єрного просування працівників різного віку. Зокрема, перевагою підвищення досвідченого працівника є те, що він добре обізнаний з педагогічним процесом в закладі освіти, краще орієнтується у своїх професійних обов'язках, швидше адаптується до професійних змін. Серед недоліків можна виділити те, що для забезпечення конкурентоспроможності закладу освіти на ринку освітніх послуг необхідне постійне генерування нових ідей, впровадження інновацій. А для старшого покоління це вже є процесом, що викликає труднощі, опір, небажання відходити від традиційності. Заохочення на посаду нового працівника, замість підвищення на посаді досвідченого, може викликати напруженість в роботі колективу, психологічний дискомфорт, конфліктні ситуації, породжених зневагою та недооціненням «старих» педагогічних кадрів.

Висновки. Гарантією успішної діяльності будь-якого закладу освіти є утворення дієвої системи мотивації та стимулювання педагогічних кадрів до кар'єрного зростання шляхом використання матеріальних та нематеріальних методів впливу на трудову діяльність працівників. Саме мотиви професійної кар'єри визначають поведінку педагога, пов'язаної з його посадовим чи професійним зростанням.

Список використаних джерел та літератури

1. Гриньова В. М., Новікова М. М., Небилиця О. А. Управління кар'єрним зростанням персоналу підприємства : монографія. Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. 180 с.
2. Морозова М. Е. Актуальність системи мотивації працівників як невід'ємної складової кадрової політики вищих навчальних закладів. Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. К., 2014. Вип. 12(25). К. : АТОПОЛ, 2014. С. 105-116.
3. Поведінка персоналу виробничої організації. Оцінка, управління, розвиток: монографія / А.В. Доронін; Харк. нац. екон. ун-т. Х.: ІНЖЕК, 2008. 320 с.
4. Управління розвитком людських ресурсів: монографія / В.І. Верхоглядова, С.Б. Ільвіна, Н.А. Іваннікова, О.В. Лавріченко. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. 317 с.
5. Шевченко А. В. Фактори кар'єрного зростання працівників підприємства. URL: epository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/457/1/Шевченко%20А.В.%20Фактори%20кар%27єрного%20зростання%20працівників%20підприємства.pdf
6. Noe R.A., Noe A.W., Bahhuber J.A. An investigation of the correlates of career motivation. Journal of Vocational Behavior, 1990. Vol. 37. № 3. P. 340-356.

ВИХОВАННЯ РОДИННИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дирда Альона, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.
Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Представлена проблема виховання родинних цінностей у молодших школярів. Розглянуто найоптимальніші форми взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнів початкових класів на родинних цінностях і традиціях українського народу. Наголошується на необхідності у вдосконаленні процесу виховання культури родинних взаємин у молодших школярів та налагодженні ефективної співпраці дітей, батьків та закладу загальної середньої освіти у вихованні культури родинних взаємин.

Ключові слова: виховання, родинні цінності, співпраця, молодші школярі.

Вимоги сучасного суспільства, стрімкий розвиток його духовної сфери привертає увагу до проблеми формування культури родинних цінностей. Вирішальним чинником становлення культури родинних взаємин є виховання гуманних моральних якостей батьків і дітей як особистостей. Тому першою необхідною умовою стало вивчення початкового рівня вихованості культури родинних цінностей у молодших школярів, що актуалізує досліджування нами даної теми.

На важливість проблеми родинного виховання наголошує академік І. Бех, зауважуючи, що процес розвитку та становлення особистості людини є багатограним і різнобічним. Розпочинається він в родині, в тому середовищі, в якому дитина живе і розвивається значний період свого життя – від народження до цілком усвідомленої самостійної життєдіяльності. Науковець наголошує на тому, що родина є унікальною спільністю, яка покликана виконувати ряд важливих функцій. Провідними, як відомо, виступають функції народження та виховання дитини. Хоча особистісний розвиток дитини не визначається лише сімейним впливом, та все ж родина стоїть біля його витоків. І саме від рідних вирішальною мірою залежатиме подальше становлення підростаючої особистості [1].

Поняття «культура родинних взаємин» трактується як міжособистісні взаємини, в основі яких лежать морально-етичні цінності і норми життєдіяльності сучасної української сім'ї, доброзичливе, чуйне і щире ставлення членів родини один до одного. Встановлено, що зовнішньо ця якість проявляється як взаєморозуміння, взаємодопомога і взаємоповага, головними засобами прояву яких є культура спілкування, культура поведінки і культура мовлення [2]. На основі означеного можемо сказати, що це цілеспрямований, педагогічно організований процес формування морально-етичної свідомості, всіх її структурних елементів: моральних якостей, почуттів, емоцій, вчинків і поведінки дітей цього віку.

Роїк Т за допомогою модифікованої методики М. Рокича, провів дослідження щодо рангового місця, яке займає така цінність, як родина у системі цінностей сучасних молодших школярів. Та було встановлено, що у списку термінальних цінностей абсолютно домінують такі цінності [3]:

- 1) здоров'я (фізичне і психічне);
- 2) наявність хороших і вірних друзів;
- 3) розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).

Такі цінності, як щаслива родина, пізнання, впевненість у собі, втрачають свою значущість для сучасних школярів. Така особистісна цінність, як щаслива родина, займає дев'яте рангове місце в ієрархії інструментальних цінностей перші рангові місця займають такі цінності

- 1) життєрадісність (почуття гумору);
- 2) ефективність у справах.

3) відповідальність, чесність (правдивість, щирість), чуйність (дбайливість). На жаль, саме на третьому ранговому місці знаходяться ті цінності, які необхідні у взаємодії дитини із сім'єю, родиною

У сучасних умовах можна спостерігати негативні зміни в родинному житті, а отже, і в родинному вихованні. Нерідко діти залишаються у своєму навчанні та відпочинку поза контролем батьків, які, на жаль, більше уваги приділяють матеріальному, а не духовному. У такому вихованні майже не звертаються до використання народних звичаїв, традицій та обрядів, не виховується почуття співпереживання, душевна чуйність, відчуття прекрасного, любов до матері, повага до старших, працелюбності, довірливості.

Ще одним важливим результатом дослідження (табл. 1), яке провів Роїк Т, є те, що молодші школярі (як контрольної, так і експериментальної групи) мало прагнуть до спілкування з оточенням, невпевнені у собі, слабо проявляють активність у взаєминах із родиною. А це впливає на рівень вихованості в них культури родинних взаємин. Адже не розмова про родинні взаємини, а тільки активне включення молодших школярів до неї дає змогу вдосконалити процес виховання в них культури родинних взаємин [3].

Вихідний рівень вихованості культури родинних взаємин у молодших школярів [3]

Рівні	Контрольна група	Експериментальна група	Різниця, %
Низький	85 (32,2%)	80 (31,5%)	0,7
Середній	114 (43,1%)	108 (43,0%)	0,1
Високий	65 (24,7%)	64 (25,5%)	0,8

Найоптимальнішими формами взаємодії школи і сім'ї у вихованні учнів початкових класів на родинних цінностях і традиціях українського народу є: батьківські збори, лекції, диспути, вечори запитань і відповідей, пресконференції, усні журнали, конференції з обміну досвідом родинного виховання, читацькі конференції з питань обговорення проблеми родинного виховання, вечори сімейних традицій, виставки сімейних реліквій, родинних альбомів, прикладної родинної творчості, кулінарних виробів, конкурси, зустрічі поколінь, родинні свята. У позакласній діяльності формуються дружні партнерські стосунки з родинами. Атмосфера спільного пошуку, пов'язаного із вивчення родоводу, спілкування, до якого заохочує школа, вчитель-класовод, спільна участь у підготовці та проведенні свят, залучення батьків до гурткової роботи, майстер класів створює високу мотивацію навчання [5].

Також досить важливим, у процесі навчання молодших школярів формувати систему родинних цінностей у процесі аналізу творів, учнів потрібно вчити знаходити фрагменти, де описується родинне життя героїв:

- виховні традиції, моральні цінності, їхні стосунки;
- коментувати зміст текстових фрагментів у родиннознавчому аспекті;
- характеризувати образи в контексті цінностей родинних виховних традицій. Наголошуємо на тому, що в родині виховували доброзичливе ставлення до людей, що традиційно в українських сім'ях найбільшими родинними цінностями були доброта, людяність і милосердя.

Кожен учитель має у своєму доробку чимало можливостей застосування родинних цінностей, традицій, що спрямовані активно і плідно формувати духовність, наскрізні вміння та ключову компетентність володіння рідною мовою відповідно до Державного стандарту початкової освіти [4]. При цьому успіх залежить від духовного багатства педагога, його ерудиції, культури, прагнення пов'язати будь-який навчальний матеріал із пріоритетними освітніми завданнями Нової української школи, національного виховання з метою комплексного впливу на свідомість, почуття і поведінку, а головне – на мовлення молодшого школяра.

Таким чином, під час формування системи родинних цінностей, підводимо учнів до думки, що кожен з них повинен усвідомити, хто вони і до якого роду належать, а також наголошуємо на перевагах родинних цінностей у духовно-моральному житті людини. Виникає гостра необхідність у вдосконаленні процесу виховання культури родинних взаємин у молодших школярів; актуалізує необхідність налагодження ефективної співпраці дітей, батьків та закладу загальної середньої освіти у вихованні культури родинних взаємин у молодших школярів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади. К. : Либідь, 2003. 344 с.
2. Кулик І.В. Формування основ культури родинних взаємин учнів 1-4 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності. 2009. Автореф. дис. канд. пед. наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ.
3. Роїк Т.О. Діагностування вихованості культури родинних взаємин у молодших школярів. *Педагогічні науки*. 2019. № 86. С.184-188. URL: <https://www.ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1529/1391> (дата звернення 23.02.2023).
4. Савчин М.В. Вікова психологія : навчальний посібник. К. : Академвидав. 2005. 360 с.
5. Михасюк Т. Вплив родинних цінностей на формування духовності та мовленнєвий розвиток молодшого школяра. *Нова педагогічна думка*. 2019. URL: <https://doi.org/10.37026/2520-6427-2019-100-4-108-111> (дата звернення: 23.02.2023).

ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Дирда Ангеліна, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.
Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Розглядається проблема виховання відповідальності учнів початкових класів. Представлена структура, розроблені критерії сформованості почуття відповідальності у цьому віці. Звертається увага на дотримання педагогічних умов за яких процес формування почуття відповідальності молодших школярів здійснюється ефективно.

Ключові слова: виховання, відповідальність, молодші школярі.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні відбувається в складних умовах мінливості та невизначеності й визначається реформуванням її концептуальних, структурно-організаційних засад, орієнтацією на духовне вдосконалення особистості, розвиток її індивідуальності. Особливу цінність у цьому контексті мають зміни в початковій ланці освіти. Молодший шкільний вік характеризується стрімким розвитком та динамічними змінами особистості дитини, а тому є важливим етапом формування відповідальності школярів початкової школи.

Це підкреслює важливість формувань взаємин дитини з іншими людьми багато в чому передбачають необхідність прояву відповідальності. Від прояву у дитини відповідальності при виконанні справ залежить бажання партнерів вступати з нею в ділові відносини, становлення значущості дитини в колективі. Відповідальність – характерна для сформованої особистості форма саморегуляції і самодетермінації, проявляється в усвідомленні того, що вона є об'єктом здійснюваних вчинків та наслідків за них, в розумінні того, що вона є причиною змін (або протидії змін) у навколо неї [1].

Під почуттям відповідальності молодших школярів у психолого-педагогічних дослідженнях розуміють інтегральне особистісне новоутворення у дітей молодшого шкільного віку, яке виявляється як здатність усвідомлено брати на себе прості навчальні, морально-громадські зобов'язання, чітко дотримуватись їх виконання та передбачати наслідки власних наближених дій [2].

У структурі почуття відповідальності дітей молодшого шкільного віку педагоги виділяють когнітивний, емоційноціннісний та поведінковий компоненти, котрі у реальному навчально-виховному процесі чітко взаємодіють, утворюючи системну цілісність [3]. Відповідно до структури розроблені критерії сформованості почуття відповідальності у цьому віці. Основними серед них є:

- усвідомлення і міцність знань стосовно відповідальності людини та її місця у соціумі;
- орієнтація на суспільні цінності, стійкість і усвідомленість внутрішніх мотивів, їх дієвість;
- точність умінь, вчинків і дій особистості молодшого школяра щодо виконання індивідуальних зобов'язань.

Запорукою для формування відповідальності в молодшому шкільному віці є певна частка самостійності дитини в організації власного розпорядку дня і діяльності в школі, а також вдома. Планування власної діяльності сприяє формуванню відповідальності у дітей молодшого шкільного віку. Тому дуже важливим є, щоб формування відповідальності відбувалось у партнерстві вчителів та батьків. Так, на думку М. Савчин, сім'я – фундамент суспільства. Саме у сім'ї людина формується як особистість. Сім'я виступає головною опорою людини протягом усього життя. Школа виступає як організаційний початок масової повсякденної діяльності у сфері безперервного виховання. У наші дні багато освітян відзначають, що молоді батьки недостатньо володіють навичками спілкування з дітьми [4]. Результативність діяльності школи з навчання та виховання учнів багато в чому залежить від того, наскільки плідно збудовано співпрацю педагогів з батьками. У молодшому шкільному віці батьки є прикладом, на який дитина орієнтується у своєму повсякденному житті. У сім'ї дітям передаються духовні та моральні традиції, культурні та моральні цінності. Душевне самопочуття дитини, перспективи її подальшого життя багато в чому залежать від сімейного укладу та від того, наскільки батьки узгодять свої дії у розрізі ставлення до дитини з педагогами школи, де школяр здобуває освіту [5].

Цікавим є дослідження, в якому поняття відповідальності розуміється як результат моральних суджень та виділяється три основних рівня розвитку моральних суджень у дітей: передконвенціональний, конвенціональний, постконвенціональний. Автор вважає, що моральне мислення розвивається з віком і проходить через наступні стадії (рис.1)

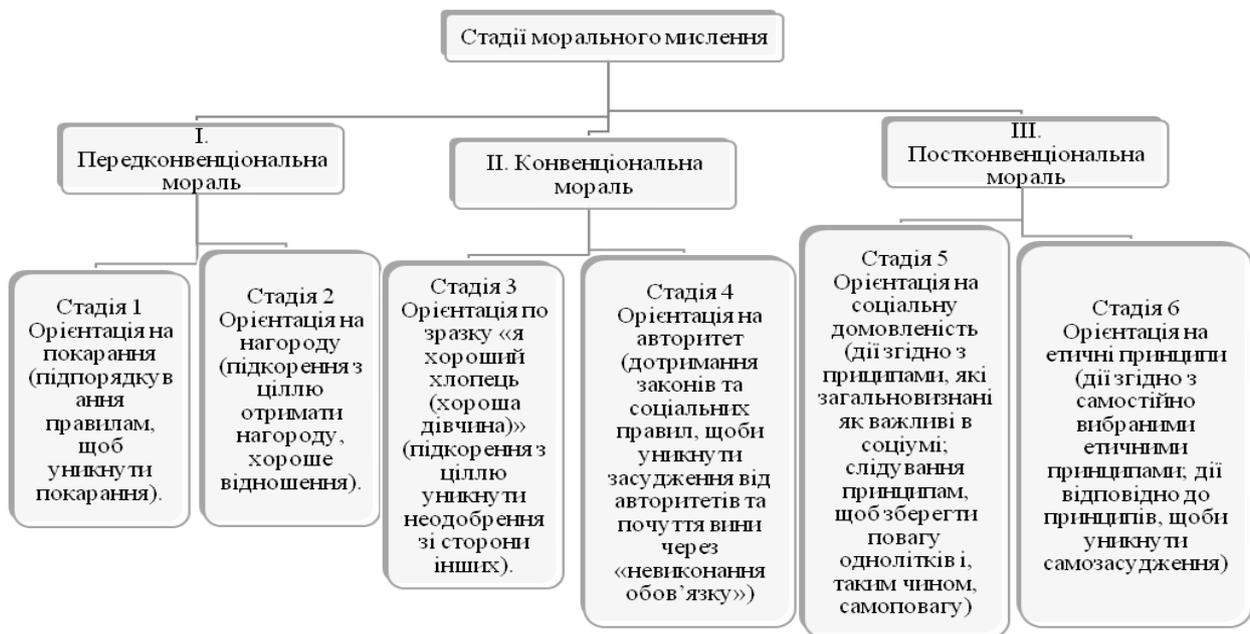

Рис. 1 Стадії морального мислення

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Дослідження в області психології особистості молодшого школяра показують, що в період молодшого шкільного віку під впливом виховання у дітей формуються соціальні мотиви діяльності. Вони набувають спонукальну силу, підпорядковуючи собі інші, наприклад, пов'язані з особистою користю, її задоволенням. У діяльності молодшого школяра значну роль відіграють такі мотиви, як зачатки почуття обов'язку перед іншими людьми, співчуття, бажання допомогти, зробити послугу, почуття власної гідності. Поряд з іншими якостями особистості у дітей формується й відповідальність. У молодшому шкільному віці формується свідоме ставлення до відповідальності як до особистісної якості. Мотиви суспільного характеру знаходять відображення в особистій поведінці дитини. Діяльність дітей, спонукувана соціально спрямованими мотивами, стає цілеспрямованою, самостійною, наполегливою. Так поступово складається звичка відповідально ставитися до своїх обов'язків, яка надалі переноситься і на ті види діяльності, які не є дуже цікавими для дитини, але усвідомлюються нею як необхідні. Розвивається емоційна чуйність дітей цього віку щодо прояву іншими людьми відповідальних і безвідповідальних дій, виконання ними своїх обов'язків. Молодші школярі здатні адекватно оцінювати моральну проблематику творів мистецтва, оцінювати героїв цих творів, їх готовність виконати свій обов'язок і нести відповідальність за взяті на себе зобов'язання [6].

В свою чергу процес формування почуття відповідальності молодших школярів ефективно здійснюється при дотриманні певних педагогічних умов: спрямованості виховного процесу на розвиток особистісних цінностей, що зумовлюють відповідальну поведінку; насичення виховуючого середовища емоційним фоном доброзичливості, взаєморозуміння і співробітництва; достатнього осмислення дітьми молодшого шкільного віку знань, норм і правил поведінки, оволодіння прийомами планування, оцінювання, аналізу вчинків і ситуацій, які характеризують моральний обов'язок особистості; розвитку емоційної сфери, внутрішньої мотивації; включення молодших школярів у різноманітні види діяльності (навчально-пізнавальну, предметно-перетворювальну, комунікативну, оцінноорієнтаційну, добродійну) з урахуванням індивідуальних інтересів і здібностей; координації життя і діяльності школярів органами учнівського самоврядування; поетапного розвитку почуття відповідальності дітей із систематичним діагностуванням і корекцією негативного досвіду; єдності зусиль батьків і педагогів у вихованні почуття відповідальності молодших школярів [2].

Тому дуже важливе завдання української освітньої системи полягає в пошуку нових підходів до організації взаємодії батьків та педагогів, розробки технологій та форм для відновлення виховного потенціалу сім'ї у розрізі розвитку відповідальності молодших школярів; розвитку сім'ї як суспільної, особистісної та державної цінності. Водночас проблема виховання відповідальної поведінки в учнів початкової школи зумовлена рядом суперечностей виховання відповідальної поведінки в учнів початкової школи: школярі саме цього віку вирізняються ризикованою, викличною поведінкою, часто мають викривлене уявлення про цінності життя і намагаються на них орієнтуватися, що в цілому несе загрозу не тільки їхньому здоров'ю, а й благополуччю суспільства. А отже все більшого значення набуває завдання у вихованні відповідальності сучасного українського школяра початкової школи як

високоморальної особистості, що розділяє традиційні українські духовні цінності, яка здатна реалізувати моральний, інтелектуальний, фізичний потенціал у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури

1. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. К.: Україна-Віта, 1992. 480 с.
2. Дубровська Л. О., Дубровський В. Л., Адамова А. А. До питання про виховання відповідальності у дітей початкової школи. *Зб. наук. праць V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* Переяслав-Хмельницький, (Київ. обл.): ФОП Домбровська Я. М., 2018. с. 47-51. URL: <https://cutt.ly/p3AzliV> (дата звернення 15.02.2023).
3. Басюк Н.А. Розвиток почуття відповідальності в молодших школярів: метод. реком. Житомир: Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2003. 100 с.
4. Савчин М.В. Вікова психологія : навчальний посібник. К. : Академвидав. 2005. 360 с.
5. Мацібора Н. Сутність партнерства вчителів і батьків у вихованні відповідальності молодших школярів. *Humanities science current issues.* 2022. Т. 1, № 53. С. 371–375. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-55> (дата звернення: 16.02.2023).
6. Іонець І.І. Формування відповідальності у молодших школярів: *магістерська робота.* Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці. 2021. С. 130. URL: https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3598/1/educ_2022_159.pdf (дата звернення: 16.02.2023).

УДК 364.692-053.67:615.214

ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК МЕДИКО-СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Єгоров Єгор, студент факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Останіна Н. С.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Автор статті висвітлює сутність проблеми поширеності залежності від психоактивних речовин серед учнівської молоді. Підкреслює науково-практичну значимість щодо вирішення проблеми залежності від ПАР. Визначає роль своєчасної соціально-педагогічної профілактики вживання психоактивних речовин. Розкриває особливості медико-соціальної реабілітації у соціальній роботі.

Ключові слова: залежність, психоактивні речовини, поширеність, адиктивна поведінка, профілактика залежності, реабілітація.

Вступ. Наявність у сучасній Україні тенденції до збільшення кількості різновидів адиктивної поведінки та осіб із різними формами залежностей є безсумнівною. Для багатьох громадян характерна орієнтація на життя за принципом «як хочеться», на самоствердження будь-якою ціною і будь-якими засобами. В даних випадках ними керує не лише користь та прагнення задовольнити свої потреби, а приваблює й сам процес, участь у ньому задля компанії, розваги, щоб не бути боягузом і «білою вороною». На основі отриманої інформації вважаємо, що адиктивна поведінка – розповсюджений феномен, який супроводжує процес зрілості та соціалізації, набирає все більших обертів у період підліткового віку та передбачає можливий спад у другому періоді (ранньої дорослості).

Відповідно до проведених досліджень, вплив соціальних умов життя на психологічні особливості особи може виявлятися в тих чи інших формах поведінкових розладів, до яких належить й адиктивна поведінка. Серед таких розладів варто розрізняти вікові адикції, пов'язані з особистісним розвитком у період неповноліття, і адиктивну поведінку дорослих, коли вона суперечить соціально-культурним нормам, але не виходить за рамки неформальних взаємодій, тобто не має асоціальної спрямованості.

Метою статті є наукове вивчення особливостей реалізації соціальної та медико-психологічної реабілітації залежних від психоактивних речовин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Психологічні аспекти реабілітації наркозалежних досліджували такі вітчизняні й іноземні вчені: Ю. Белоусов, В. Гаврилов, Т. Горські, Л. Завадська, С. Кулаков, Д. Піт, С. Проценко, І. П'ятницька, І. Руценко, М. Рябова. Огляд основних психологічних особливостей і структурних елементів системи реабілітації залежних засвідчує складність і багатогранність цієї системи.

Залежність від психоактивних речовин як соціально-педагогічна проблема. Існують такі типи поведінки, за яких люди змінюють свій психічний стан шляхом використання хімічних речовин і посилюють його психологічними компонентами. Відомо, що використання наркотичних засобів у присутності інших людей призводить до відчуттів, відмінних від отриманих на самоті. Так, алкоголь на самоті викликає сонливість і загальмованість, а в компанії людей – поліпшення настрою та збудження. Обидві форми залежності тісно взаємодіють і їх поділ можливий лише гіпотетично. Рисую, що об'єднує всі три фактори адиктивної поведінки, є прагнення уникнути реальності шляхом використання різних способів штучної зміни психічного стану. Ці методи стереотипізуються, генералізуються та стають обмежувальними бар'єрами

взаємодії з середовищем для конкретних людей. Спостерігаємо переважно такі види адикцій: куріння, алкоголізм, наркоманія, переїдання (часто залежність від солодкого), залежність від комп'ютера, інтернету, ігроманія, трудоголізм, ургентна залежність, нав'язлива потреба витратити гроші, сексоголізм тощо. Цей список поповнюється новими видами адиктивної поведінки щорічно. На думку вчених, адикцію можна визначити як «форму патологічної поведінки, що не відповідає нормі». Адиктивна поведінка – найпоширеніший тип девіантної поведінки в сучасному світі. Вона включена в поняття девіантної поведінки.

Проте девіантна поведінка не завжди буде адиктивною, а от адиктивна – це завжди девіантна поведінка, тобто така, що має відхилення від норми. Адиктивна (залежна) поведінка – один з різновидів девіантної поведінки з формуванням прагнення до відходу від реальності шляхом приймання певних речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності з метою розвитку інтенсивних емоцій. Характер адикції полягає в тому, що в зазначеному процесі встановлено емоційні відносини, відсутній зв'язок з іншими людьми, з неживими предметами чи явищами. Емоційні відносини з людьми втрачають свою значущість, стають поверхневими. Спосіб адиктивної реалізації із засобу поступово перетворюється на ціль. Психічний потяг проявляється в постійних думках про адиктивного агента, підйомі настрою в передчутті контакту з ним, пригніченості, незадоволеності без об'єкта адикції. Часто потяг супроводжується боротьбою мотивів. Якщо компульсивне залучення диктує поведінку хворого, то психічне, обесивне визначає настрій, емоційний фон [2].

Отже, загальною ознакою адиктивної поведінки є прагнення уникнути реальності, штучно змінюючи свій психічний стан, обмежуючи його якимось одним видом діяльності[1].

Адиктивна поведінка має безліч форм, підвидів, класифікується за різними ознаками (за об'єктом адикції, провідним механізмом розвитку тощо). Теоретично за певних умов агентами адиктивної реалізації можуть бути будь-які об'єкти або форми активності. Виокремлюють такі види адиктивної поведінки: – хімічна залежність (наркоманія, токсикоманія, куріння, алкоголізм); – порушення харчової поведінки (анорексія, голодування, булімія); – нехімічні типи залежностей (ігрова, комп'ютерна, сексуальна, нав'язливі покупки, трудоголізм, пристрасть до гучної музики тощо); – крайні ступені захоплення певним видом діяльності, що призводять до ігнорування наявних життєвих проблем і їх погіршення (релігійний фанатизм, сектантство). Така класифікація адиктивної поведінки враховує максимальну кількість її видів, проте цей поділ досить умовний – групи нехімічних залежностей і надмірних захоплень дуже близькі й класифікуються відповідно до наявності або відсутності відповідної нозологічної групи в номенклатурі хвороб. Одним з найбільш вивчених варіантів адиктивної реалізації є хімічна залежність.

Специфічною особливістю хімічної залежності є наявність тісного зв'язку між двома її аспектами – клінічним і психосоціальним. Це означає, що поведінку, пов'язану із вживанням наркотиків, слід вивчати як комплекс соціально-психологічних проблем, а також як наслідок прогресуючих фізико-хімічних змін в організмі[4]. Термін «психоактивний» не обов'язково означає, що речовина викликає залежність. У повсякденному житті ми часто застосовуємо більш зрозумілі словосполучення, такі як «вживання наркотиків», «вживання речовин» або «зловживання речовинами».

Наркоманія – один з видів хімічної залежності – тяжке захворювання. Наркотична залежність – хворобливий стан, характерними ознаками якого є явища психічної та фізичної залежності, нагальна потреба в повторному багаторазовому споживанні психоактивних речовин, що набуває форми непереборного потягу[9]. Основні психологічні підходи до проблеми наркозалежних, які згруповано відповідно до провідних напрямів у психології та найбільш розроблених теорій: біхевіоральний, когнітивний, психоаналітичний, трансактний, системний.

У межах біхевіорального підходу наркоманію можна розглядати як високоадаптивний спосіб поведінки, відмова від якого є неадаптивним кроком, пов'язаним з ризиком невизначеності та відповідальністю за себе. Водночас твереза поведінка не гарантує людині ні щастя, ні легкості буття, а вживання наркотичної речовини гарантує наркоману «зникнення» світу з його проблемами.

Когнітивний підхід у психології сприяє вивченню специфіки когнітивних процесів у наркоманів, розкрити складність взаємодій між людиною та ситуаціями, що виникають. Однак він не пояснює, чому один схильний бачити причину своєї поведінки в самому собі, а інший – в інших, оскільки наркомани приписують свій спосіб дій зовнішнім обставинам.

Психоаналітичний підхід у дослідженні наркоманії полягає переважно в поясненні виникнення залежності як дефектів у психосексуальному дозріванні, що призводить до оральної незадоволеності, яка спричиняє оральну фіксацію.

У межах трансактного підходу наркоманію сприймають як гру, у якій кожен учасник (це можуть бути члени сім'ї, близькі) має певну позицію. Також цей підхід характеризує наркозалежного як особистість, у якій домінує один его-стан – стан абсолютної інфантильності.

Відповідно до системного підходу, наркоманія – системний комплекс, який містить різні за своєю природою, рівнем і динамікою елементи.

Соціально-педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин. Профілактика залежності в широкому сенсі має відношення до уникнення або полегшення проблем, пов'язаних із вживанням речовин. Тому профілактика можуть мати різні цілі. Наприклад, мета зусиль, спрямованих на запобігання використанню нелегальних наркотиків, – зупинити випадки їх вживання[11]. Так чи інакше,

додатковою метою такої діяльності може бути зведення до мінімуму ефектів використання нелегальних наркотиків, яке має місце. Раз так, то підходи, обрані для здійснення намічених цілей, можуть бути різні. Тому, говорячи про профілактику залежності, важливо уточнити, що саме запобігається: початок вживання, повторюване вживання, негативний вплив на суспільство, проблеми зі здоров'ям конкретної особи або щось ще. Профілактика залежності традиційно поділяється на три етапи.

Перший – первинна профілактика, якій важливо уникнути зловживання до того, як у нього взагалі з'явиться шанс мати місце. Наприклад, однією з цілей такої профілактики буде перешкодження початкового вживання речовини. Ніколи не починаючи вживання наркотику, людина не буде мати з ним жодних проблем. В основі цього підходу лежить принцип «Просто Скажи Ні», коли, особливо молодим людям, пропонується наркотик. Іншою метою первинної профілактики може бути розвиток відповідального ставлення та / або культури вживання речовин. Кращий приклад цьому – відповідальне ставлення до випивки. Численні рекламні плакати та телевізійні передачі повинні приділяти більше уваги тому, що не можна сідати за кермо в стані алкогольного сп'яніння або дозволяти нетверезим друзям сідати за кермо.

Вторинна профілактика має справу з уже розпочатим зловживанням. Цей тип профілактики аналогічний до раннього лікування, коли проблеми тільки спливали на поверхню. Вторинна профілактика повинна здійснюватися системою, відповідальною за неправильне вживання речовин. Наприклад, людину, затриману за водіння в нетверезому вигляді, можуть направити на спеціальні курси, навчання на яких має запобігти повторенню ситуації.

Третя форма профілактики, яка називається третинною, полягає в лікуванні людей, які вживають наркотики і вже повністю залежні від них. Її мета полягає у припиненні вживання наркотиків та уникненні подальших погіршень в організмі людини. Третинна профілактика і лікування наркоманії збігаються.

Медико-соціальна реабілітація у соціальній роботі. Реабілітаційну роботу проводять за такими напрямками: терапія середовищем і зайнятістю; групова та сімейна психотерапія; тренінги; трудова соціалізація професійної орієнтації. Реабілітаційне середовище – особливий поведінково скоригований мікросоціум, що оточує ремітенту; мікросередовище, в якому він проживає, з яким спілкується та в якому здійснює свою діяльність. Загальновизнаним є поділ реабілітації на три види, що взаємопов'язані та доповнюють один одного:

1. Медична реабілітація – комплекс заходів, що містить способи прискорення реституції, стимуляції репаративно-регенеративних процесів, виявлення та зміцнення компенсаторних механізмів, корекції загальної резистентності організму й імунітету. Засоби медичної реабілітації: медикаментозна терапія, відновлювальна та косметична хірургія, фізіотерапія та ЛФК, психотерапія, дієтотерапія, комплементарні методи (акупунктурна терапія, мануальна терапія, фітотерапія, еферентна терапія).

2. Професійна (освітня) реабілітація: трудотерапія, професійне навчання та перепідготовка, профорієнтація.

3. Соціальна реабілітація: побутове та трудове влаштування, соціотерапія, соціально-економічне, соціально-гігієнічне та юридичне консультування[16].

З практичного огляду доцільно розрізнити такі періоди реабілітаційного процесу:

а) реконвалесценція – процес одужання з відновленням порушених біологічних і психологічних функцій (у цьому періоді застосовують патогенетичну терапію, хірургію, медичну реабілітацію);

б) реадаптація – процес пристосування до побуту, праці (навчання), навколишнього середовища (застосовують медичну реабілітацію, соціальну та професійну (освітню) реабілітацію, патогенетичну терапію);

в) ресоціалізація – процес відновлення соціальних функцій і становища особи в соціальному макро- і мікросередовищі (застосовують соціальну та професійну (освітню) реабілітацію, медичну реабілітацію, патогенетичну терапію)[17].

Висновок. У кожному конкретному випадку організація реабілітаційного процесу полягає в мультидисциплінарному (бригадному) підході з розробленням індивідуальної реабілітаційної програми. У системі реабілітації всі етапи програми повинні здійснюватися безперервно з періодичним повторюванням. Обов'язковим є скринінг психоемоційного стану з метою відстеження динаміки та виявлення латентної мотивації до вживання. Науково доведено, що серед споживачів психоактивних речовин більше алекситимікових соціофобів, ніж у загальній популяції, що ендогенно мотивує прийом наркотиків як засобів, що «розблоковують» алекситимію і коригують соціофобію.

Список використаних джерел та літератури

1. Денисенко М. Адикції у хворих на тривожно-фобічні розлади (діагностика та лікування). Вісник наукових досліджень. 2017. № 3. С. 97–104. doi: <https://doi.org/10.11603/2415-8798.2017.3.8086>.
2. Kutashov V. The study of clinical and psychological characteristics of people who use drugs. Системний аналіз та управління в біомедичних системах. 2015. № 14 (2). С. 264.
3. Трунова І., Авласович В. Наркоманія як соціальна небезпека для молоді. eSSUIR – Electronic Sumy State University Institutional Repository. 2016. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45319>.
4. Podolian V. Adolescent drug addiction in Ukraine: Medical, social and psychological aspects. One Health and Nutrition Problems of Ukraine. 2021. No. 55 (2). P. 7–16. doi: <https://doi.org/10.33273/2663-9726-2021-55-2-7-16>.

5. Курділь Н. Продукти природного опію в сучасній структурі наркотичних отруень (огляд літератури та результати скринінгу на наркотики у 1990-2020 pp.). *One Health and Nutrition Problems of Ukraine*. 2021. № 54 (1). С. 64–72. doi: <https://doi.org/10.33273/2663-9726-2021-54-1-64-72>.
6. Shylova M., Dothenko M. Methadone use during HIV infection treatment in people who inject drugs. *Resept*. 2021. № 3. С. 357–362. doi: <https://doi.org/10.34883/pi.2021.24.3.005>. ISSN 2519-4682. *Úridična psihologija*. 2022. № 1 (30) *Юридична психологія* 73
7. Fung H. Motivating drug addicts for treatment. 2017. doi: https://doi.org/10.5353/th_b3124667.
8. Козярук О. Суб'єкт контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 351–359. doi: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i6.2066>.
9. Міжнародна статистична класифікація хвороб та споріднених проблем охорони здоров'я. Десятий перегляд / пер. В. Пономаренко, А. Нагорна, Г. Панасенко. Київ : Здоров'я, 2001. Т. 3. 817 с.
10. Restrepo Escobar S. M. Drugs and addictive behavior. *Drugs and Addictive Behavior*. 2016. Vol. 1. No. 1. doi: <https://doi.org/10.21501/24631779.1762>.
11. Сердюк О. Соціальна робота з особами з наркотичною та алкогольною залежністю. *Соціальна робота в органах внутрішніх справ України : навч. посіб.* Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 303–324.
12. Устінова Л. Актуальні питання профілактики та виявлення пияцтва, наркотичної залежності та токсикоманії. *Медицина невідкладних станів*. 2018. № 7 (94). С. 59–64.
13. Fattore L. Considering gender in cannabinoid research: A step towards personalized treatment of marijuana addicts. 2012. *Drug Testing and Analysis*. No. 5 (1). P. 57–61. doi: <https://doi.org/10.1002/dta.1401>.
14. Satel S. L. 4 is drug addiction a brain disease? *Drug Addiction and Drug Policy*. 2001. No. 1. P. 18–143. doi: <https://doi.org/10.4159/9780674038622-005>.
15. Wong W. A. Adolescent drug addicts and their search for identity. 2020. doi: https://doi.org/10.5353/th_b3124644.
16. Hofmann S. The efficacy of cognitive behavioral therapy: a review of meta-analyses. *Cognit Ther Res*. 2012. No. 36 (5). P. 427–440. doi: <https://doi.org/10.1007/s10608-012-9476-1>.
17. Лисенюк В. П. Реабілітаційна медицина: основні поняття та дефініції. *Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця*. 2018. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/article/3453>

УДК 373.5

ПРОМОЦІЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Здоровець Тетяна, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв, практичний психолог Талалаївського ліцею Талалаївської сільської ради Ніжинського району Чернігівської області.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Демченко Н. М.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглядається проблема виникнення порушень психічного здоров'я дітей, зокрема, загальношкільний підхід до промації психічного здоров'я. Визначаються принципи створення шкільного простору, сприятливого для психічного здоров'я учасників освітнього процесу та алгоритм планування заходів щодо промації психічного здоров'я у навчальному закладі.

Ключові слова: психічне здоров'я, піраміда психічного здоров'я, захищене та сприятливе середовище, молодші школярі, початкова школа.

Постановка проблеми. У світлі останніх подій роль початкової школи та формат її роботи зазнали значних змін – із закладу, де діти здобувають освіту, вона переросла у центр підтримки, турботи та єднання. Змістилися також акценти у розумінні та цінності певних сфер знань та умінь. Зокрема, до переліку ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, доречно додати здатність дбати про своє психічне здоров'я, ефективно справлятися зі стресовими та травмівними ситуаціями (розвиток резильєнтності).

Роль школи у пропагуванні психічного добробуту важко переоцінити, адже за допомогою своїх ресурсів закладу освіти можуть впливати не лише на учнів та працівників, але й виходити на інші цільові аудиторії, наприклад, залучати батьків та громаду. Крім того, саме у контексті школи легше виявити дітей, яких можна віднести до групи ризику, та забезпечити їх належною підтримкою, навчити стратегіям для подолання складнощів, викликаних життєвими ситуаціями.

Не менш важливим видається й те, що освітяни володіють необхідними методиками та підготовкою для того, щоб визначити школярів, які потребують фахової допомоги у зв'язку з більш складними проблемами у сфері психічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміни можливі лише за наявності відповідного нормативного супроводу, методологічного підґрунтя, стратегій впровадження тощо. Серед напрацьовань

такого роду можна виокремити Концепцію школи, чутливої до психічного здоров'я, розроблену групою авторів: Вікторія Горбунова, Валерія Палій, Максим Розяєв, Віталій Климчук у 2022 році [3].

Мета статті – розглянути окремі аспекти промоції психічного здоров'я у початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що потрібно знати школі перед тим, як почати розробляти власну концепцію чутливості до психічного здоров'я? Головним є розуміння того, що різні люди мають різні потреби свого психічного здоров'я. На них впливає багато чинників: наявність чи відсутність соціальної підтримки, академічні чи професійні успіхи, фізичні хвороби, фінансова ситуація та інше.

Дисбаланс навіть в одному з вищеперелічених чинників може спричинити розлад психічного здоров'я. Діти молодшого шкільного віку теж у зоні ризику: згідно досліджень, проведених у багатьох країнах, 1 з 5 дітей молодшого шкільного віку страждає від психічного розладу (WHO, 2003). Більше половини всіх психічних розладів дорослих починається до досягнення 10-річного віку, а 75% – до досягнення 14 років [9].

Крім того, що психічні розлади спричиняють дистрес у самих дітей, вони є важливими для майбутнього країни в цілому. Життєві шанси дітей з психічними захворюваннями знижуються, погіршуються їхні освітні та кар'єрні перспективи, а це впливає не лише на особу та її оточення, але й загалом на суспільство. Отже, очевидним є факт необхідності якомога раніше створити умови для закладання позитивного емоційного стану та гармонійного вікового розвитку психіки.

Школи відіграють важливу роль у наданні підтримки учням на шляху до досягнення успіху в житті як з точки зору академічних досягнень, так і з точки зору психологічного добробуту. Саме тому школи можуть здійснювати заходи та надавати послуги, спрямовані на те, щоб учні були психічно здоровими і психологічно стійкими.

Наразі є три способи, як школи можуть допомогти:

1. Займатися промоцією соціального та емоційного здоров'я всіх учасників освітнього процесу, доповнювати заходи, які здійснюються на рівні сім'ї та громади загалом. Також школи можуть навчати дітей основним умінням, які допоможуть у вирішенні складних життєвих ситуацій.

2. Виявляти дітей з високим ризиком, викликаним рядом причин (проблемами у сім'ї, булінгом тощо). Освітній заклад може надавати окремі види цільової підтримки, спрямованої на допомогу таким дітям справлятися з навчальним навантаженням.

3. Виявляти дітей, у яких починаються кризи чи які страждають від проблем з психічним здоров'ям та потребують спеціалізованої, експертної допомоги поза межами школи. Заклад освіти може запропонувати допомогу з отримання цієї зовнішньої допомоги [3].

Принципи створення шкільного простору, сприятливого для психічного здоров'я учасників освітнього процесу, докладно викладені в Концепції школи, чутливої до психічного здоров'я (Вікторія Горбунова, Валерія Палій, Максим Розяєв, Віталій Климчук, 2022).

Звернемо увагу на п'ять базових принципів та відповідних компонентів умовної піраміди психічного здоров'я (чотири грані та основа), які дозволять створити в українських школах простір, чутливий до психічного здоров'я учнів та персоналу та надати дорожню карту з впровадження цілісної системи заходів з підтримки психічного здоров'я:

1) *принцип системності* – шкільні політики у сфері психічного здоров'я: система положень, які визначають шкільну культуру та цінності у ставленні до психічного здоров'я.

2) *принцип рівності* – цільові групи осіб, що об'єднані специфічними потребами з огляду на стан та особливості їх психічного здоров'я. Розуміння того, хто саме є цільовою аудиторією, наскільки різномірною вона є, наскільки різні потреби у сфері психічного здоров'я мають різні люди, сприяє реалізації принципу центрованості на потребах.

3) *принцип зосередженості на потребах* – напрямки роботи: загальні стратегії з підтримки психічного здоров'я у школі, зумовлені потребами цільових груп. Так, наприклад, особи з відсутністю психічних розладів та добрим станом психічного здоров'я все ж таки потребують його пропагування, яке і є основним напрямком роботи з ними.

4) *принцип кращих практик* – основні інтервенції: втручання, які безпосередньо працюють на підтримку психічного здоров'я. Йдеться про цілий спектр заходів, від конкретних дій по розбудові фізичного простору, запровадження таргетованих просвітницьких програм, проведення тренінгів та цілих навчальних курсів до застосування доказових технік психологічної підтримки, дотримання алгоритму перенаправлення до фахівців тощо.

5) *принцип компетентності* – дійові особи: усі, хто можуть та мають бути залучені до створення шкільного простору, сприятливого для психічного здоров'я. Сюди належать і школярі, і їх батьки, і представники шкільної адміністрації, інший шкільний персонал (психологи, соціальні педагоги, асистенти вчителів тощо). Звісно, що кожен має робити посильний внесок, відповідний до рівня компетенцій у сфері психічного здоров'я. Чим ближчою до верхівки піраміди, а отже більш спеціалізованою є інтервенція, тим вужчим стає коло осіб, що можуть її здійснювати. У такий спосіб цей компонент працює на реалізацію принципу компетентності [5].

Відповідно до даних Всесвітньої організації здоров'я, кожна шоста людина у світі перебуває у віці 7-10 років – особливому періоді формування особистості, який є вирішальним для розвитку соціальних та емоційних звичок, важливих для подальшого психічного благополуччя людини. Разом з цим, 14% дітей зазначеної вікової категорії мають розлади психічного здоров'я, однак вони залишаються здебільшого нерозпізнаними та нелікованими. Молодші школярі з розладами психічного здоров'я особливо вразливі до соціальної ізоляції, дискримінації, стигматизації, що впливає на їхню готовність шукати допомогу; мають труднощі у навчанні; їхнє здоров'я погіршується, а поведінка може вважатися доволі ризикованою [4].

Безліч чинників впливають на психічне здоров'я дітей. Чим більший вплив факторів ризику на дитину, тим сильніший потенційний негативний вплив на їхнє психічне здоров'я. До таких можна віднести: складні життєві ситуації, бажання не відрізнятись від однолітків, дослідження власної ідентичності. Вплив засобів масової інформації та гендерні норми також можуть посилити невідповідність між реальністю життя молодшого школяра та його уявленнями чи прагненнями щодо майбутнього. Важливо також враховувати якість життя вдома, стосунки з батьками та однолітками. Насильство, особливо сексуальне насильство та булінг, суворе ставлення батьків, а також серйозні соціально-економічні проблеми є визначними ризиками для психічного здоров'я.

Створення безпечного, захищеного та сприятливого середовища для розвитку дітей у закладах освіти – один із пріоритетів концепції школи, чутливої до психічного здоров'я [1].

Першим рівнем її впровадження є реалізація принципів промоції психічного здоров'я, тобто удосконалення вміння дітей молодшого шкільного віку регулювати власні емоції, розвиток ефективних стратегій подолання складних ситуацій (копінг-стратегій), підвищення резильєнтності молоді. Особливістю цього рівня інтервенції є те, що заходи охоплюють всіх учасників освітнього процесу, незалежно від того, чи мають вони проблеми у сфері психічного здоров'я. Реалізація заходів може здійснюватися працівниками, які не мають відповідної психологічної освіти, але натомість можуть проводити уроки, заняття, акції, зустрічі тощо. Водночас промоція психічного здоров'я має вийти за межі традиційної системи заходів та проєктів, стати повноцінною політикою, яка охоплює всіх учасників освітнього процесу, та діяти постійно, інтегруючись у кожен напрям діяльності закладу освіти.

Загальношкільний підхід до промоції психічного здоров'я містить наступні складові:

1. *Соціальне та фізичне середовище*: учні можуть брати участь у прийнятті рішень. Такі процеси активно підтримуються та заохочуються школою. Створено атмосферу довіри, толерантності, співпраці та співпереживання (емпатії). Фізичний простір закладу освіти є орієнтованим на комфортне. Демонстрація досягнень учнів та їхньої єдності. Приміщення закладу освіти є доступними для школярів та повною мірою задіяні у запланованих навчальних заходах.

2. *Викладання та навчання*: створено умови, у яких молодші школярі краще розумітимуть та цінуватимуть різноманіття. Надання учням початкової ланки можливості вивчати та практикувати соціальні навички (спілкування та співпрацю з іншими, активне слухання, вирішення конфліктів, емпатію тощо). Врахування індивідуальних освітніх потреб та вподобань. Підтримка учнівської автономії, мінімізація контролю, врахування думок учнів та їхніх точок зору.

3. *Політика школи*: постійний професійний розвиток усіх працівників школи у сфері психічного здоров'я. Будь-яка загальношкільна політика, що сприятиме фізичному та емоційному захисту всіх школярів. Забезпечення того, що всі учні та співробітники несуть відповідальність за моделювання та дотримання правил, що стосуються шанобливої поведінки, наприклад, впровадження єдиного кодексу поведінки тощо. Задоволення навчальних та соціальних потреб усіх школярів, у тому числі учнів з особливими потребами.

4. *Партнерство*: співпраця з родинами щодо розробки ініціатив у сфері покращення школи та навчання. Розробка політики для забезпечення співпраці з громадськими та державними організаціями. Створення можливостей для участі батьків, представників громади у шкільних об'єднаннях [5].

Інтервенція першого рівня представляє собою наймасштабніший напрям роботи, адже, насправді, промоція вводить психічне здоров'я у парадигму людських цінностей, робить його значущим, тобто таким, що потребує уваги, обговорення та турботи. Цей рівень також має превентивний характер, тому що спрямований на попередження можливих проблем з психічним здоров'ям у майбутньому.

Одним із визначальних компонентів першого рівня є просвітництво. Його мета полягає в тому, щоб зробити наукові знання щодо різних аспектів сфери охорони психічного здоров'я підростаючого покоління доступними широкій аудиторії: від учнівства та батьків до педагогічних працівників та спеціалістів різного профілю. Завдяки просвітницьким заходам можливо вчасно виявляти психічні розлади та задіювати відповідні методи допомоги та підтримки з вищих рівнів піраміди психічного здоров'я. Задля того, щоб просвітницька робота була ефективною, вона має бути систематичною, постійною та проводитися на всіх рівнях.

Алгоритм планування заходів щодо промоції психічного здоров'я у навчальному закладі передбачає:

1) *Оцінку потреб*. Першим кроком у плануванні промоції психічного здоров'я в школі є проведення оцінки потреб учнів, вчителів та персоналу початкової школи щодо знань у сфері психічного здоров'я:

важливо виокремити найактуальніші теми для учасників освітнього процесу. Для цього можна провести анкетування, спостереження та інтерв'ю з членами шкільної спільноти.

2) *Вибір стратегії промоції.* На основі результатів оцінки потреб можна обрати стратегії промоції психічного здоров'я, які є найбільш ефективними для певного закладу.

3) *Проведення заходів промоції.* На основі обраних стратегій промоції необхідно провести конкретні заходи.

4) *Оцінка ефективності заходів.* Після проведення заходів необхідно здійснити оцінку їх ефективності. Відповідним тут буде анкетування або спостереження щодо змін у психічному стані учнів, вчителів та персоналу школи. Ця оцінка допоможе зрозуміти, наскільки ефективними були обрані стратегії та заходи, а також дасть змогу внести відповідні корективи у подальше планування.

5) *Планування наступних заходів.* На основі оцінки ефективності заходів можна спланувати наступні кроки промоції, впроваджуючи та масштабуючи ті активності, які вже показали свою ефективність, та випробовуючи інші стратегії промоції. Планування має бути гнучким та адаптуватися під конкретні виклики, які постали перед спільнотою школи, чи створювати умови для реалізації отриманих можливостей, наприклад, організація незапланованої зустрічі з експертом у галузі психічного здоров'я або ж захід, ініційований учнівським колективом.

6) *Залучення батьків та громадськості.* Промоція психічного здоров'я в школі буде більш ефективною, якщо залучати до цих процесів батьків та громадськість. Зокрема, доцільно проводити батьківські збори з проблем психічного здоров'я та запрошувати представників громадських організацій на свої заходи. Це допоможе залучити більше учасників та розширити цільову аудиторію.

7) *Забезпечення систематичності та сталості заходів.* Щоб промоція психічного здоров'я в школі була успішною, необхідно забезпечити сталість проведення заходів. Для цього можна створити шкільний комітет з психічного здоров'я, який буде відповідати за організацію заходів та забезпечення систематичності їх проведення. Комітет може складатися з адміністрації школи, вчителів початкової ланки, учнів та батьків. Крім того, необхідно забезпечити фінансування та необхідні ресурси для проведення заходів промоції психічного здоров'я, такі як підручники, посібники, буклети та інші матеріали [5].

Вищезазначені кроки можна використовувати як загальний план для промоції психічного здоров'я в школі.

У нашій державі діють програми популяризації психічного здоров'я та добробуту. Однією з таких програм є Психічний шлях/Mental Trek, розроблена у рамках проєкту «Психічне здоров'я для України» (МН4U), що надає методичні рекомендації щодо навчання дітей правилам поведінки, яка допоможе їм дбати про психічне благополуччя. Mental Trek – це навчальний інструмент для підвищення обізнаності через особисте залучення до спільної діяльності [1].

Інтерактивна гра Mental Trek пропонує практичні інструменти у вирішенні проблем з психічним здоров'ям. На 5 зупинках, кожна з яких має свою назву та ключовий меседж, потрібно виконувати завдання, за які нараховуються бонуси. Серед них такі важливі напрями, як подолання наслідків булінгу та упереджень стосовно ментального здоров'я, єдність психічного та фізичного здоров'я тощо. Гра не лише інформує про засоби підтримки та зміцнення власного психічного здоров'я у повсякденному житті та в кризових ситуаціях, а й навчає, як бути толерантними та підтримувати людей, які мають психічні розлади або перебувають у стані психічного неблагополуччя [3].

Візуальний ресурс YouTube канал психічного здоров'я містить короткі відео з чіткими рекомендаціями щодо дій в ситуації, що склалася. Крім того, в Україні також діють антистигматизаційні програми («стигма» від дав.-гр. stigma – тавро, пляма). Через слабку обізнаність пересічних громадян з делікатними темами, пов'язаними зі здоров'ям, людина, яка має недуг, сприймається суспільством як відповідальна за те, що вона хворіє. Іншими словами, на неї соціумом навішується ярлик, який безпідставно перекреслює усі інші якості особистості, робить їх менш значущими, а також формує особливе ставлення оточення. Отже, людина ідентифікується виключно як носій певних якостей, і в цьому полягає соціальна небезпека стигматизації – вона завжди призводить до дискримінації [5].

Однією з антистигматизаційних програм є Програма 7 П для дітей Олега Романчука. В її основі лежить усвідомлене поняття «чужих дітей не буває». Відтак, вона окреслює розуміння проблематики психічного здоров'я та бачення чіткого плану спільних об'єднаних дій. Програма вчить ставитися з повагою одне до одного, розуміючи та приймаючи наші відмінності. Власне, 7 П – це багаторівнева система, яка включає такі компоненти: превенція і промоція, подолання стигми, просвітництво, первинна ланка, протоколи та програми, плекання фахівців та партнерство. Програма дотична до кожного, хто має стосунок до дітей та їхніх батьків, тобто до всіх учасників освітнього процесу [5].

Зважаючи на війну в Україні, діти перебувають під дією сильного емоційного тиску та демонструють симптоми травматизації психіки, тому надзвичайно важливо своєчасно надавати психологічну підтримку, щоб зберегти їхнє психічне здоров'я. Для стабілізації їхнього стану необхідно працювати індивідуально або ж проводити групові заняття.

У посібнику Діти і війна зібрані рекомендації для фахівців, що працюватимуть з дітьми, постраждалими від війни, а також для їхніх вчителів та опікунів у найрізноманітніших культурних середовищах. Він містить практичні методи та інструкції для групових занять поетапного навчання дітей з метою прищеплення їм певних навичок, що допоможуть позбутися психологічних проблем, які виникли внаслідок війни та насилля [1].

Книга Важливі навички в період стресу містить 5 простих для вивчення та застосування ідей та технік зниження рівня стресу. Їх можна застосовувати протягом кількох хвилин щодня чи читати розділи один за одним, роблячи між ними перерву для виконання вправ та застосування вивченого. Практика та використання цих ідей у своєму житті є ключовим фактором для зниження стресу [3].

Шкільний курс з психічного здоров'я у початковій школі містить навчальні програми для закладів освіти та надає повний набір освітніх інструментів для підвищення розуміння психічного здоров'я та психічних розладів як серед учнів, так і серед вчителів. Посібник розроблено у партнерстві з Канадською асоціацією психічного здоров'я. Його мета – навчання вчителів з метою впорядкування їх власних знань про психічне здоров'я та психічні розлади. Також посібник дає можливість вчителям ділитися цими знаннями зі своїми учнями за допомогою навчальної програми, поданої у форматі кількох модулів. У програмі пропонуються різноманітні інтерактивні заняття, які сприяють діалогу як учнів між собою, так і зі своїми наставниками [5].

Висновки. Обговорення психічного здоров'я та психічних захворювань у сприятливому, захищеному середовищі дає можливість молодшим школярам відчувати себе в безпеці, ставити запитання, отримувати знання, боротися зі стигмою та формувати власну думку про навколишній світ.

Список використаних джерел та літератури

1. Безпечний простір корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів. Навч.-метод. посібник. К., Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2021. 369 с.
2. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від зруччя у сім'ї до політичного терору. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.
3. Концепція школи, чутливої до психічного здоров'я. Зміст та впровадження / Розробники: Вікторія Горбунова, Валерія Палій, Максим Розяєв, Віталій Климчук. 2022. 49 с. URL: https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2022/10/final_mhss_201022.pdf
4. Гоцуляк Н.Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки.* 2015. № 1(74). С. 378-390.
5. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни. К.: ГО «ГО ГЛОБАЛ», 2022. 68 с. URL: <https://globaloffice.org.ua/uk/posibnik-koli-svit-na-mezhi-zmin-strategiyi-adaptatsiyi-psiologichna-pidtrimka-vchiteliv-ta-ditej-u-chasi-vijni/>.
6. Корнюшина О. Як пережити бентежні часи. К.: Наш Формат, 2021. 240 с.
7. Паркер Роерден Л. Не смійся з мене: просвітницько-профілактична програма тренінгових занять. Навч.-метод. посібник. УМСА, 2013. 100 с.
8. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посібник Богданов С. О. та ін. ; заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. К.: Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с.
9. Kessler et al, (2005) Kessler, R.C., et al. (2005) Lifetime Prevalence and Age-of-Onset Distributions of DSM-IV Disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of General Psychiatry*, 62, 593-602.
10. Kim-Cohen et al, 2003 Prior Juvenile Diagnoses in Adults With Mental Disorder: Developmental Follow-Back of a Prospective-Longitudinal Cohort. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12860775/>.

УДК 37.09 (092)

ВПЛИВ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ НА ДИТИНУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ К. Д. УШИНСЬКОГО

Калініченко Аліна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук. Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглянуто педагогічні погляди К.Д. Ушинського про вплив особистості вчителя на дитину. Охарактеризовано педагогічну систему педагога та його методи впливу на учнів. Також, виявлено чи актуальні його ідеї для сучасного покоління.

Ключові слова: К.Д. Ушинський, вплив, особистість, вчитель, педагогічна система, дитина, учень.

Вплив учителя на учня є одним з найсуттєвіших факторів в процесі навчання та розвитку. Учитель виступає не лише як посередник у передачі знань, але й як вихователь, який має вплив на формування особистості учня, його мотивацію, самооцінку та загальний розвиток. Відношення, ставлення та професійні якості вчителя можуть суттєво вплинути на самопочуття, впевненість у собі та академічні досягнення учня.

Питання впливу особистості вчителя на дитину розглянув Костянтин Ушинський, видатний педагог XIX століття. Ушинський вважав, що особистість вчителя має велике значення в процесі виховання і навчання дитини, саме це і стало одним із ключових аспектів його педагогічної системи.

Костянтин Ушинський вірив у важливість психологічної співпраці між учителем і учнем, а також у те, що виховання та навчання мають ґрунтуватися на взаєморозумінні, повазі та довірі. Він підкреслював, що вчителю необхідно мати високі моральні якості, бути прикладом для наслідування, володіти педагогічною майстерністю та вмінням створювати доброзичливу та сприятливу атмосферу в класі.

Педагог часто наголошував, що вихователь повинен мати розвинені емоційні, інтелектуальні та естетичні якості, бути терплячим, уважним і вміти адекватно реагувати на поведінкові вияви учнів. Він зазначав, що учитель повинен бачити у кожному учні індивідуальність, сприяти розвитку його здібностей та зацікавленості до навчання.

Особистість вчителя може впливати на дитину в різних аспектах. Перш за все, відносини між вчителем і учнем можуть визначати ступінь сприйнятливості дитини до навчання. Якщо вчителю вдається викликати довіру та зацікавленість учня, то його мотивація до навчання зростає. Крім того, позитивна особистість вчителя може впливати на формування позитивних цінностей, моральних норм та етичних принципів у дитини. Якщо вчитель проявляє справедливість, доброзичливість, толерантність та інші моральні якості, то це може стати прикладом для наслідування для дитини.

Вчитель також впливає на створення позитивної атмосфери в класі. Якщо вчитель проявляє турботу, розуміння та підтримку до учнів, то це сприяє формуванню довіри, взаєморозуміння та співпраці у класному колективі. За Ушинським, вчителю слід створювати такі умови, щоб дитина відчувала себе комфортно, була вільною у вираженні своїх думок та почуттів, а також мала можливість розвивати свої таланти та здібності.

Не менш важливим аспектом є здатність вчителя виявляти індивідуальний підхід до кожного учня. Кожна дитина має свої особливості, потреби та здібності, і вчитель, який це розуміє, зможе краще враховувати їх у своїй роботі. Він може стимулювати розвиток сильних сторін учня, допомагати у подоланні труднощів та створювати умови для його особистісного зростання.

Отже, вплив особистості вчителя на дитину в педагогічній системі Костянтина Ушинського є визначальним для її виховання та навчання. Вчителю слід мати високі моральні якості, виявляти турботу, розуміння та підтримку до учнів, створювати доброзичливу та сприятливу атмосферу в класі, враховувати індивідуальні особливості кожної дитини та допомагати їй у розвитку її потенціалу. Вплив вчителя на дитину включає стимулювання мотивації до навчання, формування позитивних цінностей та моральних норм, розвиток самостійності та творчого мислення, сприяння соціальній адаптації та розвитку емоційної сфери.

Ушинський підкреслював, що вчителю слід бути не просто посередником знань, а й справжнім вихователем, який допомагає дитині стати самостійною, моральною та громадянською особистістю. Він вважав, що вчителі повинні набувати глибоких знань про дитячу психологію та педагогіку, розвивати свої професійні навички і вдосконалювати свою особистість, щоб бути якомога ефективнішими в роботі з дітьми.

Отже, вплив особистості вчителя на дитину в педагогічній системі Костянтина Ушинського є надзвичайно важливим та визначальним. Ушинський покладав основний акцент на психологічну співпрацю між вчителем і учнем, а також на формуванні взаєморозуміння, поваги та довіри. Особистість вчителя відіграє роль прикладу для наслідування для дитини. Високі моральні якості, турбота, розуміння та підтримка до учнів допомагають створити доброзичливу та сприятливу атмосферу в класі. Це сприяє зростанню мотивації дитини до навчання та розвитку позитивних цінностей та моральних норм.

Список використаних джерел та літератури

1. Ушинський К.Д. "Лекції про народознавство". <https://lib.iitta.gov.ua/725875/1/Ushynskiy.pdf>
2. Ушинський К.Д. "Роздуми про педагогіку". http://www.rusnauka.com/30_NNM_2010/Pedagogica/73103.doc.htm
3. Гурбанова О. В. "Педагогіка К.Д. Ушинського". http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/11-1_2019.pdf

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Карпіна Валентина, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті піднімається важлива проблема попередження насильства в закладах загальної середньої освіти. Розглядаються заходи для профілактики булінгу завдяки яким діти набувають навичок управління своєю поведінкою, шанобливого ставлення до однолітків і дорослих, конструктивного вирішення конфліктів, розпізнавання маніпуляцій і опору негативному впливу, самостійного прийняття рішень.

Ключові слова: булінг, профілактика, ЗЗСО.

Створення сприятливих умов для розвитку, навчання і виховання головне завдання закладу освіти. Від того, у якій атмосфері перебувають діти, залежить їхній настрій, здоров'я, бажання вчитися і, зрештою, просто приходити до школи. Перебування у безпечному, доброзичливому освітньому просторі, де панують довіра та повага, є тією основою що сприяє запобіганню насильства та булінгу в закладі освіти.

У ЗЗСО дитина частіше стикається з так званими малими формами насильства, які впливають на розвиток особистості. Будь-яке насильство є порушенням прав, яке вимагає належної реакції зі сторони суспільства та держави. Дорослі, які здійснюють контроль за закладами освіти, і ті, хто в них працює, зобов'язані створювати безпечні умови, які сприяють збереженню гідності дітей та їх розвитку [2, с. 4].

Насильство в закладі освіти – це сплановані або спонтанні агресивні дії, що відбуваються на його території або в його приміщеннях під час занять, перерв, на шляху до нього і назад, а також на заходах, які проводить заклад в іншому місці. Суб'єктами і об'єктами насильства у закладі освіти можуть бути педагоги, інші працівники, учні та їхні батьки. Представник будь-якої з названих груп може бути ініціатором насильницьких дій, постраждалою стороною або свідком. Існують різні критерії для визначення видів насильства, які відбуваються в закладі освіти. Як правило, в міжнародних дослідженнях застосовують класифікацію насильства, засновану на видах агресивних дій щодо потерпілої особи: фізичне, психологічне, сексуальне і економічне насильство. Насильством також є дискримінація за будь-якою ознакою, яка полягає в упередженому ставленні до особи та відповідних діях. За проявом виокремлюють одноразові насильницькі дії і систематичне, регулярно повторюване насильство – булінг. Для позначення форми насильства, що здійснюється у віртуальному просторі, застосовують термін «кібербулінг». Відповідно до домінантної у багатьох випадках насильства ґендерної складової, вирізняють ґендерне насильство. Серед насильства, що відбувається в закладах освіти, окреме місце посідають тілесні покарання, які вчителі застосовують до учнів. [4, с. 17].

З проблемою насильства та булінгу в закладах освіти стикаються в усьому світі, і Україна не є винятком. Це підтверджують не тільки окремі випадки, але й результати досліджень.

Протидія насильству в закладі освіти - безперервна діяльність, яка вимагає від усіх учасників освітнього процесу чіткого дотримання прийнятих правил поведінки, виконання посадових обов'язків й упровадження політики щодо профілактики насильства. Головне правило – діяти системно, спільно і злагоджено. Навіть найбільш небайдужий вчитель чи вчителька не зможе подолати проблему булінгу (цькування) самотужки. Це завдання для командної роботи, в якій кожен може зробити свій внесок, щоб створити простір поваги і безпеки для всіх, хто вчиться та працює у закладі освіти. [4, с. 10].

Педагоги та батьки вважають, що найефективнішими діями, які сприятимуть зниженню кількості випадків насильства в освітньому середовищі є проведення систематичних просвітницьких заходів з ненасильницької поведінки (61,7% – батьків, 89,7% – педагогів), впровадження якісних профілактичних програм (51,3% – батьків, 76,0% – педагогів), створення антибулінгової політики (51,0% – батьків, 80,8% – педагогів) [4, с. 9].

Сьогодні, в процесі реформування системи освіти, проблеми цькування і насильства в шкільному середовищі дуже часто стають перепорою для досягнення мети всебічного розвитку дитини. Допомога дорослих дуже потрібна дітям та молоді в будь-якому віці, особливо якщо дії кривдників можуть завдати серйозної шкоди фізичному та психічному здоров'ю.

ЗЗСО відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями та ученицями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні ставлень та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки.

Вирішальна роль у протидії насильству і булінгу належить педагогам. Проте впоратися з цією проблемою вони можуть тільки завдяки системному підходу та підтримки керівництва школи, батьків, представників місцевих органів влади та громадських організацій, а також із залученням та участі дітей та молоді [5, с. 4].

Насильство в закладах освіти має різну природу і характер, проявляється як у формі одноразових насильницьких дій, так і у вигляді постійних знущань, принижень і систематичного цькування (булінг). Особливу небезпеку становить систематичне насильство – цькування або булінг. Булінг (від англ. bully – хуліган, задирака, грубіян, «to bully» – задиратися, знущатися) – тривалий процес свідомого жорстокого ставлення, агресивної поведінки, щоб заподіяти шкоду, викликати страх, тривогу або ж створити негативне середовище для людини.

Шкільне насильство – надзвичайно складна проблема, і під час її вирішення необхідно врахувати різні фактори. Такий комплексний підхід передбачає участь самих здобувачів освіти; залучення батьків, педагогічних керівників і громади; взаємозв'язок політики, законодавства та практики; визначення індикаторів насильства і дотримання принципів прав людини з урахуванням їх універсального характеру і культурних традицій.

Послідовне дотримання прав людини – запорука створення безпечного освітнього середовища, в якому з повагою ставляться до кожного, дотримуються прав людини, сформовано здорову і дружню атмосферу, освітній процес не тільки приносить користь учителям і учням, а й задоволення.

За результатами дослідження UNICEF, кожна четверта дитина (24%) зазнала булінгу з боку однокласників протягом останніх трьох місяців, а 67% пережили прояви такого насильства. Найголовнішою проблемою, що стосується цькування в закладі освіти, експерти називають розрив між поколіннями. Саме через цей розрив у комунікації поколінь 48% дітей, ніколи не розповідали про випадки насильства в закладі освіти, а 25% – говорили про це не з дорослими, а з другом, братом чи сестрою. З тих, хто мовчать, – 40% соромляться про це говорити, а 22% заявили, що це нормальне явище. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у 2016 році із 42 досліджуваних країн Україна посіла 9 місце за кількістю постраждалих від цькування. Опитування ВООЗ показало, що випадків цькування серед 11-річних більше, ніж серед 15-річних. Людину, яку вибрали жертвою і яка не може постояти за себе, намагаються принизити, залякати, ізолювати від інших різними способами [1, с. 28].

Для успішної боротьби з насильством у закладі освіти фахівці пропонують:

- усі члени шкільної спільноти мають дійти єдиної думки, що насильство, цькування, дискримінація за будь-якою ознакою, сексуальні домагання і нетерпимість у закладі освіти є неприйнятними;
- кожен має знати про те, в яких формах може виявлятися насильство й цькування і як від нього страждають люди. Вивчення прав людини і виховання миролюбства має бути включено до шкільної програми;
- спільно з учнями мають бути вироблені правила поведінки у класі, а потім загальношкільні правила, складені в позитивному ключі «як треба», а не як «не треба» поводитися. Правила мають бути зрозумілими, точними і короткими;
- дисциплінарні заходи повинні мати виховний, а не каральний характер. Осуд, зауваження, догана мають бути спрямовані на вчинок учня і його можливі наслідки, а не на особистість порушника правил;
- жоден випадок насильства або цькування і жодну скаргу не можна залишати без уваги. Учням важливо пояснити, що будь-які насильницькі дії, образливі слова є недопустимими. Реакція має бути негайною (зупинити бійку, припинити знущання) та більш суворою у разі повторних випадків агресії;
- аналізуючи ситуацію, треба з'ясувати, що трапилось, вислухати обидві сторони, підтримати потерпілого й обов'язково поговорити із кривдником, щоб зрозуміти, чому він або вона так вчинили, що можна зробити, щоб таке не повторилося. До такої розмови варто залучити шкільного психолога;
- залежно від тяжкості вчинку можна пересадити учнів, запропонувати вибачитися, написати записку батькам або викликати їх, позбавити учня можливості брати участь у позакласному заході;
- учням треба пояснити, що навіть пасивне спостереження за знущанням і бійкою надихає кривдника продовжувати свої дії. Свідки події повинні захистити жертву насильства і, якщо треба, покликати на допомогу дорослих;
- потрібно запровадити механізми повідомлення про випадки насильства. Ці механізми мають забезпечувати учням підтримку і конфіденційність, бути тактовними;
- для успішного запобігання та протидії насильству треба проводити заняття з навчання навичок ефективного спілкування та мирного розв'язання конфліктів [4, с. 32].

Важливими заходами для профілактики булінгу є такі, завдяки яким діти набувають навичок управління своєю поведінкою, шанобливого ставлення до однолітків і дорослих, конструктивного вирішення конфліктів, розпізнавання маніпуляцій і опору негативному впливу, самостійного прийняття рішень. Потрібно спрямувати роботу ЗЗСО на допомогу дітям у засвоєнні загальнолюдських цінностей, вчитися поважати права і гідність людини, її самобутність, гендерну рівність, підвищувати самоповагу і зміцнювати самооцінку.

Список використаних джерел та літератури

1. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480. Міністерство освіти і науки України. Міністерство молоді та спорту України. «Запобігання та протидія насильству». Методичні рекомендації Київ . 2018.
2. Методичні рекомендації «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в загальноосвітньому навчальному закладі». К: 2016.
3. Насильство в школі: Аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні / Дубровська Є., Ясеновська М., Алексеєнко М. 2020.
4. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників. Видання друге, доповнене та оновлене. Київ: Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї». 2020.
5. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. / Андреевкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

УДК 37.013(44)(092)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ГЕЛЬВЕЦІЯ НА ОСНОВІ ЙОГО ТВОРІВ

Кононенко Володимир, студент 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук. Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Актуальність. Клод Адріан Гельвецій – французький літератор та філософ, педагогічні погляди якого, на мою думку, випереджали час. Але через особливість тих часів його ідеям приділили замало уваги. В своєму творі він детально розглядає процес виховання та навчання. Тому, на мою думку, важливо дослідити його педагогічні погляди та дізнатися наскільки актуальними вони залишаються для сьогодення.

У передмові сказано, що коли людина пізнає себе та має чіткі поняття про мораль, то вона буде щасливою й добродісною. «Хай знають себе, хай мають ясні поняття про мораль! Вони будуть щасливі й добродісні». У цьому фрагменті автор звертає увагу на важливість морального виховання у житті людини. [с. 20]

Дитинство та юнацтво – це найбільш сприятливий час для виховання. «Але нащо відсувати термін нашого виховання до терміну життя нашого? Чом не призначити його на час спеціально присвячений вихованню, тобто на час дитинства та юнацтва?» Ця думка автора хоч і не створює чіткої періодизації та вказує на те, що виховання потрібно починати з самого дитинства.[с. 30]

Дитина отримує знання та виховання з перших секунд після народження. «Ту саму мить, як дитина дістає рух і життя, дістає вона й першу освіту». Ця цитата, можна сказати, є доповненням до попередньої. Тому, що з самого дитинства людина має певне розуміння чогось (хоч на початковому етапі воно здебільшого інстинктивне). Наприклад, коли приходять невідома людина малюк може заплакати.[с. 30]

Коли дитина отримує інформацію з смаку, зору, слуху, дотику й нюху, тоді в її пам'яті чітко викарбовуються поняття про певні речі і чим більше разів вона отримує однакові відчуття тим краще запам'ятовується. «Тоді чуття зору, слуху, смаку, дотику й нюху, - одне слово, всі двері її душі відчиняються. Тоді всі речі природи юрбою кидаються в неї і викарбовуються безліч понять у її пам'яті», «Раз у раз пізнаючи тих самих відчуттів у присутності тих самих речей, вона набуває про них тим виразнішого спогаду, чим більше повторюється діяння тих речей на неї». У цьому фрагменті автор вказує на те як потрібно працювати з дитячою пам'яттю. [с. 30-31]

Виховання та освіта – це сума безлічі випадків, що трапляються на шляху людини. Саме тому, що вони відрізняються або трапляються у різний час не може бути дві однаково виховані та освічені людини. Автор каже, що не може бути дві однаково виховані чи освічені людини, тобто всі мають свої індивідуальні особливості. [с. 32-33]

Діти навіть у школі не отримують однакової освіти. Тому, що вони приходять до школи з уже сформованими певними поняттями набутими у батьківському домі. Це є причиною відмінності у бажанні навчатися та нахилів до окремих предметів. «Але в якому віці вони вступають до школи? Семи-восьми років. А в цьому віці пам'ять їхня вже обтяжена поняттями, які, чи то випадкового вони походження, а чи набуті в батьківському домі, залежить від стану, характеру, достатків і багатства їхніх батьків. Чи треба дивуватися, коли діти вступивши до школи з такими різними незрідка поняттями, виявляють більший чи менший запал до вчення, більший чи менший нахил до певних наук». Ця цитата частково доповнює попередню, а також каже нам про те, що перше соціальне середовище для дитини є родина і від родини вона засвоює надзвичайно багато поглядів на життя. [с. 33-34]

Домашнє виховання є найоднаковішим, тому що діти мають одного вчителя, ті ж речі перед очима та читають ті ж книги. [с. 34]

До вибору годувальниці не можна ставитися байдуже. Саме вона впливає на вдачу немовляти. Від годувальниці дитина переймає велику кількість базових реакцій на певну подію, звички, мову (діалект). [с. 34]

Запорукою успіху є не страх перед покараннями, а допитливий запал, тобто добровільність та зацікавленість у навчанні. У цій думці вказується, які методи впливу на дітей краще застосовувати, тому що вони мають більший ефект. [с. 34]

Важливим у процесі навчання є змагання, саме воно породжує геніїв. [с. 35]

Наука виховання – це наука про способи збудити змагання. «Я завжди гадав, що наука виховання є, певно, лише наука про способи збудити змагання». Змагання збільшує цікавість та мотивацію до навчання. [с. 35]

Виховання юнака розпочинається після завершення школи. У цьому віці прокидаються пристрасті, стає великим вплив природи, а все, що оточує - глибоко вражає. [с. 35]

З завершенням школи розпочинається «друге виховання людини». Ця та попередня цитата вказують на кардинальні зміни, що відбуваються в підлітковому віці. Це і фізичні зміни, і зміна звичного середовища після закінчення школи (наприклад, навчання у вищому навчальному закладі) [с. 35]

У юнацькому віці збільшується вплив зовнішніх факторів і зменшується батька та вчителя. «А що численніші й різноманітніші навколишні речі, тим менше батько чи вчитель можуть бути певні наслідку впливу цих речей, тим меншу участь беруть той і той у вихованні молодика». Можливо, автор цієї думкою описав підліткову кризу. [с. 36]

Головними вихователями у цей час є форма врядування країни у якій він живе, і ті звичаї, що їх ця форма врядування дає нації, а також: 1. Становище, що юнак займає у суспільстві. 2. Друзі. 3. Те, що людина читає, тобто інформація, яку отримує юнак. На мою думку це твердження правдиве і для сьогодення. [с. 36]

Суперечності у правилах виховання виникають через те, що народна освіта поділена на релігійну та світську (державну). Я вважаю, що ця думка втратила актуальність. Вона є актуально лише для тих часів коли автор писав свою книгу [с. 42]

Виховання та освіта будуть найбільш ефективними, якщо підпорядкувати їх до єдиної мети. Цією метою повинна бути: «найбільша громадська вигода, тобто найбільша втіха й найбільше щастя найбільшого числа громадян». В цій цитаті описана ідея виховання та освіти з врахуванням потреб суспільства і вона є надзвичайно актуальною. [с. 47]

Головна суперечність виховання виникає тоді, коли сказане суперечить зробленому. Такий вчинок навіть дорослі люди сприймають неоднозначно, що ж до дітей, то я вважаю, що так чинити неприпустимо. Наприклад, вчитель розповідає дітям про шкідливість куріння, а потім сам на перерві палить цигарку. Це призведе до втрати авторитету вчителя. [с.46-49]

Висновки: Отже, проаналізувавши передмову та перший розділ твору можна впевнено сказати, що думки автора залишаються актуальними для сьогодення. Це і важливість морального виховання; періоди коли виховні впливи є найбільш ефективними; причини відмінності навчальних здібностей у дітей, навіть якщо вони навчаються в одній школі; зменшення впливу батьків та вчителів у підлітковому віці та збільшення впливу одноліток; виховання та освіта з врахуванням потреб суспільства.

Варто зазначити, що у більшості випадків при порівнянні з сучасними знаннями педагогіки та психології ідеї автора відрізняються лише у формулюванні.

Список використаних джерел та літератури

Клод Адріан Гельвецій Про людину, її розумові здібності та її виховання./ Перекл. з французької Валер'яна Підмогильного. – К., Основи, 1994. – 416 с.

УДК 378.147

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Корзун Олеся, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Дубровська Л. О.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглянуто проблему формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки. А також обґрунтовується думка про те, що підготовка майбутнього фахівця в початковій школі буде найефективнішою за умови її реалізації з урахуванням компетентнісного підходу та особливостей формування комунікативної компетентності. Комунікативно-діяльнісний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів сприяє ефективному формуванню комунікативної компетентності

педагогів початкової школи, які в майбутньому зможуть сформувати комунікативну компетентність, готовність до спілкування українською мовою в повсякденному житті спілкування, любов до рідного слова, інтерес і повага до історичного минулого українського народу, до української мови.

Ключові слова: освіта, формування, компетенція, компетентність, комунікативна компетентність, педагогічні технології, процес навчання, учитель початкових класів.

Постановка проблеми та актуальність теми дослідження. Особливістю сучасного етапу розвитку нашого суспільства є необхідність докорінного покращення підготовки спеціалістів, зокрема майбутніх учителів, опанування ними основами педагогічних знань та успішного застосування їх на практиці. Тому перед вищою школою України гостро постало питання підготовки висококваліфікованих фахівців, спроможних бути мобільними та конкурентно спроможними на світовому ринку праці, мати необхідні знання, навички й компетенції для навчання протягом життя.

Проблема розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів у процесі підготовки до професійної діяльності в інклюзивному середовищі є актуальною в сучасну історичну добу. Вчитель здійснює навчання і виховання всіх дітей, використовуючи принцип індивідуально-диференційованого підходу. Таким чином забезпечується соціалізація дітей та їх розвиток. Право дітей з особливими потребами на рівний доступ до якісної освіти закріплене Конституцією України, Законами України : «Про освіту», « Про повну загальну середню освіту», «Про охорону дитинства» та в міжнародних документах з питань прав інвалідів, зокрема Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні». У документах висуваються завдання щодо створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації дітей з особливими потребами особливо в закладах освіти.

Різні аспекти проблеми спілкування та формування стилю міжособистісної взаємодії висвітлені в дослідженнях Б. Ананьєва, Г. Андреевої, Л. Баткіна, М. Бахтіна, М. Бейкера, В. Біблера, О. Бодальова, М. Бубера, Г. Васяновича, П. Вацлавіка, К. і Р. Ведерберів, Л. Виготського, О. Гойхмана, В. Горяніної, М. Кагана, В. Лабунської, О. Леонтєва, Б. Ломова, Ю. Лотмана, К. Лунда, В. Малахова, А. Мудрика, Т. Надєїної, М. Обозова, Л. Орбан-Лембрик, В. Рибалки, І. Риданової, В. Саф'янова, В. Семиченко, В. Сухомлинського, Н. Творогової, Г. Чайки, Т. Чмут, Я. Яноушека та ін. Питання професійного спілкування розглянуто в працях М. Алвессона, І. Авдєєвої, С. Амеліної, І. Вдовенко, В. Грехнева, О. Каверіної, В. Кан-Калика, С. Кондратьєвої, І. Котової, Н. Курилович, О. Куцевол, Н. Логутіної, Г. Сагач, Є. Шиянова та ін. Формування комунікативної культури фахівців різного профілю, переважно у вищій школі, досліджували Л. Аухадєєва, О. Бовдир, Л. Іванченко, О. Запара, І. Зарецька, С. Знаменська, В. Лівенцова, Л. Лузяніна, І. Мазаєва, В. Майковська, Н. Мітрова, В. Садовська, С. Сарновська, В. Сморгочова, В. Соколова, В. Ремізов, Г. Тимченко, О. Шевцова, М. Шовкун, Н. Юрченко та ін.

Метою статті є розкрити теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів початкової школи.

Виклад основного матеріалу.

Поняття компетентнісного підходу виводиться із взаємозалежних понять «компетентність», «компетенція», «компетентний». Відповідно до трактування компетентний працівник – такий, «який має достатні знання у якій-небудь галузі, який з чим небудь добре обізнаний, тямущий, який володіє знаннями, кваліфікований, має певні повноваження, повноправниий, повновладний. Компетенція - це коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи, коло питань, у яких дана особа має повноваження, знання, досвід, сукупність знань, навичок, умінь, сформованих у процесі навчання тої чи іншої дисципліни, а також здатність до виконання певної діяльності; професійна компетенція – здатність до успішної професійної діяльності; компетенція спеціаліста – єдність знань, професійного досвіду, здатності діяти і навичок поведінки індивіда, обумовлених заданою ситуацією, її метою і посадою індивіда. Компетентність це: 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь; 3) коло повноважень якоїсь установи або особи, коло питань, у яких дана особа володіє знаннями і досвідом [6].

Під час наукового пошуку встановлено, що формування комунікативної компетентності у майбутніх фахівців є тривалим процесом, тому досить важливо поетапно залучати до вирішення професійних завдань, поступово ускладнюючи їх діяльність залежно від мети і завдань педагогічної практики та комунікативної підготовки. Зазначимо, що за визначенням комунікативна компетентність – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування [1. с. 28].

До складових комунікативної компетентності належать:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній виводженні психічних станів, міжособистісних відносин, умов соціального середовища;

- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі та потенціалі партнера, ситуації;
- готовність й уміння будувати контакти з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування;
- внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [6].

У працях таких українських учених, як Н. Ігнатенко, Л. Коваль, І. Пальшкова, І. Шапошникова, О. Пометун та ін., компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогів розглядається з двох сторін. З одного боку, це таке структурування змісту професійної освіти, яке включає набуття студентами компетентностей як результативного компоненту освітнього процесу. З іншої сторони, це підготовка майбутніх учителів до формування в учнів відповідних ключових та предметних компетентностей [7, с. 46].

Успішність комунікативної підготовки майбутніх учителів початкових класів залежить від того, наскільки в змісті та методиці їхнього навчання буде забезпечено: використання навчальних дисциплін і трансдисциплінарних зв'язків між ними як засобу досягнення мети формування комунікативної компетентності студентів; організацію комунікативного освітнього середовища в процесі викладання фахових дисциплін; управління непрямого типу з опорою на партнерську взаємодію учасників освітнього процесу, співтворчість, участь студентів у навчальному процесі як його активних суб'єктів; використання методів і прийомів інтерактивного характеру, традиційних та інноваційних технологій з метою оволодіння студентами стратегіями і тактиками професійної комунікації.

Висновок. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у сучасних умовах передбачає спеціальну організацію розвивального освітнього комунікативного середовища вищого педагогічного навчального закладу та розробленням відповідного методичного супроводу, що сприятиме оволодінню всіма складниками комунікативної компетентності. Водночас ефективність процесу формування комунікативних якостей майбутніх учителів початкових класів залежить від професійної спрямованості навчання їх української мови, інших дисциплін, мовленнєвої активності студентів, розвитку в них умінь особистісної і фахової самореалізації. Отже, процес формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців є цілеспрямованим, керованим, вимірюваним і ґрунтується на низці теоретико-методологічних концептів.

Список використаних джерел та літератури

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
2. Вітюк В.В. Готовність педагогів до змін в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа». *Наукові публікації «Педагогічний пошук»* № 2 (94), 2017.С. 3–7.
3. Матвієнко О. В. Педагогічне спілкування вчителя як складова професійної готовності до педагогічної взаємодії в навчально - виховному середовищі школи першого ступеня. *Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманов. Збірник наукових праць.* С.127-130
4. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *Дис. канд. пед. наук:* 13.00.04. Полтава, 2015.С. 91–122
5. Когут І. В. Обґрунтування методики формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університету імені Григорія Сковороди».* Додаток 2 до Вип. 35. Том IV (16).
6. Комунікативна компетентність, її складові. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/90380/sotsiologiya/komunikativna_kompetentnist_skladovi
7. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк : ЮгоВосток, 2009. – 375 с.- с. 46.

УДК 37.026

ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ У ВИХОВАННІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Коротун Марія, студентка 3 курсу філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Принцип природовідповідності спрямований на врахування багатогранної природи людини, особливостей розвитку з огляду на вік і стать. Представники цього напрямку вірили, що люди складаються з усіх тих елементів, які характерні для природи, вони – навколишній світ у зменшеному вигляді, тому і розвиватися людина повинна за спільними з природою правилами. Цей принцип підтримували відомі педагоги Я.А. Коменський, Жан-Жак Руссо, В.О. Сухомлинський та безліч інших.

Я. А. Коменський вважається одним із основоположників цього принципу завдяки послідовній розробці ідей природовідповідності, підпорядкуванню усіх теоретичних положень своєї педагогічної концепції під основні ідеї принципу. Тобто цей принцип виявився однією з методологічних основ його вчення. Однією з методологічних основ його вчення було проголошення загальної рівності людей від природи та рівності прав на освіту без відкидання факту відмінності індивідуальних задатків. У роботах Коменського прослідковується віра у те, що успішне навчання є результатом глибокого розуміння учнями сутності пояснюваних предметів і явищ. Завдяки розумінню природи вивчених явищ, до якого вчителі поступово приводять учнів, вони з легкістю мають використовувати свої знання на практиці.

За словами Коменського, «Розум в пізнанні речей йде поступово», тому у навчальному та виховному процесі важливо правильно вибрати початкову точку навчання і з обережністю планувати встановлення зв'язку між вже засвоєним і новим. Надаючи велике значення вправам і повторенню, Коменський висуває ряд вказівок і правил для здійснення цього принципу в навчанні: перші вправи початківців повинні обертатися навколо відомого їм матеріалу; вправи слід починати з елементів, а не з виконання цілих робіт; вправи повинні відповідати середнім здібностям учнів; вправи і повторення повинні мати місце доти, поки матеріал не розуміють всі; вправи і повторення повинні проводитись систематично. З цих положень і вказівок добре видно, що Коменський вправу і повторення повністю підпорядковує завданню свідомого і міцного засвоєння знань учнями.

Жан-Жак Руссо є основоположником теорії природного вільного виховання у відповідності з законами фізичного, розумового і морального розвитку дітей. Головними джерелами впливу на дітей мислитель вважав природу, людей та предмети оточуючого світу. Основне завдання виховання, яке здійснюється вже вказаними джерелами впливу, полягає у тому, щоб узгодити зовнішній вплив з природним розвитком дитини. За трактуванням Руссо, природне виховання допомагає вільному розвитку дитини, який відбувається через індивідуальне здобуття життєвого досвіду. За розробленою ним віковою періодизацією, першим періодом розвитку дитини є «раннє дитинство» (до 2 років), коли основна увага має приділятися фізичному вихованню. За переконанням Руссо, новонароджену дитину не варто сповивати, бо перший її крик – «протест проти несправедливості в суспільстві!». У період з 2 до 12 років, який Руссо називає «сном розуму», дитина не спроможна до аналізу, логічного мислення. Варто розвивати органи чуттів та знайомитися з навколишнім життям. Під час третього періоду, з 12 до 15 років, варто вводити розумове та трудове виховання. У підлітків варто культивувати спостережливість, привчати до праці в саду, на городі, в полі, майстерні. Не варто забувати і про навчання читанню, письму, географії, природознавству, астрономії, арифметиці, геометрії. Юнаки 15-17 років мають перед собою 3 завдання : виховання добрих почуттів, добрих суджень і доброї волі. До 17-18 років юнаку не варто згадувати про релігію, але Руссо вірить, що Еміль самостійно проходить до пізнання божественного початку, спираючись на свій життєвий досвід та спостереження.

В. О. Сухомлинський взяв за основу принцип природовідповідності у своєму педагогічному підході, що проявлялося у його поглядах на моральне виховання дитини. В естетичному вихованні підлітків і юнацтва В. О. Сухомлинський головну увагу приділяв урахуванню соціальної природи людини. Він вважав, що у гармонійному поєднанні краси, що оточує людину, та її внутрішньої краси провідна роль повинна належати красі людських стосунків. Реалізація принципу природовідповідності у трудовому вихованні була покликана розкрити природні здібності кожної дитини; Трудова діяльність учнів організовувалася відповідно до їхніх природних, вікових, психологічних особливостей, рівня розумового розвитку. Організація трудової діяльності учнів шляхом взаємодії з природою дозволяла залучати їх до праці без зовнішнього примусу, що відповідає гуманістичним поглядам В. О. Сухомлинського. Відсутність примусу у методиці є важливою рисою сучасної освіти. Реалізація природовідповідності виховання ґрунтується на визнанні спорідненості біологічної сутності людини з природою, на вивченні та розвитку природних особливостей учнів. Вчений-педагог виявив залежність духовного життя дитини від особливостей її фізичного розвитку, стану здоров'я. Відтак реалізація принципу природовідповідності шляхом організації взаємин учнів з природою визначала зміст фізичного виховання.

Отже, саме принцип природовідповідності - один з тих, що орієнтує педагога шукати опору для конструювання теорії, технології або практики навчання в самій дитині, в її індивідуальних здібностях і особливостях, зумовлених різними факторами, - від вроджених задатків до впливу на нього навколишнього середовища. Згідно з цим принципом, критерієм ефективності навчання є природний вільний розвиток учня, що зберігає свою самобутність і гармонію з навколишнім світом, що вміє вибудовувати продуктивну діяльність, спираючись на власні можливості.

Список використаних джерел та літератури

1. Видолуб Н. О. Педагогіка та екологія. Природовідповідність у народній педагогіці та екологія як наука, як проблема і як предмет викладання в сучасній школі / Н. О. Видолуб // Практична психологія та соціальна робота. 1999.
2. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. Фіцула - Видавничий центр «Академія», 2001.

3. Є. І. Коваленко, Н. І. Белкіна Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія. Київ, Центр навчальної літератури, 2006.

4. Кравцов В. О. Принцип природовідповідності виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Кривий Ріг, 2001

УДК 551.582 (477.51)

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПЕРЕГОВОРАМ, ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Кочергіна Анастасія, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Кошова І. В.**, кафедра загальної та практичної психології.

Наразі суспільство більшої уваги приділяє збереженню своїх ресурсів, як часових так і фінансових, що безумовно впливає на всі сфери життя. Цей момент не омиває сферу вирішення конфліктів, тому щороку кількість спеціалістів зростає, а звернень до різних структур більше. Проте, важливим на даний момент лишається ознайомлення людей з менш відомими процесами, що спрямовані на пошук оптимальних рішень для всіх сторін, серед яких є медіація. Саме тому була обрана відповідна тема, а стаття у свою чергу розкриває особливості процесу медіації, зокрема через призму практики переговорів. Також, було виокремлено основні відмінності процесів, що дозволило зробити висновки щодо теми.

Ключові слова: медіація, переговори, конфлікт, спір.

Виклад основного матеріалу: Медіація та переговори є процесам, зміст яких формується навколо вирішення конфліктної ситуації, але за своєю суттю мають принципову відмінність.

Безпосередньо саме визначення переговорів різняться в залежності від науковця та призму його дослідження, але аналізуючи їх, яскравої різниці між ними практично не відслідкувати. Так, можна зазначити фундаментальні характеристики переговорного процесу: формат діалогу, який здійснюється з метою досягнення вирішення спору чи іншої конфліктної ситуації, учасники якого зокрема відзначаються цілеспрямованістю та орієнтованістю на результат; сторони розпочинають переговори зі спільною метою – пошук найоптимальнішого рішення конкретної проблеми [2, с. 104].

Переговори є найбільш усталеним інститутом вирішення конфліктів, так як історично завжди супроводжував людей у досягненні домовленостей. Проте, за часи його розвитку людина шукала й інші механізми пошуку компромісу з опонентом. Результатом інтелектуальної роботи суспільства у даному напрямку можна вважати побудову системи альтернативних методів вирішення спорів, серед яких чинну позицію займає інститут медіації [4, с. 127].

Медіація – процес досягнення консенсусу між сторонами спору або конфлікту, перебіг якого передбачає залучення третьої, нейтральної сторони для її вирішення. Медіатор, який займає дану нейтральну позицію, у свою чергу виступає спеціалістом, що запрошується до столу переговорів сторонами добровільно та не пропонує варіанти вирішення тої чи іншої ситуації, а допомагає учасникам сформулювати його самостійно, завдяки пошуку їх інтересів, а не первинних вимог [1, с. 29].

Принциповою відмінністю двох форматів вирішення конфліктних ситуацій є баланс сил між сторонами, що забезпечує робота медіатора, у той час як у переговорах сторони не беруть на себе роль фасилітатора. Таким чином, під час проведення процедури медіації сторони не здійснюють тиск одне на одного, а працюють у єдиному напрямку зі спільною метою, що безумовно позитивно впливає на результати. Також, даний факт супроводжує обмін можливих варіантів рішень, спираючись на наступні моменти, на яких акцентує медіатор: інтереси, а не вимоги, пріоритетність, раціональність та можливість виконання угод. Виходячи з цього, у переважній більшості процесів сторони досягають результату, що в майбутньому реалізовується на практиці, адже він був узгоджений добровільно та за власним бажанням [1, с. 31-32]. Саме цей факт є одним із найбільш яскравим, що виокремлює процедуру медіації серед інших форматів вирішення спорів та конфліктів.

Неможливо оминати той факт, що процедура медіації передбачає реалізацію принципу конфіденційності без додаткових обговорень сторін щодо цього, у той час як переговори потребують врегулювання проблеми розголошення інформації. На думку авторки, базове правило у вигляді зберігання всіх даних сторін вже передбачає створення безпечного поля для обговорення всіх деталей ситуації.

Безумовно, найкращим показником результативності медіації можуть бути лише цифри, тому далі буде наведено кейс, що відображає потужність процесу. Великобританія у 2018 р. здійснила дослідження

результатів звернення до інституту медіації. Так, медіатори допомагають британським підприємцям в сумі економити близько 3 млрд фунтів стерлінгів щороку. Загалом, 89% конфліктів успішно вирішуються за згодою сторін, 74% яких було досягнуто протягом дня, 15% витрачають декілька днів на пошуки консенсусу. Завдяки дослідженню також можна побачити, що загальна вартість справ, яка вирішується протягом року, зростає у позитивній прогресії [3].

Медіація – діалог, який став втіленням таких принципів, як конфіденційність, самовизначення та баланс сил сторін. А також, вже показав доволі гарні результати, що відображено у попередньому абзаці. Тому, цей інститут на думку авторки, може стати альтернативою переговорам у певних видах конфліктів, адже саме він дозволяє учасникам визначити свої подальші дії згідно інтересам, а не вимогам.

Список використаних джерел та літератури

1. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікт, не звертаючись до суду – Київ, 2021. – 124 с. (Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес Школі).
2. Тихомирова Є. Конфліктологія та теорія переговорів / Є. Тихомирова, С. Постоловський. – Рівне: Перспектива, 2007. – 389 с.
3. Mulrooney J. Reviewing the 2018 Eighth CEDR Mediation Audit [Електронний ресурс] / Joseph Mulrooney // mediatelegal. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://mediatelegal.co.uk/cedr-mediation-audit/>.
4. The History of Regulating Mediation. // Belügyi Szemle. – 2023. – С. 124–136.

УДК 37.026

ТВІР Т. КАМПАНЕЛЛИ «МІСТО СОНЦЯ»

Кресь Анастасія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Твір Томазо Кампанелли побудований в стилі, звичайному для утопічних творів. А саме: мандрівник під час своїх пригод потрапляє в невідому країну, де і знаходить здійсненими суспільний лад, який в його уяві здаються йому бездоганними.

У творі, описане Кампанеллою Місто Сонця, за своїм зовнішнім виглядом нагадує італійське місто-державу, оточену стінами і розташовану на одному пагорбі. Навколо міста розташовані його володіння – контадо середньовічного італійського міста. Як і в кожному італійському місті, в центрі – простора площа, а на ній побудований храм. Можна також виділити ще одну спільну рису з італійським середньовічним містом – це наявність чотирьох воєвничих держав-сусідів, розташованих на тому ж острові.

Мешканці Міста Сонця мають стільки урядовців, скільки ми розрізняємо чеснот. Отже, є в них посади, що мають назви: Великодушність, Мужність, Цнотливість, Щедрість, Справедливість (кримінальна й цивільна), Западливість, Щирість, Добродійність, Вдячність, Веселість, Бадьорість, Стриманість тощо. На ці посади обираються люди, кого ще змалку, в школі, визнано за взірць такої чесноти.

Особливостями другого й третього року життя дітей є навчання говорити і вивчення азбуки, що поєднується з прогулянками по під мурами. Усіх дітей поділяють на чотири загони, якими керують четверо літніх вчених мужів. Згодом діти починають займатися гімнастикою, бігом, метанням диска та іншими вправами й іграми, що всебічно розвивають їхнє тіло. До сьомого року життя діти ходять скрізь босоніж і з непокритою головою. У цей час учителі водять дітей у шевські майстерні, пекарні, кузні, до столярів, малярів тощо, щоб виявити нахили й обдаровання кожного з них.

На восьмому році, після ознайомлення з основами математики за малюнками на мурах, учні відвідують лекції з природничих наук. На кожний предмет виділяють по чотири викладачі, які протягом чотирьох годин читають усім чотирьом загонам по черзі. Отже, поки одні займаються фізичними вправами або виконують суспільно корисну роботу, інші уважно слухають лекції.

Згодом усі вони беруться за вивчення складніших наук: математики, медицини тощо, причому на уроках постійно влаштовуються диспути і запальні дискусії.

Не менш важливо знати фізику, математику й астрологію. Знанню мов для кандидата на цю високу посаду не надається великої ваги, тому що в цій країні багато перекладачів, роль яких виконують граматики. Зате конче потрібно для нього досконало опанувати метафізику й теологію, збагнути коріння, основи й суть усіх наук і мистецтв, подібності й відмінності між речами, збагнути необхідність, призначення й гармонію світу, міць, мудрість та любов божу, ступені буття та його відповідники в явищах небесних, земних, морських та божественних у такій мірі, в якій це доступно для смертного. Йому слід також вивчити твори пророків і астрологію. Таким чином, вони вже заздалегідь знають, хто стане О.

До чужоземців вони ставляться особливо ввічливо й щиро. Протягом трьох днів їх утримують на державний кошт. Насамперед мийуть їм ноги, далі показують місто й пояснюють принципи його устрою, запрошують у Раду і на громадські трапези.

Солярії дотримуються погляду, що є дві першооснови всіх земних речей, а саме: Сонце як батько, і Земля як мати. Повітря вони вважають нечистою частиною неба, а весь вогонь, на їхню думку, походить від сонця. Море є ніщо інше, як піт землі або випари розпеченого й розплавленого її нутра, являючи собою сполучну ланку між повітрям і землею, таку, як кров між тілом і духом у живих істот.

Світ, твердять вони, – це величезне живе створіння. Ми живемо в його череві, як черв'яки живуть у наших нутрошах. Тим-то ми залежимо не від провидіння зірок, Сонця й Землі, а від божого провидіння, адже по відношенню до небесних тіл, які прагнуть лише збільшення своєї величини, ми виникли і живемо випадково, а по відношенню до бога, знаряддям якого вони є, ми були обмірковано створені провидінням і призначені для великої мети.

Визнають дві метафізичні першооснови: існуюче, тобто Бога всевишнього, і небуття, тобто відсутність існування чого-небудь, а також умову, без якої ніщо в природі не існує. Далі, схильність до небуття породжує зло й гріх; значить, гріх є наслідком причини недостатньої, а не дієздатної.

У старшому шкільному віці, щоб стати корисним суспільству, конче потрібно досконало опанувати метафізику й теологію, збагнути коріння, основи й суть усіх наук і мистецтв, подібності й відмінності між речами, збагнути необхідність, призначення й гармонію світу, міць, мудрість та любов божу, ступені буття та його відповідники в явищах небесних, земних, морських та божественних у такій мірі, в якій це доступно для смертного.

Таким чином, розуміння соціальних передумов «Міста Сонця» відкриває нам шлях до розуміння його довготривалого впливу. Але воно також пояснює і межі впливу на Кампанеллу його літературних античних і ранньохристиянських вчителів. Кампанелла не просто сприймає літературну традицію, але й перетворює її матеріал у відповідності з потребами свого часу і тих соціальних груп, інтереси яких він захищає. Саме це дало йому можливість, відкинувши аристократичні риси вчення Платона, і «приспосуванство» батьків церкви, побудувати утопічну схему ідеального суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Історія зарубіжної педагогіки: конспект лекцій / Упорядники: Л.В. Маляр, М.І. Кухта. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. 64 с.
2. Зайченко І.В. Історія педагогіки. Книга 1. Історія зарубіжної педагогіки: Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 624 с. // http://megalib.com.ua/book/9_Istoriya_pedagogiki_Kniga_1_Istoriya_zarybijnoi_pedagogiki.html
3. Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.

УДК 37.02

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЇ»

Купка Ольга, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв,
Загороднюк Владислава, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв,

Лясковська Маргарита, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Білоусова Н. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті аналізуються поняття «інновація» та «інноваційна діяльність», акцентується на причинах виникнення інновацій,

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність,

Інтенсивність змін у нашому середовищі та застарілість стратегій в освіті підштовхнуло до змін у середній освіті і на даний час – це наймасштабніша реформа за час незалежності.

Для того, щоб підростаюче покоління йшло в ногу з часом, а не пасли задніх вже не достатньо: просто гарно відтворювати подані знання та отримати суму необхідних вмінь. Для формування, гармонійної особистості майбутнього, необхідно вміти контролювати емоції, встановлювати та підтримувати контакти, справлятися з конфліктною та маніпулятивною поведінкою опонента та ефективно реагувати на стрес, мати нестандартне, гнучке мислення. Всі ці завдання поставлені перед школою сьогодення [1].

На даний момент, будь-яку інформацію можна отримати за допомогою гаджетів, тому на перший план виходять здатність критично мислити, шукати й бачити зв'язки між явищами та вчинками людей, висувати власні гіпотези, аргументувати їх та вдумливо оцінювати альтернативи, вибудовувати судження на доказах, ухвалювати незалежні обґрунтовані рішення [7].

У новій науковій літературі, знаходиш нові терміни, які визначають саме такі технології–інноваційні–здатність до оновлення, відкритість новому. Розвиток освіти вимагає від педагогіки не лише саму науку, а й практичне застосування нових технологій та сучасних методів навчання підростаючого покоління [2].

Мета статті: теоретичне дослідження поняття «інновація», особливості поняття.

Виклад основного матеріалу. У статті використані філософські та загальнонаукові методи. Зокрема, соціально–філософське осмислення категорії «інновація», проведення її порівняльного аналізу із близькими, але не тотожними логіко – філософськими поняттями «нове», «новація», «нововведення» за допомогою застосування взаємопов'язаних методів аналізу і синтезу. Метод аналізу також використовувався при вивченні економічної, соціологічної, психологічної і філософської літератури, що дозволило визначити усталені погляди на проблему; виокремити і сформулювати питання, що не знайшли свого сучасного сьогоднішнього, вирішення; сформулювати висновки у статусі пізнавальних і суспільно – практичних завдань [5].

Переважає більшість науковців вважають, що інноваційність є загальною властивістю, яка притаманна культурі, суспільству в цілому і окремим її складовим. Здатність суспільного організму відображати дійсність, трансформувати дії, вносити елемент новизни і т. ін. історично формується у людській культурі у тісному взаємозв'язку з його адаптивною здатністю, яка робить можливим вирішення проблем, які безпосередньо постають перед людиною і суспільством. Інновації як важлива складова суспільної системи, яка еволюціонує, як механізм перетворень, що створює передумови для соціокультурних змін різного масштабу, залежить від людської здатності до творчості і можливостей суспільства приймати або адаптувати результати цієї творчості. Інновація є дійсно людською потребою і за своєю мотивацією виступає як нормальне природне явище [5].

Можна назвати дві головні причини, що роблять необхідними інновації:

1. Внутрішня–зростання і ускладнення потреб людини, родини, суспільства змушують здійснювати винаходи все більш нових та ефективніших засобів задоволення цих потреб.

2. Зовнішня–постійно змінюване середовище, що оточує людину і суспільство (природне, соціально-економічне) привносить нові зміни подій і явищ суспільного буття. Людина змушена використовувати всі свої сили та досвід для того, щоб адаптуватися до цих змін, встояти у конкурентній боротьбі. Суспільству в цілому і кожній його частині, зокрема, необхідно розвиватися та йти уперед, тому що консервативна частина суспільного організму приречена на поразку в боротьбі за існування і розвиток [6].

Разом з тим, слід зауважити, що зміст терміну «інновація» ще не став надбанням спеціального аналізу у філософських наукових дослідженнях, а сама дефініція відсутня у довідковій літературі. У різноманітних варіантах експлікації даного поняття чітко фіксується прив'язка до предметних галузей конкретних наук, інноваційність яких розглядається тим або іншим автором. Терміни «новина», «новація», «інновація», «нововведення» широко використовуються у повсякденній практиці і нерідко ототожнюються, хоча дещо різняться за своєю сутністю. Ці терміни об'єднує те, що вони відображають розвиток, оновлення. Будь-яка соціоекономічна система розвивається через оновлення. Названі вище поняття віддзеркалюють шлях розвитку, який веде до змін через прискорення поступовості руху та оновлення всіх елементів процесу: принципів, методів, цілей, що потребує подолання укорінених звичок, взаємозв'язків, стійких тенденцій і породжує нову якість, як-то: оновлену матеріально-технологічну базу, систему управління, суспільні відносини, новий спосіб життя, новітні життєві стилі. Перш, ніж дослідити специфіку цих понять та їх відмінності, необхідно з'ясувати зміст цих понять [8].

У вітчизняній, як і у світовій літературі існують численні погляди на сутність та зміст поняття «інновація». І це не дивно, адже як зауважив відомий американський футуролог Елвін Тоффлер, серед проблем, з якими стикається суспільство, немає важливішої і складнішої, ніж проблема нововведень [11]. Слід відзначити що, незважаючи на значне накопичення емпіричних знань та теоретичних концепцій, на сьогодні відсутня узагальнююча теорія з інноватики, існують розбіжності з ряду важливих методологічних питань, тлумачення основних категорій, про що свідчить спеціальна література. Так, у технічних науках акцентується увага на технологічній стороні змін принципово нових технологій (В.Л. Макаров, Г. Менш та ін.). У економічній науці фіксується не лише процес впровадження, але і широкомасштабне рентабельне використання новацій (П. Друкер, В.Г. Медінський, А.І. Пригожин, Й. Шумпетер та ін.). У сфері педагогічних наук все більшу популярність набувають інноваційні заходи у галузі управління освітнім процесом (В.П. Симонов) [5; 8; 13]. В залежності від об'єкту і предмету дослідження інновації розглядають або як процес (Г.М. Гвішиані, В.С. Кабаков, І. Перлак, І.П. Пінінгс, В. Рапопорт, Б. Санто, Б.Твісс); а у більш вузькому значенні як одна із фаз цього процесу (В. Хартман та ін.); як результат (С.Б. Бешелев, Ф.Г. Гурвич); як зміна у тому соціальному середовищі, у якому протікає «життєвий цикл» інновації (Ф. Валента, Л. Волдачек, Ю.В. Яковець); як система (М.І. Лапін, Й. Шумпетер) [12].

Й. Шумпетер поділяв інновації на первинні (базові) та вторинні (похідні). Первинні (базові) інновації– це ті, що є основою великих винаходів і формують фундамент для виникнення дрібніших за значущістю інноваційних розробок (вторинних (похідних)). Саме базові інновації, що справляють найсуттєвіший вплив на розвиток суспільства, повинні найбільше підтримуватися державою, тоді як уявні інновації, що лише затягують час, слід вилучати із системи державного регулювання [2].

Американський економіст П. Друкер на основі робіт Й. Шумпетера, М. Кондратьєва, М. Калецькі та в результаті аналізу економічної ситуації у США протягом 1980-х рр. зробив висновок про «атипічний цикл Кондратьєва», коли упродовж падіння темпів розвитку традиційних галузей промисловості спостерігалася не стагнація, а економічне зростання, викликане зростанням підприємницької активності [9].

Висновки П. Друкера базувалися на спостереженнях за розвитком підприємництва «за західною моделлю» (США), яке було більш ризиковим і розвивалося більш високими темпами. Висновки, зроблені цим вченим, пов'язали підприємницьку та інноваційну діяльність, стали основою теорії інноваційного підприємництва, або так званої «теорії прискорення», – четвертим етапом розвитку теорії інноваційної діяльності [9]. Представники сучасної наукової школи також не виробили однозначного підходу до визначення суті інновації, як економічної категорії. Упродовж 90-х рр. ХХ століття сформувалася думка про те, що інвестиції та інновації мають однакову природу. Тому ототожнювалися поняття інвестиційної та інноваційної діяльності, методики розрахунку ефективності інвестиційних та інноваційних проєктів. Сьогодні спостерігаються розбіжності під час визначення таких категорій, як «новинка», «нововведення», «інновація». Тому, досліджуючи інноваційну діяльність, потрібно насамперед уточнити категорійний апарат дослідження, його класифікацію, доповнити й дати власне визначення та тлумачення основних термінів і понять. Тлумачення інновації залежить від методу конкретної науки чи мети дослідження. Слово «innovation» (англ.) утворене з латинського «новація» (новизна, нововведення) і англійського префікса «ін», що означає «в», «введення». Отже, у перекладі з англійської «інновація» означає «введення нового, відновлення». Впровадження нового у господарську практику визначається

У 60-ті рр. ХХ століття окремі науковці вважали за потрібне розмежовувати терміни «новація» та «нововведення». Наприклад, П. Лелон ще до 1968 р. зазначав, аналізуючи проблему планування наукових досліджень, що під новацією треба розуміти новий вид продукції, нові методи, технології, а нововведення – це впровадження новацій в економічний цикл. Однак інновація не є синонімом нововведення або новизни, оскільки поняття «новизна» і «нововведення» різняться за своєю етимологічною природою. Сьогодні у деяких випадках автори вітчизняних публікацій із проблем інноваційної економіки зазначають, що поява нових термінів часто зумовлена суб'єктивізмом перекладачів. Наприклад, О. Пампура вважає, що термін «нововведення» – це не що інше, як один з українських варіантів англійського «innovation», тому немає жодної потреби «шукати відмінності між нововведеннями та інноваціями» [1]. Однак інновація, як правильно доводить Ю. Багал – «це не просто нововведення, а нова виробнича функція.

Висновки. Дослідження визначень терміну «інновація», спонукає до висновку, що дане поняття є дуже багатограним: від надміру узагальнених (широких) варіантів до специфічних (звужених), що здебільшого належать до технічних нововведень. Однак практично всі вони мають суттєвий недолік – вони позбавлені суб'єктної складової.

Зважаючи на це, пропонуємо таке визначення даного поняття: «Інновація-це комплексний результат інтелектуальної, творчої та професійної діяльності новатора, виражений у створенні нової, або кардинальній зміні, модифікації вже існуючої ідеї, процесу, методу, засобу або продукту і доведений до практичного використання з метою отримання економічного, соціального, екологічного та науково-технічного ефекту».

Дане визначення охоплює поняття інновації, як з точки зору процесно трансформаційного, так і з точки зору об'єктно-результативного підходу, виходячи при цьому з провідної ролі людського фактору в інноваційній діяльності підприємства за сучасних умов.

Отже, на наш погляд інновацію слід розглядати у першу чергу як наслідок творчої діяльності, спрямованої на розробку, створення і розповсюдження нових видів продукції, технологій, впровадження нових форм організації праці. У цьому творчому процесі вирішальною є роль індивіда, його інтелектуальний потенціал та схильність до креативності. Крім того, значної ролі набуває також наявність й ефективне застосування творчого потенціалу керівником підприємства.

Яскравими підтвердженнями цієї тези є найбагатші у світі американські компанії Microsoft, Metromedia, Dell, Amazon-com, які завдячують своїм постійно зростаючим мільярдним прибуткам засновникам Б. Гейтсу, М. Деллу, Дж. Безосу та іншими.

Формування грамотної інноваційної політики потребує всестороннього вивчення світової практики інноваційного розвитку і теорії інноватики. Дослідження в цій сфері показало, що в даний час існує велика варіація у трактуванні поняття «інновація», яка пов'язана із проблематикою конкретних ситуацій, що розглядаються і враховуються різними авторами, у підходах до вивчення процесу. Це дало можливість сформулювати нове поняття інновації з урахуванням основних ознак, характерних для даної категорії.

Список використаних джерел та літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид., допов. Київ, Академвидав. 2012. 352 с.
2. Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики*: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. С. 14-47.

3. Ільїн В.В. Калінкін А.Т. Природа науки. Гносеологічний аналіз. Д.: Вища школа, 1985. 230 с.
4. Краснокутська Н. Інноваційний менеджмент: [навч. посібник] К. : КНЕУ, 2003. 504 с.
5. Кремень В.Г. Філософсько-освітня діяльність: інноваційні аспекти. *Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць.* / за ред. Василя Кременя та Тадеуша Левовицького. Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С.10-26.
6. Мончев Н. Розробки та нововведення. Л.: Прогрес, 1978. 160 с.
7. Олійник В. Система педагогічної освіти та педагогічні інновації. *Директор школи, ліцею, гімназії.* 2001. № 4. С. 61– 69.
8. Підласий А.І. Педагогічні інновації. *Рідна школа.* 1998. № 12. С. 3.
9. Салямон Л.С. Про деякі фактори, що визначають сприйняття нового слова у науці. *Наукове відкриття та її сприйняття* / Під ред. С.Р. Микулінського, М.Г. Ярошевського. К.: Наука, 1971. С. 95-113.
10. Симон Ж. Культурна історичність розуму. Приклад Кеплера. Розум - культура = Raison от culture: Тр. міжнар.франкосов.колоквиуму [Лілль, 26-29 квіт. 1978 р.] / За ред. В.М. Кузнецова. Д.: Вид-во МДУ, 1983. С.18.
11. Тоффлер Еге. Шок майбутнього: пер. з англ. М.: АСТ, 2002. 204 с.
12. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Дослідження підприємницького прибутку, капіталу та циклу економічного кон'юнктури. Л.: Прогрес, 1992. 231с.
13. Шуст Н.Б. Інноваційна діяльність молоді: сутність, структура, функції: Монографія. Вінниця: ВДМУ, 2001. 223 с.

УДК 371.2

ПРОБЛЕМА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРІ «ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ» Г. СКОВОРОДИ

Лапа Софія студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Відомий український філософ Григорій Сковорода, який був одним з творців теорії виховання стверджував, що неможливо замінити сім'ю, яка є початком формування особистості. Саме родина, на думку мислителя, закладає життєві цінності та норми поведінки. Автор притчі «Вдячний Єродій» вказує на проблеми виховання, що є актуальними й досі.

«Вони годували мене в молодості моїй від молодих нігтів моїх, а мені личить годувати їх при старості їхній... Але ми їх не тільки годуємо, але й носимо за немічність і старість їх». Цими словами Григорій Сковорода розкриває сутність обов'язків дітей перед їх батьками, яка є плодом сімейного виховання.

У діалозі з Пішек Єродій вказує, «... що два головні батьківські обов'язки це: 'благо породити і благо навчити'. Якщо хтось жодний з цих двох заповідей не додержав, ні благо породив, ні благо навчив, той є не батько дитині, а винуватець вічної загибелі...»

Автор висміює Пішек за прихильність її родини до іноземного виховання, спрямованого на те, щоб вигідно влаштувати дітей в подальшому житті. «У вас виховання дуже дороге. У нас же надзвичайно дешево. Ми виховуємось даром. Ви же великою ціною», – відповідає мавпі молодший Єродій. Результатом «модного» виховання дітей іноземним папугою стала хамська поведінка дітей-мавп та смерть їхньої матері, яка померла з горя.

Провідною ідеєю притчі є те, що природні нахили дитини своєчасно помічають саме батьки. Вони розвивають здібності, що були дані дитині природою: «Від природи, яко матері, легесенько досягає наука собою. Це є всенародна і справжня вчителька і єдина... Вчитель і лікар – не вчитель і лікар, а лише служник природи».

Методи виховання батька Єродія – особистий приклад та бесіди, які тактовно скеровували думки та поведінку дітей, присікали їхні проступки: «Він породив мені блага серце, я же самостійно навикаю і глумлюся, тобто розважаюся подякою. Він тільки часто відсікає мені колючки, тобто вчинки мої, що не відповідають вдячності, зрощує бесідою живлячою до подяки. Всі ж бесіди його, як магнітна стріла в північну точку, влучно вражають цей кін... Вчися єдиній вдячності... Вдячність є твердь і здоров'я серця, яке сприймає все на благо і зміцнюється...»

У притчі наголошено на важливості уміння задовольнятися малим та самовдосконалюватися: «Вдовольнися малим. За багатьма не женися».

Через образ гайстера Єродія Григорій Сковорода подає теорію духовного виховання: «В подяці ... захавалося всяке благо... З невдячності смуток, нудьга і жадоба, з жадоби заздрість, з заздрості лестощі, розкрадання, кровопролиття і вся прірва беззаконів».

Метою виховання і обов'язками батьків філософ вважає: «... 1) благо родити; 2) зберегти патшеняті молоде здоров'я; 3) навчити вдячності».

У сучасному суспільстві, що розвивається стрімкими темпами, є актуальним збереження цінностей, які передаються через покоління та залишаються незмінними. Сім'я – одна з таких цінностей. Сімейне виховання має на меті сформувати в дитині Людину, виховати почуття любові, вдячності, поваги, патріотизму, гідності тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. https://allref.com.ua/uk/skachaty/Pedagogichna_spadshina_Grigoriya_Skovorodi?page=2
2. https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/01252217_0.html
3. <http://eprints.zu.edu.ua/25154/1/%D0%A5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F.%20%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%8E%D0%BA%20%D0%9E.%D0%A1.%2C%20%D0%92%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%9C..pdf> [с.19]
4. <https://referatss.com.ua/work/pedagogichna-dijalnist-g-skovorodi/>
5. Історія вітчизняної педагогіки. Тексти до вивчення курсу: 2-у вид. доп., випр./ Укл. Н.І. Белкінв, Є.І. Коваленко, Н.І. Яковець / За заг. ред. Є.І. Коваленко. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2005. 245с.

УДК 159.923.2

ВПЛИВ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО ФІЗИЧНИЙ ОБРАЗ СЕБЕ

Ласкава Маргарита, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв. Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Наконечна М. М.**, кафедра загальної та практичної психології.

Самодетермінація є важливою темою для сучасної психології, оскільки вона досліджує, як люди самостійно приймають рішення, розвивають свою ідентичність та контролюють свою поведінку. Важливо встановити те, які фактори можуть підтримувати або перешкоджати самодетермінації, і які наслідки можуть виникнути, коли людина не має достатньої самодетермінації.

Одним з важливих аспектів самодетермінації є вплив на образ фізичного "Я". Людина може відчувати задоволення від свого тіла, якщо вона має достатню самодетермінацію. Навпаки, якщо людина не має достатньої самодетермінації, вона може відчувати незадоволеність від свого тіла, що може привести до різних проблем зі здоров'ям, таких як розлади обміну речовин і порушення емоційного стану.

Уперше термін самодетермінації було застосовано та розвинено у теорії Дісі-Раяна та він стосувався питань освіти та виховання. Варто зазначити, що праці Дісі-Раяна входять у 1 % найбільш цитованих джерел ХХІ століття.

Теорія самодетермінації звертає увагу на питання глибинної мотивації людини та її втілення у вчинках та повсякденному житті. Належність учених до школи позитивної психології, а також їх постульоване прагнення покращувати психологічне життя людини вказують на прикладне значення теорії, отже, поняття самодетермінації може бути застосовано до питань ставлення до власної зовнішності як важіль зміни само сприймання.[2]

Отже, вивчення самодетермінації може допомогти зрозуміти, як допомогти людям покращити свою самодетермінацію та позитивний образ фізичного "Я". Це може впливати на їхнє здоров'я та загальний стан благополуччя.

Самодетермінація - це процес самовизначення та самокерування, коли людина вільно обирає свої цілі, дії та спосіб досягнення успіху. У контексті образу фізичного «Я», самодетермінація може відігравати важливу роль у формуванні та збереженні здорового способу життя, який включає регулярну фізичну активність та здорове харчування. [5]

Дослідження показують, що самодетермінація може позитивно впливати на фізичну активність та харчування, що залежить від того, наскільки високий рівень самодетермінації має людина. Зокрема, люди з високим рівнем самодетермінації мають більшу мотивацію до здорового способу життя та більшу віру в свої можливості досягти успіху.

Окрім уже зазначених науковців, у зарубіжній та вітчизняній психології питання самодетермінації займалися такі дослідники як Сердюк Л. З., С. Філд, А. Хофман, В. Чирков та інші.

Отже, можна сказати, що самодетермінація може впливати на образ фізичного «Я» через зміну ставлення до здорового способу життя та фізичної активності. Однак, варто враховувати, що самодетермінація - це складний та індивідуальний процес, тому вплив на образ фізичного «Я» може відрізнятися у кожної людини. [6]

Самодетермінація може впливати на сприйняття свого власного образу тим, що забезпечує людині більшу автономію, компетенцію та пов'язаність зі своїм фізичним тілом та здоров'ям. Коли людина має відчуття, що її вчинки та рішення пов'язані з її особистими цінностями та інтересами, вона відчувається більш задоволеною та спокійною зі своїм фізичним виглядом.

Дослідження показали, що самодетермінованість пов'язана зі здоровішим ставленням до свого тіла та меншою кількістю негативних оцінок свого зовнішнього вигляду. Також, коли людина має більшу компетенцію та знання про своє тіло, вона може бути більш ефективною у досягненні своїх фізичних цілей та задоволенні своїми досягненнями.

Отже, самодетермінованість може вплинути на сприйняття свого власного образу тим, що забезпечує людині відчуття контролю, компетентності та пов'язаності зі своїм тілом, що може допомогти зменшити страх перед неідеальністю та покращити загальну самооцінку. [2]

Важливість вивчення взаємозв'язку самодетермінації та сприйняття свого власного образу полягає у тому, що ці поняття можуть бути ключовими факторами для формування позитивної самооцінки та задоволення від свого життя. Якщо людина відчуває, що вона сама визначає свої цілі та відчуває контроль над своїм життям, то це може підвищити її відчуття компетентності та самоефективності.

Крім того, позитивне сприйняття власного зовнішнього вигляду може допомогти людині покращити своє фізичне та психічне здоров'я, збільшити соціальну активність та знизити ризик розвитку різних психічних та фізичних захворювань. Отже, розуміння взаємозв'язку між самодетермінацією та сприйняттям свого власного образу може допомогти розробити ефективніші підходи до підтримки психічного та фізичного здоров'я людей.

У процесах самосприймання та самодетермінації відбувається взаємодія різних психологічних чинників. Ось декілька з них:

1. Когнітивні чинники: сприйняття, увага, пам'ять та інші когнітивні процеси можуть впливати на сприйняття себе та свого оточення.

2. Емоційні чинники: емоції можуть впливати на сприйняття себе та свого оточення, включаючи те, як ми оцінюємо свої можливості та можливості інших людей.

3. Соціальні чинники: соціальне оточення може впливати на те, як ми сприймаємо себе та інших людей. Також соціальна порівняльна інформація може впливати на наше самосприймання.

4. Мотиваційні чинники: мотивація може впливати на те, як ми сприймаємо себе та свій досвід. Наприклад, якщо ми маємо сильний мотив бути успішними в певній галузі, то ми можемо сприймати себе як більш компетентних у цій галузі.

5. Культурні чинники: культурні різниці можуть впливати на те, як ми сприймаємо себе та свій досвід. Наприклад, у деяких культурах висока самооцінка розглядається як позитивна риса, тоді як у інших культурах це може бути розцінено як зазнайство. [4]

Ці чинники можуть взаємодіяти між собою та впливати на наше самосприймання та самодетермінацію. Врахування цих факторів є важливим для розуміння того, як люди сприймають себе та свій досвід.

Іншим важливим психологічним чинником у самосприйманні є самооцінка, яка включає в себе загальну оцінку свого «Я» та його окремих аспектів, таких як зовнішність, інтелект, соціальні навички тощо. Самооцінка може бути позитивною або негативною, і вона може бути впливана багатьма факторами, такими як досвід, культурні норми, медіа, взаємодії з іншими людьми та багато іншого. [1]

Позитивна самооцінка може підвищити рівень самодетермінації і збільшити впевненість в своїх здібностях та важливості. Негативна самооцінка може знизити рівень самодетермінації і призвести до низької самооцінки, невпевненості в собі, а також до розвитку різних психічних розладів, таких як депресія, тривога та інші.

Самодетермінація також залежить від багатьох психологічних чинників, зокрема від особистісних потреб і цінностей. Те, що людина вважає важливим і цінним для себе, може визначати її рівень самодетермінації. Наприклад, якщо для людини важливо мати контроль над своїм життям та діями, вона може бути більш самодетермінованою у своїх рішеннях та діях.

Крім того, соціальний контекст також може впливати на самодетермінацію. Наприклад, коли людина відчуває підтримку від своєї родини, друзів або співробітників, вона може бути більш самодетермінованою в своїх діях і рішеннях. З іншого боку, якщо соціальний контекст викликає стрес або негативний вплив на людину, її рівень самодетермінації може знизитися.

Ще одним важливим чинником є соціальне середовище, яке включає сім'ю, друзів, школу, робоче оточення тощо. Це середовище може впливати на формування самосприймання та самодетермінації через стереотипи, очікування та соціальну підтримку.

Усі ці чинники взаємодіють між собою і впливають на формування самосприймання та самодетермінації, а також на психічне та фізичне здоров'я людини. Дослідження цих чинників допомагають зрозуміти процеси, що відбуваються в людському мозку, та знайти способи, які можуть допомогти людям підвищити свій рівень самодетермінації та покращити своє самосприймання.

Самодетермінація може покращити самосприймання зовнішності через кілька механізмів. Основні з них:

1. Відчуття контролю: самодетермінована поведінка дає людині відчуття контролю над своїм життям та ситуацією, що збільшує її впевненість у собі та своїх можливостях.

2. Відчуття своєї важливості: самодетермінована поведінка дозволяє людині доводити собі та іншим, що вона важлива та має значення, що сприяє поліпшенню її самооцінки.

3. Відчуття зв'язку між своїми цілями та діями: самодетермінована поведінка базується на власних цілях та бажаннях, що дозволяє людині більш ясно бачити зв'язок між своїми діями та тим, чого вона хоче досягти, що допомагає збільшити її впевненість у своїх можливостях та сприйнятті свого образу.

4. Відчуття аутентичності: самодетермінована поведінка дозволяє людині бути більш аутентичною, тобто виражати свої справжні бажання та цінності, що допомагає зберегти її індивідуальність та самобутність.

5. Відчуття задоволення: самодетермінована поведінка, що базується на власних цілях та бажаннях, дозволяє людині отримувати більше задоволення від своїх дій, що може позитивно впливати на її самосприйняття та впевненість у своїх можливостях. [2]

Самодетермінація може покращити самосприйняття зовнішності, оскільки дозволяє людині бути більш самостійною в прийнятті рішень щодо свого зовнішнього вигляду та вибирати ті засоби, які відповідають її власним цінностям та потребам. Коли людина має внутрішню мотивацію змінити свій зовнішній вигляд, вона більш ймовірно знайде спосіб зробити це таким чином, що відповідає її смакам та вподобанням. Наприклад, якщо людина хоче піти на дієту, але не любить занадто обмежувати себе в їжі, вона може знайти спосіб зменшити кількість їжі, яку вона споживає, без того, щоб почуватися голодною.

Дослідження, проведене у 2017 році, показало, що у студентів, які мали високий рівень самодетермінації, було менше ознак розладу їжі, таких як булімія і анорексія, порівняно зі студентами, які мали низький рівень самодетермінації.

У дослідженні, опублікованому у журналі "Body Image" у 2016 році, дослідники встановили, що люди з вищим рівнем самодетермінації більше задоволені своїм тілом, менше зосереджуються на своїх недоліках і мають менше симптомів депресії, пов'язаних зі зовнішнім виглядом.

У дослідженні, опублікованому у журналі "Motivation and Emotion" у 2019 році, дослідники встановили, що люди з вищим рівнем самодетермінації більше зосереджені на своїх особистих метах та цілях, а не на тому, що думають інші про їх зовнішній вигляд.

У дослідженні, опублікованому у журналі "Psychology of Sport and Exercise" у 2018 році, дослідники встановили, що люди з вищим рівнем самодетермінації мають більше мотивації до здорового способу життя та більш високий рівень фізичної активності.

Ці дослідження та інші підтверджують зв'язок між самодетермінацією та зовнішнім виглядом, зокрема здоровим ставленням до свого тіла та меншою кількістю н

Отже, самодетермінація може допомогти людині покращити своє самосприйняття зовнішності, оскільки дозволяє їй вибирати ті засоби, які відповідають її власним цінностям та потребам, тоді як примус до зміни може призвести до зниження самосприйняття та зниження мотив

Також самодетермінація може покращити самосприйняття зовнішності, оскільки вона змушує людину більш свідомо і обґрунтовано вибирати свої дії та поведінку щодо свого зовнішнього вигляду. Наприклад, якщо людина самостійно вирішує, що їй подобається виглядати певним чином і не залежить від думки інших, це може допомогти зберегти позитивне самовідчуття та підвищити самооцінку. Таким чином, самодетермінація може впливати на те, як людина сприймає свою зовнішність, що може мати важливі наслідки для її психологічного благополуччя та якості життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Field, S. Development of a model for self-determination / S.Field, A.Hoffman // *Career Development for Exceptional Individuals*, 1994. -Vol. 17. - P. 159-169.
2. Ryan R. M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being / R. M. Ryan, E. L. Deci // *American Psychologist*. - 2000. - Vol. 55. - P. 68 - 78.
3. Захарко О. Внутрішня мотивація як психологічний феномен / О. Захарко // *Соціогуманітарні проблеми людини*. - 2008. - № 3. - С. 143 - 149.
4. Климчук В. Феномени розвитку внутрішньої мотивації / В. Климчук // *Соціальна психологія*. - 2008. - № 6. - С. 70 - 77.
5. Сердюк Л. З. Психологічні фактори самодетермінації особистості / Л. З. Сердюк. // *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. - 2018. - С. 151-161.
6. Чирков В. И. Самодетерминация и внутренняя мотивация поведения человека / В. И. Чирков // *Вопросы психологии*. - 1996. - № 3. - С. 116-131.

ВІДМІННОСТІ В СПРИЙНЯТТІ ЗОВНІШНОСТІ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ГЕНДЕРУ

Ласкава Маргарита, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв

Науковий керівник – канд. психол. наук, доц. **Наконечна М. М.**, кафедра загальної та практичної психології.

Гендерні відмінності у сприйнятті зовнішності є актуальним питанням для сучасної психології з кількох причин.

По-перше, сприйняття зовнішності може впливати на ставлення людей один до одного, що в свою чергу може мати великий вплив на соціальні відносини та поведінку людей. Отже, вивчення гендерних відмінностей у сприйнятті зовнішності може допомогти зрозуміти та покращити міжособистісні взаємодії.

По-друге, існує значна кількість емпіричних даних, які показують, що гендер впливає на сприйняття зовнішності. Наприклад, дослідження показали, що жінки більше уваги приділяють обличчю та його виразу, тоді як чоловіки більше зосереджені на формі тіла та рухах. Отже, вивчення гендерних відмінностей у сприйнятті зовнішності може допомогти зрозуміти, чому так відбувається, і як це може впливати на взаємодії між гендерами.

По-третє, дослідження гендерних відмінностей у сприйнятті зовнішності можуть допомогти в більш глибокому розумінні того, як стереотипи пов'язані з певними аспектами зовнішності, та як ці стереотипи можуть впливати на поведінку та рішення людей.

Гендерна відмінність у сприйманні зовнішності може бути тісно пов'язана із поняттям соціального стереотипу, тож перш за все ми коротко означимо дане поняття.

Сутність поняття соціального стереотипу є досить розкритою та вивченою у контексті сучасної вітчизняної та зарубіжної психології, зокрема воно входить до кола наукових інтересів таких учених як В.В. Москаленко, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.С. Агєєв, Г.М. Андрєєва, Р.Ф. Баязітов, М. І.С. Кон, Н.М. Лебедева, В. Ліппман, Д. Майерс, В.Н. Панферов, Г. Теджфел, П.М. Шихірев, та ін.

Визначити поняття соціального стереотипа можна наступним чином. Соціальний стереотип - це утворення, котре пов'язане з соціальними цінностями, воно є стійким, узагальненим та спрощеним. Відмічається, що соціальні стереотипи мало залежать від емпіричного досвіду соціальної взаємодії особистості.

Далі рухаємось до розкриття саме гендерних соціальних стереотипів. Гендерні соціальні стереотипи - це ті установки, котрі були сформовані у особистості в процесі гендерної соціалізації. Що ж таке гендерна соціалізація? Це і є процес засвоєння гендерних ролей. Суспільство має набір певних уявлень та правил щодо поведінки представників кожної статі. Аспектами процесу соціалізації є присвоєння соціального досвіду та його відтворення. Мається на увазі закріплення у свідомості особистості у процесі онтогенетичного розвитку уявлень про те, що означає бути жінкою або що означає бути чоловіком.

Поняття гендерної ідентичності тісно пов'язане не лише із поняттям соціальних стереотипів, але і з самоставленням особистості, а, відповідно і з ставленням до власної зовнішності.

Значна кількість науковців у царині психології присвятили свою увагу саме вивченню гендерних відмінностей сприйняття власної зовнішності. До прикладу, Н. Вулф проводить аналіз теоретичної концепції, загальновідомої під назвою «міф про красу». Таким міфом можна вважати переконання про виключну важливість фізичної привабливості жінки задля їх щастя та успішності. Подібні переконання вважаються певним засобом соціального контролю, адже вони мають неабиякий вплив на самосприймання жінки та на розстановку життєвих пріоритетів, коли жінка неодмінно має присвячувати значну увагу турботі про свою фізичну красу та підтримки форми тіла.[3]

У той же час інша дослідниця, К. П. Естес, вважає, що те, як жінка ставиться до своєї зовнішності є частиною її ставлення до себе загалом та глобально - до світу. Дослідниця стверджує, що існує певний ідеал ставлення жінки до своєї зовнішності: він полягає у глибокому і тонкому, інстинктивному зв'язку із своїм зовнішнім виглядом. [7]. К. П. Естес наголошує на тому, що надмірна стурбованість жінки своєю зовнішністю та її відповідністю певним стандартам, потреба постійно вдосконалювати свій фізичний образ можуть бути свідченням невпевненості в собі та потребою бути визнаною іншими. Тоді як прийняття себе, задоволення від власного тіла, пріоритетність внутрішніх критеріїв, а не зовнішніх оцінок, усвідомлення єдності душі, духу та тіла дають можливість досягнути названого ідеалу ставлення до свого фізичного я.

Учені-дослідниці Н. М. Єршова та Л. А. Мясникова вважають, що існує декілька видів ставлення жінки до власної зовнішності, а саме:

- Відчуження від тіла. Вважається, що причиною такого ставлення до власного тіла у жінок є певні труднощі та особливості, спостережувані у процесі соціалізації: переконання у необхідності змінювати та

приховувати природні особливості власного тіла, надзвичайна важливість сторонньої думки, а саме чоловічих уявлень про ідеали жіночої зовнішності.

- Нормування тіла. Виявляється у бажанні відповідати певним загальноприйнятим стандартам зовнішнього вигляду та поведінки (стриманості, наполегливості). При цьому можлива диференціація у обробці особистістю даних стандартів - на думку дослідниць, подібне нормування власного тіла може як становити загрозу для цілісності особистості жінки та її вільної волі, а з іншого, стверджують, що якщо послуговуючись культурними стандартами індивід створює тіло, яке викликає у нього приємні переживання, тоді тіло буде сприйматись не як щось окреме, а як «Я сама».

- Подвійність тіла. Характерним при такому ставленні є різне ставлення до різних частин тіла. Загалом це вважається позитивною тенденцією щодо самооцінки, адже позитивне ставлення до однієї частини умовно дозволяє збалансувати почуття щодо тієї частини тіла, яка не подобається.

- Прийнята тілесність може вважатися зрілим ставленням до власного тіла, коли однаково прийнятими виявляються усі особливості, у тому числі і недоліки зовнішності. [6].

Актуальним у даному вимірі також є вивчення впливу ЗМІ і реклами на різноманітні аспекти ставлення людини до ставлення власної зовнішності. До прикладу, Д. Сінг стверджує, що людина в сучасному світі знаходиться у великій залежності від образів, що популяризуються серед засобів масової інформації через образи моделей, акторів та інших публічних особистостей. Ці образи часто транслюють надмірну худобу, небезпечні харчові дієти, що неодмінно впливає на рівень поширеності розладів харчової поведінки, особливо серед таких вразливих вікових груп як підлітки та юнацтво. [2]

Тож доречним у даному контексті є також зачепити питання вікових особливостей сприймання власної зовнішності, адже у підлітковий період становлення особистості індивід є дуже чутливими до питань зовнішнього вигляду та часто не може критично осмислити нав'язувані стереотипи, що їх диктує соціум. А ставлення до власної зовнішності у підлітка впливає на ряд інших психологічних процесів становлення, таких як самооцінка, впевненість у собі, життєстійкість, комунікативні здібності, довіра до світу та інше. [5]. У наукових дослідженнях ставлення дівчат-підлітків до власної зовнішності представлено, зокрема, у працях Х. Донт та М. Тіггерман, котрі вивчали потребу представників жіночої статі у віці 11-14 років відповідати стандартам зовнішності, продиктованим рекламою і ЗМІ. Отримані дані свідчать про те, що більшість респонденток мають бажання зменшити власну вагу, а також демонструють негативні показники самоствавлення (зниження почуття власної гідності). Такі дані і прямо, і опосередковано нагадують нам, що існуючі стандарти пропагуються у масовій культурі та впливають не лише на ставлення жінки до власної зовнішності, а і на її психологічний стан та ставлення до життя, на її спосіб життя, а в подальшому у фізичне здоров'я. [1].

Якщо говорити саме про гендерні відмінності сприймання образів маскуліності та фемінності у процесі дорослішання, то при порівняльному аналізі було виявлено, що ідеал жіночого тіла, котрий є орієнтиром для осіб юнацького віку є неприродним та неправдоподібним, при тому, що ідеал мужності є таким, що наближений до реальних процесів дорослішання юнака. Отже, порівнюючи свої тілесні зміни, дівчина, що дорослішає, набуває відчуття невідповідності та непривабливості. [4].

Здійснюючи детальний аналіз самоописів хлопців та дівчат науковець І. С. Кон зробив висновок, що для осіб жіночої статі фактор зовнішності відіграє набагато більш важливу роль. Оскільки було виявлено, що особи чоловічої статі оцінюють як більш важливі характеристики, пов'язані із можливістю виконувати різноманітну діяльність, у той час як дівчата вказували характеристики, що стосуються зовнішнього вигляду.

О. Т. Соколова, Я. Б. Наровська та інші вказують на відмінність «бажаних» ознак для жінки та для чоловіка. До прикладу, бажаними для чоловіка вважаються такі риси як фізична сила, витривалість, сміливість тощо. Ті ж самі ознаки, притаманні жінці є небажаними, «нежіночними», схвалюється ж привабливість обличчя та фігури.

Важливим зауваженням є той факт, що вплив соціальних стереотипів та загальноприйнятих норм може сприйматися особистістю тією мірою, якою вона не має опори у самій собі. Така опора формується у стосунках із іншими людьми, значимими для особистості, починаючи іще з дитячого віку та становить основу для позитивного сприйняття себе, утому числі власної зовнішності. Також значного впливу завдають саме смислові та ціннісні аспекти внутрішнього життя особистості - тобто те, що людина вважає значущим, вартим уваги та таким, що здійснює вплив на її життя.

Відповідно до наукових доробок С. А. Хазової юнацький вік є тим важливим періодом формування у особистості самоствавлення, у тому числі самоствавлення до власної зовнішності. Тілесне Я як частина інтегрованої самості людини є надзвичайно важливою частиною впевненості у міжособистісній комунікації, взаємодії між людиною і світом, почуттям власної привабливості та важливості. І це є певною мірою спільним чинником формування тілесного Я як частини Я-концепції особистості.

Таким чином, як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології представлені дослідження, в яких відзначаються особливості сприйняття ідеального образу тіла у чоловіків та жінок. У зарубіжних дослідженнях найчастіше розглядається сприйняття образу ідеального тіла в жінок. У багатьох роботах доведено те, що жінки, які страждають на анорексію або булімію, найчастіше вважають себе товстішими. І при цьому

у них головною метою є досягнення найгіршої статури. «Нервова анорексія є розладом, що характеризується навмисним зниженням ваги, що викликається і підтримується самим індивідом. Відмова від їжі пов'язаний з невдоволенням своєю зовнішністю, надмірною, на думку самої людини, повнотою». Враховуючи, що визначення об'єктивних критеріїв повноти значною мірою утруднене у зв'язку з існуванням естетичного компонента, доводиться говорити про значимість параметра адекватності чи неадекватності сприйняття власного тіла («схеми тіла»), орієнтації на власну думку та уявлення про нього чи рефлексію та реагування на думку референтної групи. Часто фундаментом нервової анорексії є спотворене сприйняття себе і хибна інтерпретація зміни відносини оточуючих, заснованої нібито на патологічній зміні зовнішності індивіда. У ряді робіт показано, що серед чоловіків уявлення про власний образ тіла формується в інший бік. Зарубіжні дослідження показали, що їм властива м'язова дисморфія. Чоловіки вважають себе маленькими та слабкими, хоча насправді вони мускулісти та сильні.

Є кілька перспектив для подальших досліджень у гендерних відмінностях у сприйнятті зовнішності: Серед них розвиток технологій для вимірювання сприйняття зовнішності та розробка нових технологій, які дозволяють більш точно вимірювати сприйняття зовнішності, у результаті це може допомогти покращити дослідження гендерних відмінностей у цій області.

Одним із напрямків є вивчення впливу культурних та соціальних факторів, а також дослідження впливу культурних та соціальних факторів на гендерні відмінності у сприйнятті зовнішності. Такі дослідження можуть допомогти краще зрозуміти, як стереотипи та культурні норми впливають на сприйняття зовнішності. Вивчення взаємодії між гендерними та іншими факторами. Вивчення взаємодії між гендерними та іншими факторами, такими як вік, етнічна приналежність та соціальний статус, можуть допомогти зрозуміти більше про те, як різні фактори впливають на сприйняття зовнішності. Вивчення впливу гендеру на інші аспекти життя. Вивчення гендерних відмінностей у сприйнятті зовнішності може допомогти краще зрозуміти, як гендер впливає на інші аспекти життя, такі як робота, соціальні відносини та самовизначення. Вивчення впливу нових технологій та медіа на сприйняття зовнішності. Зростання використання соціальних мереж та інших технологій може вплинути на сприйняття зовнішності та гендерні стереотипи, що знову ставить питання про гендерні відмінності у сприйнятті зовнішності. Наприклад, дослідження можуть досліджувати, як візуальні фільтри та ефекти візуальних програм впливають на сприйняття зовнішності, залежно від гендеру.

Загалом, гендерні відмінності у сприйнятті зовнішності є важливою темою для сучасної психології, і подальші дослідження в цій області можуть допомогти краще зрозуміти взаємодію між гендером, культурою та сприйняттям зовнішності.

Список використаних джерел та літератури

1. Dohnt H. The Contribution of Peer and Media Influences to the Development of Body Satisfaction and Self-Esteem in Young Girls: A Prospective Study / H. Dohnt, M. Tiggemann. // *Developmental Psychology*. - 2006. - №42. - С. 929-936.
2. Singh D. Universal allure of the hourglass figure: An evolutionary theory of female physical attractiveness / Singh. // *Clinics in Plastic Surgery*. - 2006. - №33. - С. 359-370.
3. Wolf N. The beauty myth / Wolf. - London: Vintage books, 1991. - 348 P.
4. Арина Г. А. Средства массовой информации как фактор возникновения озабоченности собственной внешностью в юношеском возрасте / Г. А. Арина, С. Е. Мартынов. // *Культурно-историческая психология*. - 2009. - С. 105-114.
5. Даниленко Н. М. Ставлення до власної зовнішності в структурі суб'єктності дівчат юнацького віку : дис. канд. псих. наук : 053 / Даниленко Наталія Миколаївна - Харків, 2020. - 269 с.
6. Ершова Н. М., Мясникова Л. А. Путь к себе: женщина между полом и гендером. / Н. М. Ершова, Л. А. Мясникова. - Екатеринбург: Изд-во Гуманитарного университета, 2007. - 192 с.
7. Эстес К. П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях / К. П. Эстес. - М: Изд. дом "София", 2006. - 496 с.

УДК 373.2.091:005

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ліхута Валерія, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородська Ю. Г.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розкрито сучасні тенденції управління розвитком організаційної культури закладів дошкільної освіти. Визначено роль чинників у формуванні та розвитку організаційної культури закладів дошкільної освіти. Проаналізовано різні підходи щодо визначення ключових чинників та характеристики їх змісту.

Ключові слова: організаційна культура, заклад дошкільної освіти, чинники розвитку організаційної культури.

The article reveals modern trends in managing the development of the organizational culture of preschool education institutions. The role of factors in the formation and development of the organizational culture of preschool education institutions is determined. Various approaches to defining key factors and characterizing their content are analyzed.

Key words: organizational culture, preschool education institution, factors of organizational culture development.

Сучасні реформаційні процеси, які відбуваються в системі освіти України, потребують пошуку резервів підвищення ефективності закладів дошкільної освіти, вагоме місце серед яких займає організаційна культура. Як цілісне явище, організаційна культура потребує уміння управляти нею з метою підвищення конкурентоздатності закладу освіти на ринку освітніх послуг. Важливим завданням керівника закладу дошкільної освіти є продукування оптимальних підходів до управління та визначення необхідних механізмів для розвитку позитивної організаційної культури закладу.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема організаційної культури розглядалася в різних її аспектах. Зокрема, питанням сутності організаційної культури, її впливу на ефективність діяльності організації опікувалися такі вчені, як М. Дмитренко, В. Дрешпак, В. Заболотна, Л. Карамушка, Е. Сергієнко, К. Терещенко та ін.. Суттєвий крок у дослідження проблеми управління організаційною культурою закладів освіти зробили вітчизняні науковці Л. Калініна, О. Онаць, Г. Тимошко та ін..

Разом з тим, особливості формування організаційної культури закладів дошкільної освіти (ЗДО) розглянуті у дослідженнях лише перманентно, що і визначило *мету нашої статті*: теоретично обґрунтувати чинники, які впливають на формування організаційної культури ЗДО.

Організаційна культура виступає як функціональна складова стратегії розвитку закладу дошкільної освіти, як внутрішнє джерело стимулювання його інноваційної активності. В її основі лежить ідеологія управління, тобто сукупність поглядів, ідей, цінностей, що обумовлюють специфіку управління закладом, стратегію її розвитку, способи, методи досягнення цілей.

Процес формування організаційної культури передбачає здатність керівника конструктивно впливати на соціально-психологічну атмосферу в колективі, на поведінку співробітників. Усвідомлення організаційної культури дозволяє:

- працювати ефективніше та результативніше з урахуванням тенденцій, можливостей та ризиків;
- протистояти стереотипам, що локалізують можливості працівників;
- осмислювати належність особистості до колективної діяльності, свою невіддільність;
- моделювати позитивний імідж закладу дошкільної освіти;
- окреслювати систему мотивації працівників, яка відповідає реальному стану речей;
- проектувати місію та цілі організації, визначати організаційні цінності та ідеали;
- осмислювати індивідуальну та колективну поведінку, стиль керівництва та питання лідерства.

Практика діяльності закладів освіти засвідчує, що результативність та ефективність управління розвитком організаційної культури ЗДО значною мірою визначається тим, яких принципів дотримуються керівники, ухвалюючи управлінські рішення, і які методи вони використовують для їх втілення. До таких принципів належать:

– *принцип загальності* – характеризується тим, що організаційна культура має бути такою, що приймається всіма або більшістю членів закладу освіти;

– *принцип обґрунтованості* – виявляється в тому, що місія ЗДО, його традиції та особливості діяльності виступають базовими;

– *принцип доступності* – передбачає ясність і прийнятність організаційної культури для забезпечення важливості її усвідомлення всіма працівниками – від управлінської команди до педагогічних працівників;

– *принцип поваги* – визнає саму цінність індивідуальної особистісної культури та загальношкільної культури;

– *принцип досяжності основних цілей і цінностей організаційної культури* – виявляється в створенні умов, які забезпечують можливість кожному учаснику освітнього процесу досягати цілей і відповідати цінностям організаційної культури закладу [4, с. 43].

Ефективність формування організаційної культури закладу дошкільної освіти обумовлюється рядом чинників. У ході наукового пошуку з'ясовано різні підходи щодо визначення цих чинників. Зокрема, В. Усатенко серед факторів, що впливають на розвиток організаційної культури закладу освіти виділяє зовнішні та внутрішні фактори (рис.1.1) [4, с.43]:

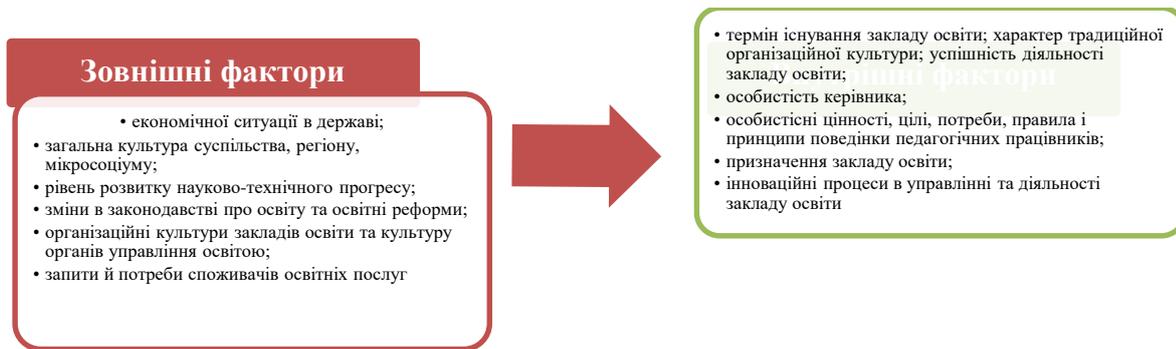

Рис. 1.1. Фактори, що впливають на розвиток організаційної культури закладу освіти

С. Гайдученко вважає, що провідними чинниками, які визначають зміни організаційної культури є :

1) *Організаційна криза*. Розв'язання проблематичних завдань, що продукуються зовнішніми та внутрішніми факторами, може спровокувати реорганізацію структури закладу, коригування певних його функцій. Якщо зміни потужно вплинуть на організаційну культуру, вона може змінитися докорінно.

2) *Управлінська дія керівників*. Прагнення керівника закладу до підвищення надійності, обов'язковості та відповідальності в роботі співробітників вимагає від нього самого виваженості і принциповості щодо виконання своїх зобов'язань та вимог. Зміна керівника не завжди вплине на встановлення нових цінностей в колективі та їх прийняття працівниками. Лише за умови продуктивної діяльності керівника будуть створені сприятливі умови щодо опанування нових принципів роботи.

3) *Стадії життєвого циклу організації*. Найбільш сприятливим періодом для трансформації організаційної культури закладу є перехідний період: від її створення до зростання і від зрілості до занепаду.

4) *Вік організації*. Чим менший вік організації, тим менш стабільні у неї цінності. Будь-які перетворення більш ймовірні в молодій організації. Керівникові потрібно завжди пам'ятати про те, що організаційна культура необхідна закладу для самозбереження, в іншому випадку він наражається на небезпеку бути знищеним конкурентами або зовнішнім середовищем.

5) *Розмір організації*. Внести зміни в організаційну культуру легше в малій організації.

6) *Міра засвоєння організаційної культури членами організації*. Процес внесення змін в організаційну культуру буде відбуватися складніше, якщо культура в організації буде більш розповсюдженою і згуртованістю колективу більш високою. Слабка культура є більш сприйнятливою до змін. Потужна організаційна культура з високим рівнем інтеграції персоналу з організацією буде сформована при дотриманні наступних умов: цілі організації мають бути зрозумілими й доведені до відома усім працівникам; цілі мають відповідати інтересам та життєвим планам працівників; члени колективу мають усвідомлювати взаємозв'язок між власними діями та просуванням до загально організаційних цілей.

7) *Наявність субкультур*. Вагомим чинником, що обумовлює зміни в організації виступає субкультура. Переважаюча субкультура об'єднує групи і окремих людей. Чим більший ступінь субкультури, тим міцніший спротив змінам домінуючої культури [1, с.28].

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу праці Л. Карамушки, яка виділяє три групи чинників, які впливають на рівень розвитку організаційної культури освітніх закладів (рис.1.2):

Рис.1.2. Чинники, які впливають на рівень розвитку організаційної культури освітніх закладів

Чинники мезорівня та макрорівня вчена розділила на «внутрішні» (психологічні характеристики закладу та персоналу) та «зовнішні» (організаційно-функціональні характеристики організації та організаційно-професійні й соціально-демографічні характеристики персоналу закладу) (табл.1.1) [2].

Чинники мезорівня та макрорівня, що впливають на формування організаційної культури закладу освіти

Ріні	Чинники	
	Внутрішні	Зовнішні
Мезорівень	зумовлені рівнем організаційного розвитку закладів освіти: організаційна зрілість та проблемність організаційного розвитку закладу освіти	зумовлені організаційно-функціональними характеристиками закладів освіти: тип закладу освіти; напрям діяльності закладу освіти; термін існування організації; кількість працівників, які працюють у закладі освіти; кількість дітей, які навчаються в закладі освіти; статус закладу в освітній системі регіону
Мікрорівень	1) зумовлені особливостями управлінської діяльності керівників: стиль керівництва (директивний, ліберальний, колегалний); загальна характеристика управлінської діяльності (компетентність, вимогливість і справедливість); 2) зумовлені особливостями діяльності педагогічних працівників: позитивна групова мотивація колективу; рівень творчого потенціалу працівників; характеристики педагогічного колективу (ціннісно-орієнтаційна зрілість; організованість; згуртованість)	1) зумовлені організаційно-професійними особливостями: посада в організації; навантаження в організації; рівень освіти; тип освіти; кваліфікація; загальний стаж трудової діяльності; стаж роботи на займаній посаді; 2) зумовлені соціально-демографічними характеристиками; (вік, стать) характеристики персоналу закладів освіти.

Безумовно, вплив на організаційну культуру закладу дошкільної освіти відбувається з боку різних чинників, врахування яких забезпечує ефективність функціонування закладу та його конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел та літератури

1. Гайдученко С. О. Організаційна культура: конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. Бекетова, 2020. 75 с.
2. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія / Л. М. Карамушка, О. С. Ковальчук, О. В. Креденцер, В. І. Лагодзінська, К. В. Терещенко та ін. ; за ред. Л. М. Карамушки. Київ : Педагогічна думка, 2015. 288 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
3. Розвиток організаційної культури професійно-технічного навчального закладу. URL: https://lib.iitta.gov.ua/8499/1/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B1%D1%96%D0%B1%D1%96%D0%BB%2027.02.2015.pdf
4. Усатенко В.М. Аналіз управління розвитком організаційної культури як субстрату прогнозування позитивного іміджу загальноосвітнього навчального закладу. Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». № 1(9)2017. С.41-44. URL:

УДК 373.3.091.39-027.22

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАСІДАННЯ ГУРТКА З ОРИГАМІ З УЧНЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Лобода Вікторія, студентка 2 курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти та менеджменту.

У статті звертається увага на проблему гурткової роботи. Схарактеризовано особливості роботи гуртка з оригамі, участь у роботі якого виховує в учнів молодшого шкільного віку любов до природи, естетичні смаки, доброту та чуйність; розширює комунікативний досвід учнів початкових класів, формує культуру праці, вміння дбайливо й економно використовувати матеріали.

Ключові слова: оригамі, гурткова робота, молодші школярі.

Гурткова робота в закладах загальної середньої освіти є частиною освітнього процесу. Це один із найнефективніших шляхів розвитку творчо спрямованої особистості. Саме тому організація роботи різноманітних гуртків, секцій, студій у загальноосвітніх навчальних закладах потребує особливої уваги з боку адміністрації шкіл та районних управлінь освіти. Результативність позашкільної освіти значною мірою залежить від чіткої, продуманої її організації, планування та координації.

Гурток – основна традиційна форма реалізації змісту позашкільної освіти і виховання учнів як у процесі вивчення окремого навчального предмета чи їх сукупності, так і різноманітних інтегрованих курсів у межах навчальних програм, затверджених МОН.

Однією із пріоритетних завдань сучасної школи є створення потрібних і повноцінних умов для особистого розвитку кожної дитини, формування активної позиції кожного учня в освітньому процесі. Тому впровадження активних форм навчання є основою розвитку пізнавальної компетентності школяра. Активні пізнавальні здатності формуються і розвиваються в процесі пізнавальної діяльності. Коли дитина не просто слухач, а активний учасник у пізнавальному процесі та своєю працею здобуває знання. Ці знання більш міцні [2].

У педагогічній енциклопедії «позакласна робота» визначається як «складова частина освітнього процесу в школі, одна з форм організації вільного часу учнів». Позакласній роботі постійно приділялася пильна увага з боку багатьох учителів, методистів і вчених. У методичній літературі існує багато визначень позакласної роботи. Більша частина авторів вважають, що позакласна робота – освітній процес, реалізований у позаурочний час понад навчального плану і обов'язкової програми колективом учителів й учнів або працівників і учнів установ додаткової освіти на добровільних починаннях, неодмінно з урахуванням інтересів всіх її учасників, будучи невід'ємною складовою частиною виховного процесу.

Трудове навчання – обов'язкова умова і складова частина навчання, виховання та розвиток дитини на початковому щаблі загальноосвітньої школи реалізується засобами різноманітної визначеної і позаурочної діяльності учнів. Гурткова робота з трудового навчання розвиває естетичні та художні смаки учнів, поглиблює їх знання, розвиває їх творчі здібності, виховує почуття краси. Добре спланована гурткова робота аж ніяк не перевантажує учнів. Навпаки, вона значно полегшує сприйняття та засвоєння матеріалу на уроках, допомагає учням працювати за покликанням. У процесі гурткової роботи вчитель має змогу глибше пізнати особистість кожного учня, допомогти йому самовизначитись. Гурткова робота з трудового навчання нерозривно зв'язана з освітнім процесом, що здійснюється на уроках і ґрунтується на знаннях і навичках, набутих учнями на заняттях. Характерною особистістю гурткової роботи з трудового навчання є те, що вона не регламентується обов'язковими програмами, а це надає їй гнучкості і дозволяє краще враховувати прагнення кожної дитини [3].

Принциповим завданням позакласних занять з трудового навчання є розвиток уміння школяра, без допомоги інших працювати з різними видами матеріалів і навичок експериментальної трудової діяльності. Нарешті, значимий виховний елемент позаурочних занять – виконання суспільно потрібних завдань, у ході якого в учнів виробляється почуття відповідальності, дбайливе відношення до матеріальних цінностей, повага до праці. Варто виділити ще одну дуже важливу сторону позаурочної роботи. Робота в колективах з трудової підготовки – гуртках, товариствах, секціях – виховує учнів у дусі товариства, цілеспрямованості, найглибшого й активного ентузіазму до науки. Позакласні заняття більшою мірою, ніж урок і факультатив, пристосовані для розвитку в учнів самостійності в роботі, творчої самостійності і винахідливості, вони дозволяють глибше і конкретніше познайомити учнів з багатьма питаннями виробництва предметів своїми руками, встановити більш тісний зв'язок досліджуваного теоретичного матеріалу із практикою його використання у виробничих умовах, прищепити і розвинути багато коштовних практичних навичок і умінь [3].

Одним із таких гуртків може бути гурток з оригамі. Його мета - створення умов для самореалізації дитини у творчості, втілювання у мистецькій роботі власних неповторних рис, своєї індивідуальності та формування компетентностей особистості в процесі вивчення оригамі [1].

Оригамі - мистецтво складання паперу, що народилось у Японії більш ніж тисяча років тому назад та дбайливо збережено у культурі японського народу. У другій половині двадцятого століття оригамі розповсюдилось по всьому світі як вид декоративного мистецтва, а також як інтелектуальне захоплююче заняття, яке сприяє розвитку евристичних здібностей, естетичному сприйняттю оточуючого середовища [4].

Сьогодні мистецтво оригамі відкрито всьому світу. Заняття оригамі дозволяє людині хоч ненадовго відірватися від повсякденних проблем і полетіти разом з аркушем паперу в прекрасну країну мистецтва.

Вироби, виготовленні в техніці оригамі, мають широке застосування. Це оздоблення різноманітних листівок, прикрашення новорічних ялинок, оформлення інтер'єрів. Оригамі має і практичне значення – це пакети, конверти, коробочки, тощо.

Важко зрозуміти це мистецтво, не займаючись малюнком, ліпленням, ікебаною. Живописцю потрібне полотно, скульпторові необхідний простір, для оригамі потрібен тільки аркуш паперу. Але в аркуші паперу закладені незліченні можливості, в ньому міститься безліч «невидимих» ліній складання, які необхідно вибрати для отримання потрібної форми чи елемента.

У процесі складання паперових фігурок у молодших школярів формуються спостережливість, концентрація уваги, просторова уява, образне мислення, зосередженість, кмітливість, фантазія, охайність, інтуїція, а також конструктивно-технічні уміння. Оригамі навчає прийомам роботи з папером, таких, як згинання, багаторазове складання, надрізання, склеювання, привчає до точних рухів пальців під контролем свідомості, до чіткого виконання інструкції, розвиває окомір, дрібну моторику рук, чутливість кінчиків пальців, упевненість у власних можливостях, зміцнює м'язи рук, розвиває творчий потенціал школярів [1].

Водночас в учнів молодшого шкільного віку виховується любов до природи, естетичні смаки, доброта, чуйність. Створення ігрових ситуацій на заняття з оригамі розширюють комунікативний досвід учнів початкових класів, формують культуру праці, вміння дбайливо й економно використовувати матеріали [4].

Отже, гурток покликаний нести учням молодшого шкільного віку, насамперед, радість від виконаної роботи, моральне задоволення від спілкування у групі, розвивати їх творчі здібності, бажання бути корисним не лише собі, а й оточуючим.

Список використаних джерел та літератури

1. Гурток "Оригамі" . URL: <https://kovalivka.school.org.ua/gurtok-origami-23-08-39-29-04-2018/>
2. Методичні рекомендації щодо організації гурткової роботи у школі. URL: <https://school3sarny.e-schools.info/pages/gurtkova-robota-metodichn-rekomendats>
3. Позаурочна робота з трудового навчання – суть, форми та завдання. URL: <https://studfile.net/preview/9072067/>
4. Шевчук М. О. Технології в початкових класах загальноосвітньої школи: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 319с.

УДК 379.822-053.9:069-027.551(477.51)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В ПРИВАТНОМУ МУЗЕЇ «СТАРОБІЛОУСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КОМПЛЕКС»

Малишко Олена, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Останіна Н. С.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Автор статті висвітлює особливості організації дозвілля людей похилого віку в приватних культурно-освітніх закладах.

Ключові слова: люди похилого віку, дозвілля людей похилого віку, музейно-дозвіллевий комплекс, Будинок Дружби, музей «Старобілоуський історичний комплекс».

Актуальність теми. В умовах сьогодення, коли Україна та її громадяни переживають важкі часи військової агресії з боку Російської Федерації, набуває актуальності тема психологічного розвантаження та фізичного відпочинку представників усіх вікових категорій населення, й зокрема, людей літнього віку – як найбільш вразливої групи. У сучасному світі турбота про людей похилого віку вважається своєрідним маркером повноцінної моделі функціонування суспільства, вказуючи на рівень розвитку держави в цілому. За новітніми даними Всесвітньої організації охорони здоров'я до людей похилого віку відносять категорію 60-75 років, до старечого віку – 75-90 років. Особи, які досягли 90 років, вважаються довгожителлями.

Загальна ситуація у галузі соціального забезпечення людей похилого віку має низку проблем, які носять довготривалий характер. Науковці об'єднують проблеми людей похилого віку в три категорії: проблеми загального здоров'я та необхідної медичної допомоги; матеріальні проблеми та проблеми інтеграції у суспільстві. На жаль, попри законодавчі ініціативи, соціально-культурний статус людей похилого віку не завжди відповідає загальноосвітнім нормам і стандартам.

В останні декілька років тема старіння населення України й пов'язаних з цим соціальних проблем людей похилого віку доволі чітко окреслена офіційними структурами, громадськістю та науковими колами. Проблеми людей старшої вікової категорії сьогодні вивчають спеціалісти з багатьох галузей науки: медицини, філософії, соціології, психології, геронтології. Вивчення змісту та особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку висвітлені в працях вітчизняних (В Бочелюк, А. Капської, В. Мирошниченко, П. Павленок, О. Паскаля, Л. Тютті, М. Шульги) та зарубіжних авторів (А. Адлера, Е. Берн, К. Хорніца, Е. Фромма, Т. Шибутані).

На сьогодні в нашому суспільстві, враховуючи кращі зразки зарубіжного досвіду, за основу прийнята концепція забезпечення умов життя людей похилого віку не на принципах «доживання», а, навпаки, з їх якомога повноцінною участю в житті суспільства. Про це свідчить підписання Україною

основних міжнародних документів з проблем людей похилого віку, та розробка відповідної національної законодавчої бази.

Важливу роль в житті людей похилого віку відіграє дозвілля, сприяючи відновленню психофізичного стану організму людини. Потреба в дозвіллі є суто індивідуальним показником та залежить від психофізичних можливостей індивіда, його суспільного становища та умов життя в цілому: саме ці чинники формують загальну активність, психологічний настрій та особистий рівень ціннісних домагань.

Аналіз наукової літератури свідчить, що у вітчизняній науці наразі залишаються недостатньо дослідженими умови соціалізації людей похилого віку на базі культурно-освітніх закладів засобами дозвіллевої діяльності. Саме це визначило вибір теми нашої публікації: «Організація дозвілля людей похилого віку в приватному музеї «Старобілоуський історичний комплекс».

Соціальний захист людини в Україні забезпечує мережа установ та закладів: Міністерство праці та соціальної політики, Пенсійний Фонд, комісії та комітети соціального захисту місцевих Громад, Територіальні районні центри соціального обслуговування пенсіонерів і самотніх непрацездатних громадян, установи й заклади сфери управління Міністерства праці та соціальної політики. Враховуючи виклики часу, актуальним є питання зміни форм та методів соціальної роботи, удосконалення механізмів надання соціальних послуг відповідного типу. Соціальна робота з людьми похилого віку в наш складний час має набути творчий підхід, взаємодію різних ідей тощо.

Головне в роботі з людьми похилого віку – це залучення їх до «соціальної самодіяльності», яка багато в чому може розв'язати їхні проблеми. Така «самодіяльність» здійснюється на базі розроблення відповідних програм. Дозвілля – одна з важливих соціальних складових у житті людини похилого віку. Це соціальна складова – необхідна умова для всебічного розвитку особистості: збереження сенсу життя, загальнолюдських цінностей, можливість для отримання задоволення від спілкування за уподобанням.

Зазвичай місцем концентрації соціально-культурної діяльності людей у сфері дозвілля виступають різноманітні культурно-дозвіллеві центри, де люди похилого віку мають змогу самореалізуватися у творчій діяльності, отримати позитивний досвід дозвіллевого поведіння. Більшість представників старшої вікової категорії прагне розширити межі свого звичного спілкування, люди похилого віку з задоволенням відвідують дозвіллеві заходи, пов'язані з відпочинком, можливістю спілкування; цікаві тематичні вечори тощо. Тож для успішної реалізації дозвіллевих проєктів з людьми похилого віку необхідно відмовитися від заангажованості, одноманітності й шаблонності культурно-дозвіллевих форм, натомість у фундамент ідеї покласти сучасну структуру запитів людини, нові, нетрадиційні, нестандартні й навіть неочікувані форм спілкування і творчості різних верств населення [1].

Чи може музей бути центром дозвіллевого проведення вільного часу для людей похилого віку? Згідно з положенням про музей «Музей – це культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для збереження та використання пам'яток природи, матеріальної та духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини [7]. Як в Україні, так і деяких зарубіжних країнах є чимало прихильників, а з іншого боку супротивників будь-якого перевтілення музеїв в культурно-дозвіллеві заклади.

Цікаві дозвіллеві програми для людей старшого віку пропонує приватний заклад «Старобілоуський історичний комплекс». Музей створено на території колишньої садиби поміщика с. Старий Білоус Чернігівського повіту Чернігівської губернії – П. Г. Березовського. На початку зими 1918 року, з першою навалою більшовиків Березовські залишили садибу: родина у складі 4-х дорослих та двох маленьких дітей разом із нянею виїхала до Чернігова. Майже століття (з 1923 до 2008 року) в будинку П. Г. Березовського, побудованому близько 1894 року, знаходилася сільська школа. Житлові кімнати були переобладнані під класи для навчання (вчилися діти 1 та 2 класів) та помешкання для проживання родин вчителів школи. В кінці навчального 2007-2008 року школа переїхала у нове приміщення та інші прибудинкові споруди. З початку жовтня 2008 р. нашою родиною цілеспрямовано проводилася низка історично-мистецьких заходів та громадських слухань для пошуків алгоритму повернення будинку у власність родини з метою розміщення в ньому музею сім'ї Березовських. Задум охоплював із самого початку створення саме музейного комплексу, який би складався з декількох окремих музеїв. Це дало б можливість ширше розповісти історію родини Березовських та їх оточення, а також представити ті чи інші події у просторі та часі. За 11 років існування музею в його стінах проведено комплексний ремонт, організовано й проведено 6 міжнародних конференцій, облаштовано 7 музейних експозицій. На сьогодні музей працює як універсальний комплекс, де різноманітні музейні функції поєднані з мистецькими лекторіями, концертними вечорами, різноманітними майстер-класами й цікавими *дозвіллевими* програмами [5].

В останнє десятиліття спостерігається активний інтеграційний процес музеїв у дозвілlevу культурно-просвітницьку сферу, який має прояв у створенні в музейних закладах функціональних приміщень для проведення дозвіллевих заходів. У зарубіжних країнах досить широко представлена модель «відкритого музею», тобто культурно-просвітницького комплексу музейного типу, в якому власне музейні функції (збирання фондів, їх збереження, експонування колекцій) виконуються нарівні з освітніми, виховними та розважальними. Не залишився осторонь новітніх тенденцій і наш музей. Протягом 2022–

2023 рр. активно розробляються й втілюються у життя соціальні проекти, пов'язані з дозвіллям мешканців м. Чернігів, с. Старий Білоус та всіх бажаючих. Основні учасники музейних програм – це люди похилого віку, тож при розробці дозвіллевих програм обов'язково враховуються фактори морально-психологічної підтримки, формування відчуття власної гідності та позитивної самооцінки [5].

Практично *дозвіллєві* програми в музеї «Старобілоуський історичний комплекс» запроваджувалися вже в перші роки його існування. Варто згадати такі цікаві проекти, як «Чай з бабусями», низку мистецьких зустрічей для мешканців місцевого геріатричного пансіонату під загальною назвою «Мелодії нашої юності» 3 проєктів 2022 року варто відмітити «Музично-театральну вітальню» (у співпраці зі студентським театральним колективом «Екслібрис» Чернігівського державного колегіуму ім. Т. Г. Шевченка, Чернігівським музичним коледжем ім. Л. Ревуцького та аматорським музичним колективом «Мега плюс» Чернігівського Деснянського районного територіального центру) [6].

З великою зацікавленістю відвідувачі музею беруть участь у кулінарних майстер-класах по відродженню старовинних рецептів наших бабусь та прабабусь. Виготовлення страв відбувається за старовинними рецептами родини Березовських та їх оточення, а також за родинними рецептами учасників проєкту. В якості прикладу наведемо кулінарно-історичний майстер-клас, який відбувся влітку 2022 року і був присвячений історії родини Єрченко, останні представники якої – сестри Олександра Георгіївна Домніна та Неоніла Георгіївна Вакуловська жили в Ніжині в 1950-1980 рр. У програмі заходу були представлені родинні страви: «Котлетки з печінки», «Домашнє яблунове вино», «Пиріг красивий». Зауважимо, що в кулінарних заходах поряд із жінками із задоволенням приймають участь і чоловіки, обравши «кондитерський напрямок».

Своїх шанувальників мають екологічні проекти музею: «Квіткотерапія», «Посади грядку», «Зелена альтанка». «Рослинна тематика» прийшла в музей «Старобілоуський історичний комплекс» ще 10 років тому: разом з 25 віднайденою старовинною родинною цікавинкою родини Березовських – «Флірт квітів». В цю гру, притаманну до 1917 року дозвіллу аристократичних кіл Чернігівщини, грали гості музею-мешканці Чернігівського геріатричного пансіонату на одному з музейних заходів. Салонна гра «Флірт квітів» була популярна наприкінці ХІХ – початку ХХ столітті. Сенс її полягав у тому, що гравці обмінювалися картками, на яких були записані назви рослин і поруч - різні вислови. Таким чином, промовляючи вголос лише назву квітки, можна було повідомити партнеру про свої почуття. Наші предки крім декількох іноземних мов, безперечно, добре володіли ще однією – мовою квітів!

Квіти і рослини в цілому відомі здавна як лікарські засоби. Сьогодні вони відтворюють й нову свою функцію – покращують настрій, підвищують життєвий тонус. В музеї «Старобілоуський історичний комплекс» квітне все від ранньої весни до пізньої осені: численні клумби та багатошарові алеї з лілій, півоній, тюльпанів, ромашок; квіти в горщиках на вікнах та у вазах. Тож турботи, пов'язані з «квітковим питанням» починаються в Музеї вже в березні. Учасники дозвіллевих заходів надихаються на довгий час позитивом ще й мають змогу взяти з собою додому букет «квітучості» – на згадку про гарно проведений день.

Чи не найширше коло прихильників дозвілля у музеї має змогу зустрітися на засіданні музейного історико-краєзнавчого гуртку, учасники якого не тільки вислуховують матеріали новітніх досліджень історії Чернігово-Сіверщини, але й діляться знаннями своєї сімейної саги. Більшість засідань історико-краєзнавчого гуртка присвячені історії родини Березовських, їх родинного та дружнього оточення. Вплив історії родини на історію Держави, й навпаки; витоки створення й подальшого збереження міцної, здорової, щасливої сім'ї на прикладі родини Березовських – всі ці історичні нариси заохочують відвідувачів історико-краєзнавчого гуртка до вивчення своїх родоводів, до більш глибокого осмислення сімейних цінностей і пріоритетів.

Варто згадати ще один музейний проєкт, який реалізується в теплу пору року – «Ніч у музеї». Назва цього проєкту повністю відповідає його змісту. Ніч в музеї «Старобілоуський історичний комплекс» – це не відвідування музею у вечірній час, це в прямому сенсі ніч в музеї – з посиденьками біля каміну з філіжанкою запашного м'ятого відвару з зілля, вирощеного поруч в «городині поміщика» і подальшою ночівлею в кімнатах будинку, де повністю відтворена атмосфера життя та побуту поміщика «середньої руки» кінця 19 – початку 20 століття. В музеї-будинку облаштовано 6 кімнат, чотири з яких мають спальні місця: кабінет-бібліотека, кімната панночки, кімната Шурочки та кімната няні. Експозиція – кімната «вулиця Чехова, буд 5» нараховує 1 спальне місце. В прибудові до будинку – кухонному флігелі облаштовані всі необхідні сучасні зручності, є гаряча вода, варочна поверхня. В кімнатах працює пічне опалення [5].

Протягом весни – літа 2022 року в Музеї проводилися й продовжують проводитися досі ремонтно-устаткувальні роботи, пов'язані з відновленням будівель і конструкцій, постраждалих під час військових дій у березні 2022 року. Дружня співпраця небайдужих до долі музею людей згуртувала цікаву команду істориків, викладачів Чернігівських ЗВО та загально-освітніх шкіл, колишніх військових, чернігівських пенсіонерів, митців навколо новітнього музейного проєкту «Будинок Дружби». Це багатошаровий проєкт, який охоплює в собі всі вищезгадані проєкти та програми. Учасники проєкту – це люди різних вікових категорій: від 20 до 80 років, протягом 2022 року чудово інтегровані в «музейну родину». За своїми

«соціальними функціями» – це «батьки і діти», «бабусі і онуки», «друзі-однолітки» й «друзі за інтересами». Кожен піклується про іншого й всі разом – про всіх.

«Будинок дружби» збирається 2 рази на місяць на вихідні, і це можливість для всіх, хто долучився до цієї програми – відпочити фізично й духовно, послухати гарну живу музику, пообідати в дружньому колі, обговорити цікавинки, актуальні новини тощо. Радує, що дружні стосунки підтримуються й поза межами музею. Важливо підкреслити, що абсолютно всі програми і заходи музею є *безкоштовними*. На сьогодні учасники «Будинку дружби» упорядковують музейну бібліотеку у стилі 1960-х років, готуючись до відкриття музейного сезону у квітні.

Проаналізувавши старість як соціальну та наукову проблему можна зробити висновок, що люди похилого віку зіштовхуються з багатьма проблемами, які лежать в площині економічного, побутового, психологічного, медичного, соціального обслуговування. Для людей похилого віку характерною є проблема соціальної ізоляції, страждання від самотності, незрозуміння оточуючих через особисті звички та небажання їх змінювати. Визначаючи види соціальної роботи з людьми похилого віку, стає зрозумілим, що соціальна робота, та її різновид – робота з організації дозвілля з людьми похилого віку, здійснюється не завжди ефективно і на достатньому рівні через відсутність обґрунтованих стратегій обслуговування та обмеження соціально-економічних можливостей держави забезпечити достатніми ресурсами цей напрямок діяльності. Зауваживши викладене, можна зробити висновок, що окреслені проблеми потребують подальшого наукового дослідження. Виконуючи своє основне призначення – допомагати людям розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя, запобігати виникненню психо-соматичних розладів, соціальна робота з людьми похилого віку у цей складний час має набути творчий підхід та взаємодію різних ідей.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Закони про соціальний захист людей похилого віку. <https://zakon.rada.gov.ua/go/3721>]
2. Бочелюк В.Й, Бочелюк В.В. Дозвілезнавство. Навчальний посібник. Центр навчальної літератури. К. 2006, 208 с.
3. Зверева І. Соціальна робота в Україні: підручник для студ. вищ.навч. закл. К. 2004. 204 с.
4. Капська А. Соціальна робота: технологічний аспект: підр. для студ. вищих навч. закл. К. Центр навчальної літератури. 56 с.
5. Малишко О. До питання про роботу музейно - дозвілевого комплексу як центру спілкування за інтересами людей похилого віку. Матеріали конференції м. Ніжин від 10.11. 2022р.
6. Малишко О. Історія одного дому. Газета «Сіверщина» від 23.09. 2010 р. с.14.
7. Петрова І. Особливості організації дозвілля в клубах похилого віку. *Організація культурно-дозвільної діяльності*. К. УЦКД. НПБ. 2008. 51с.
8. Паскаль О.В. Соціальна робота у дозвілеві сфері. Навч. пос. Одеса, 2007 р. С.3
9. Тюття Л., Іванова І. Соціальна робота: теорія і практика. Навчальний посібник для студ. вищих навч. закл. К. Знання. 2008. 574 с.

УДК 37.01

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ К. Д. УШИНСЬКОГО НА РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Марченко Тетяна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та освітнього менеджменту.

Нині в Українській державі відбувається активний процес реформування освітньої галузі на демократичних, національних і гуманістичних засадах. З історії відома низка реформ, які мали різний характер, масштабність, зміст, напрями, проте кожна з них в різних суспільно-політичних та соціокультурних умовах безпосередньо впливала на розвиток вітчизняної освіти. Очевидці та ініціатори тих чи інших реформ оцінювали зміни в освітній галузі. Ідеї видатного вітчизняного педагога Костянтина Дмитровича Ушинського щодо реформування освіти в російській імперії у другій половині 50-60-х років XIX ст., у складі якої перебувала більшість українських земель, потребують актуалізації у контексті як розвитку історико-педагогічного знання, так і важливих модернізаційних освітніх процесів сучасності.

У педагогічній системі Ушинського важливе місце посідало вчення про мету виховання, що визначалося ним як підготовка людини до життя та праці, як формування в людини почуття обов'язку перед народом та виховання в людини патріотизму. У вихованні дітей він надавав велике значення сім'ї та вважав украї необхідним родинне виховання. Найпершим обов'язком громадянина та батька сім'ї є виховання громадян, корисних для суспільства, – вважав учений.

Окрім того, він приділяв велике значення мові народу, адже, за його словами, «якщо вимерла мова в устах народу, вимер і народ». Педагог обстоював думку, що кожний народ має право мати школу рідною мовою, засуджував царизм за заборону вивчення української мови в школах на українських землях.

Визначив основні шляхи й засоби розвиваючого навчання, був поборником класно-урочної системи навчання, врахування вікових і психологічних особливостей дітей. Він надавав важливого значення праці в психологічному та фізичному розвитку людини, вказував на керівну роль школи й особи вчителя у вихованні дітей.

Розробив зміст спеціальної підготовки вчителя, визначив коло наук для вивчення майбутніми народними вчителями в учительських семінаріях. Він наголошував на всебічній підготовці вчителя, щоб він мав пізнання не лише в законі Божому, граматиці, арифметиці, географії та історії, але й у природничих науках, медицині, сільському господарстві; окрім того, вчитель має вміти добре писати, малювати, креслити, читати ясно і виразно і, якщо можливо, навіть співати. Центральне місце серед цих наук він відводить рідній мові, бо цей предмет входить в усі інші предмети і вбирає в себе їхні результати.

Вважав за необхідне відкрити при університетах педагогічні факультети, визначив для них наукові дисципліни. Педагогічні факультети, що пропонувалися ним, мусили бути центрами розвитку і поширення педагогічної науки

Першим науково обґрунтував принцип наочності навчання. Він пов'язав його не лише із зоровими відчуттями, як це було у попередників, а дав психологічний аналіз, вказавши, що наочне навчання впливає з особливостей мислення школярів: «Дитина мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями...» і не можна примусити її мислити інакше. Тому навчання повинно будуватися на живому спогляданні, на конкретних образах, за формулою: від конкретного до абстрактного, вказує на тісне поєднання наочності і слова (читання, розповіді, бесіди тощо).

Принцип свідомості й активності навчання. Неможливе активне навчання, що не супроводжується розумінням. На думку вченого, свідомість і активність невіддільні: активність є формою, у якій здійснюється свідоме навчання. Педагог вказував, що знати на пам'ять – ще не означає знати. Критерій якості знань – ступінь їх розуміння учнями. Можна виділити наступні умови реалізації цього принципу: навчання рідною мовою, зв'язок навчання з розвитком мислення, доступність матеріалу, чітке формулювання основних положень тощо. У процесі навчання необхідне активне оволодіння знаннями і уміннями на основі їх осмислення, творчої переробки і застосування в процесі самостійної роботи, співпраці вчителя і учнів в усвідомленому досягненні мети навчання.

Принцип послідовності і систематичності К. Д. Ушинський розумів у тому, що навчання потрібно будувати так, щоб воно у певній послідовності виробляло в учнів єдину систему знань, умінь і навичок. Для реалізації принципу вчений радить вчити дітей порівнювати, класифікувати предмети. Знання і уміння дітей повинні бути систематизованими, а їх формування здійснюватися в такій послідовності, щоб елемент учбового матеріалу, що вивчається, був логічно пов'язаний з іншими його елементами. Систематичність та послідовність дозволяють прогнозувати темп засвоєння того чи іншого навчального матеріалу, їх сумісність та цінність. К.Д. Ушинський вважав, що «тільки система, звичайно розумна, що виходить із самої сутності предметів, дає нам повну владу над нашими знаннями».

Принцип поєднання інтересу й відповідальності у навчанні. Наголошував на тому, щоб навчання носило серйозний характер. З перших днів треба виховувати у дітей ставлення до навчання як до серйозної праці. Бажання вчитися, інтерес до знань є важливою умовою успішного навчання. Підкреслюючи велику роль інтересу у навчальній діяльності, педагог зазначав, що «треба робити навчання цікавим для дитини, але водночас слід вимагати від дітей очного виконання й нецікавих для них завдань...». Тому треба привчати дітей виконувати свої обов'язки і отримувати задоволення від їх виконання. Навчання розглядалося К.Д. Ушинським як процес подолання труднощів, у якому завжди існує взаємодія почуттів і волі.

Принцип науковості навчання передбачає відповідність змісту освіти до рівня розвитку сучасної науки та техніки, досвіду, накопиченого світовою цивілізацією.

Навчання і виховання базується на закономірності єдності навчання і виховання у цілісному педагогічному процесі. Цей принцип передбачає формування у процесі навчання базової культури особистості: моральної, правової, естетичної, фізичної, культури праці та життєдіяльності, спілкування. Виховання в процесі навчання пов'язане з інтелектуальним розвитком і, перш за все, з розвитком креативності індивідуальних пізнавальних здібностей з урахуванням інтересів учнів

Вважав, що методи викладання мають сприяти розвитку й активізації пізнавальної діяльності учнів, їхнього мислення й мовлення.

Визначив основні шляхи й засоби розвиваючого навчання, був поборником класно-урочної системи навчання. Розцінював урок як головну ланку навчально-виховного процесу, що будується залежно від мети і завдань. За К. Ушинським існують такі типи уроків: комбінований урок, урок повідомлення нових знань, урок усних і письмових вправ, урок контролю і перевірки знань учнів.

Ушинський склав підручники для початкового навчання «Дитячий світ і Хрестоматія» (1861) та «Рідне слово» (1864), у яких науковий рівень знань поєднувався з доступністю, яскравістю викладу та

служив завданням морального й естетичного виховання. Однак основною фундаментальною працею науковця вважається психолого-педагогічний та філософський тритомний твір – «Людина, як предмет виховання». У нього вчилися найкращі грузинські, вірменські, фінські, татарські та болгарські педагоги.

Отже, творча спадщина геніального українського педагога назавжди увійшла в золоту скарбницю світової педагогічної культури і є національною гордістю українського народу. Його ідеї і нині використовуються в системі сучасної освіти України.

Список використаних джерел та літератури

1. Березівська Л. Д. К.Д. Ушинський про реформування освіти URL: Шлях освіти. 2008. Режим доступу до ресурсу: <https://lib.iitta.gov.ua/717500/1/%D0%A3%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>.

2. К. Д. Ушинський про основні принципи та зміст навчання у закладах освіти [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/download/264674/261004/610573>.

3. Освітні ідеї К.Д. Ушинського як фундамент української педагогіки. [Електронний ресурс] / 2011. Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14035/>.

4. Сухомлинська О. В. Ушинський Костянтин Дмитрович. Українська педагогіка в персоналіях: навч. посібник для студентів ВНЗ: у 2 кн. Кн. 2. XX століття / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005.

УДК 37.026

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ ЯК ВИХОВАТЕЛЬ І АВТОР «ПОВЧАННЯ ДІТЯМ»

Меркулова Аліна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Визначним досягненням педагогічної думки Русі є «Повчання дітям» Володимира Мономаха. Це був перший педагогічний твір у середньовічній Європі, написаний світською особою. Володимир Мономах роз'яснює у «Повчанні» помітні проблеми морально-релігійного, трудового та патріотичного виховання. Наприклад, автор вказує на важливу роль освіти у вихованні: «Не забувайте того доброго, що вмієте, а чого не вмієте, тому навчайтеся, як батько мій, дома сидючи, вивчив п'ять мов, у тому честь мав від інших країн». Ці погляди він намагався передати своїм дітям і всім іншим, обґрунтувавши необхідність зв'язку освіти з викликами життя і осмисленням власної діяльності.

«Лінь-бо – мати всьому: що уміє, те забуде, а чого не вміє, того не навчається. Добро діючи, не лінуйтеся ні на що добре, найперше – до церкви: хай не застане вас сонце в постелі». Як ми бачимо, Володимир Мономах заохочував людей трудитися, робити добро та не дозволяти собі бути залежним від ліні. При цьому особливу увагу він звернув на значимість виховання у дітей ініціативи та працелюбності: «На війну вийшовши, не лінуйтеся, не покладайтеся на воєвод».

У творі можемо знайти досить багато морально-релігійних настанов, які автор залишив наступним поколінням: «Навчися, праведний чоловіче, поступати благочестиво, навчися, за євангельським словом, «очима управлять, язик стримувать, ум упокорювать, тіло поневолювать, гнів погублять, помисли чисті мати, спонукаючись на добрі діла ради Господа».

Важливо зазначити, що Мономах у всіх своїх гарних справах знаходить зв'язок із Богом, чим хоче донести іншим необхідність релігійного осмислення власного життя на своєму прикладі: «Тож не осуджуйте мене, діти мої чи хто інший, коли прочитає це: бо не хвалю себе, ні відваги своєї, а хвалю Бога і прославляю милість його, що мене, грішного і мізерного, стільки літ оберігав від того смертного часу, і не лінивим створив мене, бідного, а на всі діла людські потрібним». Безумовно, тема релігійного виховання у «Повчанні» займає вагому роль: «Якщо вам Бог пом'якшить серце, і слъози свої зроните за гріхи свої, кажучи: «Як блудницю, і розбійника, і митаря помилував ти, так і нас, грішних, помилуй!» І в церкві це робить і [спать] лягаючи». Однак також знаходимо більш практичні, етичні та моральні настанови автора: «А найголовніше – убогих не забувайте, а скільки можете по змозі годуйте і подайте [милостиню] сироті, і вдовицю оправдуйте самі, а не давайте сильним погубити людину».

Володимир велить опікуватися бідними, вдовами і сиротами, вважає священним обов'язком бути гостинним, адже це прямо впливало на зовнішньо-політичні відносини з іншими державами. Мономах так писав про гостинність: «А найбільше шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов, чи простий чоловік, чи знатний, чи посол». Також важливо зазначити, що значне місце у творі відведене прикладу старших у виховання: «Старих шануй, як отця, а молодих – як братів».

Великий князь радить своїм дітям любити Батьківщину, захищати її від ворогів, бути хоробрим у складну годину, гуманно ставитися до людей: «Куди б ви не йшли і якими шляхами по своїх землях, не

давайте отрокам чинити пакості, ні своїм, ні чужим, ні в селах, ні в житлах, щоб не почали вас проклинати. Куди не підете і де не станете, напійте і нагодуйте страждущого».

«Якщо ж вам доведеться цілувати хрест перед братами своїми або перед будь-ким, то перше спитайте свого серця, на чому ви зможете стояти твердо, і тільки тоді цілуйте. А поклявшись, не переступайте клятви, бо загубите душу свою». Цю настанову можна сприймати по-різному, однак вона є глибинною у розумінні любові та поваги до власної сім'ї, дому чи Батьківщини. Володимир Мономах наставляє дітей не забувати клятви братам своїм, бо інакше вони загублять себе. З історії ми розуміємо, що міжусобні війни були важкою та невирішеною проблемою для автора цього твору, саме тому він і давав такі настанови, аби сини зуміли зберегти Київську Русь.

Отже, підбиваючи підсумки, можемо сказати, що у першу чергу автор надавав доленосне значення навчанню та освіті, підкреслюючи, що все життя необхідно вчитися, а хто цього не робить, той втрачить і те, що знає. Стосовно морально-етичного забарвлення твору, як на мене, «Повчання» Володимира Мономаха постає з однієї простої ідеї – завжди залишайтеся людьми й допомагайте іншим.

Список використаних джерел та літератури

1. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 359 с.
2. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю., Осьмук Н. Г., Чистякова І. А. П69 Практикум з історії педагогіки: навч.-метод. посіб. [для студ. закл. вищої освіти]. Вид 4-те, доповнене й перероблене. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 165 с.
3. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / Упоряд. О.С. Березюк, О.М. Власенко; За ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 338 с
4. <https://dovidka.biz.ua/povchannia-ditiyam-volodymyra-monomakha-analiz/>
5. <http://www.sde.org.ua/zmi/zlus/item/2124-povchannya-volodymyra-monomakha-dityam-yak-poradnyk-batkam-dlya-dobrogo-vykhovannya-ditej.html>

УДК 37.01

А. МАКАРЕНКО ПРО РОЛЬ КОЛЕКТИВУ ТА ПРАЦІ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Михтюк Катерина, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Виховання можна розглядати як складний процес формування особистості, що складається з різних аспектів: від фізичного до соціального. Важливу роль у вихованні відіграє колектив та праця, які є ключовими компонентами методу Антона Макаренка, видатного українського педагога.

Антон Макаренко вірив у потужну роль колективу у вихованні дітей. Він вважав, що дитина може розвиватися тільки у співпраці з іншими, в колективі. Колектив не лише навчає дитину спілкуватися та працювати з іншими, але і сприяє її соціальному розвитку та формуванню громадянської свідомості. У своїй педагогічній діяльності Макаренко активно використовував принцип колективу, де діти вчилися працювати разом та розвиватися як особистості.

Праця була ще однією важливою складовою методу Макаренка. Він вірив, що праця - це не просто засіб досягнення певних цілей, але й ключ до саморозвитку та самовдосконалення. Через працю дитина розвиває свої здібності та навички, формує характер та відносини з іншими. Макаренко стверджував, що праця повинна бути не тільки корисною, але й цікавою та задовільною для дитини, щоб вона могла займатися нею з ентузіазмом та задоволенням.

Значення для сучасності: Метод Антона Макаренка має велике значення для сучасної освіти та виховання. Його підхід, заснований на колективі та праці, допомагає розвивати соціальну компетентність та комунікативні навички у дітей, що особливо важливо в епоху цифрових технологій, коли люди все менше спілкуються у живому спілкуванні. Крім того, метод Макаренка підкреслює значення праці як важливого чинника у вихованні, що актуально для формування цінностей, таких як відповідальність, самодисципліна та працездатність, які є ключовими у сучасному світі.

Далі наведені тези, які підтверджують вищесказане.

1. Командна робота і взаємодія в колективі допомагають формувати соціально значущі якості та навички.

Ця теза вказує на те, що колективна робота може допомогти дітям навчитися працювати разом, взаємодіяти та допомагати один одному. Такі вміння та якості, як взаємодопомога, толерантність, взаєморозуміння та співпраця, важливі не лише в шкільному житті, а й у подальшому житті.

2. Виховання має будуватися на засадах колективізму і праці.

Ця теза вказує на те, що виховання має будуватися на засадах колективної праці. Це означає, що діти повинні навчитися працювати в командах і спілкуватися один з одним, щоб забезпечити ефективне виконання завдань і досягнення спільних цілей.

3. Важливим засобом виховання особистості є праця.

Ця теза вказує на те, що робота і праця є необхідними елементами виховання характеру. Вони допомагають розвинути такі якості, як наполегливість, чіткість мети, самодисципліна, креативність і незалежність, які важливі не лише в шкільному житті, а й у подальшому житті.

4. Створення сприятливого соціального середовища є важливим елементом виховання.

Ця теза вказує на те, що необхідно створити хороше соціальне середовище для виховання особистості. Таке середовище має забезпечувати підтримку, розуміння та повагу до кожного учасника та сприяти розвитку позитивних стосунків і співпраці. Таке середовище допоможе дітям розвиватися та набути соціальних навичок, які стануть у нагоді їм у подальшому житті.

5. Виховання повинно сприяти розвитку індивідуальності та творчих здібностей.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно сприяти розвитку індивідуальності та творчих здібностей кожної дитини. Навчання має бути орієнтоване на розвиток унікальних здібностей кожного учня, допомагати їм розвивати свій потенціал та знайти власне місце у житті.

6. Виховання має сприяти формуванню повноцінної особистості з високим рівнем моральних якостей.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно сприяти формуванню повноцінної особистості з високим рівнем моральних якостей. Діти повинні навчатися поважати інших, дбати про навколишнє середовище та розвивати позитивні якості, такі як чесність, відповідальність, толерантність та справедливість. Таке виховання допоможе дітям стати дорослими, які можуть приймати відповідальні рішення та жити в гармонії зі світом.

7. Виховання має бути спрямоване на розвиток всіх аспектів особистості.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно охоплювати всі аспекти розвитку дитини, включаючи фізичний, інтелектуальний, емоційний та соціальний розвиток. Такий підхід допомагає розвивати повну особистість та підготувати її до життя.

8. Виховання повинно бути індивідуалізованим та адаптованим до потреб кожної дитини.

Ця теза вказує на те, що кожна дитина унікальна та має свої потреби та можливості. Тому виховання повинно бути індивідуалізованим та адаптованим до потреб кожної дитини, щоб забезпечити її повний розвиток та успіх.

9. Виховання має сприяти формуванню громадянської свідомості та активної громадянської позиції.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно не лише формувати особистість, але й готувати дитину до життя в суспільстві. Тому важливо сприяти формуванню громадянської свідомості та активної громадянської позиції, щоб дитина могла бути активним та свідомим громадянином у майбутньому.

10. Виховання повинно сприяти розвитку міжособистісних відносин та комунікації.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно сприяти розвитку навичок спілкування та міжособистісних відносин, щоб дитина могла ефективно спілкуватися з іншими людьми та відчувати себе комфортно в групі. Цей аспект є особливо важливим для успішної адаптації дитини у суспільстві та досягнення її мети.

11. Виховання повинно сприяти розвитку самостійності та відповідальності.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно сприяти розвитку навичок самостійності та відповідальності, щоб дитина могла самостійно приймати рішення та нести за них відповідальність. Це є важливим елементом успіху в житті та сприяє формуванню здатності до саморозвитку та самовдосконалення.

12. Виховання повинно сприяти розвитку здорового способу життя.

Ця теза вказує на те, що виховання повинно сприяти розвитку здорового способу життя, що включає правильне харчування, фізичну активність та здоровий спосіб думання. Такий підхід допоможе дитині підготуватися до здорового життя в майбутньому та зберегти здоров'я протягом усього життя.

Метод Антона Макаренка заснований на принципах колективу та праці, які він вважав ключовими компонентами виховання. Ці принципи мають велике значення для сучасного виховання та допомагають розвивати соціальну компетентність та навички спілкування у дітей. Метод Макаренка також наголошує на значенні праці як важливого чинника у вихованні, що актуально для формування цінностей, які є ключовими у сучасному світі. Він залишається актуальним та важливим для сучасного виховання та має бути уважно вивченим та застосованим в педагогічній практиці.

Список використаних джерел та літератури

1. А.С. Макаренко (1888-1939) // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад. О.О. Любар; За ред. В.Г. Кременя. К.: Знання, 2005. С. 431-445.

2. Моргун В. Ф. Антон Макаренко – герой та ізгой української педагогіки. – 2-ге вид., доп. / В. Ф. Моргун. Полтава, 2018. 58 с.

3. Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: 1991-2008 рр.: до 120-річчя від дня народження: біобібліогр. покажч. / Акад. пед. наук України, Держ. Наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Полтав. Держ. Пед. ун-т ім. В.Г. Короленка; упоряд.: І.О. Іванова, Т.В. Лога, К., 2008. 182 с. (Серія «Видатні педагоги світу»; Вип. 4).

4. <https://moyaosvita.com.ua/pedagogika/pedagogichna-spadshhina-a-s-makarenka-ta-suchasnist/>

5. <https://ukrbukva.net/page,3,75440-Pedagogika-A-S-Makarenko-i-sovremennost.html>

УДК 37.013.42:159.928

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Мідько Тетяна, студентка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Останіна Н. С.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Автор статті розкриває особливості соціалізації обдарованої особистості дитини, висвітлює аспекти соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми, вказує методи пошуку та розвитку обдарованої особистості.

Становлення української державності передбачає інтеграцію в європейське та світове співтовариство, розбудову громадського суспільства, перехід до ринкової економіки, орієнтацію на формування особистості, здатної застосовувати здобуті знання на вдосконалення власного життя і життя своєї держави. Отже, високий рівень інтелектуального і творчого потенціалу є саме тим фактором для кожної країни, який суттєво впливає на її загальний та економічний розвиток. Актуальною проблемою, в тому числі й для України, залишається дефіцит обдарованих, творчих і соціально активних працівників – фахівців високого рівня в різних галузях. Усе це значною мірою стимулює зацікавленість питаннями обдарованості на рівні суспільства, що поступово переростає у послідовну державну політику, спрямовану на пошук, навчання, виховання й розвиток обдарованих дітей та молоді, на стимулювання творчої праці фахівців, на підтримку та захист таланту. Разом з тим здійснення соціально-політичних та соціально-економічних реформ в умовах сучасної суверенної України потребує не лише обґрунтування теоретичних основ підготовки спеціалістів з високорозвиненими професійними здібностями, які здатні творчо мислити та екстраполювати новітні ідеї на сьогодення і майбутнє. Це також зумовлює необхідність пошуку практичних шляхів організації роботи соціального педагога з обдарованими дітьми. Створення відповідних умов для її соціалізації та самоактуалізації, формування соціальної зрілості та компетентності.

Обдарованість вивчалась і досліджувалась тисячами вчених, але актуальності своєї не втратила і до нашого часу, оскільки її складність не дозволила дослідникам цю проблему вичерпати [1]. Під обдарованістю розуміли: природну передумову здібностей; сукупність внутрішніх умов для досягнення видатних результатів у діяльності; загальні здібності; високий рівень розвитку здібностей; інтеграцію здібностей з метою діяльності; творчі можливості людини; потенційний талант тощо. Вважаємо, що таке розмаїття поглядів зумовлене складністю і багатоаспектністю досліджуваного явища, а також використанням для розкриття феномена обдарованості таких понять, як «здібності», «талант», «геніальність», «творчість». Американський учений-психолог Р. Ельберт виділив чотири ознаки генія, серед яких: величезна продуктивність праці, розробка стрижневої проблеми, довговічність визнання, наявність прихильників і послідовників, нерідко після смерті.

Широке використання у науковій літературі терміну «обдарованість» пов'язано із періодом утвердження педагогіки, а потім і психології як самостійних наук. Коренем слова «обдарованість» є «дар», тому як в українській, так і в англійській (gifted) мовах це поняття має однозначне трактування – подарунок. Цим ніби підкреслюється, що людина володіє чимось таким, що нею не заслужено, не зароблено, а тим, що їй подаровано від народження. Визнаючи можливість існування такого дару, ми визнаємо факт існування індивідуальних розходжень між людьми, які зумовлені не тільки впливом навколишнього середовища та виховання, але й іншими, можливо, на сьогодні ще не відомими чинниками. Природно, що одним із найважливіших питань, яке хвилювало вчених протягом багатьох століть, була проблема походження цього дару. І якщо геніальність – це доля небагатьох, то здібностями до певних видів діяльності і здатністю до творчості може і повинен оволодіти кожний. Безумовно, для цього треба докласти зусиль, які були б спрямовані на саморозвиток.

Саме дитячий вік є періодом становлення та подальшого розвитку здібностей особистості. Цей час глибоких інтегративних процесів в психіці дитини на фоні її диференціації. Рівень і широта інтеграції визначають особливості формування і зрілості самого явища - обдарованості. Поступовість цього процесу, його затримка або регрес визначають динаміку розвитку обдарованості. За визначенням комітету з освіти США (в 1972 р.) було запропоноване наступне визначення, яким користуються

американські спеціалісти і донині: «Обдарованими і талановитими учнями рахуються ті, кого виявили професійно підготовлені спеціалісти таких, що мають потенціал до високих досягнень в силу додаткових здібностей». Такі діти потребують диференційованих навчальних програм або допомоги, що виходять за межі звітнього шкільного навчання, для того, щоб мати можливість реалізувати свої позиційні можливості і зробити внесок в розвиток суспільства. У нашій країні соціальна робота з обдарованими дітьми здійснюється переважно в рамках загальноосвітніх установ і закладів позашкільної освіти.

На сучасному етапі розвитку освітньої системи робота з обдарованими дітьми в школі ґрунтується на застосуванні різних форм організації навчального процесу з метою диференціації навчання для обдарованих учнів, заснованих на ідеї групування обдарованих дітей в певні моменти освітнього процесу, що може бути ефективно тільки за умови зміни змісту і методів навчання. В іншому випадку навчання обдарованих дітей буде відрізнятися від традиційного тільки темпом проходження навчальної програми, що не є достатнім для дійсного розвитку таких дітей, задоволення їх індивідуальних пізнавальних запитів. Крім диференціації в навчанні, сучасна практика загальноосвітніх установ зосереджена на роботі за індивідуальними програмами в одній предметній області. На жаль, дана форма не завжди сприяє розкриттю інших здібностей дитини. Крім цього, робота за індивідуальними програмами, може привести до відриву дитини від колективу однолітків. Робота за індивідуальним планом включає використання сучасних інформаційних технологій, зокрема - дистанційного навчання, в рамках яких обдарована дитина може отримувати адресну інформаційну підтримку в залежності від своїх потреб. Однією з найважливіших ланок в загальній програмі роботи з обдарованими дітьми є пошук обдарованих дітей та їх виявлення на ранніх стадіях розвитку.

За якими ж ознаками можна ідентифікувати обдаровану дитину? Більшість практиків відповість на це питання не замислюючись, адже таких дітей найчастіше виявляють простим методом педагогічного спостереження. Обдаровану дитину відрізняють багатство словникового запасу, оригінальність мислення, швидкість і точність виконання розумових операцій, рання захопленість будь-якої сферою діяльності (музикою, спортом, живописом і т.д.), допитливість і висока пізнавальна активність, успішність засвоєння навчального матеріалу, здатність до творчості. Спостереження за діяльністю дитини і аналіз виконуваних нею дій дозволяють побачити і зрозуміти природу її таланту. Ознаки обдарованої дитини розкриваються через два основних аспекти поведінки: інструментальний, що характеризує способи діяльності, і мотиваційний, що відображає ставлення дитини до своєї діяльності і навколишньої дійсності. Існує певна залежність між віком, в якому виявляється обдарованість, і сферою діяльності. Найбільш рано дарування виявляється у сфері мистецтва, особливо в музиці. Трохи пізніше обдарованість виявляється у сфері образотворчого мистецтва. У науці досягнення значущих результатів у вигляді видатних відкриттів, створенні нових галузей і методів дослідження відбувається зазвичай пізніше, ніж у мистецтві. Деякі вчені не ділять здібності та обдарованість на види, тому говорять про них як про єдність загального, типологічного та індивідуального [5].

Для обдарованих дітей характерний випереджаючий пізнавальний розвиток, що відрізняється:

- широтою сприйняття, вони гостро відчувають усе, що відбувається в навколишньому світі і надзвичайно зацікавлені у відношенні того, як улаштований той чи інший предмет, здатні стежити за кількома процесами одночасно і схильні активно досліджувати все оточуюче;

- здатністю сприймати зв'язки між явищами і предметами та робити відповідні висновки; їм подобається у своїй уяві створювати альтернативні системи;

- відмінною пам'яттю у сполученні з раннім мовним розвитком і здатністю до класифікації та категоризації, що допомагає такій дитині накопичувати великий обсяг інформації, інтенсивно використовувати її;

- значним словниковим запасом, що дозволяє їм вільно і чітко викладати свою думку, однак заради задоволення вони часто винаходять свої власні слова;

- нетерпимістю до нав'язування готової відповіді поряд із здатністю сприймати смислові неясності, зберігати високий поріг сприйняття протягом тривалого часу, із задоволенням займатися складними, і навіть тими, що не мають практичного рішення задачами;

- тривалою концентрацією уваги і великою завзятістю у рішенні тієї чи іншої задачі.

Психосоціальна чутливість обдарованих дітей має наступні характеристики:

- обдаровані діти виявляють загострене почуття справедливості;

- вони висувають високі вимоги до себе й оточуючих;

- для них притаманна жива уява, включення елементів гри у виконання задач, творчість, винахідливість і багата фантазія (уявлення друзів, братів чи сестер) дуже характерні для обдарованих дітей;

- найчастіше вони мають відмінне почуття гумору, люблять смішні невідповідності, гру слів, жарти;

- їм бракує емоційного балансу, у ранньому віці обдаровані діти нестримані і нетерплячі;

- часом для них характерні перебільшені страхи і підвищена чутливість;

- нерідко в обдарованих дітей розвивається негативне самосприйняття, виникають труднощі у спілкуванні з однолітками.

Поведінка обдарованої дитини не обов'язково має відповідати всім перерахованим ознакам. Феноменальна пам'ять, надзвичайна спостережливість, абсолютний слух самі по собі не гарантують наявність особливого таланту. Ще однією умовою ефективної роботи з обдарованими дітьми є наявність у педагогів навичок розпізнавання обдарованості своїх учнів, створення для них оптимальних умов розвитку здібностей і відносин з однолітками. У зв'язку з цим робота з обдарованими дітьми вимагає спеціально підготовлених фахівців: вчителів, соціальних педагогів і соціальних працівників, що володіють необхідним набором як загальних, так і професійних якостей.

Проблема роботи з обдарованими дітьми стає актуальною і перспективною для системи позашкільної освіти. Одним з головних напрямків роботи установи позашкільної освіти є створення умов для оптимального розвитку обдарованих дітей, включаючи дітей, чия обдарованість на даний момент може бути ще не проявилася, а також просто здібних дітей, щодо яких є серйозна надія на подальший якісний стрибок у розвитку їх здібностей. Крім розвитку спеціальних здібностей, система позашкільної освіти може стати тією сферою, де обдарована дитина самореалізується, може повністю розкрити свої особистісні якості. Діяльність педагога позашкільної освіти передбачає спеціалізацію на навчанні дітей позашкільною обов'язковою програмою. Такий працівник повинен займатися впершу чергу з об'єднаннями учнів, наприклад гуртками за інтересами. Такий дорослий повинен направляти довірений йому колектив, допомагаючи дітям реалізувати свій потенціал. Педагог, який займається з дітьми поза суворо обмеженими рамками шкільної програми, повинен орієнтуватися в галузі інтересів довіреної йому молоді, а також здорово оцінювати здібності тих, хто перебуває під його кураторством, самостійно визначати оптимальні методики, форми для взаємодії з довіреними йому особами. Потрібно вміти підібрати такі виховні засоби, які покажуть позитивний результат при взаємодії з конкретною групою, що має свої специфічні особливості. Водночас стандарт педагога позашкільної освіти передбачає вміння організувати заходи за участю великої кількості осіб, а також здатність і досвід проведення постійних занять з групою учнів. Концерти, виставки, святкові вечори - все це лягає саме на такого вчителя, чий основним завданням стає розвиток творчого потенціалу кожного довіреного учня. Сприятливі можливості позашкільної освіти чітко проявляються, зокрема, в сфері художнього розвитку. В ці установи приходять діти, обдарованість яких вже почала розкриватися. На відміну від більшості школярів вони мотивовані на оволодіння художньо-творчою діяльністю, і це створює умови для плідного освоєння спеціальних умінь і знань. У позашкільній освіті можна використовувати такий потужний ресурс розвитку обдарованості як єдність і взаємодія мистецтв, що у звичайній школі утруднено предметним розчленуванням змісту освіти.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчувають потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки. Актуальність соціально-педагогічної підтримки обдарованості зумовлена значною кількістю соціально-психологічних проблем обдарованих дітей. До них належать: проблеми у спілкуванні з однокласниками; порушення взаємодії з учителями; непорозуміння з батьками; прояви девіантної поведінки (прогул уроків також); відсутність навичок просоціальної поведінки на різних рівнях. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей, крім перерахованих вище, включає роботу з оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням. Вона має базуватися на: врахуванні психологічних особливостей обдарованих учнів; проведенні вчасної діагностики особливих задатків дитини, особливо у середовищі девіантів; поширення просвітницької роботи з формування суспільної думки про значущість і основні проблеми обдарованості в українському суспільстві.

Ще одним важливим напрямом підтримки творчої обдарованості є психологічна підтримка, яка полягає у [4]: виявленні обдарованих дітей та їх психологічне обстеження; створення в школі соціально-психологічних умов для прояву та розвитку обдарованості школяра; спеціальна психологічна робота з дитиною, спрямована на вирішення внутрішніх психологічних конфліктів, зняття тривожності, страхів, агресивних психологічних захистів; соціально-психологічне навчання дитини, спрямоване на розширення кола поведінкових реакцій, корекцію сформованих форм поведінки; проведення тренінгових занять розвитку креативності; робота з забезпечення обдарованих школярів інтелектуального, інформаційного, фізіологічного переважання. Психологічна підтримка – це важлива ланка у системі психологічної допомоги обдарованим учням, основною метою якої є створення сприятливих соціально-психологічних умов для їх розвитку. Психолого-педагогічний супровід та підтримка юних талантів повинні сприяти їх перетворенню в талановитих дорослих, які, розкриваючись і реалізуючись у своїй професійній діяльності, стають рушійною силою розвитку держави і суспільства. Особливий акцент у соціальній роботі з обдарованими дітьми робиться на підтримці обдарованих дітей з інвалідністю та обдарованих дітей-сиріт. Такі діти, незважаючи на велику кількість музичних, художніх шкіл, дитячих центрів творчості, залишаються поза зоною їх охоплення, тому що в силу багатьох причин не можуть їх відвідувати або не мають в них адекватних своїм здібностям матеріально-технічних умов розвитку своїх здібностей.

Основні завдання при виявленні та роботі з обдарованою особистістю задекларовано в Законах України «Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні» (2005), «Про освіту» (1991), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001), «Про сприяння соціальному

становленню та розвитку молоді в Україні» (1993), «Про охорону дитинства» (2001), Указі Президента «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» (2010), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2000). У цих важливих державних документах робиться наголос на тому, що навчання й виховання обдарованої учнівської молоді є надзвичайно важливими для створення підґрунтя розвитку інтелектуальних і творчих ресурсів України. Державна підтримка обдарованих дітей виявляється в численних заходах і програмах. Так, для обдарованої учнівської молоді щорічно призначаються наступні іменні академічні стипендії: стипендія Президента України для найбільш обдарованих митців (призначається з 1995 року), щорічна премія Президента України для молодих учених (з 2000 року), іменна стипендія Верховної Ради України студентам вищих навчальних закладів освіти (з 1996 року), стипендії Кабінету Міністрів України для молодих учених (з 1994 року), соціальні стипендії Верховної Ради України для студентів вищих навчальних закладів із числа дітей-сиріт та дітей з малозабезпечених сімей (з 2002 року) та інші [3].

Підтримка творчої обдарованості на законодавчому рівні є одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні. Відповідно до Закону України «Про державну підтримку обдарованої молоді» державна підтримка обдарованої молоді – це сукупність заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері молодіжної політики з метою створення умов, гарантій і стимулів для розкриття творчих здібностей молоді у сфері науки, освіти, культури і мистецтва [2].

Отже обдаровані діти – дуже цінна, але досить тендітна частина нашого суспільства, які в своєму розвитку наражаються на особливий ризик. Вундеркінд – це не лише радість у сім'ї, не лише можливість похвалитися перед знайомими видатними досягненнями своєї дитини, це і специфічні проблеми, пов'язані з її вихованням, організацією взаємодії з її однолітками і з дорослими, тому соціальна підтримка має допомогти дитині відкрити її життєве покликання, реалізувати себе як особистість. Ми не маємо права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, ми втрачаємо майбутнє.

Список використаних джерел та літератури

1. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми Х.: «Основа», 2010. 190 с.
2. Закон України «Про державну підтримку обдарованої молоді» від 8 лютого 2001 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
3. Сердюк Л.П. «Світ моєї душі» тиждень психології /розробка тижня психології в загальноосвітній школі/ Супрунівка. 2010. 30 с. С. 16-18.

УДК 37.026

ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Я. А. КОМЕНСЬКОГО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Мовчан Вероніка, студентка 3 курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Уперше ввів принцип природовідповідності видатний педагог Я. А. Коменський і зробив його наріжним каменем своєї педагогічної системи. Однак, Я. А. Коменський виділив і підкреслив зовнішні ознаки природовідповідності, відповідності природі у формі природонаслідування, тобто наслідування зовнішнім природним формам.

Ідея природовідповідності у Я. Коменського – це методологічний принцип, за яким виховання повинно здійснюватися за закономірностями, що об'єктивно існують у природі, частинкою якої є людина. Прагнення «йти за природою» зробило переворот у педагогічних уявленнях сучасників. Я. Коменський вважав, що людина як частина природи підкоряється її головним та загальним законам, які діють як у світі тварин та рослин, так і у відношенні до людини. Педагог намагався встановити закономірності виховання шляхом аналогії з основними законами природи. Свої ідеї щодо навчання і виховання черпав з власних життєвих спостережень за суспільством та з педагогічного досвіду.

Коменський першим з педагогів послідовно обґрунтував принцип природовідповідності у вихованні. Він розглядав людину як частину природи. Людина складається з усіх основних елементів природи, вона – світ у зменшеному вигляді, мікрокосмос. Оскільки це так, то і розвивається людина за спільними з природою законами. Отже, навчально-виховний процес повинен будуватися у відповідності з цими законами.

Він першим у світі піднявся до усвідомлення наявності особливих законів у вихованні і навчанні. У своїх творах, і передусім у «Великій дидактиці», він намагається визначити ці закони. Причому робить це шляхом проведення аналогій із закономірностями («основоположеннями»), що діють у природі. Для прикладу: у природі збираються дерева в лісі, трава в полі, риба в морі, отже діти повинні бути зібрані в школі.

Однак, Коменський обґрунтовував принцип природовідповідності у вихованні не на підставі спостережень над життям рослин і тварин, а на підставі свого педагогічного досвіду і намагався використати у процесі виховання природні, вікові та психологічні особливості дітей.

Принципу природовідповідності Коменський підпорядковує усі теоретичні положення своєї педагогічної концепції. Тобто цей принцип виявився однією з методологічних основ його вчення.

Принцип природовідповідності у вихованні, починаючи від Коменського, буде неодноразово зустрічатися у педагогічних концепціях педагогів XVIII-XIX ст. (Руссо, Песталоцці, Дістервег та ін.), причому кожний з педагогів буде трактувати цей принцип по-своєму. Даний принцип є актуальним і знаходить своє застосування і в сучасній прогресивній педагогіці.

Вважаючи людину частиною природи, Коменський зазначає, що її виховання має враховувати закони природи, тобто бути природовідповідним. Цей принцип став методологічною засадою трактування ним процесу навчання і виховання та побудови шкільної системи. Він перший у світі піднявся до усвідомлення особливих законів у вихованні й навчанні. Згодом до цього принципу з різних позицій зверталися інші педагоги, він і сьогодні знаходить своє застосування у сучасній прогресивній педагогіці.

Я.А.Коменський запровадив вікову періодизацію розвитку дітей і, згідно з нею, систему шкільної освіти та її зміст. Він запропонував таку періодизацію в системі народної освіти: дитинство, отрочество, юність, змужніння. Кожний період триває 6 років.

У дитинстві (від народження до 6 років) діти виховуються вдома, під наглядом матері. У цей час треба розвивати їх мову, збагачувати запас уявлень про навколишнє життя, привчати до самообслуговування, поміркованості, охайності, пошани до батьків і старших, правдивості, справедливості, слухняності.

Підлітки (від 6 до 12 років) навчаються у початкових школах, де опановують читання рідною мовою, письмо, арифметику з елементами геометрії, початки природознавства, географію, історію, співи, ручну працю, закон Божий. Такі школи повинні бути в кожному населеному пункті, їх відвідують хлопчики і дівчатка всіх станів. Юнаки (від 12 до 18 років) навчаються у загальноосвітній середній школі (гімназії), де вивчають «сім вільних мистецтв»: фізику, географію, історію, хронологію, етику, релігію, а також рідну, латинську та одну з нових мов.

Люди змужнілого віку (від 18 до 24 років) навчаються у вищих навчальних закладах (академія або університет) у великих містах країни. В університетах є три факультети: богословський, юридичний і медичний, які готують студентів до майбутньої наукової діяльності. На думку Коменського, після закінчення академії (університету) молоді люди можуть здійснити подорож для вивчення економічного і політичного життя народів, їх мови, культури і побуту.

У своєму розвитку педагогіка пройшла такі стадії: народна педагогіка – духовна педагогіка – світська педагогіка.

З середини ХХ століття людство зрозуміло, що кваліфікованого педагогічного керівництва потребують не лише діти, а й дорослі. У зв'язку з цим у деяких країнах замість терміна «педагогіка» вживають терміни «андрогіка» (від гр. andros- мужчина і ago - вести) й «антропологіка» (від гр. antropos- людина і ago - вести).

На сучасному етапі розвитку та реформування суспільства поняття «педагогіка» трактується як наука про виховання, освіту, навчання та розвиток особистості людини протягом всього життя.

Сучасна педагогіка – це розгалужена наука, теоретичні основи якої впливають на практику навчання, виховання, управління освітою і сприяють її модернізації і реформуванню.

Предметом педагогіки – є дослідження розвитку людини і формування її особистості у процесі навчання і виховання, розробка теорії і методики забезпечення відповідного процесу.

До головних завдань сучасної педагогіки належать:

- дослідження і розробка теоретичних основ освіти, навчання і виховання;
- визначення закономірностей розвитку особистості в умовах навчально-виховного процесу, особливостей його організації;
- вдосконалення змістової складової освіти;
- розробка і впровадження у практику інновацій, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу;
- забезпечення компетентнісної спрямованості освіти і підготовка молоді до успішної самореалізації у суспільстві.

Список використаних джерел та літератури

1. Педагогічна система Яна Амоса Коменського [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukped.com/materialy/istoriia-pedahohiky/2639-pedagogichna-sistema-jana-amosa-komenskogo.html>.

2. ПЕДАГОГІКА. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ - eHSUPIR [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ehsupir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6026/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.%20%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

3. ПРИНЦИП ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА . [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6131/1/Vashak.pdf>.

4. Значення ідей Я. А. Коменського для педагогічної науки ... [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14329/>.

5. ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/User/Downloads/vliyanie-didakticheskikh-rabot-ya-a-komenskogo-na-razvitie-shkolnogo-obrazovaniya-v-ukraine-v-xvii-xix-vekah.pdf>.

УДК 373.3.013.159.955

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Мовчан Лідія, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті на конкретних прикладах з використанням історичних джерел демонструється, як можна в початковій школі формувати та розвивати критичне мислення у молодших школярів. У сучасному світі зараз може активно діяти лише той, хто вміє швидко пристосовуватися до постійних змін, критично ставитись до того, що відбувається, приймати складні рішення. Зараз ми живемо в той час, коли інформації стає багато, що ми часто не можемо відрізнити правдиву інформацію від фейкової. Сучасна школа повинна закласти у свого учня базові уміння і навички, які допоможуть йому у майбутньому робити правильний вибір і впевнено рухатись по життю.

Ключові слова: формування критичного мислення, сучасна школа, кластер, навчання, виховання, молодші школярі.

Запорука успішної соціалізації учнів – це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та життєві проблеми. Однією з цих проблем є критичне мислення.

У витоків проблеми критичного мислення стали такі видатні вчені як Д. Кант, А. Леонтьєв, Я. Лернет. Аспекти розвитку критичного мислення висвітлювали у своїх працях українські науковці О. Доценко, О. Пометун, І. Сущенко та інші. Розвитку критичного мислення молодших школярів присвятили свої праці О. В. Белкіна-Ковальчук, С. М. Ковтун та інші.

Мета статті : проаналізувати формування критичного мислення під час навчальної діяльності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні залишається актуальним твердження видатного американського мислителя минулого століття Дж. Дьюї, що фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні інформації учням, а у тому, щоб розвивати критичний спосіб мислення, навички мислення, котрі дають змогу адекватно оцінювати нові обставини й формувати стратегію подолання проблем, які у них криються .

Критичне мислення – термін, який з'явився у науці завдяки Джону Дьюї та його праці « Як ми думаємо» у 1910 році. Дж. Дьюї підкреслює обґрунтованість висновків та значущість аналізу причин певних уподобань, думок. Загалом же критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства постала потреба формування критичного мислення підрослоючої особистості. Для того, щоб дитина могла пристосуватись до мінливого середовища сучасного світу, їй необхідно мати набір життєвих навичок, що включає в себе навички спілкування, аналітики та вирішення проблем. І тому, формування критичного мислення є одним із завдань в змісті Нової української школи. «Фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в поданій учням інформації, а в тому, щоб розвивати в них критичний спосіб мислення» [7].

В освітньому процесі для формування навичок мислення важлива організація простору для системного тренування таких, що дає можливість самостійного дослідження і накопичення знань, а не «ковтання» готової інформації; досвід формулювання власних оцінок, поглядів [5].

Критичне мислення – мислення самостійне. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб мислити і самостійно вирішувати найскладніші питання. Мислити критично можна в будь-якому віці. Навіть у першокласників накопичено для цього достатньо життєвого досвіду та знань. Навіть малюки здатні

думати критично і самостійно. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання знаходить індивідуальність і стає свідомим, безперервним та продуктивним. Досить ефективним для формування критичного мислення молодших школярів є методичні прийоми, які роблять навчальний процес більш творчим, вчать учнів мислити, виділяти головне, висловлювати й аргументувати власні думки [4].

Під критичним мисленням ми розуміємо особливості розумової діяльності особистості, котрі зумовлені характером завдань, що виникають у процесі пізнання соціальної діяльності, самопізнання, взаємодії з іншими людьми. Критичне мислення складний процес творчого переосмислення понять та інформації, це мислення вищого порядку.

Що стосується сутнісних характеристик критичного мислення, то авторитетний дослідник критичного мислення Д. Клустер виділяє в якості таких наступні:

- критичне мислення є мисленням самостійним. Отже, мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно носить індивідуальний характер. Учні повинні мати достатньо волі, щоб думати власною головою і самостійно вирішувати навіть найскладніші питання;

- інформація є відправним, а аж ніяк не кінцевим пунктом критичного мислення. Знання створює мотивування, без якого людина не може мислити критично;

- критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити. Людські істоти допитливі за своєю природою. Цікавість є невід'ємна властивість усього живого. Отже складність навчання критичного мислення полягає почасти в тому, щоб допомогти учням розглядати нескінченне різноманіття оточуючих нас проблем;

- критичне мислення прагне до переконливої аргументації. Критично мисляча людина знаходить власне розв'язання проблеми і підкріплює це рішення розумними, обґрунтованими доводами. Вона також усвідомлює, що можливі інші рішення тієї ж проблеми, і намагається довести, що вибране нею рішення логічніше і раціональніше інших [2].

Сучасна школа покликана виробити в кожного учня звичку брати активну участь у вирішенні важливих питань життя колективу, вміння формулювати, висловлювати думку, поважати думки інших людей.

Щоб виховати навички ефективного спілкування та співробітництва, навички маленького школяра вчитися, вчитель має докорінно змінити зміст своєї діяльності. Нові умови навчання потребують вміння вислухати всіх бажаючих з кожного питання, встати на позицію кожного учня, щоб зрозуміти логіку його міркувань і знайти вихід, аналізувати відповіді, пропозиції дітей і непомітно вести їх до вирішення навчальних проблем.

Технологія формування критичного мислення – це сучасна освітня технологія, розроблена американськими спеціалістами з педагогіки на основі узагальнення досвіду світової педагогіки та психології і виходячи із актуальних потреб системи освіти. Формування критичного мислення у молодших школярів можливе за виконанням наступних умов:

- учителям: прийняття різних ідей і думок; підтримка активності учнів у процесі навчання; підтримка впевненості учнів у тому, що вони не ризикують бути незрозумілими; віра в кожного учня.

- учням: розвиток впевненості у собі і розуміння цінності своїх ідей та думок; активна участь в освітньому процесі; повага до різних думок. Критичне мислення допомагає дитині використовувати існуючі знання та навички для того, щоб творчо вирішувати проблеми, розуміти точку зору інших людей, формувати власну думку. Воно допомагає дітям розуміти події, що відбуваються, порівнювати і протиставляти інформацію. Найчастіше на уроках використовують: асоціативний куш, сенкан, есе, дискусія, кероване читання з передбаченням, робота з текстом, ажурна пилка (мозаїка), написання казок, казка-навиворіт, письмо в малюнках, старітеллінг [5].

Стадії розвитку критичного мислення на уроці та поза ним:

- виклик, що дозволяє актуалізувати та узагальнити вже наявні знання з вихідного питання та спонукання людини до активної діяльності

- осмислення, яке дозволяє отримати нову інформацію, усвідомити та співвідношення її з наявними даними

- рефлексія, що передбачає цілісно осмислювати та узагальнювати отриману інформацію, при- своїти її та проявити власне ставлення до об'єкта [2].

О.Пометун та І.Сущенко визначають критичне мислення як комплексне поняття, яке поєднує способи розумової діяльності, певні ціннісні установки, відповідні моделі поведінки та значущі для сучасної людини і суспільства якості, моральні якості, такі як відкритість, чесність, відповідальність інше.

З метою формування критичного мислення при роботі використовують такі прийоми:

«Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися»

Під час роботи учням пропонують заповнити таблицю

Що знаємо?

Про що хочемо дізнатися?

Про що дізналися?

Формування критичного мислення стає дуже актуальним під час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових обставин [8].

До характеристики навчання критичного мислення віднесено і право учнів робити помилки. У процесі розвитку критичного мислення до «роботи над помилками» як джерела накопичення досвіду поступово підключається логічний мисленнєвий компонент. Поміляючись, діти знаходять тупиковий напрям, дізнаються, що не сприятиме розв'язанню задачі, відкидають спосіб, який не працює. Доведення від протилежного - це хороша мисленнєва дія. Тому робота над помилками в такій моделі навчання стає аналізом – це накопичення досвіду та отримання інформації. Страх перед помилкою призводить до стереотипного мислення, яке прямо протилежне критичному. Для вчителя помилки дитини – це діагностичне дослідження, можливість побачити, в чому вона має складнощі саме зараз. Учитель має право ставитись до помилок учнів як до неминучої частини освітнього процесу [8].

Співпраця педагогів і школярів між собою сприяє формуванню спільної компетентності. Школярі навчаються спільно визначити проблему і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціаторами і відповідальними за прийняття рішень. Співпраця дозволяє послідовно, долаючи труднощі йти до поставленої мети.

Отже формування критичного мислення – це багатоаспектний, системний та тривалий процес навчання учнів. Він передбачає спрямовану, організовану та поетапну розумову діяльність учнів під керівництвом вчителя. Оволодіння основними принципами та операціями логічного мислення дозволять учням виробити новий критичний стиль мислення, який буде допомагати аналізувати проблеми в будь-якій сфері життя та знаходити їх оптимальне вирішення.

Список використаних джерел та літератури

1. Креативна педагогіка. 144 форми прийомів і методи роботи для творчого навчання і виховання / упоряд. Н.Харченко. Київ: Шк. Світ. 2017. 96 с.
2. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / За редакцією О. Волошнюк. К. : ЦВП АУП. 2017. 197с.
3. Нова українська школа: поради для вчителя / Під.заг.ред Бібік Н.М. К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди». 2017. 206 с.
4. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи: навч.-метод.посіб. / О.І.Пометун. К.: Видавничий дім «Освіта». 2020. 192 с.
5. Пометун О.І. Критичне мислення як педагогічний феномен. *Український педагогічний журнал*. 2018. №2. С. 89-98.
7. Розвиток критичного мислення: кому, для кого, як? URL.: <https://inrespulika.org.ua>
8. Суценок І.М., Пометун О.І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи: методичний посібник для вчителя. Київ, 2017. 96 с.

УДК 551.582 (477.51)

ШКІЛЬНЕ І СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Насирова Тетяна, студентка 3 курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Педагогічні традиції Київської Русі формувалися в контексті історико-культурного розвитку східнослов'янських народів. У різні періоди історії пріоритет таких факторів виховання, як сім'я, церква, школа, держава визначався по-різному.

Дохристиянський період характеризувався:

- домінуюча роль сім'ї, навколишнього дитини світу народної культури;
- статево-вікова, соціально-трудова диференціація;
- включення дітей з раннього віку в різні види діяльності як етап підготовки до життя;
- морально-релігійне виховання відповідно до язичницького світогляду.

Основними засобами народної освіти були фольклор, побутові обряди, свята [1].

Християнська віра, слов'янська писемність, політика правлячої князівської династії були визначальними у вихованні та освіті. У порівнянні з середньовічною Західною Європою слід зазначити такі особливості, як:

- наявність старозавітного ідеалу виховання, згідно з яким шанувалися строгість, повага до батька, матері, беззаперечне послух дорослим;
- осягнення моральних і релігійних істин в образно-поетичній формі через настанови, вчення слов'янською мовою;

- збереження традицій сімейного народного виховання з тенденцією державного контролю, про що свідчать статті «Руської правди» (1016 р.) [2].

У домонгольський специфічний період (XII століття) відбувається децентралізація центрів освіти і одночасний розвиток мережі шкіл і освіти в княжих столицях: Чернігові, Смоленську, Галичі, Володимирі-Волинському, Муромі, Полоцьку, Турові, Переяславлі, Рязані, Володимирі-Клязьменському та ін. У міру розпаду Володимирської Русі (XIII століття) мережа шкіл охоплює і інші її міста (Суздаль, Ростов, Ярославль, Твер, Білозеро, Переяславль-Залеський, Углич), хоча і в Монголо-Орді період національного просвітництва і було завдано жорстокого удару [4].

Про те, як виховувалися діти древніх слов'ян, відомо лише в загальних рисах і підтверджує, з одного боку, збереження традицій первіснообщинної епохи, з іншого боку, специфічну своєрідність їх освітньої культури в порівнянні із західноєвропейської. У працях Прокопія Кесарійського і в інших джерелах відзначалися типові для «слов'ян і мурахі»: загострене почуття спільності і справедливості, віра в існування вищої істоти і магічних сил природи, хороша мораль, військова підготовка, волелюбність, мужність, фізичний розвиток і загартовування.

Розвиток внутрішньо-общинних економічних процесів призвело до виділення сім'ї як самостійної господарської одиниці і до ізоляції різних соціальних верств - землеробів, ремісників, общинної знаті, жрецтва. Виховання і навчання в кожній з цих верств набувало своїх специфічних особливостей.

«Давньоруська початкова школа, - писав В. О. Ключевський, - це будинок, сім'я. Дитину потрібно було виховувати не стільки уроками, які він слухав, скільки моральною атмосферою, якою він дихав. Це була не п'ятигодинна, а похвилинна акція, за допомогою якої дитина вбирала інформацію, погляди, почуття, звички». Особливо значним був вплив матері. Не випадково людиною, яка досягла повної зрілості, пізніше стали називати словом «бувалий», тобто вихований матір'ю [4].

Поділ на вікові групи було наступним:

- «дитина» - немовля;
- «молодий» - дитина 3-6 років;
- «дитина» - дитина 7-12 років, яка приступив до навчання;
- «Юнак» - підліток 12-15 років, який пройшов спеціальне учнівство перед посвяченням у дорослі члени громади або клану [3].

До змісту освіти входили: трудова, в тому числі професійного характеру; фізична; моральна та релігійна.

Дівчатка під керівництвом матері та інших жінок освоювали жіночі заняття: прядіння, ткацтво, кулінарію і т.д. Хлопчики брали участь в сільськогосподарських роботах, полюванні, надавали посильну допомогу батькам в будинку.

У зв'язку з ускладненням видів праці і відокремленістю ремесел з'являється особлива форма навчання - учнівство. Майстер повинен був навчити учня не тільки особливим навичкам і вмінням, а й познайомити його з певними культурними знаннями; Тому ремісники у східних слов'ян вважалися чаклунами.

З 12 років хлопчики проходили військову підготовку, після чого стали дружинниками. Для цього їх збирали в групи; Вони жили в спеціальних будиночках - гридницях, призначених для підготовки професійних воїнів [2].

Релігійне і моральне виховання здійснювалося відповідно до язичницьким світоглядом древніх слов'ян. Особливо шанувалися старші, батько і мати, а також боги Сварог (Всесвіт), Дажбог (сонце) і Перун (гроза). Вони вірили в добрі і злі сили природи.

Засобами народного виховання слов'ян були:

1. Фольклор

- колискові;
- народні пісні: календарні, обрядові, ліричні;
- прислів'я та приказки

2. Побутові обряди, свята: колядки, колядки, Масляна, Івана Купала, народження, весілля, похорони і т.д.

Ці підходи сприяли формуванню традицій освіти, які в тій чи іншій мірі збереглися, особливо в селянському середовищі.

Формування давньоруської народності і державності на тлі взаємодії слов'янської язичницької традиції і східного християнства внесло значні зміни в освіту і навчання. Вплив Візантії, прийняття князем Володимиром християнства як офіційної релігії Київської Русі в 988 році сприяли поширенню писемності і систематичного вчення. Модель виховання ґрунтувалася на поєднанні патріархальної структури сім'ї з незаперечним авторитетом батька з «ореолом святості», твердженням «слова Божого».

Мовою богослужіння, літератури і школи стала рідна, слов'янська мова. Багато книг і навчальна література були перекладені з грецької на слов'янську мову, що, з одного боку, визначало своєрідність давньоруської школи, а з іншого - ускладнювало доступ вчителів і студентів до першоджерел. Особливе місце в цьому ряду займав Псалтир - книга, що містить вказівки в образно-поетичній формі про виховання

людини в «страху Божому». Її текст, перекладений Кирилом і Мефодієм, увійшов в обов'язковий зміст «книжкового вчення» [5].

Такі мислителі, як Феодосій Печерський, Нестор, Кирило Туровський, Володимир Мономах, Єпіфаній Мудрий та ін., Чії твори за жанром і стилем були запозичені у візантійців: вчення, проповіді, зробили значний вплив на формування ідеалів і освітніх програм.

Головним центром виховання і підготовки всіх станів у Київській Русі була сім'я. Сім'я навчала праведного життя через релігійне виховання, навчаючи правилам гуртожитку. Спадкові знання, навички ремесел і ремесел також передавалися в родині.

Перша школа «книжкового навчання», орієнтована на початкову і вищу освіту, була відкрита князем Володимиром Святославичем (990) і проіснувала до XIII століття. Першу бібліотеку при київському Софійському соборі створив Ярослав Мудрий. Під час свого правління він активно відкривав школи «книжкового навчання» не тільки в Києві, але і в Новгороді. Подібні школи існували у всіх великих містах. Шляхи створення шкіл: при князівських дворах; при церквах і монастирях.

У змісті освіти головним було засвоєння книжкової мудрості, відображеної в «ізборниках» того часу.

У школах «книжкового вчення» особлива увага приділялася тривіуму, включаючи граматику, риторику і діалектику в поєднанні з християнською етикою.

Нескладне навчання письму, читання і рахунку здійснювалося найчастіше «майстрами грамоти» з дітьми всіх класів. У майстра могло бути відразу кілька учнів, які складали школу. Спочатку їх вчили писати і вимовляти букви (умовний спосіб, запозичений з візантійської школи); потім - читати молитви за Псалтирем. Навчання арифметиці на початковому рівні складалося з оволодіння нумерацією, а на просунутому - з рахунку, вивчення подвоєння, біфуркації, віднімання, складання, множення і ділення. Поряд з читанням, письмом, рахунком учні отримували вищу освіту: інформацію з області математики, історії, природознавства [3].

Навчальні посібники: таблички з різьбленим алфавітом, береста, абака, Святе Письмо.

Монастирі зіграли важливу роль у розвитку освіти в середньовічній Русі. Засновником таких монастирських центрів прийнято вважати російського і релігійного діяча Сергія Радонезького (1314-1391). Тут навчалися всі, хто хотів навчитися читати і писати, читати книги. У монастирях існувало ставлення до книжкових знань як до духовного скарбу. Взагалі, грамотність на Русі була широко поширена повсюдно, про що свідчать знайдені берестяні грамоти XI століття (понад 700). В результаті навали монголо-татар рівень освіти на Русі різко впав [2].

Список використаних джерел та літератури

1. Білінська О. Виховання дітей на Русі: історичні аспекти. Київ: Видавництво "Наукова думка", 2019.
2. Горбенко Т. Дитинство на Русі: сімейне та шкільне виховання. - Київ: Видавництво "Критика", 2017.
3. Карнаухова І. Виховання в середньовічній Україні. Київ: Видавництво "Альтерпрес", 2015.
4. Лозова О.І. Сімейне виховання на Київській Русі. Київ: Видавництво "Стандарти і якість", 2013.
5. Щербак В.І. Шкільне виховання в Київській Русі. Київ: Наукова думка, 2018.

УДК 364.4-055.26-053.31

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВІДМОВИ ВІД НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ ТА ЇХ РАННІЙ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Пільчевська Леся, студентка 2 курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Хлєбїк С. Р.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Автор статті розкриває стан проблеми відмови від немовлят в Україні, висвітлює сучасні форми і методи соціальної роботи з майбутніми матерями групи ризику з профілактики відмови від новонароджених дітей.

Сім'я завжди була і буде визначальним інститутом у вихованні і розвитку дітей. За умов воєнного стану і пов'язаних з ним викликів інститут сім'ї переживає чи не найбільше потрясіння. Такий стан вимагає швидкого реагування на зміни, які відбуваються, пристосування до нових обставин життя, формування і перегляду цінностей та ідеалів. Материнство і дитинство належать до тих соціальних феноменів, які найбільш чутливі до соціально-економічних трансформацій у суспільстві. Відмова матері від дитини - це форма девіантної поведінки, в основі якої комплекс соціальних, психологічних, економічних, педагогічних причин, які спричиняють порушення механізмів формування материнства.

Є ситуації, коли батьки змушені відмовитися від своєї новонародженої дитини. Згідно з даними Міністерства охорони здоров'я України, кількість відмов від новонароджених у пологових будинках є такою (в 2010 р. - 719 відмов, на кінець 2017 р. – 1246, у 2019 кількість дітей, від яких відмовилися батьки – 326), за словами експертки з прав дитини Людмила Волинець «Точної цифри я не маю. Але знаю, що вона в межах 350-400 дітей. Це те, що фіксується як відмови» - дані за 2020р. Така ситуація є свідченням наявності проблеми раннього соціального сирітства. Відтак не забезпечується одне з базових прав Конвенції ООН про права дитини – право на сім'ю.

На основі аналізу наукової літератури з проблем дитячої інституалізації та деінституалізації учені прийшли до висновку про міцний негативний зв'язок між інституційним доглядом дітей і їхнім розвитком, акцентуючи увагу на відставанні у психічному, когнітивному і поведінковому аспектах. Важливий, проте менш помітний, зв'язок виявлено між інституалізацією та соціально-емоційним розвитком дітей, їх психічним здоров'ям.

Особливо небезпечним воно є для дітей віком від 0 до 3 років, на який припадає найважливіша фаза розвитку в житті. Перебування в інтернаті (Будинку дитини) наносить невиправну шкоду мозку дитини; часто стає причиною розвитку розумової відсталості та соціально-педагогічної занедбаності. Зокрема, перебування дітей в інтернаті з раннього віку спричиняє затримку у 55 % загальних моторних навичок, у 40 % - розвитку дрібної моторики, у 32 % - розумового і 43 % - мовного, 28 % - емоційного розвитку, 44 % дітей мають затримку одразу за трьома і більше показниками.

Чим довший термін перебування дітей в закладах інституційного догляду, тим більший ризик виникнення несприятливих для них наслідків в плані психологічного розвитку і тим менше у них шансів на нормальну соціалізацію в майбутньому.

Проблема дитячих інтернатів в Україні складна і давно вимагає вирішення. Влітку 2017 року в Україні розпочалась реформа зі складною назвою «деінституалізація». Реформа розпочалась з прийняття Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки, – це розвиток усиновлення, опіки, створення патронатних і прийомних сімей. Вона закликала всіх дотичних до роботи з дітьми покласти край використанню інституційного догляду для дітей раннього віку, об'єднати зусилля для того, щоб підтримувати сім'ї та громади, навчати спеціалістів, розвивати альтернативні послуги – все, що необхідно для здоров'я, розвитку потенціалу дитини, реалізації її права на виховання в сім'ї.

Проблематика відмов від немовлят є міждисциплінарною і привертає увагу спеціалістів різних галузей, однак в соціологічній літературі недостатньо розроблені питання, що потребують більш докладного з'ясування соціально-психологічних причин відмовної материнської поведінки, наслідків формування девіантного батьківства, зв'язку материнської депривації зі здоров'ям відмовних дітей.

В своїх дослідженнях науковці обґрунтовують наявність двох теоретико-методологічних підходів до проблеми відмови від немовлят. По-перше, відмова від новонародженого розглядається, як девіантна форма материнства, що тісно пов'язана з психологічними проблемами матері-відмовниці і її способом життя до вагітності. Представники цього напряму наполягають на індивідуальній провіні жінки за відмову від новонародженого. Другий підхід зводить відмову від новонародженого до варіантів репродуктивної поведінки жінки, пов'язаний з вирішенням проблеми небажаного материнства; відмова від новонародженого позиціонується, як життєва обставина, що виникла під впливом комплексу соціально-психологічних і економічних чинників.

Найпоширеніші причини відмов від немовлят: бідність; нестабільний шлюб; дитина народилася з вадами здоров'я; батьки вже відмовлялися від дітей або утримують їх в інтернатних закладах; батьки емоційно не готові взяти на себе відповідальність за дитину; майбутня мама не має позитивної фіксації на дитині під час вагітності чи вбачає в малечі тягар; вагітність позашлюбна чи небажана; своєю поведінкою жінка ігнорує вагітність, веде не прийнятний для плода спосіб життя; вагітна юна й особисто незріла, потреба в дитині суперечить сімейним установкам батьківської родини.

Науковці, які досліджують проблему відмови від немовлят (соціального сирітства), визначають характерні для всієї світової спільноти причини, що сприяють його виникненню. Брутман В. Н. виділяє такі причини відмови від немовлят : морально-етичні (асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямованого на дітей); психологічні (суб'єктивні) – раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів), нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів; медичні – наявність хвороби у батьків, що унеможливають виконання батьківських обов'язків .

Волубуєва Н. А. визначає у своїй статті такі причини: падіння моральних устоїв сім'ї, зниження стабільності шлюбу; збільшення позашлюбної народжуваності; педагогічна неспроможність родин; девіантна поведінка батьків; материнська смертність; послаблення релігійних традицій; недосконалість системи освіти й виховання; неоднозначний вплив ЗМІ, масової культури на субкультуру молодого покоління, пропаганда форм та цінностей, що не відповідають соціальним ідеалам; недостатній розвиток

служб допомоги дітям та захисту їх прав; крадіжка й експлуатація дітей; недосконалість соціальної політики держави [3].

Останнім часом, як причину відмови широко обговорюють психотичні розлади вагітної, в тому числі післяродова депресія. В основі відмови лежить складний психологічний конфлікт, який у кожному конкретному випадку має свій зміст, але у результаті призводить до «придушення» інстинкту материнства. Прийняття рішення про відмову від дитини переважно виникає у жінок до її народження. В ряді випадків у жінок із психопатичною схильністю, особливо при небажаній вагітності, може виникати патологічна ворожість до майбутньої дитини (мізопедія) [2].

Добровільна відмова матері від дитини передбачає наявність двох протилежних мотивів. Перший – звільнитися, щоб зберегти дитину, має на меті наявність в уявленні жінки реальної чи навіяної загрози для майбутньої дитини. Другий – звільнитися від непотрібного тягара, загрози для власного існування в реальних соціальних умовах.

Однак, причини і наслідки відмов від новонароджених не вичерпуються прямою залежністю від проблем економічного характеру, більш тісно вони пов'язані з суспільним життям і моральними цінностями. Така різноманітність причин вказує на необхідність індивідуального підходу в кожному окремому випадку з урахуванням, як соціокультурних та економічних факторів, так і віку, психологічного стану та попереднього досвіду «відмовниці». Відтак у профілактиці інституалізації дітей необхідно враховувати ознаки можливого ризику відмов від дитини, щоб цілеспрямовано організувати виховну роботу.

Профілактика відмов від новонароджених дітей є складовою реформування опіки над дітьми взагалі і запобігання розміщення їх в інтернатних закладах зокрема. Профілактика відмов від новонароджених дітей – це, перш за все, напрям соціальної діяльності, що спрямований не тільки на запобігання відмові від дитини вагітними жінками та породіллями, а й також на психологічну та соціально підтримку цих категорій жінок з метою формування у них почуттів та навичок усвідомленого батьківства [7].

У превентивній соціальній роботі щодо раннього попередження відмови від немовлят, на нашу думку, найбільш доцільним є використання моделі самопосилення. У її рамках об'єднані достовірна інформація медичної (профілактичної) моделі, навички ухвалення рішень, що розвиваються в рамках освітньої моделі, а також що дають психологічну підтримку і стимулюючі здоровий спосіб життя соціального оточення зусилля, які забезпечує соціально-політична модель. Ця модель найбільш ефективна, тобто носить комплексний характер і найбільш орієнтована на особистісно-індивідуальну роботу з клієнтом.

І. Зверева та Ж. Петрочко стверджували, що при наданні матерям, які потенційно можуть залишити свою новонароджену дитину, своєчасної допомоги можна уникнути відмови від дитини. Такі клієнти, насамперед, потребують надання послуг від психологів, соціальних педагогів, соціальних працівників щодо: створення належних житлово-побутових умов для матері та дитини, отримання необхідної інформації, забезпечення нормальної життєдіяльності, сприяння здобуття освіти, медичного обслуговування, захисту прав та інтересів тощо [4].

Стандартною формою роботи з жінкою, яка має намір відмовитися від дитини, є бесіда, під час якої застосовуються різні прийоми та методи. Розмову слід спрямувати на те, щоб жінка зрозуміла всі наслідки для себе і дитини у разі відмови від малюка; отримала інформацію про належну державну допомогу, соціальні та юридичні послуги; спробувала позитивно поглянути на своє майбутнє, реалістично оцінити ситуацію та відчути підтримку. Послуга консультування спрямована на налагодження контакту з жінкою чи сім'єю.

Безперечно важливе значення у профілактиці інституалізації дітей має розробка та запровадження якісних соціальних послуг на рівні Територіальних громад; запровадження належного альтернативного догляду за дитиною на рівні громади; вдосконалення на рівні громади послуг для дітей та сімей з дітьми, які потребують державного догляду.

Мотивація для змін, щодо надання послуг для дітей повинні максимально ґрунтуватися на знаннях, дослідженнях та практичному досвіді у сфері соціальної роботи.

Як констатує Н. Олексюк, соціальний працівник повинен бути готовим до впровадження у свою практичну діяльність різноманітних форм соціально-психолого-педагогічної роботи з матерями-відмовницями, запровадження нових форм соціальної підтримки жінок та запобігання відмові батьків від своїх новонароджених дітей, здійснення соціального супроводу; вплив на подолання особистих, міжособистісних, внутрішньо сімейних конфліктів, надання необхідної консультативної, психолого-педагогічної допомоги; дотримання педагогічної етики, повага до особистості, захист її від насильства, пропаганда здорового способу життя; проведення групових та індивідуальних занять з метою корекції та реабілітації психоемоційного стану. Таким чином, різноманітність форм діяльності з клієнтами сприятиме усвідомленому материнству та зменшенні кількості жінок, які відмовилися від своїх новонароджених дітей [6].

Робота з вразливою категорією жінок, для запобігання відмови від немовлят, та їх сім'ями насамперед ґрунтується на принципі міжвідомчої взаємодії, оскільки до вирішення проблем долучаються представники органів влади та органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо.

Послуги для жінок, які мають чи мали намір відмовитися від дитини раннього віку, та самій дитині надають переважно у: жіночих консультаціях; консультаційних пунктах при пологових будинках; дитячих поліклініках; соціальних центрах матері та дитини; центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; закладах соціального захисту, соціального обслуговування та інших закладах різних форм власності у місцевих громадах (центри соціально-психологічної допомоги, центри соціальної підтримки сімей та дітей, кризові центри, сім'ї патронатного вихователя тощо); громадських організаціях та благодійних фондах. Перелічені заклади спрямовують свою діяльність на допомогу дітям та жінкам, згідно з типовим положенням про службу соціальної підтримки сім'ї, дітей та молоді.

Головною метою діяльності спеціалізованих соціальних служб є запобігання відмова матерів та батьків від немовлят і попередження передачі новонароджених дітей до дитячих будинків, не допустивши соціального сирітства. У центрі навчають бути відповідальними, формують у них прив'язаність до свого малюка, допомагають планувати бюджет і створювати безпечні умови для себе та своєї дитини.

До переліку першочергових завдань О. Безпалько, І. Зверева, З. Кияниця додавали і такі: «підготовка матері з дитиною до успішної адаптації у суспільстві; створення сприятливих умов для розвитку дитини; захист прав та інтересів дітей та жінок, які опинилися в складних життєвих обставинах і мають намір відмовитись від немовляти» [8].

Залежно від потреб жінки, до надання послуг можуть залучатися різні суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, зокрема: психотерапевти, психіатри, юристи, представники служб у справах дітей, правоохоронні органи тощо.

Раннє виявлення таких жінок та втручання в ситуацію мінімізує ризик вилучення дітей із сім'ї та сприяє реалізації кожною дитиною права на виховання в родині. Медичні заклади та міські, районні ЦСССДМ прагнуть здійснювати ефективну профілактику намірів відмови від немовлят та соціальну підтримку жінок, що покинули дитину в пологовому будинку, якщо відомо її місце перебування. [1].

Що може зробити фахівець із соціальної роботи? Відвідати клієнта (маму/батька). Оцінити потреби, спільно з отримувачами послуг сформувані й реалізувати індивідуальний план соціального супроводу. Проаналізувати, чи дотримується людина плану, за необхідності його скоригувати. Допомогти оформити документи. Спілкуватися з сім'єю людини та її друзями, щоб знайти ефективні рішення. Надати індивідуальну чи групову психологічну підтримку, залучати членів сім'ї до психотерапевтичних або корекційних груп. Організувати групи У разі потреби, направити вагітну до соціального центру матері та дитини, де вона може перебувати з дітьми віком від народження до вісімнадцяти місяців.

Процес запобігання інституалізації дітей раннього віку в соціальній роботі в Україні перебуває не на кращому етапі. Звертаючись до досвіду провідних країн світу, за останні десятиріччя було сформовано два основних напрямки з вирішення цієї проблеми: профілактика раннього материнства і підліткової вагітності та надання соціальної допомоги неповнолітнім матерям, їх соціальний супровід. Профілактика раннього материнства передбачає широкий спектр соціально-виховної та соціально-педагогічної роботи, спрямованої на вироблення в суспільній свідомості (перш за все у молоді) відповідального ставлення до батьківства; впровадження в системі освіти сексуального (статевого) виховання; розробку методики сімейного виховання в закладах освіти.

Сьогодні вже зроблено певні кроки в сфері збереження сім'ї, забезпечення різних напрямів виховної роботи з сім'єю шляхом впровадження спеціальних програм, розробки інноваційних технологій.

Соціальна робота із реабілітації та подальшої соціальної адаптації неповнолітніх матерів здійснюється за рахунок комплексної соціальної допомоги, що потребує широкої міжвідомчої взаємодії, створення спеціальних програм та проєктів, які можуть бути реалізовані завдяки інтеграції зусиль фахівців різного профілю.

Незважаючи на наявність в Україні спеціалізованих центрів з соціальної допомоги юним матерям у захисті їхніх прав і інтересів, у соціальному супроводі неповнолітніх матерів особливої значущості набуває якість соціального обслуговування. Є нагальна потреба у запровадженні новітніх технологій, методів і форм соціальної роботи з надання соціальних послуг для запобігання відмови від дітей раннього віку [5].

Це послуги, які мають бути спрямовані на допомогу дітям і сім'ям, задоволення їх потреб, попередження або подолання складних життєвих обставин, збільшення можливостей батьків для виконання їх батьківської ролі, забезпечення оптимального розвитку дітей. Надання цих послуг є обов'язковою і невід'ємною частиною деінституціалізації з метою запобігання розлученню дітей з сім'ями та їх влаштуванню в заклади інституційного догляду.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що комплекс заходів щодо актуалізації та реалізації завдань соціально-педагогічної підтримки материнства та дитинства в Україні має включати: надання адресної соціальної допомоги сім'ям із дітьми, зокрема, сім'ям із новонародженими, багатодітним, неповним та малозабезпеченим сім'ям, об'єднання зусиль різних інституцій та суб'єктів виконавчої влади, активізацію діяльності місцевих громад, громадських організацій та приватних структур щодо пропаганди сімейних цінностей.

Список використаних джерел та літератури

1. Аналіз діяльності напрямку роботи ЦСССДМ та надавачів соціальних послуг об'єднаних територіальних громад Запорізької області на упередження раннього соціального сирітства за 2017 рік URL: Запорізький обласний центр соціальних служб для сім'ї дітей та молоді. Режим доступу: <http://xn--q1aan.xn--j1amh/roboata-za-napryamkami/zhinki-yaki-mayut-namir-vidmovitis-vid-novonarodzhenoji-ditini/120-statistichni-materiali.html>
2. Братусь І. В. Соціально-педагогічна робота з юними матерями у США та Великій Британії : «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2007. 22 с.
3. Волобуєва Н. А. До питання про підвищення педагогічної компетенції прийомних батьків, які виховують дитину-сироту *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2012. № 19. С. 5 – 6.
4. Інноваційні технології соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених дітей: методичний посібник / за заг. ред. І. Д. Зверевої, Ж. В. Петровича. Київ: Століття, 2008. 228 с.
5. Мальцева О. В., Стьоганцев В.І. Соціальна робота з неповнолітніми матерями: соціально-педагогічний аспект. 2019.
6. Олексюк Н. С. Зміст роботи соціального педагога, щодо попередження відмови від новонароджених дітей *Науковий вісник Чернівецького університету*: Вип. 679. Педагогіка та психологія. Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2014. С.117-124
7. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. І.Д.Зверевої. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 336 с.
8. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.

УДК 37.09(092):165

РОЗУМІННЯ К. Д. УШИНСЬКИМ ЛЮДИНИ ЯК БІОСОЦІАЛЬНОЇ ІСТОТИ, ЯКА ВАЗЄМОДІЄ ЗІ СВІТОМ, А НЕ ЗЛИВАЄТЬСЯ З НИМ

Пінчук Назар, студент 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Завдяки науці, люди, незалежно від їх народності пізнають закони природи, розуму та власну історію. Людина не зливається зі світом – людина пізнає світ та інших людей. «Коли ж під ім'ям науки розуміти зібрання результатів, здобутих людиною в пізнанні законів природи, розуму та історії, то ясно само собою, що про народність тут не можу бути й мови» [с. 43].

Саме суспільство ставить вимоги до виховання, тобто цілі та завдання виховання формуються під впливом соціального середовища, в якому знаходиться людина. «Усвідомлюючи всю недоступність цього ідеалу для себе особисто, людина, проте, бере його за зразок, коли починає судити про інших людей (на цьому ґрунтується можливість громадської думки); вона бажає також здійснення цього ідеалу в істотах, близьких її серцю, і в цьому почутті корениться властивість тих вимог, які ставить суспільство до виховання» [с. 77].

Характер людини за Ушинським складається з двох елементів природного та духовного (ототожнює із соціальним), які взаємодіють між собою. З переконань і звичок виникає характер. Переконання переходять у звички, ті, у свою чергу, перетворюють їх на нахили, завдяки яким думка переходить у дію. Умовно це можна показати таким ланцюгом: переконання (духовне)-звичка(біологічне)-нахил(соціальне)-думка(біологічне)-дія(вплив). «Характер кожної людини складається завжди з двох елементів: природного, що корениться в тілесному організмі людини, і духовного, що формується в житті під впливом виховання і обставин» [с. 93].

Так само, як помітний вплив (з попереднього знаємо, що він виходить із синтезу соціального і біологічного) людини на навколишнє середовище, так він відбивається і на ній, її оточенні та майбутніх поколіннях. «Та не тільки розумовий розвиток відбивається на зовнішньому вигляді людини, – моральна сторона його душі теж силкується виявитись у тілі» [с. 94].

Якщо окремо взяти людину, як біологічну істоту, то їй самій по собі складно буде протистояти своїй природі, фактично вона не буде відрізнятися від тварини, проте знаходячись серед інших людей вона здатна чинити вплив на себе, інших, а також навколишнє середовище. Те ж саме стосується негативних нахилів та звичок, які формуються під впливом соціального середовища, але так само під його впливом і приборкуються. Таким чином, людина, зі своїми переконаннями, наявністю вищезгаданого «ідеалу» є унікальною істотою – біосоціальною. «Перемагати свої природні потяги кожну хвилину – справа майже неможлива, якщо серед цих потягів ми не знаходимо собі помічника, який би полегшував нам перемогу

над нашими поганими нахилами і, водночас, нагороджував би нас за цю перемогу... Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми зведемо народністю» [с. 99].

Людина у взаємодії зі світом, працюючи, крім матеріальних потреб задовольняє і моральні, саме це є джерелом людської гідності, моральності та щастя. Всі три компоненти є необхідні для функціонування людини, як істоти соціальної. «Матеріальні плоди праці становлять людський здобуток; але тільки внутрішня, духовна, животворна сила праці є джерелом людської гідності, а разом з тим і моральності, щастя» [с. 107].

Мова, як суто людський продукт є тим, що відрізняє людину від тварини. Мова кожного народу – це продукт його історії та культури, і певною мірою його історія та культура, те що його об'єднує. «...але як би там не було, в нас є, однак, тверде переконання, що мова кожного народу створена самим народом, а не ким небудь іншим» [с. 121]. «Мова – найживіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одно велике, історично живе ціле» [с. 123]. «Мова, створена народом, розвиває в духові дитини здібність, яка створює в людині слово і яка відрізняє людину від тварини» [с. 124].

Самоусвідомлення та здатність керувати собою відрізняє людину від тварини, дає можливість діяти вільно – взаємодіяти зі світом, а не зливатися з ним. «Людина, підкоряючись вимогам тіла й тваринним прагненням, перебуває в чужій їй сфері, не вільна. Тільки підкоряючись вимогам свого духу, людина вільна, бо вона і є цей дух і, підкоряючись йому, підкоряється самій собі. своїм власним вимогам» [с. 144].

Список використаних джерел

Ушинський К.Д. вибрані педагогічні твори : В 2-х т. Пер. з рос. / Ред. кол.: В.М. Столетов та інші. -К.: Рад. шк., 1983. Т. 1. 488 с.

УДК 376.016

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Пристапа Анна, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті піднімається набуває проблема створення сприятливих умов для розвитку, виховання і навчання осіб з особливими освітніми потребами. Представлені та схарактеризовані педагогічні технології, які можуть бути успішно використані в інклюзивній практиці вчителем на уроці. Наголошено на потребі осучаснення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а саме фахівців, що працюють в умовах інклюзивного освітнього процесу ЗЗСО.

Ключові слова: діти, особливі освітні потреби, педагогічні технології, інклюзивне навчання.

Соціально-економічні, суспільно-політичні та культурні процеси, що відбуваються в нашій державі, сучасні світові тенденції гуманізації, інтеграції суспільства призводять до суттєвих змін в галузі освіти: ставляться нові стратегічні завдання і цілі, застосовуються інноваційні освітні й виховні технології, оновлюються зміст та форми організації освітнього процесу, запроваджуються технології навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах. Пріоритетним напрямком реформування освіти є забезпечення в кожному освітньому закладі гуманістичного підходу до дитини. Організація освітнього процесу має бути спрямована на створення відповідного життєвого простору, який допоможе кожній дитині знайти своє місце в житті, бути самостійною особистістю, здатною ціннісно ставитися не лише до самої себе, а й оточення, приймати свідомі рішення та відповідати за їх виконання [1].

Під час оновлення української освіти особливої уваги та значення набуває проблема створення сприятливих умов для розвитку, виховання і навчання осіб з особливими освітніми потребами. Діти з особливими освітніми потребами відрізняються від звичайних здорових дітей своєю особливістю сприймання наукового матеріалу, це визначається фактором їхнього розвитку. Якщо розумно та цілеспрямовано організувати навчання та виховання, це допоможе компенсувати певний їх дефект. Саме завдяки таким можливостям та гнучкості нервової системи цих дітей, відбувається розвиток особистісних якостей.

Однією з ключових умов впровадження інклюзивного навчання є організація нових підходів по підготовці викладацького складу до викладання в інклюзивних групах та класах. Першим кроком до організації інклюзивного навчання є забезпечення матеріально-технічної бази, створення в закладах

освіти безбар'єрного середовища. Другим кроком здійснення інклюзивної освіти є варіатизація та індивідуалізація освітнього процесу відповідно до можливостей учнів [4].

Це передбачає створення індивідуальних програм розвитку, навчальних планів. Дитина з особливими освітніми потребами повинна отримувати такі завдання, які вона може виконати, також дитина повинна отримувати допомогу на основі спільної діяльності та детального пояснення. Успіх таких дітей у навчанні забезпечують не лише різноманітні форми діяльності, а й залучення смакових, слухових, нюхових, тактильних відчуттів та рухів. Одним із головних завдань навчання школярів із особливими освітніми потребами є формування соціально-побутової компетентності, тобто про взаємодію зі світом, пізнання себе. Важливим моментом є те, що батьки повинні теж долучатися до навчання своєї дитини, сприяти її розвитку, створювати ігрові ситуації, які б сприяли відтворенню різноманітних дій. Саме завдяки занурення батьків в цю систему, допомагає дитині швидше пристосуватися до нових умов.

Складаючи ІПР і оцінюючи її результативність, батьки разом із педагогами визначають пріоритетні напрями у цій програмі.

Сьогодні перед вчителями постало безліч завдань, а саме: створити відповідні умови для забезпечення навчання та самовираження, самоствердження та самоактуалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Освітня діяльність з дітьми з особливими освітніми потребами не завжди є дієва та ефективна, якщо застосовувати лише традиційні засоби та методи навчання і виховання. Необхідно застосовувати інноваційні технології та засоби навчання. Використання інноваційних технологій спрямоване розвиток дитини, вміння мотивувати її дії, самостійно орієнтуватися в інформації, яку вона отримує, формування творчого мислення.

Інтерактивні методи найбільш відповідають компетентнісному підходу до навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами. Вони не змушують учнів виконувати ті чи інші вимоги, а дають простір для саморегуляції, створюють умови для того, щоб школяр сам прийшов до виконання поставлених завдань. Тому актуальними для інклюзивного навчання серед інтерактивних методів є імітаційні, а саме дидактичні ігри, робота в малих групах, технології "портфоліо", кейс методів [1].

Основа інтерактивного навчання – робота в малих групах. Найпростіша форма, що належить до інтерактивного навчання – це робота в парах, що дозволяє учням набути навичок співробітництва, оволодіти уміннями висловлюватись та активно слухати. Під час роботи в парах можна швидко виконувати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу [1].

Саме завдяки цьому викладання та навчання в інклюзивному середовищі є ефективними та дієвими для задоволення різноманітних освітніх потреб учнів із особливими освітніми потребами.

У наш час навчання дітей з особливими освітніми потребами є актуальною проблемою сьогодення, саме тому «Нова українська школа» є школою для всіх. Щоб у кожній школі мали змогу соціалізуватися діти з особливостями розвитку. Інклюзивна освіта - це визнання індивідуальних особливостей кожної дитини, яка передбачає «підстроювання» системи навчання особистість, а не особистість під систему. Переваги отримують усі діти, в інклюзивних класах частіше використовуються нові підходи до навчання, застосовуються варіативні форми і методи виховання.

Під технологіями інклюзивної освіти ми розуміємо ті технології, які ведуть до створення умов для якісної, доступної освіти всіх без винятку дітей. Можна виділити дві великі групи інклюзивних технологій: організаційну і педагогічну. Організаційні технології пов'язані з етапами організації інклюзивного процесу: це технології проектування і програмування, технології командної взаємодії вчителя та спеціалістів, технології організації структурованого, адаптованого і доступного середовища [5].

Серед педагогічних технологій можна виділити ті, які можуть бути успішно використані в інклюзивній практиці вчителем на уроці:

1. Технології диференційованого навчання та індивідуалізації освітнього процесу.
2. Технології корекції навчальних труднощів, що виникають у дітей в освітньому процесі.
3. Технології, спрямовані на формування соціальної компетенції.
4. Технології оцінювання досягнень учнів [5].

Саме тому початкова програма повинна бути сформована так, аби дитина в силу своїх індивідуальних особливостей мала змогу опанувати поданий матеріал. Навчання з урахуванням таких особливостей дітей повинно бути на кожному уроці.

Власний досвід роботи асистентом учителя дає підстави сказати про те, що коли вчитель дає завдання класу він враховує індивідуальні особливості дитини з особливими освітніми потребами. Візьмемо до прикладу урок читання. Коли було дано завдання прочитати текст та переказати його, то діти спочатку читають, потім вчитель пропонує переказати по картинках, аж потім переказати близько до тексту. А дитині з особливими освітніми потребами, врахувавши її особливості, вчитель надає завдання, в даний текст для переказу прочитати та вставити по пам'яті пропущені слова або ж речення.

Проаналізувавши роботу в інклюзивному класі можна сказати, що диференційований підхід у навчанні при фронтальних формах організації навчальної діяльності неможливий. Більш ефективним підходом є групова та робота в парах, вона найкраще допомагає розвинути комунікативні здібності учнів.

Але слід зауважити що включати дитину з особливими освітніми потребами в групову роботу треба поступово.

Основним завданням групової роботи в інклюзивних класах є не орієнтація на успіх, а на злагодженість, командну роботу, взаємодопомогу, підтримку, прийняття спільних рішень, повагу один до одного, знаходити компроміси, способи вирішення тієї чи іншої ситуації.

Не менш важливою технологією інклюзивної освіти є формування соціальних навичок, а саме: взаємодія, взаємодопомога, продуктивна діяльність і т.д.). Можна виділити 3 типи технологій, спрямованих на підвищення соціальної компетенції: пряме навчання соціальним навичкам; формування соціальних навичок через наслідування, організація групових видів активності, в тому числі і ігрових.

Технологія оцінювання досі викликає багато суперечок серед педагогів. Як показує досвід, не завжди вчителі інклюзивного класу звертають увагу на витрачені зусилля дитини під час виконання завдання. Не знаючи, як оцінити роботу - перехвалюють або недооцінюють результати. У цьому випадку учень не розуміє, за якими критеріями оцінювали його роботу. Також ця позиція неминуче викликає нерозуміння серед однокласників «особливої» дитини. Тому дуже важлива взаємодія педагога з батьками, фахівцями психолого-педагогічної підтримки. Учитель, психолог, батьки можуть допомогти дитині стати більш компетентним у цьому питанні: заздалегідь ознайомити дитину з матеріалом, підготувати наочні посібники, познайомити дитину з критеріями оцінки навчальної діяльності [5].

На нашу думку інклюзивна освіта – це саме те середовище, яке дає змогу особливим дітям проявити себе та свої здібності та бути почутим і в колі уваги. Але слід пам'ятати, що вирішення питання про інклюзивне навчання в кожному конкретному випадку потребує попереднього врахування багатьох факторів, у тому числі різнобічну готовність дитини до навчання у школі та її бажання; можливість надання спеціальної корекційної допомоги в закладі, реальні можливості сім'ї надавати постійну необхідну допомогу дитині у процесі навчання [2, с. 5].

Діти з особливими потребами у звичайному шкільному середовищі потребують уваги, піклування з боку оточуючих, однак варто зазначити, що надмірне піклування може бути згубним. Під час зарахування до школи сім'я має займати активну позицію, надавати допомогу кваліфіковано та вміло діяти педагогічно грамотно. Для цього необхідно часто зустрічатися з педагогами, обговорювати поведінку дитини, її проблеми та успіхи, спільно намічати перспективні плани, усвідомлюючи, що певна обмеженість життєдіяльності не повинна заважати працювати, спілкуватися, знаходити порозуміння. Значною мірою від сім'ї залежить особистісне становлення дитини, формування в неї умінь розуміти свої потреби, можливості та схильності. Прогнозовані ситуації вибору допомагають дитині усвідомити, чого саме вона хоче, чого бажає, що любить. Корисні розмови в невимушеній атмосфері про те, хто і який ти: добрий чи злий, спокійний чи рухливий та ін. [2, с. 6].

Суттєве збільшення кількості дітей з особливими потребами у закладах освіти дошкільної та шкільної ланок нині є однією із ключових проблем освітнього процесу. Пріоритетна сутність зазначеної проблеми полягає у наступному: процес навчання та виховання малюків в умовах загальноосвітніх закладів освіти не забезпечений у достатній мірі науково-методичним інструментом, який би міг збалансувати освітній і корекційно-розвивальний процеси, а отже забезпечити відповідні рівні підтримки та розвитку. Освітній процес у групі чи класі, де є дитина з особливими потребами має організовуватися на основі дотримання принципу індивідуалізації, а саме урахування індивідуальних потреб дитини, зони її найближчого розвитку, широкого використання особистісно орієнтованих матеріалів. Діти з особливими потребами потребують додаткової розвивально-корекційної підтримки в контексті засвоєння типової програми. Особливого значення набуває залучення посади асистента вчителя до команди психолого-педагогічного супроводу. Асистент вчителя бере на себе функцію фахівця, який будує навчальний процес для учня з особливими освітніми потребами, допомагаючи вчителю пристосуватися до особливих освітніх потреб учня, не знижуючи при цьому якості освіти всього класу. Учитель і асистент вчителя є однією командою, у якій ролі мають розподілятися найбільш ефективним чином. Однак провідна лідерська роль має належати вчителю. Асистент вчителя має сприйматися як його помічник. Для здійснення професійної діяльності у модулі «Асистент вчителя у закладі освіти з інклюзивним навчанням» викладено нормативно-правові, організаційні та дидактико-методичні засади роботи асистента вчителя/вихователя у інклюзивному класі чи групі, а також надано (у додатках) нормативно-правові державні акти та документація з організації його роботи [3].

Отже, упровадження інклюзивного навчання потребує осучаснення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а саме фахівців, що працюють в умовах інклюзивного освітнього процесу шкіл. Використання інноваційних педагогічних технологій у роботі з учнями з особливими освітніми потребами, дає можливість цим дітям більшою мірою проявити себе та взаємодіяти зі світом. Часто батьки стикаються з такою проблемою, що маючи дитину з вадами, вагаються чи відправляти до школи дитину чи ні. То можна з впевненістю сказати, що завдяки інклюзивній освіті у дитини є можливість проявляти свої таланти та взаємодіяти з однолітками не маючи ніяких комплексів і бути в постійному русі світу. Інклюзивне навчання дає можливість виконувати завдання самостійно, оскільки вони підібрані враховуючи індивідуальні особливості дитини.

Список використаних джерел та літератури

1. Інноваційні технології дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-innovaciyni-tehnologi-navchannya-ditey-z-osoblivimi-potrebam-314498.html>
2. Колупаєва А.А., Наконечна Л.М. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 56 с.
3. Навчальна програма «Технології навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/723113/2/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B0.pdf>
4. Сучасні технології навчання осіб з особливими освітніми потребами. URL: <https://op.ua/images/common/6/9/0/6/6102bbafc2e79.pdf>.
5. Технології інклюзивної освіти. URL: <https://super.urok-ua.com/tehnologiyi-inklyuzivnoyi-osviti/#>

УДК 37.026

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТВОРУ Г. СКОВОРОДИ «ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ»

Прошукало Діана, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У другій половині XVIII століття розгортається теоретична та практична діяльність Г. Сковороди, який відстоював думку, що суспільство повинно бути вільним і щасливим, що соціальний статус не є запорукою видатних здібностей. Тому мислитель висуває філософську тезу про «нерівність рівності», яка узгоджується з його гуманістичним світосприйняттям, із повагою до людини будь-яких талантів, будь-якої праці, незалежно від соціального стану й походження.

Філософ доводить важливість виховання в родині, бо перші природні вихователі й наставники молоді – батьки. Діти мають зростати в атмосфері глибокої пошани й любові до батька й матері, ставлячись до них як до «ікон божих». Водночас батьки повинні піклуватися не лише про народження здорових спадкоємців, а й про їхнє правильне («благе») виховання. У байках та притчах як формах повчання Г. Сковорода проповідував свої етичні погляди.

Так, у притчі «Благородний Єродій» розкривається сенс стосунків між батьками та дітьми, йдеться про «сродність», про цінність почуття вдячності, про необхідність нести благо іншим, про важливість самовдосконалення.

Таким чином, Г. Сковорода акцентує увагу на важливості доброзичливих стосунків у сім'ї, цінності почуття вдячності, що є запорукою виховання поваги до батька, матері й інших людей.

Г. Сковорода схвалює батьків, котрі вчать дітей життєвої мудрості, критикував тих, хто захоочує до чванливості, егоїзму («Вбогий Жайворонок»). Тих, хто передоручав виховання своїх дітей нянькам, порівнює із зозулями. Так філософ підкреслює, що виховання дітей – це важлива справа для батьків, яка мотивує моральне самовдосконалення та передбачає вироблення відповідальності.

Г. Сковорода визначає, що важливим є виховання людини доброзичливої, скромної, уважної та чуйної до інших людей. Мислитель неодноразово звертає увагу на необхідність виховання в дітей поваги до молодших і старших від себе, шанобливого ставлення до батьків, старших, учителів: «Перш за все поважай батька і матір і будь відданий їм. Вони сутність видимих портретів того невидимого створіння, яке тобі стільки віддає».

Отже, філософ наголошує на тому, що виховання поваги до батьків повинно стати для дитини природним процесом завдяки сім'ї, яка виховує своїм чуйним, доброзичливим ставленням до них, навчає цінувати все те, що вони роблять для неї протягом її дорослішання. Важливо зазначити, що в дослідженнях Г. Сковороди уважне та чуйне ставлення до людей не має нічого спільного з підлабузництвом, яке сумісне з нечесністю, брехливістю та іншими моральними вадами, породжуваними «життєвським морем».

Разом із тим, мислитель пропагує необхідність «Пізнати себе, заглянути у себе» – це засіб самовдосконалення, що допоможе знайти кожному в собі справжню людину. Він переконаний у тому, що

вищої духовності можна досягти тільки шляхом самопізнання, свідомого розуміння доброго та злого в собі, знищення злого в собі. У свою чергу, підкреслював філософ, самовдосконалення кожної людини веде до вдосконалення суспільства.

Г. Сковорода радив, що при вихованні необхідно вдаватися до переконань, добрих настанов, привчати дітей критично аналізувати свої вчинки, викоринювати погані звички. Він рекомендував у зв'язку з цим такі методи виховання як бесіда, роз'яснення, приклад, поради та ін.

Великого значення в розвитку мотивації моральної поведінки особистості Г. Сковорода надавав почуттям, що виявилось у його вченні про «серце» людини. Серце, на думку філософа, – це єдність думок, почуттів і прагнень людини. Ця єдність полягає в тому, що думки, зумовлюючи почуття особистості, в той же час самі стають задушевними. Вони виходять із глибини душі особистості, зігріті її почуттями, стають переконаннями, визначаючи тим самим її дії. Визначальним є формування звичок високоморальної поведінки молоді, оскільки звичка полягає не в знанні, а в дії. Результатом морального виховання є особистість, котра прагне стати кращою.

Виходячи з цих положень, Г. Сковорода звертає особливу увагу на виняткове значення поваги та любові до дітей, гуманного ставлення до них із боку батьків, старших людей, учителів.

Г. Сковорода користується традиційними народними засобами передачі педагогічної мудрості, коли остання вкладається в уста дитини, героїв казок, легенд, байок, притч, оповідей. Цими засобами педагог веде щирі розмови з молоддю, залучає до роздумів, до сприйняття здорової моралі.

Г. Сковорода одним із перших в українській педагогіці звертається до особистості вчителя. На його думку, вчитель має насамперед сприяти розкриттю та формуванню в процесі навчання природних нахилів та можливостей дитини. Важливим у цьому зв'язку є його положення про взаємоповагу та дружбу між учителем і учнем. До вчителя він ставив такі вимоги, як глибокі знання, гуманність, повагу до учнів, здатність переконливо володіти словом, терплячість, безкорисливість та інші. Таким чином, педагог, на думку Г. Сковороди, повинен будувати свою діяльність так, щоб допомогти дитині гармонійно розвиватися, готуватися до практичної діяльності.

Висновки. Враховуючи вищесказане, можна виокремити декілька важливих чинників формування поваги до особистості в педагогічній спадщині Г. Сковороди: мотивація особистості до самовдосконалення, розвиток емоційно-чуттєвого світу людини (суб'єктивний аспект); створення умов у шкільному та сімейному середовищі, за яких особистість здобуває досвід і психологічну готовність до шляхетного ставлення до людей упродовж усього життя індивідуальності.

Список використаних джерел та літератури

1. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О. О. Любар; за ред. В. Г. Кременя. К.: Знання, 2005. 767 с.
2. Левіта Ф. Шляхи і завдання українського шкільництва: до 1020-річчя шкільництва Русі-України. Історія в школі. 2009. № 4. С. 1–4.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 188 с.
4. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки: навч. посібник / за ред. О.О. Любара. К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. 450 с.

УДК 364.4-055

РИЗИКИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ СОЦІАЛЬНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Ремізова Юлія, студентка 4 курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Останіна Н. С.**, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Актуальність. Соціальна робота з обдарованими дітьми є відносно новим і перспективним напрямом, оскільки довгий час обдарованість не розглядалася як фактор ризику, а навпаки, сприймалася як позитивне явище та обдаровані діти не були об'єктом діяльності соціального працівника, не потребували допомоги дорослих, особливої уваги та керівництва. На даний час ситуація змінилася і обдаровані діти є однією із категорій дітей «групи ризику».

Проблеми обдарованих дітей стають дедалі актуальнішими. Це передусім детермінується потребою суспільства у неординарній та творчій особистості. Нерідко специфічність та нестандартність таких дітей сприймається як відхилення від норми, негативізм або девіація. Складність та особливості соціальної роботи з цією категорією дітей вимагають залучення до її здійснення різних спеціалістів – педагогів, психологів, працівників освіти, культури та спорту.

Огляд літератури. Дослідженням природи обдарованості та здібностей, визначенням сутності цих понять та поняття «дитяча обдарованість», виявленням специфіки обдарованої дитини займалися такі науковці, як О. Антонова, О. Кульчицька, В. Моляко, О. Музика, В. Тадеєв, Б. Блум, Д. Векслер, Г. Гарднер, Дж. Рензуллі, Ф. Уільямс та ін. Загальні закономірності розвитку обдарованості та методи вивчення обдарованості вивчали А. Бін, Дж. Гілфорд, Л. Термеєн, П. Торренс, Дж. Равен та ін.. Проблеми розвитку обдарованості на різних вікових етапах приділяли увагу О. Кульчицька, Н. Лейтес та ін. Розробкою класифікації обдарованості та її моделей займалися Ф. Монкс, Дж. Рензуллі, К. Халлер та ін..

Велике значення для нашого дослідження представляють праці, у яких розкриваються питання практичного вирішення проблеми соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми. Зокрема, Ю. Василькова, І. Зверева, Л. Коваль досліджували зміст та напрями соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми; технології соціально-педагогічного супроводу та підтримки обдарованих дітей аналізують Н. Анісіна, Р. Вайнола, А. Капська, Л. Мішик, Т. Мотилько, А. Сиротюк, Є. Циганкова та інші. Різні аспекти розвитку обдарованості, зокрема в закладах позашкільної освіти, висвітлено в дослідженнях таких науковців, як Л. Амосова, Ю. Гулько, В. Зимогляд, Л. Луцишина, М. Міленіна тощо.

Проте, досі багато питань, пов'язаних з складнощами соціалізації обдарованих дітей, залишаються слабо вивченими.

Мета статті – розглянути ризики, що виникають при соціальній інтеграції обдарованих дітей та особливості їх соціально-педагогічної профілактики.

Виклад основного матеріалу. В даний час практика освіти зосереджена переважно на створенні умов розвитку здібностей обдарованих дітей, залишаючи в тіні проблеми їх соціалізації та соціального розвитку. Однак проблеми саме в цій сфері можуть призвести до того, що успішні діти виростають неуспішними дорослими, що не самореалізувалися.

Соціальний розвиток як педагогічний феномен є складною системою, що розвивається. Як рушійну силу соціального розвитку можна назвати протиріччя між зростаючими потребами людини і реальними можливостями її задоволення [3]. Важливо, що у процесі соціального розвитку людина володіє особливою чутливістю – сензитивністю стосовно тих чи інших зовнішніх впливів, які сприяють формуванню певних психічних і особистісних новоутворень.

В цілому, соціальний розвиток обдарованої дитини визначається вмінням спілкуватися з однолітками та дорослими (батьками та педагогами), знанням основних правил спілкування; гарною орієнтацією у різній обстановці (знайомій і незнайомій), здатністю керувати своєю поведінкою (усвідомлюючи, що можна робити і робити не можна, ґрунтуючись на існуючих нормах поведінки); прагненням до самовдосконалення, умінням реагувати на зміну ставлення дорослих або однолітків.

В практиці соціально-педагогічної роботи простежуються кілька областей, у яких дитяча обдарованість наражається на особливу загрозу.

У сфері інтелектуального виховання та освіти до них належать:

- ранній інтелектуальний розвиток обдарованих дітей переддошкільного та дошкільного віку, якщо він здійснюється на шкоду духовно-моральному та фізичному вихованню та вільній грі (так звана знаннева орієнтація);

- у шкільному віці: інтелектуальне навантаження.

У сфері творчого розвитку:

- цілеспрямований, вузький розвиток здібностей;

- прямий розвиток креативності через систему спеціальних вправ з розвитку творчої активності;

- примушення дитини до створення творчих продуктів без урахування криз, індивідуальної динаміки розвитку особистості.

У сфері розвитку особистості обдарованої дитини загалом:

- навантаження навчальними та розвиваючими видами діяльності, у яких дитина є учасником діяльності, організованої їй дорослими;

- приховане чи явне маніпулювання обдарованістю дитини задля досягнення чітких професійних чи особистих цілей;

- нестача любові, свободи, поваги;

- примус грати роль обдарованої дитини, відповідати чужим уявленням;

- недовіра до життєвого досвіду та сил дитини, гіперопіка, гіперконтроль.

Такого роду фонова практика майже ніяк не виявляється на навчальних досягненнях, тому її деструктивний вплив на особистість дитини та її обдарованість дуже складно виявити та довести, однак, у соціально-психологічному плані вона призводить до агресії, депресії, інфантилізму, екстремізму, ескапізму, захоплення сектами, культурами, іграми, телеманії, наркоманії, занурення в себе та інших форм недорозвитку Я обдарованої дитини, а пізніше до згасання обдарованості.

Методи профілактики порушень соціальної інтеграції обдарованих дітей мають бути співвіднесені з мірою прояву проблем у дитини в даній галузі, тому звернемося до висновків Холлінґуорт Л., яка визначила основні проблеми обдарованих дітей [1].

1. Неприязнь до школи. Виявляється через демонстрацію проблемної поведінки. Детермінується тим, що навчальна програма нудна та нецікава для обдарованої дитини.

2. Інші інтереси. Обдарованим дітям не подобаються ігри, розраховані на однолітків з середнім рівнем інтелектуального розвитку. Їм подобаються інтелектуально чи фізично ускладнені ігри. Як наслідок обдарована дитина занурюється в себе і опиняється в ізоляції.

3. Нонконформізм. Для обдарованих дітей характерна відсутність прийняття стандартних вимог, які здаються їм безглуздими та примітивними, і тому вони не схильні до конформної поведінки.

4. Зануреність у філософські проблеми. Не рідко обдаровані діти занурюються у філософські проблеми. Вони осмислюють такі явища, як сенс життя, смерть, релігійна спрямованість вірування та ін. набагато більшою мірою, ніж звичайна дитина і більш глибоко розмірковують на ними.

5. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком. Своє коло спілкування обдаровані діти часто вибирають серед дорослих людей, а для гри дітей старшого віку. Їм важко ставати лідерами серед старших партнерів, це, по-перше, а по-друге, спілкування з однолітками обмежене, та ще не рідко така дитина поступається своїм одноліткам у фізичному розвитку.

Джордж Уїтмор [2] додав до озвучених причин:

1. Прагнення досконалості (перфекціонізм). Обдаровані діти завжди прагнуть досягати найвищих результатів у будь-якій справі. І вони не заспокоюються, доки не досягнуть цього. Прагнення досконалості у обдарованих дітей проявляється досить рано.

2. Відчуття власної неповноцінності. Обдаровані діти практично завжди критично ставляться до своїх досягнень. Часто вони не задоволені власними результатами, звідси їх низька самооцінка.

3. Нереалістичні цілі. У випадку, якщо немає можливості досягти поставленої мети, вони починають дуже сильно переживати та нервувати. Непоборний потяг до досконалості і є та сила, яка приводить їх до високих результатів.

4. Надчутливість. Обдаровані діти дуже вразливі. Вони характеризуються гіперактивністю та відволіканням, тому що такі діти постійно реагують на різноманітні стимули та подразники.

5. Потреба уваги дорослих. Монополізація уваги дорослих обдарованими дітьми спричинена тим, що саме спілкуванню із старшими людьми обдаровані діти віддають перевагу. Це викликає напруження та конфлікти у стосунках з іншими дітьми, адже бажання такої уваги з боку одарованої дитини дратує однолітків.

6. Нетерпимість. Нижчий рівень інтелектуального розвитку однолітків викликає у обдарованих дітей нетерпиме ставлення. Вони можуть висловити їм свою зневагу, зауваження, тим самим відштовхнути оточуючих.

Основна мета теоретико-практичного вивчення проблеми дитячої обдарованості полягає у побудові системи індивідуального супроводу розвитку учнів, що передбачає забезпечення психолого-педагогічної медико-валеологічної та соціальної допомоги та підтримки обдарованих дітей, їхніх батьків та педагогів.

Супровід обдарованої дитини розуміється на єдності п'яти складових:

- комплексної діагностики;
- інформації;
- консультування;
- проектування індивідуально орієнтованих програм;
- первинної допомоги у вирішенні проблем та профорієнтації [7].

Основні види діяльності, реалізовані у процесі індивідуального супроводу розвитку обдарованих дітей:

1. Психологічне просвітництво – залучення дорослих (вихователів, вчителів, батьків) обдарованих до психологічних знань.

2. Психологічна профілактика – спеціальний вид діяльності, спрямований збереження, зміцнення та розвиток психологічного здоров'я обдарованих дітей всіх етапах шкільного віку.

3. Консультація (індивідуальне, групове, сімейне).

4. Соціопсихологічна діагностика – вивчення особливостей психічного розвитку, сформованості новоутворень психіки, відповідності рівня інтелектуального розвитку, особистісних та міжособистісних властивостей психіки та діяльності віковим показникам, вимогам суспільства та ін.

5. Психологічна корекція – розробка плану роботи з обдарованими учнями, здійснення цього плану, контроль за його виконанням.

6. Проведення профілактичної роботи з сім'ями, які мають обдарованих дітей, що опинилися у складній соціальній ситуації.

7. Складання соціального паспорта класу та школи з метою виявлення сімей, які мають обдарованих дітей, які опинилися у складній соціальній ситуації, надання їм педагогічної, психологічної та соціальної допомоги.

До методів профілактики порушень соціальної інтеграції обдарованих відносять:

- психологічні тренінги;
- виховні бесіди, лекції;
- освітні програми;
- організація дозвілля;
- розвиток особистісних ресурсів;

- створення підтримуючого середовища;
- пропагування здорового способу життя [4].

Серед узагальнених цілей профілактики порушень соціальної інтеграції обдарованих можна виділити:

- 1) психологічний добробут обдарованої дитини;
- 2) соціальна адаптація обдарованої дитини на її сім'ї;
- 3) формування адекватного рівня домагань та самооцінки, вміння довіряти оточуючим;
- 4) створення психологічних, педагогічних та соціальних умов для самореалізації за профілем обдарованості дитини;
- 5) формування гармонійного розвитку мотиваційної та ціннісної та розумової сфер особистості дитини.

Завдання профілактики порушень соціальної інтеграції обдарованих:

- a) формувати усвідомлене ставлення до цінності здорового життя і закріплювати в стереотипах поведінки;
- b) розвивати здатність до цілепокладання та налаштовувати на позитивні життєві сенси;
- c) формувати усвідомлене прийняття ціннісних відносин до соціальних норм та правил;
- d) формувати вміння продуктивного включення особистості до соціальної групи з метою позитивної співпраці у досягненні спільної соціальної мети;
- e) підвищувати рівень соціальної успішності та компетентності особистості обдарованої дитини у життєво важливих сферах активності;
- f) пропедевтика та формування міжособистісної компетентності, своєчасна корекція міжособистісних відносин;
- g) розвивати навички конструктивної саморегуляції за рахунок підвищення усвідомленості власної поведінки, продуктивних стратегій подолання стресу [5].

При цьому профілактична робота повинна мати:

- 1) комплексний характер, тобто використовувати такі методи та прийоми профілактики, які б впливали на кілька факторів одночасно;
- 2) адресність, тобто обов'язково враховувати: вік, гендерні та соціально-психологічні особливості цієї групи;
- 3) краще використовувати групові форми роботи;
- 4) позитивність, тобто мінімізувати всі ризики несприятливих результатів, наголошуючи на факторах резистентності та ресурсних можливостей особистості;
- 5) спрямованість у майбутнє, тобто актуалізація позитивних цінностей та цілей, планування майбутнього без агресивної поведінки;
- 6) особиста зацікавленість та відповідальність учасників психопрофілактичної роботи;
- 7) професійна компетентність, тобто необхідна цілеспрямована підготовка спеціалістів.

Професіоналізм педагогів дуже важливий у профілактичній роботі. У цілеспрямованій та грамотній роботі соціального педагога необхідно створити умови психологічного комфорту, а також:

- вироблення правильного ставлення до помилок: на помилках навчаються, їх розбирають та виправляють;
- формування сприятливого соціально-психологічного клімату у дитячому колективі;
- формування усвідомленого прийняття навчання та виховання - мотивація, особиста, що є основною умовою профілактики нудьги, відрази до навчальної діяльності, пересичення та ін;
- створення для кожної дитини ситуації успіху.

Все це супроводжує сприятливу соціальну інтеграцію обдарованої дитини. Ці методи, прийоми та рекомендації профілактики допоможуть уникнути особистісних проблем порушень соціальної інтеграції обдарованих дітей.

Активний пошук оптимальних психолого-педагогічних засобів розвитку інтелектуально-творчих здібностей дітей шкільного віку та системне їх використання не підлягає сумніву. Сучасна освітня концепція визначає пріоритетність формування у підростаючого покоління саме цих якостей. Вочевидь, що для розвитку творчих якостей дитини необхідна система методів цілеспрямованого впливу на уяву, творче мислення, мовлення дитини.

Нерідко емоційно-особистісні особливості обдарованих дітей є перепорою, що гальмує розвиток та прояв обдарованості. Це свідчить про необхідність створення спеціальних розвиваючих і корекційних програм, вкладених у формування в дітей адекватних віку психологічних механізмів подолання труднощів.

На нашу думку, з поняттям «обдарованість» в соціальній педагогіці пов'язані дві практичні проблеми:

- спеціальне навчання та виховання обдарованих дітей;
- робота з розвитку інтелектуально-творчого потенціалу кожної дитини.

Це зумовлене тим, що головною відмінністю процесу соціалізації обдарованих дітей є орієнтація на здатність до саморозвитку, самовдосконалення, виховання людини, що володіє схильністю до нестандартних способів вирішення проблем у різних життєвих ситуаціях.

Тому в процесі соціально-педагогічної взаємодії важливим аспектом є завдання навчити обдаровану дитину самостійно працювати над собою, своїм мисленням, уявою, що забезпечує формування креативних якостей особистості – творчості, винахідливості, продуктивної оригінальності мислення [6]. При цьому педагог, підтримуючи прагнення дитини до прояву та розвитку її природних та соціально набутих можливостей, повинен керуватися такими принципами [7]:

– принцип довіри та підтримки устремлень дитини до самореалізації та самоствердження, допомога дитині у формуванні навичок та внутрішніх механізмів, необхідних для успішної адаптації та спілкування в освітньому середовищі;

– принцип суб'єктивності, спрямований на формування та збагачення соціального досвіду;

– принцип творчості та успіху дозволяє визначати та розвивати індивідуальні особливості дитини, її унікальність.

Підтримка, розвиток та соціалізація обдарованих дітей стають одним із пріоритетних завдань системи освіти, оскільки в сучасному суспільстві зростає потреба в людях нестандартно мислячих, творчих, активних, здатних креативно вирішувати поставлені завдання та формулювати нові, перспективні цілі.

Висновок. Таким чином, соціально-педагогічний супровід соціалізації обдарованих дітей є складний, безперервний, багатофункціональний процес, що протікає на біологічному, психологічному, соціальному, культурному та організаційно-педагогічному рівнях, що проходить у взаємодії з навколишнім світом і орієнтує особистість обдарованої дитини на успішність у діяльності, спілкуванні, самосвідомості, самовдосконаленні, саморозвитку; розширення, множення соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом заради його розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Hollingworth L. The Psychology of Subnormal Children. Front Cover. Macmillan, 1920 -288 pages.
2. Whitmore J. Giftedness, Conflict and Underachievement. Boston : Allyn and Bacon, 1980. – 464 p.
3. Зозуляк-Случик Р. В. Основи соціалізації особистості : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти (освітньо-професійна програма «Соціальна робота»). 2-е вид., переробл. та доповн. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 206 с.
4. Інтерактивна психолого-педагогічна підтримка соціалізації обдарованих старшокласників : методичний посібник / М. С. Гальченко, К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, О. А. Ковальова, Л. М. Найдьонова. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 136 с.
5. Куліш Н.М. Соціально-психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми: Навчально-методичний посібник. – Полтава, 2004. – 68 с.
6. Лещук Г. В. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми // Обдаровані діти – скарб нації : матеріали II Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–22 серпня 2021 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 315-318
7. Шевчишена О.В. Психолого-педагогічний супровід обдарованої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі: науково-метод. посіб. – Хмельницький: ОІППО, 2016. - 237 с.

УДК 371.2

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В ПРАЦЯХ ГУМАНІСТІВ І СОЦІАЛІСТІВ-УТОПІСТІВ Ф. РАБЛЕ «ГАРГАНТЮА ТА ПАНТАГРЮЕЛЬ»

Роєнко Наталія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

В середні віки вважалося, що всю педагогічну премудрість містить в собі Святе Письмо. Церква повністю відділила людину від природи. Вважалося, що душа людини безсмертна і тому вона немає нічого спільного з фізичним тілом. Таким чином навчання орієнтувалося лише на духовний розвиток людини. Гуманісти першими замислилися як підготувати людину для повноцінного життя на землі. Починають виникати нові гуманістичні теорії виховання людини. Рабле охоплює найширше коло явищ: релігію і виховання, мораль і юриспруденцію, політику і філософію. Він хоче створити таку систему виховання, яка б розвивала людину і духовно і фізично, формуючи в ній високі моральні якості.

Французький письменник Франсуа Рабле один з найвидатніших представників педагогічної думки епохи Відродження. «Гаргантюа і Пантагрюель» – роман-енциклопедія, в якому автор відтворив панораму життя Франції XVI ст. В своєму романі він піддав критиці схоластичне навчання, показав його порожність і нікчемність.

На мою думку, автор хотів допомогти своєму народові і в сатиричному романі він хотів показати людям всю безглуздість тогочасної системи. Рабле бачив, як люди страждають від релігійних забобів, сприймаючи проповіді, як слово Боже, хоча саме в них втрачається сенс будь-якого релігійного культу. Народ же тонує у невігластві та фанатизмі, тому батьки не хотіли лікувати і вчити дітей, вважаючи будь-

яке втручання в розум і тіло своєї дитини бісівським промислом. Тому головна ідея роману Рабле – показати долучення до національної французької культури, її витоків, а не рабську покору католицизму. Він хотів, щоб людина покладалася на свій здоровий глузд, а не на абстрактні і неправильно витлумачені вчення схоластиків. Теоретики відірвалися від життя, самі на хліб не заробляли, тому не могли вчити народ, виходячи з його потреб.

Рабле не сприймав середньовічної системи виховання. Він протестував проти методів, які гальмували розвиток мислення і ставили перепони для моральної досконалості людини. Автор засуджував зазубрювання старозавітних текстів. Релігійний догматизм, абсолютна неможливість зіставлення вивченого з реальною практикою – ось недоліки системи виховання, яку висміював письменник. Теоретики відірвалися від життя, самі на хліб не заробляли, тому не могли вчити народ, виходячи з його потреб.

В той же час Рабле створив ідеал гуманістичного виховання в який поклав два принципи. Перший, людина мусить отримувати не лише розумову освіту, а й фізично виховуватися, тіло і розум мають розвиватися гармонійно. У творі Гаргантюа вивчав арифметику за допомогою ігрових карт, навчався музиці, читанню, астрономії. «Таким чином Гаргантюа став кохатися в науці чисел і щодня по обіді й вечері показував себе таким завзятим математиком» Але окрім вивчення науки він також займався спортом: верхова їзда, володіння зброєю та полювання. «Грав у великого м'яча, гиялячого ногою або ж кулаком. Боровся, бігав, стрибав... перемахував через рівчаки, перешас - тувавчерез плоти, збігав на шістьступнів угору по муру і видирався таким самим робом до вікна на списовудовгість». Тобто, ми бачимо, що його навчання це балансоване тренування мозку та тіла. Друге, різні дисципліни обов'язково чергувалися з відпочинком. Вихованець не повинен був помічати, де починався відпочинок, а де закінчувалося навчання. Навчання з наставником виглядає як приємна бесіда. Гаргантюа слухає притчі, висловлює свою думку, грає в ігри. Разом з Панократом він читає Святе Письмо, а потім наставник пояснює учневі те, що важко зрозуміти. Він сам розповідає наставнику що вивчив сьогодні, що почув і щоб хотів дізнатися. «Потім Гаргантюа востаннє переповідав Понократові все, що прочитав, вивчив, побачив, почув, осягнув, зробив за день». Тобто, ніхто нікого не змушує нічого вчити насильно. Вся наука базується на бажанні учня вивчати щось нове – необхідна умова нової школи.

Ф. Рабле не має бажання використовувати стриманість у навчанні, він за те, щоб учень розвивався всебічно. Рабле захищає свободу вибору учня. Джерелом знань служать не тільки книги, а й вивчення природи шляхом безпосереднього спостереження, бесіди, які збуджують дитячу думку, а також широке знайомство з оточуючим життям. Гаргантюа, головний герой, приділяє навчанню весь свій час, а його вчитель та наставник допомагає йому. Учень здобуває знання поки їсть, гуляє, бавиться та спостерігає за природою. Однак, навчання Гаргантюа збалансоване та результативне. Учень вивчає не лише абстрактні теми, а ще й дійсні та фізично-існуючі теми.

У своєму творі автор висміює католицьку церкву та католиків. Всі гасла церкви суперечили здоровому глузду та уявленням про людське життя. Більш того сама ж церква мала значну матеріальну силу, але іншим заперечувала важливість матеріального. Говорячи про католиків слід відмітити, що навчали вони одному, а самі ж чинили геть по іншому: сповідували бідність, а самі жили у розкоші, закликали до добра, а натомість займалися негарними справами. Їхнє знання це «дурниці, і їх мудрість – полова, вони гальмують благородний розум і знищують цвіт юнацтва» – стверджував письменник. У результаті учень «ставав від навчання дурнішим, недотепнішим, задумливішим та чуднішим»

Автор хотів змінити систему виховання. Йому хотілося, щоб людина розвивалася відповідно до своєї земної і духовної природи. Ф. Рабле засуджував зубріння та пропонував навчання пов'язане з практикою. Тобто, дитина вчила теоретичний матеріал, потім бачила роботу майстра та пробувала себе в його ролі. Таке навчання сприяло розвитку самостійності мислення, творчості й активності. До того ж він розробив режим дня дитини і таким чином навчання чергувалося з відпочинком. Вся система виховання базувалася на іграх, тому учень міг проявляти ініціативу, а навчанні не здавалося нудним та недоречним. Роль вчителя змінилася також. Якщо при церкві вчитель був лише наставником та наглядачем, то Ф. Рабле дав ширше поняття. На його думку вчитель в першу чергу це наставник, партнер та друг дитини. Він завжди враховує особливості та потреби дитини, допомагає їй удосконалити та розвинути її духовні та фізичні якості. Він завжди мотивує свого учня, як от Понократ у творі «насамперед він познайомив Гаргантюа з ученими – щоб заохотити його до справжньої науки та збудити бажання згодом позмагатися і взяти надмудрими мужами гору»

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що всі предмети слід вивчати не лише теоретично, а й застосовувати на практиці. До того ж Ф. Рабле хотів, щоб навчання проходило в більш творчому напрямку. Таким чином це дасть можливість дитині розвиватися і пізнавати світ швидше.

Список використаних джерел та літератури

1. http://megalib.com.ua/content/7554_Zanyattya_F_Rable_Gargantua_i_Pantagruel_kritika_na_gymanistic_hny_kyltyry_Serednovichchya.html
2. https://stud.com.ua/72348/pedagogika/pedagogichni_ideyi_vidrozhennya_frantsiyi
3. <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/8640/1/5.pdf>

ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ ПРИРОДНОГО ВИХОВАННЯ Ж.-Ж. РУССО ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Савченко Тетяна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Жан-Жак Руссо (1712-1778), французький філософ, письменник, педагог-просвітителі із світовим іменем. Незважаючи на те, що не був представником соціальної педагогіки, заперечуючи вплив суспільства на виховання, збагатив науку цінними здобутками, серед яких – ідея вільного, природного виховання та ін.

Теорія природного виховання Жана-Жака Руссо є однією з важливих концепцій у сфері педагогіки. Руссо розглядав дитинство як особливий період у житті людини, в якому він вважав, що природа відіграє ключову роль у формуванні особистості.

Основна ідея теорії полягає в тому, що дитина народжується доброю й невинною, а негативні риси формуються через вплив оточуючого середовища. Руссо вірив, що дитина повинна розвиватися відповідно до природних законів, без надмірного втручання дорослих.

Згідно з теорією Руссо, найважливішим аспектом природного виховання є вільна самореалізація дитини. Він підкреслював значення незалежності, самостійності та самовираження, а також важливість дозволу на самостійне дослідження та експериментування.

«Природа хоче, щоб діти були дітьми, перш ніж бути дорослими... У дитинства свої власні погляди, свій власний спосіб мислення та почуттів, і вкрай нерозважно намагатися замінити його...».. Даний вислів вказує на те, що діти мають свої власні унікальні способи мислення, почуттів та поглядів, і це є нормальним для їх віку. Природа змушує дітей рости поступово, з кожним новим етапом вони набувають нові знання та навички, і стають більш самостійними. Вислів також вказує на те, що дорослі часто намагаються замінити природні тенденції дитини своїми власними уявленнями про те, як повинні поводитися діти. Це може бути шкідливо для дитини, оскільки пригнічує її власний розвиток та навчання, та призводить до того, що дитина відчуває себе нещасною або неспроможною. Таким чином, дана теза підкреслює важливість того, щоб дозволити дітям бути самостійними.

Теорія природного виховання Руссо також висуває принципи ідеального середовища для дитини, де вона має мати можливість багато часу проводити на прогулянках в природі, спостерігати за навколишнім світом, розвивати свої здібності та інтереси, а також критичне мислення, аналітичні навички та здатність до самостійного мислення:

«... Не треба іншої книги, ніж світ; не потрібно інших настанов, окрім фактів. Читаючи, дитина не думає, вона тільки те й робить, що читає; вона не вчиться, а вивчає слова».

Варто зазначити, що теорія Руссо також була критикована за свої ідеалізовані погляди на дитинство та обмежений погляд на роль освіти. Проте, його принципи природного виховання внесли значний внесок у розвиток педагогічної думки та стали важливою основою для подальших досліджень у галузі дитячої психології та педагогіки.

Важливий внесок Руссо у педагогіку полягає і в тому, що він здійснив спробу намітити вікову періодизацію розвитку дитини і відповідні кожному періоду завдання, зміст і методи виховання та навчання. Він називає чотири вікові періоди:

- вік немовляти (0-2 р.), який охоплює період до оволодіння дитиною мови;
- дитинство або «сон розуму» (2-12 р.), коли переважає чуттєве пізнання дитиною світу;
- отроцтво (12-15 р.) – період розумового розвитку («формування інтелекту») та трудового виховання;
- юність (15-18 р.) – період бур і пристрастей, час морального і статевого виховання. З цього періоду починається найголовніше у вихованні – вчити любити людей.

Перший період. Цей період відповідає першим рокам життя дитини, коли вона ще маленька і потребує особливої уваги та догляду.

У своїй теорії Руссо стверджував, що в першому періоді дитини повинні бути звільнені від будь-яких формальних навчань та надмірного впливу дорослих. Замість цього, він підкреслював значення природного розвитку та самореалізації дитини, як я зазначила вище.

Основною метою першого періоду було забезпечити гармонійний розвиток дитини, дозволяючи їй самостійно відкривати світ навколо себе і розвивати свої здібності. Руссо вірив, що дитина в цей період повинна мати можливість вільно рухатися, експериментувати та досліджувати світ, доки її природні здібності не почнуть проявлятися.

Перший період у теорії Руссо можна розглядати як час, коли дитина формує основні фізичні, емоційні та пізнавальні навички через вільну гру та безпосередній контакт з природою. Цей етап вважався підготовчим до більш структурованого навчання та виховання.

"Все розуміння, набуто в дитинстві, гірше, ніж незнання, адже воно є лише витоком змішаної думки про світ, що збентежує інтуїтивну свідомість."

"Дитина повинна бути захищена від впливу суспільства, доки не досягне розумового розвитку, достатнього для критичного мислення."

"Заняття дитини повинні бути природними, щоб вона могла досліджувати світ навколо себе та розвивати свої здібності."

"Не вчіть дитину, що ми бажаємо, щоб вона знала, але навчіть її любити те, що вона має навчитися."

"Дозвольте дитині самостійно досліджувати світ, давайте їй можливість робити помилки та вчитися на них."

Другий період. Цей період у теорії природного виховання Жана-Жака Руссо настає після першого періоду, коли дитина досягає приблизно п'яти-шести років. Цей період відображає зрілість та розвиток дитини, коли вона починає входити у соціальне середовище та набуває більш структурованого навчання.

Руссо вважав, що на другому періоді дитині потрібен вихователь або вчитель, який допомагатиме їй здобувати знання. Однак Руссо наголошував на тому, що навчання має базуватися на інтересах та природних здібностях дитини, а не на примусовому нав'язуванні знань.

У другому періоді Руссо пропонував навчання через спостереження та практичну діяльність. Він підкреслював значення конкретних прикладів та досліджень, які допомагають дитині зрозуміти та усвідомити принципи та правила.

Також у другому періоді велику увагу приділялось навчанню мови. Руссо вважав, що дитина повинна навчатися мові через природний спосіб, слухаючи мову навколишнього середовища та спілкуючись з іншими людьми. Він вважав, що навчання мови має бути пов'язане з реальними ситуаціями та потребами дитини.

Другий період в теорії Руссо визначався більш структурованим навчанням та більш активною роллю вихователя чи вчителя. Проте, важливою складовою його підходу залишалась індивідуалізація навчання, врахування природних здібностей та інтересів дитини.

«Люди народжуються рівними, але суспільство робить їх нерівними».

«Наступне покоління повинно успадкувати природу, а не боротися з нею».

Третій період. Цей період характеризується більш глибоким і систематичним навчанням, де дитина вивчає різні науки та здобуває загальну освіту. Руссо вважав, що на третьому періоді важливо надати дитині можливість поглибленого вивчення наук, таких як математика, фізика, мови тощо. Проте, він вважав, що навчання має бути зорієнтоване на розвиток критичного мислення та здатності до самостійного мислення, а не просто на пам'яті та репродукції фактів.

Руссо підкреслював важливість зв'язку навчання з реальним життям та практичними ситуаціями. Він пропонував використовувати конкретні приклади, досліди та практичні завдання для активного залучення дитини до навчання і розуміння матеріалу.

Третій період також передбачав поступове введення дитини до соціального життя та спілкування з рівними собі. Руссо вважав, що дитина повинна мати можливість набувати досвіду та вчитися взаємодіяти з іншими людьми, що сприяє розвитку соціальних навичок та вмінню спілкуватися.

«Справедливість – це панування закону, а не воля багатьох».

«Людина народжується вільною, але скрізь вона у кайданах».

Четвертий період. Цей період в житті Руссо є важливим, оскільки саме тоді формуються багато з його ідей та переконань, які він подальше розвив у своїй теорії та працях. У цей період юності Руссо досліджував світ і займався самоосвітою. Він багато читав, спостерігав за оточуючим середовищем та задавав собі питання про природу людини та суспільство. Юність Руссо була періодом його особистого розвитку та формування своїх власних поглядів.

У цей час він також стикався з філософією та політичними ідеями того часу, такими як ідеї Просвітництва та раціоналізму. Ці впливи відображаються в його подальшій роботі та теорії.

В цей період юності Руссо також займався музикою та майстерністю. Він навчався грати на скрипці та працював у різних майстернях, що розширило його художній та технічний багаж.

В цій юності Руссо розкривав свою цікавість до природи та людської природи, що стало одним із центральних елементів його подальшої філософії та теорії природного виховання.

Все це сприяло формуванню Руссо як мислителя та ідеолога, який пізніше розвинув свої ідеї в теорії природного виховання та політичній філософії.

«Усе, що робить дитина, поки вона мала, має значення і впливає на її формування».

"Дитина повинна мати можливість розвивати свої здібності відповідно до своєї природи і власного ритму."

"Не треба турбуватися про те, що дитина навчається повільно. Вона розуміє, коли сама готова до нових знань."

"Головна мета виховання полягає у розвитку незалежності, активності та внутрішнього розуміння."

"Вчитель повинен бути наставником, а не диктатором, створюючи сприятливу атмосферу для навчання та розвитку дитини."

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що у загальному, природне виховання Руссо покликане забезпечити гармонійний розвиток дитини, дати їй можливість самостійно досліджувати та вивчати світ навколо, і створити умови для її природного саморозвитку. Ці тези підкреслюють важливість дотримання природних законів у вихованні дітей і наголошує на необхідності поваги до природи та її ролі у формуванні особистості.

Список використаних джерел та літератури

1. <https://studentam.net.ua/content/view/3791/114/>
2. https://lubbook.org/book_228_glava_22_3_Pedagog%D1%96chna_teor%D1%96ja_ZHan.html
3. <https://studfile.net/preview/5111355/page:8/>
4. <http://um.co.ua/10/10-5/10-59424.html>
5. http://megalib.com.ua/content/904_32Konceptciya_prirodnichogo_zagalnoludskogo_vihovannya.html

УДК 373.01

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗЗСО

Савченко Яна, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Демченко Н. М.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту

У статті обґрунтовано визначення професійної компетентності керівника ЗЗСО. Проаналізовано ряд компетентностей, якими має володіти керівник ЗЗСО для ефективного управління закладом, що становлять структуру професійної компетентності керівника закладу освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, змістові компоненти, керівник, заклад загальної середньої освіти.

Постановка проблеми. У сучасних наукових дослідженнях поняття «компетентність» розглядається з різних позицій. Цю категорію визначають як рівень професійних знань, умінь та навичок, що застосовується фахівцем, як базовий компонент поняття «педагогічна культура», як здатність конструктивно діяти, як вміння актуалізувати накопичені знання в процесі реалізації професійних функцій, а також як досвід та теоретико-прикладну підготовленість до використання знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійну компетентність характеризують через рівень професійної освіти, досвід та індивідуальні здібності фахівця, його мотивоване прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творче та відповідальне ставлення до професійної діяльності.

Відповідно проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців аналізують багато вітчизняних вчених: Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, С. Раков, О. Савченко, С. Трубачьова.

Різні аспекти підготовки керівників освітніх закладів як менеджерів освітньої сфери досліджували В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Крижко, О. Мармаза, В. Маслов, В. Мельник, Є. Павлютенков, І. Підласий, Л. Карамушка, Т. Шамова, та ін. Теоретичні та практичні складові діяльності менеджерів освіти розглядали О. Виговська, М. Гриньова, М. Захаров, Л. Хоружа, Р. Шакуров тощо.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу визначити теоретичні основи розвитку професійної компетентності у керівників ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» (2018 р.) визначено компетентності сучасного керівника закладу освіти та основні напрями його діяльності. До яких віднесено такі як:

- 1) організація роботи закладу (вибудовування стратегії розвитку закладу,
- 2) моделювання діяльності закладу та окремих його ланок, вибудовування соціального партнерства, раціональність у використанні ресурсів);
- 3) робота з колективом (формування команди однодумців, мотивація вчителів, створення позитивного клімату в колективі, довіра і контроль);
- 4) розвиток власних управлінських умінь (опанування компетентностями, уміння керувати собою, дотримання етичних стандартів, стресостійкість).

Аналіз сучасних психологічних, педагогічних і методичних праць дає підстави стверджувати, що зміст професійної компетентності працівників освіти, зокрема і керівників ЗЗСО, розкривається як сукупність теоретичних знань, практичних умінь, досвіду, особистісних якостей учителя, діалектичний перебіг яких забезпечує ефективність та результативність педагогічної дії і менеджерської діяльності.

Сутність професійної компетентності визначається через здатність особистості відповідати вимогам високого рівня складності, включає й поведінковий аспект через систему її вчинків.

Одночасно професійна компетентність розглядається як абсолютна можливість здійснювати конкретну професійну діяльність відповідно до встановлених стандартів. Таким чином, вона містить у собі поєднання умінь, навичок, знань і здібностей (науково-філософських, суспільно-політичних, психолого-педагогічних, предметних та соціально-функціональних), відповідних особистісних якостей, необхідних для успішного виконання конкретних ролей, що пов'язані з управлінською діяльністю та завданнями.

В. Жигір зазначає також, що компетентність слід розглядати як єдність психологічної, теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності відповідно до конкретних вимог і завдань.

У контексті управлінської діяльності керівника закладу освіти його професійна компетентність виступає філософсько-світоглядним, психолого-педагогічним і організаційно-технологічним потенціалом. Цей потенціал визначається спрямованістю діяльності на об'єкт управління з урахуванням його специфіки і характеру розвитку в соціально-освітньому середовищі.

Сучасні умови управління освітнім закладом вимагають, щоб що прогресивний керівник не лише чітко виконував традиційні управлінські функції, а й забезпечував розвиток педагогічної системи своєї школи.

Необхідно зазначити, що зміст і сутність поняття «професійна компетентність» характеризується значним спектром тлумачень. Науковці виділяють такі підходи до визначення цього поняття як когнітивний, функціональний, особистісно-діяльнісний, а також полікомпонентний, що розглядає професійну компетентність як комплекс часткових компетентностей: управлінської, економічної, наукової, педагогічної, правової.

Враховуючи різноманітність аспектів, у межах яких науковцями визначається сутність поняття «компетентність», слід спиратися на офіційне її визначення, затверджене наріжними для розвитку вищої освіти в Україні державними й міжнародними документами. Їх дефініції узагальнено у Національному освітньому глосарії, де компетентність (competence, competency) обґрунтовано, як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Компетентності лежать в основі кваліфікації здобувача освіти.

Професійна компетентність керівника ЗЗСО включає, на думку Мартиненко С., такі основні змістові компоненти як:

1) *стратегічна компетентність* передбачає та характеризує масштабне та системне мислення, здатність налагоджувати відносини;

2) *соціальна компетентність* вимагає умінь працювати в мінливому середовищі, здатності до мотивації та переконань, потреби в самоосвіті та впровадження нововведень, особистої привабливості, уміння уникати конфліктів та толерантно вирішувати їх;

3) *функціональна компетентність* потребує умінь приймати рішення, проявляти ініціативу, володіти професійними знаннями, вміннями та навичками, використовувати гнучкість, витримку під час роботи;

4) *управлінська компетентність* характеризує організаторські здібності, відповідальність, авторитет, поведінку керівника;

5) *професійна компетентність* передбачає вищу освіту, досвід педагогічної діяльності [3].

Кривоносова В. зазначає, що професійна компетентність керівника складається з наступних компонентів:

Управлінська компетентність: наявність професійних знань та практичного досвіду в сфері управління навчальним закладом, організації колективної навчально-виховної, методичної, наукової та суспільної діяльності.

Економічна компетентність: наявність економічних знань, вмінь користуватися економічними методами керівництва, досвід заробляння коштів та комерційної діяльності в умовах навчального закладу.

Наукова компетентність: наявність у керівника навчального закладу знань у відповідних сферах науки, здатність до організації наукових досліджень, досвід самостійної науково-дослідницької праці.

Педагогічна компетентність: наявність педагогічних знань та вмінь, досвід педагогічної діяльності в вищому навчальному закладі.

Правова компетентність: знання господарського, трудового та інших видів законів, нормативно-правових основ функціонування та розвитку системи освіти, досвід та вміння використовувати ці знання в умовах навчального закладу.

Встановлено, що головним критерієм професійної майстерності сучасного керівника освітньої установи є *управлінська компетентність*.

Т. Сорочан визначає, що професіоналізм управлінської діяльності керівника навчального закладу – це сукупність компетенцій, які формуються й дають суб'єкту (керівнику) змогу професійно виконувати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей об'єкта управління, пов'язаних із вирішенням педагогічних завдань.

Науковці професійну компетентність характеризують, як:

– «професійну готовність та здатність суб'єкту праці до виконання задач і обов'язків щоденної діяльності» (В. Веденський);

- «певний психічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально, як оволодіння людиною здатністю й уміннями виконувати визначені професійні функції»;
- «здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов» (В. Веснін);
- «сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань» (Н. Несин).

Не дивлячись на велику різноманітність трактувань поняття «професійна компетентність», загальноновизнаними є такі її сутнісні характеристики:

- ефективне використання індивідуальних здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність;
- володіння професійними знаннями, вміннями і навичками;
- гнучкість при вирішенні професійних проблем;
- розвинене співробітництво з колегами;
- інтегроване поєднання знань, умінь, здібностей і установок, досвіду, оптимальних для виконання професійних функцій.

За В. Жигір'я діяльність з визначення складу компетентностей майбутнього менеджера освіти має логічну послідовність і включає:

- функціональний аналіз професійної діяльності менеджера освіти і його посадових інструкцій;
- формування складу компетентностей;
- експертна оцінка складу компетентностей;
- повний опис кожної компетентності, виділеної для загальної характеристики менеджера освіти (перелік знань, умінь і навичок, здібностей та досвіду, професійних функцій, в яких актуалізується компетентність) [1, с. 66].

На основі теоретичних досліджень є потреба визначити також структуру професійної компетентності майбутнього менеджера освіти яка є складним синтезом когнітивного, діяльнісного, особистісного та мотиваційно-ціннісного компонентів. На думку В. Жигір'я, така структура професійної діяльності менеджера освітнього закладу, зокрема і ЗЗСО, є оптимальною і піддається педагогічному формуванню. Відсутність або недостатня сформованість хоча б одного з цих компонентів здійснює суттєвий вплив на рівень загальної професійної підготовки [2, с. 127].

Необхідно зазначити, що більшість дослідників у структурі професійної компетентності керівників навчальних закладів в кожному з головних компонентів виділяють дві групи утворень:

- 1) пов'язані з власне управлінськими процесами;
- 2) пов'язані із процесом самовдосконалення керівника і взаємопов'язаним з ним удосконаленням управлінського процесу.

Відповідно, професійна компетентність керівника навчального закладу розглядається як цілісна структура у єдності всіх її елементів.

Висновки. Отже, головною метою підготовки менеджера освіти у соціально-економічних умовах суспільства стає не здобуття ним високої кваліфікації, а набуття та розвиток сукупності професійних компетентностей: загальнокультурної, комунікативної, психолого-педагогічної, управлінської та стратегічної. За цих умов структуру професійної компетентності керівника ЗЗСО розглядаємо в єдності чотирьох компонентів: когнітивного, діяльнісного, особистісного та мотиваційно-ціннісного. Становлення кожного компонента у структурі професійної компетентності управлінців розглядається нами як пов'язане з формуванням його характеристик і властивостей як частини цілісної системи.

Нам імпонує модель формування професійних компетентностей керівників ЗЗСО, запропонована В. Жигір'я, яка являє собою єдність блоків: цільового, концептуально-нормативного, змістово-організаційного та діагностично-рефлексивного. Як зазначає авторка, структура має умовний характер, тому що кожен із блоків доповнює й розширює функції іншого; вони мають тісний взаємозв'язок, і тому лише за цілісного їх застосування можна говорити про ефективність процесу формування професійних компетентностей менеджерів освіти. Між усіма блоками моделі існує зворотній зв'язок, який дає змогу, ґрунтуючись на отриманих результатах, вносити зміни до змісту, форм і методів освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Жигір'я В. Особливості професійної компетентності менеджерів освіти [Електронний ресурс]. *Молодь і ринок*. 2011. № 5. С. 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2011_5_16.
2. Жигір'я В. Структура професійної компетентності майбутніх менеджерів освіти [Електронний ресурс]. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2012, Вип. 15. С. 122-128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2012_15_28.
3. Мартиненко С. М. Оновлення управлінських функцій керівника сучасного навчального закладу в умовах реформування національної системи освіти. *Управління школою*. №5. 2012. С. 8-9.
4. Несин Н. Г. Професійна компетентність керівника навчального закладу. Відкритий урок. 2010. № 11. С. 12-13.

5. Професійна компетентність керівника сучасного закладу освіти: Код Епохи / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції : за заг. ред. В.В. Гуменюк. Хмельницький : ОІППО, 2020. 366 с.

6. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : ЖДУ, 2011. С. 81-109.

УДК 37.026

ПОВЧАННЯ-ПОСЛАННЯ ВОЛОДИМИРА МОНОМАХА МАЙБУТНІМ ПОКОЛІННЯМ

Свеженцева Анна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Провідною темою «Повчання дітям» Володимира Мономаха є розповідь у виді повчання-послання своїм нащадкам з використанням прикладів з життя. Основною ідеєю можна вважати наступне: досвід предків допоможе зміцнити єдність нащадків, що вплине на цілісність усієї Київської Русі.

Володимир Мономах був останнім князем, що зумів об'єднати навколо Києва майже три четвертих усіх руських земель і припинив, на деякий час феодальний розпад Русі. У 1113 році він став Великим князем київським. Володимир Мономах уславився як оборонець Русі від половецьких нападів. Великим авторитетом він користувався не тільки у Візантії (його мати – дочка імператора Костянтина), але і у Західній Європі (Мономах одружився з Гітою – дочкою останнього англо-саксонського короля Гарольда, яка втекла з сім'єю з Англії після навали норманів), зумів піднести вагу Київської Русі на міжнародній арені.

У «Повчанні» Володимир показав себе не тільки як видатний державний діяч, а й як талановитий письменник. У невеликому за обсягом творі він зміг розповісти про найважливіші моменти власного життя і своєї доби.

Можливо «Повчання» написано десь у середині лютого – на початку великого посту 1117 року, але не пізніше 1125 року – дата смерті Мономаха. Володимир пише, що «сидячи на санях, помислив я в душі своїй і воздав хвалу Богові, що він мене до цих днів, грішного, допровадив». Це свідчить, що твір написаний у вельми поважному віці, коли людина готується до смерті.

Повчання – цілісний твір, воно написано за певним планом. На початку іде коротенький вступ. Перша частина – релігійно-морального характеру - містить уривки текстів св. Письма та релігійних цитат. Друга частина подає світські поради, переважно щодо політичної моралі. Тут йдеться спочатку про князівські обов'язки (дома, під час подорожей – військових виправ, об'їзду земель) та обов'язки загально-людські. Нарешті, третя частина пояснює попередні поради князя на прикладі власного життя.

У вступі Володимир називає себе автором «сеї грамотиці», підкреслюючи, що пише її не тільки для своїх дітей: «діти мої чи інший хто, слухавши її, не посмійтеся, а кому вона любя, - нехай прийме він її в серце своє і не лінуватися стане, а так, як і я, труждатися. Якщо ж кому нелюба грамотка ся, хай не насміються».

Далі Мономах говорить про привід до написання: «Зустріли бо мене послы од братів моїх на Волзі, кажучи «Поспіши до нас та виженемо ми обох Ростиславичів, а волость їхню однімем». Володимир відмовився, але таке порушення договору Любецького з'їзду 1097 року, коли князі вирішили «нехай кожен та й утримує вотчину свою», наскільки схвилювало його, що, він узяв у руки Псалтир, трохи заспокоївся, і вирішив написати повчання дітям.

У першій частині твору Володимир напучує дітей дотримуватися Божих заповідей, постійно мо-литися, в жодному разі не клястися Божим іменем – ні коли говориш добрі речі, ні, тим паче, коли говориш лихі.

Допомагати злиденним, заступатися за вдів та сиріт, вступатися за слабких перед сильними.

Не бути лінивими, за всім пильнувати самостійно, не покладаючись на воевод та тивунів. Не дозволяти їм знущатися з людей, коли йдуть по данину.

Не лінуватися, не приділяти багато часу їжі та питву, не знімати ніколи зброї, мало спати на війні.

Не вдаватися до обману та блуду, бо вони знищують і душу, й тіло.

До всіх людей ставитися шанобливо, незважаючи на їхнє становище. Дружину свою шлюбну любити, але великої влади над собою їй не давати. Багато і завжди вчитися.

Другу частину Мономах присвячує власному життєвому досвідові. Розповідає, що всього досягав ціною великих зусиль. Ходив на лови, вполював багато звірів. Приручав диких коней. Не раз був поранений: два тури підкидали його разом з конем; бив рогами олень; топтав копитами лось. Усе і всюди князь робив самотужки – і на війні, й на ловах, і вдень, і вночі.

Обов'язки дітей, як їх бачить Володимир Мономах, складаються теж із двох частин: загально-людські та княжі. Князі, окрім виконання загальних для всіх людей обов'язків, мають дотримуватися певних правил суто князівських і за мирних часів, і під час війни.

Гуманістичний стрижень «Повчання» – завжди залишатися людиною й допомагати іншим.

А це – основні повчання Володимира Мономаха (в інтерпретації сучасною мовою):

«Не забувати убогих та якщо можете, по силі нагодуйте їх і подавайте милостині безбатченкам. Та вдову обороніть, не дайте більш дужим згубити людину. Ким би він не був, невинний чи винуватий перед вами, не губіть та не веліть позбуватися його; якщо і провинився хто в смерті, не плюндруйте християнської душі».

«Якщо, все ж таки, вам прийдеться цілувати хрест перед братами рідними або перед будь-ким, то насамперед запитайте власного серця, на чому ви спроможетеся стояти непохитно, і тільки-тільки після цього цілуйте. А давши клятву, не переступайте її, бо ви згубите душу свою».

«Повік-віків не майте гордоців у серці своєму і у розумі, а проголосіть : сьогодні я живий, а завтра помру; усі ми смертні».

«Старих поважайте, неначе батька, а молодих, як братів своїх рідних».

«Не лютувати словом, не паплюжити нікого в розмові, не сміятися забагато. Очі тримати додолу, а душу ввись».

«В домі своєму не лінуються, та за всім пильнують самі, не покладайтесь на Бога чи на отрока, аби не насміялися люди ні над оселею вашою, ні над вашим обідом». «Обману остерігайтесь, та пияцтва, та облуди, від того душа ваша гине і тіло».

«Куди б ви не вертали стежину рідною землею, не давайте творити зло та шкоду отрокам своїм ні у селах, ні у посівах, щоб люди не проклинали вас. А куди б не прийшли та де б не затрималися, наситьте та напийте нужденного». «Хвору людину провідайте. Небіжчика проведіть в останню дорогу, адже усі ми смертні».

«Щонайбільше поважайте гостя, звідкіля б він до вас не прийшов: простий або вельможний, або посол; якщо не маєте змоги по шанувати його подарунком, то хоча б пригостіть його їжею та питтям, адже він, пересуваючись далі, возвеличить вас у всіх землях доброю або злою людиною».

Отже, у своєму повчанні князь Володимир ще раз нагадує про шкоду лінощів. Він наголошує на тому, що домогтися милості Божої, можна тільки працею. Князь закликає дякувати Господові, молитися і в церкві, і вдома. Князь Володимир просить тих, хто буде мати владу не вбивати і не віддавати наказів про страту винних, не губити жодної християнської душі. Ніколи не варто забувати про те, що всі ми смертні, тому потрібно турбуватися лише про свою безсмертну душу, роблячи добрі вчинки.

Список використаних джерел та літератури

1. Мономах В. Повчання дітям / текст / [Електронний ресурс] : <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout>.

2. М

о
н
о
м
а
х

3. Білецький О.І. «Повчання дітям» Володимира Мономаха. // Зібрання творів у 5т. К., 1965. т. 1. 528 с.

4. Володимир Мономах. Твори. // Літопис Руський. / За Іпатським літописом переклав Л. Махновець. К., 1989.

В
УДК 37.01

ПРОВІДНІ ІДЕЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА

о

Селезненко Валерій, студент 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

н

н

Антон Семенович Макаренко народився 13 березня 1888 року в м. Білопіль, Сумського повіту, Харківської губернії, в сім'ї робітника-маляра залізничних вагонних майстерень. У молодому віці (1896 р.) Антон Макаренко вступає до Білопільського двокласного залізничного училища. З осені 1901 р., через від'їзд родини до м. Крюкова, навчається у Кременчуцькому міському чотирикласному училищі, по закінченні якого (1904 р.) продовжує навчання на однорічних педагогічних курсах, що готували вчителів початкової школи. Восени 1914 р., молодого Макаренка приймають казенним стипендіатом до Полтавського учительського інституту. У червні 1917 р. він закінчує інститут із золотою медаллю і починає керувати училищем у Крюкові, а з 1919 по 1920 завідує початковою школою в Полтаві, де у цьому ж році організовує поблизу міста трудову колонію ім. М. Горького для неповнолітніх правопорушників. Працюючи з колишніми правопорушниками, Антон Семенович керується принципом, що немає дітей занедбаних і невихованих, а є діти, які тимчасово потрапили в біду, тобто ігнорував протиправне минуле вихованців. Життєдіяльність колонії орієнтувалась на реальність радісного майбуття, на виховання у підопічних високого почуття відповідальності перед своїм колективом і суспільством. А для цього необхідно було запровадити нові організаційні, навчальні і трудові форми функціонування і виховної діяльності у колонії.

т

и

/

г

І педагог-новатор з успіхом втілював це у практику своєї роботи. На мою думку, він збагачував своїх вихованців новими ідеями, готував їх до творчого трудового життя, організовував нові людські відносини і взаємини, створюючи їх у боротьбі зі старим світом, який відживає, але все ще сильний своїм багатовіковим досвідом. Саме тому наукові положення і поняття, вироблені А. С. Макаренком, зберігають всю свою актуальність і сучасність.

Провідним в педагогічній теорії Антона Семеновича є вчення про колектив, як основний і вирішальний фактор виховання всебічно розвиненої особистості. Це основне положення своєї педагогічної теорії Макаренко поширює і на сім'ю: «...Сім'я повинна бути тільки колективом. Втрачаючи ознаки колективу, сім'я втрачає більшу частину свого значення, як організації виховання і щастя», – пише А. С. Макаренко. Тому педагог неодноразово висловлювався проти так званої «системи однієї дитини» в сім'ї, бо виховувати колективність можна лише в такій родині, де є кілька дітей.

Другою основою виховання в педагогічній системі А. С. Макаренка є праця. Великою заслугою педагога є те, що він розглядав працю не лише з точки зору продукування матеріальних цінностей, а й з точки зору його психолого-педагогічного значення. Визначний педагог довів це на практиці можливість поєднання навчання з продуктивною працею.

Третьою основою в педагогічній теорії А. С. Макаренка є виховання свідомості, почуття обов'язку і відповідальності. Почуття обов'язку перед Батьківщиною, уміння враховувати кожен крок своєї діяльності і поведінки з точки зору інтересів суспільства він ставив вище за все.

Паралельно з напруженою роботою в комуні на початку 30-х років А. С. Макаренко починає публікувати свої перші літературно-педагогічні твори. Його творчість була високо оцінена сучасниками, доказом чого стало прийняття педагога в червні 1934 р. до Спілки радянських письменників. Я вважаю, що творчий шлях Антона Семеновича Макаренка є одним із повчальних прикладів служіння педагога своїй справі. Його творчість пройнята глибокою любов'ю до дітей, відданістю ідеалам. А. С. Макаренко – педагог-новатор. Він шукав засоби і форми виховання особистості, створював новий педагогічний стиль, не завершуючи, проте, своєю діяльністю старого періоду педагогічної культури.

Антон Семенович Макаренко залишив багату педагогічну спадщину, написавши понад 150 творів (романів, повістей, сценарій, науково-педагогічних статей). За його творами зняті художні фільми. Педагогічний досвід Макаренка аналізують і вивчають як в Україні, так і у всьому світі. Макаренко розробив і здійснив систему виховання «важких дітей», поєднавши у своїй педагогічній методиці теорію виховного колективу і практику трудового виховання. Здійснив реформування загальноосвітньої та професійної школи. Науково-теоретична спадщина А. С. Макаренка є науковим підґрунтям для нинішніх і майбутніх поколінь педагогів. Вона ретельно вивчається у Сумському державному педагогічному університеті ім. А. С. Макаренка та інших вищих педагогічних закладах.

Список використаних джерел та літератури

1. Інноваційність ідей А. С. Макаренка в педагогіці XXI століття : монографія / [за ред. О. А. Дубасенюк]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 303 с.
2. Історія української школи і педагогіки : хрестоматія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Знання, 2005. 767 с.
3. Любар О. О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. Київ : Знання, 2006. 447 с.
4. Антон Макаренко: Харківська трудова колонія ім. Максима Горького в документах і матеріалах 1926-1928 рр. : [монографія] : до 125-річчя від дня народж. А. С. Макаренка. Київ : Пед. думка, 2008. 351 с.
5. Антон Семенович Макаренко : життя і творчість у док., фот., іл. / упоряд. П. Г. Лисенко, І. С. Убийвовк. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Рад. шк., 1978. 156 с.
6. Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття) : навч.-метод. посіб. / [за ред. О. В. Сухомлинської]. Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2010. 443 с.

УДК 378

ЦІНІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Сич Надія, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтва.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Демченко Н. М.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті визначено головні вектори наукових досліджень щодо ціннісних орієнтацій та груп цінностей. Обґрунтовано основні функції ціннісних орієнтацій у формуванні особистості фахівця. Охарактеризовано три етапи формування ціннісних орієнтацій менеджерів освітніх закладів.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, компоненти ціннісних орієнтацій, професіограма, менеджер, освітній заклад.

Постановка проблеми. Психологічна модель структури і функціонування особистості людини і її розвитку в процесі соціалізації конкретизує розуміння особистісних цінностей як джерел активності особистості, індивідуальної мотивації, функціонально еквівалентних її потребам. Особистісні цінності формуються в процесі соціалізації, досить складно взаємодіючи з потребами. Ціннісні орієнтації як вищий рівень диспозиційної системи, цілком залежать від цінностей соціальної спільності, з якою ідентифікує себе особистість, зокрема і менеджер освітньої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему цінностей та ціннісних орієнтацій, зважаючи на актуальність, розглядали науковці різних галузей знань, зокрема її філософський аспект розкрито у працях С. Анісімова, І. Бокачева, М. Кагана та інших; соціологічний – М. Вебера, І. Кона; психологічний – Б. Ананьєва, І. Беха, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна. Педагогічні аспектам формування ціннісних орієнтацій досліджували І. Зязюн, В. Радул, О. Сухомлинська.

Метою нашого дослідження є визначення теоретичних аспектів визначення ціннісних орієнтацій менеджерів освітніх закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснений аналіз сучасних наукових досліджень дає можливість окреслити теоретичні підходи щодо трактування суті цінностей і ціннісних орієнтацій.

Так, необхідно відзначити, що у сучасних педагогічних дослідженнях ціннісні орієнтації характеризуються як:

- духовні вектори життя, регулятори діяльності (В. Болгаріна, Ю. Терещенко);
- механізми регуляції поведінки особистості, що виступають мотивом і спрямованістю її діяльності, стійке соціальне утворення, в якому акумулюється життєвий досвід (З. Васильєва, В. Радул);
- здатність особистості виокремлювати для себе важливі події, явища дійсності, предмети, життєві норми та принципи (Т. Бутківська, І. Кононов);
- сформованість світогляду, ідеалів та інтересів (В. Бочарова, З. Васильєва).

Шевчук М. у дисертаційній роботі «Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді» аналізує три варіанти розуміння психологічної природи індивідуальних цінностей. І визначає їх так:

- індивідуальні цінності аналогічні таким поняттям як думка, переконання, уявлення;
- індивідуальні цінності як різновид соціальних інтересів та установок;
- індивідуальні цінності як критерії, стандарти при оцінці і виборі не тільки модусу поведінки, дії, але і допустимих засобів їх досягнення (функціональна роль інструментальних та термінальних цінностей) [5, с. 54].

Паламар С. та Кондратюк С. відзначають, що ціннісні орієнтації характеризуються такими головними ознаками:

- 1) їх загальне число, яке є надбанням людини, порівняно невелике;
- 2) всі люди мають одні і ті ж ціннісні орієнтації, але в різному ступені;
- 3) ціннісні орієнтації організовані в системи;
- 4) витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві, його інститутах і особистості;
- 5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах [2, с. 405].

Систему ціннісних орієнтацій особистості, зокрема і менеджерів освітніх закладів, необхідно розглядати як підсистему більш широкої системи, яка розглядається як «життєвий світ людини», «образ світу», що має, у свою чергу, складний і багаторівневий характер. Відіграючи важливу роль в формуванні особистості, цінності виконують при цьому дві основні функції:

1. Будучи основою формування і збереження ціннісної орієнтації в свідомості людей, вони дозволяють індивіду зайняти певну позицію, знайти точку зору, дати оцінку.
2. Цінності мотивують діяльність і поведінку, оскільки орієнтація людини в світі і наміри до досягнення окремих цілей співвідносяться з цінностями, включеними в структуру особистості.

О. Газман розділяє освітні цінності на такі основні групи:

- 1) *смісложиттєві* – розвиваються під впливом мікрооточення дитини, насамперед, сім'ї, і мають яскраво виражений термінальний характер; основними функціями цієї групи цінностей є самореалізація, самовираження особистості;
- 2) *предметно-практичні* – пов'язані з окремими видами трудової діяльності особистості і характеризуються як інструментально прикладні; їх функціями є стабілізаційна, пов'язана, насамперед, зі статусом особистості в економічному просторі, а також репродуктивна, пов'язана з відтворенням;
- 3) *соціально-комунікативні* – представляють соціально-статусні позиції особистості; вони можуть бути як термінальними, так і інструментальними і впливають на інтеграцію індивіда в суспільство, його загальну соціалізацію [1, с. 18].

Система цінностей має «горизонтально – вертикальну» структуру. Під горизонтальною структурою мається на увазі впорядкованість цінностей «у паралельній послідовності», тобто ієрархія значимих і не значимих цінностей. Під вертикальною структурою розуміється включення індивідуальних систем цінностей у систему цінностей суспільства в цілому.

Професіограма педагогічного працівника, серед яких і управлінців освітньої сфери, визначає портрет ідеального освітянина, що визначає вимоги до сукупності його особистісних якостей, здатності виконувати ті або інші функції, соціальні ролі. У своїй освітній діяльності як учитель, так і керівник закладу освіти користується правовими актами, які визначають їх посадові обов'язки. Проте, ці документи не повною мірою, з точки зору концепції менеджменту, враховують особливості складного переходу суспільства, в тому числі й освіти, а саме :

- стреси, тиск, невизначеність значною мірою присутні в нашому житті, тому від досвідчених керівників закладів освіти різних рівнів вимагають здібності ефективно управляти собою, колективом, учнями та своїм часом;

- ерозія традиційних цінностей призвела до серйозного розладу особистих переконань та цінностей, у зв'язку з чим сьогодні педагогічним працівникам, як ніколи, потрібні вміння пояснювати свої особисті цінності та допомагати визначити розумні орієнтири учням;

- демократизм, широка можливість вибору передбачає спроможність чітко визначити свої особисті та професійні цілі;

- кожен педагогічний працівник, і керівник закладу освіти обов'язково, має підтримувати свій професійний ріст і особистий розвиток;

- перед педагогічними працівниками постає нескінченний ряд моральних, матеріальних, професійних та інших проблем, що передбачає оволодіння навичками їх творчого та ефективного вирішення;

- традиційні ієрархічні відносини зруйновані, авторитарний стиль управління не спрацьовує, тому для продуктивної праці вчителю необхідно оволодіти навичками впливу на учнів, керівнику навчального закладу – на педагогів, не вдаючись до прямих наказів;

- багато традиційних форм шкіл, методів навчання застаріло, тому керівнику школи, педагогам необхідно переробляти в своїй діяльності класичні методи, впроваджувати інновації, займатися дослідницькою роботою, сміливо експериментувати.

Необхідно зазначити, що професійно-управлінська діяльність керівників закладів освіти вимагає сформованості певних і соціально-психологічних рис і властивостей його характеру. Серед головних з них потрібно виділити такі:

1. *Загальногромадянські риси*: широкий світогляд; принциповість і стійкість переконань; громадська активність і цілеспрямованість; патріотизм і добре ставлення до представників інших національностей та країн; гуманізм, високий рівень свідомості; оптимізм (віра в людей, у свої сили й можливості); любов до праці.

2. *Морально-педагогічні якості*: висока моральна зрілість, справедливість та об'єктивність; педагогічне спрямування наукової ерудиції, високий рівень загальної культури; високий рівень моральних стосунків з людьми; акуратність й охайність; чесність, дисциплінованість, вимогливість; уміння спілкуватися з людьми.

3. *Педагогічні якості*: педагогічна спостережливність; педагогічна увага; педагогічний такт; педагогічна інтуїція; володіння педагогічною технікою; професійна працездатність.

4. *Соціально-перцептивні якості*: високий рівень соціального сприйняття й спостереження дійсності; активна інтелектуальна діяльність (систематизація й узагальнення соціального досвіду); швидкість орієнтації у педагогічних ситуаціях; висока культура мовлення; володіння мімікою, тоном голосу, рухами, жестами.

5. *Індивідуально-психологічні особливості*: висока пізнавальна зацікавленість, любов до дітей й потреба працювати з ними; твердість характеру, витримка й самовладання; самостійність і діловитість у вирішенні життєво важливих завдань.

6. *Психолого-педагогічні здібності*: адекватність сприйняття дитини й уважність до неї; прогнозування шляхів формування особистості школяра (студента); здатність передбачати можливі результати; виховний вплив на колектив й особистість.

В процесі дослідження було встановлено, що цінності-ідеали можуть реалізуватися трьома різноманітними способами:

1. Через поведінку, пов'язану із реалізацією даної цінності. Так, прагнення до високого статусу «вимагає» поведінки, спрямованої на досягнення цього статусу, а прагнення до краси і пошуку прекрасного тісно пов'язане з естетичною діяльністю.

2. Через поведінку, спрямовану на реалізацію інших цінностей (наприклад, цінність матеріального достатку проявляється в поведінці «гурмана» та відсутністю гуманізму, допомоги іншим; цінність спілкування - в пізнавальній активності).

3. Цінності-ідеали можуть бути взагалі не реалізовані в поведінці, що може бути причиною особистісного конфлікту. Так, цінність задоволення насущних потреб не корелює ні з одним із способів поведінки.

Необхідно відмітити, що конкретні прояви цінностей в поведінці людини залежать від особливостей всієї сукупності значущих цінностей, тобто цілісної структури цінностей даної особистості.

Сучасні дослідження виділяють **три основних етапи формування ціннісних орієнтацій**:

- 1) усвідомлення потреб;
- 2) порівняння потреб із предметами й явищами, які оточують світ і позиції до світу;
- 3) форсування усвідомленого ставлення до речей, умов і форм задоволення потреб.

Таким чином, ціннісні орієнтації, виступаючи одним із центральних особистісних утворень, виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності і в цій якості визначають широку мотивацію її поведінки й діяльності.

Отже, процес засвоєння майбутніми менеджерами освітніх закладів цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних орієнтацій представляється у вигляді **трьох взаємопов'язаних етапів**:

на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими керувалася особа в довузівському періоді;

на другому етапі засвоєння цінностей здійснюється не тільки шляхом утворення цілісних функціональних одиниць емпірично-представлених, а й комунікативних через засоби масової інформації, лекційно-практичні заняття, самоосвіту;

третього етапу є процес формування ціннісних орієнтацій, виражений в особистих внутрішніх відносинах до об'єктивних умов своєї життєдіяльності.

Формування це процес розвитку, в якому здобувач освіти бере на себе відповідальність за максимально повну реалізацію свого потенціалу. Тому в інтерпретації категорії «формування» треба виходити з того, що вона відображає весь спектр цінностей, а також конкретно-історичних детермінацій життєдіяльності індивіда, в яких відбувається процес засвоєння ціннісних орієнтацій. Таким чином, формування ціннісних орієнтацій означає не що інше, як освіта тих необхідних умов, які забезпечують можливість людині свідомо і сумлінно виконувати свій цивільний борг.

Так, до **основних компонентів формування ціннісних орієнтацій** Є. Н. Шиянов відносить:

6) *когнітивний* – найбільш яскраво проявляється суб'єктивний фактор, який включає особисте ставлення студентів до переоцінки цінностей, подальшому розвитку ціннісних орієнтацій у контексті освіти та самоосвіти, виховання і самовиховання. Важливою умовою в цих процесах є забезпечення позитивної мотивації формування ціннісних орієнтацій. Позитивна мотивація, як психологічний механізм, безпосередньо пов'язана з когнітивним компонентом і створює ніби напружене мотиваційний поле, в межах і під силовим впливом якого детермінує і здійснюється процес розвитку ціннісних орієнтацій студентів. Когнітивний компонент реалізується у взаємозв'язку з емоційним компонентом, який орієнтований на процеси сприйняття, усвідомлення і прийняття особистістю складної системи цінностей.

7) *емоційний* – переживання може позитивно або негативно впливати на особистість, але ніколи не може бути нейтральним. Емоційний компонент багато в чому залежить від ставлення студента до навколишнього середовища, емоційного переживання в процесі пізнання, усвідомлення і прийняття цінностей. Найвищий рівень переживань студентів відбувається під час переоцінки цінностей, сформованих у вузівському періоді;

8) *вольовий* – визначає активність особистості як у процесі її навчання і виховання, так і в процесі самовдосконалення;

9) *конунтивний* – є важливим показником рівня розвитку ціннісних орієнтацій студентів, які відображаються в їх поведінці, діях і вчинках [6, с. 341-342].

Таким чином, в основу компонентів покладена ідея гуманізації освіти, яка найбільш повно відображає активність особистості здобувачів освіти в пізнанні, прийнятті цінностей і формуванні ціннісних орієнтацій. Усі компоненти структури ціннісних орієнтацій тісно взаємопов'язані між собою, так що важко знайти розділові грані.

Дотичною до поняття «ціннісні орієнтації» є категорія етична компетентність фахівця сфери освіти. Так, О.Гринвальд визначає етичну компетентність майбутнього спеціаліста як інтегровану характеристику особистості, що представляє сукупність знань, умінь, навичок, мотиваційно-ціннісної орієнтації і особистісних якостей, що сприяють здійсненню професійної діяльності відповідно до норм і вимог професійної етики [3, с. 180].

Виходячи з аналізу поняття, ми можемо погодитись з визначенням Л. Хоружої [4]: професійно-етичної компетентності фахівця – складне індивідуально-психологічне утворення, яке інтегрує в собі професійні теоретичні знання, ціннісні орієнтації, особистісні якості та практичні вміння педагога у сфері професійної етики, що забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно професійно-педагогічних норм.

Процес формування етичної компетентності має бути системним та вимагає застосування цілісного механізму професійного розвитку особистості студента під час навчання. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців можна визначити як процес цілеспрямованого й систематичного впливу на когнітивну, особистісну та операційно-процесуальну сфери студентів, метою якого є становлення такої особистості, яка усвідомлює значення етичної складової своїх професійних обов'язків, має розвинуті морально-особистісні якості та практичні вміння майбутнього інженера у сфері професійної етики, що забезпечують вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм.

Висновки. Отже, на основі аналізу сучасних наукових досліджень маємо можливість визначити структурно-функціональну модель формування ціннісних орієнтацій менеджерів освітніх закладів у ЗВО, що передбачає функціональну взаємодію таких структурних елементів: мети, завдань, видів, компонентів, етапів формування ціннісних орієнтацій; принципів, факторів, функцій, напрямів і форм освітньої і управлінської діяльності; критеріїв, показників, рівнів та результату сформованості ціннісних орієнтацій менеджерів освітніх закладів.

Список використаних джерел та літератури

1. Левківська К.В. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів : навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. 136 с.
2. Паламар С.П., Кондратюк С.Г. Вплив ціннісних орієнтацій на формування особистості сучасної молоді. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 404-407. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_98.
3. Слободянюк О.М. Професійно-етична компетентність менеджера: значення у професійній діяльності та умови формування у ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 33. С. 179-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_33_55.
4. Хоружа Л.Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Інститут педагогіки АПН України. К., 2004. 45 с.
5. Шевчук М.В. Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді : дис... канд. психол. наук: 19.00.01 - загальна психологія, психологія особистості, історія психології / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2000. 170 арк.
6. Шиянов Є. Н. Психологія і педагогіка розвитку особистості. М. : Іпекса, 2002. 568 с.

УДК 551.582 (477.51)

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПРО ВЧИТЕЛЯ І ВЧИТЕЛЬСЬКУ ПРАЦЮ (НА ОСНОВІ ТВОРУ «ВДЯЧНИЙ ЄРОДІЙ»)

Степанчук Марія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Видатним українським педагогом, поетом, мандрівним філософом, представником етико-гуманістичного напрямку вітчизняного просвітництва був **Григорій Савич Сковорода** (1722–1794).

Джерелом усіх знань він вважав досвід, практику, життя. У вихованні, твердив він, треба зважати не на соціальне становище дітей, а на їх природу, нахили, інтереси, обдарування. На той час такий підхід був новим у вихованні. Як прихильник народної педагогіки, Г. С. Сковорода вважав, що виховання повинно відповідати інтересам народу, жититися з народних джерел і зберігатися в житті кожного народу. Він висміював дворянсько-аристократичне виховання, плазування перед всім іноземним.

Сковорода одним з перших в українській педагогіці звертається до особистості вчителя. На його думку, вчитель має сам дбати і сприяти розкриттю та формуванню у процесі навчання природних нахилів та можливостей дитини. Важливим у цьому зв'язку є положення про взаємоповагу і дружбу між учителем і учнем.

Педагогічні погляди Г.С. Сковорода висловив у діалогах, віршах, байках, притчах, листах. Проблемам виховання присвячені його притчі «Вдячний Єродій», «Вбогий Жайворонок» та ін. На прикладі його твору «Вдячний Єродій» можна прослідкувати його педагогічні принципи.

Батьки є нашими вчителями і ми маємо бути вдячними їм за те, чого вони навчили: « Він славо-словить, що два головні батьківські обов'язки це: "Благо породити і благо навчити". Якщо хтось жодної з цих двох заповідей не додержав, ні благо породив, ні благо навчив, той не є батько дитині, а винуватець вічної загибелі...».

«Вони годували мене в молодості моїй від молодих нігтів моїх, а мені личить годувати їх при старості їхній... Але ми їх не тільки годуємо, але й носимо за немічність і старість їх».

«Як від яблуні соки у віття своє, так батьківський дух і норів переходить в діти, поки відлучаться і нововкоріняться».

Вчителі мають пізнати природу дитини і визначити виховання відповідно до природних обдарувань:

« Учитель чи лікар не є вчитель та лікар, вони лише служники природи, єдиної справдешньої лікувальниці й навчительки. Буде так: Хто захоче чомусь навчитися, повинен до того зродитися»

«Коли все будує премудра природа, чи не єдина вона і вигоює, і навчає? Усяка справа має успіх, коли природа сприяє. Не заважай лише природі і, коли можеш, знищуй перепони, очищаючи їй шлях; воістину все вона чисто і вдало зробить. Клубок сам собою покотиться з гори, забери лише камінь, що

лежить на перепоні. Не вчи його котитися, а лише допомагай. Не вчи яблуню родити яблука: вже сама природа її навчила».

«Виховання ж іде від природи, що вливає в серце сім'я доброї волі. Виріши без перепон, самостійно й охоче ми робимо все те, що святе і бажане...».

«Усяка справа має успіх, коли природа сприяє».

Вдячність – основа чистого серця. Учні мають бути вдячними учителеві, а він має, насамперед, робити те, за що йому бути вдячними:

«Вдячність же – твердість і здоров'я серця, що приймає все на добро й уміцнює».

«Із невдячного серця, як із вавилонського горнила, розвіюється полум'яними крилами вогонь похоті, захоплює серце насиллям і, якщо ненавидить, так і творить і тим-таки мучиться. Бо немає більшої муки, як осуджувати себе самого й бути достойним помсти».

Сковорода висміював систему освіти та викладачів, які працювали не за покликанням, а за гроші:

«Носиться ся притча славна: "Не ходи до чужого монастиря з твоїм уставом, а в чужу церкву з твоїм церковним уставом". У нас не як у вас, але зовсім інший рід виховання в моді. У вас виховання дуже дороге. У нас же надзвичайно дешево. Ми виховуємось даром. Ви же великою ціною».

Вчений спонукає цінувати людину «не за матеріальний статок, зовнішність, посаду, становище у світі, а за її внутрішню красу, за розум і моральні якості»

1. Вчитель несе відповідальність за особистість, яку навчає і має навчити її правильно думати:

«Я єдиносердечний з, батьком в тому, що щастя і нещастя не можна бачити. Обидва вони є дух, простіше сказати, думка. Думки в серці, а серце з ними, ніби зі своїми крилами. Але серце не видне. Чи погода в ньому і весна і шлюб, чи війна, блискавка і грім, не видно. Звідти те зваблення, коли нещасних щасливи-ми і, навпаки, блаженних робимо бідними».

Список використаних джерел та літератури

1. Історія вітчизняної педагогіки. Тексти до вивчення курсу: 2-е вид., доп., випр. / Укл. Н.І.Белкіна, Є.І.Коваленко, Н.І.Яковець / За заг. ред. Є.І.Коваленко.-Ніжин: Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2005. - 245 с.
2. Освітня діяльність і педагогічні погляди Григорія Сковороди https://osvita.ua/vnz/reports/ukr_lit/14646/
3. <https://docs.google.com/document/d/1uWIIIMwU84vPLatqmLV3w-e-ZoPEDD3ApKi7EIlw5ylQ/edit>
4. <http://www.grinevich.com.ua/?p=4382>

УДК 371.481.022

СУЧАСНИЙ ДОСВІД МЕТОДИКИ МОНТЕСОРИ

Суховій Марина, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Актуальність дослідження. Методика італійського педагога Марії Монтесорі набула популярності ще у середині ХХ століття і залишається однією з найпоширеніших у сучасних освітніх системах. Фундаментальним для розвитку дитини є робота над індивідуальними вміннями малюка, які спрямовані на підготовку дитини до всіх аспектів реального життя.

На сучасному етапі починаючи з ХХІ ст. в Україні відбувається докорінне реформування системи освіти. Актуальність даного дослідження зумовлене новими тенденціями розвитку суспільства, адже саме освіта стала одним із вирішальних соціокультурних чинників, яка впливає на формування сучасної національної еліти, котра забезпечуватиме гідне майбутнє держави.

Мета статті. Ознайомлення з освітніми методиками М. Монтесорі в системі сучасної освіти.

Аналіз досліджень і публікації. Впровадження Монтесорі-педагогіки в Україні було розпочато наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ століття. У зв'язку з цим почали відкриватися заклади освіти нового типу, в яких педагоги-новатори почали використовувати досвід різних діячів, зокрема, технологію М. Монтесорі. Вчення М. Монтесорі вивчали в українській педагогічній думці І. Дичківська, Т. Поніманська, М. Чепіль, С. Якименко, М. Якімова, Н. Петрова, Л. Андрушко, В. Золотоверх, А. Ільченко, І. Дичківська, Н. Кравець, М. Левківський, Н. Лубенець та інші. Практичне використання досвіду роботи навчальних закладів, які працюють за системою М. Монтесорі, висвітлював відомий український вчений Б. Жебровський.

Виклад основного матеріалу. Марія Монтесорі – видатна італійська педагогиня, яка створила власну, абсолютно нову та оригінальну педагогічну систему. Освітня система М. Монтесорі охоплює період виховання й навчання дітей віком від 2,5 до 12 років. Її педагогічна технологія заснована і затверджена на конкретному філософському вченні – теорії вільного виховання (антропології) й сенсуалізмі (відчуття – єдине джерело знань) у педагогіці.

Так, педагогіка М. Монтезорі характеризується як педагогічний метод, в основі якого лежать кілька головних принципів. Перший принцип: у вихованні головне – свобода дитини, причому у всіх сторонах її зростання. У книзі «Метод наукової педагогіки» авторка стверджує: «Якщо тепер уже ніхто не заперечує, що людина досягає свого вищого розвитку лише за умови найбільшої свободи; якщо доведено, що рабство є найзгубнішим станом як для душі раба, так і для душі пана, і якщо тому людство визнало потрібним для свого блага знищити володіння однієї людини душею іншої, то чому в дитячих садках і в школах ці закони не мають такого ж права на існування?... Необхідно, щоб школа допускала вільні природні прояви в дитині, – це її найголовніша реформа». На думку авторки, «основним стрижнем наукової педагогіки має бути така свобода дітей, яка давала б можливість розвиватися безпосереднім індивідуальним проявам дитини» [1].

Другий принцип педагогіки М. Монтезорі виділяє те, що кожна дитина має самостійно рухатися вперед, слухаючись свого серця, а не йти за вимогами зовнішнього середовища; вчителі мають тільки націлювати дитину у певному напрямі і все: «Ми відкрили, що освіта – це не те, що робить вчитель, а природний процес, що розвивається спонтанно в людській істоті. Вона набувається не завдяки слуханню слова, а через особистий досвід, який дитина розвиває в середовищі, що її оточує. Завдання вчителя – не говорити, а підготувати серію предметів-стимулів для культурної діяльності в спеціальній обстановці, влаштованій для дитини» [1].

Третій принцип охоплює в собі формулу: навчання має бути пристосоване під індивідуальні можливості та потреби дитини, адже кожна дитина особлива і потребує особливого підходу.

Основою педагогіки Монтезорі є свобода та особистий досвід, що гармонічно поєднуються із осередком, в якому домінує суворий порядок. «Порядок у системі Монтезорі бере свій початок від свободи, і, як еволюціоніст, вона вважала, що вчитель має робити висновки з нового досвіду так, як це здатна робити дитина. Сам зміст виховання Марія Монтезорі розкривала як «сприяння різнобічному розвитку дитини, що передбачає кінцеву мету – гармонійні стосунки між людьми». Авторка визначала кінцеву мету виховання в досягненні світової гармонії людства [3].

Високу оцінку педагогічній системі М. Монтезорі дала видатний педагог Софія Русова. Вона називала її «дійсно новою і такою, що заслуговувала на повну довіру». С. Русова радила вивчати все нове, що з'являлося на Заході. Але при цьому, як Марія Монтезорі, все підтверджувати наукою, найперше психологією та фізіологією. Впровадження нового необхідно здійснювати «в якомога тіснішому співвідношенні з навколишнім середовищем дітей», – неодноразово повторювала С. Русова [2].

Висновок. Отже, моделі виховання М. Монтезорі є однією із провідних в сучасному світі. В останні роки популяризуються принципи і методи вченої, котрі застосовуються в українському середовищі на різних рівнях освіти. Українське суспільство має на меті виховати особистість, яка прагне гармонійно розвиватися, знає себе і свій шлях, вміє робити правильний вибір і нести відповідальність за власне майбутнє. Відповідно, центром педагогічної системи Монтезорі є дитина. Ця теза є абсолютно сучасною, відповідно до реформ в освіті дитина поставлена в центр усього навчального процесу. Основоположні ідеї виховання за Монтезорі є актуальними у наш час, коли відбуваються докорінні зміни в соціально-економічному та культурному житті суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. М. Монтезорі: теорія і технологія. Київ : Слово, 2009. 304 с
2. Коваленко О. В. Невичерпне джерело (ідеї С. Ф. Русової) / О. В. Коваленко // Управління школою, 2005. № 22–24.
3. Чепіль М., Дудник Н. Педагогіка Марії Монтезорі : навч. посібник / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Київ : Слово, 2017. 271 с

УДК 37.09(410.1)(092)

КОНЦЕПЦІЯ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ У ТВОРІ ДЖОНА ЛОККА «ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ»

Терпляча Анна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самоїленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Перемога буржуазної революції середини XVII ст., становлення нового суспільного ладу в Англії вимагали принципово нового вирішення основних проблем педагогіки: елементи розвитку характеру і роль виховання, мета і проблеми виховання, зміст і методика навчання. Незважаючи на ці труднощі, Дж. Локк виступав як справжній представник прогресивних суспільних сил свого часу.

Джон Локк – англійський філософ, просвітитель, державний діяч, один з основоположників емпірико-сенсуалістичної теорії пізнання. Відомо, що Дж. Локк довгий час викладав грецьку мову, риторику,

етику в Оксфордському університеті, працював домашнім учителем і вихователем, був політиком. Він був захисником сенсуалістичної теорії пізнання, згідно якою джерелом усіх ідей є чуттєвий досвід. Локк високо оцінював роль виховання, яке на його думку, повинно підготувати людину до життя.

Джон Локк був представником аристократії, тому він відстоював доцільність різнобічного виховання дітей тільки з сімей вищих соціальних станів. Тобто метою його виховання була підготовка джентльмена, ділової людини, який уміє розумно вести свої справи, не заважаючи іншим, має здоровий дух у здоровому тілі і вміє поводитися в товаристві.

Концепція виховання й освітня програма детально викладена Дж. Локком у трактаті «Думки про виховання».

Мета виховання конкретизувалася в завданнях, що водночас визначали послідовність напрямів виховання: по-перше, – розвиток здорового духу в здоровому тілі (фізичне виховання); по-друге, – дисципліна тіла, душі і розуму (загартування, моральне виховання, розумовий розвиток).

У творі «Думки про виховання» розкрито цілу систему фізичного виховання джентльмена, яка передбачає ряд цікавих та ефективних, а інколи і суперечливих прийомів. Серед засобів фізичного виховання, можна виділити: – загартування (заборона носити дітям надто теплий одяг, формування здорових звичок (прогулянки на свіжому повітрі, фізичні вправи тощо), холодні водні процедури, міцний сон, здорова проста їжа (не рекомендувалося дитині вживати м'яса принаймні до 3 років); – заборона носити занадто вузький одяг, рекомендація щодо постелі дитини: твердість, природні матеріали. Дж. Локк говорив: «У здоровому тілі здоровий дух – ось короткий, але повний опис щасливого стану в цьому світі».[1].

Такі позиції Дж. Локка щодо фізичного виховання не випадкові. Адже, тогочасна Англія вела активну колоніальну політику, і людям, які завойовували нові території, часто приходилось жити в необхідних місцях, у тяжких і незвичних кліматичних умовах.

Особливе місце у формуванні джентльмена Дж. Локк відводить моральному вихованню. На його думку, мораль виходить не з релігійного вчення, а з принципу корисності та інтересів особи – «все, що приносить особисту користь, є моральним».

Метою морального виховання є:

- 1) вироблення твердого характеру;
- 2) розвиток волі;
- 3) формування моральної дисципліни;
- 4) уміння керувати собою.

Головним завданням морального виховання для філософа було вироблення в людини дисципліни духу – це було своєрідною квінтесенцією всіх інших, більш конкретних завдань морального виховання.

Розумове виховання джентльмена, на думку Локка, потрібно підпорядкувати виробленню якостей, необхідних діловій людині. «Добродійна, розумна і вміла у веденні своїх справ людина має значно більше переваг, ніж видатний учений, який не володіє цими якостями»[3], - писав він. Джентльмена потрібно навчити письму, читанню, малюванню, рідної мови, французької мови, географії, арифметиці, геометрії, астрономії, етиці, бухгалтерії, верховій їзді і танцям, дати основні відомості з історії і законодавства. Кожен з пропонованих Локком навчальних предметів повинен приносити дитині відповідну користь, готувати її до життя.

Великого значення у творі «Думки про виховання» автор надає заняттям ремеслами, які, з одного боку, зміцнюють здоров'я, дають відпочинок від втоми розумовою працею, а з другого – знання ремесел завжди знадобиться діловій людині.[1]

Локк виступав проти тілесних покарань, говорив, що «Побою та всі інші види принизливих тілесних покарань не є вдалим засобом виховання дисципліни у дітей, яких ми хочемо зробити розумними, добрими й талановитими людьми. Рабська дисципліна створює і рабський характер».[3].

Підсумовуючи, хочу сказати, що Джон Локк залишив глибокий слід у світовій педагогіці і дав великий поштовх розвитку педагогіки. Нововведення Дж. Локка було протилежністю шкільному навчанню, яке слідує зразкам і усталеним традиціям і не враховує індивідуальних особливостей учнів. Адже, на думку педагога, саме розкриття особливостей, умінь та навичок кожної окремої дитини підвищує ефективність навчання та навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел та літератури

1. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки: хрестоматія. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 664 с
2. Коменський Я. А, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці Педагогічна спадщина. Миколаїв. 1989. 416 с.
3. <http://www.novapedahohika.com/noloms-917-1.html>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Труш Яна, магістрантка факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв.
Науковий керівник – канд. пед. наук., доц. **Філоненко О. С.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розкривається актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Автор, спираючись на дослідження науковців, аналізує сутність поняття «освітнє середовище», визначає особливості проєктування освітнього середовища початкової школи.

Ключові слова: проєктування, освітнє середовище, майбутній учитель, молодший школяр, початкова школа.

Прискорення інтеграційних процесів України до європейського освітнього простору ставить перед закладами вищої освіти нові вимоги щодо формування основ професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Значно зростають вимоги до професійної діяльності вчителя, до покращення професійної компетентності. Обов'язково в майбутніх учителів початкових класів має бути добре сформований інноваційний стиль професійної діяльності, вміння проєктувати освітнє середовище, яке сприятиме вільному розвитку творчої особистості молодшого школяра. Тому створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти організаційно-педагогічних умов, які забезпечать готовність майбутніх учителів до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра є актуальною проблемою.

На даний час наявні проблеми в підготовці майбутніх учителів початкових класів щодо проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Так, обсяг теоретико-методологічних знань про феномен сучасного освітнього середовища і вдосконалення його параметрів не відповідає вимогам практики вищої педагогічної школи, а реалізація середовищного підходу в підготовці майбутніх вчителів початкової ланки освіти потребує ґрунтовного наукового аналізу. Це підсилюється потребою розв'язання проблеми формування готовності майбутніх учителів до взаємодії з молодшими школярами в умовах НУШ та заявлених нових вимог щодо організації освітнього середовища розвитку в початковій школі на засадах компетентісного підходу.

Безперечно, головним результатом підготовки висококваліфікованого вчителя початкових класів має бути не лише опанування комплексом знань, умінь і навичок, але й формування здатності успішно розв'язувати проблеми професійної та особистої сфери. Дослідниця В.Балакірева вважає, що реалізація змін у підготовці сучасного вчителя можлива за умови зосередження уваги на формуванні професійної компетентності й постійного збагачення педагогічного досвіду[1].

Вирішенню завдання підготовки майбутніх учителів початкових класів до проєктування освітнього середовища молодшого школяра сприяє, по-перше, навчання у вищому закладі освіти; по-друге, набуття досвіду проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра під час педагогічної практики в закладах середньої освіти; по-третє, самоосвіта у сфері здійснення проєктування освітнього середовища в початковій школі.

Підготовка майбутніх вчителів під час навчання у вищому закладі освіти здійснюється за допомогою сукупності дидактичних форм, методів і засобів, у яких відтворюють соціальний зміст проєктування освітнього середовища молодшого школяра. Слід зазначити, що основою такої підготовки виступає сукупність психолого-педагогічних і фахових знань, які чітко структуровані в єдину систему знання сфери проєктування. У процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів завдання викладача зробити діяльність студента по проєктуванню освітнього середовища позитивно мотивованою на всіх етапах.

Студенту, майбутньому вчителю, важливо розуміти, що змінилися не лише концептуальні засади Державного стандарту початкової школи, а й оформлення освітнього простору. Освітній процес у школі I ступеня необхідно організувати з урахуванням ключових положень Концепції НУШ. Початкова школа стає не тільки освітнім ресурсом, а й осередком розвитку та співпраці як всередині, так і стосовно зовнішнього світу. Дійсно, сучасне освітнє середовище створює індивідуалізоване та персоналізоване довкілля, де кожна дитина має можливість відшукати себе. Крім того, традиційна схема «учитель – учень – підручник» змінюється на схему «учитель – учень – підручник – електронний підручник – ІКТ».

Майбутньому вчителю необхідно відповідально готуватися до проєктування освітнього середовища розвитку молодшого школяра. Адже молодший шкільний вік – один із найважливіших періодів у процесі розвитку особистості. Безпечно й безтурботне середовище змінюється світом, який наповнений безліччю вимог, обов'язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в ширші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя.

Останнім часом зростає кількість наукових психолого-педагогічних публікацій щодо проектування освітнього середовища, що підтверджує актуальність цієї проблеми. Питання дослідження освітнього середовища розвитку молодшого школяра визначається вітчизняними й зарубіжними вченими як одна з найважливіших психолого-педагогічних проблем. Її вирішення пов'язують із посиленням виховного впливу на особистість освітнього середовища навчального закладу. Оскільки молодший школяр більшу частину свого часу перебуває в навчальному закладі, можна стверджувати, що його соціокультурний та інтелектуальний розвиток відбувається з урахуванням специфіки шкільного освітнього середовища, яке впливає на найважливіші процеси формування особистості. Адже саме в початкових класах закладаються основи знань школяра, формуються вміння і навички. Саме в цьому віковому періоді закладається та зміцнюється фундамент здоров'я і розвитку рухових якостей, потрібних для ефективної участі в різних формах рухової активності, що, у свою чергу, створює умови для активного й спрямованого формування та розвитку інтелектуальних задатків дитини [3].

Відомий учений Л. Виготський стверджував, що від того, в яких взаєминах із середовищем знаходиться дитина, з урахуванням змін, які відбуваються в ній і в середовищі, залежить динаміка її розвитку, формування якісно нових психічних утворень. Ставлення дитини до середовища визначає й її активність у ньому [2].

На даний час активно розробляється проблематика освітнього середовища як українськими, так і зарубіжними науковцями, такими як: Н. Гонтаровська, В. Лозова, В. Ясвін, А. Хуторський, В. Лебедева, В. Моляко, І. Баєва та ін. Потрібно зазначити, що проблему розвитку, навчання і виховання молодшого школяра вчені розглядають у контексті системи «дитина – освітнє середовище».

Так, за визначенням П. Лернера, освітнє середовище – це «клімат для зростання підростаючої людини. Тому його культивування має стати смисловим центром інноваційних удосконалень освіти [3]. Особливо це стосується початкової школи, де навчальна діяльність є провідною, змінюючи ігрову.

Важливість і актуальність питання проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра засвідчує аналіз наукової літератури про те, що більшість майбутніх фахівців початкової школи не зовсім усвідомлюють сутності освітнього середовища у навчально-виховному процесі школи I ступеня та мають обмежене уявлення про методи його проектування й організацію.

В цілому очевидно, що освітнє середовище – це місце, де зустрічаються та взаємодіють учні й учителі, гості школи і батьки, де відбуваються уроки, цікаві зустрічі, свята, діють відкриті лабораторії та майстерні. Не випадково останнім часом активізувалися дослідження науковців про певні аспекти освітнього середовища. Дехто з науковців стверджує, що освітнє середовище можна розглядати як сукупність мікросередовищ, де створено відповідні умови для організації певної навчальної взаємодії.

На думку О. Савченко, освітнє середовище початкової школи – це предметно – просторове, психодидактичне й гігієнічне середовище, «у межах якого має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців, незалежно від рівня їх навчальних досягнень» [4, с.156].

У науковій літературі поняття «освітнє середовище» розглядається, по-перше, у вимірах соціальної педагогіки як єдність дій навчального закладу, сім'ї, позашкільних державних і громадських установ та інформаційно-культурного середовища. По - друге, як сукупність матеріальних вимог у відповідності з педагогічними, ергономічними, санітарно-гігієнічними вимогами до навчально-виховного процесу. По - третє, як різноманітний, різнорівневий світ, який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, ставлення до людей, довкілля, навколишньої дійсності.

Отже, освітнє середовище – це той простір у школі, що оточує школяра, та з яким школяр постійно взаємодіє. При цьому вчені наполягають, що освітнє середовище обов'язково має бути розвивальним.

Плануючи проектування освітнього середовища, майбутній учитель початкових класів повинен бути ознайомлений з теоретичними дослідженнями науковців щодо проектування освітнього середовища молодшого школяра, також необхідно брати до уваги теоретичні міркування про розвиток дитини, описані у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів (Жан Піаже, Лев Виготський, Ерік Еріксон та ін.). Створення освітнього середовища має заохотити самовизначення дітей у класі та сприяти розвитку їхніх спроможностей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя.

Безумовно, молодші школярі гідні навчатися в освітньому середовищі, де забезпечені їхні потреби - базові потреби, потреби у навчанні, створені додаткові умови (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому просторі є баланс між навчальними видами діяльності, що ініціював учитель, та видами діяльності, запропонованими самими дітьми. Тобто учні мають можливість робити власний вибір, розвивати нові й удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших.

Певна річ, необов'язково бути архітектором чи дизайнером, щоб створити сучасне освітнє середовище. Це довели Ребекка Харе і Роберт Діллон – автори книги «Простір: керівництво для педагогів». Вони пропонують розпочати оновлення шкільного дизайну із залучення учнівського потенціалу. Участь дітей в організації середовища класу допоможе сформувати в них почуття відповідальності, розуміння, що класна кімната належить саме їм. Звичайно, інтер'єр та облаштування класів здійснюється насамперед

для розвитку молодших школярів. Тому майбутньому вчителю початкових класів необхідно усвідомити, що добре облаштований, безпечний простір створює можливості для різноманітних форм навчальної діяльності, забезпечує сприятливу емоційну атмосферу, мотивує та налаштовує учнів на продуктивну діяльність.

Таким чином, майбутні вчителі початкових класів мають усвідомлювати всю відповідальність за своїх учнів, за проєктоване освітнє середовище, що передбачає такі обов'язки: - організувати стимулююче навчальне середовище; - організувати (за потреби) інклюзивне освітнє середовище—сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб і можливостей; - поважати кожну дитину, вірити в її успішність; бути чесним, визнавати свої помилки.

Робота над створенням освітнього середовища – це безперервний процес пошуку нових можливостей і ресурсів, генерування нових ідей. Тому напрямок діяльності вчителя, пов'язаний із проєктуванням освітнього середовища розвитку молодшого школяра, є одним із пріоритетних у справі розвитку та функціонування Нової української школи.

Список використаних джерел та літератури

1. Балакірева В.А. Питання підготовки студентів до продуктивного навчання молодших школярів. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць Криворізького пед. інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»*. Кривий Ріг, 2014. Вип.42. С.340-351.
2. Виготський Л.С. Збірник творів в 6 т.Т.4. Дитяча психологія. 1994. 432 с.
3. Лернер П.С. Проєктування освітнього середовища для формування профорієнтаційно значимих компетентностей учнів. *Шкільні технології*. 2007. №5. С.86-92.
4. Савченко О. Я. Навчальне середовище як чинник стимулювання дослідницької діяльності молодших школярів. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2012. № 1. С.41-49.

УДК 37.015.31:37.018.1:94(477)»09/13»

ВОЛОДИМИР МОНОМАХ І ПРОБЛЕМИ ШКІЛЬНОГО ТА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРІ «ПОВЧАННЯ ДІТЯМ»

Халимон Дарина, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Актуальність дослідження. Виховання є однією з найважливіших сфер життя людини, яка впливає на її розвиток та успіх у майбутньому. Кожна епоха розвитку людства мала свої особливості виховання, і знання про те, як виховували дітей у минулому, може допомогти зрозуміти сучасну виховну систему. Тема шкільного та сімейного виховання за часів Київської Русі є актуальною через своє значення для розуміння історії української культури та формування національної ідентичності. Крім того, вона слугує базисом соціальної структури суспільства і впливає на майбутнє країни.

Дослідження підходів Володимира Мономаха у розвитку особистості є особливо актуальним у контексті відновлення національної свідомості та формування моральних цінностей сучасного українського суспільства. Із застосуванням новітніх методик виховання, можна доповнити та збагатити традиції стародавніх українських підходів для підготовки людини до суспільства.

Метою даної статті є дослідження підходів Володимира Мономаха до системи шкільного та сімейного виховання в середньовічній Київській Русі, розкриття особливостей виховання в той час, а також порівняння цих підходів з сучасними підходами до виховання. Крім того, стаття має на меті підкреслити значення виховання у формуванні національної ідентичності та моральних цінностей українського народу.

Виховання на теренах Київської Русі було досить суворим та базувалося на релігійних та культурних традиціях. Зокрема, Володимир Мономах акцентував увагу на родині та школі, які відігравали важливу роль у формуванні особистості дитини та набутті необхідного ступеня моральних якостей. Це підтверджують його такі думки як: «закон бумерангу», відповідальність за свої слова та вчинки, людське ставлення, гордовитість – зло, маєш змогу – допоможи, чини вчинки по совісті, стався з повагою та обережністю до незнайомих людей, пияцтво та блуд – знищують твоє здоров'я. У творі «Повчання дітям» Володимир Мономах задається питанням: «Що таке людина, як подумаєш про це? Велика розумом людина, та не може осягнути вона всіх чудес землі. Дивіться, як усе мудро влаштовано на світі: як небо влаштовано, або як сонце, або як місяць, або як зірки, і тьма, і світло як на водах покладена, Господи, завдяки волі Твоїй! А звірі, а птиці різні, а риби всілякі! І цьому диву подивуємося, як створено людину та які різні й багатолікі людські обличчя; якби всіх людей зібрати, то кожен має свій вид і образ обличчя. І тому подивуємося, як птиці небесні з раю-вирію летять до нашого дому, але не поселяються в

одній країні, а сильні й слабкі розлітаються по всіх землях, щоб наповнилися щебетом ліси й поля. Усе це дано людям на користь, на їжу та на радість їм. І знову скажемо: великі блага послані нам, грішним людям. Ті ж птиці небесні, коли їм звелено, то заспівають і звеселяють людей, а коли ні – то, маючи й мову свою, оніміють» [3].

Також у праці «Повчання дітям» висловлені підходи Володимира Мономаха до виховання: «Прочитавши отсі слова, діти мої, похваліть Творця всього земного й небесного, а все, що далі, – то мого слабого розуму повчання». «Повік-віків не майте гордоців у серці своєму і у розумі, а проголосіть : сьогодні я живий, а завтра помру; усі ми смертні» [4].

У порівнянні з сучасними підходами до виховання, можна відзначити різницю в навчанні та формуванні моральних цінностей. За часів Київської Русі, виховання було більш суворим та базувалося на релігійних та культурних традиціях, тоді як сучасні підходи більш орієнтовані на практичні знання та навички. «Якщо, все ж таки, вам прийдеться цілувати хрест перед братами рідними або перед будь-ким, то насамперед запитайте власного серця, на чому ви спроможетеся стояти непохитно, і тільки-тільки після цього цілуйте. А давши клятву, не переступайте її, бо ви згубите душу свою» [4].

Середовище, в якому більшість часу перебувають діти є важливим, адже вони копіюють певні риси, ознаки, діяльність людей, які знаходяться поруч. Зокрема, Лев Виготський наголошував, що розвиток дитини є процесом соціального взаємодії з дорослими та оточуючим світом. Він стверджував, що контакт з батьками, вчителями та іншими дітьми може сприяти розвитку важливих психічних функцій, таких як мислення, мовлення, увага [1].

«Повчання дітям» Володимира Мономаха – не тільки історична пам'ятка, а й твір, що відкликається з тими простими істинами, які були закладені у свідомість більшості із нас, завдяки батькам, вчителям, людям, що були поруч на початку нашого становлення, як особистості. «Пам'ятайте, як повчав мудрий Василь, підтягнувши коло себе юнаків: при старших варто помовкувати, премудрих уважно слухати, старшим підкорятися, із однаковими і юними мати однастайність і розмови вести без лицемірства, та якнайбільше розумом вбирати буцімто губка. Не лютувати словом, не паплюжити нікого в розмові, не сміятися забагато. Очі держати додолу, а душу ввись» [4].

«Старих поважайте, неначе батька, а молодих, як братів своїх рідних... Обману остерігайтесь, та пияцтва, та облуди, від того душа ваша гине і тіло» [4].

Питання релігії досить суб'єктивне, адже на той час до нього ставились з особливою увагою, зараз ситуація є інакшою. В початкових класах шкіл, в більшості країн світу відсутнє релігієзнавство. «Не забувати убогих та якщо можете, по силі нагодуйте їх і подавайте милостині безбаченкам. Та вдову обороніть, не дайте більш дужим згубити людину. Ким би він не був, невинний чи винуватий перед вами, не губіть та не веліть позбуватися його; якщо і провинився хто в смерті, не плюндруйте християнської душі». «В домі своєму не лінитесь, та за всім пильнуйте самі, не покладайтесь на Бога чи на отрока, аби не насміялися люди ні над оселею вашою, ні над вашим обідом» [4].

Також підкреслено значення виховання у формуванні національної ідентичності та моральних цінностей українського народу. «Куди б ви не вертали стежину рідною землею, не давайте творити зло та шкоду отрокам своїм ні у селах, ні у посівах, щоб люди не проклинали вас. А куди б не прийшли та де б не затрималися, наситьте та напийте нужденного» [4]. «Щонайбільше поважайте гостя, звідкіля б він до вас не прийшов: простий або вельможний, або посол; якщо не маєте змоги по шанувати його подарунком, то хоча б пригостіть його їжею та питтям, адже він, пересуваючись далі, возвеличить вас у всіх землях доброю або злою людиною» [4]. «Хвору людину провідайте. Небіжчика проведіть в послідню дорогу, адже усі ми смертні» [4].

Отже, у цій статті ми розглянули особливості виховання дітей на теренах Київської Русі в кінці XI століття в контексті релігійних та культурних традицій. Розглянуто роль школи та родини у вихованні дітей минувшини в порівнянні з сучасними підходами до виховання. У результаті проведеного аналізу твору ми з'ясували, що саме та система цінностей і виховання Київської Русі, про яку говорив Володимир Мономах, все ж не втрачає актуальності і до сьогодні і є еталоном Людини, що дійсно живе по совісті.

Список використаних джерел та літератури

1. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : Збірник статей за редакцією М. В. Папучі. Випуск 2–3. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 419 с.
2. Мономах. В. Повчання дітям. Веб-сайт. URL: <https://ukrlit.net/textbook/9klas/15.html> (дата звернення)
3. Мономах В. Повчання дітям. Веб-сайт. URL: <https://spadok.org.ua/kyivska-rus/povchannya->

СКОВОРОДА ПРО ВЧИТЕЛЯ І ВЧИТЕЛЬСЬКУ ПРАЦЮ

Циганенко Вікторія, студентка 3 курсу ННІ природничо-математичних, медико-біологічних наук та інформаційних технологій.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Григорій Сковорода, видатний український філософ-мислитель XVIII століття, не лише залишив по собі незабутній слід у філософії, але й привернув увагу до проблем освіти та ролі вчителя в суспільстві. У своїх творах він висвітлював велике значення освіти та наставництва, а також наголошував на важливості саморозвитку кожної людини.

У праці "Роздуми про вчителя" Сковорода розглядає роль вчителя в житті людини і суспільстві загалом. Він підкреслює, що вчитель має бути не просто посередником знань, а й моральним авторитетом. Він пише: «Учитель, що надін плечі крила розуму, повинен бути свідомим своєї відповідальності перед своїми учнями та суспільством». За словами Сковороди, вчитель повинен бути не тільки носієм знань, але й прикладом для наслідування, мудрий і чесний.

Сковорода наголошував на важливості індивідуального підходу до кожного учня. Він вірив, що кожна людина має свої унікальні можливості і таланти, які потребують розкриття та розвитку. Вчителеві необхідно знати своїх учнів, їхні інтереси та потреби, і пристосувати свою методику навчання до кожного окремого випадку. Сковорода писав: «Учитель має на меті розкрити потенціал кожної людини, навчити її думати самостійно і зростати як особистість».

Крім того, Сковорода надавав велике значення розвитку етики та моралі учня. Він вважав, що завдання вчителя відбувається у формуванні характеру та вихованні моральних цінностей у своїх учнів. Сковорода писав: "Вчитель повинен бути прикладом мудрості, справедливості та людяності. Він має виховувати не тільки розум, але й душу учня".

У своїх творах Сковорода також звертає увагу на важливість самовдосконалення вчителя. Він стверджував, що вчитель повинен постійно працювати над власним розвитком, розширювати свої знання, удосконалювати свої навички та здібності. Тільки таким чином він може бути ефективним у своїй праці та передавати цінні знання своїм учням. Сковорода стверджував: «Вчитель має бути вічним учнем, ніколи не зупинятися на досягнутому, завжди прагнути до самовдосконалення».

У своїх роздумах про вчителя та вчительську працю Григорій Сковорода висловлював високу оцінку цьому покликанню. Він бачив учителя як носія світла та знань, як того, хто формує майбутнє суспільство через навчання та виховання молодого покоління. Він закликав вчителів виконувати свою роботу з великою відповідальністю та любов'ю до своїх учнів.

Таким чином, Григорій Сковорода у своїх творах про вчителя та вчительську працю пропагував важливість освіти, індивідуального підходу до учнів, розвиток моральних цінностей та самовиховання вчителя. Його ідеї щодо вчителя залишаються актуальними й до цього дня. Усвідомлення вчителем своєї важливої ролі як наставника, вихователя і носія знань є ключовим для якісної освіти та розвитку суспільства.

Сковорода наголошував на індивідуальному підході до кожного учня. Це важливо і в сучасному світі, де кожна людина має свої унікальні потреби, можливості та способи навчання. Вчитель повинен розуміти особливості кожного учня, свої сили та допомогти розвинути їх. Застосування індивідуального підходу сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу, сприяє розвитку мотивації до навчання та розвитку учнівського потенціалу.

Також ідеї Сковороди щодо виховання моральних цінностей та формування характеру залишаються меншими в наш час. Вчителі несуть відповідальність за передачу не лише академічних знань, але й моральних норм та цінностей. Вони будуть мати приклад справедливості, етичності та гуманності. Виховання учнів у дусі поваги до інших, толерантності та відповідальності є важливою складовою у роботі вчителів.

Нарешті, увага Сковороди до самовдосконалення вчителя має велике значення й у сучасній педагогічній практиці. Розвиток педагога не зупиняється після закінчення навчання, а є постійним процесом. Вчителі мають постійно поглиблювати свої знання, ознайомлюватися з новими методиками та підходами, брати участь у професійних тренінгах та семінарах. Це дозволяє вчителям бути в курсі сучасних тенденцій у галузі освіти та ефективно впроваджувати їх у свою роботу.

Усі ці ідеї Григорія Сковороди про вчителя та вчительську працю на основі його творів залишаються актуальними й до цього дня. Вони нагадують нам, що вчителі мають велику відповідальність перед суспільством, вони формують майбутнє, і вчительська праця є благородним покликанням. Світлі ідеї Сковороди можуть надихати вчителів на саморозвиток, впровадження інноваційних підходів у навчальний процес та формування моральних цінностей у молодого покоління.

Також важливо відзначити, що в контексті сучасного світу та змінних вимогах до освіти, ідеї Сквороди про вчителя та вчительську працю мають своє місце. Сьогодні вчителі стикаються з різноманітними викликами, такими як швидка технологічна зміна, глобалізація, розмаїття культурних та соціальних контекстів. У такому оточенні вчителі мають знати, як пристосувати свою роботу до потреб сучасних учнів.

Ідеї Сквороди про індивідуальний підхід, розвиток моральності та самовдосконалення вчителя дають основу для розуміння та вирішення цих сучасних викликів. Вчителі повинні мати способи стимулювання активності учнів, сприяти їхньому саморозвитку та самоствердженню. Вони повинні вміти розвивати різні стилі навчання, інтереси та потреби учнів, щоб забезпечити максимально ефективне навчання і розвиток.

Крім того, у сучасному світі важливо звернути увагу на розвиток критичного мислення та креативних навичок учнів. Вчителі повинні сприяти розвитку цих важливих компетенцій, надавати можливості для самостійного пошуку та вирішення проблеми, стимулювати творчість та інноваційність.

Навчання і виховання в сучасному світі стають все більш глобальними і міжкультурними процесами. Вчителі мають різні культурні та соціальні аспекти, сприяють толерантності, розуму та співробітництву між учнями з різними культурами і націями.

Вони повинні створювати безпечну та включати навчальну середу, де кожен учень відчуває себе прийнятим і поважаним.

Поняття педагогічної майстерності, яке було актуальним у часи Сквороди, залишається актуальним і сьогодні. Вчителі повинні володіти не лише знаннями своєї предметної області, але й вміти ефективно передавати ці знання учням. Вони мають різноманітні педагогічні методи та прийоми, здатні стимулювати інтерес, активність та самостійність учнів. Вчителі повинні розвивати свою творчість та інноваційність, шукати нові підходи до навчання, використовувати сучасні технології та ресурси для підтримки навчального процесу.

У світі де швидко змінюються реалії та вимоги, вчителі повинні бути гнучкими та готовими до постійного самовдосконалення. Вони повинні бути відкритими до нових ідей та змін, готовими адаптуватися до нових умов навчання. Навчання та розвиток вчителя має бути постійним його процесом, який підтримує професійну компетентність та ефективність у роботі з учнями.

У своїх творах Григорій Скворода залишив нам цінні ідеї про вчителя і вчительську працю, які мають велике значення в сучасному освітньому контексті. Егої на роль вчителя як мудрого учителя, вихователя та носія знань визнаються і заохочуються. Ідеї Сквороди нагадують нам про важливість людського фактору в освіті, про те, що вчительська праця є благородним покликанням, пов'язаним зі служінням і розвитком суспільства. Вчителі мають нести велику відповідальність перед майбутніми поколіннями, формувати не лише знання, а й цінності, навички та характер учнів.

Сучасні вчителі мають відсутність індивідуальних потреб та можливостей учнів, створювати сприятливу навчальну атмосферу, спонукати до творчості та критичного мислення. Вони повинні розвивати свою професійну компетентність, постійно вдосконалюватися, бути відкритими до нових ідей та інновацій. Вчителі мають прагнути до самовдосконалення, бути гнучкими та адаптованими до змін у суспільстві та освітньому середовищі.

Також важливо оцінити роль вчителя як вихователя, що передає моральні цінності та сприяє формуванню громадянської свідомості учнів. Вчителі мають бути прикладом справедливості, етичності та гуманності, сприяти розвитку моральних якостей та соціального навичок учнів.

Загалом, ідеї Григорія Сквороди про вчителя і вчительську працю є дорогоцінним надбанням української педагогічної спадщини. Вони надихають вчителів на виконання їх благородного виклику, на розвиток учнів та формування майбутнього суспільства. Реалізація ідей Сквороди в сучасній педагогічній практиці допоможуть створити якісну освіту, виховувати високоморальне населення.

Список використаних джерел та літератури

1. Лавріненко О.А. Історія педагогічної майстерності : Навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ, аспірантів, вчителів / Олександр Лавріненко. К. : Богданова А.М., 2009. – 328 с.
2. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко / За ред. О. О. Любара. К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. 450 с. (Вища освіта XXI століття).
3. Скворода Григорій : ідейна спадщина і сучасність / редкол. Попович М. В. – К., 2003. 714 с.
4. Скворода, Григорій Твори : У 2 т. / Григорій Скворода. К. : ТОВ «Видавництво «Обереги»», 2005. 2-е вид., виправ. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії; Т.5). Парал. тит. арк. англ. Т.1 / передм. О. Мишанича. 528 с. : портр. Бібліогр. : с. 36-46.
5. Скворода, Григорій Твори : У 2 т. / Григорій Скворода. К. : ТОВ «Видавництво «Обереги»», 2005. 2-е вид., виправ. (Київська б-ка давнього укр. письменства. Студії; Т.6). Парал. тит. арк. англ. Т.2. – 479 с

ТВІР В. СУХОМЛИНСЬКОГО "СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ" ЯК ДЖЕРЕЛО ІДЕЙ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДЛЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Чередник Максим, студент 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Василь Сухомлинський, видатний український педагог, у своїй книзі "Серце віддаю дітям" наголошує на важливості індивідуального підходу до кожної дитини та необхідності розуміти індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці. Він підкреслює, що розумове виховання не можна ототожнювати з освітою, тому що воно передбачає не тільки набуття знань, а й розвиток думки, сприймання, спостережливості та мислення.

До цього він говорить «Рік, що передує навчання за партою, був необхідний мені для того, щоб добре взнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці. Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати».

Окрім того, Василь Сухомлинський відзначає важливість здоров'я кожної дитини для нормального навчання. Він зазначає: «Треба також добре знати індивідуальні особливості здоров'я кожного учня - без цього не можна нормально вчити. Розумове виховання далеко не одне й те саме, що придбання знань. Хоча воно неможливе без освіти, як зелений листок неможливий без сонячного променя, проте виховання розуму так само не можна ототожнювати з освітою, як зелений листок - з сонцем».

Він стверджує, що для того, щоб добре дізнатися дітей, потрібно добре знати їхні сім'ї. Він вважає, що взаємна повага та атмосфера дружби в родині є важливими чинниками для щасливого життя дитини. Наводячи його слова «Щоб добре дізнатися дітей, треба добре знати сім'ю - батька, матір, братів, сестер, дідусів і бабусь».

У одній з його цитат, він пише: "Чим ближче я знайомився з майбутніми вихованцями, тим більше переконувався, що одним із важливих завдань, які стоять переді мною, є повернення дитинства тим, хто його не має в родині." В цій цитаті Василь Сухомлинський підкреслює, що важливо повернути дитині радість та невинність, яку вона може втратити в результаті різних негативних чинників. Він розуміє, що не всі діти мають можливість відчувати радість та невинність в родинному колі, тому він зобов'язує себе допомогти їм повернути ці емоції.

У наступній цитаті Василь Сухомлинський пише: "Я буду виховувати словом і особистим прикладом. Діти повинні читати в моїх словах і вчинках добро, правду, красу. За кожним моїм словом повинна стояти теплота, сердечність, душевність." В цій цитаті він акцентує на важливості власного прикладу виховання, де він повинен дати дітям зразок, який буде їм служити у подальшому житті. Василь Сухомлинський розуміє, що слова та дії вчителя повинні бути відповідні одне одному, і що він повинен бути не тільки наставником, а й другом, який зберігатиме зв'язок з дітьми та буде допомагати їм на всіх етапах їхнього життя.

"Дитина – дзеркало сім'ї; як у краплі води відбивається сонце – так у дітях відбивається моральна чистота матері й батька." З цієї цитати можна зрозуміти, що Сухомлинський вважав, що поведінка дітей відображає поведінку їхніх батьків і оточення. Він вважав, що дитина повинна вирости у морально чистому середовищі, де батьки вчать добрим справам і правильним цінностям.

Сухомлинський був думки, що навчання в школі не повинно відокремлюватися від природного середовища дитини. Він вірив у те, що дитина повинна продовжувати досліджувати світ творчою діяльністю та поглиблювати свій досвід у позашкільний час. До цього він говорить "Дуже важливо, щоб дивовижний світ природи, гри, краси, музики, фантазії, творчості, що оточував дітей до школи, не закрився перед дитиною класними дверима."

А його слова "Поволі дитину треба готувати до найголовнішої справи свого життя - до серйозної, наполегливої праці, яка неможлива без напруження думки." Показують нам, що важливо підготувати дітей до майбутньої праці, в якій вони будуть потребувати напруження думки та наполегливості. Він вважав, що діти повинні вчитися працювати, щоб досягти своїх мрій.

Також Сухомлинський підкреслює, що діти не повинні мати все легко і без труднощів, тому що саме труднощі допомагають розвивати самодисципліну та досягати цілей. Такий підхід до навчання і виховання сприяє формуванню у дітей вміння працювати над собою та досягати поставлених цілей. Його слова «Ні в якому разі не можна допускати, щоб все давалося учням легко, щоб дитина не знала, що таке труднощі. Поряд з процесом оволодіння знаннями виховується культура і самодисципліна розумової праці».

"Я прагнув до того, щоб подив перед таємницями природи, переживання радості пізнання ставали ніби поштовхом, що пробуджує і активізує дітей", - писав Сухомлинський. Він вірив, що вчитель повинен зробити навчання цікавим та захопливим, щоб діти не тільки засвоювали знання, а й розвивали свої творчі та пізнавальні здібності. Для досягнення цієї мети, він радив вчителям бути творчими в підходах до навчання, використовувати різноманітні методи та прийоми, інтегрувати різні предмети та знання.

Якщо дитині байдуже, що в серці її матері, батька, друга, будь-кого із співвітчизників, з яким вона зустрілася, якщо дитина не вміє бачити в очах іншої людини, що в неї на серці, – вона ніколи не стане справжньою людиною.

У цій цитаті Сухомлинський акцентує увагу на важливості емпатії та співчуття для формування справжньої людської особистості. Він вказує на те, що дитина повинна розвивати здатність сприймати почуття та емоції інших людей, відчувати їхні болі та радості. Якщо дитина навчиться бачити світ через очі інших та звертати увагу на їхні почуття, то це допоможе їй стати справжньою людиною. Така дитина зможе розуміти та вислуховувати інших, співчувати їм та бути корисною для своїх близьких та суспільства в цілому.

Підбиваючи підсумки можна сказати, що у своєму творі Сухомлинський дуже яскраво передавав ідею про те, що виховання та навчання повинні бути спрямовані на те, щоб допомогти дитині зрости у людину, яка здатна бачити та цінувати красу навколишнього світу, розуміти його, та бути корисною для суспільства. Він наголошував на важливості співпраці між вчителем та батьком у вихованні дитини, а також на тому, що найбільш ефективне виховання полягає в тому, щоб бути прикладом для дітей та займатися з ними спільними справами.

Отже, можна стверджувати, що Сухомлинський дійсно був видатним педагогом, який мав глибоке розуміння потреб та інтересів дітей, та віддавав перевагу гуманному та моральному вихованню. Його твори є важливим джерелом ідей та рекомендацій для майбутніх вчителів

Список використаних джерел та літератури

1. <https://naurok.com.ua/stattya-na-temu-pedagogika-miloserdyia-i-dobra-nayvischa-svyatinya-v-pedagogichniy-spadschini-v-o-suhomlinskogo-6740.html> «Серце віддаю дітям»

УДК 378.01(494)

СУЧАСНА ВИЩА ОСВІТА В ШВЕЙЦАРІЇ

Шершень Марія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглянуто популярні напрями та головні переваги здобуття вищої освіти в Швейцарії. Схарактеризовано мовні програми та особливості процесу навчання. Були встановлені основні напрями освітньої політики Швейцарії та конкретні заходи, які орієнтовані на підвищення якості навчання та сприяння просуванню в освітній галузі країни.

Ключові слова: Вища освіта, наука, державне фінансове забезпечення. вищі навчальні заклади Швейцарії, освітня політика.

Швейцарія – це країна зі стабільною економікою, комфортними умовами проживання і престижними університетами. Історія її відомих університетів пройшла через вплив науково-освітніх систем Франції, Німеччини та Італії. Швейцарія розробила власну унікальну систему вищої освіти, яка на сьогоднішній день вважається найкращою в Європі.

Швейцарія - одна з лідерів Європи за розміром державних інвестицій в освіту. Тим не менш, провідні навчальні заклади країни мають повну автономію у плануванні своїх навчальних програм і організації наукових досліджень. Це дозволяє їм не тільки пристосовуватися до сучасних тенденцій в освітній галузі, але й створювати їх. [1]

Досягнення швейцарських університетів значно впливають на розвиток науки та комерційного сектору. Особливо фармацевтичні та містобудівні компанії активно спонсорують наукові дослідження в Швейцарії. [1]

Зазначимо, що на третинному рівні освіти у Швейцарії успішно функціонують два типи ВНЗ: 1) традиційні університети (у тому числі, окружні університети і федеральні інститути технології), у яких освіта базується на фундаментальних дослідженнях; 2) університети прикладних наук, у яких освіта заснована на прикладних дослідженнях. Перші регулюються Федеральним департаментом внутрішніх справ (FDNA), а другі – федеральним департаментом фінансів (FDF) [6, с. 9]

Нині Швейцарія має 12 визнаних традиційних університетів (10 окружних університетів і 2 федеральних інститути технології), 8 університетів прикладних наук. Педагогічну освіту у Швейцарії надають 15 університетів, які фінансуються Швейцарською Конфедерацією. На додаток до цих установ країна має приватні університети та навчальні заклади. [6, с. 9]

У більшості класичних університетів Швейцарії кількість викладачів та студентів, що займаються науковими дослідженнями або працюють над конкретними науково-технічними розробками, складає більше половини. Приватні ВНЗ Швейцарії ще більшою мірою націлені на те, щоб їхні студенти отримали

практичні знання необхідні в кар'єрі. [2] Завдяки такій системі навчання, переважна більшість студентів ще задовго до закінчення університету отримують запрошення на роботу в Швейцарії і Європі.

Тому студент, який обрав для навчання цю країну, знаходитиметься в центрі наукових та технологічних відкриттів.

В Швейцарії багато відомих ВНЗ, які займають високі позиції в світових рейтингах. З державних університетів, 7 закладів входять до топ-200 світових університетів, зокрема Швейцарська вища технічна школа ETH Zurich, Федеральна політехнічна школа Лозанни EPFL, Цюрихський університет, Університет Женеви, Лозаннський університет, Базельський університет та Бернський університет. [3]

Однією із відмінностей вищої освіти в Швейцарії є можливість оволодіти чотирма мовами: англійською, німецькою, французькою та італійською. Диплом, отриманий у Швейцарії, має міжнародне визнання, тому випускники можуть знайти роботу в будь-якому куточку світу без проблем. [5]

У швейцарських університетах випускники можуть отримати декілька дипломів одночасно - це одна з унікальних особливостей системи вищої освіти в країні. Це можливо завдяки міжнародним зв'язкам швейцарських ВНЗ та їх взаємній акредитації з іншими університетами.

В Швейцарії бакалаврські програми зазвичай тривають від 3 до 4 років, за які студенти отримують знання, які дають змогу почати кар'єру у вибраній галузі. Магістерські програми тривають від 1 до 2 років і базуються більш на практичних заняттях та обов'язковому стажуванні. [4] Академічний рік в Швейцарії складається з двох семестрів: зимового (від жовтня до березня) та літнього (від квітня до липня).

Зараз найбільш популярні та розвинені сфери для навчання - готельно-ресторанна індустрія, машинобудування, електроніка, міжнародний бізнес та банківська галузь. [5]

Держава відповідає за забезпечення всієї освіти, від початкової до вищої, причому 90% коштів для її фінансування надходять з місцевих бюджетів. Кантони надають гранти студентам як засіб для фінансової підтримки навчання. [7, с. 125]

Загальні витрати на освіту складаються з двох складових: 92% - це поточні витрати, пов'язані з виплатою зарплати, закупівлею матеріалів та іншими поточними витратами, тоді як 8% - це інвестиційні витрати. [7, с. 119]

Отже, система вищої освіти в Швейцарії має високу репутацію, що була сформована протягом багатьох століть, і, мабуть, залишиться такою ж у найближчі роки. Вона постійно змінюється, щоб бути більш орієнтованою на прикладні сучасні знання. Після закінчення ВУЗу в Швейцарії, практичні знання зберігають свою значущість ще довгий час.

Список використаних джерел та літератури

1. Вища освіта в Швейцарії URL: <https://atlatedu.com.ua/ua/programmy/vysshee-obrazovanie/vysshee-obrazovanie-v-shvejczarii/>
2. Бобрицька, В. І. (2014). Технологія формування інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах Швейцарії: уроки для України.
3. Вища освіта. Університети Швейцарії URL: <http://milenum-plus.com.ua/studentland-vyscha-osvita/vyscha-osvita-u-shvejtsarii/>
4. Вища освіта Швейцарії: престиж та високі перспективи. URL: <https://studys0.ua/ua/news/visshee-obrazovanie-shveytsariya-perspektivu>
5. Державні університети Швейцарії. URL: <https://simplex.ua/ua/edu-swiss>
6. Освіта в Швейцарії URL: <https://www.sputnikstudenta.com/uk/colleges/osvita-v-shvejtsarii/>
7. Кладченко, М. (2017). Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів: досвід Швейцарії та Великобританії. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, с. 116-129.

УДК 37.09(477)(092)

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ В. СУХОМЛИНСЬКОГО. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Щітка Анастасія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

У статті розглянуто ідеї В. О. Сухомлинського, щодо системи принципів трудового виховання. Поєднання труду, морального, розумового та естетичного виховання є основою формування у дітей духовності та людяності.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, діти, трудове виховання, виховання, педагог.

Давня професія вчителя у сьогоденні набуває нового розвитку. Перед вчителями постають все більше вимог у зв'язку з розвитком технологій, необхідним рівнем освіченості та трудової діяльності. Зокрема, розвитком питання щодо трудового виховання займався В.О. Сухомлинський.

Творча спадщина видатного педагога України В. Сухомлинського є актуальною та відомою і за межами нашої країни. Його думками та поглядами, які пронизані любов'ю до дітей, щирістю та професіоналізмом користуються і сучасники.

У педагогічній спадщині педагога провідне місце займає трудове виховання. На його думку працю потрібно розглядати як вагому частину виховання. Сухомлинський писав: «Немає і бути не може виховання поза працею і без праці, тому що без праці в усій її складності й багатогранності людини не можна виховувати», - ці слова доводять, що необхідно приділяти увагу трудовому вихованню учнів [3, т. 5, 572].

На думку педагога, працю потрібно вважати як невід'ємною частиною глибинного розвитку особистості: «Не може бути й мови про всебічний розвиток, коли людина не знає радості праці» [3, т. 5, 152].

В. Сухомлинський у своїх роботах наголошував, що для учнів необхідна взаємодія фізичної та розумової праці: «Розумні, освічені, культурні люди роблять працю більш творчою та радісною». Також педагог розглядав систему трудового виховання у нерозривному зв'язку з іншими сторонами виховання – морального, естетичного, інтелектуального, фізичного [2, 51].

Важливим внеском Сухомлинського у педагогічну науку є сформульовані 12 принципів трудового виховання:

- єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного і фізичного: праця тоді стає виховною силою, коли, збагачуючи інтелектуальне життя, наповнює глибоким змістом розумові, моральні та естетичні інтереси людини;

- розвиток індивідуальності людини в праці: праця стає джерелом радості й розвитку вихованця, якщо він бачить щось більше в ній, ніж отримання матеріальних благ, якщо праця служить полем застосування його здібностей так дитина буде із задоволенням виконувати роботу;

- висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість: важливо так організувати трудову діяльність, щоб дитину надихало бажання бути корисною своєму народу;

- раннє включення вихованця в продуктивну працю: важливо прагнути до того, щоб праця увійшла в духовне життя вже в ранньому віці. Дитина переповнюється від цього почуттям гордості, честі, гідності. Завдяки цьому її повсякденна праця перейде у звичку;

- різноманіття видів праці: природі дитини властиве прагнення до зміни, чергування, поєднання двох-трьох видів трудової діяльності, що мають свої відмінні риси, специфіку операцій, умінь. У цьому вона знаходить задоволення;

- постійність, безперервність праці: тільки повсякденна постійна праця збагачує духовне життя дитини і виховує її;

- риси продуктивної праці дорослих у дитячій праці: праця дітей повинна мати якомога більше спільного з продуктивною працею дорослих – це посилює її виховний вплив;

- творчий характер праці: чим значніший і цікавіший задум, тим з більшим інтересом виконується робота, адже тільки так у дитини з'явиться інтерес до трудової діяльності;

- наступність змісту трудової діяльності: все, що робить дитина в молодшому віці, поглиблюється в старших класах. Виконується в результаті переходу завдань від простого до складного;

- загальний характер продуктивної праці: у яких би видах інтелектуальної чи художньої діяльності не виявлялися розумові задатки школяра, його участь у продуктивній праці обов'язкова. Це важливо для різнобічного розвитку дитини;

- посилення праці дітей: у праці допускається здорова втома, але в жодному разі не виснаження фізичних і моральних сил дитини, задля того, щоб не втратити інтерес до трудової діяльності;

- єдність праці й духовного життя. Треба домагатися того, щоб у колективі ніколи не припинялося багате духовне життя для збагачення досвіду [1, 13].

Важливою задачею педагога є навчити та привчити дитину до праці. Необхідно не тільки навчити працювати, а і усвідомлювати користь від даної праці, аби це було початковим стимулом. Для дитини важливо розуміти поняття обов'язку та відповідальності, які стоять перед нею. Сухомлинський зазначав: «Не бійтеся дитячого поту, мозолів, втоми!», - що ще раз доводить про необхідність трудового виховання учнів [4, 72].

Отже, праця є невід'ємною складовою у всебічному розвитку особистості. Однією з головних задач вчителя є прищеплення любові дітей до праці, адже без праці людина не є щасливою. Ідеї видатного педагога є неабияким внеском у розвиток педагогічної науки. Думки Сухомлинського мають вагоме значення і не втратили актуальності у сьогоденні, адже існує думка, що його погляди випереджали свій час.

Список використаних джерел та літератури

1. Левківський М. В. Історія педагогіки. Підручник. К. : Центр учбової літератури, 2011. 189 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти т. К.: Радянська школа. 1977. т. 5. 572.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. К. : Видавничий центр "Академія", 2002. 530 с. (URL: http://odnorobivka.edu.kh.ua/Files/downloads/Fitsula_M_M_Pedagogika_Alma-mater_2002.pdf дата звернення: 08.05.2022)
4. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Levkivskiy_Mykhailo/Istoriia_pedagogiky.pdf дата звернення: 08.05.2021)

СУЧАСНА ОСВІТА В НАЙРОЗВИНЕНИШИХ КРАЇНАХ СВІТУ – ЯПОНІЯ

Якубець Євгенія, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Японія є однією з найрозвиненіших країн у світі і система їхньої освіти визнана прикладом високих стандартів і навчальних досягнень. Вона базується на основах дисципліни та моральних цінностях. Також робиться акцент на наполегливу працю. Освітня система в Японії включає різні рівні, від дошкільної освіти до вищої освіти. Обов'язкова освіта триває дев'ять років, від початкової до середньої школи. Після цього учні мають можливість продовжити навчання в старшій школі або вступити до професійних шкіл, коледжів чи університетів.

Одним із основних принципів освіти в Японії є підкреслення академічної відмінності. Учні викладаються високими стандартами і піддаються вимогливим оцінкам та екзаменам. Система оцінювання базується на об'єктивних критеріях, а результати тестів мають велике значення для майбутньої кар'єри учня. "Присвячення навчанню та неумовний пошук відмінностей глибоко вкорінені в освітній культурі Японії. Учні підтримуються у діловитому навчанні та демонструють володіння предметами шляхом жорстких тестувань та оцінок" (Сато, 2019).

Одним із важливих аспектів освіти в Японії є також використання технологій. Японські школи активно впроваджують сучасні цифрові інструменти та інформаційно-комунікаційні технології в навчальний процес. Це включає використання комп'ютерів, планшетів, інтерактивних дошок та онлайн-ресурсів для поліпшення процесу навчання та залучення учнів до активного сприйняття інформації. "Освіта в Японії перетворюється завдяки використанню цифрових технологій. Вчителі впроваджують інтерактивні додатки, електронні підручники та онлайн-ресурси, щоб зробити навчання більш ефективним та захопливим для учнів" (Japan Society for the Promotion of Science).

Завдяки високим стандартам, акценту на дисципліну, моральні цінності та наполегливу працю, а також використанню сучасних технологій, освітня система Японії є прикладом високих досягнень і створює умови для академічної відмінності та успіху учнів у майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. "The Japanese Education System: Education in Japan." Japan Guide.
Доступно: <https://www.japan-guide.com/forum/quereadisplay.html?0+64601>
2. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT) Japan. "Education System in Japan." www.mext.go.jp/en/policy/education/lawandplan/title01/detail01/1373798.htm
3. "Education System in Japan." Embassy of Japan in Canada. https://www.ca.emb-japan.go.jp/canada_japan/education/education_system.html

ВИХОВАННЯ ДЖЕНТЛЬМЕНА ЗА ДЖ. ЛОККОМ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ТВОРУ «ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ»)

Яременко Тетяна, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політично-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Сьогодні виховання є головним чинником формування особистості дитини, завдяки якому реалізується програма її соціалізації, розвиваються природні задатки і здібності. Без сумніву, виховання не може вплинути на особливості таких фізичних рис, як колір очей, волосся та шкіри. Проте може вплинути на її загальний фізичний розвиток, адже шляхом спеціального тренування і вправ можна зміцнити й загартувати здоров'я людини, що, в свою чергу, відіб'ється на її активності та працездатності.

Проблемами виховання займалися багато педагогів, одним з яких є англійський філософ Джон Локк. Саме він, встановив чітке розмежування виховання та освіти. Освіта – це засіб інтелектуального виховання. Виховання – це процес утворення характеру. У творі «Думки про виховання» розкрито цілу систему фізичного виховання джентльмена, яка передбачає ряд цікавих та ефективних, а інколи і суперечливих прийомів. Дж. Локк рекомендує привчати дітей до холоду і спеки, носити простий і вільний одяг, мити ноги холодною водою.

Головне місце у педагогічній концепції Дж. Локка належить моральному вихованню. Мораль виходить не з релігійного вчення, а з інтересів окремої особи, керуючись принципом вигоди «все, що приносить особисту користь, є моральним». Для джентльмена, на його думку, найважливіше виробити

характер і волю. Морально вихована людина це та, якій вчинки диктує розум, і яка вмє діяти всупереч своїм почуттям і бажанням. У самообмеженні і самодисципліні Дж. Локк бачив необхідну умову розумної поведінки і управління людини собою за різних обставин життя. При цьому моральні норми і правила не повинні залишатись чимось зовнішнім, а стати його глибоко внутрішніми особистісними якостями. Саме тому, головна мета виховання Дж. Локком розглядається як розвиток в особистості внутрішньої потреби до активного утвердження в собі моральних принципів.

Можна сказати, що мету і завдання виховання людини Дж. Локк трактував у широкому соціальному і філософському контексті взаємодії особистості і суспільства, висуваючи на перше місце становлення громадянина, формування характеру, моральних якостей людини, здатної реалізовувати високі ідеали. Таким чином, у взаємодії особистості і суспільства пріоритетне значення належить індивідуальній основі, яка повинна бути пов'язана із суспільними інтересами.

Слід зазначити, що розумове виховання по відношенню до морального та фізичного Дж. Локк ставить на останнє місце. Він вважає, що джентльмен може обійтись без більшості тих знань, які даються у школі. Мета ж навчання полягає не в тому, щоб зробити юнака вченим, а в тому, щоб підготувати з нього ділову людину, зробити розум його здатним сприймати будь-яке знання, якщо він сам того захоче. За Локком навчання повинно мати практичну спрямованість, кожний предмет, що вивчається, має приносити певну користь.

Він запропонував програму реальної освіти, яка передбачала необхідну підготовку до «ділових занять в реальному світі», до комерційної діяльності; радив вивчати живу мову, замість мертвих: англійської та французької. У число «корисних» для вивчення предметів ввійшли також географія, малювання, математика, астрономія, філософія, історія та право. Великий вплив на розвиток особистості здійснює трудове виховання. Педагог рекомендує вихованцю займатися різноманітними ремеслами - столярним, токарним, теслярством, садівництвом, сільським господарством. Він вважав, що фізична праця знімає втому від навчальних занять, відновлює енергію, стимулює пізнавальні сили та зміцнює здоров'я.

Отже, можна стверджувати, що в розумінні завдань освіти він далекий від вузького практицизму та утилітаризму. Його вихованець повинен бути не тільки підготовлений до ведення практичних справ, але і усвідомлювати свою громадянську відповідальність, прагнути до доброго життя, проявляти інтерес до навчання того, в чому він буде корисний своїй державі. Таким чином, освіта виступає також засобом розвитку важливих громадянських моральних якостей особистості.

Принципи виховання Дж. Локка суттєво вплинули на педагогіку, а його роботи – на багатьох талановитих педагогів майбутнього. Його правила виховання досить універсальні і можуть бути використані практично усіма. Дж. Локк залишив глибокий слід у світовій педагогіці і дав їй величезний поштовх до розвитку.

Список використаних джерел та літератури

1. Локк Дж. Думки про виховання. [Інтернет-ресурс].-<https://lib.rus.ec/b/328630/read>
2. Павленко О. Виховання дитини за поглядами Дж. Локка // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2018. - № 3. - С. 206-211. [2, с. 208]
3. Філософія виховання: педагогіка Джона Локка [Інтернет-ресурс]. - https://pidruchniki.com/21351057/ pedagogika/filosofiya_vikhovannya_pedagogika_dzhona_lokka
4. Харченко, І. О. Ідеї Дж. Локка в контексті розвитку педагогічної науки // Педагогічний процес: теорія і практика. - 2015. - Вип. 1-2(46-47). - С. 42-49. [4, с. 44]
5. Шеремета, І. М. Сутність поняття "виховання" у філософії Джона Локка // Актуальні проблеми філософії та методології науки. - 2017. - Вип. 1(8). - С. 104-111. [5, с. 107]

УДК 37.01

ВИХОВНА ПЕДАГОГІКА І «ШКОЛА ЖИТТЯ» А. С. МАКАРЕНКА. ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Яхимович Вероніка, студентка 3 курсу факультету філології, історії та політико-юридичних наук.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Самойленко О. В.**, кафедра педагогіки, початкової освіти, психології та менеджменту.

Головна заслуга А. С. Макаренка, що має величезне значення для сучасності, полягає в тому, що він круто повернув педагогічну думку і практику в русло виховної педагогіки і «школи життя». Його називають «яничаром», носієм авторитарної, тоталітарної педагогіки. В умовах терору репресій проти української інтелігенції А. С. Макаренко робив усе, аби захистити знедолених дітей, повернути їх до повноцінного життя. Він багато уваги приділяв питанням фізичного й естетичного виховання дітей і молоді. На першому місці повинне стояти завдання – випустити здорове покоління. Провідна ідея про колектив була спрямована на те щоб він був дружнім і об'єднаним «В єдиному педагогічному колективі не треба гнатися за тим, щоб блиснути своїми власними досягненнями, треба ганятися за тим, щоб показати

досягнення власного колективу, тоді і вас будуть любити». А ще, як вважав Макаренко, без колективу правильне виховання неможливе «Жоден вихователь не має права діяти сам один, на свій власний ризик і на свою власну відповідальність. Повинен бути колектив вихователів, і там, де вихователі не об'єднані в колектив і колектив не має єдиного плану роботи, єдиного тону, єдиного точно підходу до дитини, там не може бути ніякого виховного процесу». Також, Макаренко вважав обов'язковою постанову голосу для вчителів і навчання з цього предмету мистецтва «Я би ввів у вас як неодмінний предмет постановки голосу. Запросив би хорошого артиста, і він поставив би всім голос. Без постановки голосу дуже важко, адже це інструмент нашої роботи, треба його відгострити...». Цікава була його ідея з організуванням практичного заняття з дисципліни, яке б покращило становлення в класі учнів для вчителя «Ось група. Вас 25 чоловік. Ви збираєтесь, сідаєте десь біла стінки. Один із вас сідає у директорське крісло, а інший зображує винуватого учня, який обвинувачується в тому, що збрехав. Будь ласка, розмовляйте з ним, а ми будемо дивитися, як ви будете з ним розмовляти. Тільки таким шляхом можна навчитися розмовляти, а з батьками теж треба вчитися розмовляти». Макаренко говорив, що «Хочеш побігати – он у дворі майданчик, а якщо хочете кричати - не кричіть!» Це свідчило про те, що педагог не міг переносити дитячий крик і вчителів треба берегти «Я всіх зібрав би, сказав, щоб більше цього я не бачив. Ніяких доказів, ніяких теорій! Потім я подав би їм теорію, а тут теорія могла б тільки завадити. Я б виступив у рішучій формі – щоб я більше цього не бачив! Щоб я не бачив жодного учня, який кричав би в школі». А ще не достатньо вихователю знати тільки свій предмет. Потрібно ще володіти педагогікою і психологією «Я вважаю що наших педагогів у вузах, де вони вчать, треба інакше виховувати... І треба виховувати педагогів, не тільки давати їм освіту. Яку б освіту ми не давали педагогові, але коли ми його не виховуємо то, природно, ми можемо розраховувати тільки на його талант». Макаренко був проти покарань і вважав, що тільки поганий вчитель буде карати «По-перше, треба старатися не карати, а по-друге, хороший учитель ніколи не буде карати. Покарання не повинні приголомшувати весь колектив і ставати лихом в колективі, покарання повинні бути так рідко, щоб увесь колектив звернув на накладене покарання увагу». Антон був прибічником сімейного виховання. На його думку, батьки не тільки повинні народити, а поливати дитину як квітку тим самим виховувати з неї справжню людину «Ні, наші діти зовсім не такі квіти. Наші діти квітнуть на життєвому стовбурі нашого життя, це не букет, це чудовий яблуневий сад. І цей сад – наш, тут право власності звучить, слово честі, чарівно! Важко, звичайно, не милуватися таким садом, важко не тішитися ним, а ще важче не працювати в такому саду. Будь ласка, займіться цим ділом: обкопуйте, поливайте, знімайте гусінь, обрізуйте сухі гілочки». Також, любов до праці батьки повинні прививати дитині з раннього віку, щоб була користь для суспільства і не було лінощів «Ваша дитина буде членом трудового суспільства, цінність її як громадянина залежатимуть виключно від того, настільки вона зможе брати участь у суспільній праці, наскільки вона буде до цієї праці підготовлена. Трудова участь дітей в житті сім'ї повинна починатися дуже рано». І на останок, щодо статевого виховання педагог-новатор говорив, що «Ми повинні так виховувати наших дітей, щоб вони тільки в любові могли втішатися статевим життям і щоб в свою насолоду, свою любов і своє щастя вони реалізували в сім'ї. секрет тут зовсім не страшний». Отже, внесок Макаренка в сучасну педагогічну науку не можливо переоцінити, його система пройшла через вогонь життєвого експерименту. Справи та ідеї Антона Семеновича вивчаються і розповсюджуються у всьому світі.

Список використаних джерел та літератури

1. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. К.: Знання-Прес, 2003. 700 с. (Навчально-методичний комплекс з педагогіки).
2. Твори А.С. Макаренка «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду», «Методика шкільного виховання», «Статеве виховання», «Книга для батьків».

УДК 37.013.78

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Пархоменко Є., магістрант, **Кубрак С.** студентка 4-го курсу факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Новгородський Р. Г.**, кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

На сьогодні уряд пропонує реформи, які спрямовані на створення безпечного середовища в освітніх закладах, де буде недопустиме насильство і знущання, а також буде забезпечена атмосфера довіри, взаємодопомоги, підтримки та поваги. Одним з ефективних способів запобігання цькуванню мобільними засобами є використання передового вітчизняного та зарубіжного досвіду в створенні та впровадженні антибулінгових програм. Профілактика кібербулінгу серед підлітків має велике значення для захисту їхнього фізичного та психологічного благополуччя.

Вивченням феномена насильства (булінгу) займалися Д. Ольвеус, К. Дьюкс, А. Пікас, Е. Роланд, І. Конн та інші. Також цій проблемі були присвячені роботи таких вітчизняних учених, як О. Дроздов, В. Ролінський, С. Стельмах, А. Чернякова, О. Барліт. Теоретичні питання вияву та профілактики кібернасильства (кібербулінгу) висвітлили у своїх роботах Р. Ковальські, С. Лімбер, П. Агатстон, Л. Найдьонова, О. Баришпольць, М. Робін, П. Ланган, О. Лапа, О. Блискун, Н. Дайнека, Є. Кулік, О. Резникова й інші.

З аналізу наукової літератури сучасних дослідників проблеми профілактики булінгу (цькування), зокрема кібербулінгу ми можемо зазначити, що соціально-педагогічна профілактика кібербулінгу – це комплекс заходів, які спрямовані на запобігання та зменшення випадків кібербулінгу (агресивної поведінки в Інтернеті), а також на підтримку безпеки, психологічного благополуччя та розвитку підлітків у цифровому середовищі. Ця профілактика передбачає освітню роботу, навчання навичкам міжособистісної комунікації, формування позитивної класної атмосфери, а також впровадження антибулінгових програм та державної політики, спрямованих на виявлення та реагування на випадки кібербулінгу. Соціально-педагогічна профілактика кібербулінгу має на меті створення безпечного та підтримуючого середовища для підлітків в он-лайн середовищі та сприяння їхньому позитивному розвитку.

Основними цілями соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу ми вважаємо сприяння розвитку у підлітків навичок безпечного та відповідального використання Інтернету, підвищення рівня освіти з даної теми, а також розвиток соціальних навичок та компетенцій, спрямованих на формування позитивних міжособистісних взаємин.

Звичайно, що для реалізації соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу необхідно розуміти на кого вона буде спрямована. Тому прийнято виділяти таких учасників кібербулінгу: 1. Жертви: Це особи, які стають об'єктом кібербулінгу. Вони можуть бути підлітками, дітьми або дорослими, які зазнають психологічного чи емоційного насильства через Інтернет. 2. Булер (кривдник): Це особи, які активно здійснюють кібербулінг, надсилають загрозові повідомлення, поширюють образи або вчиняють інші негативні дії в мережі з метою заподіяти шкоду іншим. 3. Свідки, спостерігачі (за наявності): Це особи, які спостерігають за випадками кібербулінгу, але не беруть участь безпосередньо. Вони можуть бути свідками насильства в Інтернеті і мати можливість втрутитися або повідомити про випадок. 4. Батьки: Батьки також можуть бути учасниками кібербулінгу, особливо якщо їх діти вчиняють насильство або є його жертвами. Вони можуть впливати на поведінку своїх дітей та брати участь у процесі профілактики та запобігання кібербулінгу. 5. Педагоги та працівники шкіл: Вони можуть бути учасниками кібербулінгу, якщо не реагують на випадки насильства в Інтернеті або не надають необхідну підтримку жертвам. В той же час, педагоги грають важливу роль у виявленні, запобіганні та реагуванні на кібербулінг у шкільному середовищі.

Ці групи осіб відіграють важливу роль у розумінні, профілактиці та боротьбі з кібербулінгом.

1. Відповідно, проблема розповсюдження кібербулінгу призводить до необхідності виховання цифрової грамотності як у підлітків та молоді, так і у дорослого покоління або так званої медіакультури у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це різноманітні освітні (профілактичні) програми та тренінги для всіх учасників кібербулінгу. Розвиток програм та тренінгів, спрямованих на навчання дітей, підлітків, батьків та педагогів про безпеку в Інтернеті, використання соціальних мереж та правила взаємодії он-лайн. Ці програми включають у себе такі аспекти, як основи цифрової грамотності, вміння впізнавати та уникати ризикових ситуацій, етику он-лайн спілкування та взаємовідносин [4].

На думку дослідників, профілактичні програми, які орієнтовані лише на одну категорію дітей (однорівневі програми), виявляються малоефективними. Прикладом таких програм можуть бути профілактичні уроки або спецкурси, проведені лише в одному класі, де виник випадок кібербулінгу, або робота лише з групою високого ризику (потенційними жертвами або загрозами). Більш ефективними вважаються багаторівневі загальношкільні програми з покращення екології шкільного середовища. Такі програми мають систематичний характер і передбачають співпрацю між учнями, батьками, сім'ями загалом, вчителями, іншим шкільним персоналом, а також включають найближче оточення школи, такі як магазини, кафе, клуби тощо. Ці програми спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку кожної дитини, включаючи здорову екологію інформаційного середовища.

2. Узагальнюючи досвід профілактики булінгу та кібербулінгу, Н.Найдьонова запропонувала п'ять основних стратегій, на яких мають будуватися профілактичні програми кібербулінгу: розуміння, відповідальність, ресурсність, захищеність, співпраця. Ці стратегічні напрями шкільної антибулінгової політики спільні для протидії і булінгу, і кібербулінгу, який нерідко значно погіршує ситуацію [5, с. 8].

Так «розуміння» як стратегічний напрям передбачає спільне розуміння, що булінг і кібербулінг є проблемами, які стосуються усіх учасників освітнього процесу, таких як працівники школи, учні та батьки. Особливу увагу слід звернути на кібербулінг, оскільки це може завдати психологічної шкоди, яка часто недооцінюється батьками у порівнянні з фізичною шкодою, спричиненою булінгом. Цей аспект передбачає створення умов для розуміння швидкого розвитку сучасних технологій, їх можливостей і пов'язаних з ними викликів, а також висвітлення умов безпечного використання інновацій, зокрема серед підлітків. Необхідно досягти чіткого спільного усвідомлення необхідності реагування дорослих на випадки кібербулінгу, з якими дитина зіштовхується.

Слід акцентувати увагу не на проблемі, а на досягненні позитивного використання технологій підлітками. Оскільки уявлення їх про кіберпростір має велике значення для їх он-лайн поведінки, основним напрямком профілактики є формування адекватних уявлень. Профілактика забезпечує загальну освіченість учасників щодо явища кібербулінгу, важливої ролі спостерігачів, цифрової моралі (нетикету) та загальних правил взаємодії. Соціально-психологічні тренінги є важливим ресурсом для поліпшення ситуації. Вони спрямовані на розвиток комунікативних навичок, таких як висловлювання своєї позиції, прохання та відмова, а також розвиток емоційного інтелекту, який включає розпізнавання власних емоцій та емоцій партнера, емоційну саморегуляцію та управління гнівом [5, с.8-9].

«Відповідальність» як стратегічний напрям профілактики кібербулінгу полягає у розвитку проактивної шкільної політики. Основне завдання в цьому напрямку полягає у подоланні уявлення про кібербулінг як особисту справу між кібербулером і жертвою. Це неправильне уявлення, оскільки запобігання кібербулінгу є завданням забезпечення якісного навчального середовища, де відсутня загроза будь якого насильства. Тому це відповідальність навчального закладу. Наявність зрозумілої шкільної політики також передбачає чітке та ефективне повідомлення про відповідальність школи за соціально-психологічну безпеку та створення підтримуючої атмосфери всередині школи.

Третій стратегічний напрям профілактики кібербулінгу це «РЕСУРСНІСТЬ». Вона полягає у створенні та підтримці ресурсного соціального оточення. Такий контекст формується у школах, де існують власні традиції, де велика увага приділяється організації позаурочних заходів для дітей, їх спільним діям та спільному творчому процесу. Ці спільні справи сприяють підсиленню позитивних міжособистісних зв'язків у школі, що сприяє формуванню єдності та наданню емоційної підтримки учням. На всіх рівнях наголошується на підтримувальній культурі, де активна реакція спостерігачів у випадках булінгу і кібербулінгу є похвальною й підтримуваною.

Далі Л.Найдьонова пропонує розглядати «захищеність» як четвертий стратегічний напрям профілактики кібербулінгу. Захищене он-лайн середовище передбачає сприяння позитивному використанню інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення доступу до них для учнів як у навчальних, так і у соціальних цілях. Також необхідно звернути увагу на технічний захист шкільного середовища від зовнішніх втручань, а також забезпечити можливість спостереження за дітьми в он-лайн просторі з метою модерування спільних Інтернет-ресурсів [5].

Останній стратегічний напрям профілактики кібербулінгу Л.Найдьонова називає «співпраця» – організація співпраці школи та позашкільного середовища. На думку дослідниці, необхідно встановити співпрацю між школою та позашкільним середовищем, зміцнити зв'язки між школою, сім'ями та місцевою громадою. Розвиток спільної дії та координації між школою і сім'єю є важливим елементом профілактики кібербулінгу. Школа повинна підтримувати відповідальність батьків та надавати допомогу в розвитку їхніх навичок відслідковування поведінки дітей (включаючи он-лайн середовище) та надавати позитивну підтримку підліткам. Школа повинна створити організаційні умови для залучення фахівців, з якими батьки можуть консультуватися щодо питань безпеки середовища та налагодження здорових стосунків з підлітками. Для школи значно легше, ніж окремій сім'ї, системно будувати необхідні зв'язки з експертами в галузі інформаційних технологій, правового захисту та інших відповідних сферах.

Даний напрям профілактики кібербулінгу на думку сучасних дослідників передбачає створення відповідних правил поведінки підлітків в он-лайн середовищі. Зокрема можна виділити такі правила:

1. Варто утримуватися від поспішної негативної реакції у кіберпросторі. Перед тим як реагувати на образливі повідомлення, слід звернутися до дорослих для консультації та підтримки. Оскільки емоції можуть спотворити розуміння ситуації і спровокувати ще більш гострий конфлікт [4, с. 47].

2. Важливо вибудувати свою репутацію в он-лайн просторі. У віртуальному просторі Інтернету підліток може відчувати ілюзію свободи через анонімність, проте рано чи пізно це стає очевидним. Існують методи для встановлення джерела повідомлень та власника сторінки. У віртуальному просторі, як і в реальному, діє золоте правило: стався до інших так, як бажаєш, щоб ставились до тебе. Крім того, Інтернет зберігає історію, яка складається з публічних дій учасників і формує їх онлайн-репутацію – сформований образ особи в очах інших користувачів. Це дуже легко зіпсувати, але дуже складно виправити [4, с. 47–48].

3. Необхідно дотримуватись констатації фактів. Важливо пояснити дитині, що якщо вона відчула неприємність через певне повідомлення або зображення на сайті, потрібно або вимкнути екран (або зберегти повідомлення чи фото, відео) і негайно звернутися за порадою чи консультацією до батьків [4, с. 48].

4. Ігнорування як реакція на кібербулінг. Слід рекомендувати підлітками поодинокі негативні випадки в Інтернет-просторі ігнорувати, оскільки, в більшості випадках на цьому все і зупиниться. Якщо такі випадки непоодинокі і можуть нести загрозу вашому життю та здоров'ю, то краще за все звернутися до Інтернет провайдера чи в інші структури. Проте, будь який додаток для он-лайн комунікації має функцію тимчасового блокування або перенесення адресата в чорний список [4, с. 48].

Наступним напрямом профілактики кібербулінгу є взаємодія та співпраця з батьками. Співпраця з батьками та родиною в цілому спрямована на підвищення їх розуміння проблеми кібербулінг, надання порад та рекомендацій щодо безпеки в Інтернеті, а також спільне вироблення стратегій подолання цього явища. Залучення батьків до освітніх заходів, консультацій та дискусій сприяє створенню спільної

платформи для розв'язання проблем кібербулінгу. Зазвичай, батьки не мають розуміння про особливості віртуального світу та потреби сучасного підлітка, і намагаються вирішувати проблеми за допомогою технічних методів.

Зокрема, батьки фокусуються на повному контролі над діяльністю дитини в Інтернеті, що включає встановлення програм, які слідкують за її діями, використання паролів для доступу до загального комп'ютера з обмеженим часом та присутністю батьків. Як покарання може застосовуватись тимчасове вилучення телефона, планшета або обмеження доступу до комп'ютера. Важливо зазначити, що такий тотальний контроль не можна вважати неефективним [4, с. 46-47].

З одного боку, батьки відчують певний спокій, вважаючи, що контролюють активність дитини в Інтернеті та технічними засобами зменшують ризик кібербулінгу. З іншого боку, з урахуванням сучасної специфіки віртуального життя дитини, ефективність повного контролю під сумнівом. Якщо дитина розуміє, що батьки контролюють кожен її крок, наприклад, мають доступ до її акаунту в соціальних мережах, вона може створити альтернативний акаунт, який залишиться прихованим від батьків [6].

Причиною прихованості випадків кібербулінгу є недостатня комунікація між дітьми і батьками. Важливо, щоб батьки уважно слухали свою дитину та запитували її про її дії у віртуальному світі. Потрібно відділити час для ознайомлення з сайтами та кібер-технологіями, які використовує дитина. Треба звертати увагу на зміни у стані дитини після проведення часу в он-лайн. Наприклад, дитина може виглядати засмученою після використання Інтернету, відчувати відсутність спілкування з ровесниками або погіршення успішності у навчання. Ці негативні ознаки можуть вказувати на проблеми підлітка в Інтернет просторі. Відповідно у підлітка буде формуватися медіа-імунітет до негативних подій та явищ у віртуальному комунікативному середовищі.

Соціально-психологічна підтримка та консультування як напрям профілактики кібербулінгу серед підлітків. Він базується на наданні підтримки, консультуванні та розумінні підлітків, що допомагає їм розвивати навички та стратегії, необхідні для управління конфліктами, зміцнення самооцінки та здатності досягати позитивних міжособистісних стосунків [1].

Соціально-психологічна підтримка передбачає створення безпечного, недискримінаційного та сприятливого середовища для підлітків, де вони можуть відчувати підтримку та сприймати свої емоції. Фахівці з соціально-психологічної підтримки працюють з підлітками як індивідуально, так і в групових формах, надаючи їм можливість висловити свої думки, почути інші погляди та навчитися ефективним комунікаційним стратегіям.

Консультування в рамках профілактики кібербулінгу допомагає підліткам розвинути навички саморегуляції, емоційного інтелекту та критичного мислення. Фахівці надають інформацію про ризики та наслідки кібербулінгу, сприяють усвідомленню прав і відповідальності в он-лайн середовищі, а також розвивають стратегії попередження та реагування на ситуації кібербулінгу.

Знову таки, соціально-психологічну підтримку та консультацію підлітки можуть отримати безпосередньо при зустрічах з фахівцями або за допомогою мобільних та інформаційних технологій он-лайн.

Окремим напрямом профілактики кібербулінгу можна вважати заходи правового характеру. Він розкривається крізь призму сучасного законодавства, яке регулює булінг, зокрема кібербулінг та накладає відповідальність на тих, хто займається таким видом насильства. Сюди можна віднести будь які законодавчі заходи щодо покарання винних осіб та захисту прав жертв кібербулінгу. Підліткам слід розуміти, що анонімність в Інтернеті є обмеженою. Коли дії, які вони вчиняють он-лайн, завдають реальної шкоди або мають кримінальні наслідки, правоохоронні органи можуть встановити інформацію з їхніх профілів, відстежити місцезнаходження комп'ютерів, що використовувалися під час відправлення повідомлення та інше. Якщо дії мають риси шахрайства, загроз, вимагань або мають відверто сексуальний характер, слід звернутися до правоохоронних органів [3, с. 275–284.].

Важливим напрямом у профілактиці кібербулінгу ми вважаємо роботу з медійним простором і ЗМІ, який передбачає популяризацію цінностей, таких як толерантність, дружба, взаємодопомога та взаємодопомога, а також зниження популярності насильницьких моделей поведінки серед школярів в Інтернет просторі [2].

Крім того необхідно звертати увагу дорослих на проблему насильства та цькувань, яка існує серед підлітків у різних сферах їх життєдіяльності. Дорослі повинні розуміти, що їхня пасивність (часто саме так відбувається) може сприяти посиленню насильства на теренах Інтернет ресурсів. Це питання не обмежується лише підлітковим насильством. Проблема бездіяльності стає складовою «дорослого» життя. Щоб перемогти це явище, необхідно популяризувати модель «активної справедливості», що означає посилення громадської позиції та відповідальності за події, які відбуваються навколо нас, особливо у віртуальному підлітковому середовищі. Така профілактика реалізується крізь призму створення різноманітних сайтів підтримки жертв кібербулінгу; он-лайн ресурсів, які дають можливість повідомити про такі дії; програмне забезпечення захисту особистісних даних, збереження конфіденційності у віртуальному середовищі; залучення громадськості до проблем насильства у віртуальному середовищі; створення ініціативних груп; громадських організацій; соціальної реклами в ЗМІ та в Інтернеті; телефонів довіри та служб порозуміння.

Отже, відсутність соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу може призвести до серйозних наслідків як для жертви, так і для інших учасників, і це може вплинути на всі аспекти їх життя. Тому важливо навчити підлітків правильній поведінці в Інтернет просторі та забезпечити їм підтримку у випадку виникнення ситуації кібербулінгу. Враховуючи ці наслідки, важливо вживати заходів для запобігання кібербулінгу та надання підтримки всім учасникам.

Література

1. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти: навчально-методичний посібник / Андрієнко В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. К.: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
2. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід. Навчально-методичний посібник / За ред. Л. А. Найдюнової, О. Т. Баришпольця. К.: Міленіум, 2009. 440 с.
3. Миронюк Т. В., Запорожець А. К. Кібербулінг в Україні – соціально небезпечне явище чи злочин: визначення та протидія. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 2. С. 275–284.
4. Найдюнова Л. А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Методичні рекомендації. Київ, 2014. 110 с.
5. Найдюнова Л.А. Діагностика булінгу і кібербулінгу: методичні рекомендації. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2019. 94 с.
6. Посібник з Інтернет-безпеки для батьків (дата звернення 15.03.2023 р.). URL: Режим доступу: <http://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=87>.

УДК 37.03:613

ВАЛЕОЛОГІЧНІ ЗНАННЯ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Свлах Анна, магістрантка, факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Науковий керівник – д-р пед. наук., проф. **Криловець М. Г.**, кафедра педагогіки та соціальної роботи

У контексті нової освітньої парадигми і соціально-економічних змін, підготовка висококваліфікованих соціальних працівників стає необхідною для подолання негативних тенденцій у сучасному українському суспільстві. З цим пов'язана потреба системи освіти у навчанні соціальних працівників на високому професійному рівні, а однією з ключових складових цього професіоналізму є сформованість валеологічних знань. В цьому контексті виникає необхідність розкриття сутності, основних особливостей та ознак валеологічної культури у соціальних працівників.

Цінним на нашу думку є дослідження, що розглядають питання сприяння формуванню здорового способу життя особистості, таких авторів як І. Бех, І. Зязюн, М. Євтух і інших. Також варто відзначити праці Т. Бойченко, І. Брехман, Е. Вайнера, В. Колбанова та інших у галузі розвитку валеологічної культури. Крім того, велике значення мають дослідження, пов'язані з теорією і методикою професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, таких авторів як С. Архипова, М. Галагузова, А. Капська, В. Поліщук, Л. Тютта та інші. Значущість проблеми формування валеологічної культури, валеологічної освіти досліджували Т. Бойченко, І. Брехман, Є. Вайнер, В. Колбанов, Н. П'ясецька, О. Бондаренко, Ю. Бойчук та ін.

Валеологічні знання слід розглядати як знання про фізичне і психічне здоров'я людини, а також про засоби й методи його підтримання та зміцнення. Під «валеологічними знаннями» сучасні дослідники розуміють систему науково обґрунтованих уявлень понять, ідей і суджень накопичених людством про здоров'я і здоровий спосіб життя [2] Термін «валеологія» походить від грецького слова «валео», що означає «бути здоровим». Валеологія є галуззю науки, яка вивчає закономірності збереження та зміцнення здоров'я. Звичайно, що соціальні працівники повинні освоїти методи валеологічної діяльності, залежно від різних аспектів здоров'я, таких як фізичне, соціальне, психічне і духовне. Таким чином, впровадження валеологічної діяльності з питань фізичного здоров'я передбачає оволодіння навичками раціональної організації режиму дня, збалансованого харчування, фізичних вправ, безпеки праці під час трудової діяльності, профілактики захворювань, підтримки загальної фізичної працездатності, особистої гігієни, збереження репродуктивного здоров'я та розробки профілактичних програм і т.д. [3].

Валеологічні знання є важливим елементом професійної підготовки соціальних працівників і допомагають їм краще розуміти проблеми, пов'язані зі здоров'ям та здоровим способом життя, з якими зустрічаються їх клієнти. Валеологічні знання також є важливим інструментом для підвищення мотивації та самооцінки у клієнтів, що може привести до поліпшення їх психологічного та емоційного стану.

Валеологічні знання включають такі аспекти, як правильне харчування, фізична активність, гігієна, сон, стресове керування, здорові звички та принципи збалансованого способу життя. Вони допомагають людині зрозуміти, які фактори можуть позитивно або негативно впливати на її здоров'я та яким чином можна досягти його оптимального стану. Наприклад, валеологія надає розуміння про здорову і збалансовану дієту, включаючи роль різних харчових груп, вітамінів, мінералів та інших поживних речовин. Це

включає розуміння потреб організму у харчових речовинах, контроль за порціями, вживання води та обмеження споживання шкідливих продуктів. Саме таку інформацію може використовувати соціальний працівник при роботі з окремими категоріями населення.

Також, валеологічні знання сприяють усвідомленню важливості регулярної фізичної активності для підтримки здоров'я. Це може включати різні види фізичних вправ, спорту, прогулянок, йоги або інших активностей, які зміцнюють м'язи, поліпшують кровообіг, сприяють здоровому серцево-судинному функціонуванню та підтримують загальну фізичну форму. Такі особливості ведення фізичної активності будуть допомагати не тільки самому соціальному працівнику, але залучення своїх отримувачів соціальних послуг до таких активностей.

При роботі з підростаючим поколінням соціальний працівник може використовувати валеологічні знання у сфері правил особистої гігієни, такі як правильне миття рук, догляд за шкірою, дентальна гігієна, правильне використання індивідуальних гігієнічних засобів тощо.

Валеологічні знання дозволяють розпізнавати основні принципи здорового способу життя, формувати свідоме ставлення до власного здоров'я та приймати обґрунтовані рішення щодо здоров'я. Вони є важливим елементом профілактики хвороб і сприяють загальному благополуччю і якості життя людини. Зокрема, для роботи з людьми, які мають хронічні захворювання, особи з інвалідністю, особи, які мають залежність від психоактивних речовин (наркотики, алкоголь, тютюн тощо) та інших шкідливих звичок. Використання валеологічних знань дозволяє соціальному працівникові підвищити ефективність своєї діяльності та допомогти людям зберегти та покращити своє здоров'я.

Для соціального працівника валеологічні знання допомагають визначати пріоритети у роботі з клієнтами, встановлювати та виконувати мету соціальної роботи, розробляти індивідуальні програми допомоги та забезпечення розвитку клієнтів. Знання про валеологію також дозволяє соціальному працівникові визначати пріоритетні напрямки профілактики та лікування різноманітних захворювань, що дозволяє ефективніше працювати зі своїми клієнтами.

Так, наприклад у діяльності соціальних працівників важливим є освоєння методів організації валеологічної діяльності з питань психічного здоров'я. Це включатиме навички саморегуляції, самоактуалізації, самомотивації, профілактики стресу та синдрому професійного вигорання, запобігання шкідливих звичок, психологічної самопомоги, профілактики впливу засобів масової інформації та мистецтва на психічне здоров'я людини, мотивації здорового способу життя та ціннісних орієнтацій і т.д.

Способи організації валеологічної діяльності з питань духовного здоров'я включають поширення та підтримку традицій культури здоров'я українського народу, урахування національних особливостей формування здоров'я, формування цінностей здоров'я та здорового способу життя, використання мистецтва (музичного, образотворчого, театрального) для збагачення духовного досвіду клієнтів щодо краси людини, передачу традицій культури здоров'я українського народу та врахування національних особливостей формування здоров'я тощо.

Під час набуття валеологічних знань виникає потреба у формуванні валеологічної компетентності. Валеологічна компетентність - це стан особистості, який базується на розумінні сутності здоров'я і здорового способу життя, активній мотивації зберігати здоров'я, моральній готовності приймати здоровий спосіб життя, розвивати і підтримувати своє здоров'я, одночасно з реалізацією своїх інтересів і здібностей, а також зі зваженим ставленням до здоров'я інших людей [3].

Таким чином, валеологічні знання у практичній діяльності соціального працівника є невід'ємною складовою професійної підготовки та дозволяють ефективно виконувати соціальну роботу з отримувачами соціальних послуг, сприяючи поліпшенню їх здоров'я, психологічного та емоційного стану. Валеологічні знання у практичній діяльності соціального працівника означають знання про здоров'я і здоровий спосіб життя, які використовуються для підвищення якості життя людей, з якими працює соціальний працівник. Валеологічні знання включають в себе розуміння фізіологічних та психологічних аспектів здоров'я, знання про правильне харчування, фізичну активність, здоровий сон, засоби здорового способу життя, попередження захворювань та їх лікування.

Література

1. Валеологія : навч. посібник: в 2-х ч. / В. І. Бобрицька М. В. Гриньова та ін. / За ред. В. І. Бобрицької. Полтава : Скайтек, 2001. Ч. 1. 146 с.; Ч. 2. 160 с.
2. Гнатюк О. Формування валеологічної культури молодших школярів в сучасних умовах навчання (дата звернення 03.07.2023 р.). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709207/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf>
3. Файчук О.Л., Шельчук М.І. Валеологічне спрямування професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE № 1(10), 2017 (дата звернення 03.07.2023 р.). URL: <https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/download/1094/1216>

ЗМІСТ

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ НАУКИ

Гніда Наталія Сучасний стан захворюваності на цукровий діабет в Україні.....	3
Княгницька Яна Особливості географії об'єктів сільського зеленого туризму в Чернігівській області. Перспективи розвитку.....	4
Кравчук Віка Сільський зелений туризм в Рівненській області: проблеми та перспективи розвитку	8
Муліка Максим Тенденції розвитку світового ринку праці.....	11
Подгорний Віталій Психолого-педагогічні засади посилення мотивації вивчення географії учнями старших класів в умовах навчання онлайн (воєнного часу).....	16
Чорний Дмитрій Релігійний туризм Прилуцького району.....	19

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ, ІНФОРМАТИКА

Горошко Олександр Впровадження навчальних ресурсів у середовищі Moodle.....	21
Кривенко Вікторія Оглядова характеристика Moodle, як навчальної платформи для закладів загальної середньої освіти.....	24
Нагорний Павло Практичні аспекти порогової бінаризації напівтонових зображень.....	26
Пилипчук Марина Проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів при вивченні похідної на уроках алгебри старшої школи в умовах військового стану	28
Сенченко Світлана Формування дослідницьких компетентностей у процесі навчання розв'язуванню задач з параметрами.....	32
Сурмачевський Антон Переваги використання serverless архітектури у побудові вебдодатків.....	36
Ярошевська Надія Методика розв'язування задач з практичним змістом у старшій школі	37

ІСТОРІЯ, ПРАВО, ПОЛІТОЛОГІЯ

Васьковський Олексій Культурна дипломатія КНР в сучасній системі міжнародних відносин	42
Ващенко Юрій Науково-освітня дипломатія: стан дослідження проблеми.....	45
Грищенко Максим Повсякденне життя жителів Ніжинщини у роки Першої світової війни	48
Грищенко Марія Дослідження курганів кочових народів України у XIX–XX столітті.....	50
Деревенко Анастасія Використання політичної карикатури як джерела вивчення «Холодної війни» в старшій школі (на матеріалах журналу «Перець»)	53
Деркач Валерія Сучасна діяльність Світового конгресу українців.....	57
Динько Вадим Конфлікти, практики врегулювання конфліктних ситуацій (випадок Гібралтару)	60
Король Сергій Міжкультурний діалог між Україною та Китаєм в контексті сучасних глобалізаційних процесів	63
Мартиненко Юлія Дії Російської Федерації як порушення міжнародного права та їх загроза світовій безпеці.....	67
Мозоль Наталія Міжнародні організації як актори світової політики та міжнародних відносин	71
Роздобудько Станіслав Сучасна українська історіографія діяльності ІІ Малоросійської колегії	76
Сіренко Карина Роль українських жіночих рухів у розвитку різних течій фемінізму.....	78
Супрун Ольга Твори Еврипіда як історичне джерело.....	81
Тимченко Олександр Публічна дипломатія США як інструмент підтримки демократії та громадянського суспільства в Україні.....	84
Хоменко Інна Розвиток цифрової дипломатії в Україні 2013 – 2023 рр.	87

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ ТА ПЕРЕКЛАД, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Бондаренко Катерина Нові здобутки сучасного шевченкознавства.....	89
Головенко Вікторія Фразеологічні одиниці як репрезентатори концепту ідентичність	92
Загорна Юлія Мовні знаки сміхової культури в стендапі воєнного періоду.....	94
Іванченко Юлія Образ сучасного героя російсько-української війни на сторінках сайту «Суспільне. Чернігів».....	97
М'ягка Діана Художня рецепція образу мрійника в романі Ентоні Дорра «Все те незриме світло»	99
Пугач Надія Розкриття ідей твору за допомогою юдейського розуміння образу книги в романі Маркуса Зусака «Крадійка книжок»	101
Синяк Ксенія Особливості підготовки та успішного проведення букпітчингу.....	103
Стрілець Наталія Усне мовлення в друкованому медіатексті чернігівських ЗМІ	104
Шевченко Юлія Провідні мотиви й художні образи в поезії Оксани Забужко	108

ІНОЗЕМНІ МОВИ

Землянська Олександра Формування лексичної компетентності учнів старшої школи засобами цифрових інтерактивних технологій	111
Кравчук Діана Удосконалення мовленнєвої навички говоріння в учнів старшої школи з використанням формуючого оцінювання.....	114
Маніло Іванна Використання мультимедійних засобів навчання у процесі формування іншомовної соціокультурної компетентності учнів старшої школи	117
Радченко Дмитро Лексико-тематичні групи концептів, що репрезентують освітні поняття в англійській усній народній творчості	120
Тонкошура Катерина Шляхи формування соціокультурних компетентностей учнів старшої школи	122
Цирин Любов Використання навчальних інтернет подкастів для формування компетентності в англомовному аудіюванні учнів старшої школи.....	124

ПСИХОЛОГІЯ, ПЕДАГОГІКА, СОЦІАЛЬНА РОБОТА

Багмут Яна Стратегічний потенціал як основа забезпечення конкурентоспроможності ЗЗСО	128
Банько Олександра Теорія виховання особистості А. С. Макаренка та її значення для сучасності	129
Божа Валерія Основні дидактичні принципи в педагогічній спадщині Коменського.....	130
Бондар Юлія Інноваційний підхід в організації та функціонуванні системи сучасної освіти Японії.....	132
Бондаренко Анастасія, Десятник Вікторія, Корзун Олеся, Науменко Інна Інтеграція в освіті	133
Борисенко Тетяна Педагогічні погляди К. Д. Ушинського у творі «Праця в її психічному і виховному значенні»	135
Веремієнко Дар'я Ідея громадянського виховання Д. Дьюї, її значення для сучасності	136
Волощук Вікторія Види гуртків для молодших школярів, їх характеристика	137
Гетьманчук Владислава Система виховання особистості як провідний фактор формування культурної та духовної спадщини народу за часів Київської Русі	140
Горват Арсен Теоретичні аспекти сутності інтернет-залежності	141
Грищенко Максим Проблема сімейного виховання у творах Григорія Сковороди	143
Гурин Людмила Готовність керівника ЗЗСО до управління інноваційною діяльністю як психолого-педагогічна проблема	144
Гурман Лілія Мотивація педагогічних працівників закладів освіти як необхідна умова їх кар'єрного зростання	147
Дирда Альона Виховання родинних цінностей у молодших школярів	150
Дирда Ангеліна Виховання відповідальності учнів початкових класів.....	152

Егоров Єгор Залежність від психоактивних речовин серед учнівської молоді як медико-соціально-психологічна проблема	154
Здоровець Тетяна Промоція психічного здоров'я у початковій школі	157
Калініченко Аліна Вплив особистості вчителя на дитину в педагогічній системі К.Д.Ушинського.....	161
Карпіна Валентина Попередження насильства в закладах загальної середньої освіти як педагогічна проблема.....	163
Кононенко Володимир Особливості педагогічних поглядів Гельвеція на основі його творів	164
Корзун Олеся Теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів початкової школи	165
Коротун Марія Принципи природовідповідності у вихованні: історія і сучасність	168
Кочергіна Анастасія Медіація як альтернатива переговорам, її особливості в загальній системі вирішення спорів	170
Кресь Анастасія Твір Т. Кампанелли «Місто сонця»	171
Купка Ольга, Загороднюк Владислава, Ляковська Маргарита Сутність поняття «інновації»	172
Лапа Софія Проблема сімейного виховання у творі «Вдячний Єродій» Г. Сковороди.....	175
Ласкава Маргарита Вплив самодетермінації на формування уявлення про фізичний образ себе	176
Ласкава Маргарита Відмінності в сприйнятті зовнішності в залежності від гендеру	179
Ліхута Валерія Чинники розвитку організаційної культури закладів дошкільної освіти	181
Лобода Вікторія Особливості організації та проведення засідання гуртка з оригамі з учнями початкових класів	184
Малишко Олена Організація дозвілля людей похилого віку в приватному музеї «Старобілоуський історичний комплекс»	186
Марченко Тетяна Вплив педагогічної спадщини К. Д. Ушинського на розвиток сучасної системи освіти в Україні	189
Меркулова Аліна Володимир Мономах як вихователь і автор «Повчання дітям»	191
Михтюк Катерина А. Макаренко про роль колективу та праці у вихованні особистості. Значення для сучасності.....	192
Мідько Тетяна Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми.....	194
Мовчан Вероніка Принцип природовідповідності в педагогічній спадщині Я. А. Коменського: історія і сучасність	197
Мовчан Лідія Формування критичного мислення у молодших школярів.....	199
Насирова Тетяна Шкільне і сімейне виховання за часів Київської Русі.....	201
Пільчевська Леся Особливості соціальної роботи щодо запобігання відмови від новонароджених дітей та їх ранній інституалізації	203
Пінчук Назар Розуміння К. Д. Ушинським людини як біосоціальної істоти, яка взаємодіє зі світом, а не зливається з ним	207
Приступа Анна Педагогічні технології інклюзивного навчання	208
Прошукало Діана Педагогічні ідеї твору Г. Сковороди «Вдячний Єродій»	211
Ремізова Юлія Сергіївна Ризики, що виникають при соціальній інтеграції обдарованих дітей та особливості їх соціально-педагогічної профілактики.....	212
Роєнко Наталія Педагогічні ідеї в працях гуманістів і соціалістів-утопістів Ф. Рабле «Гаргантюа та Пантагрюель»	216
Савченко Тетяна Значення теорії природного виховання Ж.-Ж. Руссо для сьогодення	218
Савченко Яна Професійна компетентність керівника ЗЗСО	220
Свеженцева Анна Повчання–послання Володимира Мономаха майбутнім поколінням.....	223
Селезненко Валерій Провідні ідеї педагогічної спадщини А. С. Макаренка	224
Сич Надія Ціннісні орієнтації менеджерів освітніх закладів.....	225
Степанчук Марія Григорій Сковорода про вчителя і вчительську працю (на основі твору «Вдячний Єродій»).....	229
Суховій Марина Сучасний досвід методики Монтесорі	230
Терпляча Анна Концепція навчання і виховання у творі Джона Локка «Думки про виховання».....	231
Труш Яна Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проектування освітнього середовища розвитку молодшого школяра.....	233
Халимон Дарина Володимир Мономах і проблеми шкільного та сімейного виховання у творі «Повчання дітям»	235

Циганенко Вікторія Скворода про вчителя і вчительську працю	237
Чередник Максим Твір В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» як джерело ідей та рекомендацій для майбутніх учителів	239
Шершень Марія Сучасна вища освіта в Швейцарії.....	240
Щітка Анастасія Система принципів трудового виховання В. Сухомлинського. Значення для сучасності.....	241
Якубець Євгенія Сучасна освіта в найрозвиненіших країнах світу – Японія.....	243
Яременко Тетяна Виховання джентльмена за Дж. Локком (на основі аналізу твору «Думки про виховання»)	243
Яхимович Вероніка Виховна педагогіка і «школа життя» А. С. Макаренка. Значення для сучасності.....	244
Пархоменко Євген, Кубрак Світлана Напрями соціально-педагогічної профілактики кібербулінгу серед підлітків	245
Євлах Анна Валеологічні знання у практичній діяльності соціального працівника	249